ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΚΘ' ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΙΩΑΝΝΙΝΑ

ΤΕΥΧΟΣ 336 - 337 ΑΠΡΙΛΙΟΣ-ΜΑΪΟΣ 1980

† ΜΙΧ. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
ΕΥ. Α. ΦΑΚΑΤΣΕΛΗΣ
ΙΔΡΥΤΑΙ 1932—54
ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ—ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ
1954—56
† ΜΙΧ. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
1956—73
† ΜΙΧ. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
ΔΗΜ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ
ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ — ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
ΔΗΜΟΣΘ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Επιτροπή Επιμέλειας ὕλης
ΑΡΣΕΝΗΣ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ
ΤΑΚΗΣ ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΣ
ΝΙΚΟΣ ΤΕΝΤΑΣ
ΚΩΝ. ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ
(ἐτήσιαι)

Ἐσωτερικοῦ	Δρχ.	600
Νομ. Προσώπων, Ὀργανισμῶν, Τραπεζῶν	»	800
Κοινοτήτων & Σχολείων	»	500
Ἐξωτερικοῦ	Δολλ.	25
Τιμὴ τεύχους	Δρχ.	120

FEDERATION INTERNATIONALE de la Presse Periodique
ΔΙΕΘΝΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ ΤΥΠΟΥ

Ἀντεπιστέλλοντα Μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς

Δ. Ι. ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ	(Ἀθῆναι)
ΧΡΥΣ. ΖΙΤΣΑΙΑ	(Θεσ/νίκη)
ΓΙΩΡΓ. Μ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ	(Ἀθῆναι)
ΜΙΧ. ΠΕΡΑΝΘΗΣ	(Ἀθῆναι)
ΤΑΚΗΣ ΤΣΙΑΚΟΣ	(Ἀθῆναι)

Ἐμβάσματα: «ΗΠ. ΕΣΤΙΑΝ» Ὁδὸς Σμύρνης ἀριθ. 11, Ἰωάννινα, Τηλέφ. 26.659

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Γιάννη Λυμπεροπούλου	:	Τράμπυα - Βούνειμα (ἱστορ. δοκίμιο)	Σελ. 209
Στυλ. Κ. Σιωμοπούλου	:	Πόλεμος Καίσαρα καὶ Πομπηΐου στὴν Ἤπειρο καὶ Ἰλλυρία (ἱστορ. μελέτη)	» 217
Παν. Δ. Τζιόβα	:	Ἡ Ἐνιαία Δημογεροντία Ἰωαννίνων (ἱστορ. στοιχεῖα)	» 227
Φιλαρ. Ἀπ. Βιτάλη	:	Ὁ Κῶδιξ τῆς Θεοφανείου Σονλῆς Πρεβέζης (ἱστορ. στοιχεῖα)	» 237
Χρήστου Σκανδάλη	:	Ἡ λαϊκὴ λατρεία (λαογρ. μελέτη)	» 247
Αλεξάνδρου Λαζάνη	:	Τοπωνύμια Κατσανοχωρίων (λαογρ. συλλογὴ)	» 255
Κων. Ἀθ. Διαμάντη	:	Λεξιλόγιο τοῦ χωρίου Ροδοχυγῆς Τζουμέρκων (λαογρ. συλλογὴ)	» 264
Δημοσθ. Γραμματοπούλου	:	Τὸ βορεῖως τοῦ Δουνάβεως Μικρὸν Βυζάντιον (ἱστορ. δοκίμιον)	» 273
Θεμ. Β. Παπαθανασίου	:	Ἡ ἐργασία κατὰ τὴν χριστιανικὴν ἀντίληψιν (μελέτη)	» 294
Δ. Β. Παναγοπούλου	:	Τέχνης σκιὲς (ποιήματα)	» 312
Γ. Παπαδημητρίου	:	Ἡ ἄνοιξη (ποίημα)	» 313
Ἀρχ. Ναβίδη	:	Ὁ «Τελευταῖος σταθμὸς» τοῦ Γ. Σεφέρη (δοκίμιο)	» 314
Γρηγόρη Μαρτίνη	:	Τῆς ἐκ-ΔΙΚΗΣ-ης (ποίημα)	» 316
Πάνου Δ. Τζιόβα	:	Ἐρωτικό (ποίημα)	» 316
Βασίλη Βιτσαξῆ	:	Ἄνδρας μοὶ ἔνεπεν (ποίημα)	» 317
Χρυσάνθης Ζιτσαία	:	Κρυσταλλωμένο σύμβολο (ποίημα)	» 319
Χρήστου Κ. Ρέππα	:	Ἀρχαιοελληνικὰ ἔμμετρα ἀφιερώματα στοὺς νεκροὺς τῶν περσικῶν πολέμων	» 320
Βιανκάτες Μαντγκουλκὰρ (μετάφρ. Νικ. Β. Λώλη)	:	Κάτω ἀπὸ τὸ ζυγὸ (διήγημα)	» 326
Ντίνας Τζιόβα	:	Παλληκάρι (ποίημα)	» 330
Γίνου Ἀλασάκη	:	Διάλογος - Πηγάδια (ποιήματα)	» 330
Χαραλ. Σαλάππα	:	Ἡ θρησκευτικὴ πίστη στὸ ἔργο τοῦ Κ. Κρυστάλλη (δοκίμιο)	» 331
Ρουμανικὴ λαϊκὴ ποίηση (μετάφρ. Λ. Ζιώγα)	:	Μπουμαρένος (ποίημα)	» 340
Τ.Ι.Λ.	:	Μοναδικὴ στιγμὴ (διήγημα)	» 341
Παν. Κ. Κατσιρέλου	:	Τὸ μυστικὸ τοῦ «καπετάνιου» (διήγημα)	» 344

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ: Σημειώματα: Ἡ φωνὴ τῆς ἐπαρχίας (Δ. Κόκκινου) Ὁ Ἀλιέντε στοὺς φοιτητὲς (Μάγιας - Μαρίας Ρούσσου) Τὸ Συνέδριο Παραδοσιακῆς Ἀρχιτεκτονικῆς στὸ Ζαγόρι (Κ. Π. Λαζαρίδη). Κριτικὴ τοῦ βιβλίου. — Τεχνοκριτικά. Προκηρύξεις διαγωνισμῶν. — Ἡ ἔκθεση τοῦ Διοικητοῦ τῆς Τραπέζης Ἑλλάδος γιὰ τὸ 1979.

ΔΟΣΕΙΣ: Συντάξεως: Δ. Κόκκινος — Μελετίου Γεωγράφου 53 - Ἰωάννινα
Τυπογραφείου: Φ. Β. Μπαμπούσης — Γ. Διβολῆ 15 (Α. Τούμπα) - Θεσ)νίκη
Ἐκτύπωση: Τυπογραφεῖο «Η ΔΩΔΩΝΗ», Κονίτσης 195, τηλ. 920.610 & 925.159 - Θεσ)νίκη

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΚΘ΄ ◆ ΑΠΡΙΛΙΟΣ - ΜΑΪΟΣ 1980 ◆ ΤΕΥΧΟΣ 336 - 337

ΓΙΑΝΝΗ ΛΥΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΤΡΑΜΠΥΑ - ΒΟΥΝΕΙΜΑ

Τὸ ἀρχαῖο ἱερὸ - μαντεῖο τοῦ Ὀδυσσέα στὴν Ἤπειρο
(Κείμενα - μνῆμες καὶ ἐνδείξεις)

Ὅπως εἶναι ἀσοβάρευτο νὰ μπαίνεις σὲ ξένα χωράφια, ἄλλο τόσο εἶναι ἀντεπιστημονικὸ νὰ κρατᾶς γιὰ τὸν ἑαυτό σου πληροφορίες καὶ στοιχεῖα, ποὺ θὰ μποροῦσαν νὰ βοηθήσουν τὸν εἰδικὸ στὴ λύση κάποιου προβλήματος.

Εἰδικώτερα, στὸ πρόβλημα τῆς γεωγραφικῆς τοποθέτησης τῶν ἀρχαίων ἠπειρώτικων οἰκισμῶν, οἱ αὐθαίρετες εἰκασίες τῶν ἄσχετων σκόρπισαν τόση σύγχυση, ὅση ζημιὰ ἔκανε, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἡ ἐξαφάνιση ἀναρίθμητων στοιχείων - πληροφοριῶν, μὲ τὸ θάνατο ἀνθρώπων τῶν προηγούμενων γενιῶν, ποὺ δὲν εἶχε κάποιος τὴν πρόνοια νὰ τὶς καταγράψει, ὅσο ἦταν καιρός.

Μ᾽ αὐτὲς τὶς σκέψεις ξεκινώντας, θἄθελα νὰ καταχωρήσω στὸ σημειωμά μου αὐτό, κάποια κείμενα καὶ κάποιες μνῆμες, ποὺ στὸ λογικό τους συσχετισμὸ ἴσως νἄδιναν μερικὰ στοιχεῖα ὠφέλιμα, κατευθυντικά, στὴν εἰδικώτερη ἔρευνα, ποὺ τ᾽ ἀντικείμενό της θἄταν ἡ γεωγραφικὴ τοποθέτηση τῆς ἀρχαίας κι ἴσως προελληνικῆς ἠπειρώτικης πολιτείας, καθὼς τὴν θέλει ὁ N. Χάμμοντ (βλ.: EPIRUS 1967, Ὄξφορντ VIII κεφάλαιο) Τράπυας.

Ὁ ΣΤΕΦΑΝΟΣ Ο ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ, βυζαντινὸς λόγιος (538—573 μ.Χ.), ποὺ τὰ κείμενά του ἔχουν μιὰν ἀκρίβεια ποὺ καταπλήσσει, στὰ περίφημα «ΕΘΝΙΚΑ» του, ποὺναι γεωγραφικὸ λεξικὸ (λεξικὸ τῶν πόλεων καὶ στὴ λέξη ΤΡΑΜΠΥΑ, (Ἔκδοση Λειψίας 1839, σελ. 281) γράφει:

«Τράμπυα, πόλις Ἠπείρου πλησίον Βουνίμων. Ὁ πολίτης τραμπυεὺς καὶ τραμπυέτης».

Καὶ στὴ λέξη Βούνιμα (σελ. 81) σημειώνει:

«ΒΟΥΝΙΜΑ, πόλις Ἠπείρου, οὐδετέρως, κτίσμα Ὀδυσσέως, ἣν ἔκτισε πλησίον Τραμπύας. Λαβὼν χρησμόν, ἐλθών, πρὸς ἄνδρας οἳ οὐκ οἴσασι θάλασσαν (XI, 121, Ὀδύσσεια) βοῦν οὖν θύσας, ἔκτισε».

Ἡ Τράμπυα, σὲ κάποια σχέση μὲ τὴ ζωὴ τοῦ Ὀδυσσέα, ἀναφέρεται, ὀχτακόσια περίπου χρόνια πρὶν τὸ Στέφανο Βυζάντιο, στὴν «ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ἢ ΚΑΣΣΑΝΔΡΑ» (στίχος 800) ποὺ ἔγραψε ὁ ΛΥΚΟΦΡΟΝΑΣ ὁ ΧΑΛΚΙΔΕΑΣ, φιλόλογος καὶ τρα-

γικὸς ποιητής, ποὔζησε στὰ τέλη τοῦ τέταρτου, ἀρχὲς τρίτου πρὸ Χριστοῦ αἰώνα μεταξὺ Χαλκίδας, Ἀθήνας κι Ἀλεξάνδρειας, στὰ χρόνια τοῦ Πτολεμαίου τοῦ Φιλάδελφου.

Ἀξίζει βέβαια τὸν κόπο νὰ διαβάσουμε τὴ σχετικὴ περικοπὴ καὶ μάλιστα ἀπὸ τὸ στίχο 789 καὶ τὸ στίχο 804. (Ἔκδοση La Cassandre de Lycophron, F. D. Dehèque. Paris A. Durand 1853).

Βρισκόμαστε ἐδῶ, στὶς προρρήσεις τῆς Κασσάνδρας, ποὺ ἀναφέρονται στὴν τύχη τοῦ Ὀδυσσέα.

«Λοῖσθον δὲ καὐτὸν ὥστε κυμάτων δρομεὺς / ὡς κόγχος ἅλμῃ πάντοθεν περιτριβείς, / κτῆσίν τε θοίναις Ἡρωΐων λαφυστίαν / πρὸς τῆς Λακαίνης αἰνοβακχεύτου κιχών, / σόφαρ θανεῖται, πόντιον φυγὼν σκέπας, / κόραξ σὺν ὅπλοις Νηρίτων δρυμῶν πέλας. / Κτενεῖ δὲ τύψας πλευρὰ λοίγιος στόνυξ / κέντρῳ δυσαλγὴς ἕλλοπος Σαρδωνικῆς. / Κέλωρ δὲ πατρὸς ἅρταμος κληθήσεται / Ἀχιλλέως δάμαρτος αὐτανέψιος. / Μάντιν δὲ νεκρὸν Εὐρυτὰν στέγει λεώς, / ὃ τ' αἰὲν ναίων Τραμπύας ἐδέθλιον / ἐν ᾗ ποτ' αὖθις Ἡρακλῆ φθίσει δράκων / Τυμφαῖος ἐν θοίνῃσι Λιθίκων τρόμος, / τοῦ Λιακοῦ τε καὶ Περσέως σπορᾶς, / καὶ Τημενείων οὐκ ἄποθεν αἱμάτων. . .».

Τὸ παραπάνω ἀπόσπασμα, σὲ μιὰ κάπως ἐλεύθερη μετάφραση, θὰ μποροῦσαμε νὰ τ' ἀποδώσουμε ἔτσι:

«Τέλος, σὰ γλάρος ποὺ τρέχει πάνω στὶς θάλασσες, σὰν ὄστρακο ποὔχει περιτριβεῖ ἀπὸ τὰ κύματα, ἀφοῦ ἔχει δεῖ στ' ἀναμεταξὺ τὸ διός του σκορπισμένο ἀπό 'να σπαρτιάτικο ὄργιο σὲ συμπόσιο ποὺ δόθηκε σὲ Ηρωίσους, θὰ πεθάνει γέρος σὰν κοράκι, μὲ τὰ ὅπλα στὸ χέρι, ἔχοντας ἐγκαταλείψει τὸ παραθαλάσσιο ἀνάκτορό του, γιὰ τὰ δάση, τοῦ ὄρους τῶν Νηρίτων. Τ' ὁλέθριο καὶ θλιβερὸ ψαροκόκαλο, ἀπό 'να σελάχι τῆς Σαρδηνίας, ποὺ τὸν χτύπησε στὰ πλευρά, τὸν σκοτώνει κι εἶναι ἕνας γιός, ξάδερφος ἀπὸ τὴ μεριὰ τῆς γυναίκας του Ἀχιλλέα, ποὺ θὰ γίνει δολοφόνος τοῦ πατέρα του. Μ ά ν τ ι ν θὰ τὸν στέψουν νεκρὸν πιά, ὁ λαὸς τῆς Εὐρυτανίας κι ἔπειτα πάνω στὰ ψηλώματα οἱ κάτοικοι τῆς Τ ρ ά μ π υ α ς, ὅπου κάποτε ὁ Τυμφαῖος δράκοντας, ἀρχηγὸς τῶν Λιθίκων θὰ σκοτώσει τὸν Ἡρακλῆ, ἀπόγονο τοῦ Λιακοῦ καὶ τοῦ Περσέα, ποὺ ἔχει μέσα στὶς φλέβες του αἷμα τοῦ Τημενείοντα. . .».

Εἶν' ἀλήθεια, πὼς ἡ ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ εἶναι ποίημα σκοτεινό, συβιλλικό, αἰνιγματικὸ κι ἀκατανόητο μιᾶς καὶ καταγράφει, καθὼς εἴπαμε, προφητεῖες τῆς Κασσάνδρας, τῆς κόρης τοῦ Πρίαμου τῆς Τροίας.

Ἀνάγκη εἶναι λοιπόν, γιὰ νὰ ξεμπλέξουμε μὲ τὸ Λυκόφρονα, νὰ καταφύγουμε σὲ κάποιες ἐπεξηγήσεις. ΠΡΩΝΙΟΙ, εἶναι οἱ μνηστῆρες, ἀπ' τὴν ὁμώνυμη πόλη τῆς Κεφαλονιᾶς. Ξάδερφος τοῦ Ἀχιλλέα ἀπ' τὴ γυναίκα του, αὐτὸς ποὺ σκότωσε τὸν Ὀδυσσέα, εἶναι ὁ ΤΗΛΕΓΟΝΟΣ, γιὸς τῆς ΚΙΡΚΗΣ καὶ τοῦ Ὀδυσσέα, ξάδερφος τῆς ΜΗΔΕΙΑΣ. ΔΡΑΚΟΝΤΑΣ ΤΥΜΦΑΙΟΣ εἶναι ὁ ΠΟΛΥΣΠΕΡΧΩΝ ὁ ΤΥΜΦΑΙΟΣ, ποὺ πάνω σὲ συμπόσιο φαρμάκωσε τὸ νεώτερο ΗΡΑΚΛΗ, γιὸ τοῦ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ τοῦ ΜΕΓΑΛΟΥ καὶ τῆς ΠΕΡΣΙΔΑΣ ΒΑΡΣΙΝΗΣ, ὑπακούοντας στὴν ἀνεικτίρμονα πολιτικὴ τοῦ ΚΑΣΣΑΝΔΡΟΥ. (Βλ. ΔΙΟΔΩΡΟΣ ΣΙΚΕΛΙΩΤΗΣ. . . ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ, Λειψία, M.D. CCCXVII, τόμος ΙΖ, βιβ. ΧΧ, κεφ. 28). Οἱ ΛΙΘΙΚΕΣ, ἦταν λαὸς ποὺ ζοῦσε ἀρχικὰ πάνω στὴν Πίνδο, κι ἔπειτα τράβηξε γιὰ τὴ Θεσσαλία, ὁ Στέφανος ὁ Βυζάντιος (βλ. λέξη) τὸν ἀποκαλεῖ βάρβαρο καὶ λησταί. ΤΥΜΦΑΙΟΙ, ἦσαν οἱ παλιοὶ κάτοικοι τῆς ΤΥΜΦΗΣ, βουνοῦ ποὺ ὁ Στέφανος ὁ Βυζάντιος τὸ λέει θ ε σ π ρ ω τ ι κ ὸ κι ὁ Στράβονας, ἀντιγράφοντας τὸν ΕΚΑΤΑΙΟ, (Στρ. 7.7.8) θεωρεῖ πὼς βρίσκονταν βορειότερα (ἔτσι φαίνεται ἀπὸ τὴ λογικὴ σειρὰ) ἀπὸ τοὺς Λίθικες καὶ δίπλα στοὺς Ὀρέστες, καὶ Παρροραίους, μάλλα λόγια, καὶ σύμφωνα μὲ τὴν τοποθέτηση ποὔκανε ὁ Χάμμοντ (βλ.

τὸ χάρτη ἀπ' τὸ Χ. 2) οἱ Τυμφαῖοι, ἦταν λαὸς ποὺ ζοῦσε στὸν κεντρικὸ ὄγκο τῆς Πίνδου, κοντὰ στὶς πηγὲς τοῦ Ἀώου καὶ τοῦ Ἀραχθου (βλ. Στρ. 7.7.6), θἄλεγα στὶς περιοχὲς τῶν σύγχρονων ὁλαχοχωριῶν, Μετσόβου, Ζαγοριοῦ καὶ Κόνιτσας. ΤΗΜΕΝΕΙΩΝ, ἔγγονος τοῦ Ἡρακλῆ κατὰ τὴ μυθολογία.

Εἰδικὰ ὅμως γιὰ τὴ φράση «Μάντιν δὲ νεκρόν...», ποὖναι καὶ τὸ μέρος ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει, ἂς δοῦμε πῶς σχολιάζεται ἀπὸ τοὺς Ἰσαάκιο καὶ Ἰωάννη ΤΖΕΤΖΗ, βυζαντινοὺς γραμματικοὺς καὶ λόγιους τοῦ δωδέκατου αἰώνα μ.Χ., στὰ σχόλια ποὖγραψαν πάνω στὴν Ἀλεξάνδρα τοῦ Λυκόφρονα κι εἶναι, κατὰ κοινὴ ὁμολογία, πραγματικὰ ἐμπεριστατωμένη (βλ. ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΛΥΚΟΦΡΟΝΑ, SCHOLIA IN LYCOFRONEM, Ἔκδοση ΛΕΙΨΙΑΣ, M.D.CCCXI, στίχος 799 καὶ ἑπ.).

«Μάντιν δὲ νεκρόν. Ἀριστοτέλης φησὶν ἐν Ἰθακησίων Πολιτεία, Εὐρυτάνας ἔθνος εἶναι τῆς Αἰτωλίας, ὁρμωμενέντος ἀπὸ Εὐρύτου, παρ' οἷς εἶναι μαντεῖον τοῦ Ὀδυσσέως, τὸ δ' αὐτὸ καὶ Νίκανδρος φησὶν ἐν Αἰτωλικοῖς... «Τράπτον». Πόλις Ἠπείρου, ἔνθα μετὰ νόστον Ὀδυσσεὺς ἀπῆλθε, καθὰ καὶ Ὅμηρος γράφει... «Εἴσοκε τοὺς ἀφίκηαι, οἳ οὐκ ἴασι θάλασσαν»... Ἐτιμᾶτο δὲ ἐν Τραμπύῃ Ὀδυσσεύς. «Ἐν οἷ ποτ' αὖθις». Ἐν ᾗ τινι Τραμπύα, ποτε αὖθις... ᾐθίσει καὶ ᾐθείρῃ ἐν θοίνῃσι καὶ εὐωχίαις ὁ δράκων ὁ Τυμφαῖος, ἤτοι ὁ Πολυσπέρχων, ὁ «προόμος καὶ προμαχος» τῶν Λιθίκων καὶ Ἠπειρωτῶν. Τίνα ᾐθίσει; Τὸν Ἡρακλῆ, τὸν ἀπὸ σπορᾶς τοῦ Λιακοῦ καὶ Περσέως καὶ οὐ πόρρω τῶν αἱμάτων τοῦ Τημενοῦ... ΤΥΜΦΑΙΟΙ, Ἠπειρωτικὸν Ἔθνος καὶ Λίθικες ὁμοίως, ὡς καὶ Ὅμηρος μέμνηται...».

Ἀπ' ὅλα τὰ παραπάνω βγαίνει ὅτι ἡ ΤΡΑΜΠΥΑ, ἦταν ὀρεινὸς οἰκισμὸς βαθειὰ στὴν Ἤπειρο, πάνω στὴν Πίνδο, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι (μιὰ κι ὅλοι ἀναφέρονται στὸ σχετικὸ χρησμὸ τῆς Ὀδύσσειας XI, 121) καὶ τὸ ὁποῖο καταχωροῦμε παρακάτω) δὲν εἶχαν ἰδέα ἀπὸ θάλασσα, ὅπου ἔφταση ὁ Ὀδυσσέας μετὰ τὸ σκοτωμὸ τῶν μνηστήρων, φεύγοντας ἀπ' τὴν Ἰθάκη, ἀκολουθώντας τὴν προγεγραμμένη ἀπὸ τὸ χρησμὸ τοῦ Τειρεσία μοίρα του, γιὰ νὰ χτίσει δίπλα της τὰ ΒΟΥΝΕΙΜΑ, ἱερὸ ἢ μαντεῖο, στὸ ὁποῖο λατρεύονταν σὰ μάντις ὁ Ὀδυσσέας καὶ μετὰ τὸ θάνατό του. Σὲ συνέχεια, στὴν Τράμπυα, ὁ Πολυσπέρχοντας, ὁ Τυμφαῖος, ἀρχηγὸς τῶν Λιθίκων σκότωσε ἀργότερα τὸ νεώτερο Ἡρακλῆ, ποὖταν γιὸς τοῦ Μέγ' Ἀλέξανδρου καὶ τῆς Βρασίνας τῆς Περσίδας.

Καθὼς ξέρουμε ὁ ἐρχομὸς τοῦ τοῦ Ὀδυσσέα στὴ Θεσπρωτία (τὴν Ἤπειρο δηλαδή, μιὰ καὶ καθὼς φαίνεται ἡ Θεσπρωτία κάποια ἐποχή, ἔπιανε ὅλη τὴ σημερινὴ Ἤπειρο, ἀπὸ τὴν Πίνδο μέχρι τὸ Ἰόνιο. (Βλ. ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ, Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν, σελ. 379, τόμ. 1ος) κι ὁ κύκλος τῶν περιπετειῶν του σ' αὐτή, (ἀκολουθώντας τὰ γνάρια τοῦ χρησμοῦ), περιγράφονταν σ' ἕνα ἀπὸ τὰ ποιήματα τοῦ λεγόμενου ΕΠΙΚΟΥ ΚΥΚΛΟΥ (ΚΥΚΛΙΑ ΕΠΗ), τὴν ΤΗΛΕΓΟΝΕΙΑ (ἢ ΤΗΛΕΓΟΝΙΑ ἢ ΘΕΣΠΡΩΤΙΔΑ) ποὺ ἀποδίδεται στὸν ΕΥΓΑΜΩΝΑ τὸν ΚΥΡΗΝΑΙΟ, καὶ τὸ ὁποῖο σὰν κείμενο ἔχει χαθεῖ. Ἀπὸ τὸ ποίημα αὐτὸ δὲν ὑπάρχει παρὰ μόνο μιὰ περίληψη γραμμένη ἀπ' τὸν ΠΡΟΚΛΟ (κατὰ πᾶσα πιθανότητα τὸν λεγόμενο ΝΕΟΠΛΑΤΩΝΙΚΟ) στὴ λεγόμενη ΧΡΗΣΤΟΜΑΘΕΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ, ποὺ ἀναφέρει κι ὁ ΦΩΤΙΟΣ ὁ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ στὴ «Βιβλιοθήκη» του (σοθ.). Ἡ περίληψη αὐτή, ὅπως δημοσιεύτηκε ἀπὸ τὸν A. Severyns (La vita Homeri et les sommaires hu cycle. Belles Lettres. Paris 1953. Procli Fagmenta XII) εἶναι ἡ παρακάτω:

«Μετὰ ταῦτα ἐστιν Ὁμήρου Ὀδύσσεια, ἔπειτα Τηλεγονίας βιβλία δύο Εὐγάμμωνος Κυρηναίου περιέχοντα τάδε.

οἱ μνήστορες ὑπὸ τῶν προσκόντων θάπτονται, καὶ Ὀδυσσεὺς θύσας νύμφαις

εἰς Ἴλιον ἀποπλεῖ ἐπισκεψόμενος τὰ βουκόλια καὶ ξενίζεται παρὰ Πολυξένῳ δῶρον τε λαμβάνει κρατῆρα καὶ ἐπὶ τούτῳ τὰ περὶ Τροφώνιον καὶ Ἀγαμήδην καὶ Αὐγέαν.

ἔπειτα εἰς Ἰθάκην καταπλεύσας τὰς ὑπὸ Τειρεσίου ῥηθείσας τελεῖ θυσίας. καὶ μετὰ ταῦτα εἰς Θεσπρωτοὺς ἀφικνεῖται καὶ γαμεῖ Καλλιδίκην βασιλίδα τῶν Θεσπρωτῶν.

ἔπειτα πόλεμος συνίσταται τοῖς Θεσπρωτοῖς πρὸς Βρύγους Ὀδυσσέως ἡγουμένου. ἐνταῦθα Ἄρης τοὺς περὶ τὸν Ὀδυσσέα τρέπεται, καὶ αὐτῷ εἰς μάχην Ἀθηνᾶ καθίσταται, τούτους μὲν Ἀπόλλων διαλύει.

μετὰ δὲ τὴν Καλλιδίκης τελευτὴν τὴν μὲν βασιλείαν διαδέχεται Πολυποίτης Ὀδυσσέως υἱός, αὐτὸς δ' εἰς Ἰθάκην ἀφικνεῖται.

κἂν τούτῳ Τηλέγονος ἐπὶ ζήτησιν τοῦ πατρὸς πλέων ἀποβὰς εἰς τὴν Ἰθάκην τέμνει τὴν νῆσον. ἐκβοηθήσας δ' Ὀδυσσεὺς ὑπὸ τοῦ παιδὸς ἀναιρεῖται κατ' ἄγνοιαν.

Τηλέγονος δ' ἐπιγνοὺς τὴν ἁμαρτίαν τό τε τοῦ πατρὸς σῶμα καὶ τὸν Τηλέμαχον καὶ τὴν Πηνελόπην πρὸς τὴν μητέρα μεθίστησιν. ἡ δὲ αὐτοὺς ἀθανάτους ποιεῖ, καὶ συνοικεῖ τῇ μὲν Πηνελόπῃ Τηλέγονος, Κίρκῃ δὲ Τηλέμαχος».

Προτοῦ λοιπὸν προχωρήσουμε παρακάτω, γιὰ μιὰ πλήρη κατατόπισῃ τοῦ ἀναγνώστῃ, καλὸ εἶναι νὰ παραθέσουμε ἐδῶ καὶ τὸν περίφημο χρησμὸ τῆς ραψωδίας Λ ἀπ' τὴν Ὀδύσσεια, ποὺ τόσο κάναμε λόγο παραπάνω, κι εἶναι φαίνεται κλειδὶ στὸ ἀντικείμενό μας.

Πρέπει ἀκόμα σὰν παρεμβολὴ νὰ εἰποῦμε στὸ σημεῖο αὐτό, πὼς ὁ μύθος τοῦ Ὀδυσσέα, εἶναι μύθος τοῦ «φύλου τῶν Κεφαλλήνων», ποὺ στὸ τέλος τῆς Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς κατεῖχε ἔξω ἀπ' τὴν Κεφαλονιά, τὴν Ζάκυνθο, τὴν Ἰθάκη ἴσως καὶ τὴ Λευκάδα, καθὼς καὶ τὴν Ἀκαρνανία καὶ διατηροῦσε στενὲς σχέσεις καὶ μὲ τοὺς Θεσπρωτούς. Πὼς ταυτόχρονα αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ μύθος εἶχε θέση σὲ μύθους Θεσπρωτικοὺς ποὺ ἐντοπίζονται στὴν Πίνδο στὰ σ ύ ν ο ρ α Ἠ π ε ί ρ ο υ καὶ Μ α κ ε δ ο ν ί α ς. Καὶ πώς, ἂν λάβει κανένας ὑπ' ὄψη του τὴ γενικὴ ροπὴ τῶν ἑλληνικῶν μεταναστεύσεων, ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότο, κάνει εὔλογη ὑπόθεση ὅτι οἱ Κεφαλλῆνες προῆλθαν ἀπ' τὴν Ἤπειρο. (Βλ. Ἱστορία Ἑλλ. Ἔθνους, Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν, τ. 1ος, σελ. 378). Καὶ πὼς ἀκόμα, θἄλεγα ἐγώ, ἡ περιοχὴ ποὺ γεννήθηκεν ὁ μύθος τοῦ Ὀδυσσέα εἶναι ἀκριβῶς ἡ περιοχὴ αὐτή, ἡ ὀρεινή, ἀνάμεσα Ἤπειρο καὶ Μακεδονία.

Τελειώνοντας ἔτσι τὴν παρεμβολή, ἂς δοῦμε τώρα καὶ τί λέει κι ὁ χρησμός. Εἴμαστε καθὼς εἴπαμε στὴ Ραψωδία Λ τῆς Ὀδύσσειας, τὴν περίφημη ΝΕΚΥΙΑ, ὅπου ἀπ' τὸ στίχο 119 καὶ ἑπόμ. περιγράφεται ἡ κάθοδος τοῦ Ὀδυσσέα στὸν Ἅδη, κι ἡ ἐπαφή του μὲ τὶς ψυχὲς τῶν νεκρῶν. Ὁ Ὀδυσσέας κάνει θυσίες κι οἱ ψυχὲς τῶν νεκρῶν ἀνεβαίνουν γιὰ νὰ ρουφήξουν τὸ αἷμα τῶν ἀρνιῶν ποὺ θυσιάστηκαν. Ὁ Ὀδυσσέας ἀναμερίζει τὶς ψυχὲς μὲ τὸ σπαθί του, μέχρις ὅτου ἀντιληφθεῖ ἀνάμεσά τους τὴν ψυχὴ τοῦ Τειρεσία τοῦ μάντι, ἀπ' τὸν ὁποῖο τελικὰ ἀκούει, ὁ πολύπαθος βασιλιάς, τὶς νέες περιπέτειές του καὶ τὰ βάσανά του, μέχρι τὸ θάνατό του.

Τὸ περίεργο εἶναι ὅτι ἐνῶ ὑποτίθεται πὼς ἐδῶ ὁ Ὀδυσσέας βρίσκεται στὰ πέρατα τοῦ Ὠκεανοῦ, ἐκεῖ ποὺ κατοικοῦν οἱ Κιμμέριοι, στ' ἀπόλυτο σκοτάδι, ὅπου εἶναι καὶ ἡ ΕΙΣΟΔΟΣ ΤΟΥ ΑΔΗ, ἡ περιγραφὴ τοῦ ἀνεβάσματος τῶν ψυχῶν, κι ὅλη γενικὰ ἡ διαδικασία τῆς ἐπαφῆς τοῦ Ὀδυσσέα μὲ τὶς ψυχὲς θυμίζει στὸ ἀκέραιο τὸ ἀρχαῖο ΝΕΚΡΟΜΑΝΤΕΙΟ τοῦ ΑΧΕΡΟΝΤΑ τῆς ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ. (Βλ. Σ. ΔΑΚΑΡΗ, περ. ΕΝΔΟΧΩΡΑ, σελ. 647). Εἶναι πραγματικὰ κάτι τὸ ἀπίστευτο τὸ

π ό σ ο ἠ π ε ι ρ ώ τ ι κ ο σ τ ο ι χ ε ῖ ο ὑπάρχει μέσα στὰ Ὁμηρικὰ Ἔπη, καὶ ἰδιαίτερα στὴν Ὀδύσσεια!...

«Αὐτὰρ ἐπὴν μνηστῆρας ἐνὶ μεγάροισι τεοῖσι
κτήνεϊ ἠὲ δόλῳ ἢ ἀμφαδὸν ὀξέϊ χαλκῷ
ἔρχεσθαι δὴ ἔπειτα λαβὼν εὐῆρες ἐρετμὸν
εἰς ὅ κε τοὺς ἀφίκηαι οἳ οὐκ ἴσασι θάλασσαν
ἀνῆρες, οὐδὲ δ' ἅλεσι μεμιγμένον εἶδαρ ἔδουσιν
οὐδ' ἄρατος ἴσασι νέας φοινικοπαρήους
οὐδ' εὐῆρε ἐρετμά, τά τε πτερὰ νηυσὶν πέλονται...» κλπ.

Ὁ παραπάνω χρησμὸς τοῦ Τειρεσία, στὸ σύνολό του, σὲ μετάφραση πεζὴ (Μαρίας Παπαμιχαήλ, βλ. Ὁμήρου Ὀδύσσεια. Ἅπαντα Θρησκειῶν Χάρη Πάτση, σελ. 83) λέει τὰ παρακάτω:

«Κι ὅταν σκοτώσεις τοὺς μνηστῆρες μέσα στὸ ὀνάκτορό σου μὲ δόλο ἢ φανερά, μὲ τὸ μυτερὸ χάλκινο ξίφος, νὰ προχωρήσεις μετά, ἀφοῦ πάρεις ἕνα βολικὸ κουπί, μέχρι ποὺ νὰ φτάσεις σὲ ἀνθρώπους ποὺ δὲ γνωρίζουν τὴ θάλασσα, καὶ δὲν τρῶνε φαγητὸ ποὺ ἔχει μέσα ἁλάτι καὶ δὲ γνωρίζουν τὰ καράβια μὲ τὰ κόκκινα πλευρά, οὔτε τὰ βολικὰ κουπιά, ποὖναι τὰ φτερὰ στὰ καράβια. Τότε θὰ σοῦ πῶ κάποιο σημάδι πολὺ φανερό, ποὺ δὲ θὰ σοῦ διαφύγει. Ὅταν κάποιος ἄλλος διαβάτης, ποὺ σὲ συναντήσει σοῦ πεῖ ὅτι ἔχεις πάνω στὸ γερό σου ὦμο λιχνιστήρι, τότε πιά, ἀφοῦ μπήξεις στὴ γῆ τὸ βολικὸ κουπί, ἀφοῦ θυσιάσεις ὅμορφες θυσίες στὸ βασιλιὰ Ποσειδῶνα, ἕνα κριάρι, ἕναν ταῦρο κι ἕναν κάπρο ποὺ σμίγει μὲ τὶς γουροῦνες, νὰ γυρίσεις πάλι στὸ σπίτι σου καὶ νὰ προσφέρεις πλούσιες θυσίες στοὺς ἀθάνατους Θεούς, ποὺ κατοικοῦν στὸν πλατὺ οὐρανό, σ' ὅλους μὲ τὴ σειρά. Κι ὁ θάνατος μακριὰ ἀπὸ τὴ θάλασσα πολὺ ἤρεμος θὰ σοῦ ἔρθει καὶ θὰ σὲ βρεῖ, ὅταν σὲ πάρουν βαρειὰ γεράματα καὶ γύρω σου θὰ εἶναι εὐτυχισμένος ὁ λαός σου. Καὶ ὅλ' αὐτὰ σοῦ τὰ λέω μὲ εἰλικρίνεια...».

Εἶναι φανερό, πὼς ὁ ΧΡΗΣΜΟΣ, ἡ ΤΗΛΕΓΟΝΕΙΑ, ἡ ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ - ΚΑΣΣΑΝΔΡΑ τοῦ Λυκόφρονα κλπ., δὲ συμφωνᾶνε μεταξύ τους στὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο πέθανε ὁ Ὀδυσσέας, καὶ καθὼς ξέρουμε, ὑπάρχουν κι ἄλλες μυθολογικὲς παραλλαγὲς πάνω σ' αὐτὸ τὸ θέμα.

Αὐτὸ ὅμως δὲν εἶναι τ' ἀντικείμενό μας.

Ἐκεῖνο ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ εἶναι:

α) Πὼς ἀπὸ τὸ Χρησμό, γίνεται πιὸ φανερὸ ὅτι ὁ Ὀδυσσέας ἂν σταμάτησε στὴν Τράμπυα, προχωρώντας βαθειὰ στὴν Ἤπειρο, εἶναι γιατὶ οἱ ἄνθρωποι τῆς Τράμπυας δὲν εἶχαν ξαναδεῖ θάλασσα, κουπὶ καὶ πέρασαν αὐτὸ ποὺ κουβαλοῦσε ὁ Ὀδυσσέας γιὰ λιχνιστήρι, κι ὅτι ἀκόμα δὲν ἔρριχναν στὸ φαγητό τους ἁλάτι (κάτι ποὺ σὲ μᾶς θυμίζει ἀποκλεισιὸ καὶ κατοχή). Αὐτὸ δείχνει ἀκόμα μιὰ φορὰ πὼς θἄπρεπε ἡ Τράμπυα νἄταν στὸ πιὸ βαθὺ σημεῖο τῆς Ἠπείρου, πάνω στὸν Πίνδο, καὶ

β) Πὼς ἀπὸ τὴν ΤΗΛΕΓΟΝΕΙΑ μαθαίνουμε ὅτι ὁ Ὀδυσσέας, ἀπὸ κεῖ ποὺ βρίσκονταν, στὴν Τράμπυα δηλαδή (βλ. ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΛΛΗΝ. ΕΘΝΟΥΣ, τόμ. Ι, σελ. 379) ὁδήγησε τοὺς Θεσπρωτοὺς (διάβασε Ἠπειρῶτες) σὲ πόλεμο ἐνάντια τῶν Βρύγων, ποὺ καθὼς ξέρουμε ἦταν λαὸς ποὺ κατοικοῦσε τὴ Μακεδονία πρὸς τὴν πλευρὰ τῆς Ἰλλυρίας. (Βλ. Στράβωνα 7.7.8. Στέφανο Βυζάντιο: Βρυὲς τὸ ἔθνος καὶ Βρυγαί... εἰσὶν Μακεδονικὸν ἔθνος προσεχὲς Ἰλλυριοῖς. Βρίγες ἔθνος θρακικόν. Ἡρόδοτος ἑβδόμη. Φρύγες ὡς Μακεδόνες, λέγουσι, καλέονται Βρίγες... κλπ.).

Ἀφήνοντας τώρα τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς, ἐρχόμαστε στὰ νεώτερα κείμενα:

Τὸ 1925 στὸ Βουκουρέστι (τύποις ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ) ἐκδόθηκε τὸ βι-

βλίο τοῦ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ διδασκάλου ἐκ Σταριτσάνης μὲ τίτλο «ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΕΚ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΣΤΑΡΙΤΣΙΑΝΗ: ΕΙΣ ΑΡΧΑΙΟΤΕΡΑΝ ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΑΝ ΕΠΟΧΗΝ». Τὸ κείμενο τοῦ παραπάνω βιβλίου ἀναδημοσίεψα στὸ περιοδικὸ ΚΟΝΙΤΣΑ (Ἀρρ. 46, 47 καὶ 48). Πρόκειται βέβαια γιὰ τὸ χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας, ποὺ σήμερα ὀνομάζεται ΠΟΥΡΝΙΑ.

Γράφει λοιπὸν ὁ γεροδάσκαλος Γ. Παπαβασιλείου στὸ βιβλίο του αὐτό:

«Ἡ Σταρίτσιανη, πεντάωρον ἀπέχουσα τῆς Κονίτσης πρωτ. τῆς ἐπαρχίας, εἰς ἣν ὑπάγεται πολιτικῶς τε καὶ ἐκκλησιαστικῶς, ὡς νῆσος μεταξὺ δύο βαθυτάτων λάκκων κειμένη, ἐπὶ ἑδάφους ἀστάτου, κατωφεροῦς, ἀείποτε πάσχοντος καθίζησιν καὶ καταρρέοντος ἔνθεν καὶ ἔνθεν καὶ περικλειομένη ὑπὸ τῶν βουνοσειρῶν «Γερακοφωλιᾶς», «Ηρασιάνου», «Νταλιόπολη», «Κλέφτη Τοιοπάνη» καὶ «Πουρνιᾶς», κλάδων καὶ ὑψηλῆς κορυφῆς τῆς Πίνδου, ἀριθμοῦσα νῦν περὶ τὰς ἑκατὸν καὶ δέκα οἰκογενείας, ἐκαλεῖτο τὸ πάλαι «Τράπια» (ἐκ τοῦ ἀτροπός).

Ἡ Τράπια, κωμόπολις μὲ τριακοσίας περίπου οἰκογενείας ἔκειτο ἐν τῇ θέσει, ἥτις καὶ σήμερον φέρει τὸ ὄνομα αὐτῆς Τράπια. Ἡ θέσις αὐτὴ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἐποχῇ ἀπετέλει φαίνεται, ἐπίπεδον συνεχόμενον μετὰ τῆς ἀνωτέρω θέσεως Κρανιά, ἐξ ἧς ἀπεσπάσθη μετὰ φοβερὰν τοῦ ἐδάφους καθίζησιν, ὡς δύναται πᾶς τις περίεργος παρατηρητὴς νὰ ἴδῃ, καὶ σὺν τῷ χρόνῳ τὸ πλεῖστον αὐτῆς κατέρρευσεν καὶ παρεσύρθη ἐκ τοῦ παραρρέοντος βαθυτάτου λάκκου. Τοῦτο δὲ εἶναι τοσοῦτον βέβαιον καθ' ὅσον καὶ ὁ γράφων ἔφθασα ἀγρὸν ἀνήκοντα τῇ οἰκογενείᾳ ἡμῶν, ἐκτάσεως πλέον τοῦ στρέμματος παρὰ τὸ χεῖλος τοῦ λάκκου, ἀείποτε καταρρέοντα, οὕτινος κατὰ τὸ λέγειν τοῦ μακαρίτη πατρός μου δὲν ὑπῆρχε οὐδὲ τὸ ἥμισυ ἐκείνου, ὃν αὐτὸς τὸ πρῶτον ἐγνώρισεν εἰς τὰς ἡμέρας του καὶ τοῦ ὁποίου σήμερον οὐδαμοῦ ἴχνος, τελείως καταποθέντος ἢ παρασυρθέντος. Τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τὸ πρὸ ἐτῶν ἀνακαινισθὲν ὑπὸ τοῦ μ. Βασιλείου Παπαγιαννούλη καὶ ὑπὸ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ συντηρούμενο, ἔνθα καὶ τὸ νεκροταφεῖον τοῦ χωρίου μας, μετεφέρθη πρό τινων ἐτῶν, φαίνεται ὅτι ἦτο ἐκκλησία ἐπὶ τοῦ νεκροταφείου τῶν Τραπιατῶν, καθ' ὅσον οἱ κάτωθι τοῦ παρεκκλησίου τούτου ἀγροὶ καλιεργούμενοι, ἔφερον εἰς φῶς πρὸ ἐτῶν ἤδη, τὴν ὕπαρξιν παλαιοῦ νεκροταφείου, οὕτινος ἡ ἔκτασις καὶ ὁ χῶρος μαρτυρεῖ ὅτι ὁ πληθυσμὸς τῆς κωμοπόλεως Τράπια ἦτο τριπλάσιος σχεδὸν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς νῦν Σταρίτσιανης. Ἐν δὲ τῷ κάτωθι τοῦ χωρίου ἡμῶν παρεκκλησίῳ Ἅγ. Σάββας, τῷ ἀνακαινισθέντι πρὸ ἐτῶν ὑπὸ τοῦ μ. Βασιλείου Κοτσιούκη καὶ αὖθις πρὸ μικροῦ μετὰ νέαν ἐκ καθιζήσεως πτῶσιν, ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Μιλτιάδου Κοτσιούκη ἰατροῦ, καὶ ὑπ' αὐτοῦ συντηρούμενον, ἐν τῷ παρεκκλησίῳ αὐτῷ, ὑπῆρχε τὸ πάλαι, κατὰ τὴν παράδοσιν ἱερὰ μονὴ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγ. Σάββα, ἧς τὸ μόνο λείψανον εὕρητο πρὸ μικροῦ γηραιὰ δρῦς, πτελέα, μὲ κορμὸν τεραστίου πάχους μεταξὺ ἄλλων νέων τοιούτων. Ἤδη διερευνῶντες τὰ περὶ τῶν κατοίκων τῆς Τράπιας, ἔχοντα σχέσιν τινα καὶ μετὰ τοῦ ἐν λόγῳ παρεκκλησίου, μανθάνομεν ἐκ τῆς παραδόσεως ὅτι οἱ Τραπιῶται ἦσαν πάντες ταξιδιῶται, ταξιδεύοντες εἰς Κων)πολιν, ὁπόθεν ἐπανακάμπτοντες εἰς τὸ πάτριον ἔδαφος εἶχον ἀπαράβατον συνήθειαν νὰ καταλύωσι τὸ πρῶτον καὶ διανυκτερεύωσι εἰς τὴν ἱερὰν μονὴ τοῦ Ἁγ. Σάββα, τὴν δὲ ἐπιοῦσαν ἀνήρχοντο εἰς τὴν μόλις τέταρτον ἀπέχουσαν κωμόπολιν. Ἕτερον τι περὶ τῆς κωμοπόλεως Τράπιας, ἡ παράδοσις οὐδὲν ἀποκαλύπτει ἄξιον λόγου ἢ μὴ περὶ τῆς καταστροφῆς καὶ τῆς τελείας ἐρημώσεως αὐτῆς καὶ τῆς ἐκ τῶν σπερμάτων της ἀναφύσεως Σταριτσιανης...».

Δὲ θἄμαι βέβαια ὑπερβολικός, ἂν πῶ, πὼς ἡ ὁμοιότητα αὐτῶν τῶν δύο τοπωνυμίων (τῆς ἀρχαίας δηλαδὴ Τράμπυας καὶ τῆς κωμόπολης Τράπιας, ποὺ ὑπαι-

νίσσεται ὁ στρατιώτης δάσκαλος Γ. Παπαβασιλειάδης) μ' ἐρέθιζε πάντοτε. Τὸ τοπωνύμιο Τράπια, ὑπῆρχε στὴν Σταρίτσιανη, κι ὅταν ὁ Κ. Στεργιόπουλος μάζευε τὰ τοπωνύμια τῆς ἐπαρχίας Κονίτσης (ὅλ. ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ 1938, σελ. 182), ὁπότε καὶ σημείωνε, «Τράπια ἢ Σ' Ντράπια, τοποθεσία Πουρνιᾶς (Λ) ὅπου ἄλλοτε ἦτο ἀτραπὸς ὁδηγοῦσα πρὸς τὸ Στένημα, μιὰ τῶν ἄλλοτε τριῶν συνοικιῶν τοῦ χωριοῦ».

Ἔτσι, παρατηροῦσα πῶς κι οἱ δυὸ (Παπαβασιλειάδης καὶ Στεργιόπουλος) ἔβγαζαν τὴ λέξη ΤΡΑΠΙΑ, ἀπὸ τὸ ἀτραπός, κι ἦταν αὐτὸ ἕνα πάρα πολὺ καλὸ σημάδι, γιατὶ ἔδειχνε πῶς κι οἱ δυὸ ἀγνοοῦσαν ἢ δὲν σύνδεαν τὸ τοπωνύμιο Τράπια, μὲ τὴν ἀρχαία ἠπειρώτικη Τράμπυα, ὥστε νὰ ὑπάρχει φόβος κάποιας παραμόρφωσης τοῦ τοπωνύμιου, ἀπ' αὐτὲς τοῦ παλιοῦ λογιωτατίστικου σχολαστικισμοῦ (πρό.: Κόνιτσα, Κνωσσός, Κονωσσὸς κλπ.) ποὺ ὁπωσδήποτε θὰ μπέρδευε τὸ πράμα.

Ἔπειτα, ἡ ὕπαρξη τοῦ παλιοῦ Νεκροταφείου ... «οὕτινος ἡ ἔκτασις κι ὁ χῶρος μαρτυρεῖ ὅτι ὁ πληθυσμὸς τῆς κωμοπόλεως Τράπια, ἦτο τριπλάσιος σχεδὸν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς νῦν Σταρίτσιανης», μ' ἔβαζε σὲ σκέψεις. Καταλάβαινα δηλαδή, πῶς ἡ παράδοση γιὰ τὴν ὕπαρξη μιᾶς τέτοιας κωμόπολης (γύρω στοὺς δυὸ χιλιάδες κατοίκους), ποὺ νόμιζε ὁ παλιὸς δάσκαλος, ἔρχονταν ἀπὸ πάρα πολὺ παλιά, μιᾶς καὶ σὲ καμμιὰ μεσαιωνικὴ γνήμη (χάρτη ἢ κείμενο γραπτὸ) δὲν ἀναφέρονταν μιὰ τέτοια κωμόπολη, ἀπ' ὅσα βέβαια γνωρίζω.

Παραπέρα, ἤξερα πῶς τὄνομα τοῦ χωριοῦ, τὸ ΣΤΑΡΙΤΣΙΑΝΗ δηλαδή, εἶναι μάλλαν σλάβικο καὶ προέρχεται ἀπὸ τὸ ΣΤΑΡΙΣΤΑΝ, ποὺ σημαίνει ΠΑΛΙΟ ΧΩΡΙΟ ἢ ΠΑΛΙΟΣ ΟΙΚΙΣΜΟΣ καὶ ποὺ σὲ τελευταία ἀνάλυση, ἂν σκεφτεῖ κανένας πῶς τὰ σλάβικα τοπωνύμια κόλλησαν στὸν τόπο κατὰ τὰ λεγόμενα «σκοτεινὰ χρόνια», δηλαδὴ πρὶν τὸ δέκατο μ.Χ. αἰώνα, σὰν ὄνομα μᾶς λέει πολλά, μιὰ κι ὑπαινίσσεται κάποιο παλιότερο οἰκισμό.

Ἀκόμα εἶδα, πῶς ἡ γεωγραφικὴ τοποθέτηση τῆς Τράμπυας, ἀπ' τοὺς παλιότερους συγγραφεῖς γίνονταν κατὰ τρόπο αὐθαίρετο, στὸν σύγχρονο ἠπειρώτικο χῶρο. Παράδειγμα ὁ Ἀραβαντινὸς («ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ», τόμος Β', σελ. 166) γράφει:

«Τράμπνα ἢ Τράμπυλα. Ἀρχαία πόλις τῆς Ἠπείρου. Ἔκειτο κατά τινας πλησίον τῆς Παλιουρῆς, ἀλλ' ἡμεῖς τιθέμεθα αὐτὴν κατὰ τὸ χωρίον τὴν Γρόμπιανην, ἐπὶ ὥρας πρὸς Α τῶν Ἰωαννίνων ἀπέχουσαν, ἥτις καὶ ἀξιόλογα δεικνύει πόλεως ἀρχαίας ἐρείπια, καὶ τὴν ρίζαν τοῦ ὀνόματος διετήρησεν ὑποφαινομένην. Τινές, οὐκ οἶδα εἰς τί βασιζόμενοι, τίθενται τὰ Τράμπυλα πρὸς Β τοῦ Μετσόβου...».

Καὶ στὴ σελίδα 38 (OP. CIT.) γράφει:

«Βούνεμα. Πόλις ἀρχαία τῆς Θεσπρωτίας μεσόγειος, τίθησιν αὐτὴν ὁ Μπουκεβίλ πλησίον τοῦ χωρίου Γκοβίτσιανη, ἡμεῖς δὲ εἰς τὴν Ζαγόριανην, ὡς γειτνιάζουσαν τῆς Τράμπνας (ἴδε Γρόμπιανη), ἐκλήθη οὕτως διὰ τὸ νέμεσθαι βόας ἐξαιρέτους ἐν τῇ θέσει ἐκείνῃ...».

Τελικά, ἀπ' τὴ μελέτη τῶν κειμένων ποὺ ἀναφέρονται στὴν ἀρχαία Τράμπυα, εἶναι φανερό, πῶς τουλάχιστο ἡ ταύτισή αὐτῶν τῶν δύο τόπων ΔΕΝ ΑΠΟΚΛΕΙΕΤΑΙ, μὲ τὴ σημείωση ὅτι: Οὔτε εἶναι ἐξακριβωμένο ἀπόλυτα πῶς ἡ ἀρχαία περιοχὴ τῶν Τυμφαίων δὲν ἔφτανε μέχρι τὶς ὀρεινὲς περιοχὲς τῆς σημερινῆς Κόνιτσας. Οὔτε εἶναι ὑποχρεωτικὸ νὰ θεωρηθεῖ πῶς ἡ ἀρχαία ΤΡΑΜΠΥΑ ἦταν πόλη τῆς ΤΥΜΦΑΙΑΣ ἢ ὅτι συμπίπτει μὲ τὴν πόλη ΤΥΜΦΑΙΑ, ποὺ ἀναφέρει ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης (XX, 28, 1) σὰν τόπο σκοτωμοῦ τοῦ νεώτερου Ἡρακλῆ ἀπὸ τὸν Πολυσπέρχοντα, τὸν ὁποῖο ὅμως τόπο, ὁ Λυκόφρονας ὁ Χαλκιδέας ταυτίζει μὲ τὴν Τράμπυα, ἀφοῦ εἶναι γνωστό, πῶς ὁ Λυκόφρονας δὲν ἀκριβολογεῖ. (Βλ. Ἰσα-

άκιο καὶ Ἰωάννη Τζέτζη OP. CIT. σχόλιο 811: «Καὶ ἐν τούτῳ δὲ ὁ Λυκόφρων ἀσάφειαν ἐργάζεται...»).

Ἀπ' αὐτὲς τὶς σκέψεις (τὸ δ α ι μ ο ν ι σ μ ό, θἄλεγα) κατεχόμουνα, ὅταν ψέτος τὸ καλοκαίρι, ἐπιχείρησα ἕνα γρήγορο ἀνέβασμα στὴν Πουρνιά. Κακόκαιρος ὅμως, κι ἔβρεχε. Ἔτσι δὲ μπόρεσα νὰ περπατήσω μόνος μου, νὰ ἰδῶ. Στὸ μεσοχώρι ὅμως τοῦ χωριοῦ, ἔπιασα συζήτηση μὲ τοὺς ντόπιους.

Ἀπ' τὴ συζήτηση ἔβγαινε πὼς ὅλοι συμφωνοῦσαν γιὰ τὴν ὕπαρξη καὶ σήμερα παλιῶν χτισμάτων στὴν Τράπια, ὅσων δέβαια ἀπόμειναν ἀπὸ τὶς κατολισθήσεις, ποὺ γίνονται στὴν περιοχὴ αὐτή. Πῶς ἀκόμα καὶ σήμερα μπορεῖ νὰ ἰδεῖ κανένας καὶ τὰ ἴχνη τοῦ παλιοῦ νεκροταφείου. Παρατήρησα ὅμως στὴ συζήτηση, πὼς μερικοὶ πρόφερναν τὴ λέξη Τράπια, Τράμπια, σὰ κάμπιαν καὶ πὼς μᾶλλον ἡ ἰδέα τῆς ρίζας ἀτραπός, εἶχε παρασύρει καὶ τὸν παλιὸ δάσκαλο Παπαβασιλειάδη καὶ τὸν καθηγητὴ Στεργιόπουλο στὴ γραφὴ «ΤΡΑΠΠΑ». Ἔκανα δέβαια αὐτὴ τὴν παρατήρηση, χωρὶς νἄμαι δέβαιος, γιατὶ ὅταν κάπως ἄτεχνα ἐπέμενα στὴν προφορά, ἐπαναλαβαίνοντας τὴ λέξη, ἦταν ἀδύνατο νὰ βροῦμε ἄκρη, κι ἀντὶ τὰ πράγματα νὰ ξεκαθαρίζονται, πήγαιναν πρὸς τὸ χειρότερο.

Γιὰ νὰ μὴν τοὺς ἐπηρεάσω ἀπ' τὴν ἀρχή, δὲν ἀνάφερα καθόλου γιὰ τὶς ὑποψίες μου (Τράμπυα, Βούνεμια, Μαντεῖο τοῦ Ὀδυσσέα κλπ.). Ὅλ' αὐτὰ τ' ἄφησα τελευταῖα. Ἔτσι ὅταν μίλησα πιὸ συγκεκριμένα καὶ μάλιστα τόνισα πὼς δίπλα στὴν παλιὰ Τράμπυα θἄπρεπε νἄταν καὶ τὰ Βούνεμια, ὅπου τὸ ἀρχαῖο μαντεῖο - ἱερὸ τοῦ Ὀδυσσέα κλπ., ὅλοι μ' ἕνα στόμα μ' ἀπάντησαν πὼς στὴ Νταλιόπολη, σὲ μικρὴ ἀπόσταση ἀπὸ τὴν Τράπια, περιοχή, δάσος καὶ κορυφὴ δουνοῦ μαζύ, στὰ σάδια, ὑπάρχουν μεγάλες πέτρες, ποὺ σοῦ θυμίζουν ἀρχαῖα χτίσματα. Βέβαια, ἐγὼ σκέφτηκα Νταλιόπολη; Ἴσως νἄταν Παλιόπολη... Ἂν καὶ δὲν ἀποκλείεται νἄναι κι αὐτὸ τὸ τοπωνύμιο σλάβικο, καὶ νὰ σημαίνει ΑΠΟΜΑΚΡΑ ΧΩΡΑΦΙΑ... Αὐτὸ ὅμως δὲν ἀναιρεῖ τὴν ὕπαρξη ἀρχαίων χτισμάτων...

Ζήτησα κατόπι νὰ ἰδῶ, ἂν τ' ὄνομα ΒΟΥΝΕΙΜΑ τοὺς θύμιζε κάποιαν ἄλλη τοποθεσία, ἐκεῖ γύρω, καὶ τότε μοῦ ἀνάφεραν τὸ ΣΤΕΝΗΜΑ, παλιὸ δῆθεν συνοικισμὸ τῆς Σταρίτσιανης, λίγο παραπέρα ἀπὸ τὴν Τράπια, (βλ. καὶ Στεργιόπουλο OP. CIT.). Ἔπειτα τὴ ΓΙΝΟΒΟΥΝΙΒΑ, τοποθεσία στὰ Νότια τῆς Πουρνιᾶς. Καὶ τελικὰ τὴν ΒΟΥΝΙΣΤΑ, χαμηλὰ στὴν ποταμιά.

Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ

Μὲ τὰ παραπάνω, γίνεται φανερὸ πὼς ἡ προσπάθειά μου ἦταν νὰ ταυτίσω τὴν ἀρχαία ΤΡΑΜΠΥΑ, μὲ τὴν ΤΡΑΠΠΑ τῆς Σταρίτσιανης.

Ἡ ταύτιση μως αὐτή, δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ὑπόθεση. Οὔτε δέβαιος εἶμαι, οὔτε καὶ τολμῶ νὰ ἰσχυριστῶ πὼς ἔκανα μιὰν ἀποκάλυψη.

Δὲν εἶμαι εἰδικός. Ἡ δουλειὰ αὐτὴ εἶναι δουλειὰ ἀρχαιολόγου.

Τὸ ἀντίθετο καὶ ἀμετροσύνη θἄταν καὶ προπέτεια δική μου.

Ἐγὼ ἔκανα αὐτὸ ποὺ ἔπρεπε καὶ ποὺ μποροῦσα:

Κείμενα ἀντέγραφα, μνῆμες παλιῶν ἔφερα στὴν ἐπιφάνεια, λογικοὺς συσχετισμοὺς προσπάθησα νὰ κάνω.

Ἂν κάποιος εἰδικός, διαβάζοντας τὰ παραπάνω, βρεῖ ὅτι δὲν παραλογίζομαι, ἂς ἐρευνήσει τὸ θέμα πιὸ βαθειὰ καὶ μὲ τὸ δικό του σίγουρο τρόπο. Ἴσως νὰ μὴν ἐπαληθεύσει τὶς δικές μου ὑποψίες. Ἡ ἔρευνα ὅμως θὰ ὠφελέσει καὶ στὴν τοποθέτηση τῆς Τράμπυας καὶ τῶν Βούνεμιων, ποὺταν καὶ τὸ τρίτο ἠπειρώτικο μαντεῖο, ἀλλὰ κάτι ποὺ θἄναι καὶ πιὸ σημαντικό, στὴν τοποθέτηση τῆς γεωγραφικῆς περιοχῆς ἀπ' τὴν ὁποία ξεκινάει ὁ ἀρχαῖος μύθος τοῦ Ὀδυσσέα.

Μπορεῖ δέβαια ἡ περιοχὴ αὐτὴ νὰ μὴ ταυτίζεται ἑκατὸ στὰ ἑκατὸ μὲ τὸ χῶρο τῆς Τράπιας, πάντως εἶναι σίγουρο πὼς δὲ θ' ἀπέχει καὶ πολὺ μακριὰ ἀπ' αὐτήν.

ΣΤΥΛ. Κ. ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΥ
Δικηγόρου

ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙΣΑΡΑ ΚΑΙ ΠΟΜΠΗΙΟΥ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΙΛΛΥΡΙΑ*

(49—48 π.Χ.)

Θὰ ἦταν παράλειψη στὴν ἀφήγηση τῶν στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων, ἂν δὲν μνημονεύαμε καὶ μιὰ ἀκόμα περίεργη καὶ ἀνορθόδοξη, γιὰ τὸ χρόνο ποὺ ἔγινε, ἐνέργεια τοῦ Καίσαρα, ποὺ χαρακτηρίζει τὴν ἀλλοπρόσαλλη ἰδιοφυΐα του.

Μαζύ του, ἀπὸ τὴν Ἰταλία, ἔφερε καὶ κάποιον πομπηϊανὸ στρατηγό, ἕναν Λ. Βιβούλιο Ροῦφο, ποὺ τὸν εἶχε πάρει δυὸ φορὲς αἰχμάλωτο, καὶ τοῦ εἶχε χαρίσει τὴ ζωή. Ἔχοντας ἐμπιστοσύνη ὁ αὐτόν, ἐξ αἰτίας τῆς εὐγνωμοσύνης ποὺ νόμιζε ὅτι ἔπρεπε νὰ τοῦ εἶχε ὁ πομπηϊανός, μόλις πάτησε τὸ πόδι του στὴν Παλαιστίνη ὁ Καῖσαρ, τὸν ἔστειλε στὴν Κέρκυρα, στὸ ναυαρχεῖο τῶν πομπηϊανῶν, γιὰ νὰ προωθηθεῖ ἀπὸ κεῖ πρὸς τὸν Πομπήϊο μὲ συγκεκριμένες προτάσεις συνδιαλλαγῆς, ποὺ ὁ Καῖσαρ τὶς ἀραδειάζει μὰ-μά, σὲ καθαρὰ ἀπολογητικὸ τόνο. Ὁ Ροῦφος, μόλις βρέθηκε σὲ πομπηϊανὸ περιβάλλον, μεταβλήθηκε σὲ κατάσκοπο. Ἀφοῦ ἐνημέρωσε τὸν ἀνύποπτο ναύαρχο πέρασε στὴν ἀπέναντι Ἠπειρωτικὴ ἀκτὴ καὶ ἀλλάζοντας ἄλογα σὲ κάθε πόλη, καλπάζοντας μέρα νύχτα, ἔτρεξε στὸν Πομπήϊο, γιὰ νὰ τὸν πληροφορήσει τὸ γρηγορώτερο γιὰ τὴν καισαρικὴ ἀπόβαση, ὅπως γράφει Καῖσαρ[46].

Φυσικὰ ἀπὸ ἕναν τέτοιο κήρυκα, δὲν ἔλαβε ποτὲ ἀπάντηση, ὁ Καῖσαρ. Ὁ ἴδιος ὅμως συμπληρώνει, σὲ ἄλλο σημεῖο τῆς ἱστορίας του, ὅτι ὅπως ἔμαθε ἀργότερα, ἀπὸ τὸ στενὸ περιβάλλον τοῦ ἀντιπάλου του, οἱ προτάσεις του ἔφθασαν στὸν προορισμό τους ἀλλὰ ὁ Magnus τὶς ἀπέρριψε ἀγέρωχα, πρὶν ἀκόμα τὶς ἀκούσει[47].

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄

ΤΟ ΜΕΤΩΠΟ ΣΤΟΝ ΑΨΟ
«Ὡς ἐν ἀγῶνι δρόμου»

Ὁ πομπηϊανὸς ἀρχιναύαρχος στὴν Κέρκυρα, Μ. Βίβουλας, ἦταν ὁ πρῶτος

---

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 17.

Διόρθωση παραδρομῆς: Στὴ σελ. 1004 (τεῦχος 332) ἀπὸ παραδρομὴ γράψαμε τὸ ὄνομά του σὰν ἀρχηγοῦ τοῦ πομπηϊανοῦ στόλου, ἐνῶ ὁ ἀρχιπλοίαρχος λέγονταν Μάρκος Καλπούρνιος Βίβουλος, ποὺ θὰ τὸν ξαναδοῦμε στὸ ἑπόμενο κεφάλαιο.

46. B.C. III, κεφ. 10—11 ὁλοκλ.

47. B.C. III, 18, 5—6. Ὁ Πλούταρχος, ποὺ ἀπὸ παραφθορὰ ὀνομάζει τὸν κήρυκα - στρατηγὸ «Ἰούβιον», ἀναφέρει, παίρνοντας τὸ περιστατικὸ ἀπὸ πομπηϊανὴ πηγή, ὅτι οἱ προτάσεις θεωρήθηκαν ἀπὸ τὸν Πομπήϊο παγίδα («παγίδαν ἡγεῖτο») - Πομπήϊος LXV, 5).

χάρη στὴν εὐγενῆ φροντίδα τοῦ... Καίσαρα ποὺ ἔμαθε τὴν καισαρικὴ ἀπόβαση στὴν Ἠπειρωτικὴ ἀκτή. Νοιώθοντας ὑπεύθυνος ποὺ δὲν κατώρθωσε νὰ τὴν προλάβει, προσπάθησε νὰ ἐμποδίσει τουλάχιστον τὴν ἐπιστροφὴ τοῦ ἄδειου ἐχθρικοῦ στόλου στὴν Ἰταλία. Μὲ τὴν συνηθισμένη του ὑπεροχὴ τοῦ ἐπετέθηκε τὴν ἴδια κιόλας νύχτα στὸ ταξεῖδι τῆς ἐπιστροφῆς του, καὶ τὸν διέλυσε. Ἔπιασε σαράντα ἐμπορικὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα, μέσα σὲ μιὰ κρίση πάθους, ἔκαψε μαζὺ μὲ τὰ πληρώματά τους. Ταυτόχρονα διέταξε τὸν αὐστηρὸ ναυτικὸ ἀποκλεισμὸ τῶν παραλίων τοῦ Ἰουνίου, καὶ τῆς Ἀδριατικῆς κυρίως μεταξὺ Παλιάσας καὶ Ἄψου, ποὺ κινοῦνταν οἱ ἀντίπαλοι. Γιὰ νὰ εἶναι βέβαιος ὅτι ἡ παρακολούθηση τοῦ ἐχθροῦ θὰ εἶναι, τούτη τὴ φορά, ἄγρυπνη, μπῆκε ὁ ἴδιος ἐπὶ κεφαλῆς τῆς σχετικῆς μοίρας, κι' ἀγκυροβόλησε τὴ ναυαρχίδα του ἔξω ἀπὸ τὸν Ὠρικό, ἀφοῦ προηγούμενα, φρόντισε νὰ εἰδοποιήσει τὸν ἀρχηγό του στὴ Μακεδονία.

Ὁ Πομπήϊος τὶς μέρες ἐκεῖνες, εἶχε τελειώσει τὴν ἐκγύμναση τοῦ στρατοῦ στου στὴ Βέροια[48], καὶ μὲ μιὰ μεγάλη φάλαγγα, κατευθύνονταν ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Κορυτσᾶς πρὸς τὸ Δυρράχιο καὶ τὴν Ἤπειρο, μὲ σκοπὸ νὰ ξεχειμωνιάσει στὰ γνωστὰ μέχρι τὶς μέρες μας «χειμαδιά» της, ἢ ὅπως γράφει ὁ Καῖσαρ: «στὴν Ἀπολλωνία, καὶ τὶς ἄλλες παραθαλάσσιες πόλεις τοῦ Ἰονίου»[49].

Κατάπληκτος πληροφορεῖται τὴν ἀπόβαση τοῦ ἀντιπάλου του, καὶ τρέχει μὲ ὅλες του τὶς δυνάμεις πρὸς τὴ θάλασσα, γιὰ νὰ ἐμποδίσει τὴν ἀνάπτυξη τοῦ καισαρικοῦ προγεφυρώματος, τοῦ ὁποίου τὴ γρήγορη κι' ἐπικίνδυνη ἐξάπλωση, σὰν πυρκαϊᾶς, μάθαινε συνεχῶς ἀπὸ τὰ κύματα τῶν ἀγγελιοφόρων ποὺ τοῦ ἔστελναν οἱ δικοί του.

Μετὰ τὴν ἀπροσδόκητη πτώση καὶ τῆς Ἀπολλωνίας, ἦταν φυσικὸ νὰ σκεφθεῖ ὁ Magnus, ὅτι ἡ ἑπόμενη κίνηση τοῦ ἀντιπάλου του, στὴν τολμηρὴ καὶ ἀνεμπόδιστη αὐτὴ προέλαση, θὰ εἶναι πρὸς τὸ Δυρράχιο, τὴν πόλη μὲ τὴ μεγάλη στρατηγικὴ σημασία, τὴν ὁποία εἶχε καταστήσει ὁ ἴδιος τεράστια βάση ἐφοδίων, γιατὶ ἦταν φυσικὸ νὰ ἀποτελέσει τὴν κύρια βάση γιὰ τὴν ἐξόρμησή του πρὸς τὴν Ἰταλία.

Ἀλλὰ οὔτε ὁ Καῖσαρ ἔκρυβε ὅτι τὸ Δυρράχιο ἀποτελοῦσε τὸν κυριώτερο στόχο τῆς ἐκστρατείας του· ἄλλωστε ἦταν κοινὸ μυστικὸ ὅτι ἀποτελοῦσε τὸ «ταμεῖον τῆς Πομπῄου παρασκευῆς».

Μεταξὺ τῶν δύο ἀντιπάλων ἄρχισε ἕνας σκληρὸς ἀγώνας δρόμου πρὸς τὸν κοινὸ στόχο. Οἱ φάσεις του δὲν εἶναι πολλές, γιατὶ τερματίσθηκε γρήγορα, ἀλλὰ ἔχουν ἔνταση καὶ εἶναι μοναδικὲς στὴν ἱστορία τῆς Βαλκανικῆς. Ἄλλωστε ἡ προσωπικότητα τῶν δύο πρωταγωνιστῶν του, τοὺς δίνει εὔλογο ἐνδιαφέρον.

Ὁ Πομπήϊος ἔδειξε ἐκπληκτικὴ δραστηριότητα, ἀντάξια τῶν καλῶν παληῶν καιρῶν του, ποὺ ἦταν ὅμως ἡ τελευταία τῆς στρατιωτικῆς του σταδιοδρομίας.

Ὁ Ἀππιανὸς μᾶς πληροφορεῖ ὅτι «ἀντιπαρώδευσε» — λοξοδρόμησε — ἐφαρμόζοντας ἀπ' ὅπου περνοῦσε τὴ στρατηγικὴ τῆς καμμένης γῆς. Κατέστρεφε τὴ γεωργικὴ παραγωγὴ κάθε εἴδους, γκρέμιζε τὰ γεφύρια τῶν ποταμῶν, κι' ἔκαιγε τὶς ἀγορές, «ἵνα Καίσαρι δύσβατος (ὁ τόπος) εἴη». Ἀπ' τὰ παραπάνω εἶναι φανερό, πῶς ὁ Πομπήϊος ἔπαψε νὰ κατευθύνεται στὸ Δυρράχιο, καὶ ἀνέπτυξε τὶς δυνάμεις του «ριπιδιοειδῶς», στοὺς χώρους ποὺ πλησίαζε ὁ ἀντίπαλός του, προσπαθώντας νὰ μπεῖ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ μεγάλου στόχου, ρη-

48. Πλουτ. «Πομπ. LXIV, 2».
49. B.C. III, 5, 2.

μάζοντας στὸ μεταξὺ τὴ χώρα, ἀπ' ὅπου περνοῦσε γιὰ νὰ μὴ μπορέσει ὁ Καῖσαρ νὰ κατευθυνθῆ οὔτε πρὸς τὴ Μακεδονία. Ἔτσι θὰ τὸν καθήλωνε ἐκεῖ ποὺ θὰ τὸν πρόφθανε, καὶ ὁ Πομπήϊος τὸ πέτυχε.

Στὸ μεταξύ, ὁ Καῖσαρ ἔτρεχε κι' αὐτὸς μὲ ὁρμὴ ἐξ ἴσου ἀκάθεκτη, πρὸς τὸ βορρᾶ. Σὴν ἔξαλλη αὐτὴ κούρσα, οἱ δυὸ ἀντίπαλοι πεζοποροῦντες μέρα καὶ νύχτα, «οὔτε τροφῆ καιρὸν ἐδίδωσαν (στὸ στρατό τους), οὔτε ὕπνῳ», καὶ κάθε φωτιὰ τσομπάνου ἢ κάθε σύννεφο σκόνης κοπαδιοῦ, τὸ νόμιζαν γιὰ ἐχθρικὴ φάλαγγα.

Φιλονικοῦσαν, γράφει ὁ Ἀππιανός, «ὡς ἐν ἀγῶνι δρόμου», καὶ γίνονταν βουὴ καὶ φασαρία ἀπὸ τοὺς ὁδηγούς τῆς νύχτας μὲ τοὺς δαυλοὺς καὶ κατέχονταν ὅλοι ἀπὸ μεγάλο φόβο, σὰν νὰ τοὺς πλησίαζαν συνεχῶς οἱ ἐχθροί[50].

Ὁ Καῖσαρ σχολιάζει πικρόχολα τὴν ἔξαλλη προσπάθεια τοῦ ἀντιπάλου του, νὰ τὸν σταματήσει ὅσο μακρύτερα μποροῦσε ἀπὸ τὸ Δυρράχιο, καί, γράφοντας ἀρκετὰ γιὰ νὰ καταδείξει, ὅτι ὁ ἀντίπαλος στρατὸς εἶχε φτάσει, ἀπὸ τὴν ὑπερένταση στὴν ὁποία τὸν εἶχε ὑποβάλει ὁ ἀρχηγός του, στὰ πρόθυρα τῆς διάλυσης, προσθέτει καὶ τοῦτο: «ὅλοι σχεδὸν ἀπὸ τὴν Ἤπειρο καὶ τὶς γειτονικὲς περιοχὲς ἐγκατέλειπαν τὶς τάξεις του, καὶ οἱ περισσότεροι πετοῦσαν τὰ ὅπλα τους»[51].

Φαίνεται πὼς ἡ πληροφορία, ὅσον ἀφορᾶ τουλάχιστον τοὺς Ἠπειρῶτες, δὲν ἔχει μεγάλη δόση ὑπερβολῆς, γιατὶ ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ τῆς ἀπόβασης, ὅπως ἄλλωστε εἴδαμε, οἱ Ἠπειρωτικὲς πόλεις κράτησαν εὐνοϊκὴ πρὸς τὸν Καίσαρα στάση, ἡ ὁποία ἦταν φυσικὸ νὰ ἐπηρεάσει καὶ τοὺς νεαροὺς στρατευμένους τους στὶς τάξεις τῶν πομπηϊανῶν, ὅπως καὶ κείνους τῶν ὁποίων τὶς ὑπηρεσίες τους εἶχαν ἐπιτάξει ἀπὸ πρὶν οἱ ὕπατοι καὶ ὁ Magnus[52].

Τὸ πάγωμα τοῦ πολέμου

Ὁ Πομπήϊος προφταίνει τὸν Καίσαρα, κατὰ τὰ γραφόμενα τοῦ τελευταίου, καὶ τοῦ ἀποκόβει τὸ δρόμο τῆς προέλασης, πιάνοντας τὴ βόρεια ὄχθη τοῦ Ἄψου ποταμοῦ, ποὺ κυλάει «στὰ σύνορα τῶν Ἀπολλωνιατῶν» ὅπως βεβαιώνει ὁ Καῖσαρ, μοναδικὴ πηγὴ τῆς ἱστορίας γιὰ τὰ «σύνορα» αὐτά, ἐνῶ στὴ νότια ὄχθη, εἶχαν φτάσει κιόλας οἱ Καισαρικοί[53].

Ἀντίθετα πρὸς τὴ διαβεβαίωση αὐτὴ τοῦ Καίσαρα, ὅτι ὁ ἀντίπαλός του ἐπρόλαβε καὶ τὸν σταμάτησε στὸν Ἄψο, πιστεύομε, ὅτι ὁ ἔμπειρος στρατηγός, μαθαίνοντας ὅτι ἐπέρχεται ἐναντίον του ὁλόκληρη ἡ στρατιὰ τοῦ ἀντιπάλου του, δὲν ἐτόλμησε νὰ προχωρήσει βορειότερα ἀπὸ τὸ ποτάμι, μὲ τὶς μικρές του

50. Ἀππιανός: II, LVII.

51. B.C. III, 13, 2.

52. Ὁ Florus (II, XII, 36), μόνος ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς, παρέχει στὴν Ἐπιτομὴ τῆς Ρωμ. ἱστορίας του, ποὺ τὴν ἔγραψε γιὰ σχολικὴ χρήση, τὴν... πληροφορία, ὅτι ὁ Πομπήϊος διάλεξε τὴν Ἤπειρο γιὰ σκηνὴ τῶν ἐπιχειρήσεων, κι' ὁ Καῖσαρ ἀνταποκρίθηκε χωρὶς χρονοτριβὴ στὴν πρόκληση! (bello Pompeius Epiron elegat; nec Caesar morabatur).

53. B.C. III, 13, 5 «Ad flumen Apsum ponit in finibus Apolloniatum». Ἀππιανός: II, LVII. Ὁ Ἀππιανὸς ἀποκαλεῖ «Ἄλωρα» τὸν Ἄψο, πείρωντάς τον ἀπὸ ἄγνωστη πηγή. Ὁ ἴδιος παρέχει τὴν πληροφορία (ὅπ. ἀν. LVI)' ὅτι ὁ Πομπήϊος στὴ φάση αὐτὴ τῶν ἐπιχειρήσεων, ἀνακατέλαβε τὸν Ὠρικό. Στὴν πληροφορία αὐτὴ θὰ ἐπανέλθουμε ἀργότερα. Ἀπὸ τώρα ὅμως σημειώνομε, ὅτι ὁ Magnus οὔτε κἂν πλησίασε τὸν Ὠρικὸ στὴ φάση αὐτή, ἀφοῦ ἄλλωστε κρατήθηκε γιὰ μῆνες στὴ βόρεια ὄχθη τοῦ Ἄψου.

δυνάμεις, μιὰ πού, ὁ αἰφνιδιασμός, ὅσον ἀφορᾶ τὸ Δυρράχιο, ἀπέτυχε. κάνοντας τὴν ὀρθὴ πρόβλεψη, νὰ ὀργανώσει τὸ προγεφύρωμά του, ποὺ ἁπλώθηκε, ὄχι μόνον ἀναπάντεχα, ἀλλὰ καὶ ἐπικίνδυνα γιὰ τὸν ἴδιον. Τοῦτο προκύπτει κι' ἀπ' τὸ γεγονός, ὅτι ὁ στρατὸς τοῦ Καίσαρα, οὲ κανένα σημεῖο δὲν πέρασε τὸν Ἄψο, ὄχι μόνον τότε, ἀλλὰ οὔτε ἀργότερα, μέχρις ὅτου, ὁ ἴδιος ὁ Πομπήϊος τοῦ ἄνοιξε τὸ δρόμο, ὅταν ἡ στρατηγικὴ κατάσταση ἄλλαξε.

Ὅπως κι' ἂν ἔχει τὸ πρᾶγμα, ἐκεῖ, στὶς δυὸ ὄχθες τοῦ φουσκωμένου ἀπὸ τὶς χειμωνιάτικες «κατεβασιὲς» Ἄψου, οἱ ἀντίπαλοι ὑποψήφιοι κοσμοκράτορες, ἔστησαν τὰ στρατόπεδά τους γιὰ ξεχειμώνιασμα, περιμένοντας, στὸ μεταξύ, ὁ καθένας, τὶς ἐφεδρεῖες του, ὁ Καῖσαρ ἀπὸ τὴν Ἰταλία, κι' ὁ Πομπήϊος ἀπὸ τὴν Ἀσία καὶ τὴν βόρεια Ἑλλάδα, στὴν ὁποία εἶχε ἁπλωμένο τὸ στρατό του. Οἱ ἀντίπαλοι ὠχυρώθηκαν κατὰ μῆκος τοῦ ποταμοῦ μὲ τὶς ἀνώμαλες ὄχθες, χτίζοντες πρόχειρα φρούρια, καὶ ὀργανώνοντες τόσο τὴν ἀσφάλειά τους, ὅσο καὶ τὶς μεταφορές τους.

Ἡ πολεμικὴ δράση περιωρίοθηκε, ὁ' ὅλο τὸ διάστημα τῆς παραμονῆς τῶν ἀντιπάλων στὸν Ἄψο, δηλαδὴ περίπου δυὸ μῆνες σὲ ἀψιμαχίες περιπόλων ἱππικοῦ. Ὁ Καῖσαρ δὲν ἀναφέρει οὔτε μιὰ συμπλοκή, γεμίζοντας τὸ διάστημα αὐτὸ μὲ διηγήσεις ἄσχετων πρὸς τὶς πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις περιστατικῶν. Ἀπὸ τὸν Ἀππιανὸ (II, LIV) μαθαίνομε ὅτι «καὶ τὸν ποταμὸν διαβαίνοντες ἱππομάχουν ἀνὰ μέρη· ἀθρόοις δὲ τοῖς στρατοῖς οὐ συνεπλέκοντο». Ἀπὸ τὸ Δίωνα Κάσσιο (XLI, 47, 3) παίρνομε τὴν πληροφορία ὅτι μιὰ ἀπόπειρα τοῦ Πομπήϊου νὰ διαβεῖ κάποια γέφυρα τοῦ ποταμοῦ. ἀπέτυχε, γιατὶ αὐτὴ κατέρρευσε ἀπὸ τὸ βάρος τῶν ἐπιτιθεμένων. Ἀπ' αὐτά, καὶ κυρίως ἀπὸ τὴ σιωπὴ τοῦ Καίσαρα, μποροῦμε νὰ συμπεράνουμε, πὼς στὸν Ἄψο ὁ πόλεμος πάγωσε, μὲ τὸ σχηματισμὸ μιᾶς σταθερῆς χειμωνιάτικης γραμμῆς μετώπου, πρᾶγμα ἄλλωστε ποὺ ἦταν φυσικό, γιὰ τὴν ἐποχὴ καὶ τὸν τόπο.

Ἂν ὅμως ὁ πόλεμος στὴ στεριὰ ἔφτασε σὲ νεκρὸ σημεῖο, στὴ θάλασσα συνεχίσθηκε μὲ μιὰ ἔνταση δραματικὴ καὶ περίεργη, ὅπως θὰ ἀναφερθεῖ στὶς παρακάτω σελίδες.

Ἡ «ἀγκίστρωση» τοῦ Καίσαρα στὸν Ἄψο, εἶναι κατανοητή, γιατὶ ἦταν σωτήρια γι' αὐτὸν καὶ τὴ μικρὴ στρατιά του. Γιὰ τὸν Πομπήϊο, ὅμως, εἶναι ἐντελῶς ἀνεξήγητη κι' ἂν ἀκόμη ὑποθέσωμε ὅτι ὁ στρατός του δὲν εἶχε πολεμικὴ σύνθεση, ἐπειδὴ δὲν περίμενε νὰ συγκρουσθεῖ μὲ τὸν ἀντίπαλό του, τέτοια ἐποχή. Μποροῦσε μὲ ἕνα μεγάλο ἐλιγμὸ ἀπὸ τὰ ἀνατολικά, ἢ ἀπὸ τὴ θάλασσα, τῆς ὁποίας, ὅπως εἴδαμε, ἦταν ἀπόλυτος κυρίαρχος, νὰ κυκλώσει τοὺς καισαρικούς. Ἦταν τὸ πρῶτο, ἀπὸ τὴν ἀτέλειωτη σειρὰ τῶν προσωπικῶν του λαθῶν, στὴν ἐκστρατεία τούτη, ποὺ τὸν ὡδήγησαν στὴν ἀποτυχία καὶ στὸ θάνατο.

Ὁ Καῖσαρ, μὲ εἰλικρίνεια δηλώνει, ὅτι κατὰ τὴν ἀπόβασή του καὶ τὴν παραμονή του στὸν Ἄψο, οἱ γειτονικὲς πόλεις τὸν «εὐεργέτησαν», γι' αὐτὸ καὶ κεῖνος, μὲ φρούρια καὶ νυκτοφύλακες τὶς προστάτευε[54].

Θὰ ἐπιμείνουμε λίγο στὴ σοβαρὴ αὐτὴ ἱστορικὴ πληροφορία, ἐπισημαίνοντες ἀπὸ τὴν ἀρχή, χωρὶς πικρόχολη διάθεση ὅτι, ἀνταποδίδοντας ἔτσι ὁ στρατηγὸς τὴν «εὐεργεσία», προστάτευε καὶ τὰ πλευρὰ τῆς στρατιᾶς του

Ἐπειδὴ ὁ Καῖσαρ δὲν συνηθίζει νὰ ἐκφράζεται θερμὰ γιὰ ἐπαρχιακούς, καὶ μάλιστα κατακτημένους, πληθυσμούς, πρέπει νὰ δεχθοῦμε ὅτι ἡ «εὐεργεσία» τῶν γειτονικῶν πρὸς τὴ νότια ὄχθη τοῦ Ἄψου Ἠπειρωτικῶν πληθυσμῶν, στὴν ὁποία ἀναφέρεται, ἀφοροῦσε ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀνεκτίμητη συμπαράσταση στὰ πρῶτα δειλὰ βήματά του στὴν ἀκτή, γιὰ τὴν ὁποία γράψαμε λίγο παραπάνω,

54. B.C. III, 13, 4.

καὶ οἰκονομικὴ — ἐποικιστικὴ συμπαράσταση τῆς ὁποίας ἡ ἔννοια δὲν μποροῦσε νὰ ἦταν μόνο παθητική, γιατὶ τότε δὲν θὰ εἶχε ἀνάγκη νὰ ἐκφράσει εὐγνωμοσύνη σὲ κείνους, παρὰ στὰ ὅπλα του. Φαίνεται πὼς ἡ «συμπαράσταση» εἶχε κάποια ἐνεργητικὴ ἔννοια ἢ ἔτσι τὴν κατάλαβε ὁ Καῖσαρ, καὶ ἐξηγεῖται μὲ τὴ σκέψη, ὅτι οἱ ἄτυχοι κάτοικοι προτίμησαν νὰ συγκεντρώσουν καὶ νὰ προσφέρουν «μὲ τὴ θέλησή τους», ἐκεῖνα, ποὺ καὶ χωρὶς αὐτή, μποροῦσε νὰ τοὺς πάρει ὁ δεσπότης τῆς στιγμῆς. Ἡ πικρὴ πεῖρα τοῦ παρελθόντος χρησίμεψε σὰν ἀσφαλὴς ὁδηγός...

Πάντως, ἡ οἰκονομικὴ καταστροφὴ τῆς περιοχῆς αὐτῆς, καὶ ὅσων ἔτυχε νὰ βρεθοῦν στὴ δίνη τοῦ ρωμαϊκοῦ ἀλληλοσπαραγμοῦ, πρέπει νὰ θεωρεῖται βέβαια ὁλοκληρωτική, πρᾶγμα γιὰ τὸ ὁποῖο δὲν θὰ ἀργήσει νὰ βεβαιωθεῖ ὁ Καῖσαρ.

Ἡ ἀρχὴ τῆς πείνας

Στὸ μεταξύ, ὁ Καῖσαρ, πού, ὅπως φαίνεται[55] εἶχε τὴν ἔδρα του στὸν Ὠρικό, πῆρε μαζύ του μιὰ λεγεώνα, καὶ κατέβηκε νοτιώτερα, στὸ Βουθρωτό, ποὺ τὸν ὀνομάζει «πολίχνη» «oppidum» «ὁ ὁποῖος βρίσκεται ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Κέρκυρα», ὅπως ὁ ἴδιος πληροφορεῖ τοὺς ἀναγνῶστες τῶν ἀπομνημονευμάτων του.

Σκοπὸς αὐτῆς τῆς κίνησης ἦταν κατὰ τὸν ἴδιον: «νὰ ἀνακαταλάβει τὶς πιὸ μακρυνὲς πολιτεῖες καὶ νὰ βρῆ σιτηρὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶχε μεγάλη ἀνάγκη[56].

Ἡ μικρὴ δύναμη μὲ τὴν ὁποία ἀπομακρύνθηκε ὁ στρατηγὸς ἀπὸ τὴ βάση του, γιὰ νὰ χαθεῖ στὸ Θεσπρωτικὸ κάμπο, μειώνοντας ἔτσι, ἀκόμα περισσότερο τὶς μικρὲς δυνάμεις ποὺ διέθετε στὴν «προκάλυψη», ἀπέναντι ἀπὸ τὸν ἰσχυρὸ ἀντίπαλο, ἐπιβεβαιώνει αὐτὸ ποὺ γράψαμε παραπάνω, ὅτι ὁ' ὁλόκληρη τὴν Ἤπειρο δὲν ὑπῆρχε, ὅταν ἔκανε τὴν ἀπόβαση ὁ Καῖσαρ, καθόλου πομπηϊανὸς στρατός, ἀλλοιῶς θὰ εἶχε ἐμπλακεῖ σὲ ἐπιχειρήσεις πίσω ἀπὸ τὴν πλάτη του. Ὁ Καῖσαρ, λοιπόν, δὲν γράφει τὴν ἀλήθεια ὅταν ἀναφέρει, ὅτι κατέβηκε νοτιώτερα γιὰ νὰ «ἀνακαταλάβει» μακρυνὲς πολιτεῖες. Εἶναι φανερὸ πῶς θέλησε νὰ δώσει ἡρωϊκὸ χαρακτήρα σὲ ἕναν ἁπλὸ στρατιωτικὸ περίπατο, ποὺ πρέπει νὰ εἶχε ἄλλο σκοπό.

Τὴν συνηθισμένη ἄλλωστε κι' ἀκίνδυνη ἀποστολὴ τῆς προμήθειας σιτηρῶν καὶ ἐφοδίων, μὲ τὴ δοκιμασμένη μέθοδο τῶν δημεύσεων ἀπὸ τοὺς πληθυσμοὺς τῶν ἀγαθῶν, καὶ τῶν ἐπιτάξεων τῶν ὑπηρεσιῶν ἀνθρώπων καὶ ζώων, ἀκόμα καὶ τῆς στρατολογίας, δηλαδή, ἀποστολὴ ὑπηρεσιακῆς ρουτίνας, μποροῦσε νὰ τὴν ἀναθέσει σὲ κάποιον ἀπὸ τοὺς στρατηγούς του, ὅπως γίνονταν ἄλλωστε, σὲ ὅλες τὶς ἐκστρατεῖες, ὅλων τῶν ἐποχῶν.

Πιστεύομε ὅτι ὁ δαιμόνιος στρατηγός, μὲ τὴν κάθοδό του στὴ νότια Ἤπειρο, τὴν ἄδεια ἀπὸ τὸν ἐχθρό, θέλησε νὰ κατοπτεύσει ὁ ἴδιος τὴν περιοχή, γιὰ νὰ διαπιστώσει ἂν καὶ πῶς θὰ μποροῦσε νὰ «γλυστρίσει» πρὸς ἐκεῖ μὲ τὴ στρατιά του σὲ περίπτωση ἀνάγκης.

Ἀπ' αὐτὴ ὅμως τὴ μετακίνηση, τὴ φυσικὴ καὶ ἀναγκαία γιὰ ἕναν ἔμπειρο στρατιωτικὸ ἡγήτορα, μποροῦμε νὰ ἀπομονώσουμε ἕνα στοιχεῖο, ἀνησυχαστικὸ γιὰ τὸ μέλλον τῆς καισαρικῆς στρατιᾶς: ὅτι εἶχε, ἀπὸ τὶς πρῶτες κιόλας μέρες τῆς ἐκστρατείας, «μεγάλη ἔλλειψη ἀπὸ σιτηρά», κατὰ τὴν πρώϊμη ὁμολογία, ἔστω καὶ προσχηματική, τοῦ ἀρχηγοῦ.

Εἶναι ἀλήθεια πῶς ἡ στέρηση αὐτή, ὄχι μόνον ποτὲ δὲν ξεπεράστηκε, ἀλ-

55. Florus: II, XXII, 37.

56. B.C. III, 16, 1.

λὰ δὲν ἄργησε νὰ μεταβληθεῖ σὲ στέρηση, καὶ κείνη σὲ πεῖνα, ποὺ θὰ ἀκολουθήσει σὰν κατάρα τοὺς καισαρικούς, σ' ὅλο τὸ περίπου πεντάμηνο διάστημα τῆς παραμονῆς τους στὸν Ἤπειρο - Ἰλλυρικὸ χῶρο, γιὰ νὰ τοὺς ἀναδείξει, αὐτὴ καὶ μόνη, σὰν μιὰ πραγματικὰ ἡρωϊκὴ στρατιά.

Πεθαίνοντας στὸν Ὡρικὸ

Στὸ Ἰόνιο εἶχε διαμορφωθεῖ μιὰ πολὺ περίεργη κατάσταση, σπάνια στὴν ἀρχαία Ἱστορία.

Μὲ τὴν καταστροφὴ τοῦ καισαρικοῦ μεταγωγικοῦ στόλου, γιὰ τὴν ὁποία γράψαμε παραπάνω, ὁ Μ Καλπούρνιος Βίβουλος, ὁ ἀρχιναύαρχος τῶν πομπηϊανῶν, διαθέτοντας τὴν ἀπόλυτη κυριαρχία στὴ θάλασσα, ἀπέκλεισε στενὰ ὁλόκληρη τὴν παραλία τοῦ Ἰονίου, ἐκμηδενίζοντας ἔτσι στὸν Καίσαρα τὴ δυνατότητα νὰ λάβει ἐνισχύσεις ἀπὸ τὴν Ἰταλία. ἢ νὰ ἐπιστρέψει ὁ' αὐτή.

Τὴν ἄμεση διοίκηση τῆς μεγάλης μοίρας τῶν 110 «ἀσιατικῶν» πλοίων, ποὺ ἐνεργοῦσε τὸν ἀποκλεισμὸ στὴν περιοχὴ τοῦ Ὡρικοῦ, τὴν εἶχε ὁ ἴδιος, ὁ ὁποῖος εἶχε ἀκινητοποιήσει τὴ ναυαρχίδα του ἔξω ἀπὸ τὸ λιμάνι τῆς πόλης, ὅπως ἀναφέραμε παραπάνω. Ὁλόκληρη ὅμως τὴν ἀπέναντί του παραλιακὴ λωρίδα, ἀπὸ τὸ Βουθρωτὸ μέχρι καὶ τὶς ἐκβολὲς τοῦ Ἄψου ποὺ ἦταν ἡ γραμμὴ τοῦ «μετώπου», τὴν κατεῖχαν οἱ καισαρικοί, ποὺ παρακολουθοῦσαν ἄγρυπνα τὶς κινήσεις του στὴ θάλασσα[57].

Ἔτσι, ἦταν κι' ὁ στόλος αὐτῶν τῶν πομπηϊανῶν, ἀντίστοιχα, «ἀποκλεισμένος» ἀπὸ τὴ στεριά, μὴ ἔχοντας τὴ δυνατότητα νὰ ἀράξει, ἔστω καὶ προσωρινά, γιὰ ἀνάπαυση τῶν πληρωμάτων, ἢ ἐπισκευὲς τῶν πλοίων, ἀλλὰ οὔτε νὰ ξυλεύεται, οὔτε νὰ ὑδρεύεται. Ὁ ναύαρχος, ποὺ δὲν ξεχνοῦσε, ὅτι σὲ δική του ἀμέλεια, ὀφείλονταν ἡ νέα δυσμενὴς τροπὴ τοῦ πολέμου, δὲν ἐννοοῦσε νὰ χαλαρώσει τὸν ἀποκλεισμό, κι' ἔτσι ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ προμηθεύεται ὅλα τὰ ἀναγκαῖα, γιὰ τὰ σκάφη καὶ τὰ πληρώματα ἀπὸ τὴν Κέρκυρα, ἀκόμα καὶ τὸ φαγητὸ μαγειρεμένο, ἀπὸ ἔλλειψη τροφίμων, νεροῦ καὶ ξύλων.

Αὐτὲς ὅμως, οἱ ἐπικοινωνίες μέσα στὴν καρδιὰ τοῦ χειμώνα ἦταν πολὺ δύσκολες, καὶ συχνὰ διακόπτονταν γιὰ πολλὲς μέρες ἀπὸ τὴν τρικυμία.

Τὸ μεγάλο αὐτὸ τμῆμα τοῦ πομπηϊανοῦ στόλου πρέπει νὰ ὑπέφερε τρομερά, ἂν πιστέψομε, καὶ μέρος μόνον ἀπὸ τὴ χαιρέκακη περιγραφὴ τῶν στερήσεων καὶ τῆς ἀθλιότητάς τους, ποὺ κάνει μὲ ἀρκετὴ ἐπιμονή, ἀλλὰ καὶ πειστικότητα, ὁ Καῖσαρ[58].

Ὁ ἀπελπισμένος ναύαρχος, κάτω ἀπ' τὴν πίεση τοῦ διπλοῦ ἀποκλεισμοῦ του, βρέθηκε στὴν ἀνάγκη νὰ ἐπιδιώξει ἐπαφὴ μὲ τοὺς ἀπέναντι του καισαρικοὺς ἀξιωματικούς, δηλαδὴ τὸ φρούραρχο τοῦ Ὡρικοῦ Μάνιο Ἀκύλιο, καὶ τὸ στρατοπεδάρχη τῆς γύρω περιοχῆς, τὸ Στάτιο Μοῦρκο. Σὲ κάποια συνομιλία ποὺ εἶχε μαζύ τους ὁ ναύαρχος, ἀπὸ τὰ πλοῖα, πέτυχε μιὰ προσωρινὴ ἀνακωχή, ὅσο χρειάζονταν νὰ ἔρθη ὁ Καῖσαρ, εἰδοποιημένος ἀπὸ τὸ Βουθρωτό, ὅπως γράφει ὁ ἴδιος, στὸ ὁποῖο, ὅπως φαίνεται, εἶχε ἐπιστρέψει ἀπὸ τὴν ἐκδρομή του — «ἐκστρατεία» τὴν ὠνόμασε ὁ ἴδιος —, στὴ Θεσπρωτία.

Ὁ ναύαρχος τῶν πομπηϊανῶν, εἶχε μαζύ του καὶ κάποιον Λίβωνα, τοῦ

57. Κατὰ τὸν Μόμσεν, ὁ Βίβουλος, ἀπέκλεισε τὴ λωρίδα ἀπὸ τὴ Σάσωνα μέχρι τὴν Κέρκυρα (Ὅπ. ἀν. σελ. 336).

58. B.C. III, 15, 3. Εἶναι πιστευτὴ ἡ πληροφορία του, ὅτι οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἀναγκάζονταν νὰ μαζεύουν καὶ νὰ πίνουν, ἀντὶ γιὰ νερό, τὴν πρωϊνὴ δροσιὰ ἀπὸ τὰ δέρματα μὲ τὰ ὁποῖα εἶχαν σκεπασμένα τὰ πλοῖα τὴ νύχτα.

οτενοῦ ἐπιτελείου τοῦ ἀρχηγοῦ του, ποὺ ἦρθε ἀπὸ Ἰόνιο μετὰ τὴ νέα προπὴ τοῦ πολέμου, σὰν ἄμεσος βοηθός του.

Τὶς προτάσεις του στὸν Καίσαρα, δὲν τὶς ὑπέβαλε ὁ ἴδιος ὁ ναύαρχος, στὸν Καίσαρα, ἐξ αἰτίας παληῶν προσωπικῶν διαφορῶν ποὺ εἶχε μαζύ του, ἀλλὰ ὁ βοηθὸς Λίβων. Ὁ Καῖσαρ, μὴ ἔχοντας λόγο νὰ τοποθετήσει τὸ θέμα σὲ προσωπική βάση, δέχθηκε σὰν συνομιλητὴ τὸν ὑποναύαρχο, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ τοῦ μετεβίβασε θαρραλέα, ἕνα προσωπικὸ μήνυμα, μίσους τοῦ ναυάρχου του, τοῦ δήλωσε ὅτι εἶναι πρόθυμος, αὐτὸς κι' ὁ ναύαρχος, νὰ μεταβιβάσουν στὸν Πομπήϊο τὶς ἀπόψεις τοῦ Καίσαρα γιὰ ὁριστικὴ εἰρήνη καὶ ἀφοπλισμό, προτείνοντας, στὸ μεταξύ, δηλαδὴ μέχρις ὅτου λάβουν ἀπάντηση, νὰ σταματήσουν οἱ ἐχθροπραξίες στὸν τομέα τους[59].

Ἡ πρόταση ἦταν ὁπωσδήποτε περίεργη τουλάχιστον, ὅπως διατυπώνεται στὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ Καίσαρα, καὶ ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει ἄλλη πηγή της καὶ ἐξ αἰτίας τῆς πρωτοτυπίας της, παρανοήθηκε ἀπὸ ἐρευνητές.

Δείχνει, ὅτι ἦταν μιὰ πρόκληση γιὰ ὑποβολὴ προτάσεων πρὸς τὸν Καίσαρα, νὰ ὑποβάλει τὶς ὁποιεσδήποτε προτάσεις του γιὰ ἔναρξη διαπραγματεύσεων, μὲ βάση τὶς ὁποιεσδήποτε ἀπόψεις του, ποὺ θὰ διαβιβάζονταν στὸν ἀντίπαλό του, ἀπὸ τοὺς δυὸ ναυάρχους, περίπου ταχυδρομικά, πρᾶγμα ποὺ προδίκαζε μὲ βεβαιότητα τὴν ἀπόρριψή τους.

Μὲ ἄλλα λόγια, οἱ δυὸ ναύαρχοι, δὲν ἔκαναν στὸν Καίσαρα προτάσεις εἰρήνης, χωρὶς ἐξουσιοδότηση, ὅπως γίνεται γενικὰ δεκτό[60]. Ἔκαναν κάτι πολὺ διαφορετικό, ποὺ ἐξασφάλιζε καὶ τὴ δική τους ἀτιμωρησία, σὲ περίπτωση ποὺ θὰ ναυαγοῦσε ἡ προσπάθεια. Ἐκεῖνο ποὺ ἔκαναν χωρὶς ἐξουσιοδότηση, εἶναι ὅτι ἄρχισαν τὸ διάλογο, καὶ ζήτησαν προσωρινὴ ἀνακωχή. Εἶναι πολὺ φανερό, ὅτι αὐτὸ τοὺς ἐνδιέφερε, καὶ ὁ τρόπος ποὺ τὸ προσπάθησαν ἦταν εὔσχημος σὲ κάθε κατεύθυνση.

Ὁ Καῖσαρ, ἅρπαξε τὴν εὐκαιρία, μιὰ ποὺ καὶ ἡ δική του θέση δὲν ἦταν εὐχάριστη, ἀλλὰ ἀντιπρότεινε, ὅπως ἦταν φυσικό, νὰ μεταβιβάσουν δικοί του ἄνθρωποι τὶς προτάσεις του στὸν ἀντίπαλό του, ἐφ' ὅσον ὁ συνομιλητής του, καὶ ὁ ναύαρχός του, θὰ ἐγγυῶνταν γιὰ τὴν ἀσφάλεια τῶν ἀνδρῶν τῆς ἀποστολῆς. Τοὺς δήλωσε, ταυτόχρονα, ὅτι ἀρνεῖται νὰ δεχθεῖ τὴν διακοπὴ τῶν ἐχθροπραξιῶν, ἐφ' ὅσον δὲν γίνονταν κι' ἀπ' αὐτοὺς ἄρση τοῦ θαλάσσιου ἀποκλεισμοῦ του, ὀρθὰ ἐκτιμῶντας τὴν κρίσιμη θέση τῶν ἀντιπάλων του. Οἱ δύο πομπηϊανοί, δὲν ἀνελάμβαναν τὴν εὐθύνη τῆς διακοπῆς τοῦ ἀποκλεισμοῦ, ἀπόδειξη τοῦ ὅτι εἶχαν πλήρη συναίσθηση γιὰ τὰ ὅρια τῆς εὐθύνης τους, ἀλλά, τὸ χειρότερο, οὔτε καὶ τὴν ἐγγύηση γιὰ τὴν ἀσφάλεια τῶν καισαρικῶν ἀντιπροσώπων ποὺ θὰ πήγαιναν στὸν Πομπήϊο, ὁ ὁποῖος δὲν ἔπρεπε νὰ ἦταν μακρυά. Στὸ τελευταῖο τοῦτο, δηλαδὴ στὴν ἀσφάλεια τῶν ἀντιπροσώπων, ὁ Καῖσαρ ἐπέμενε ἰδιαίτερα, καὶ δικαιολογημένα θὰ τὸ ὑπενθυμίσει, μὲ αὐταρέσκεια στοὺς στρατιῶτες του, ὕστερα ἀπὸ μῆνες, τὸ πρωῒ τῆς μεγάλης μάχης τῶν Φαρσάλων[61].

Ἔτσι ἀπέτυχε τὸ μήνυμα γιὰ εἰρήνη, ποὺ ἦρθε ἀπὸ τὴ θάλασσα, ἡ μόνη ἀπ' ὅ,τι ξέρομε προσπάθεια ποὺ ἔγινε ἀπὸ τὴν πομπηϊανὴ πλευρά, σ' ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ πολέμου.

Οἱ ἐχθροπραξίες στὴν ἀκτὴ τοῦ Ἰονίου, ἄρχισαν πάλι μὲ τὴ μορφὴ τοῦ ἐντονώτερου, ἀμοιβαίου ἀποκλεισμοῦ. Σὲ λίγο, ὁ ἀποκλεισμένος ἀπὸ τὴν

59. B.C. III, 16, στὸ τέλος.

60. π.Χ. Ὄπερμαν ὅπ. ἀν. σελ. 147.

61. B.C. III, 15, 5.

ξηρὰ ἀλλὰ κι' ἀπὸ τή... θάλασσα ἀρχιναύαρχος τῶν πομπηϊανῶν Μᾶρκος Καλπούρνιος Βίβουλος, πεθαίνει πάνω στὴ ναυαρχίδα του, ἔξω ἀπὸ τὸ λιμάνι τοῦ 'Ωρικοῦ, βαρειὰ ἄρρωστος ἀπὸ τὶς κακουχίες, τὸ κρῦο καὶ τὴν κόπωση. Ὁ γενναῖος πομπηϊανὸς πῆρε μαζύ του τὸ μῖσος του κατὰ τοῦ Καίσαρα, καὶ τὸ παράπονο κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ του, ὅτι δὲν ἔπραξε τὸ καθῆκον του στὴν κρίσιμη στιγμή, ἀποδείχνοντας στὴν Ἱστορία ὅτι δὲν χρειάζεται νὰ χεμίσει αἵματα, γιὰ νὰ πεθάνει κάποιος σὰν ἥρωας.

Μετακαισαρικὴ παραμυθολογία
«Καίσαρα γὰρ ἄγεις»

Ὁ χειμώνας, στὸ μεταξύ, εἶχε προχωρήσει ἀρκετά, καὶ οἱ ἐνισχύσεις τοῦ Καίσαρα δὲν φαίνονταν ἀπὸ τὴν 'Ιταλία. Οἱ ὑποστράτηγοί του δὲν ἀνελάμβαναν τὸν κίνδυνο νὰ παραβιάσουν τὸ στενὸ θαλάσσιο ἀποκλεισμὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τους, ἔχοντες μάλιστα ὑπ' ὄψη τους καὶ τὴ φρικτὴ μεταχείριση ποὺ τοὺς περίμενε στὰ χέρια τῶν πομπηϊανῶν, οἱ ὁποῖοι ἐκτελοῦσαν χωρὶς καμμιὰ διαδικασία, κάθε καισαρικὸ ποὺ ἔπεφτε στὰ χέρια τους. Οἱ συνεχεῖς ἐκκλήσεις τοῦ Καίσαρα, ποὺ ἔπαιρναν δραματικὴ μορφή, γιὰ ἀποστολὴ ἐνισχύσεων, προσέκρουαν στὶς ὑπεκφυγὲς τῶν ἀξιωματικῶν του. Μιὰ ἀποστολὴ στρατιᾶς, ποὺ ἀποτολμήθηκε διὰ μέσου τῆς Δαλματίας καὶ 'Ιλλυρίας, ἀπὸ τὴν ξηρά, δὲν ἔφθασε ποτὲ στὸν προορισμό της, γιατὶ οἱ ἄνδρες της «κατεκόπησαν» ἀπὸ τὶς 'Ιλλυρικὲς φυλές, ὅπως πληροφορεῖ ὁ 'Αππιανός[62], ἐνῶ ὁ Καῖσαρ ἀποσιωπᾶ τὸ περιοτατικὸ αὐτό.

Ἡ κατάσταση τοῦ Καίσαρα εἶχε φθάσει σὲ δραματικὸ ἀδιέξοδο.

Στὴν κρίσιμη τούτη ὥρα τοῦ δικτάτορα, ἡ μεταγενέστερη, Αὐγουστιανὴ ὅπως πιστεύομε, ἱστοριογραφία, ἀπέδωσε, ἢ καλύτερα ἔπλασε ἕνα ἐπεισόδιο, ποὺ ἔδειχνε ἕναν Καίσαρα, ἀντάξιο σὲ ὁλμη, τῶν μεγάλων στρατηγῶν τοῦ παρελθόντος, τοῦ Μεγαλέξανδρου καὶ τοῦ 'Αννίβα.

Τὸ «περιοτατικὸ» αὐτὸ παραδόθηκε ἀπὸ τὴν ἀρχαία γραμματεία, σὲ πολλὲς ἐκδοχές, ἀλλὰ μὲ τὸν ἴδιο πάντα πυρήνα, ἄλλοτε σὲ ἀνθρώπινες διαστάσεις καὶ ἄλλοτε σὲ ἀπίθανες καὶ τερατώδεις, ἐνῶ ὁ Καῖσαρ γι' αὐτό, ὅπως εἶναι φυσικό, δὲν ἀναφέρει τίποτε. Θὰ τὸ ἀναφέρομε στὴν ἀληθοφανέστερη ἐκδοχή του, παρμένη ἀπὸ τὸν 'Αππιανό, ὄχι γιατὶ ἔχει σχέση μὲ τὴν ἱστορικὴ ἔρευνα, ἀλλὰ σὰν περίεργο καὶ διαδομένο ἐπεισόδιο, ποὺ φέρεται ὅτι ἔγινε στὸ χῶρο τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων στὴν Ἤπειρο.

Ὁ Καῖσαρ, λοιπόν, κατὰ τὴ ρωμαϊκὴ παράδοση, μπροστὰ στὴν ἀναπόφευκτη μοῖρα του, κατέφυγε σὲ μιὰ ἐνέργεια ἔσχατης ἀπελπισίας:

'Απεφάσισε νὰ φύγει μόνος του γιὰ τὴν 'Ιταλία, διασπώντας τὸ στενὸ ἀποκλεισμὸ τοῦ ἐχθροῦ του, γιὰ νὰ φέρει ὁ ἴδιος τὶς λεγεῶνες, ποὺ δὲν τολμοῦσαν νὰ τοῦ στείλουν οἱ ἀνάξιοι στρατηγοί του...

Ντυμένος σὰν ἁπλὸς ἰδιώτης, καὶ χωρὶς νὰ ξέρουν οὔτε οἱ στενώτεροι φίλοι του, νοίκιασε μιὰ βάρκα, μαζὶ μὲ τὸ βαρκάρη της, ποὺ κατὰ τὸν ποιητὴ τῶν «Farsalia» λέγονταν 'Αμύκλας (ἕνα κοινὸ ἑλληνικὸ ὄνομα ἁπλωμένο ὁλόκληρο τὸν ἑλλαδικὸ χῶρο, ποὺ ὅμως δὲν ἔτυχε νὰ τὸ συναντήσουμε σὲ ἠπειρωτικὲς ἐπιγραφές), καὶ προσπάθησε μὲ τὴ βάρκα αὐτὴ νὰ «κατέβει», μιὰ σκοτεινὴ καὶ θυελλώδη νύχτα, τὸν Ἄψο («Ἄλωρα» τὸν ὀνομάζει ὁ 'Αππιανός), μέχρι τὶς ἐκβολές του κι' ἀπὸ κεῖ νὰ διαπεραιωθεῖ στὴν 'Ιταλία μὲ τὸ ἴδιο καρυδότσωφλο.

62. II, LIX.

Ὁ οφοῦρὸς ἄνεμος καὶ τὸ μανιασμένο κῦμα τοῦ ποταμοῦ χτυποῦσαν τὸ βαρκάκι, πότε στὴ μιὰ καὶ πότε στὴν ἄλλη ὄχθη, μὲ κίνδυνο νὰ τὸ διαλύσουν κάθε στιγμή. Ὁ ἄτυχος βαρκάρης, ἀποκαμωμένος νὰ παλεύει πότε μὲ τὰ κύματα καὶ πότε μὲ τοὺς βράχους τῆς διπλανῆς ὄχθης, ἀπέκαμε, κι' ἀρνήθηκε κάποτε τὴν παραπέρα παροχὴ τῶν ὑπηρεσιῶν του στὸν παράξενο ἄγνωστο πελάτη, ποὺ ἐπέμενε στὸν παραλογισμὸ νὰ τὸν πάρει μαζύ του στὸ θάναιο. Ὁ Καῖσαρ, ποὺ προτιμοῦσε νὰ πεθάνει κάτω ἀπὸ τὰ θολὰ νερὰ τοῦ Ἄψου, παρὰ νὰ ἀποτελέσει λάφυρο τοῦ ἐχθροῦ του, ἀναγκάσθηκε τότε ν' ἀποκαλύψει τὴν ταυτότητά του στὸ βαρκάρη τῆς βραδυᾶς. Ἡ ἀποκάλυψη, ἔγινε σὲ τρόπο δραματικὰ ἱκετευτικό: «Θαρρῶν ἴθι πρὸς τὸν κλύδωνα· Καίσαρα φέρεις καὶ τὴν Καίσαρος τύχην»[63].

Στὸ φόβο τοῦ Ἠπειρώτη βαρκάρη ἀπὸ τὸ ὑγρὸ στοιχεῖο καὶ τοὺς πομπηϊανούς, προστέθηκε τώρα καὶ ὁ φόβος ἀπὸ τὶς εὐθῦνες ποὺ τοῦ δημιουργοῦσε ἡ ἀποκάλυψη τοῦ πολύτιμου...φορτίου του, καὶ μὲ περισσότερο ζῆλο προσπάθησε νὰ βγάλει πέρα τὴν ἀποστολή του. Ἡ ἄγρια ὅμως νύχτα τοῦ ἠπειρωτικοῦ μεσοχείμωνου, ἔπαιρνε τέλος, κι' ὁ ἀπελπισμένος δικτάτορας μπροστὰ στὸν κίνδυνο νὰ γίνει ἀντιληπτὸς ἀπὸ τὰ ἀποσπάσματα τῶν πομπηϊανῶν, ποὺ περιπολοῦσαν στὸ ποτάμι - σύνορο, ἀναγκάσθηκε μὲ λύπη του νὰ ὑποκύψει στὸν καινούργιο του, ὑγρό, ἀντίπαλο, καὶ νὰ πάρει τὸν ἀντίστροφο, πρὸς τὸ ὁρμητικὸ ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ, καὶ ὁπωσδήποτε δυσκολώτερο, ὑδάτινο δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς στὴ βάση του[64].

Ὅπως κι' ἂν ἔχει τὸ πρᾶγμα, πρὶν κυττάξει τὴ μοῖρα του κατάματα ὁ ἀπελπισμένος Καῖσαρ, θυμήθηκε τὸ κλαδὶ τῆς εἰρήνης, ποὺ τοῦ εἶχε προσφέρει, πρὶν ἀπὸ λίγο, ὁ νεκρὸς ναύαρχος τοῦ ἐχθροῦ του, καὶ μὲ τὴ γνωστὴ διπλωματική του μαεστρία, ἄρχισε νὰ τὸ κινεῖ ἐκεῖ ποὺ ἔπρεπε: Στὸ σημεῖο τῆς στενώτερης ἐπαφῆς τῶν δυὸ στρατῶν, στὸν Ἄψο. Ἄλλωστε οἱ στρατιῶτες του

---

63. Ἀππιανὸς II, LVII, ὁλόκληρο. Ὁ L. Aenaeus Florus παραδίδει τὴ στιγμὴ αὐτή, μὲ τὶς ἴδιες περίπου φράσεις: «Quid times? Caesarem vehis» — «Τί φοβᾶσαι; Τὸν Καίσαρα φέρεις» (II, XXII, 35). Ὁ Δίων Κάσσιος ἀναφέρει τὸ ἐπεισόδιο μὲ τὴ βάρκα (XLI, 46 ὁλόκληρο), στὸ αὐτὸ πνεῦμα, τροποποιῶντας τὴν καισαρικὴ ἐπίκληση «Θάρσει· Καίσαρα γὰρ ἄγεις».

64. Γιὰ νὰ καταδειχθεῖ αὐτὸ ποὺ γράψαμε καὶ ἄλλοτε, ὅτι ὁ Πλούταρχος συγχέει, ὄχι σπάνια, τὰ πιθανὰ μὲ τὰ ἀπίθανα, ὑπενθυμίζομε, ὅτι στὸ βίο τοῦ Καίσαρα (XXXVIII ὁλόκληρο) μεταφέρει ἄκριτα τὴν πληροφορία ποὺ πῆρε, ἄγνωστον ἀπὸ ποιὰ ἐπικὴ ἢ μυθικὴ πηγή, ὅτι ὁ Καῖσαρ, ντυμένος ὑπηρέτης, μπῆκε σὰν λαθρεπιβάτης σὲ «δωδεκάκουπο» καράβι, ποὺ «πήγαινε» γιὰ τό... Μπρίντιζι... δηλαδὴ ποὺ ἔκανε δρομολόγιο σὰν τὸν καλὸ εἰρηνικὸ καιρό. Κι' αὐτὸ σὲ ἐποχὴ ποὺ οὔτε πολεμικὴ ἁρμάδα δὲν τολμοῦσε νὰ διασπάσει τὸν ἀποκλεισμὸ τῆς ἠπειρωτικῆς παραλίας... Ἡ νυκτερινὴ περιπέτεια τοῦ Καίσαρα στὸν Ἄψο, ποὺ κλείνει μέσα της τὸ ἡρωϊκὸ καὶ ρομαντικὸ στοιχεῖο, ἦταν ἑπόμενο νὰ κεντρίσει τὴ φαντασία καὶ τοῦ Λουκανοῦ, τοῦ ποιητῆ τῶν Farsalia, ὁ ὁποῖος τῆς ἀφιερώνει ἕνα ἀπέραντο κείμενο ἀπὸ 173 στίχους τοῦ ἔπους του (VI, 506—679), μετατοπίζοντας τὸ ἐπεισόδιο ἀπὸ τὸν Ἄψο στὴν ἀνοιχτὴ θάλασσα, πο' βοηθάει περισσότερο ἀπὸ τὶς στενὲς ὄχθες τοῦ ποταμοῦ τὸ ἐλεύθερο πέταγμα τῆς φαντασίας... Τελικὰ τὰ κύματα τοῦ Ἰονίου, ὕστερα ἀπὸ φοβερὴ περιπλάνηση μὲ τὴ βοήθεια τοῦ...ποιητῆ, ἔβγαλαν τὸν Καίσαρα σῶο κοντὰ στὸ στρατόπεδό του, σὲ μιὰ στενὴ λουρίδα ἀμμουδιᾶς. Ἀθέλητα ὁ νοῦς τοῦ ἀναγνώστη ὁδηγεῖται ἀπὸ τὰ ἴδια ἄγρια κύματα σὲ κάποια ἄλλη ἀμμουδιά, ἐκεῖ κοντά, τῆς Κέρκυρας, ποὺ εἶχαν βγάλει ἔτσι μισολιπόθυμο καὶ κάποιον ἄλλον θαρραλέο, τὸν Ὀδυσσέα... Ἂν ὁ Λατίνος ποιητὴς ἤθελε νὰ πετύχει αὐτὸ τὸ παράλληλο παιγνίδισμα τῆς φαντασίας, εἶναι βέβαιο ὅτι τὸ πέτυχε...

εἶχαν ἀρχίσει κιόλας τὶς συζητήσεις μὲ τοὺς ἀπέναντι, παραβιάζοντας ἔτσι τὴν πειθαρχία, πρᾶγμα ποὺ ἤξερε ὁ Καῖσαρ πόσο εἶναι ἐπικίνδυνο.

Ἔτσι οἱ προκαταρκτικὲς συνομιλίες γιὰ ἀνακωχή, ἄρχισαν μὲ δική του, τώρα, πρωτοβουλία ἀπὸ τὶς δυὸ ὄχθες τοῦ Ἄψου, μὲ γραφικὲς ὁπωσδήποτε, κινήσεις καὶ κραυγές. Γι' αὐτὴ τὴν «ἀπόπειρα» συνδιαλλαγῆς, μοναδικὴ πηγὴ ἀποτελεῖ ὁ Καῖσαρ, ὁ ὁποῖος καὶ μᾶς πληροφορεῖ, ὅτι ἡ πρώτη κοινὴ σύσκεψη τῶν ἀντιπροσώπων τῶν δύο ἀντιπάλων ἄρχισε κάποτε στὸ ὕπαιθρο. Πρὶν ὅμως ἀκόμα οἱ συζητήσεις προχωρήσουν, οἱ σύνεδροι σκόρπισαν φοβισμένοι ἀπὸ μιὰ βροχὴ ἀπὸ βέλη ποὺ ἔπεσε «ξαφνικὰ» ἀπάνω τους... Ὅσον ἀφορᾶ τὴν προέλευση τῶν βελῶν, ὁ Καῖσαρ εἶναι λακωνικὸς ἀλλὰ καὶ ἀσαφής, γράφοντας ὅτι τὰ βέλη προέρχονταν «ἀπό...παντοῦ»! («undique»)[65]. Παρὰ τὸ ὕφος τῆς ἀπορίας τοῦ συγγραφέα γιὰ τοὺς ἀναιδεῖς δράστες τῆς ἀνεξήγητης ἐπιδρομῆς στὸ χῶρο τῆς σύσκεψης, δηλαδὴ γιὰ τοὺς αἰώνιους «ἄγνωστους» ὅλων τῶν ἐποχῶν, ποὺ μετὰ τὸ ἀνόσιο ἔργο τους χάνονται στὰ βάθη τῆς Ἱστορίας, πρέπει νὰ πιστεύουμε ὅτι αὐτοὶ οἱ ταραξίες στάλθηκαν ἐκεῖ ἀπ' τὸν ἴδιον, γιὰ νὰ διαλύσουν τὴ σύσκεψη ποὺ αὐτὸς ἐπεζήτησε. Στὴν κρίση αὐτὴ μᾶς ὁδηγεῖ ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος ἡ ὕποπτη λακωνικότητα τοῦ ἀρχηγοῦ, ποὺ δὲν ἐνδιαφέρθηκε ὄχι μόνον τότε, ἀλλὰ οὔτε καὶ μετὰ τὴ νίκη του, νὰ μάθει ποιός τορπίλλισε (γιὰ νὰ μεταχειριστοῦμε ἕναν ἄγνωστο στὸν ἴδιον ὅρο) τὴν πιὸ ἀπελπισμένη ἔκκληση εἰρήνης ποὺ ἔκανε ποτέ του, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο, τὸ κυριώτερο, τὸ γεγονὸς ὅτι στὸ μεταξὺ ὁ δρόμος ἀπὸ τὴν Ἰταλία ἄνοιξε γιὰ τὸν ἴδιον κατὰ τρόπο ἀπροσδόκητο.

Συνεχίζεται

65. B.C. III, 19, 7.

ΠΑΝΑΓ. Δ. ΤΖΙΟΒΑ

Η ΕΝΙΑΙΑ ΔΗΜΟΓΕΡΟΝΤΙΑ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ*

('Ανέκδοτες ἀποφάσεις)

424. ΑΙΤΗΣΙΣ Ν. ΚΟΥΚΟΥΡΑΒΑ

'Απερρίφθη ἡ ὑπὸ χρονολ. 29 8)βρίου ἐν ἔτους αἴτησις τοῦ Ν. Κουκουράβα, μαθητοῦ, ἐξαιτουμένου τὴν ἐκ τῶν Πασχαλείων κληροδοτημάτων καταβολὴν αὐτῷ τῆς ὑποτροφίας του τῆς Βας ἐξαμηνίας τοῦ παρελθόντος σχολικοῦ ἔτους, καθότι ὁ μαθητὴς οὗτος δὲν ἐπροβιβάσθη.

425. ΚΟΙΝΟΤΗΣ ΠΡΩΤΟΠΑΠΑ

'Ανεβλήθη διὰ τὴν συνεδρίαν τῆς αὔριον ἡ συζήτησις περὶ τῆς ὑποθέσεως τῶν διὰ γραμματίων ὀφειλετῶν ἐκ τοῦ χωρίου Πρωτόπαπα εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ χωρίου τούτου, ὡς ἐκ τῶν λογαριασμῶν τοῦ ταμίου Ι. Τσιμογιάννη. Εἶτα προσελθὼν ὁ υἱὸς τοῦ 'Ιωάννου Κακαβίτου ἐκ τοῦ χωρίου Πρωτόπαπα, ἐδήλωσεν ὅτι πράγματι ὁ πατήρ του ὀφείλει εἰς τὸ ταμεῖον τῆς ἐκκλησίας διὰ γραμματίου τὰς τρεῖς λίρας.

426. ΚΟΙΝΟΤΗΣ ΔΟΒΡΙΝΟΒΟΥ

Συνεπείᾳ αἰτήσεως ὑπὸ χρονολ. 20ης 8)βρίου ἐν ἔτους τῶν ἐφόρων καὶ μουχταροδημογερόντων τῆς Κοινότητος Δοβρινόβου, ἐνεκρίθη ὅπως προσέλθωσιν ἐνώπιον τῆς Δημογεροντίας οἱ παρ' αὐτῶν καταγγελλόμενοι ὡς μὴ καλῶς διαχειρισθέντες πρώην ἐφοροεπίτροποι 'Ιωάννης Παπαντωνίου καὶ Γεώργιος Πολύζης, προσάγοντες καὶ τοὺς λογαριασμοὺς των πρὸς ἐξέλεγξιν καὶ διὰ τὰ περαιτέρω·[156] συνάμα δὲ νὰ προσέλθῃ καὶ εἷς ἐκ τῶν ρηθέντων ἐφόρων καὶ μουχταροδημογερόντων διὰ νὰ χορηγήσῃ τὰς ἀπαιτουμένας πληροφορίας.

427, ΤΑΚΡΙΡΙΟΝ ΔΙΑ ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

'Ανεγνώσθη τὸ ὑπὸ χρονολ. 29 7)βρίου 1911 τακρίριον τοῦ Νομάρχου 'Ιωαννίνων, δι' οὗ ἀναγγέλλει ὅτι τὸ τμῆμα τῆς παιδείας ἔχει ἕτοιμα 5.300 γρόσια διὰ τὰ ἡμέτερα σχολεῖα τοῦ Καζᾶ[157] 'Ιωαννίνων, ὅπερ ποσὸν ἀναλογεῖ διὰ τὸ τρέχον ἔτος. Ἡ Δημογεροντία ἐνέκρινεν ὅπως γίνῃ ἡ ἐξῆς ἀπάντησις εἰς τὸ τακρίριον

---

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 35.

156. Σὲ περίπτωση κατάχρησης, ὁ καταχρασθεὶς χρήματα ἐφοροεπίτροπος παραπέμπεται στὸ Μικτὸ Ἐκκλησιαστικὸ Δικαστήριο, ποὺ ἐκδικάζει τὴν ὑπόθεση. Ἡ παραπομπὴ τοῦ καταχραστοῦ γίνεται μετὰ τὸν ἔλεγχο τῶν λογαριασμῶν του κατὰ ἐφαρμογὴ τοῦ ἄρθρου 25 τοῦ ἐπαρχιακοῦ κανονισμοῦ ποὺ γράφει: «Ἡ ἐφοροεπιτροπεία κατὰ τὸ τέλος ἑκάστου ἔτους συντάσσει τὸν ἀπολογισμὸν αὐτῆς καὶ ὑποβάλλει πρὸς ἐξέλεγξιν εἰς τὴν Ἐνιαίαν διοικητικὴν Δημογεροντίαν, ἥτις ἐξελέγχει καὶ ἐπικυροῖ αὐτόν· ἐν περιπτώσει καταχρήσεως ἢ ἐλλείμματος παραπέμπεται ὁ καταχραστὴς εἰς τὸ Μ. Ε. Δικαστήριο πρὸς ἐκδίκασιν τῆς ὑποθέσεως».

157. Καζᾶς: Εἶναι λέξη τουρκικὴ ποὺ σημαίνει Νομός. Ἔτσι μοῦ τὴν μετέφρασε ἡ Πανάγιω Τζόβα.

τοῦτο: 1) Τὸ δηλούμενον ποσὸν εἶναι δυσανάλογον πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν χωρίων τοῦ Καζᾶ Ἰωαννίνων καὶ τῶν λειτουργούντων εἰς αὐτὰ Σχολείων μας[158]. 2) Τὸ κατὰ δικαίαν διανομὴν καὶ ἀπόφασιν ἀνάλογον ποσὸν νὰ σταλῇ ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν Ἱ. Μητρόπολιν ἵνα ὁ Σεβ. Μητροπολίτης μετὰ τῆς περὶ Αὐτὴν Δημογεροντίας του διανείμῃ τοῦτο ἀναλόγως εἰς τὰ Σχολεῖα καὶ 3) Νὰ συναποσταλῶσι συγχρόνως καὶ τὰ σχετικὰ ποσὰ τῶν δύο προηγουμένων ἐτῶν.

428. ΔΟΥΜΕΙΟΝ ΚΑΙ ΜΠΗΚΕΙΟΝ ΚΛΗΡΟΔΟΤΗΜΑ ΤΣΕΠΕΛΟΒΟΥ

Ὁ εἰσηγητὴς[159] κ. Ἱ. Πισπιρῆς, εἰς ὃν ἔχουσι παραπεμφθῇ πρὸς ἐξέλεγξιν οἱ ἀπολογισμοὶ καὶ προϋπολογισμοὶ τῶν κληροδοτημάτων Τσεπελόβου Μπήκα καὶ Λούμα καὶ ὅστις διὰ τῆς ὑπὸ χρονολογίαν 28 Μαρτίου 1911 ἐκθέσεώς του ἐζήτει σχετικὰς πληροφορίας, ἐδήλωσεν ὅτι ἐδόθησαν αἱ πληροφορίαι αὗται παρὰ τῶν ἐπιτρόπων τῶν κληροδοτημάτων τούτων διὰ τοῦ ὑπὸ χρονολ. 10 Ἰουνίου 1911 ἐγγράφου των καὶ ὅτι δέον νὰ ἐπικυρωθῶσιν οἱ προϋπολογισμοὶ καὶ ἀπολογισμοὶ οὗτοι ὡς καλῶς ἔχοντες. Ἡ Δημογεροντία λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν τὴν δήλωσιν ταύτην τοῦ κ. εἰσηγητοῦ, ἐνέκρινε τὴν ἐπικύρωσιν τῶν ἐν λόγῳ προϋπολογισμῶν καὶ ἀπολογισμῶν.

429. ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΦΙΡΜΑΝΙΟΥ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΖΩΝΔΗΛΗΣ (ΖΑΓΟΡΙΟΥ) ΚΑΙ ΤΩΝ ΦΙΡΜΑΝΙΩΝ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΟΥ ΚΑΙ ΑΣΤΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἀνεγνώσθη ἡ ὑπὸ χρονολ. 10 8)βρίου ἐν ἔτους Πατριαρχικὴ ἐπιστολὴ δι' ἧς ἀγγέλλεται ὅτι διαβιβάζεται ἐγκλείστως τὸ ἐκδοθὲν φιρμάνιον διὰ τὴν ἀνέγερσιν τῆς Σχολῆς εἰς Ζωνδήλαν Ζαγορίου καὶ ὅτι προκειμένου διὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν φιρμανίων Παρθεναγωγείου καὶ Ἀστικῆς Σχολῆς ἐν Ἰωαννίνοις διαβιβάζεται ἀντίγραφον σχετικοῦ σημειώματος τοῦ Καποῦ - Κεχαγιᾶ τῶν Πατριαρχείων μετὰ τῆς συνεμμένης τουρκικῆς σημειώσεως πρὸς ἀνάλογον ἐνέργειαν. Ἡ Α. Σεβασμιότης ἐδήλωσεν ὅτι κατέβαλε τὰς ἀπαιτουμένας ἐνεργείας συμφώνως τῷ σημειώματι τοῦ Καποῦ - Κεχαγιᾶ τῶν Πατριαρχείων εἰς τὴν ἐνταῦθα Διοίκησιν καὶ διετάχθησαν τὰ δέοντα εἰς Κων)πολιν διὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν φιρμανίων τούτων.

430. ΠΡΟΙΚΟΔΟΤΗΜΑ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΕΚ ΤΣΕΠΕΛΟΒΟΥ ΘΕΟΝΙΤΣΑΣ ΧΑΤΖΙΔΟΥ ΕΚ ΤΟΥ ΔΟΥΜΕΙΟΥ ΚΛΗΡΟΔΟΤΗΜΑΤΟΣ

Συνεπείᾳ τοῦ ἀπὸ χρονολ. 20 7)βρίου ἐν ἔτους ἐγγράφου τοῦ ἐπιτρόπου τοῦ Λουμείου κληροδοτήματος, ἐνεκρίθη προικοδότημα[160] ἐκ 1.000 γροσίων ἐκ τοῦ Λουμείου κληροδοτήματος ὑπὲρ τῆς ἐκ Τσεπελόβου πτωχῆς Θεονίτσας Χατζίδου ἐπὶ τῷ ὅρῳ νὰ τῇ καταβληθῇ μετὰ τὴν στέψιν της.

158. Ἡ χρηματικὴ ἐνίσχυση πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ Σχολεῖα σχολιάζεται ἀπὸ τὴν τοπικὴ Γιαννιώτικη ἐφημερίδα Ἤπειρος στὸ φύλλο της 126)27 Νοεμ. 1911. Γράφει λοιπὸν ἡ Ἤπειρος: «Ἡ Α.Ε. ὁ Νομάρχης διὰ τεσκερὲ ἐδήλωσεν εἰς τὴν Ἱ. Μητρόπολιν, ὅτι διὰ τὸ ἐνεστὼς Σχολικὸν Ἔτος ὡρίσθη ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας διὰ τὰ Ἑλληνικὰ Σχολεῖα τῆς περιφερείας Ἰωαννίνων, τὸ ποσὸν τῶν 5.300 γροσίων. Ἡ Α. Σεβασμιότης ἀπήντησεν ὅτι τὸ ποσὸν δὲν εἶναι ἀνάλογον καθόσον, ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ Καζᾶ Ἰωαννίνων ὑπάρχουσι μόνον Ἑλληνικὰ Σχολεῖα, μόνον δὲ ἐν Ἰωαννίνοις λειτουργοῦσι Σχολεῖα Τουρκικά. Περὶ Ρωμουνικῆς Σχολῆς οὐδὲ πρέπει νὰ γίνῃ λόγος, καθόσον ρωμουνικὴ κοινότης ἐν Ἰωαννίνοις δὲν ὑπάρχει, ἀλλὰ μόνον προπαγανδιστικὴ προσηλυτιστικὴ Σχολὴ συλλέγουσα ἐκ διαφόρων μερῶν πτωχοὺς μαθητὰς σαγηνεύσασα αὐτοὺς καὶ τοὺς γονεῖς των διὰ χρηματικῶν παροχῶν».

431. ΕΠΙΤΡΟΠΟΙ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΠΟΥΝΙΛΑΣ

Ἀνεγνώσθη ἡ ὑπὸ χρονολ. 20 8)βρίου ἐν ἔτους αἴτησις τῶν ἐπιτρόπων τῆς Ἱ. Ἐκκλησίας Ἁγίου Ἰωάννου Μπουνίλας δι᾽ ἧς ἐξαιτοῦνται ὅπως τοῖς χορηγηθῇ ἡ ἄδεια[161] νὰ δαπανήσωσι ἐξ ἰδίων πρὸς κατασκευὴν δωματίων τινῶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν χάριν τῶν προσκυνητῶν, ὅπερ θὰ ὠφελήσῃ τὴν ἐκκλησίαν. Ἡ Δημογεροντία πρὸ πάσης ἀποφάσεώς της ἐνέκρινεν ὅπως οἱ ἐπίτροποι ὑποβάλωσι τὰς ἑξῆς πληροφορίας: 1) Τὸν προϋπολογισμὸν τῶν ἀπαιτηθησομένων διὰ τὴν κατασκευὴν ταύτην δωματίων χρημάτων. 2) Ποῖοι εἶναι οἱ ὑπάρχοντες τῆς ἐκκλησίας πόροι καὶ πόσα θὰ δαπανήσωσιν ἐξ ἰδίων των καὶ 3) Νὰ ἀποδείξωσι τὰς ἐκ τούτου προσποριζομένας εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὠφελείας.

432. ΑΛΕΞΙΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΑΛΕΞΙΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΤΡΟΠΟΙ Ι. ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ

Συνεπείᾳ αἰτήσεως ὑπὸ χρονολ. 10 8)βρίου ἐν ἔτους τοῦ Ἀλεξίου Ἰωάννου Ἀλεξίου, ἐνοικιαστοῦ τοῦ ἐνταῦθα κουρείου τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἱ. Μητροπόλεως, ἐνεκρίθη ὅπως προσκληθῶσιν οἱ ἐπίτροποι[162] τῆς ἐκκλησίας ταύτης καὶ ὁμοῦ μετ᾽ αὐτῶν γίνῃ ποιά τις συγκατάβασις ἐκ τοῦ ἐνοικίου τοῦ μαγαζείου τούτου διὰ τὸν ἐν λόγῳ ἐνοικιαστὴν λαμβανομένων ὑπ᾽ ὄψιν τῶν ἐν τῇ αἰτήσει του λόγων.

433. ΑΓΟΡΑ ΒΙΒΛΙΩΝ ΔΙΑ ΤΣΕΡΝΕΣΙΟΝ

Ἐνεκρίθη ὅπως συμφώνως τῇ σχετικῇ σημειώσει τοῦ διδασκάλου Τσερνεσίου ἀγορασθῶσι βιβλία δαπάναις τοῦ Ταμείου τῆς Δημογεροντίας διὰ τοὺς πτωχοὺς μα-

---

159. Ἡ διαχείριση τῶν κληροδοτημάτων γίνονταν σύμφωνα μὲ τὴν θέληση τοῦ διαθέτη. Τὸ κάθε κληροδότημα διαχειρίζονταν οἱ ἐκλεγμένοι ἀπὸ τὴν κοινότητα διαχειριστὲς ποὺ ἦταν δύο ἢ καὶ περισσότερα πρόσωπα, ποὺ συνεδρίαζαν μὲ τὴν προεδρία τοῦ Μητροπολίτη. Ὁ ἔλεγχος τῶν λογαριασμῶν τῶν διαχειριστῶν τῶν κληροδοτημάτων ἦταν ἔργο τῆς Δημογεροντίας ποὺ διώριζε τὸν εἰσηγητήν. Ὁ εἰσηγητὴς ἦταν μέλος τῆς Δημογεροντίας καὶ μετὰ τὸν ἔλεγχο ὑπέβαλε ἔκθεση τῆς διαχειρίσεως τοῦ κληροδοτήματος πρὸς ἐπικύρωση ἀπὸ τὴν Δημογεροντία. Σὲ περίπτωση καταχρήσεως ὁ διαχειριστὴς τοῦ κληροδοτήματος παραπέμπονταν στὸ Μ. Ἐκκλησιαστικὸ Δικαστήριο μὲ τὴν διαδικασία τοῦ ἄρθρου 21 τοῦ ἐπαρχιακοῦ κανονισμοῦ.

160. Ἡ προικοδότηση τῶν ἀπόρων κοριτσιῶν τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας γίνονταν ἀπὸ τὰ κληροδοτήματα ἐκεῖνα ποὺ οἱ ἀείμνηστοι εὐεργέτες εἶχαν ρητὴ ἔγγραφη δήλωση: «Νὰ προικίζονται τόσα κορίτσια». Γιὰ τὴν προικοδότηση ἄπορης ἔπρεπε ὁπωσδήποτε νὰ συνταχθεῖ πρακτικὸ τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ κληροδοτήματος. Τὰ χρήματα δίνονταν μετὰ τὴν στέψη, ἀφοῦ πρῶτα ὁ γάμος ἀποδεικνύονταν μὲ ἔγγραφη δήλωση τοῦ ἐφημερίου τοῦ χωριοῦ ἢ τῆς πόλης.

161. Γιὰ κάθε ἔργο σὲ ναό, ἢ σὲ ἐκκλησιαστικὴ περιουσία γενικὰ ἦταν ἀπαραίτητη ἡ ἔγκριση τοῦ κυριάρχου ὀργάνου τῆς Ἐνιαίας Δημογεροντίας. Ἔργο χωρὶς τὴν ἄδειά της ἐπέσειρε ποινὲς κατὰ τῶν παραβατῶν ποὺ καταχωροῦνται στὸν κανονισμὸ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας.

162. Τὴν Διοίκηση τῶν ἐκκλησιῶν ἀσκοῦσαν οἱ ἐπίτροποι, ποὺ ἐκλέγονταν, γιὰ τὴν πόλη τῶν Ἰωαννίνων, ἀπὸ τὴν τοπικὴ συνέλευση μὲ τρόπο ἄμεσο. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ γιὰ τοὺς ἐφοροεπιτρόπους τῶν Κοινοτήτων, ποὺ ἡ ἐξουσία τους ἔχει εὐρύτερο πεδίο. Ἐν τούτοις, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπιτρόπων τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς πόλης ἦταν μικρότερος ἀπὸ τὸν

Θητὰς Τσερνεσίου, ἀφοῦ ἀπαλειφθῶσι τὰ περιττεύοντα ἐν τῇ σημειώσει ταύτῃ βιβλία. Μεθ' ὃ ἐλύθη ἡ συνεδρία.

Ἐν Ἰωαννίνοις τῇ 3ῃ Νοεμβρίου 1911

Ὁ Πρόεδρος Τ.Υ. Ὁ Γραμματεὺς Τ.Υ. Τὰ Μέλη ὑπογραφαὶ (2) Ἱσπιρὴς Ζῆκος

Συνεδρία τῆς 4ης Νοεμβρίου 1911

Ὑπὸ τὴν προεδρίαν τῆς Α. Σεβασμιότητος τοῦ Μητροπολίτου Ἰωαννίνων Κυρίου Κυρίου Γερβασίου, συνῆλθον σήμερον τὴν 4ην Νοεμβρίου 1911 εἰς τακτικὴν συνεδρίαν τὰ μέλη τῆς Ἐνιαίας Ἀημογεροντίας κύριοι Ἱ. Ἱσπιρὴς, Γ. Τζέτζος καὶ Ε. Ζῆκος τὴν νόμιμον ἀπαρτίαν ἀποτελοῦντες, παρόντος καὶ τοῦ Γραμματέως αὐτῆς κ. Λ. Λιάσκου καὶ συνδιεσκέφθησαν ἐπὶ τῶν ἐν τῷ πινακίῳ ὑποθέσεων, ὡς ἕπεται.

434. ΚΟΙΝΟΤΗΣ ΣΩΠΟΤΣΕΛΙΟΥ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΙΑΤΡΟΥ ΚΑΙ ΙΑΤΡΟΣ ΑΡ. ΔΑΝΟΣ

Ἀνεγνώσθη ἡ ὑπὸ χρονολ. 25ης 8)βρίου ἐν ἔτους καὶ ἀρ. πρωτ. 1946 αἴτησις τῶν ἐφοροεπιτρόπων Σωποτσελίου κ. Κ. Μιχαηλίδου καὶ Ἀντωνίου Ἀναστασιάδου, διὰ τῆς ὁποίας ἐκθέτουσιν ὅτι ὅλως παρανόμως ἡ Ἀημογεροντία διὰ τῆς τελευταίας ἀποφάσεώς της ὑπεχρέωσε τὴν κοινότητά των, ὅπως καταβάλῃ ἐκ τοῦ Κοινοτικοῦ Ταμείου εἰς τὸν ἰατρὸν τῆς κοινότητός των Ἀριστ. Λάνον τὴν ἀμοιβήν του καὶ τῆς τετάρτης ἑξαμηνίας, ἤτοι μέχρι τῆς 1ης 7)βρίου 1911, ἐνῶ διὰ προγενεστέρας ἀποφάσεώς της δικάζουσα ἐπὶ τῆς διαφορᾶς αὐτῶν καὶ τοῦ ἐν λόγῳ ἰατροῦ ἔχει ἀποφασίσει ἡ Ἀημογεροντία νὰ τῷ πληρωθῇ ἐκ τοῦ ταμείου ὁ μισθὸς μόνον μέχρι τῆς 1ης Μαρτίου 1911, διὰ δὲ τὸ ὑπόλοιπον νὰ στραφῇ κατὰ τῶν κατοίκων μεθ' ὧν εἶχε συμβληθῇ ὅτι ἡ δευτέρα αὕτη ἀπόφασις ἐκδοθεῖσα ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀπαντήσεως τῶν κοινοτήτων Σωποτσελίου καὶ Βούλτσης εἶναι ἐντελῶς παράνομος καὶ σφόδρα ἐπιζήμιος εἰς τὰ συμφέροντα τῆς Κοινότητος διὰ τοὺς ἑξῆς λόγους: Α) Ἐκ τῆς ἀπαντήσεως τῆς Κοινότητος Σωποτσελίου φαίνεται ὅτι ὁ ἐν λόγῳ ἰατρὸς ἐζήτει ἀμοιβὴν παρὰ τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου των διὰ τὰς ἰατρικάς του ὑπηρεσίας, τοῦθ' ὅπερ δηλοῖ ὅτι οὐδόλως ἐθεώρει ἑαυτὸν δεδεσμευμένον ἀπέναντι τῆς Κοινότητος διὰ τοῦ προ-

---

ριθμὸ τῶν ἐπιτρόπων τοῦ χωριοῦ. Στὴν περίπτωσή μας οἱ ἐπίτροποι τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου ἦταν δύο, ἐνῶ τῶν χωριῶν τῆς ἐπαρχίας ἀγέρχονται σὲ τρεῖς. Κάθε τους πράξη ἔπρεπε νὰ ἔχει τὴν ἔγκριση τῆς Ἀημογεροντίας. Ἤδη ἀπὸ αὐτὰ οἱ ἐπίτροποι τῶν τριῶν ἐκκλησιῶν, ἀποκλειομένων τῶν ἐπιτρόπων τῆς Ἁγίας Μαρίνης, ἦταν πολιτιακοὶ παράγοντες ἐκλογῆς γιὰ τὴν ἀνάδειξη τῆς διοικούσης ἐπιτροπῆς τοῦ Νοσοκομείου τοῦ ἀοιδίμου Χατζηκώστα. Παραθέτουμε ἀνέκδοτο πρακτικὸ τῆς ἐφοροεπιτροπῆς τοῦ ἔτους 1911 ποὺ ἀφορᾶ τὴν ἐκλογὴ τῆς τριμελοῦς ἐπιτροπῆς τοῦ Νοσοκομείου Χατζηκώστα: «Ἀριθ. 913. Συνεδρία τῶν ἐπιτρόπων τῶν τριῶν ἐκκλησιῶν, Μητροπόλεως, Ἁγίου Νικολάου καὶ Ἀρχιμανδρείου. Συνελθόντες σήμερον οἱ ὑποφαινόμενοι ἐπίτροποι τῶν τριῶν ἐκκλησιῶν, ἤτοι τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως, τοῦ Ἁγίου Νικολάου (Ἀγορᾶς) καὶ τοῦ Ἀρχιμανδρείου ἐν τῇ Ἱερᾷ Μητροπόλει ὑπὸ τὴν προεδρίαν τῆς Α. Σεβασμιότητος τοῦ Μητροπολίτου Ἰωαννίνων κ.κ. Γερβασίου, προέβημεν συνοδᾷ τῷ ἄρθρῳ 69ῳ τοῦ κανονισμοῦ τῆς Κοινότητος εἰς τὴν ἐκλογὴν τριμελοῦς ἐπιτροπῆς διὰ τὸ Νοσοκομεῖο Χατζηκώστα. Κληρώσεως δὲ γενομένης ἀνεδείχθησαν, ὡς τοιοῦτοι οἱ κ.κ. Φίλ. Ἡράτης, Η. Χρυσαβτσινὸς καὶ Γ. Μαρνέλης οἵτινες θέλουσι ἔχει τὴν ἐποπτείαν καὶ ἐπίβλεψιν τοῦ εἰρημένου καταστήματος καὶ ἐν γένει διοικοῦν αὐτὸ κατὰ τὴν διετίαν τὴν ἀπὸ 1ης Ἰανουαρίου 1911 ἀρχομένην.

Ἐν Ἰωαννίνοις τῇ 21 Φεβρουαρίου 1911

Ὁ Πρόεδρος ὁ Ἰωαννίνων Γερβάσιος, οἱ ἐπίτροποι τῶν τριῶν ἐκκλησιῶν ἔπονται ὑπογραφαὶ (πρακτικὰ ἀνέκδοτα ἐφοροεπιτροπῆς, Ἀρχεῖο Μητροπόλεως Ἰωαννίνων, σ. 323).

γενεστέρου συμβολαίου. Β) Ἐν τῇ ἀπαντήσει τῶν ἐφοροεπιτρόπων Βούλτσης λέγεται ὅτι οὐδὲν συμβόλαιον συνῆψεν ἡ Κοινότης μετὰ τοῦ εἰρημένου ἰατροῦ παρασιωπᾶται ὅμως τὸ καθαρῶς πραγματικὸν ζήτημα ἐὰν ὁ ρηθεὶς ἰατρὸς ἦτο συμπεφωνημένος διὰ συμβολαίου ὑπογραφέντος μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν κατοίκων Βούλτσης[163]. Οἱ ἐφοροεπίτροποι Βούλτσης διὰ τῆς εἰρημένης ἀπαντήσεως ἀπήντησαν μόνον περὶ τῆς κοινότητος ὡς ἠθικοῦ προσώπου, ἐνῷ τὸ συμβόλαιον τοῦ ἰατροῦ ὑπεγράφη παρὰ τῶν κατοίκων Βούλτσης ἀνεξαρτήτως τοῦ κοινοτικοῦ ταμείου· ἐπειδὴ ὁ ἰατρὸς Λάνος εἰργάσθη ἀπέναντι ἀμοιβῆς εἰς Βούλτσην γιὰ τὸ ἐν λόγῳ ἑξάμηνον διάστημα· ἐπειδὴ οἱ ἐφοροεπίτροποι Βούλτσης ἀπήντησαν μόνον περὶ τῆς κοινότητός των ὡς ἠθικοῦ προσώπου διὰ τοὺς ἀνωτέρω δὲ λόγους ἐξαιτοῦνται ὅπως ἀναθεωρουμένης τῆς ἐν λόγῳ δίκης ἐξετασθῇ τὸ πραγματικὸν γεγονὸς τῆς ἀπέναντι ἀμοιβῆς παρὰ τοῖς κατοίκοις Βούλτσης καὶ ἐπὶ τῇ βάσει συμβολαίου ἰατρικῆς τοῦ ἰατροῦ ὑπηρεσίας κατὰ τὸ ἐπίδικον διάστημα, ἐρωτηθῶσιν ἐν ἀνάγκῃ οἱ ἐφοροεπίτροποι Βούλτσης ἐπὶ τοῦ πραγματικοῦ τούτου γεγονότος καλούμενοι συνάμα ὅπως ἐνόρκως βεβαιώσωσι τὰς καταθέσεις αὐτῶν, καὶ ἀποδεικνυομένου τοῦ ἰσχυρισμοῦ των ἀκυρωθῇ ἡ ἀπόφασις ἡ ὑποχρεοῦσα νὰ πληρώσῃ τὸ ταμεῖον εἰς τὸν Λάνον καὶ τὸν μισθὸν τῆς τελευταίας ἑξαμηνίας. 2) Μεθ' ὃ ὁ πληρεξούσιος τῶν ἐν λόγῳ ἐφοροεπιτρόπων κ. Εὐάγγελος Χατζῆς ἐπανέλαβε τὰ τῆς αἰτήσεως τῶν ἐντολέων του τονίσας ὅτι ὁ ἰατρὸς Λάνος δὲν δικαιοῦται ποσῶς νὰ ζητήσῃ μισθὸν τῆς τελευταίας ἑξαμηνίας καθόσον ἔλαβε γνῶσιν τῆς προγενεστέρας ἀποφάσεως τῆς Δημογεροντίας, δι' ἧς ἀπεφασίσθη νὰ μὴ λάβῃ τὸν μισθὸν τοῦτον, καὶ συνεφωνήθη εἰς Βούλτσην συνεπῶς παρητήθη τῶν ἀξιώσεών του, ἐὰν δὲ οἱ ἐφοροεπίτροποι Βούλτσης ἀπήντησαν ὅτι δὲν ἔχουσι συμβόλαιον μετ' αὐτοῦ ἀπήνησαν μόνον περὶ τῆς Κοινότητός των ὡς ἠθικοῦ προσώπου. 3) Ὁ κ. Ἀθ. Στούπης ὡς πληρεξούσιος τοῦ κ. Ἀριστ. Λάνου, ἰατροῦ, ἰσχυρίσθη ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται[164] ἀναθεώρησις ἢ ἀναψηλάφησις κατὰ ἀποφάσεων διοικητικοῦ σωματείου καὶ ὅτι ἡ Δημογεροντία ἐξήτασεν ἅπαντα τὰ γεγονότα καὶ ἐξέδοτο τὴν τελευταίαν ἀπόφασίν της ὅπως ὁ ἰατρὸς Λάνος λάβῃ καὶ τὸν μισθόν του τῆς τελευταίας ἑξαμηνίας· πᾶσα δὲ ἀντενέργεια περὶ τούτων τῶν ἐφοροεπιτρόπων Σωποτσελίου εἶναι ἀπόρροια κομματικῆς ἐμπαθείας κατὰ τοῦ ἰατροῦ, ἣν ποσῶς δὲν ὀφείλει νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν ἡ Δημογεροντία. 4) Ὁ κ. Ε. Χατζῆς, ἀνταπαντῶν, ἰσχυρίσθη, ὅτι τὰ διοικητικὰ σωματεῖα δὲν δικάζουσι κατὰ τὸ αὐστηρὸν δίκαιον καὶ συνεπῶς εἰς τὰς ἀποφάσεις των ἐπιτρέπεται ἀναθεώρησις ὅταν πεισθῇ ἐκ τῶν γεγονότων ὅτι ἐπιτρέπεται τοῦτο καὶ δὴ προκειμένου, ὡς ἐν τῇ παρούσῃ πεποιπτώσει περὶ κοινοτικοῦ ταμείου ὅπερ ζημιοῦται. Ἡ Δημογεροντία συνδιασκεψαμένη ἀποφαίνεται παμψηφεί: Ἐπειδὴ διὰ τῆς ὑπὸ χρονολογίαν 18 Μαρτίου 1911 ἀποφάσεώς της ἐνέκρινε νὰ μὴ λάβῃ ἐκ τοῦ ταμείου τῆς ἐφοροεπιτροπείας Σωποτσελίου τὸν μισθὸν τῆς τελευταίας ἑξαμηνίας ὁ κ. Ἀρ. Λάνος, ἰατρός, ἔχουσα ὡς βάσιν τῶν σκέψεών της ὅτι τὸ ταμεῖον τοῦτο δὲν ἐπιτρέπει τὴν πληρωμὴν μισθοῦ ἰατροῦ τὸ σπουδαιότερον δὲ ὅτι τὸ κληροδότημα Σωποτσελίου δὲν εἶναι δι' ἰατρὸν ὅπερ μάλιστα δὲν ὁρίζει καὶ ὁ διαθέτης, ἐπειδὴ τῆς ἀποφάσεως ταύτης ἔλαβον γνῶσιν οὐ τε ἐφοροεπίτροποι Σωποτσελίου καὶ ὁ ἰατρὸς Ἀριστ. Λάνος, ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἀπόφασιν ταύτην πᾶς νεώτερος διορισμὸς ἰατροῦ εἰς Σωποτσέλιον ἐπὶ μισθῷ ἐκ τοῦ

163. Κοινοτικοὶ ἰατροὶ ποὺ εἶχαν δεσμευθεῖ μὲ συμβόλαιο ἐπικυρωμένο ἀπὸ τὴν Ἐνιαία Δημογεροντία δὲν εἶχαν τ ὀδικαίωμα νὰ ὑπογράψουν συμβόλαιο μὲ ἄλλη κοινότητα, οὔτε καὶ νὰ παρέχουν τὶς ὑπηρεσίες τους σ' αὐτή. Γιὰ τοὺς Γιατροὺς τῆς ἐπαρχίας Ζαγορίου ἔγραψε ἐνδιαφέρουσα πραγματεία ὁ Νίκος Πατσέλης μὲ τίτλο «Οἱ Κομπογιαννίτες ἰατροὶ τοῦ Ζαγορίου» (ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ, ἔτος Α, Ἰούλιος 1952, σ. 161).

164. Ἀναψηλάφηση ἀποφάσεως τῆς Ἐνιαίας Δημογεροντίας δὲν ἦταν δυνατή. Στὴν ἀπόφαση αὐτὴ φαίνεται καθαρὰ ἡ παντοδυναμία της καὶ κάθε σχόλιο εἶναι περιττό.

ταμείου τῆς ἐφοροεπιτροπείας καὶ πᾶσα ἀξίωσις τοῦ ἰατροῦ Λάνου περὶ καταβολῆς τοῦ μισθοῦ τῆς τελευταίας ἑξαμηνίας ἐκ τοῦ ταμείου τούτου εἰσὶν παράνομος, ἐπειδὴ ἡ τελευταίως ἐκδοθεῖσα παρὰ τῆς Δημογεροντίας ἀπόφασις ὅπως λάβῃ τὸν μισθὸν τῆς ἑξαμηνίας ταύτης ὁ ἰατρὸς ἐκ τοῦ ταμείου ἐξεδόθη παρὰ τὴν ἀρχικὴν βάσιν τῶν σκέψεων τῆς Δημογεροντίας καὶ ἄνευ καλῆς καὶ ἀκριβοῦς ἐκτιμήσεως τῶν γεγονότων, διὰ ταῦτα ἀκυροῦσα τὴν τελευταίαν ταύτην ἀπόφασίν της ὑπὸ χρονολογίαν 2ας 7)βρίου ἐν ἔντους ἀποφασίζει ὅπως ἀπὸ 1ης Ματίου 1911 (ἕνδεκα) καὶ τοῦ λοιποῦ πᾶσα σύμβασις τῶν ἐφοροεπιτρόπων Σωποτσελίου μετὰ ἰατροῦ κοινοτικοῦ διὰ τὴν κοινότητα ταύτην ἐπὶ πληρωμῇ μισθοῦ του ἐκ τοῦ ταμείου τῆς ἐφοροεπιτροπείας νὰ εἶναι ἄκυρος καὶ βαρύνῃ ἀτομικῶς τοὺς ὑπογράφοντας τοιοῦτον συμβόλαιον καὶ συνεπῶς καὶ ὁ ἰατρὸς Λ. Λάνος δὲν δικαιοῦται νὰ λάβῃ τὸν μισθόν του τῆς τελευταίας ἑξαμηνίας ὅθεν καθιεροῦται πλέον τὸ σύστημα ὅπως μὴ πληρώνηται ἰατρὸς Σωποτσελίου ἐκ τοῦ ταμείου τῆς ἐφοροεπιτροπείας καὶ πᾶν τυχὸν περίσσευμά του νὰ διατίθηται διὰ τὴν βελτίωσιν τῶν Σχολείων.

435. ΚΟΙΝΟΤΗΣ ΝΕΓΑΔΩΝ

Ἀνεγνώσθη ἡ ὑπὸ χρονολ. 17 8)βρίου ἐν ἔτους ἐπιστολὴ τοῦ κ. Α. Κήρκα διὰ τῆς ὁποίας ἐκτίθησιν ὅτι ἂν καὶ κατεκυρώθη ἡ πώλησις τῆς ἐν Ἰασίῳ οἰκίας τῆς Σχολῆς Νεγάδων διὰ τὸ ποσὸν τῶν 72700 φράγκων οὐχ ἧττον ὁ ἀγοραστὴς μετεμελήθη καὶ ἤγειρεν ἀγωγὴν περὶ ἀκυρώσεως τοῦ πλειστηριασμοῦ καὶ τῆς κατακυρώσεως καὶ ἀπειλεῖ ὅτι θὰ κερδίσῃ, προσφέρει δὲ μόνον 35.000 φράγκα διὰ τὸ μερίδιον τῶν Νεγάδων ἵνα παύσῃ ἡ ἀγωγή, ἐξαιτεῖται δὲ ὁδηγίας περὶ τῆς πορείας του. Ἡ Δημογεροντία ἐνέκρινεν ὅπως ἀπαντηθῇ εἰς τὸν κ. Α0. Κήρκαν νὰ μὴ προβῇ εἰς οὐδεμίαν συμφωνίαν περὶ μειώσεως τοῦ τιμήματος παρὰ νὰ ἐμμένῃ εἰς τὴν ἐκ τοῦ πλειστηριασμοῦ ἀξίαν, ἀναμένων τὸ ἀποτέλεσμα τῆς δίκης ἐξ ἧς δὲν ἔχει νὰ ζημιωθῇ ἡ Κοινότης, νὰ καταβάλῃ δὲ προσπαθείας ὅπως μὴ ὑφίστανται ὑπέρογκα ἔξοδα εἰς δικηγόρους διὰ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην· τέλος νὰ γράψῃ λεπτομερῶς πῶς ἔχει ἡ ὑπόθεσις αὕτη.

436. Κ. ΒΑΚΑΛΗΣ ΜΑΘΗΤΗΣ ΕΚ ΨΗΝΗΣ

Ἐνεκρίθη ὅπως δαπάναις τοῦ ταμείου τῆς Δημογεροντίας ἀγορασθῶσι βιβλία διὰ τὸν πτωχὸν μαθητὴν ἐκ Ψήνης Κ. Βακάλην.

437. ΤΑΚΡΙΡΙΟΝ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΟΛΟΓΙΑΣ

Ἀνεγνώσθη τὸ ὑπὸ χρονολογίαν 26ης 8)βρίου 1911 τακρίριον τοῦ Νομάρχου Ἰωαννίνων δι' οὗ ἀγγέλλει σχετικὸν τηλεγράφημα τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐσωτερικῶν περὶ στρατολογίας[165] ἔχον ὡς ἑξῆς: «Ἐπειδὴ τὸ Ὑπουργικὸν σῶμα μελετᾷ τὸ περὶ στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας ὑπόμνημα ὅπερ συνέταξεν ἡ ἰδιαιτέρα ἐπιτροπή, ἥτις εἶχε συγκροτηθῇ νὰ ἐξετάσῃ τὰς ἐπὶ τῆς ὑπηρεσίας ταύτης ἀπαντήσεις τοῦ Οἰκουμενικοῦ καὶ Ἀρμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ Βουλγαρικῆς ἐξαρχίας, διὰ ταῦτα κατὰ Βεζυρικὴν διαταγὴν δι' ἐγκυκλίου γνωρίζομεν ταῦτα ὅπως τοιουτοτρόπως κοινοποιηθῇ εἰς τοὺς ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ζητοῦντας πληροφορίας». Μεθ' ὃ ἐλύθη ἡ συνεδρία.

Ἐν Ἰωαννίνοις τῇ 4ῃ Νοεμβρίου 1911

Ὁ Πρόεδρος Τ.Υ. Ὁ Γραμματεὺς Τ.Υ.

Τὰ μέλη ὑπογραφαὶ (2) Πισπιρῆς Ζῆκος

Συνεδρία τῆς 10ης Νοεμβρίου 1911

Ὑπὸ τὴν προεδρίαν τῆς Α. Σεβασμιότητος τοῦ Μητροπολίτου Ἰωαννίνων

165. Χριστιανοὶ στρατιῶτες γίνονταν δεκτοὶ στὸν Τουρκικὸ Στρατὸ ἀπὸ τὰ 1908 καὶ ἰδιαί-

κυρίου κυρίου Γ'ερβασίου συνῆλθον σήμερον τὴν 10ην Νοεμβρίου 1911 εἰς τακτικὴν συνεδρίαν τὰ μέλη τῆς Ἐνιαίας Δημογεροντίας συγκείμενα ἐκ τῶν κυρίων Κ. Λόνου. Ἰ. Πισπιρῆ. Γ. Τζέτζου καὶ Ε. Ζήκου τὴν νόμιμον ἀπαρτίαν ἀποτελοῦντα παρόντος καὶ τοῦ Γραμματέως αὐτῆς κ. Λ. Λιάσκου καὶ συνδιεσκέρθησαν ἐπὶ τῶν ἐν τῷ πινακίῳ ὑποθέσεων ὡς ἕπεται:

438. Ι. ΜΟΝΗ ΠΑΤΕΡΩΝ ΚΑΙ ΠΑΚΤΩΤΑΙ ΤΩΝ ΓΑΙΩΝ ΤΗΣ

Οἱ ἐκ Λιθίνου καὶ Κουτρουλάδων πακτωταὶ τῶν γαιῶν τῆς Ἱ. Μονῆς Πατέρων ὑπέβαλον τὴν ὑπὸ χρονολ. 2ας τρέχοντος καὶ ἀριθ. πρωτ. 1068 σημείωσίν των ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀναγράφουσι τὰ ὀνόματα τῶν ἐκ Λιθίνου κατακρατούντων τὸ ἐφετεινὸν γεώμορον ὡς καὶ τὸ ποσὸν αὐτοῦ. ὅπερ ἐκτιμῶσιν εἰς γρόσια 2810:5. Ἡ Δημογεροντία ἐνέκρινεν ὅπως γραφῇ εἰς τὸν τοποτηρητὴν τῆς Μονῆς Πατέρων Ἀϊδ. Παπᾶ Ἠλίαν ἵνα εἰσπράξῃ καὶ φυλάξῃ ἀσφαλῶς εἰς τὴν Μονὴν τὸ καθυστερούμενον ἐν γένει ἐφετεινὸν γεώμορον παρὰ τῶν κατοίκων Λιθίνου καὶ Κουτρουλάδων μεθ' ὃ νὰ ὑποβάλῃ τὸν λογαριασμὸν εἰς τὴν Δημογεροντίαν ἐκτιμῶν καὶ τὴν ἀξίαν εἰς γρόσια τοῦ γεωμόρου τούτου ἵνα καταλλήλως ὑπολογισθῇ αὕτη εἰς τὸ ὀφειλόμενον ἐνοίκιον παρὰ τῶν πακτωτῶν.

439. ΕΦΟΡΟΕΠΙΤΡΟΠΕΙΑ ΠΟΛΕΩΣ

Ἡ Δημογεροντία λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν τὸ ἐν ἀντιγράφῳ πρὸς ἔγκρισιν ὑποβλη-

---

τερα οἱ σπουδαγμένοι μηχανικοὶ γίνονταν καὶ ἀξιωματικοί. Σχετικὰ θὰ παραθέσουμε περικοπὴ ἀπὸ ἀνέκδοτο γράμμα τοῦ ἐπισκόπου Περιστερᾶς Μελετίου μὲ ἡμερομηνία 26.10.1910, ποὺ μᾶς παρουσιάζει σὲ γενικὲς γραμμὲς τὸν τρόπο τῆς Στρατολογίας: «Τινὲς ἐκ τῶν στρατευσίμων παρουσιάζουσιν εἰς τὴν Ἱ. Μητρόπολιν πιστοποιητικὰ ἡλικίας πρὸς ἐπικύρωσιν, ἡ δὲ Μητρόπολις μὴ ὑπαρχόντων ληξιαρχικῶν βιβλίων ἐν τοῖς χωρίοις ἐπικυροῖ τὸ γνήσιον τῶν ὑπογραφῶν τῶν Ἱερέων καὶ Μουχταροδημογερόντων, ἀλλ' ἡ ἐνταῦθα ἐπιτόπιος ἐξουσία ἀρνεῖται νὰ ἐνεργήσῃ τὰ ἐν λόγῳ πιστοποιητικὰ ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι δέον ἡ Μητρόπολις νὰ ἐπικυροῖ, οὐχὶ τὸ γνήσιον τῶν ὑπογραφῶν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ περιεχόμενον, τοῦθ' ὅπερ ἀδυνατεῖ ἡ Μητρόπολις νὰ πράξῃ, ὡς μὴ ὑπαρχόντων εἰς αὐτὴν εἰπεῖν ληξιαρχικῶν βιβλίων...» (Ἀνέκδοτο Ἀρχεῖο Ἐπαμεινώνδα Σωτηριάδη). Ἡ εἴσοδος χριστιανῶν Στρατιωτῶν στὸν Τουρκικὸ Στρατὸ εἶχε τὰ καλά της. Πολλὲς φορὲς εἰδικὰ γιὰ τὰ Γιάννενα οἱ Στρατευμένοι Ἕλληνες ἔδιναν χρήσιμες πληροφορίες. Ὁ Θανάσης Τσεκούρας μέλος τοῦ ἴου κύκλου τοῦ Ἑλληνικοῦ Κομιτάτου (Ἀη Δ)νσις) θυμᾶται στ' ἀνέκδοτα ἀπομνημονεύματά του «Ἂν πῶ ὁ κόσμος χάλασε ἡ φράση δὲν τὸ λέει αὐτὸ ποὺ ἔγινε στὰ Γιάννενα ἐκείνη τὴν Λαμπρή, (Πάσχα τοῦ 1911) καὶ σὲ κέφι καὶ σὲ κόσμο καὶ σὲ μπούγιο. Γλεντήσανε μὲ τὴν ψυχή τους οἱ χριστιανοὶ Τουρκοφαντάροι ἐκείνη τὴν ἡμέρα. Καὶ μαζί τους δὲν γλέντησαν μονάχα ὅσοι ὀργάνωσαν τὸ γλέντι. Γλέντησαν κι' ὅλοι οἱ Γιαννιῶτες, θὰ τὸ θυμοῦνται ὅσοι ζοῦν ἀκόμα σήμερα. Τὸ θυμᾶμαι κι' ἐγώ. Καὶ γιὰ τὸ κέφι του καὶ γιὰ τὴν μπόλικη σοδειά του. Ἡ γνωριμία μας ἐκείνη στάθηκε καρπερὴ γιὰ τὸν ἀγῶνα μας. Καὶ σὲ πληροφορίες καὶ σὲ ἔμψυχο ὑλικό». Ὁ Θανάσης Τσεκούρας γράφει τὴν ἀλήθεια. Ἡ Πασχαλιὰ ἐκείνη σχολιάστηκε καὶ στὴν τοπικὴ ἑβδομαδιαία ἐφημερίδα ἡ «Ἤπειρος», ποὺ γράφει ἀνάμεσα στ' ἄλλα σὲ ἄρθρο της μὲ τίτλο «Σημειώσεις Ἰωαννίτου»: «Τὸ γεῦμα τὸ δοθὲν χάριν τῶν χριστιανῶν στρατιωτῶν ἐν τῇ αὐλῇ τῆς Ἱ. Μητροπόλεως ὑπῆρξεν ἐπιτυχέστατον, ἐν ἀδιαπτώτῳ χαρᾷ καὶ εὐθυμίᾳ παραταθὲν μέχρι τῆς 11ης τῆς ἑσπέρας τουρκιστί». (Ἐφημ. «Ἤπειρος», φύλλο 94)17 Ἀπρ. 1915).

θὲν ἀπόσπασμα ὑπ' ἀριθμὸν 930 καὶ 931 καὶ χρονολογίαν 9ης 9)βρίου καὶ 1ης 9)βρίου ἐν. ἔτους πρακτικῶν τῆς ἐφοροεπιτροπείας πόλεως ὡς καὶ τὰς ἐν τοῖς πρακτικοῖς τούτοις δικαιολογίας αὐτῆς ἀπεφάσισε τὰ ἑξῆς: 1) Ἐνέκρινε τὴν ἐκ γροσίων 6782 30)40 πίστωσιν διὰ τὸ ὑπόλοιπον ποσόν, ὅπερ ἀπαιτεῖται νὰ κλείσῃ ὁριστικῶς ὁ μέχρι τοῦδε ἐκκρεμὴς λογαριασμὸς τῆς γενομένης ἐργασίας ἐν τῷ ἄνω πατώματι τοῦ καφενείου Παπαρίλου ἤτοι τῶν γενομένων αὐτοῦ διαρρυθμίσεων πρῶτον διὰ λέσχην καὶ εἶτα διὰ γραφεῖον. 2) Ἐνέκρινε τὴν ἀπόφασιν τῆς ἐφοροεπιτροπείας ἵνα ἐκποιηθῇ καὶ κατατεθῇ ἐντόκως εἰς χρυσὸν τὸ ὑπολειπόμενον ἐκ τῶν παρὰ τῇ ἐνταῦθα Τραπέζῃ Ἀθηνῶν φράγκων ἐκ 14492 45)00 ἵνα μὴ ἐξ ἐνδεχομένης ὑποτιμήσεως τῆς τιμῆς ζημιωθῇ τὸ κοινοτικὸν ταμεῖον[166] καὶ 3) ἐνέκρινε τὴν ἐκ λιρῶν 50 πίστωσιν διὰ τὰ κατασκευασθέντα νέα θρανία διὰ τὰ ἐκπαιδευτήρια ὡς καὶ τὴν πίστωσιν μέχρι λιρῶν 20 διὰ τὰς ἐπιτελεσθείσας ἀναγκαίας ἐπισκευὰς εἰς τὰ ἐκπαιδευτήρια[167]. Ἐν τῷ ἀνωτέρω πρακτικῷ τῆς ἐφοροεπιτροπείας ἀναφέρεται ὅτι διὰ τὴν εἰς αὐτὴν παραπεμφθεῖσαν πρὸς διαφώτισιν ὑπόθεσιν τῆς Κοινότητος Γραμμένου περὶ τοῦ ἐκ διαθήκης τοῦ ἀειμνήστου Ζώη Καπλάνη[168] ποσοῦ ὑπὲρ τῆς Σχολῆς της, ἀνετέθη ἡ μελέτη αὐτῆς εἰς ὃν κ. Ἀθ. Στούτην.

440. ΝΙΚ. Θ. ΒΑΡΟΥΤΑΣ ΕΦΟΡΟΤΑΜΙΑΣ ΛΟΖΕΤΣΙΟΥ

Ἀνεγνώσθη ἡ ὑπὸ χρονολ. 7 τρέχοντος καὶ ἀρ. πρωτ. 1082 αἴτησις τοῦ ἐφοροταμίου Λοζετσίου Νικ. Θ. Βαρούτα δι' ἧς ἐκτίθησιν ὅτι δι' ὑπόθεσίν του κατεπείγουσαν θὰ ἀναχωρήσῃ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν καὶ ἐξαιτεῖται τρίμηνον ἄδειαν, ἀναθέσας τὴν διεύθυνσιν τῆς Μονῆς Τσούκας εἰς τοὺς συναδέλφους του. Ἡ Λημογεροντία ἐχορηγήσατο τῷ διαληφθέντι ἐφοροταμίᾳ τὴν ζητουμένην τρίμηνον ἄδειαν[169].

441. ΣΧΟΛΗ ΑΛΠΟΧΩΡΙΟΥ ΤΑΗΡ ΑΓΑ

Συνεπείᾳ σημειώσεως ὑπὸ χρονολ. 5 τρέχοντος τοῦ ἐφοροταμίου τῆς Σχολῆς Ἀλποχωρίου Ταὴρ Ἀγᾶ Ἰωάννου Ἴσκον ἐνεκρίθη ὅπως καταβληθῶσιν εἰς τὸν ἐνταῦθα ἔμπορον Κυριακὸν Ξανθὸν γρόσια 247[12] ἅτινα εἶναι ὑπόλοιπον τῶν ἐν τῇ Ἱ. Μητροπόλει χρημάτων τῆς ἀνεγέρσεως τῆς ἐν λόγῳ Σχολῆς.

---

166. Περιπτώσεις ἐκποίησης ἐξέτασε ἡ ἐφοροεπιτροπεία, ἀλλὰ ἁρμοδία γιὰ τὴν ἐπικύρωση ἦταν ἡ Ἐνιαία Δημογεροντία. Ἐκποίηση χωρὶς τὴν ἔγκρισή της ἦταν ἄκυρη.

167. Γιὰ τὰ ἐκπαιδευτήρια ἁρμόδια γιὰ κάθε ἀπόφαση ἦταν ἡ ἐφορία τῶν ἐκπαιδευτηρίων ποὺ ἦταν τετραμελής. Αὐτὴ φρόντιζε γιὰ τὸν διορισμὸ τῶν δασκάλων καὶ τῶν καθηγητῶν καὶ μεριμνοῦσε γιὰ τὸ κάθε τι ποὺ θὰ ἐξασφάλιζε τὴν καλή τους λειτουργία. Ἐνδεικτικὰ θὰ παρουσιάσουμε τὴν ὑπ' ἀριθ. 198 ἀπόφασή της: «Κατὰ τὴν σημερινὴν ἐν τῇ Ἱερᾷ Μητροπόλει καὶ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τῆς Α. Σεβασμιότητος τοῦ Μητροπολίτου Ἰωαννίνων κ. Γερβασίου συνεδρίαν τῆς ἐφορείας εἰς ἣν παρῆσαν οἱ ἐκ τῶν μελῶν κ. Ἀν. Ἀλιεὺς καὶ Στέφανος Σαλαμάγκας, ἀπεφασίσθη ὅπως δοθῇ νέα παραγγελία 30 θρανίων καταλλήλων διὰ τὸ νηπιαγωγεῖον τοῦ Γον Παρθεναγωγείου, πρὸς δὲ γεωγραφικῶν χαρτῶν καὶ εἰκόνων δι' ὑποδειγματικὴν διδασκαλίαν ὧν καθ' ὁλοκληρίαν στερεῖται τὸ ἐν λόγῳ Παρθεναγωγεῖον. Ἡ προμήθεια τῶν εἰδῶν τούτων εἴτε ἐντεῦθεν, ἐὰν ἡ ἀγορά των ἤθελε κριθῇ συμφέρουσα, εἴτε καὶ ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀναλαβόντων τῶν κ. Ἀν. Ἀλιέως καὶ Σπ. Σαλαμάγκα, ὅπως διεκπεραιώσωσι τὴν ἐργασίαν ταύτην, ἐξετάζοντες καὶ τὰς ἐν τῷ γραφείῳ σημειώσεις». (Πρακτικὰ ἐφορείας ἐκπαιδευτηρίων Ἀρχεῖο Μητροπόλεως σ. 45, Ἀριθ. 198)10.10.1911).

168. ΖΩΗΣ ΚΑΠΛΑΝΗΣ: Γεννήθηκε στὸ χωριὸ Γραμμένο στὰ 1736. Ὁ πατέρας του λέγονταν Κων)νος Καπλάνης καὶ ἡ μάνα του, ποὺ δὲν γνωρίζουμε τ' ὄνομά της κατάγονταν ἀπ' τὴ Ζωοδόχο. Κάτω ἀπὸ τὴν βάναυση μεταχείριση τῆς μητριᾶς του ἔρ-

442. ΚΟΙΝΟΤΗΣ ΣΥΡΡΑΚΟΥ

Ἐνεκρίθη ἡ ὑπὸ χρονολ. σημερινὴν καὶ ἀριθ. πρωτ. 1084 αἴτησις τοῦ ἐφοροταμίου Συρράκου κ. Ἰωάννου Κουκούλη, ἐξαιοτυμένου διὰ τοὺς ἐν αὐτῇ λόγους ὅπως ἐκδοθῇ κανονικὸν πιστοποιητικὸν τῆς Ἱ. Μητροπόλεως ἐπ' ὀνόματί του ὡς ἐφοροταμίου Συρράκου δι' οὗ νὰ πιστοποιῆται ὅτι δικαιοῦται νὰ ἐνοικιάζῃ τὰ ἐν Ἑλλάδι βοσκοτόπια τῆς Κοινότητος Συρράκου καὶ εἰσπράττῃ τὰ εἰσοδήματά των ἀκυρωθῇ δὲ τὸ παρὰ τὸν κανονισμὸν προεπικυρωθὲν παρὰ τῆς Ἱ. Μητροπόλεως πληρεξούσιον ἐπ' ὀνόματι τοῦ ποιμένος Ἀθανασίου Ζιώγα δι' οὗ τῷ ἐδίδετο τὸ δικαίωμα νὰ ἐνοικιάσῃ τὰ ἐν λόγῳ βοσκοτόπια.

443. ΚΟΙΝΟΤΗΣ ΒΑΡΙΑΔΩΝ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗ ΤΗΣ

Ἀνεγνώσθη ἡ ὑπὸ χρονολ. 8 8)βρίου ἐν. ἔτους αἴτησις τῶν ἐπὶ τῆς ἀνοικοδομῆς τῆς Σχολῆς βαριάδων ἐπιτρόπων Εὐαγγέλου Η. χήρα Λάμπρου Α. Γεωργίου καὶ Γιάννη Νάση ταμίου διὰ τῆς ὁποίας ἐκθέτουσιν ὅτι διὰ τὴν ἀνοικοδομὴν τῆς σχολῆς των ἐδαπάνησεν ἐξ ἰδίων του ὁ κ. Εὐθ. Ζῆκος γρόσια 4908 καὶ ὅτι ἀπαιτοῦνται προσέτι καὶ ἕτερα 23175 γρόσια διὰ τὴν ἀποπεράτωσίν της ἐξαιτοῦνται δὲ τὴν ἐνέργειαν τῶν δεόντων παρὰ τῆς Ἱ. Μητροπόλεως διὰ τὴν ἐξεύρεσιν καὶ τῶν ἐν λόγῳ ποσῶν. Μεθ' ὃ ὁ κ. Εὐθ. Ζῆκος, εἰς ὃν ἀνετέθη ἡ ἐποπτεία ἐπὶ τῆς ἀνοικοδομῆς τῆς Σχολῆς ταύτης, ἐδήλωσεν ὅτι ἐθεώρησε τοὺς λογαριασμοὺς τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης καὶ πράγματι εἶδε ὅτι διὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς ἀνοικοδομῆς δὲν ἤρκεσαν αἱ παρὰ τοῦ ἐν Ἀθήναις Νηπιακοῦ Ἐπιμελητηρίου Μελᾶ διὰ τοῦ ἐνταῦθα Γεν. Προξενείου τῆς Ἑλλάδος χορηγηθεῖσαι τριακόσιαι λίραι, ἃς ἐλάμβανεν ἐκ διαλειμμάτων οὗτος καὶ ἐχορήγει πρὸς δαπάνην εἰς τὴν ἐν λόγῳ ἐπιτροπήν, καὶ ὅτι πράγματι ἀπαιτοῦνται διὰ τὴν ἀποπεράτωσίν του τὰ δύο ποσὰ τῶν 4908 γροσίων, ἅτινα δὲν ἔχει λαμβάνειν διότι ἠγόρασε τὸ ἀπαιτούμενον κεραμίδι διὰ τὴν σκέπην τῆς Σχολῆς, τὸ ὁποῖον ὅμως ἐπειδὴ δὲν ἦσαν χρήματα δὲν ἔδοσε καὶ ἐχρησιμοποίησεν ἀλλαχοῦ, καὶ τέλος ὅτι παρουσιάζεται ἡ ἀνάγκη αὕτη διότι τὰ ὑλικὰ ἔχουν ὑπερτιμηθῆ σπουδαίως καὶ τὸ κτίριον ἔγινε πολὺ μέγα. Ἡ Λημογεροντία ἐνέκρινεν ὅπως γραφῇ εἰς τὸ ἐνταῦθα Γεν. Προξενεῖον τῆς Ἑλλάδος ἵνα καταλλήλως ἐνεργήσῃ νὰ ἐξοικονομηθῇ καὶ τὸ ὑπόλοιπον ἀπαιτούμενον ποσὸν

χεται στὰ Γιάννινα καὶ σὲ μικρὴ ἡλικία δουλεύει στὸ μεγαλέμπορο Γουναρικῶν Χατζηνίκου. Ἀργότερα στὰ 1754 θὰ φύγει στὸ Βουκουρέστι καὶ θανόντος τοῦ Χατζηνίκου θὰ γίνει κληρονόμος του, θὰ αὐξήσει τὰ πλούτη του, θὰ μείνει ἀνύπαντρος καὶ θὰ διαθέσει τὴν περιουσία του στὴν πατρίδα. Ἡ Διαθήκη τοῦ Καπλάνη παρουσιάζει ἐνδιαφέρον καὶ φρόντισε νὰ τὴν ἀποθανατίσει ὁ Κώστας Νικολαΐδης στὸ βιβλίο του ἡ «ΖΩΟΔΟΧΟΣ». Γιὰ τὴν περίπτωση Γραμμένου ἡ Διαθήκη γράφει ἀνάμεσα στ' ἄλλα (ΚΣΤ,): «Καὶ προσέτι νὰ δίδωνται ἀπαραιτήτως ἀνὰ ἑκατὸν πεντήκοντα γρόσια εἰς τέσσαρας μαθητάς, ὄντας ἐκ τοῦ χωρίου μου Γραμμένο». Καὶ πιὸ κάτω: «Ὁμοίως θέλω ὅτι οἱ ἐπίτροποί μου νὰ ἔχωσι ἀείποτε φροντίδα νὰ ἀποκαθιστῶσι καὶ διδάσκαλον τῶν νκοινῶν Γραμμάτων εἰς τὸ χωρίον Γραμμένον». (ΚΩΣΤΑ Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ «Η ΖΩΟΔΟΧΟΣ» σ. 368).

169. Στὴν ἀπόφαση αὐτὴ τῆς Λημφγεροντίας παρουσιάζεται πεντακάθαρα ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ ἄρθρου 21 τοῦ Κανονισμοῦ ἐπαρχίας τοῦ 1909, ποὺ καταχωρίσαμε σὲ προγενέστερη σημείωσή μας.

πρὸς ἀποπεράτωσιν τῆς ἀνοικοδομῆς τῆς ἐν λόγῳ Σχολῆς ἐκ γροσίων 27273 ἵνα μὴ ματαιωθῇ τὸ ἔργον.

444. ΜΥΛΟΣ ΜΟΝΗΣ ΔΟΥΡΑΧΑΝΗΣ ΕΙΣ ΜΠΑΛΤΟΥΜΑΝ

Ἐνεκρίθη ὅπως ἐνοικιασθῇ διὰ μίαν τριετίαν ἀπὸ τῆς 15 Φεβρουαρίου 1912 ὁ μῦλος τῆς Μονῆς Δουραχάνης εἰς Μπαλντούμαν ἀντὶ 14 λιρῶν ἐτησίως εἰς τὸν ἐκ Γοτίστης Ἀναστάσιον Τάσιου Τσάκαλον ἔχοντα ἐγγυητὴν τὸν Ἰωάννην Ζιαμπίραν, καθότι οὗτος προτιμᾶται παντὸς ἄλλου ὡς ἐπὶ πολλὰ ἔτη χρηματίσας ἐνοικιαστὴς εἰς τὸν μῦλον τοῦτον.

445. ΚΟΙΝΟΤΗΣ ΣΚΑΜΝΕΛΙΟΥ

1) Ἀνεγνώσθη ἡ ὑπὸ χρονολ. 3ης 8)βρίου ἐν. ἔτους αἴτησις τῶν ἐφοροεπιτρόπων Σκαμνελίου Δ. Τσέπη καὶ Ν. Σκλάβη, δηλούντων ὅτι διώρισαν ὡς ἰατρὸν τῆς Κοινότητός των τὸν ἐξ Ἀρτσίτσης Μ. Παπακώσταν διὰ δύο ἔτη τοῦ συναδέλφου των Β. Δώδου ἀρνηθέντος νὰ ὑπογράψῃ δηλώσαντος ὅμως ὅτι εἶναι σύμφωνος, καὶ ἐξαιτοῦνται τὴν ἐπικύρωσιν τοῦ ἐπισυνημμένου συμβολαίου τοῦ ἰατροῦ· κάτωθεν τῆς αἰτήσεως δηλοῖ καὶ ὁ ἱερεὺς Σκαμνελίου Παπᾶ-Δημήτριος ὅτι ὁ Β. Δῶδος ἠρνήθη νὰ ὑπογράψῃ τὸ συμβόλαιον. 2) Ἀνεγνώσθη αἴτησις τοῦ ἑτέρου ἐφοροεπιτρόπου Βασ. Δώδου ὑπὸ χρονολ. 4 9)βρίου 1911, δι' ἧς ἐκτίθησιν ὅτι οἱ συνάδελφοί του διώρισαν ἰατρὸν τὸν ἐξ Ἀρτσίστης Μιχ. Παπακώσταν καὶ τὸν προσεκάλεσαν νὰ ὑπογράψῃ ἀβασανίστως τὸ συμβόλαιον ὅπερ δὲν ὑπέγραψεν ἐν ᾧ προσεφέροντο ἄλλοι ἰατροὶ μὲ ὀλιγώτερον μισθόν· ἐξαιτεῖται δὲ νὰ ἐπικυρωθεῖ τοὐλάχιστον δι' ἓν ἔτος μόνον τὸ συμβόλαιον τοῦ ἐν λόγῳ ἰατροῦ καθότι ἡ περίοδός των μετὰ δύο μῆνας λήγει καὶ τὸν ὁποῖον ἰατρὸν δύνανται νὰ ἀναδιορίσῃ ἡ διάδοχος ἐφοροεπιτροπεία ἐὰν ἀποδειχθῇ ὅτι ἐργάζεται εὐδοκίμως. Ἡ Δημογεροντία ἐνέκρινεν ὅπως τὸ συμβόλαιον τοῦ ἐν λόγῳ ἰατροῦ Μιχαὴλ Παπακώστα ἐπικυρωθῇ μόνον δι' ἓν ἔτος. ἀρχομένου ἀπὸ τῆς 2ας τρέχοντος μηνὸς καὶ λῆγον τὴν 2αν Νοεμβρίου τοῦ 1912 μὲ μισθὸν ἐκ λιρῶν ὀθωμ. ἑκατὸν δι' ὁλόκληρον τὸ ἔτος μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ παρέχῃ καὶ τὰ φάρμακα δωρεὰν καὶ μὲ τοὺς ἐν τῷ προσαγομένῳ συμβολαίῳ ἀναφερομένους λοιποὺς ὅρους. καθότι καὶ λήγει ἐντὸς ὀλίγου ἡ περίοδος τῆς ἐν ἐνεργείᾳ ἐφοροεπιτροπείας καὶ καλὸν εἶναι νὰ δοκιμασθῇ ὁ διορισθεὶς ἰατρὸς πρώτην φορὰν διοριζόμενος εἰς τὴν Κοινότητα ταύτην. Τέλος ἐνεκρίθη ἡ ὑπὸ χρονολ. 2 τρέχοντος αἴτησις τοῦ ἐπιτρόπου τῆς ἐκκλησίας Σκαμνελίου Θεοδώρου Βλάχου δι' ἧς ἐπισυνάπτων καὶ τὸν λογαριασμόν του δηλοῖ ὅτι δὲν ἔχει περίσσευμα ἡ ἐκκλησία νὰ πληρώσῃ τὸ ὑπόλοιπον τῶν 700 γροσίων διὰ τὰς κιγκλῖδας. ὡς τῷ ἐγράφετο παρὰ τῆς Ἱ. Μητροπόλεως. καθότι ἐδαπάνησε δι' ἄλλας σπουδαιοτέρας ἀνάγκας αὐτῆς, συνάμα ἐνεκρίθη νὰ ὑπογραφῇ κατάλληλον γράμμα εἰς τοὺς ἐφοροεπιτρόπους νὰ πληρώσωσι τὸ ὑπόλοιπον τοῦτο τῶν 700 γροσίων. Μεθ' ὃ ἐλύθη ἡ συνεδρία.

Ἐν Ἰωαννίνοις τῇ 10ῃ Νοεμβρίου 1911

Ὁ Πρόεδρος Τ.Υ. Ὁ Γραμματεὺς Τ.Υ.

Τὰ μέλη ὑπογραφαὶ 3 Λόνος, Πισπιρῆς, Ζῆκος

ΦΙΛΑΡΕΤΟΥ ΑΠ. ΒΙΤΑΛΗ
Ἀρχιμανδρίτου
Ἱεροκήρυκος Ἱ. Μ. Νικοπόλεως

Ο ΚΩΔΙΞ
ΤΗΣ ΘΕΟΦΑΝΕΙΟΥ ΣΧΟΛΗΣ ΠΡΕΒΕΖΗΣ*

115. Διὰ τὴν Ριζάρειον Σχολὴν

Ὁ Ἀθ. Ἀθανασιάδης διὰ γράμματός του, ἀπὸ 30-7-1848, παρακαλεῖ τὸν Π. Ἀραβαντινὸν νὰ μεσολαβήσῃ ἀρμοδίως, ὥστε καὶ ἀπόφοιτοι τῆς Θεοφανείου Σχολῆς, ὡς ὑπότροφοι, νὰ γίνωνται δεκτοὶ εἰς τὴν Ριζάρειον Ἐκκλ. Σχολὴν Ἀθηνῶν (Κῶδ. σ. 147).

116. Ἀπάντησις

Ὁ Ἀραβαντινὸς πληροφορεῖ καὶ ὑπόσχεται ἐν καιρῷ νὰ μεριμνήσῃ διὰ νὰ «ἀνοιχθῇ ἡ θύρα εἰς μέρος τι τῆς δεομένης κοινότητος» Πρεβέζης (Κῶδ. σ. 140—42).

117, 118. Οἱ Βαρζελαῖοι

Πρεβεζαῖοι ἔμποροι, ἀξιοῦν δι' ἐπιστολῶν των ἐπὶ ποσοστοῖς αὐτοὶ νὰ παραλαμβάνουν καὶ ἐξαργυρώνουν τὰς συναλλαγματικὰς τοῦ ἐκ Μόσχας εἰσοδήματος τῆς Θεοφ. Σχολῆς (Κῶδ. σσ. 142, 146).

119. Ἀπάντησις

Πληροφορεῖ, ὅτι ὁ ἐν Ἰωαννίνοις Π. Ἀραβαντινὸς διαπραγματεύεται τὸ συνάλλαγμα τοῦτο πρὸς 2%, ἔναντι κατὰ τὸ 1845 7%.

«*Ὥστε προέκυψεν ὡς ἐλεία καὶ ἔκτοτε προκύπτει εἰς τὸ Θεοφάνειον τοῦτο Σχολεῖον, ἐξοδευομένων τῶν ὅσων κερδίζει εἰς ὑπόδησιν πολλῶν ἐξυπολήτων μαθητῶν, πενήτων τέκνων τῆς πατρίδος... Τὸ νὰ ζητῆτε λοιπὸν ὑμεῖς κύριοι, καίτοι πατριῶται, ὀφείλοντες μάλιστα θυσίαν ὑπὲρ πατρίδος, τρία τοῖς ἑκατόν, ἐλάτωσιν τοῦ συναλλάγματος ὁποῖον ἐπιθυμεῖτε νὰ σᾶς δώσωμεν, ἐνῶ ξένος, ὁ εἰς Ἰωάννινα κ. Π. Ἀραβαντινός, διεπραγματεύθη τοῦτο ἐπὶ προεξοφλήσει 2%, μὲ φαίνεται ἄλογον καὶ ἄδικον. Γνωρίσατε Κύριοι ὅτι τὰς ἁμαρτίας τῶν προκατόχων μου ἐξεμηκύρισα καὶ ἀπέδωσα, ἀφ' ἧς στιγμῆς ἀναδέχθην τὸ βαρύτατον βάρος τούτου τοῦ Θεοφανείου Σχολείου...*» (*Κῶδ. σσ. 142—46*).

120. Πρὸς τοὺς ἐν Μόσχᾳ Ἐπιτρόπους

Ζητεῖται ἡ ἀποστολὴ τοῦ ἐτησίου ἐκ τῶν τόκων εἰσοδήματος. Καὶ προστίθεται:

«*Νομιζόμενοι εὐτυχεῖς νὰ σᾶς ἀναγγείλωμεν, ἔντιμοι Κύριοι, ὅτι ἀπὸ τὸν*

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 41.

Μάρτιον τὸ Θεοφ. τοῦτο Σχολεῖον πλουτεῖ Διδασκάλου Ἱερέως, διαδίδοντος ὄχι μόνον πρὸς τοὺς παῖδας τοὺς Ἑλληνικοὺς λόγους καὶ Ἰταλικήν, ἀλλὰ καὶ ἀπ' ἄμβωνος κηρύττοντος μετὰ παρρησίας τὸν λόγον τῆς ἀληθείας ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ λαοῦ τούτου» (Κῶδ. 147—9).

121. Πρὸς Ἰω. Ζαβὸν

Περὶ τῆς ἀπολήψεως τοῦ ἄνω εἰσοδήματος ἐκ Μόσχας καὶ ἀποστολὴν τούτου εἰς Πρέβεζαν (Κῶδ. σ. 149).

122. Ζητεῖται παῦσις τῆς Ἑλλην. Σχολῆς!

Χάριν ἰδιοτελῶν καὶ προσωπικῶν λόγων, ἀτυχῶς, ὡρισμένοι Πρεβεζαῖοι ἀπετόλμησαν νὰ ζητήσουν τήν, προσωρινὴν ἔστω, παῦσιν τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς τῶν Θεοφανείων Σχολείων καὶ προέβησαν μάλιστα εἰς πραξικοπηματικὰς ἐνεργείας. Ἰδοὺ τὸ ἐν λόγῳ πρακτικὸν «ἴσον ἀπαράλλακτον ἀντιγραφὲν ἐκ τοῦ πρωτοτύπου», ὑπογραφόμενον ἐξ 146 ἀτόμων:

«Οἱ ὑποφαινόμενοι πολῖται Πρεβέζης συναθροισθέντες εἰς συνέλευσιν ἀφορῶσαν περὶ τῆς τῶν κτημάτων μας ἀγωγῆς· καὶ συσκεφθέντες περὶ τῶν μέσων τῆς ἀποστολῆς ταύτης, εὕρομεν εὔλογον, ὅτι ἐπειδὴ καὶ ἡ Θεοφάνειος Σχολὴ μὴ ἔχουσα τοὺς ἀναγκαίους μαθητὰς πρὸς συμπλήρωσιν τάξεων ἀναλόγως τῆς μισθώσεως Ἑλληνικοῦ Διδασκάλου, καὶ ἀφ' ἑτέρου οὖσα ἡ ἀνάγκη ἀσυγκρίτως ἀνωτέρα τῆς ἀποστολῆς ταύτης, ὡς ἀφορῶσαν τὴν εὐτυχίαν τῶν κατοίκων ταύτης τῆς πόλεως διὰ τοῦτο εἰδοποιοῦμεν τοὺς κυρίους ἐπιτρόπους τῆς Θεοφανείου Σχολῆς, ὅπως ἀπὸ τοῦ νῦν εἰδοποιήσωσι τὴν προσωρινὴν παῦσιν τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς, ἵνα τὰ χρήματα αὐτὰ χρησιμεύσωσιν εἰς τὸν θεῖον μας τοῦτον σκοπόν· ὑποχρεούμενοι νὰ ἀποδόσωμεν ταῦτα εἰς περιστάσεις κρείττονας, πρὸς ὠφέλειαν τοῦ ρηθέντος ταμείου. Πρέβεζα τῇ 27 Δεκεμβρίου 1848» (Κῶδ. σσ. 148—52).

123. Ἄρνησις τῆς Ἐπιτροπῆς

Εἰς μακρὸν καὶ λεπτομερὲς πρακτικὸν ἐκτίθενται ἐν συσκέψει, γενομένῃ ἐν τῷ Ἱ. Ν. Ἁγ. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, αἱ ἀπόψεις τῶν Ἐπιτρόπων τῶν Τριῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τῆς Σχολῆς. Καὶ προβάλλεται τελικῶς ἄρνησις. Διότι, δὲν ἦτο δυνατὸν ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ νὰ παραβιασθοῦν ῥηταὶ διατάξεις τῆς διαθήκης τοῦ Ἀν. Θεοφάνους καὶ νὰ ἀδικηθοῦν τὰ σπουδάζοντα τέκνα τῆς Πρεβέζης (Κῶδ. σσ. 151—167)[1].

124. Ἐπιστολὴ Σάνδερ

Γεν. Πρόξενος τῆς Μ. Βρεττανίας ἐν Ἠπείρῳ καὶ Ἀλβανίᾳ, μὲ ἔδραν τὴν Πρέβεζαν, γράφει ἀπὸ 2-2-1849 πρὸς τὸν Ἀνδρέαν Κονεμένον, ἐπὶ τοῦ προκύψαντος σοβαροῦ διὰ τὴν Θεοφάνειον Σχολὴν καὶ τὴν Πρέβεζαν προβλήματος. Καταχωρεῖται ἐν τῷ Κώδ. σσ. 152—168, ἰταλιστὶ καὶ ἑλληνιστί.

«Ἀλλοίμονον —γράφει— ἂν ἐξουσία τοιαύτη εἰμπόρει νὰ ἐνεργηθῇ, διότι ἅπαξ ἡ μεταβολὴ τῆς θελήσεως ἑνὸς λασοθέτου ἔχει καλὰ ἀποτελέσματα, κατὰ τὰς πλειοτέρας ὅμως περιπτώσεις ἔχει κακά, ὥστε ἡ μόνη τάξις ἡ ἀποβαίνουσα ἱερώτατον χρέος ἑκάστου εἶναι ἐκείνη τὸ νὰ μὴ ξεκλίνῃ ποτὲ ἀπὸ τὸν δρόμον τὸν παρὰ τοῦ λασοθέτου διαγραφέντα».

125. Εὐχαριστεῖ ἡ Ἐπιτροπὴ

Καὶ εὐγνωμονεῖ τὸν Γ. Πρόξενον διὰ τὴν τοιαύτην θετικὴν συμπαράστασίν του (Κῶδ. σσ. 167—69).

126. Εἰς Κριτήριον!

Οἱ πρωτοστατοῦντες καὶ παρανόμως ἐκλεχθέντες ἐπίτροποι τῆς κοινότητος (;) Ἀνδρ. Κονεμένος, Νικ. Παπαδόπουλος καὶ Θεόδ. Μαρκῆς διὰ γράμματός των πρὸς τοὺς νομίμους Ἐπιτρόπους ἐζήτησαν νὰ συσταθῇ Κριτήριον, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου νὰ λυθῇ ἡ διαφορὰ (Κῶδ. σ. 198).

127. Ἀναρμόδιον!

Οἱ νόμιμοι Ἐπίτροποι ἀπαντοῦν:

«Ἐλάβομεν τὸ χθεσινόν σας, διὰ τοῦ ὁποίου μᾶς λέγετε ὅτι δυνάμει ἑνὸς ἐγγράφου 2-2-1849 παρουσιασμένου πρὸς τὸν συμβολαιογράφον κ. Σπ. Παπακώσταν ἐκλεχθέντες ὑμεῖς παρά τινων ἐπίτροποι ἐφ' ἡμᾶς, προσκαλεῖτε νὰ συντρέξωμεν εἰς πενταήμερον διορίαν, ἵνα συμφώνως συστήσωμεν κριτήριον συνθεμένον ἀπὸ ἄτομα ἀδιάφορα καὶ νουνεχῆ διὰ τὰ πρακτικὰ ἡμῶν, καὶ ἐρχόμεθα νὰ σᾶς ἀποκριθῶμεν, ὅτι ἡμεῖς λογιζόμεθα ὑπόλογοι Αον πρὸς τὸ σῶμα τῶν προκρίτων τῆς πατρίδος, ἐκείνων οἵτινες πάντοτε ἀντεπροσώπευσαν καὶ αὐτὴν ἐν πάσῃ περιπτώσει αὐτοδικαίως ἀντιπροσωπεύουσι, Βον πρὸς τοὺς ἐκλογεῖς ἡμῶν καὶ Γον πρὸς τοὺς ἐν Μόσχᾳ τιμιωτάτους ἐπιτρόπους, ἄλλην δὲ ἐπιτροπὴν ἐκλεγμένην παρ' οἱονδήποτε, καὶ οἱωνδήποτε πληρεξούσιότητα ἐνδεδυμένην εἰς τὸ ἀντικείμενον τῆς Θεοφανείου Σχολῆς ν' ἀναγνωρίσωμεν δὲν δυνάμεθα» (Κῶδ. σ. 169).

128. Σάνδερ πρὸς Α. Κονεμένον

Γράμμα ἀπὸ 14-2-1849, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ὡς ἀνωτέρω ἀντικειμένου (Κῶδ. σ. 170—72).

129. Πρεβεζαῖοι πρὸς Σάνδερ

παρὰ τῇ Θεοφανείῳ Ἑλληνικῆς Σχολῆς καὶ χρησιμοποιηθοῦν τὰ ἐξ αὐτῆς χρήματα τῶν κτημάτων των (Κῶδ. σσ. 172—78).

130. Ἀπάντησις Σάνδερ

Ἀπὸ 11) 23 Φεβρ. 1849, εἶναι ἐκτεταμένη καὶ ἀποστομωτική (Κῶδ. σσ. 180—90) [1].

131, 132. Παραίτησις τοῦ Ἱεροδιδασκάλου

Ἴσως συνεπείᾳ καὶ τῶν, ὡς μὴ ὤφειλε, ἀνωτέρω συμβάντων, ὁ Ἱεροδιδάσκαλος Π. Ματζούκης, ἐπ' ἀδείᾳ εὑρισκόμενος εἰς τὴν γενέθλιον νῆσον του Κεφαλληνίαν, ἐκεῖθεν ἐξαπέστειλε τὴν παραίτησίν του διὰ δύο γραμμάτων, τὰ ὁποῖα κατεχωρίθησαν εἰς τὸν Κώδ. σσ. 185—187 «εἰς αἰώνιον τήρησιν», ὡς αὐτόθι ἀναγράφεται.

Ἰδοὺ τὸ πρῶτον, ἀπὸ 12 Φεβρ. 1849, πρὸς τὸν Ἀθ. Ἀθανασιάδην·

---

1. Βλ. ἐῆς ἰδιον ἡμέτερον μέλημα: «Μία ἀπαράδεκτος ἀξίωση: Νὰ κλείση τὸ Ἑλληνικὸν Τμῆμα τῆς Θεοφανείου Σχολῆς Πρεβέζης» (ὑπὸ δημοσίευσιν).

α΄ «Μὲ θλίψιν μου ἄκραν σᾶς ἐσωκλείω τὴν πρὸς τὴν ἐντιμωτάτην ἐπιτροπὴν στελλομένη παρ' ἐμοῦ παραίτησιν ἀπὸ τὴν τοῦ Γυμνασιάρχου θέσιν τῆς Θεσσαλικείου Σχολῆς. Κρίνω περιττὸν νὰ σᾶς ἐκτυλίξω τοὺς διαφόρους λόγους, οἵτινες μὲ ἠνάγκασαν εἰς τοῦτο, διότι ἱκανῶς γνωρίζεις τὰ πάντα. Τὸ ἐξεύρω ὅτι ἡ εὐαίσθητος ψυχή σου θέλει βαρέως θλιβῇ καὶ ἀγανακτήσει κατ' ἐμοῦ κατὰ πρώτην προσβολήν. Ἀλλ' ἐλπίζω ὅτι, ἀφοῦ συλλογισθῇς μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἐπιστολῆς μου ὡριμώτερον, θέλεις ἐπαινέσῃ τὸ κίνημά μου.

Εἰς τὸν ἑαυτόν σας ἡ ἔλλειψίς μου οὐδεμίαν βλάβην προξενεῖ. Ἐμὲ δὲ ἐξ ἄλλου μέρους ἴσως μὲ περιμένει λαμπροτέρα τύχη, δι' ἣν θέλετε μίαν ἡμέραν εὐχαριστηθῇ ἀκούσαντες τὴν εὐτυχῆ πρόοδόν μου...».

β΄ «Λόγοι πολλοὶ — γράφει ἐξ ἄλλου πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴν — καὶ διάφοροι εὐκόλως ἐννοούμενοι παρ' αὐτῆς, ἐξαιρέτως δὲ ἐκεῖνος τῆς πασχούσης ὑγείας μου καὶ τῶν οἰκιακῶν μου μὲ ὑποχρεώνουν νὰ ἀποστείλω πρὸς τὴν ἐντιμωτάτην ἐπιτροπὴν τῆς Θεσσαλικείου Σχολῆς τὴν παραίτησίν μου ἀπὸ τὴν τοῦ Γυμνασιάρχου θέσιν.

Θλίβομαι πολὺ ἀναγγέλων πρὸς αὐτὴν τοιαύτην δυσάρεστον εἴδησιν, γινώσκων καλῶς ὅτι εἰς ἄκρον ἠθέλατε δυσαρεστηθῆ. Ἀλλ' ἔσεσθε βέβαιοι, φίλοι μου, ὅτι ἀφ' ἑτέρου μέρους καὶ ἐγὼ πικραίνομαι πολύ, συλλογιζόμενος καὶ ἐνθυμούμενος τὴν κοινὴν πρὸς ἐμὲ ἀγάπην τε καὶ ὑπόληψιν πάντων τῶν ἡμετέρων συμπολιτῶν, δι' ἣν ἰσοβίως θέλω εὐγνωμονεῖ.» (Κῶδ. σσ. 185—87).

133, 134. Ἀπάντησις

Παρὰ τοῦ Ἀθ. Ἀθανασιάδου, γράφοντος εἰς δύο γράμματά του μετὰ πολλῆς πικρίας καὶ ἐπικρίνοντος τὸν Ἱεροδιδάσκαλον διὰ τὴν τοιαύτην ἀπόφασίν του.

«Λόγοι πολλοὶ καὶ διάφοροι — τοῦ γράφει — εἶναι ἐκεῖνοι, ὅτι εἴχατε ἱερώτατον χρέος νὰ διανύσητε ἐνταῦθα τὸ συμφωνηθὲν διετὲς στάδιον, καὶ ἄλλοι παρὰ τούτους δὲν βασίζονται εἰς τὴν ἠθικὴν εἴτε τοῦ Εὐαγγελίου, εἴτε τῆς φιλοσοφίας· κάλλιον, νομίζω, ἠθέλατε κάμει, ἂν ἐλέγατε πρὸς τοὺς κ. Ἐπιτρόπους, φίλοι μου, ἀφοῦ τοσούτων τιμῶν ἀπήλαυσα παρ' ὑμῶν καὶ τῶν συμπατριωτῶν σας, τοσαύτης εὐλαβείας καὶ σεβασμοῦ, εἰς ἀμοιβὴν ὅλων τούτων, ἐγκαταλείπω ἔρημον τὴν σχολήν σας ἀπερχόμενος εἰς τόπον ὅπου μὲ χρυσίον τοῦ πακτωλοῦ, λοιπὸν μὴ λυπεῖσθε, διότι ἡ ἀπόλαυσις τούτου εἶναι ἱερωτέρα παρὰ τὴν τήρησιν τῶν ὑποσχέσεών μου, πρὸς ἐμὲ δὲ οὕτω, ἀγαπητέ μοι Ἀθανασιάδη, δι' ὅσην φιλίαν, ἄδολον ἀγάπην, καὶ εὐεργεσίαν ἔδειξες πραγματικὴ πρὸς ἐμέ, ἀπεφάσισα νὰ σὲ ἀνταμείψω μὲ τὴν καταπάτησιν τοῦ ἱερωτέρου ὅλων τῶν χρεῶν, λέγω, τῆς εὐγνωμοσύνης, καὶ ἰδοὺ πρὸς αἰσχύνην σου, εἰς σκάνδαλον σοῦ καὶ τῶν φίλων ἀπέρχομαι μακρὰν τῆς πατρίδος εἰς θήρευσιν τύχης, εἰς ἀπόλαυσιν πλούτου, εἰς Τεργέστην, καὶ οὐδὲ ποσῶς φροντίζω ἂν σὺ θὰ πικραθῇς καὶ θὰ κατακριθῇς ἀπὸ τὸ δικαστήριον τῆς κοινῆς γνώμης τῆς πατρίδος σου.

Ταῦτα, ἅγιέ μου, νομίζω, θὰ ἦσαν ἡ κυρία ἀλήθεια, καὶ ὄχι ὅσα ἐκφράζεσθε.

Βεβαιωθῆτε, ἅγιέ μου, ὅτι δὲν ἤλπιζα ἀμοιβὴν τοιαύτην παρ' ὑμῶν ἀλλ' ἐπειδὴ εἶμαι ἀτυχής, δοξάζω τὸν Θεόν, μόνον ἵνα μὴ ἐφεξῆς παρασυρθῶ εἰς δεινότερα... ἠμπορεῖτε μόνον νὰ εἴπητε ὅτι μετενοήσατε παρακινηθέντες ὑπὸ κακοβούλων ἢ ἰδιοτελείας, καὶ ὅτι λαμβάνετε τὴν μετάνοιαν τοῦ Πέτρου, ὅστις ἀφοῦ ἠρνήθη τὸν Κύριον ἐξῆλθεν ἔξω ἔκλαυσε πικρῶς. Τοῦτο μόνον εἶναι τὸ κατ' ἐμὲ ἡ ἀπάντησίς σας καὶ μηδὲν ἄλλο...» (Κῶδικ 179—83, 189—91).

135. Πρὸς Ν. Γιακουμὴν

Στέλλεται εἰς Τεργέστην παρὰ τοῦ Ἀθ. Ἀθανασιάδου. Γράφει:
«Ἐδῶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν (τοῦ Ἁγ. Νικολάου) μὲ ἀμήσατε εἰς βάσανα μὲ τὴν ἐκλογὴν τοῦ νέου ψάλτου, διότι ὁ συνάδελφός μας κ. Ἀ. Ἠλίας καὶ ὁ Τραχανᾶς μέ τινας ὀλίγους ἄλλους ὑποστηρίζουν τὸν υἱὸν τοῦ Μαργαρώνη, ὥστε εὑρίσκομαι εἰς ἐνόχλησιν ὄχι ὀλίγην καὶ εἰς θέσιν νὰ μοντσάξω ἐπιτροπείαν κλπ. διότι ἐβαρέθηκα» (Κῶδ. σ. 185).

136, 137, 138. Πρόσκλησις νέου Σχολάρχου

Ἀπευθύνονται πρὸς τὸν ἐν Τεργέστῃ διαμένοντα Κερκυραῖον Παναγιώτην Α. Μαυροκέφαλον. Τὸ ἀπὸ 23 Φεβρ. 1879, καίτοι κατεχωρήθη εἰς τὸν κώδικα, δηλοῦται εἰς τὸ τέλος τὸ «ἀνωτέρω δὲν ἐστάλη». Ἑπομένως, μετὰ σύσκεψιν γενομένην τὴν 27-2-1849, ἀπεφασίσθη ὁμοψήφως νὰ προσκληθῇ ὁ Π. Μαυροκέφαλος, ἵνα διδάξῃ ἐπὶ τριετίαν τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν, τὰ μαθηματικὰ καὶ τὴν ἰταλικὴν εἰ δυνατὸν ἐπὶ τῇ αὐτῇ ἐτησίῳ μισθοδοσίᾳ, ἣν εἶχε τελευταῖον ἐνταῦθα. Διὰ τοῦτο ἐκρίθη χρέος τῆς ἐπιτροπῆς νὰ τὸν προσκαλέσῃ, καὶ ἂν παραδέχηται τὴν πρότασιν νὰ ἔλθῃ ἀνυπερθέτως ἐνταῦθα διὰ τὸν πρὸς ὃν ὅρον.

Μετὰ ταῦτα ἐρρέθη ὅτι ἐπειδὴ ἕνεκα τῆς ἄχρι τοῦτο ἐπὶ δύο ἤδη μῆνας ἀναψυείσης καὶ διαρκούσης παραφορᾶς τινῶν ζητησάντων τὴν παῦσιν τῆς Ἑλληνικῆς σχολῆς, καὶ ἕνεκα τῆς μεταξὺ τῶν κ. Ἀνδρέου Κονεμένου καὶ Ἀθανασίου Ἀθανασιάδου ἐκραγείσης περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου δυσαρεσκείας ὑπάρχει διχόνοια καὶ ἀσυμφωνία μεταξύ τινων πατριωτῶν, ἀπαιτεῖται ν᾽ ἀναλάμψῃ ἡ ἰδία σύμπνοια καὶ ὁμόνοια, ἥτις εἶναι ἀναπόφευκτος εἰς πᾶσαν κοινωνίαν. Ὅθεν ἅπαντες συνήνεσα ὅτι καταρωμένης τῆς προτέρας περὶ παύσεως τῆς Σχολῆς ἰδέας τινῶν, καλὸν εἶναι τὰ πάντα νὰ κλίνωσιν εἰς τὴν ἡσυχίαν ὡς ἦσαν πρότερον, καὶ νὰ ληφθῇ σκέψις ὥριμος παρὰ πάντων τῶν παρόντων, καὶ τῶν λοιπῶν προκρίτων, περὶ τῶν χρηματικῶν μέσων συντελούντων εἰς ἀναπόφευκτον στάλσιν μιᾶς εἰς Κων) πολιν ἐπιτροπῆς ἐκλεγομένης παρὰ τοῦ λαοῦ πρὸς δυνατὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν πρὸ τοσούτων ἐτῶν ἁφαιρεθέντων κτημάτων τῆς πατρίδος, διὰ τὸν ὁποῖον λόγον δὲν εἶναι ἄνευ σκοποῦ ἡ εἰς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο πρότασις πρὸς τὸν κ. Κονεμένον ὁ κ. Ἀθανασιάδης ἀπήντησεν, ὅτι παραδέχεται εὐχαρίστως τοῦτο, ὧν ἕτοιμος νὰ θυσιάσῃ πᾶν δυνατὸν ὑπὲρ πατρίδος, καὶ ὅτι ἡ μεταξὺ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ κ. Κονεμένου δυσαρέσκεια ἐπήγασε μόνον ἕνεκα τῆς πρὸς κατάπαυσιν τῆς Σχολῆς προθέσεώς του. Εἰς τὸ τέλος τοῦ πρακτικοῦ ὑπογράφουν οἱ Ἐπίτροποι τῶν Τριῶν Ἐκκλησιῶν, παρατίθεται ὅμως μόνον τοῦ Ἀθ. Ἀθανασιάδου «κατ᾽ ἔγκρισιν —ὡς ἀναγράφεται— τῆς ὁλομελείας τῶν Κυρίων ἐπιτρόπων τῶν τριῶν Ἐκκλησιῶν, ὡς αὐτοῦ ἀναδεχθέντος τοῦ θεσμοῦ τῆς ὑποστηρίξεως τῆς Θεοφανείου Σχολῆς ἐπαπειλουμένης νὰ πέσῃ εἰς παντελῆ ὄλεθρον» (Κῶδ. σσ. 173—77).

Μετὰ ταῦτα οἱ Ἐπίτροποι ἀπέστειλαν τὸ ἑξῆς προσκλητήριον γράμμα, ἀπὸ 28 Φεβρ. 1849, «Πρὸς τὸν ἐλλόγιμον κ. Π. Α. Μαυροκέφαλον, εἰς Τεργέστην».

«Χρεύοντος διδασκάλου τοῦ Θεοφανείου τούτου Γυμνασίου, ἕνεκα τῆς ἀπροσδοκήτου καὶ ἀξιοκατακρίτου ἀναχωρήσεως τοῦ ἄχρι τοῦδε Ἀϊδ. Ἱερέως Παναγῆ Ματζούκη, ἐλθόντος αὐτόσε, καθὰ ἐπληροφορήθημεν, εἰς θήρευσιν κρείττονος τύχης, καὶ ἐνθυμουμένων τῶν πατριωτῶν μας τῶν καλῶν καὶ εὐμεθόδων διδασκαλιῶν, ὁποίας ἐπί τινα ἔτη ἐσπείρατε εἰς τὴν χώραν ταύτην, χθὲς ἡ ἐπιτροπὴ τῆς Θεομανείου ταύτης σχολῆς συνέστησε συμβούλιον εἰς ἀνεύρεσιν διδασκάλου τοῦ διαδεξαμένου τὸν μνησθέντα ἱερέα, ὅπου συνηγμένων τῶν ἀρίστων ἐκ τῶν

προκρίτων τῆς πατρίδος, ἀπεφασίσθη νὰ προσκληθῆτε πάλιν διδάσκαλος εἰς τὸ Θεοφάνειον τοῦτο Σχολεῖον, ἵνα διδάξητε μετ' ἐπιτυχίας τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν, μαθηματικὰ καὶ τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν, εἰ δυνατόν. Ὅθεν στηριζόμενοι εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην, καὶ εἰς τὴν πεποίθησιν ὅτι δὲν ἐσβέσθη ποσῶς ἡ θερμὴ ὑμῶν ἀγάπη, ὁποία ἐνδομύχως ἐκυοφορεῖτο εἰς ὑμᾶς, καὶ ὅτι ἐπομένως ἐπιθυμεῖτε τὴν ἐνταῦθα ἐπάνοδόν σας, ἐρχόμεθα νὰ σᾶς παρακαλέσωμεν νὰ ἠθέλατε εὐαρεστηθῆ νὰ πραγματοποιήσητε τὴν ἀπόφασιν καὶ προθυμίαν ταύτην, Ὅθεν ἂν αὐτὴν παραδέχησθε, ἵνα διδάξητε τὰ προλεχθέντα ἀόκνως καὶ ἐπιτυχημένως ἐπὶ διετίαν, καὶ ἐπὶ τῇ αὐτῇ ἐτησίῳ ἡμῶν μισθοδοσίᾳ ὁποίαν τελευταῖον σᾶς ἐχορήγησεν ἐνταῦθα ἡ ἐπιτροπή, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἄλλης ἀπαιτήσεως, ὑποσχόμενοι νὰ ἐμμένητε ἐκτελεσταὶ τῶν γεγραμμένων εἰς τὸν κανονισμὸν τῆς Σχολῆς ὅρων (ὁποῖον θέλει σᾶς δείξει αὐτόσε ὁ συνάδελφος ἡμῶν κ. Ν. Γιακουμῆς) δύνασθε ἀνυπερθέτως νὰ ἔλθητε ἐνταῦθα ἵνα διανύσητε τὸ μηνιαῖον διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα...» (Κῶδ. σσ. 171—73).

139, 140. Ἀπάντησις

Ὁ Π. Μαυροκέφαλος ἀποδέχεται τὴν πρόσκλησιν. Καὶ τοῦτο γνωρίζει διὰ δύο γραμμιάτων του πρὸς τοὺς Ἐπιτρόπους ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ αὐξηθῇ πως ἡ μισθοδοσία.

Εἰς τὸν Ἀθανασιάδην δὲ γράφων τονίζει:

«Ἀφ' ἧς ὥρας τὴν εἰ τὴν ἐπιτροπίαν καὶ ἐφορίαν τῆς αὐτόσε *Θεοφανείου Σχολῆς ὑμετέραν ἀνάβασιν ἔμαθον δὲν ἐδίστασα νὰ προΐδω καὶ τοὺς ἐνταῦθα ἀμιγνυμένους τῶν πατριωτῶν σας νὰ εἴπω τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴν τοῦ ἱεροῦ τούτου ἐκπαιδευτικοῦ καταστήματος· τὰ δὲ πράγματα δικαιώσαντα τὰς ἐκ τῶν προτέρων εἰκασίας μου, ἄκρως μ' ἐχαροποίησαν, καὶ τὰ πιστὰ μοὶ δίδουσι νὰ προείπω, ὅτι ἂν ἡ θορυβὸς δαίμων δὲν ἀντενεργήσῃ, ἡ πόλις ὑμῶν μετ' οὐ πολὺ θέλει φιλονεικίσει(;) περὶ τῶν ἀμυστείων τῆς ἀληθοῦς προόδου μὲ τὰς ἐν Ἠπείρῳ ὁμόρους αὐτῆς, τὰς καὶ μείζω μέσα ὑλικὰ ἐχούσας» (Κῶδ. σσ. 190—92, 196—98).*

141. Ἀνταπάντησις

Ἀπὸ 30-3-1849, τοῦ αὐτοῦ Προέδρου καὶ Ἐφόρου τῆς Παιδείας ἐν Πρεβέζῃ Ἀθανασιάδου, γράφοντος «πολλὰς ἀπονέμομεν τὰς χάριτας πρὸς ὑμᾶς δι' ὅσα ὑπὲρ ἐμοῦ ἐκφράζεσθε, καίτοι οὐδὲν ἄξιον ἐπαίνου καὶ εὐφημίας ἠδυνήθην νὰ πράξω πρὸς τὴν Πατρίδα, ἕνεκε πολλῶν τριβόλων καὶ ἀκανθῶν, καὶ τῆς ἐντεῦθεν ἀπροσδοκήτου καὶ ἀξιοκατακρίτου ἀποδράσεως τοῦ ἄχρι τοῦδε ἐνταῦθα Γυμνασιάρχου...» καὶ παρακαλοῦντος νὰ ἐπισπεύσῃ τὴν ἔλευσίν του, μὲ τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἐπιτοπίως θὰ τακτοποιηθῇ καὶ τὸ θέμα τῆς αὐξήσεως τῆς μισθοδοσίας (Κῶδ. σσ. 191—95).

141. Καὶ ἄλλος Διδάσκαλος

Προσφέρεται, διὰ τοῦ ἀπὸ 24-3-1849 γράμματός του, ὁ ἐν Ἰωαννίνοις Γεράσιμος Μ. Ραζῆς, ζητῶν νὰ προσληφθῇ ἐν τῇ Θεοφ. Σχολῇ (Κῶδ. σσ. 192—94).

143. Ἀνέφικτον

Κατ' ἀρχὴν —τοῦ ἀπαντᾷ ὁ Ἀθανασιάδης— πρέπει πρῶτον νὰ λάβῃ τὸ ἀπολυτήριόν του ἐκ τῆς ἐν Ἰωαννίνοις Σχολῆς. Καὶ ἔπειτα, προσθέτει:

«Ἐδῶ, ἀγαπητέ μοι, σᾶς εἶναι γνωστότατα τὰ διατρέξαντα μεταξὺ τῆς κακοβουλίας εἰς παντελῆ ὄβδιν τοῦ φωτὸς καιομένου εἰς τὸ *Θεοφάνειον Σχολεῖον,*

ὁποίαν ἀναιδῶς καὶ ἀνοήτως ἠθέλησαν νὰ ὑποστηρίξωσι καί τινες, ὅσοι ἀπεναντίας ὤφειλον νὰ καταδιώξωσι καὶ ἀποπτύσωσι τοὺς ἐπαράτους φωτοσβέστας, τοὺς φθορεῖς τοῦ κοινοῦ, καὶ τῆς εὐδαιμονίας τῆς ἰδίας Πατρίδος προφανεστάτους ἐχθρούς, καθὼς καὶ αἱ σκανδαλώδεις ραδιουργίαι, αἵτινες ἠνάγκασαν τὸν διδάσκαλον Ἱερέα Ματζούκην νὰ ἀποδράσῃ ἐντεῦθεν...».

Συνεπῶς, ὡς πρωτόπειρος ὀφείλει εἰς ἄλλην πόλιν τῆς Ἠπείρου νὰ ἀναζητήσῃ διδασκαλικὴν θέσιν (Ξῶδ. σσ. 201—203).

144. Περὶ μιᾶς διαθήκης

Ὁ Ἀθ. Ἀθανασιάδης τὴν προσβάλει θεωρῶν ὅτι διεπράχθη προφανὴς ἀδικία (ῶδ. σσ. 195—99).

145. Γράμμα τοῦ Ἱεροδιδάσκαλου

Δικαιολογεῖται ἐξηγούμενος πρὸς τὸν Ἀθ. Ἀθανασιάδην διὰ τὴν παραίτησίν του καὶ τὴν ψυγήν του ἐκ τῆς Θεοφ. Σχολῆς καὶ ἐκ τῆς Πρεβέζης. Ἀλλωστε καὶ ὁ Ἀθανασιάδης ὁμολογεῖ τοῦτο, ὡς εἴδομεν, ἀνωτέρω μιλῶν διὰ τὰς σκανδαλώδεις ραδιουργίας καὶ λοιπὴν δυσάρεστον κατάστασιν, τὴν ἀπειλήσασαν μὲ πλήρη καταστροφὴν τῆς Σχολῆς (Κῶδ. σσ. 198—206).

146. Ἀπάντησις

Τοῦ αὐτοῦ Ἀθανασιάδου πρὸς τὸν Ἱεροδιδάσκαλον (Κῶδ. σσ. 203—207).

147, 148, 149. Ὁ Μαυροκέφαλος

Ἀναφέρει τὰ τῆς ἀσθενείας του, ἥτις συνετέλεσεν εἰς τὴν καθυστέρησιν τῆς εἰς Πρέβεζαν ἐλεύσεώς του. Καὶ περὶ τῆς διδασκαλικῆς του ἀποζημιώσεως γράφει σχετικῶς (Κῶδ. σσ. 208—218).

150. Γράμμα τῆς Ἐπιτροπῆς

«Αὕτη πολλὰ ἐχάρη ὅτι θέλετε σπεύσει νὰ μεταβῆτε εἰς τὰ ἐνταῦθα μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν αὐτόθι μικρῶν σας ὑποθέσεων». Καὶ ἐν «ὑ.γ. Κατὰ τὴν παροῦσαν ἑβδομάδα ὁ Μητροπολίτης Ἰωαννίνων ἐσύστησε διὰ ρητοῦ γράμματός του τὸν πρὸς τοὺς κ. Ἐπιτρόπους ὡς διδάσκαλον μαθητήν τινα τῆς Σχολῆς Ἰωαννίνων κ. Βόλγαν εἰδήμονα καὶ τῆς Γαλλικῆς, καὶ ἀπεκρίθησαν οἱ κ. Ἐπίτροποι πρὸς τὸν ἅγιον Ἰωαννίνων, ὅτι περιμένουσιν ὁσονοῦπω διδάσκαλον τὸν ἐν Τεργέστῃ διατρίβοντα κ. Μαυροκέφαλον. Ὁ κ. Βόλγας ἐχρημάτισεν ἐπί τινα καιρὸν διδάσκαλος εἰς πόλεις τινὰς τῆς Ἠπείρου μετ' ἐπιτυχίας, ὡς λέγεται» (Κῶδ. σσ. 219—23).

151. Ἡ δωρεὰ τοῦ λόρδου Βύρωνος

Ὁ Γ. Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν Ἠπείρῳ γνωρίζει διὰ γράμματος τὴν πρὸς τὴν Θεοφάνειον Σχολὴν δωρεὰν τοῦ ἀειμνήστου Λόρδου Βύρωνος, μεγάλου φιλέλληνος, ἐπισκεφθέντος τὸ πάλαι τὴν Πρέβεζαν, ἐκ διστήλων ἑξήκοντα, δι' ὧν ἠγοράσθησαν βιβλία... (Κῶδ. σσ. 216—218).

152. Ἡ Πρέβεζα εὐγνωμονεῖ

Τοῦτο διατυπώνεται εἰς ἀπαντητικὸν γράμμα τῶν Ἐπιτρόπων πρὸς τὸν Σάνδερ. Καὶ προστίθεται πίναξ τῶν βιβλίων τῆς δωρεᾶς τοῦ λόρδου Βύρωνος (Κῶδ. σσ. 211—215)[1].

153. Κατάλογος βιβλίων

«Καταχωροῦνται εἰς τὴν βίβλον ταύτην καὶ τὰ ὑπόλοιπα βιβλία τῆς Θεοφανείου Σχολῆς, ὅσα ἠγόρασαν οἱ κατὰ καιροὺς κ. Ἐπίτροποι καὶ ὅσα ἐδωρήθησαν εἰς αὐτὴν παρὰ φιλαγάθων καὶ ὁμογενῶν, ὡς ἐφεξῆς...» (Κῶδ. σσ. 215—19).

154. Γερ. Ραζῆς

Ἐπιδιώκων νὰ καταλάβῃ τὴν θέσιν τοῦ δευτερεύοντος διδασκάλου ἐν τῇ Θεοφανείῳ Σχολῇ, ἐπανέρχεται καὶ προτείνει ἂν τελικῶς δὲν ἔλθῃ εἰς τὴν Πρέβεζαν ἐκ Τεργέστης ὁ Π. Μαυροκέφαλος — νὰ προσληφθῇ ὁ ἐν Ἰωαννίνοις Χ. Βόλγας, ὅστις εἶναι λόγιος «χρηστῶν ἠθῶν καὶ εἰδήμων...» (Κῶδ. σ. 220).

155. Ἀπάντησις

Ὁ Ἀθ. Ἀθανασιάδης γνωρίζει τὴν ἀναμενομένην ἤδη ἄφιξιν τοῦ Μαυροκεφάλου. Καὶ προσθέτει:

«Ἂν μετὰ τὸν μῆνα τοῦτον δὲν ἔλθῃ, θέλει γενῇ φροντὶς περὶ ἐκλογῆς ἄλλου διδασκάλου καὶ μάλιστα τοῦ κ. Χ. Βόλγα, ὁποῖον ἐγνώρισα τελευταῖον ἐνταῦθα προσωπικῶς, ὡς κάτοχον νομίζω χρηστοηθείας καὶ ἐξαιρέτου παιδείας καὶ ἱκανότητος περὶ τὴν διάδοσιν αὐτῆς εἰς τὴν χώραν ταύτην, συμφώνως μὲ τὴν σύστασιν ὑμῶν καὶ τοῦ Ἀρχιερέως Ἰωαννίνων πρὸς ἐμὲ καὶ τοὺς κ. Ἐπιτρόπους. Ἐν τοσούτῳ δὲν νομίζω ἄνευ σκοποῦ νὰ μὲ γράψητε ποίαν ἐτήσιαν μισθοδοσίαν ἤθελε ζητήσει ὁ κ. Βόλγας ἐν περιπτώσει ἐκλογῆς αὐτοῦ» (Κῶδ. σσ. 223—25).

156. Γράμμα Μαυροκεφάλου

Ἐκ Κερκύρας, ὅπου ἔφθασε, γράφει τὴν 23 Ἰουν. 1849 πρὸς τὸν Ἀθ. Ἀθανασιάδην, δηλῶν ὅτι καταφθάνει καὶ ζητεῖ εὕρεσιν οἰκίας πρὸς ἐγκατάστασιν τῆς οἰκογενείας του (Κῶδ. σσ. 220—22).

157. Ἀπαντητικὸν

Τοῦ αὐτοῦ Ἀθαανασιάδου, ὅτι ὅλα εἶναι ἕτοιμα (Κῶδ. σ. 225).

158. Συμβόλαιον

Ἅμα τῇ ἀφίξει τοῦ Διδασκάλου Π. Μαυροκεφάλου, συνετάχθη ἐν Πρεβέζῃ, τὴν 10-7-1849, καὶ ὑπεγράφη τὸ σχετικὸν συμβόλαιον, τὸ ὁποῖον τὰ ἑξῆς διαλαμβάνει:

«Ἐπειδὴ ἀπὸ τῆς 3 τρχ. Ἰουλίου ἔφθασε σὺν Θεῷ εἰς τὴν πόλιν ταύτην ὁ ἀπὸ τῆς 28 Φεβρ. παύσαντος ἐκ Τεργέστης προσκληθεὶς παρὰ τῶν ὑποφαινομένων ἐπιτρόπων τῶν τριῶν Ἐκκλησιῶν διδάσκαλος κ. Παναγιώτης Α. Μαυροκέφα-

1. Βλ. σχετ. δημοσίευμα τοῦ πρωτοπρεσβυτέρου Ἀντωνίου Ν. Κουλούρη, Λόρδος Βύρων καὶ Θεοφάνειο Σχολεῖο εἰς ἐφημ. «Τοπικὴ Φωνὴ» Πρεβέζης καὶ «Πρωϊνὰ Νέα» Ἰωαννίνων, τῆς 22, 23 καὶ 28 Αὐγ. 1978.

λος, καὶ τὴν ἐπιοῦσαν, ἡμ. τοῦ α.μ., παρουσίᾳ τῶν ὑπογραφομένων καὶ ἄλλων ἐντίμων προσώπων ἀνέλαβε τὰ σοβαρὰ τῆς διδασκαλίας χρέη μὲ κοινὴν εὐχαρίστησιν, καὶ ἐπειδὴ ὀφείλουν οἱ κ. ἐπίτροποι διὰ τὸ τακτικώτερον νὰ συνάψωσιν ἓν συμβόλαιον μὲ τὴν λογιότητά του, συμφώνως μὲ τὰ προσκλητήρια γράμματα, τὸ τῆς 28 Φεβρ., καὶ τὸ τῆς 8 Ἀπριλίου τελευταίου, διὰ τοῦτο σήμερον συνομολογεῖται μεταξὺ τῶν κ. Ἐπιτρόπων τῶν τριῶν Ἐκκλησιῶν τῶν διενθενόντων τὸ Θεοφάνειον Σχολεῖον, καὶ τοῦ ἐλλογίμου αὐτοῦ διδασκάλου ὅσον ἀκολουθεῖ.

Αον. Ὁ κ. Μαυροκέφαλος ὑπόσχεται καθ' ὅλον τὸ διάστημα τριετίας, δι' ὃ παρεκλήθη, νὰ παραδώσῃ ἀόκνως, ἐπιμελῶς καὶ εὐμεθόδως εἰς τὸ Θεοφάνειον Σχολεῖον πρὸς τοὺς παρὰ τῶν ὑπογραφομένων ἐπιτρόπων συστηθέντας ἤδη, καὶ συστηθησομένους ἐφεξῆς μαθητάς, γενησομένους πάντοτε δεκτοὺς εἰς τὸ Σχολεῖον μετὰ προηγουμένην ἐξέτασιν ὑπὸ τοῦ διδασκάλου περὶ τῆς ἱκανότητός των, τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν, ἀναλόγως τῶν γνώσεων τῶν μαθητῶν, μαθηματικά, ἱερὰν κατήχησιν, καὶ γεωγραφίαν, ἐμμένων σταθερὸς εἰς τὸν κανονισμὸν τῆς Σχολῆς τοῦ 1844, καθόσον μάλιστα ἀφορᾷ τὰς ὥρας καὶ διατεταγμένας Ἑορτὰς τοῦ Ἐνιαυτοῦ.

Βον. Ἐπειδὴ ἡ κοινὴ τοῦ λαοῦ τούτου ἐπιθυμία εἶναι νὰ μάθῃ ὁπωσοῦν ἡ φοιτῶσα νεολαία καὶ τὴν Ἰταλικὴν γλῶσσαν, εἰς μείζονα ἀνάπτυξιν τῶν νοερῶν αὐτῆς δυνάμεων, καὶ ἕνεκα τῆς διὰ τοῦ ἐμπορίου ἐπιμιξίας μὲ τὰς ἰταλικὰς χώρας καὶ ἐπειδὴ ἕνα κάμωσιν ἔναρξιν εἰς τὴν ἀλλογενῆ ταύτην διέλεκτον, ἀπαιτεῖται προηγουμένως νὰ μορφωθῶσιν ἀρκετὰ εἰς τὴν πάτριον γλῶσσαν οἱ μαθηταί, διὰ τοῦτο συνομολογεῖται ὅτι ἡ ἔναρξις τῆς παραδόσεως τῆς ξένης ταύτης γλώσσης θέλει λάβει χώραν εἰς τὸ Θεοφάνειον Σχολεῖον τὸν προσεχῆ μάρτιον τοῦ 1850, ὁπόταν φιλολογικῶς δὲν ἐπαγγέλεται ὁ διδάσκαλος.

Γον. Κατ' ἔτος θέλει γίνεσθαι ὑπὸ τοῦ διδασκάλου μὲ τὴν γνῶσιν τῶν λογιωτέρων τῶν ἐπιτρόπων τὸ ἀνῆκον πρόγραμμα τῶν κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο παραδοθησομένων μαθημάτων μὲ τὴν ἡμέραν καὶ ὥραν τῆς ἑκάστου παραδόσεως, ὁποῖον θέλει ἀναρτᾶσθαι εἰς τὴν θύραν τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς εἰς γνῶσιν ἁπάντων, καὶ ἵνα ἕκαστος τῶν πολιτῶν γνωρίζῃ ποῖα μαθήματα ἢ ἱερὰ κατήχησις παραδίδεται τὴν δεῖνα ἡμέραν, ὅπως ἀκροᾶται ταῦτα ἐθέλων.

Δον. Καθ' ἑξαμηνίαν θέλουν γίνεσθαι αἱ ἐξετάσεις τῶν μαθητῶν συμφώνως μὲ τὸν κανονισμὸν τοῦ Σχολείου, ὅτε θέλει ἔχει χρέος ὁ διδάσκαλος νὰ ἐκφωνῇ λόγον κατάλληλον καθ' ὃν τρόπον ἐνεργεῖται καὶ εἰς ὅλα τὰ κατὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀλλαχοῦ Σχολεῖα.

Εον. Μολονότι ἡ ἐτήσιος μισθοδοσία τοῦ διδασκάλου προσδιορίσθη διὰ τῶν γραμμάτων τῆς 28 Φεβρ. καὶ τῆς 8 Ἀπριλ. εἰς γρόσια τουρκικὰ ἓξ χιλιάδας, οὐχ ἧττον οἱ κ. Ἐπίτροποι θέλοντες νὰ κάμωσι τοῦτον προθυμότερον καὶ ἐπιμελέστερον εἰς τὸν σοβαρὸν τοῦτο ἔργον του, εἰς ἀσφαλῆ ἐπιτυχίαν τῶν ἀγαθοεργῶν σκοπῶν τοῦ ἀθανάτου Θεοφάνους, ἤτοι τῆς ἐμπεύσεως καὶ βαθείας ριζώσεως τῆς χρησιμωτάτης παιδείας τῆς νεολαίας ταύτης, διὰ τὴν ὁποίαν μόνην ἀνήγειρε τὸ Σχολεῖον ὁ ἀείμνηστος Θεοφάνους, προσδιορίζουσι ταύτην εἰς γρόσια τουρκικὰ ἓξ χιλιάδας καὶ τετρακόσια ἀριθ. 6400, κατ' ἔτος, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἄλλης οἱασδήποτε ἀπὸ μέρους τοῦ διδασκάλου ἀπαιτήσεως, ὁποῖα θέλουν πληρώνονται ἀναλόγως κατὰ μῆνα ἐκ τῶν ἐτησίων εἰσοδημάτων τοῦ Θεοφανείου Σχολείου· διὰ τοῦτο εἰς τέλος ἑκάστου μηνὸς θέλει ἐκδίδεσθαι ὑπὸ τῶν ἐπιτρόπων πρὸς τὸν ταμίαν τοῦ Σχολείου τὸ ἀνῆκον γραμμάτιον, ὁποίου θέλει εἶσθαι χρέος νὰ πληρώνῃ ἅμα παρουσιαζόμενον αὐτὸ περιέχον πάντοτε τὸ ἀνάλογον τοῦ εἰρημένου ἐτησίου ποσοῦ.

ΣΤον. Τρεῖς μῆνας πρὶν ἢ τελειώσει ἡ ὡρισμένη προθεσμία θέλουν ἔχει χρέος οἱ ἐπίτροποι νὰ εἰδοποιῶσι τὸν διδάσκαλον περὶ τῆς κατὰ τὴν λῆξιν αὐτῆς λύσεως τοῦ παρόντος συμφωνητικοῦ, καθὼς ἐπίσης θέλει ὁ διδάσκαλος εἰδοποιεῖ

τοὺς κ. ἐπιτρόπους περὶ τῆς ἐνδεχομένης ἀπὸ μέρους του κατὰ τὴν λῆξιν τῆς διορίας μὴ περαιτέρω παρεκτάσεως τῆς συμφωνίας ταύτης, ἵνα οὕτω ἑκάτερα τὰ μέρη δύνανται νὰ φέρωσι τὴν δυνατὴν θεραπείαν μάλιστα δὲ οἱ κ. ἐπίτροποι, καὶ ταύτης τῆς εἰδήσεως μὴ γενομένης θέλει τοῦτο εἶσθαι ἰσχυρὸν δι' ἄλλην μίαν τριετίαν.

Τὸ παρὸν θέλει εἶσθαι ἀμετάκλητον συμφώνως μὲ τὰ ὡρισμένα, καὶ κοινὰ τῶν συναλλαττομένων μερῶν δὲν θέλει ἐπιφέρει οὐδεμίαν ἔλλειψιν τῶν διατεταγμένων. "Οστις δὲ ἐλλείψει ἀποκρίνεσθαι πρὸς τὸν ζημιούμενον ὅτι κατὰ νόμον ἀνήκει» (Κῶδ. σσ. 222—30).

«Εἰς τὸ Συμβόλαιον τῆς 10 Ἰουλίου μεταξὺ τῶν κ. Ἐπιτρόπων καὶ διδασκάλου καταχωρημένον ἐνταῦθα, ὁ τελευταῖος διεσάφησε τὰ Α΄ καὶ Β΄ ἄρθρα αὐτοῦ οὕτω πως, διὰ τοῦτο αἱ διασαφήσεις αὗται καταχωροῦνται ἐνταῦθα ὡς ἐνσωματωμένα εἰς τὸ Συμβόλαιον.

Τὸ Α΄ ἄρθρον οὕτως:

Ὑπόσχεται νὰ παραδώσῃ τὰ ἐν τῇ προσκλήσει τῶν 28 Φεβρ. προτεινόμενα μαθήματα, δηλαδὴ ἑλληνικὴν φιλολογίαν, ἀναλόγως τῆς δυνάμεως τῶν μαθητῶν ἑκάστης κλάσεως, καὶ μαθηματικὰ μεθ' ὅλης τῆς θεωρητικῆς ἀναλύσεως.

Τὸ Β΄ οὕτως: Ὁ διδάσκαλος ὑπείκων εἰς τὰς παρακλήσεις τῶν ἐπιτρόπων καὶ πολιτῶν περὶ παραδόσεως τῆς Ἰταλικῆς διαλέκτου, ὅπως ἐπίσταται ἀναδέχεται καὶ τὴν παράδοσιν ταύτην εἰς τοὺς μαθητὰς τῶν ἀνωτέρω κλάσεων δηλ. Βας, Γης καὶ Δης καθ' ὅσον αἱ περὶ ταύτην γνώσεις μου τῷ ἐπιτρέπουσιν χωρὶς ποτὲ νὰ ἐπαγγέλληται τὴν φιλολογικὴν ταύτης γνῶσιν καὶ παράδοσιν.

Διασαφίζεται πρὸς τούτοις,

ὅτι αἱ τῆς παραδόσεως ὧραι δὲν δύνανται νὰ ὑπερβῶσι ποτὲ τὰς πέντε καὶ μισὴν δι' ἑκάστην ἡμέραν, ἐν αἷς ὑποχρεωτικῶς ἀπαιτεῖται ἡ ἐν τῇ Σχολῇ παρουσία τοῦ διδασκάλου.

Αἱ διασαφήσεις αὗται θέλουσι προστεθῇ καὶ εἰς τὸ ἕτερον ἀντίτυπον» (Κῶδ. σ. 236).

159. Προκήρυξις

«Πρὸς τὸν λαὸν Πρεβέζης ἀναγνωσθεῖσα αὐθημερὸν πρὸς ὅλας τὰς ἐκκλησίας. Ἀγαπητοὶ πατριῶται, ἔφτασε τέλος ἐν τῷ μέσῳ ἡμῶν ὁ διδάσκαλος ἐλλόγιμος κ. Π. Α. Μαυροκέφαλος, ὅστις καὶ ἄλλοτε μετ' ἐπιτυχίας ἐχρημάτισε διδάσκαλος τῆς Πατρίδος μας, καὶ ἀπὸ τὴν παύσασαν ἤδη ἑβδομάδα ἀνέλαβε τὰ σοβαρὰ τῆς διδασκαλίας του χρέη. Τοῦτο κοινοποιοῦντες πρὸς ὑμᾶς, ἀγαπητοὶ Πατριῶται, χρέος μας ἱερὸν κρίνομεν νὰ σᾶς παρακινήσωμεν, ὅλοι ὅσοι ἐπιθυμεῖτε νὰ καθαρισθῶσι τὰ ἀγαπητά σας τέκνα ἀπὸ τὴν λέπραν τῆς ἀμαθείας, καὶ ν' ἀποτινάξωσι τῆς ἀπαιδευσίας τὸ σκότος, νὰ τὰ φέρητε εἰς τὸ Θεοφάνειον Σχολεῖον, ἵνα φωτισθῶσι μὲ τῆς παιδείας τὸν λύχνον ὑπὸ τοιούτου μάλιστα διδασκάλου, ὁποίου τὰς προτερινὰς σοφὰς καὶ ὀρθὰς διδασκαλίας διόλου δὲν ἐλησμονήσατε. Περιττὸν εἶναι Πατριῶται, νὰ σᾶς εἴπωμεν, ὅτι ὅποιος δὲν ἀγαπᾷ τὴν προκοπὴν τοῦ υἱοῦ του, οὔτε αὐτὸν τὸν Θεὸν ἀγαπᾷ, διότι τοῦτο διδάσκεσθε καθημέραν ἀπὸ τὰς ἱερὰς γραφάς, καὶ ὅτι ὅποιος αὐτὴ τὴν παιδείαν καὶ προκοπὴν τοῦ υἱοῦ του, τὸ μεγαλήτερον τοῦ Θεοῦ δῶρον σήμερον ἀμελεῖ, καμμία δὲν εἶναι ἀμφιβολία ὅτι θέλει κολασθῇ ἀπὸ τὸν μέγαν ἡμῶν Θεόν. Δράμετε λοιπόν, ἀδελφοί, νὰ ὠφεληθῆτε ἀπὸ τὴν εὐτυχῆ ταύτην περίστασιν ἵνα τοὺς υἱούς σας ἀφήσητε ἀξίους κληρονόμους τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς περιουσίας σας, καὶ ὠφελίμους τοὺς κάμητε πρὸς σᾶς αὐτούς, καὶ τὴν φίλην ἡμῶν πατρίδα, καὶ ἔλθετε σήμερον εἰς τὸ Σχολεῖον, ὅτε θέλει εὐλογηθοῦν ἀπὸ τὸν ἱερὸν κλῆρον, καὶ λόγος περὶ παιδείας θέλει ἐκφωνηθῇ ἀπὸ τὸν διδάσκαλον. Πρέβεζα τὴν 10 Ἰουλίου 1849. Οἱ ἐπίτροποι» (Κῶδ. σ. 227).

ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

ΧΡΗΣΤΟΥ ΣΚΑΝΔΑΛΗ

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ

Η ΛΑΪΚΗ ΛΑΤΡΕΙΑ*

Περιοχῆς Κρυφοβοῦ καὶ Κουκλεσίου Ἠπείρου

Πρῶτο βραβεῖο Κουτλιδείου Διαγωνισμοῦ 1976 - 1977
τοῦ Λυκείου Ἑλληνίδων

Δ'.

ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΕΣ ΓΙΟΡΤΕΣ*

ΛΑΤΕΡΥΤΙΚΑ ΕΘΙΜΑ ΓΙΟΡΤΩΝ

1. ΓΕΝΕΘΛΙΟ ΙΩΑΝΝΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ, 23 Ἰουνίου

Φέρεται μὲ τὶς ὀνομασίες: «τ' Ἄϊ - Γιαννιοῦ τὸ Θερτή», «τ' Ἁγιάν' τ' Μελογιάνν(», «τ' Ἁγιάν' τ' Ριγανᾶ».

Τὴν Παραμονὴ «τ' Ἁγιαννιοῦ τὸ Θερτή», «ἀπολᾶνε» τὰ ζευγάρια οἱ ζευγάδες. Σταματᾶ κάθε δουλειὰ μὲ ζευγάρι στὰ χωράφια. Συνήθως τότε σπέρνουν τὰ τελευταῖα καλαμπόκια. Μόλις «βαρέσ' 'σπερινὸ» ὁ παπὰς λύνει τὸ ζευγάρι ὁ καθένας καὶ ξαναζεύτουν τὸν Τρυγητή. Ἕνας - δυὸ στὸν κάμπο ρίχνουν καὶ ντουφεκιὲς καὶ τότε «ὅλ' πρέπει νὰ ξεζέψουν». Ἂν μένει ἔστω καὶ μιὰ σποριὰ «ἀκάμωτ(», τὴν ἀφήνουν. «Μ' ἔπιασε τ' «Ἄϊ - Γιαννιοῦ κὶ δὲν τ' ἀπόκαμα», λένε.

Στὸ Κουκλέσι «μολογᾶν' κὶ τοὺ μύθο μὲ τὸ Μελιανίτ' κὶ τ' σποριά». Τὸ γράφω ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Δ. Ἀθανσόπουλου. «Ἕνας Μελιανίτης (ἀπὸ τὸ χωριὸ Μελιανά, κάτω ἀπὸ τὸ Κουκλέσι) εἶπε σὰν ἄξε τὸ τ'φέκ' τ' Ἄϊ - Γιαννιοῦ τ'ν παραμονή: Ἔ ὀρέ! μιὰ σποριὰ ἔχω ἀκόμα καὶ σκολάω! Κι ἔκατσε καὶ τὴν ἀποσκόλασε. Κι ἔμνε νὰ τὸ λέμε: Σὰν ὁ Μελιανίτ'ς μὲ τ' σποριά». Αὐτὰ βέβαια τῆς Παραμονῆς τ' Ἄϊ Γιαννιοῦ γίνονταν πρὶν ἀπὸ εἴκοσι περίπου χρόνια, πρὶν δηλ. μποῦν τὰ μηχανήματα στὰ χωράφια. Τώρα γιὰ βρίσκεις γιὰ δὲ βρίσκεις ἕνα - δυὸ ζευγάρια βόδια σ' ἕνα ὁλόκληρο χωριό. (Οἱ πληροφορίες καὶ οἱ ἰδιωματισμοὶ ἀπὸ Κουκλέσι καὶ Κρυφοβό. Ἀπὸ Δ. Ἀθανασόπουλο, Μαρ. Ζούπα, Κ. Τσιάπα, Μ. Σιούτη).

Στὸ Κουκλέσι τὴν παραμονὴ τ' Ἄϊ - Γιαννιοῦ ἀρχίζει τὸ μάζεμα τῆς ρίγανης, ποὺ εἶναι ἀπ' αὐτὴ ἄφθονη στὶς πλαγιὲς τῆς Ὀλύτσικας. (Τοῦτο συνηθίζεται καὶ σήμερα).

Τὸ πρωὶ τ' Ἄϊ - Γιαννιοῦ, πολλοὶ στὸ Κουκλέσι ἀλλὰ προπάντων ἕνας ποὺ ἦταν ἐπιτήδειος σ' αὐτά, ὁ Χρῆστος Τζοβέλης, 75 χρονῶν σήμερα, ἔπιαναν κάτι χρυσόμηγες. Ὅπως λέει ὁ γέροντας τὶς πήγαιναν στὴν ἐκκλησία καὶ τὶς διάβαζε ὁ παπάς. Αὐτὲς κατόπι τὶς φύλαγαν γιὰ γιατρικὸ κατὰ τῆς λύσσας «λυσσόχορτο», ὅπως τὸ λένε. Ὅταν δαγκώνονταν ἀπὸ λυσσασμένο ἄνθρωπος ἢ ζῶο, «στούμ-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 91.

παγαν λίγο ἀπ' αὐτὲς» κι ἔδιναν νὰ φάει ἀπὸ λίγο τρία Σάββατα καὶ τὸ πρῶτο «στὴ χάση τοῦ φεγγαριοῦ». (Τὸ ἔθιμο ἔπαψε μετὰ τὸν Πόλεμο).

«Τ' Ἀϊ-Γιαννιοῦ» σταματᾶ ὁ κοῦκος τὸ λάλημα, «δένεται ὁ κοῦκος» ὅπως λένε στὸ Κρυφοβό. Γι αὐτὸ λέγονται στὸ Κρυφοβὸ καὶ στ' ἄλλα χωριὰ οἱ παροιμιώδεις φράσεις: «Βλῶθ'κε σὰν ὁ κοῦκος τ' Ἀϊ-Γιαννιοῦ». «Νὰ κουφαθεῖ σὰν ὁ κοῦκος τ' Ἀϊ-Γιαννιοῦ». Στὸ Κρυφοβὸ λένε: «Ὁ Ἁγιάν'ς ὁ Μελογιάννης», γιατὶ «κόβουν» τὸ πρῶτο μέλι τῆς χρονιᾶς ἀπὸ τὰ μελίσσια. Τὸ ἴδιο κάνουν καὶ στ' ἄλλα χωριά. Μάλιστα τὸ πρῶτο μέλι ἀπὸ «πρωτόγονο ἢ πρωτοπούλι μελίσσι», ποὺ τὸ λένε, (μελίσσι τῆς χρονιᾶς), τὸ κρατοῦν γιὰ γιατρικό. Καὶ τοῦτο τὸ ἔθιμο συνεχίζεται. (Πληρ. Νικ. Μπότσαρης μελισσοτρόφος — Κουκλέσι καὶ Κ. Τσιάπας - Κρυφοβό).

Τέλος τ' Ἀϊ-Γιαννιοῦ, λένε πὼς σταματάει ἡ στρέκλια» (οἰστρηλάτημα) καὶ δὲν «τσιμπάει τοὺ ταβάν'» (οἶστρος) τὰ χοντρικὰ (ἄλογα, βόδια κλπ.). (Σὲ τοῦτο δὲν δίνουν σημασία σήμερα. Μόνο λίγοι γέροντες τὸ παραδέχονται καὶ τὸ πιστεύουν).

2. ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ, 30 Ἰουνίου

«Τῶν Ἀποστόλων» μεταλαβαίνουν ὅσοι «κράτησαν» ἀπὸ «τῶν Ἀϊ-Πάντων. Σήμερα λίγες γριὲς νηστεύουν. Ἀπὸ μιὰ γριὰ Κουκλεσίου, τὴ Μαρία Ζούμα, 80 χρονῶν καθὼς κι ἀπὸ ἄλλους γέροντες Λάκκας καὶ Τζουμέρκων ἄκουσα τὸ ἑξῆς, ποὺ τὸ γράφω ἀπὸ τὸ στόμα τῆς Μ. Ζούπα: Τὴν ἀποκριὰ τῶν Ἀποστόλων τ' λέμε, γιὰ τὰ σκόρδα τ' καλόγερ'. Γιατὶ ἦταν ἕνας καλόγερος νιὰ βουλὰ τάϊζε τ'ς ἐγάτες στὸ χωράφ' ὅλο σκόρδα νὰ μὴ ξοδευτεῖ. Κι ἔτσι τόκαμε νηστεία αὐτες τ'ς μέρες».

3. ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΙΟΥΛΙΟΥ

Οἱ τζιομπαναραιοι δὲ βγάζουν τὰ ἀρνιὰ τὸ πρωὶ ἔξω. Τὰ κρύβουν ἀπὸ τὴν παραμονὴ νὰ μὴ τὰ δεῖ ὁ πρωϊνὸς ἥλιος τῆς πρώτης «Ἀλωνάρη». Ἅμα πάει «καμιὰ φκέντρα ἀπὰν ὁ ἥλιος» τὰ βγάζουν ἀπὸ τὸ μαντρί. Τὸ κάνουν γιὰ νὰ μὴ τὰ δεῖ ἡ πούλια ποὺ βγαίνει τὴν πρώτη Ἀλωνάρη. (Σήμερα δὲν δίνουν σημασία. Πληρ. κτηνοτρόφου Δ. Ἀθανασόπουλου — Κουκλέσι).

4. ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΜΑΡΙΝΑΣ, 17 Ἰουλίου

«Τ'ς Ἀϊ-Μαρίνας δὲν κάνουν δουλειὲς στὰ χωράφια καὶ στ' λώνια». Οἱ Κρυφοβίτες πηγαίνουν στὸ πανηγύρι τοῦ διπλανοῦ χωριοῦ, Αὐγό. Στὸ ἐξωκλήσι ἀρχίζουν τὸ χορὸ μὲ τὸ τραγούδι:

«Κάτω στὴν Ἁγιὰ Μαρίνα καὶ στὴν Παναγιά,
δώδεκα χρονῶν κορίτσι πῆγε καλογριά.
Οὔτε τὸ σταυρό της κάνει κι οὔτε προσευχή.
Τὴν κοιτοὺν τὰ παλλικάρια καὶ μαραίνονται.
Τὰ παλλικαράκια βλέπει μὲ καημό.
Βγαίνει σ' ἕνα σταυροδρόμι καὶ πωλεῖ κρασί.
— Καλημέρα σου καλόγια κι ἄμε τί πωλεῖς.
— Καὶ καλὸ κρασὶ λεβέντη καὶ καλὸ ρακί.
— Καλόγριά μου θὰ μεθύσω ποῦ θὰ κοιμηθῶ.
— Παλλικάρι σὰ μεθύσεις ἔλα στὸ κελί,
πόχω πέρδικα ψημένη καὶ γλυκὸ κρασί.

(Τὸ τραγούδι ἀπὸ τὴ συλλογή μου: Τραγούδια πανηγυρισμῶν στὰ Ξωκκλήσια, Βραβεῖο Λυκ. Ἑλλην. Θεσ)νίκης).

5. 20 ΙΟΥΛΙΟΥ

«Τ'Ἄϊ-Λιὸς» λένε στὰ χωριὰ ἀλλάζει ὁ καιρός. Νὰ καὶ ἡ σχετικὴ παροιμία: «Τ' Ἄϊ-Λιὸς γυρίζ' ὁ καιρὸς ἀλλιῶς». Κρυώνει ὁ καιρός. Οἱ Κουκλεσίτες λειτουργοῦνε ψηλὰ στὸν «Ἄϊ-Λιά», κάνουν ἁγιασμὸ στὸ Ξωκκλήσι του καὶ τὸ χωργιανκὸ (τὸ μεγάλο τοῦ χωριοῦ) πανηγύρι. Λένε γιὰ τὸν Ἄϊ-Λιᾶ. «Πάει ἀπὸ ράχ' σὲ ράχη».

6. ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ, 26 Ἰουλίου

«Τ'ς Ἄϊ-Παρασκευῆς» λειτουργοῦν στὸ Ἐξωκκλήσι τῆς Ἁγίας. Κάνουν Ἁγιασμὸ στὸ προαύλιο. Μετὰ χορεύουν τραγουδώντας μὲ τὸ στόμα, χοροὺς «στὰ δυό» καὶ «στὰ τρία». Ἀρχίζουν μὲ τὸ τραγούδι:

«Κάτω στ'ν Ἁγιὰ Παρασκευὴ
κοιμᾶται ἡ κόρη μοναχή.
Κοιμᾶται κι ὀνειρεύεται
καὶ γλέπει πὼς παντρεύεται».

Κ.λπ. τὸ γνωστὸ τραγούδι. (Ὑπάρχει στὴ συλλογή μου: Τραγούδια τοῦ χοροῦ τῆς Λαμπρῆς καὶ τῶν πανηγυρισμῶν στὰ Ξωκκλήσια, καθὼς καὶ σὲ Ἠπειρωτικὲς ἐκδόσεις). (Στὸ Κρυφοβὸ συνεχίζουν νὰ πανηγυρίζουν στὸ Ξωκκλήσι «Τ'ς Ἄϊ-Παρασκευῆς», καὶ νὰ ἀρχίζουν, ὅπως γράψαμε, μὲ τὸ παραπάνω τραγούδι).

7. ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΑ, 27 Ἰουλίου

«Τ' Ἄϊ-Παντελέμονα» οἱ Κρυφοβίτες καθὼς καὶ οἱ κάτοικοι τῶν γύρω χωριῶν πηγαίνουν στὸν «Ἄϊ-Παντελέμονα» Μυροδάφνης (Λαγάτουρας). Γίνεται πανηγύρι. Κάτω ἀπὸ τὸ Ξωκκλήσι βγαίνει «κεφάλι νεροῦ» δηλ. πηγὴ μὲ πολὺ νερό.

Λέγεται στὰ χωριὰ καὶ ἡ παροιμία: «Κτσοὶ στραβοὶ στὸν Ἄϊ-Παντελέμονα».

8. ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΤΑΥΓΟΥΣΤΟ

Τὴν Πρωταυγουστιὰ περνᾶ ὁ παπὰς ἁγιασμό, σ' ὅλα τὰ σπίτια τοῦ χωριοῦ. Τοῦ δίνουν λεφτά. Μέχρι τὸ 1960, θυμᾶμαι, τοῦ ἔδιναν στὰ περισσότερα σπίτια «γένμα» δηλ. στάρι, βρίζα, φακὴ κλπ. μιὰ καὶ τύχαινε πάνω στ' ἁλωνίσματα. Τὸ κάθε σπίτι ἀπὸ ἕνα-δυὸ σαγάνια ἢ νταβάδια. Τὸ μάζευε ὁ ἐπίτροπος, ποὺ ἀκολουθοῦσε τὸν παπὰ ἐπὶ τοῦτο. Μάλιστα ὁ παπὰς κατὰ τὸν Ἁγιασμὸ ράντιζε καὶ τὴ σοδιὰ στ' ἁλώνι.

Οἱ γυναῖκες τὴν Πρωταυγουστιὰ κρύβουν τὶς ρόκες γνεσίματος νὰ μὴ τὶς δοῦνε. Γιατί, λένε, ἂν δεῖς ρόκα ἐκείνη τὴ μέρα θὰ σὲ πιάνουν θέρμες ὅλο τὸ χρόνο. (Τὸ ἔθιμο ἔπαψε μὲ τὴν ἑλονοσία, γιατὶ δὲν θερμαίνονται τώρα πιά).

Ἀκόμη καὶ τὰ μικρὰ παιδιά, ἀπὸ τὴν παραμονὴ μάλιστα, τὰ ἄλειβαν μὲ λίγο κατράμι πίσω ἀπὸ τὸ ριζαύτι, γιὰ νὰ μὴ θερμαίνονται. (Καὶ τοῦτο τὸ ἔθιμο ἔπαψε ἀφ' ὅτου ἔλειψε ἡ ἑλονοσία).

Νηστεύουν ὁλόκληρο τὸ Δεκαπενταύγουστο σχεδὸν ὅλοι στὸ χωριὸ καὶ σήμερα. Παλιότερα, ποὺ ἦταν φτώχεια κι ἀνέχεια, τὸ συνηθισμένο νηστήσιμο

τῶν χωρικῶν ἦταν «ἡ ξυδότριψα» (ψωμὶ τριμμένο σὲ νερὸ στὸ ὁποῖο πρόσθεταν λίγες σταγόνες λαδιοῦ γιὰ μυρωδιὰ καὶ ζουμὶ ἀπὸ ἀγένωτα σταφύλια ποὺ τὰ λένε ἀγρίδες. Τὴν ξυδότριψα τὴν ἔφτασα κι ἐγὼ στὴν παιδική μου ἡλικία, (1950 περίπου).

Τὶς τρεῖς πρῶτες μέρες τοῦ Αὐγούστου στὸ Κρυφοβὸ καὶ στ' ἄλλα χωριὰ τὶς λένε «Τρίμερο». Στὸ «τρίμερο» δὲν πλένουν «παν'κὰ» δηλ. πάνινα, γιατὶ εἶναι «Δρίμες» γιὰ τὰ πανιὰ καὶ κόβονται. «'Απὸ Μαρτιοῦ τὰ ξύλα ἀπ' Αὐγούστου τὰ πανιὰ», λέει καὶ ἡ παροιμία, ποὺ τὴν ἀναφέραμε καὶ στὴν 1 Μάρτη. (Τὴν συνήθεια τὴν κρατοῦν καὶ σήμερα οἱ γυναῖκες).

'Επίσης στὶς Δρίμες τοῦ Αὐγούστου (1—12 τοῦ μήνα) δὲν βγάζουν κρεμμύδια, σκόρδα, πατάτες ἀπὸ τὸν κῆπο, γιατὶ χαλᾶνε. (Σήμερα δὲν τὸ τηροῦν τοῦτο).

Μερικὲς γριές, στὸ Κρυφοβό, μὲ πληροφόρησαν πὼς θυμοῦνται ἀπὸ «τ'ς παλιούς», τὸ ἑξῆς: "Εμπαιναν κάθε Τετάρτη καὶ Παρασκευὴ στὰ καλαμπόκια καὶ ἔβγαζαν τὸ βίλιουρα (ζιζάνιο), γιὰ νὰ χαθῆ ἀπὸ τὸ χωράφι.

Παράκληση κάνουν καὶ τὶς δεκαπέντε μέρες. Πρὶν ἀπὸ τὸ Σαράντα κάναν πολλοί. Σήμερα κάπου κάπου κανένας. (Κρυφοβὸ - πληρ. Μ. Σιούτη).

Καὶ σήμερα ἀκόμη, στὶς 12 μέρες κοιτάζουν τὰ «μερομήνια», ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸν Αὔγουστο. Οἱ γέροι καὶ γριὲς τὰ κοιτάζουν καὶ μὲ τὸ παλιὸ ἡμερολόγιο.

Τὸ Δεκαπενταύγουστο προσέχουν τ' ἄλογα, γιατὶ «φεγγαριάζονται» (ἀφηνιάζουν) καὶ τοὺς «ρίχνουν». (Σήμερα δὲν τὸ προσέχουν. Πληρ. Μ. Σιούτη Κρυφοβό).

Πρέπει ἐπίσης νὰ ἀναφέρομε πὼς καὶ σήμερα ἀκόμα οἱ γυνᾶϊκες δὲν λούζονται «στὶς Δρίμες τοῦ Δεκαπενταύγουστου», γιατὶ πέφτουν τὰ μαλλιά τους.

Τέλος «Τ'ς Παναγίας» στὶς 15, γιὰ τοὺς τζιομπαναραίους ποὺ εἶναι «ραγιασμένοι», εἶναι ἀργία. Πηγαίνουν στὰ σπίτια τους. Τὰ πρόβατα τὰ φυλᾶνε τ' ἀφεντικὰ γιὰ 1—2 μέρες.

9. ΤΗΣ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΩΣ, 6 Αὐγούστου

Τ'ς Μεταμορφώσεως, ἢ τ'ς "Αϊ-Σωτῆρος» ποὺ τὴν λένε εἶναι στὸ μέσο περίπου τοῦ Δεκαπενταύγουστου καὶ ἔχει κάποια ἰδιαίτερα λατρευτικὰ ἔθιμα. Στὸ Κρυφοβὸ τὴ μέρα αὐτὴ πρωτομπαίνουν στὰ ἀμπέλια καὶ δοκιμάζουν τὰ σταφύλια ἂν «μαλάκωσαν», δηλ. ἂν πῆραν νὰ ὡριμάσουν. (Τὴν συνήθεια τούτη ὡς τὸ 1960 ποὺ εἶχαν πολλὰ ἀμπέλια τὴν τηροῦσαν. Σήμερα δὲν δίνουν σημασία).

10. ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ, 20 Αὐγούσοτυ

«Τ' "Αϊ-Γιαννιοῦ τ'ς εἰκοσιεννιὰ τ' Αὐγούστ'» κρατοῦν νηστεία καὶ ἀπὸ λάδι ἀκόμη. "Οποιος, λένε, δὲν «κρατήσει» τὸν πιάνουν «σαράντα ἀνάγκες». Δηλ. σαράντα κακά, ἀρρώστιες κλπ. (Τὸ ἔθιμο διατηρεῖται καὶ σήμερα).

Στὸ Κουκλέσι λένε καὶ τὸ ἑξῆς, ποὺ τὸ γράφω ἀπὸ τὸ στόμα τῆς Πανάγιως Μπότσαρη 72 χρονῶν: «Μιὰ βουλά, παλιὰ ὁ μύθος π' λέω, πῆγε ἕνας τὴν μέρα τ' "Αϊ-Γιαννιοῦ τ'ς εἴκοσι ἐννιὰ κὶ δούλευε στὸ χωράφι. Τοῦ εἶπαν: Σήμερα τ' 'Αγιαννιοῦ ποὺ πᾶς στὸ χωράφι. Οὔ! τ'ς λέει ἐκειός. 'Αγιάνδες εἶναι πολλοὶ σὰν τὰ γουμάρια. Τί ἦταν ἀπ' λές! "Αν,ξε ἡ γῆς κὶ τοὺν κατάπιε». (Δὲν ἐργάζονται τὴ μέρα αὐτή).

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ (Ζ)

ΑΓΡΟΤΙΚΑ ΛΑΤΡΕΥΤΙΚΑ ΕΘΙΜΑ

Α΄.

Γεωργικά

1. ΣΠΟΡΑ. ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΧΩΡΑΦΙΩΝ ΚΑΙ ΑΜΠΕΛΙΩΝ

Ἀρχίζοντας τὸ ὄργωμα καὶ τὴ σπορὰ ὁ γεωργὸς κάθε μέρα στὸ χωράφι του, μόλις ζέψει κάνει τὸ σταυρό του καὶ ψιθυρίζει: «Ἄ! νὰ καλονυχτώσουμε». Ἂν ἔχει ἄλλον δίπλα του (γυναίκα του, κόρη του, γιό του) θὰ τὸ πεῖ σ' αὐτόν. Πολλὲς φορὲς λέει τὴν εὐχὴ σὰν νὰ μιλάει στὰ βόδια του ἢ στὰ ἄλογά του.

Τελειώνοντας τὴ δουλειὰ τῆς μέρας κάνει τὸ σταυρό του καὶ ξεζεύτει.

Ὅταν τελειώσει τὸ σπάρσιμο (σπορὰ) στὸ χωράφι λέγει: «Ἄει ὁ Θεὸς νὰ τ' ἀποσκεπάσ'» καὶ κάνει τὸ σταυρό του. Δηλ. ὅσος σπόρος ἔμεινε ἔξω ἀπὸ τὸ χῶμα νὰ τὸν ἀποσκεπάσει ὁ Θεός. Μετὰ ξεζεύτει (λύνει τὰ βόδια ἀπὸ τὸ ζυγό).

Ἄλλοι χωρικοὶ τελειώνοντας τὴ σπορὰ στὸ χωράφι βάνουν ἕναν σταυρὸ στὴ μέση τοὺ χωραφιοῦ, δηλ. δυὸ ξυλαράκια δένοντάς τα μ' ἕνα χορταράκι καὶ τα τσιτωνουν.

Μόλις πρωτοαρχίσουν τὴ σπορὰ καὶ τραβήσουν τὴν πρώτη αὐλακιά, σημασία δίνουν πολὺ σὲ δυὸ προλήψεις: α΄) Ἂν πεταχτεῖ ποντίκι ἀπὸ τὸ αὐλάκι χαίρονται λέγοντας: «Ἄει μπερκέτ' θἄχουμε, ποντίκια πετάζονται» (θἄχουμε πολὺ σοδιά). β΄) Ἂν βροῦν στὴν πρώτη αὐλακιὰ αὐγὸ χελώνας ἢ κότας, ποὺ μπορεῖ νὰ τὄχει βάλει καὶ χέρι ἀνθρώπου σκόπιμα, λένε πὼ θἄχουν κακὴ σοδιά.

(Τὰ παραπάνω ἔθιμα συνεχίζονται στὰ ὀρεινὰ ποὺ χρησιμοποιοῦν ζευγάρι ἀκόμα. Λίγα ὅμως τὰ παρατηροῦν καὶ τώρα ποὺ βάζουν τρακτὲρ στὰ χωράφια. Τὶς πληροφορίες γιὰ τὰ παραπάνω ἔχουμε ἀπὸ Κ. Σκανδάλη, γεωργὸ ἀπὸ Κρυφοβό, 65 χρονῶν καὶ Κ. Τσιάπα ἐπίσης ἀπὸ Κρυφοβὸ 73 χρονῶν).

«ΣΤΟ ΣΚΑΛΟ». Ὅταν τελειώνουν «τὸ σκάλο» (σκάλισμα) καλαμποκιοῦ οἱ γυναῖκες, γιατὶ αὐτὲς σκαλίζουν συνήθως τὰ καλαμπόκια, κάνουν τὸ σταυρό τους, ρίχνουν τὴν τσάπα ἀπάνω νὰ πέσει κάτω καὶ λένε: «Ἐγὼ βγαίνω κι ἐσὺ θέ μου ἔμπα μέσα καὶ βρέξε». Ἄλλες τὴν ἄλλη φράση: «Ὁ Θεὸς μέσα κι ἐμεῖς ἀπόξω». Βγαίνοντας μετὰ ἀπὸ τὸ χωράφι «σβαρᾶν τὶς τσάπες» λέγοντας: «Ἔτσ' νὰ σβαρᾶμε κὶ τὰ σακιά, θέ μ'». (Δηλ. νὰ εἶναι πολλὴ σοδιὰ καὶ νὰ σβαρνᾶν τὰ σακιὰ μὲ τὸ γέννημα).

(Τὸ ἔθιμο συνεχίζεται. Τὶς πληρ. καὶ τὶς φράσεις ἔχουμε ἀπὸ τὸ στόμα τῆς Μαρ. Σιούτη, Κρυφοβὸ καὶ Πανάγιως Μπότσαρη, Κουκλέσι).

ΣΤΟ ΑΜΠΕΛΙ ἀφοῦ τελειώσουν τὸ σκάψιμο τὴν ἄνοιξη, βάζουν δυὸ ὡς τέσσερα ξυλάκια σταυρωτὰ στὴ μέση τοῦ ἀμπελιοῦ. Βγαίνοντας ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ ἀμπελιοῦ, ἐκεῖ δηλ. ποὺ τελείωσε τὸ σκάψιμο, στὸν πάτο τοῦ ἀμπελιοῦ ἀπ' ἐκεῖ ποὺ ἄρχισαν, «σβαρᾶν τὰ δικέλλια» λέγοντας: «Ἔτσ' νὰ σβαράμι κὶ τ'ς καλάθες». Δηλ. νά 'ναι τόσα σταφύλλια, ποὺ νὰ μὴ μποροῦν νὰ τὶς σηκώσουν καὶ νὰ τὶς βγάζουν σβάρα στὸν πάτο τοῦ ἀμπελιοῦ.

(Τὴν πληρ. γιὰ τὴ συνήθεια ἔχουμε ἀπὸ Αἰκ. Τσιάπα καὶ Κ. Τσιάπα, ἀπὸ Κρυφοβό. Ἡ συνήθεια δὲν συνεχίζεται, γιατὶ τ' ἀμπέλια στὸ χωριὸ μετὰ τὸ 1960 τὰ παράτησαν ἢ τὰ ξεκώλωσαν. Λίγες οἰκογένειες πέντε-ἕξι ἔχουν ἀμπέλια, διατηροῦν τὴ συνήθεια, ὅπως μοῦ εἶπαν).

ΑΛΛΕΣ ΣΥΝΗΘΕΙΕΣ ΣΤΗ ΣΠΟΡΑ ΚΑΙ ΣΤΟ ΟΡΓΩΜΑ. Ὁ ζευγὰς ποὺ κάνει χωράφι καὶ σταματήσει νὰ πιεῖ νερὸ πάνω στὴ δουλειά του «πάνω στ' αὐλάκι», ὅπως λένε, δὲν πίνει, ἂν ἄλλος διπλανὸς ζευγὰς τὴ στιγμὴ ἐκείνη «μελετάει», (βρίζει τὰ θεῖα ἢ τὸ ζευγάρι). Κι ἂν συνεχίζει, τοῦ φωνάζει: «Σταμάτα, ὀρὲ χ'στιανὲ τὸ μελέτ'μα νὰ πιῶ μιὰ στάλα νερό». (Πληρ. Μαρ. Σιούτη καὶ Μαρ. Σκανδάλη ἀπὸ Κρυφοβὸ καὶ Δ. Ἀθανασόπουλου ἀπὸ Κουκλέσι καθὼς κι ἀπὸ ἄλλους ζευγάδες παλιούς. Τὴ συνήθεια διατηροῦν ὅσοι ἔχουν ἀκόμη ζευγάρι ἢ κάνουν μὲ ἄλογα χωράφι).

ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΑΠΟ ΤΗ ΣΠΟΡΑ ΚΑΙ ΤΟ ΧΩΡΑΦΙ ΓΕΝΙΚΑ. Ὅταν ἐπιστρέφει ὁ ζευγὰς ἀπὸ τὸ χωράφι τὰ βόδια τάχει πάντα μπροστὰ «ἀπολ'τὰ ἢ συγκεριασμένα» ἐλεύθερα ἢ δεμένα τὰ δυὸ μὲ μιὰ τριχιὰ ἀπὸ τὰ κέρατα). Οἱ γριὲς καὶ οἱ γυναῖκες ποὺ θὰ τύχουν στὸ δρόμο ἂν περπατοῦν θὰ ἀναμερήσουν καὶ ἂν κάθονται θὰ σηκωθοῦν. Καὶ στὶς δυὸ θέσεις ποὺ θὰ βρεθοῦν θὰ ποῦνε: «Περᾶστε ἀφεντάδες μ' περᾶστε». Τὸ σεβασμὸ τὸν δείχνουν καὶ τὰ λόγια τὰ λένε ἀποκλειστικὰ γιὰ τὸ ζευγάρι. Ἐνῶ στὸ ζευγὰ θὰ ποῦν ἁπλῶς Καλησπέρα.

(Τὴ συνήθεια διατηροῦσαν ὡς τὸ 1960 ποὺ εἶχαν πολλὰ ζευγάρια στὰ χωριά. Τώρα ποὺ μπῆκαν οἱ μηχανὲς στὸ χωράφι παραμελήθηκαν. Σήμερα μόνο οἱ γριὲς προσέχουν τὴ συνήθεια. Τὴν εἴδηση ἔχουμε ἀπὸ Μ. Σκανδάλη καὶ Μαρία Σιούτη, Κρυφοβό, καὶ Πανάγιω Μπότσαρη καὶ Νάστω Μπότσαρη ἀπὸ Κουκλέσι).

Μέχρι σήμερα στὰ χωριὰ θεωροῦν ἁμαρτία νὰ χτυπήσει κάποιος βόδι «χωραφιάρ'κου, ἢ ζευγάρι». Δηλ. δὲν κακομεταχειρίζονται βόδι ποὺ κάνει χωράφι. Νὰ καὶ μερικὲς φράσεις: «Εἶν' ἁμαρτία νὰ βαρέεις βόι χωραφιάρ'κο». «Εἶναι ἁμαρτία νὰ βαρεῖς τὸ ζευγάρ'». «Δὲν πράζουμι τὰ βόδια, μᾶς δίν' τὸ ψωμί». «Παλιάνθρωπος! τ' ἅρπαξε τὸ βόι μιὰ φούντα καλαμπόκι κὶ τὄδουσι μιὰ σκουπιά». «Νὰ τὸν πιάσ' τὸ ψωμὶ στὸ λαιμό τ' π' βαρεῖ τὰ βόια». (Ἡ συνήθεια διατηρεῖται ὅπου κρατοῦν ζευγάρι. Τὶς πληρ. καὶ φράσεις πήραμε ἀπὸ Δ. Ἀθανασόπουλο καὶ Ν. Μπάρκα ἀπὸ Κουκλέσι καὶ Κ. Τσιάπα, Κ. Σκανδάλη καὶ Μαρία Σκανδάλη ἀπὸ Κρυφοβό).

2. ΘΕΡΟΣ. ΣΥΓΚΟΜΙΔΗ ΔΗΜΗΤΡΙΑΚΩΝ, ΦΡΟΥΤΩΝ, ΚΛΠ.

Στὸ «πρωτόθερο» (ἀρχὴ τοῦ θερισμοῦ στὰ χωράφια), ἢ ὅπως λένε ἀλλιῶς: «ὅταν πρωτοβάζ'ν ὀρεπάνι στὸ χωράφι», κόβουν τρεῖς ψάνες. Μάλιστα ψάνες (στάχια σταριοῦ) καλὲς καὶ ψωμομένες (εὔρωστες). Αὐτὲς τὶς βάζουν στὸ εἰκόνισμο τοῦ σπιτιοῦ. Ἄλλοι νοικοκύρηδες κόβουν περισσότερες ψάνες καὶ κάνουν τὸ γνωστὸ ψαθί. Καὶ αὐτὸ τὸ κρεμοῦν στὸ εἰκόνισμα ἢ σὲ μιὰ γωνία τῆς ὀροφῆς τοῦ καλοῦ δωματίου τοῦ σπιτιοῦ, ποὺ δέχονται τοὺς μουσαφιραίους. Μαζὶ μὲ τὸ ψαθὶ ἢ σὲ ἄλλη θέση κρεμοῦν στὸ νταβάνι τοῦ σπιτιοῦ ἢ στὴ γρεντιὰ καὶ ἕνα κυδώνι, ἕνα στάχυ καλαμποκιοῦ, μιὰ ἁρμαθούλα σῦκα, ἕνα ἀχλάδι, ἕνα μῆλο, κλπ. ἀνάλογα μὲ τὴν παραγωγή τους ποὺ ἔχουν.

Σὲ πολλὰ σπίτια τῶν χωριῶν βλέπεις ἕνα κυδώνι ἢ ἕνα ἀχλάδι στὸ χῶρο τοῦ εἰκονοστασίου τοῦ σπιτιοῦ.

Ὕστερα ἀπὸ τὰ στάχυα γιὰ τὸ εἰκόνισμα, ἡ νοικοκυρὰ ἢ κάποια θερίστρια, «κάν' τὸ ψανολόημα γιὰ τ'ς λειτουργιές». Δηλ. μαζεύει τὸ στάρι γιὰ τὰ πρόσφορα. (Κοίταξε III, Β, Ι, περισσότερα).

Στὴ διάρκεια τοῦ θερίσματος βάνουν «ἔργους». Δηλ. σειρὲς ὡς μιὰ σποριὰ πλατιές. Κάθε θεριστὴς παίρνει «τὸν ἔργο τ'» καὶ τὸν βγάζει στὴν ἄκρη. Γίνεται καὶ συναγωνισμὸς ποιὸς νὰ πρωτοβγάλει τὸν ἔργο του στὴν ἄκρη. Παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ κάποιον ποὺ μένει πίσω στὸν ἔργο λένε καὶ τὸ εὐτράπελο: «Ρῶτσε

ἡ γυναίκα τὸν ἄντρας τ'ς ποῦχε πάει γιὰ θέρο. "Ε! μώρ' ἄντρα μ' π ὡς πάει ὁ θέρος; "Αστα γυναίκα, τ'ς λέει ἐκειός. "Ολο τ'ς νουρὲς μάζουνα».

Στὸ τέλος τοῦ θερίσματος ἀφήνουν ἕνα κομμάτι ἀθέριστο, ὡς ἕνα χερόβολο περίπου. Τὸ λένε «ἀποθέρ'». Κάνουν τὸ σταυρό τους καὶ λένε: «"Αει ἂς φάει κι ὁ λαγός», «Κὶ τ' χρόν' διπλότερο». Βγαίνοντας στὸν πάτο τοῦ χωραφιοῦ ἡ νοικοκυρὰ «σβαράει» τὸ δρεπάνι λέγοντας: «"Ετσ' νὰ σβαράμι κὶ τὰ δεμάτια». Δηλ. νά 'ναι τόσο βαριὰ τὰ δεμάτια «ἀπὸ τὸ ψωμὶ» ὥστε νὰ τὰ σβαροῦνε, γιὰ νὰ τὰ βγάλουν στὴν ἄκρη νὰ τὰ θημωνιάσουν.

"Αλλοι θεριστάδες στὸ τέλος τοῦ θερίσματος ἀφήνουν στὸ χωράφι ἕνα χερόβολο σταριοῦ, ἄδετο: «Νὰ σκορπίσ' ἀπὸ τὸν ἀέρα γιὰ τὸ καλὸ τ' χωραφιοῦ». Τὸ χερόβολο αὐτὸ ποὺ δὲν τὸ μαζεύουν μὲ τὰ δεμάτια, ὅπως εἴπαμε «τὸ παίρν' οἱ ψανολόοι κὶ σχωρᾶν' τὰ πεθαμένα τ' νοικοκύρ'». Δηλ. τὸ μαζεύουν μαζὶ μὲ τὶς ψάνες φτωχὲς γυναῖκες τοῦ χωριοῦ, ποὺ συνηθίζουν σὲ κάθε χωράφι νὰ μπαίνουν γιὰ σταχομάζεμα ὅταν βγοῦν οἱ νοικοκυραῖοι.

Καὶ κατὰ τὸ μάζεμα τῶν ἄλλων δημητριακῶν στὸν καιρό τους, ὅπως τοῦ καλαμποκιοῦ, τῆς βρίζας κλπ. ἀφήνουν «ἀποθέρ'».

Στὸ τέλος τοῦ μαζέματος τοῦ καλαμποκιοῦ ἀφήνουν σὲ μιὰ ἄκρη τοῦ χωραφιοῦ πέντε-ἕξι «ρόκες» (στάχυα καλαμποκιοῦ) ἁμάζευτα «νὰ τὰ πάρ'ν οἱ περαστικοί, γιὰ νὰ ψήσουν κάνα χλωρὸ καὶ καὶ νὰ ποῦν καλὴ κουβέντα γιὰ τὸ ν'κοκύρη». Γιὰ ὅποιον δὲν ἀφήνει οὔτε μισὸ στάχυ λένε: «"Ορε! οὔτε γιὰ τὸ λαγὸ δὲν ἄφκε». Γιὰ ὅποιον ἀφήνει λένε: «"Αει (ὁ τάδε) ἄφκε καὶ γιὰ τὰ π'λιὰ τ' Θεοῦ». «"Αει ἄφκε νὰ ψήσ' κὶ κάνας τζιουμπάνος κάμια χλωρή». (Δηλ. ἄφησε στάχυ νὰ ψήσει τζιομπάνος). (Τὰ ἔθιμα καὶ τὶς συνήθειες τοῦ θέρου μᾶς περιέγραψαν: ἡ Μαρία Σιούπη, 75 χρονῶν καὶ Μαρία Σκανδάλη 67 χρονῶν ἀπὸ Κρυφοβό. Καὶ ἀπὸ τὸ Κουκλέσι ἡ Νάστω Μπότσαρη, 85 χρονῶν, Πανάγιω Μπότσαρη 72 χρονῶν καὶ Μαρία Ζούπα 80 χρονῶν. Ἐπίσης ἀπὸ τὸ στόμα τῶν ἴδιων ἔχουμε καὶ τὶς ἰδιωματικὲς φράσεις. Αἱ συνήθειες στὸ μάζεμα καλαμποκιοῦ διατηροῦνται γιατὶ σπέρνουν ἀκόμη καλαμπόκια. Τοῦ θερισμοῦ διατηροῦνται στὰ χωράφια καὶ στὶς περιοχὲς ποὺ δὲν ἔβαλαν ἀλωνιστικὴ μηχανή. Τὰ μηχανήματα μπῆκαν στὰ χωράφια περίπου στὸ 1960 μὲ 1962. Προστέθηκε καὶ ἡ προσωπική μου ἐμπειρία γύρω ἀπὸ τὸ θέρο, καθ' ὅσον ὁ ἴδιος ἔτυχα στὸ θερισμό, στὰ παιδικὰ καὶ ἐφηβικά μου χρόνια. Ἡ συνήθεια νὰ βάζουν ψάνες στὸ εἰκόνισμα διατηρεῖται. Καθὼς καὶ τὸ κρέμασμα φρούτων κλπ. στὴν ὀροφὴ τοῦ σπιτιοῦ. Τὰ ἔθιμα καὶ οἱ συνήθειες στὸ τέλος τοῦ θερισμοῦ «ἀποθέρ'» διατηροῦνται).

3. ΑΛΩΝΙΣΜΟΣ

'Αφοῦ τ' ἁλωνίσουν τὸ στάρι καὶ τὸ λιχνίσουν καλὰ τὸ μαζεύουν ἕνα σωρὸ στὴ μέση τοῦ ἁλωνιοῦ «γύρα ἀπὸ τὸ στρίερο» (στρίερο εἶναι ὁ πάσσαλος στὴ μέση τοῦ ἁλωνιοῦ). Μπορεῖ νὰ τὸ μαζέψουν καὶ σ' ἄλλη θέση τοῦ ἁλωνιοῦ. Μετὰ παίρνει ὁ νοικοκύρης ἢ ἡ νοικοκυρὰ «τὸ καρπολόι».

(Καρπολόι λένε τὸ ξύλινο φτυάρι μὲ πλατιὰ τὰ τρία σκέλη του ὥστε νὰ περνᾶ τὸ στάρι στὸ λίχνισμα ἐνῶ τὰ μικὰ κομμάτια ἄχυρου νὰ κρατιοῦνται καὶ νὰ παίρνονται ἀπὸ ὀτν ἀέρα. Εἶναι σὰ δικράνι καὶ φτυάρι μαζί. Τὸ μεταχειρίζονται κυρίως στὸ λίχνισμα. Τὸ λένε καὶ «ξ'λένιο δικράν'»). Παίρνει ὅπως εἴπαμε ἡ νοικοκυρὰ τὸ κορπολόι στὸ χέρι καὶ σταυρώνει τὸ σωρὸ τοῦ σταριοῦ λέγοντας: «Στ' ὄνομα τοῦ Θεοῦ». Μετὰ μπήζει τὴν οὐρὰ τοῦ καρπολογιοῦ στὸ σωρὸ ὅσο νὰ φτάσει στὸν πάτο τοῦ σωροῦ. Σημαδεύει μετὰ στὸ καρπολόι τὸ ὕψος τοῦ σωροῦ. Βγάζει τὸ καρπολόι καὶ μετρᾶ «γροθάρια» ἁπλοχεριάζοντάς το ὥσπου νὰ

φτάσει στὸ ἄκρο τῆς οὐρᾶς. Μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν γροθαριῶν ὑπολογίζει τὰ ταγάρια καὶ τὴν σοδιὰ τῆς χρονιᾶς.

(Τὶς συνήθειες τοῦ ἀλωνισμοῦ τὶς εἶδα ὁ ἴδιος καὶ μοῦ τὶς περιέγραψαν οἱ: Μαρία Σκανδάλη καὶ Μαρία Σιούπη, ἀπὸ Κρυφοβό. Τὰ ἀλωνίσματα στ' ἀλώνια ἔπαψαν γύρω στὰ 1965 γιατὶ μὲ τοὺς δρόμους ἔφτασαν παντοῦ οἱ ἀλωνιστικὲς μηχανές).

4. ΔΙΑΦΟΡΑ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

Στὴν κουλούρα ποὺ ψήνουν στὰ χωριὰ «ἀζύμωτ' κι ἀγένωτη» (χωρὶς ζύμη καὶ νὰ γίνει, νὰ φουσκώσει), μόλις τὴν πλάσει ἡ νοικοκυρά, χαράζει ἕνα σταυρὸ μὲ τὸ δάχτυλο πάνω. ('Η συνήθεια διατηρεῖται ἀκόμη σήμερα).

Στὸ Κουκλέσι τὸ ἄλεσμα ποὺ πᾶνε στὸ μύλο Κυριακὴ δὲν τὸ παίρνουν. Τὸ ἀφήνουν γιὰ τὴν ἄλλη μέρα. Τὸ ἀλεύρι τῆς Κυριακῆς τὸ λένε «δαιμονάλευρο». Ἂν βάλουν ἄλεσμα Κυριακῆς στὸ σπίτι τὸ πρῶτο καρβέλι ἢ ταψὶ ποὺ θὰ φτιάσουν τὸ λένε: «καρβέλ' τ' δαίμονα». Ἢ «τηψὶ τ' δαίμονα». (Τὴν εἴδηση μᾶς ἔδωσε ἡ Νάστω Μπότσαρη ἀπὸ τὸ Κουκλέσι. Τὴν συνήθεια πρόσεχαν πρὶν ἀπὸ τὸν Πόλεμο. Σήμερα δὲν δίνουν σημασία οἱ νέες νοικοκυρές. Μόνο μερικὲς γριὲς τὴν προσέχουν).

Β΄.

Ποιμενικὰ διάφορα

Ἄλλα λατρευτικὰ ποιμενικὰ ἔθιμα καὶ συνήθειες, ποὺ δὲν κατατάχτηκαν στὶς περιπτώσεις, περιστάσεις, εὐκαιρίες, περιόδους καὶ γιορτὲς τῆς χρονιᾶς:

1. Γιὰ νὰ μὴ μπαίνουν οἱ λύκοι στὸ μαντρί, ὁ τζιομπάνος δένει γύρω γύρω ἕνα σκοινὶ ἄσπρο, ποὺ τὸ ἔχει ραντισμένο μὲ «φωτονέρι», ἀπὸ τὰ φῶτα.

(Ἔθιμο ποὺ διατηρεῖται. Πληρ. Δ. 'Αθανασόπουλου, Κουκλέσι).

2. Ὅταν «μαρκαλιοῦνται» (βατεύονται) τὰ πρόβατα, ὁ τζιομπάνος δὲν «ἀναβάνει» (πιάνει στὸ στόμα του) τὸ διάβολο, γιατὶ γεννιοῦνται «παρασούσ'μα» ἀρνιά. Δηλ. παραμορφωμένα ἀρνιά.

(Κουκλεσίου πρόληψη ποὺ διατηρεῖται. Πληρ. Δ. 'Αθανασόπουλου).

3. Οἱ βουνήσιοι τζιομπαναραῖοι ἔχουν στὴ μέση φλογέρα καὶ στὸν κόρφο καμιὰ φυλλάδα μὲ γράμματα τῆς ἐκκλησιᾶς (ἐκκλησιαστικὸ φυλλάδι) ἢ φυλλάδα «μὲ προφητεῖες τ' Ἀϊ-Κοσμᾶ ἢ τ' 'Αγαθάγγελου». Κρατοῦν πάνω τους φυλλάδα ἢ φλογέρα γιὰ νὰ φεύγουν οἱ νεράϊδες καὶ τὰ «ξωτ'κά».

(Εἴδηση, κτηνοτρόφου Δ. 'Αθανασόπουλου, 75 χρονῶν. Δὲν πολυπροσέχουν τὴ συνήθεια οἱ σημερινοὶ τζιομπαναραῖοι).

4. Τὸ ἄρρωστο ζῶο (γιδοπρόβατο ἢ χοντρικό), οἱ χωριοκοὶ τὸ πηγαίνουν καὶ τὸ φέρνουν τρεῖς φορὲς γύρω στὴν ἐκκλησιὰ γιὰ νὰ γερέψει.

(Ἔθιμο Κουκλεσίου Κρυφοβοῦ, ποὺ διατηρεῖται. Πληρ. Δ. 'Αθανασόπουλου, Κουκλέσι καὶ Κ. Σκανδάλη, Κρυφοβό).

'Απὸ τὸ Μάρκο Μαρκόπουλο γέροντα ἀπὸ τὸ Τόσκεσι τῆς Λάκκας ἔχουμε τὴν εἴδηση πὼς στὸ παλιὸ ἐκκλησάκι τῆς Παναγίας ποὺ ὑπάρχει κοντὰ στὴ σημερινὴ ἐκκλησία τῆς Παναγίας - Τόσκεσι, ὑπῆρχε τὸ ἑξῆς ἔθιμο: «'Η ἐκκλησιὰ ἔχει δυὸ πόρτες μιὰ ἀπὸ τὸ Βοριὰ κι ἄλλη ἀπὸ τὸ Νοτιά. Κι εἶναι ἡ μία ἀντίκρυ στὴν ἄλλη. Ὅταν ἀρρώσταιναν τὰ πρόβατα κανενοῦ τζιομπάνου, τὰ πάαινε καὶ τὰ πέραε ἀπὸ τὴ μιὰ καὶ νὰ βγοῦν ἀπὸ τὴν ἄλλη πόρτα, ποὺ ὅπως εἴπαμε ἦταν ἀντίκρια. Τὸ τελευταῖο τὸ κράταγαν γιὰ τὴν ἐκκλησιά». ('Απὸ τὸ στόμα τοῦ Μάρκου Μαρκόπουλου, γέροντα 76 χρονῶν. Τὴν πληρ. πῆρα τὸ 1966, ὅταν συγκέντρωνα τὸ λαογραφικὸ ὑλικὸ τῆς περιοχῆς. Τὸ ἔθιμο γινόταν τὰ παλιὰ τὰ χρόνια «ἐπὶ Τουρκίας», ὅπως λέει ὁ γέροντας. Τὸ Ξωκκλήσι εἶδα ὁ ἴδιος τὸ 1966. Εἶναι τοῦ 17ου αἰώνα).

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΛΑΖΑΝΗ
Συνταξιούχου Δημ)λου

ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ ΚΑΤΣΑΝΟΧΩΡΙΩΝ*

ΚΩΣΤΗΤΣΙ

Τὸ χωριὸ Κωστῆσι, εἶναι ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς τέσσερες συνοικισμοὺς ποὺ ἀποτελοῦν τὴν Κοινότητα Φορτοσίου. Βρίσκεται στὰ Β τοῦ χωριοῦ Φορτόσι καὶ στὴ ΒΛ γωνιὰ τῶν Κατσανοχωρίων, στὶς ὑπώρειες τοῦ ὑψώματος Προφήτης Ἠλίας, ὅπου ὁμώνυμο παρεκκλήσι, τὸ ὁποῖο δεσπόζει τῆς μεγάλης χαράδρας ποὺ διαρρέεται ἀπὸ τὸν ποταμὸ Ἄραχθο.

Τὸ ὄνομα τοῦ οἰκισμοῦ εἶναι ἄγνωστης προλεύσεως. Κατὰ τὴν παράδοση ὅμως, χτίστηκε ἀπὸ κάποιον Κώστα, ἀδελφὸ τοῦ Φώτη ποὺ ἔκτισε τὸ Φορτόσι, ὅταν καταστράφηκε τὸ χωριὸ Λάτου ἀπὸ θανατηφόρο ἐπιδημία περὶ τὸ ἔτος 1764. Ὡστόσο, ἡ ἐκδοχὴ τῆς παραδόσεως αὐτῆς, ὅπως ἀναφέρομε καὶ στὰ περὶ Φορτοσίου, δὲν μπορεῖ νὰ γίνει ἀβασάνιστα ἀποδεκτή, κι ἐπειδὴ τὸ θέμα αὐτὸ θέλει εἰδικὴ ἔρευνα, τὸ ἀφήνομε ὅπως ἔχει γιὰ τὴν ἐργασία αὐτή.

Ἡ οἰκονομία τοῦ χωριοῦ εἶναι κυρίως κτηνοτροφικὴ γιατὶ βρίσκεται σὲ ἄγονη ἔκταση μὲ ἐλάχιστες καλιέργειες.

Τὰ τοπωνύμιά του, ἔχει συγκεντρώσει μὲ ἀρκετὴ ἐπιμέλεια ὁ ἀείμνηστος δάσκαλος Ἰ. Παπαζήσης καὶ τὰ παρέδωσε στὸν καθηγητὴ κ. Κ. Στεργιόπουλο, ποὺ δημοσιεύτηκαν στὰ ΗΠ. ΧΡΟΝΙΚΑ τοῦ ἔτους 1934. Ἦταν ἡ καλύτερη ἀπ᾽ ὅλες τὶς συλλογὲς ποὺ εἶχε κάμει τότε ὁ κ. Στεργιόπουλος, μόνο ποὺ ὁρισμένες ἑρμηνεῖες τοπωνυμίων τὶς κρίνομε κάπως ἀναθεωρήσιμες καὶ γι᾽ αὐτὸ τὶς σημειώνομε μὲ τὴν ἔνδειξη: κατὰ Ἰ. Παπαζήσην. Μετὰ τὶς ἀρκετὲς προσθῆκες τῆς δικῆς μας προσπάθειας, παραθέτομε ἐδῶ τὰ τοπωνύμια τοῦ Κωστητσίου, πιστεύοντας πὼς τώρα πλησιάζουν τὴν ἀρτιότητα.

Σημειώνομε πὼς μερικὰ τοπωνύμια τοῦ συνοικισμοῦ αὐτοῦ, λόγω γειτνιάσεώς του μὲ τοὺς ἄλλους συνοικισμοὺς τῆς Κοινότητος (Φορτόσι - Νίστορα), ἀναφέρονται καὶ στὰ τοπωνύμια τῶν συνοικισμῶν αὐτῶν.

Ἀγριοκερασιὰ (ἡ): Σν᾽ ἀγριουκερασιά. Τοποθεσία ΒΛ τοῦ χωριοῦ ποὺ πῆρε τὸ ὄνομα, ἀπὸ τὶς πολλὲς ἀγριοκερασιὲς ποὺ θλαστάνουν ἐκεῖ.

Ἀκουμπιστήρια (τά): Στ᾽ Ἀκουμπ᾽στήρια. Τοποθεσία Ν τοῦ χωριοῦ καὶ στὸ τέρμα ἀνηφορικοῦ δρόμου, ὅπου ἀκουμποῦν οἱ ὁδοιπόροι νὰ ξεκουραστοῦν (Ἰ. Παπαζήσης). Ἐμεῖς διαπιστώσαμε, ὅτι τὸ ὄνομα δόθηκε γιατὶ ἀκουμποῦσαν κυρίως οἱ μὲ ξύλα φορτωμένες γυναῖκες νὰ ξεκουραστοῦν.

Ἀλαταριὲς (οἱ): Σ᾽ τσ᾽ Ἀλαταριὲς - Σν᾽ Ἀλαταριά. Τοποθεσία ΒΛ τοῦ χωριοῦ ὅπου ὑπάρχουν πλάκες (βραχόπλακες) στὶς ὁποῖες οἱ χωριανοὶ ἁλατίζουν τὰ γιδοπρόβατα μὲ ἁλεύρι ἢ πίτυρα ἁλατισμένα.

Ἀλ᾽τζιόρα (ὁ ἢ ἡ): Σν᾽ ἀλτζιόρα ἢ Στοὺν Ἀλτζιόρα. Ὕψωμα Ν τοῦ χωριοῦ. Κατὰ Ἰ. Παπάζ. λέγεται ἔτσι γιατὶ ἐδῶ περνοῦσε τὸ καλοκαίρι του κάποιος ἐνοικιαστὴς τοῦ φόρου Δεκάτης ἐπὶ Τουρκοκρατίας ποὺ λέγονταν Ἀλῆ - Τζιόρα).

Ἀλποκάλυβο (τό): Στ᾽ Ἀλπουκάλθου. Θέση Λ τοῦ χωριοῦ, ὅπου φαίνεται ὑπῆρχε κατοικία ἀλεποῦς ποὺ συχνὰ συναντοῦσαν οἱ χωριανοὶ ἐκεῖ.

---

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 85.

Ἀλπότρυπες (οἱ) : Σ' τσ' Ἀλπότρυπις. Τοποθεσία Β τοῦ χωριοῦ, ὅπου ὑπάρχουν ὁράχοι μὲ ρωγμὲς μέσα στὶς ὁποῖες φωλιάζουν οἱ ἀλεπούδες.

Ἀλωνάκι Ἀπὰν καὶ Ἀλωνάκι Κάτω (τό) : Στ' Ἀπὰν Ἀλουνάκ' - Στοὺ Κάτ' Ἀλουνάκ'. Τοποθεσίες ἐπίπεδες Β τοῦ χωριοῦ, ὅπου φαίνεται τὰ παλιὰ χρόνια ἀλώνιζαν τὰ σιτάρια τους. Τώρα ἐκεῖ ἔχει δημιουργηθεῖ δάσος ἀπὸ πρίνους.

Ἀλώνι τοῦ Μπάλα (τό) : Στ' Ἀλών' τ' Μπάλα. Τοποθεσία Α τοῦ χωριοῦ, ὅπου ἄλλοτε ἦταν τὸ ἀλώνι κάποιου Μπάλα.

Ἀμπέλια (τά) : Στ' Ἀμπέλια. Τοποθεσίες ὅπου μέχρι προσφάτως ὑπῆρχαν ἀμπέλια, σὲ διάφορα μέρη τοῦ χωριοῦ. Μερικὲς ἀπὸ αὐτὲς ἔχουν τὸ ὄνομα τοῦ ἰδιοκτήτη τους π.χ. Στ' Ἀμπέλ' τ' Πολίτ' — τ' Παπαζήσ' — τ' Παπαχρήστ' κλπ.

Ἀμπελοτόπια (τά) : Στ' Ἀμπελοτόπια. Τοποθεσία ὅπου ἦταν τὰ παλιὰ χρόνια ἀμπέλια.

Ἀργιὲς (οἱ) : Σ' τσ' Ἀργιές. Τοποθεσία Β τοῦ χωριοῦ μὲ πολλὰ δένδρα Ἀργιᾶς (δασικὸ δένδρο).

Ἀχυρῶνες (οἱ) : Τοποθεσία Α τοῦ χωριοῦ, ὅπου οἱ ἀχυρῶνες (ἀποθῆκες γιὰ ἄχυρο καὶ χόρτο). Ὑπάρχουν κι ἄλλες ἴδιες τοπωνυμίες ποὺ φέρουν τὰ ὀνόματα τῶν ἰδιοκτητῶν π.χ. Σ' τσ' ἀχυρῶνες τῶν Νουτσαίων, τ' Σιαφαρίκα, τ' Παπαζήσ' κλπ.

Ἁγι - Λιάς (ὁ) : Παρεκκλήσι τοῦ προφήτη Ἠλία Α τοῦ χωριοῦ ψηλὰ σὲ λόφο.

Ἁγι - Μηνᾶς (ὁ) : Στοὺν Ἁ - Μηνᾶ. Παρεκκλήσι μὲ βοσκότοπο Δ τοῦ χωριοῦ.

Ἀγδονοφωλιὰ (ἡ) : Σν' Ἀγδονουφουλιά. Τοποθεσία Ν. τοῦ χωριοῦ.

Ἀλέξια (τά) : Στ' Ἀλέξια. Χωράφι μὲ μάντρα (κλούρ') κάποιου Ἀλέξη.

Ἄμμος (ὁ) : Στοὺν Ἄμμου. Βοσκότοπος ΝΑ τοῦ χωριοῦ, ὅπου ὑπάρχει ὀρυχεῖο ἄμμου.

Βάθως: Σ' τσ' Βάθους. Τοποθεσία μὲ χωράφια καὶ θάμνους ΒΔ τοῦ χωριοῦ.

Βαλαώρα (ἡ) : Στ' Βαλαώρα. Τοποθεσία μὲ χωράφια Β τοῦ χωριοῦ.

Βαλέα (ἡ) : Ἡ Βαλιά. Τοποθεσία ΝΑ τοῦ χωριοῦ, κοντὰ στὸν Ἄραχθο, ποὺ στὴ δεξιὰ ὄχθη του ὑπῆρχε νερόμυλος καὶ καλύβια. (Κ. Μέρτζ. Εἶναι ἡ Ἀλβαν. vallja = ἰσχυρὸν ρεῦμα ὕδατος).

Βαλτάσαρ'ς (ὁ) : Τοποθεσία ἐπίπεδη στὰ Β τοῦ χωριοῦ, ποὺ φαίνεται ὅτι κάποτε ἀνῆκε σὲ κάποιον Βαλτάσαρ ἢ Βαλτάσαρην (Ἱ. Παπαζ.).

Βενέτια (τά) :: Στὰ Βινέτγια. Τοποθεσία μὲ ἀγροὺς Β τοῦ χωριοῦ ποὺ παλιότερα ἀνῆκε σὲ κάποιον Βενέτη. (Ἱ. Παπαζήσης).

Βιρὸς (ὁ) : Στοὺ Β'ρό. Τοποθεσία ΒΑ τοῦ χωριοῦ πάνω στὸν ποταμὸ Ἄραχθο ποὺ στὴν κοίτη του ἔχει μεγάλα κοιλώματα, ὅπου τὸ νερὸ φαίνεται σὰν στάσιμο. Βιρὸς ὑπάρχει καὶ στὸν κοντινὸ πρὸς τὸν Ἄραχθο χείμαρρο. (Κ. Μέρτζος: Παλαιὰ Σλ. λέξις. vir, vira = πηγή, δίνη, ἐκροή).

Βλάσανες (οἱ) : Σ' τσ' Βλάσανις. Τοποθεσία Α τοῦ χωριοῦ, ὅπου φυτρώνει τὸ ποώδες φυτὸ βλάσανη, χρήσιμο γιὰ τροφὴ τῶν μεγάλων οἰκιακῶν ζώων. Ἡ Βλάσανη μοιάζει μὲ ἀγριάδα. (Κ. Μέρτζος: Συναφὴς ἡ Σλ. vlazan = ὑγρός).

Βομπίρια (τά) : Στὰ Βομπίρια. Χωράφια μὲ μάντρες Δ τοῦ χωριοῦ.

Βρανιὰ (ἡ) : Στ' Βρανιά. Τμῆμα χειμάρρου ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὰ ὑψώματα τοῦ Ἑλληνικοῦ. (Ἴδε καὶ τοπωνύμια Ἑλληνικοῦ).

Γελαδόγρεκο (τό) : Στοὺ Γιλαδόγρικου. Τοποθεσία Β τοῦ χωριοῦ. Ἐδῶ ὑπάρχει σπήλαιο ποὺ γρεκιάζουν (κοιμοῦνται) τὰ γελάδια (γρέκι = σταῦλος, διαμονή).

Γκορτσιὲς (οἱ) : Σ' τσ' Γκουρτσιές. Τοποθεσία ΒΑ τοῦ χωριοῦ μὲ πολλὲς γκορτσιὲς (ἀγριοαχλαδιές). Ὑπάρχει ἴδιο τοπωνύμιο καὶ Δ τοῦ χωριοῦ, μὲ τὸ ὄνομα τοῦ ἰδιοκτήτη: Γκορτσιὰ τ' Μήτσ' (Κ. Μέρτζος: Ἡ Ἀλβαν. goricä = ἀγριαπιδιά).

Γαζιούτια (τά) : Στὰ Γαζιούτια. Τοποθεσία μὲ χωράφια ΒΔ τοῦ χωριοῦ καὶ πολὺ κοντὰ στὸ χωριό.

Γκρέμος στὸ Κουρὶ (ὁ) : Στοῦ Γκρεμὸ στοῦ Κ'ρί. Τοποθεσία δασώδης καὶ ἀπόκρημνη Ν τοῦ χωριοῦ (Κουρὶ = δασώδης τόπος φυλαγμένος).

Γκρέμπουρο (τό) : Τοῦ Γκρέμπ'ρου. Τοποθεσία Ν τοῦ χωριοῦ. Κατὰ Ἰ. Παπαζήση, ὀνομάστηκε ἔτσι ἀπὸ ἐρείπια σπιτιῶν ἢ τοίχων ποὺ ὑπάρχουν ἐδῶ - γκρέμπουρα ἢ γκρέμπρα. (Κ. Μέρτζος: Σχετίζεται: ἢ μὲ τὴν Ρουμαν. grebba = κατασκάπτω, ἰσοπεδώνω, κατεδαφίζω ἢ μὲ τὴν Σλ. greban = ἀπόκρημνος).

Γκρόπες (οἱ) : Σ' τσ' Γκρόπις. Στενὴ τοποθεσία Ν τοῦ χωριοῦ, ἀνάμεσα ἀπὸ βράχους. Ἐδῶ κατὰ Ἰ. Παπαζ. ἔκρυβαν οἱ χωρικοὶ τὰ ζῶα τους — γιοβοπρόβατα — γιὰ ν' ἀποφύγουν τὸ Τζελέπι (φόρο) ἀπὸ τοὺς Τζελέπηδες. (Ἡ λέξη Γκρόπα εἶναι Ἀλβαν. καὶ σημαίνει κοίλωμα, γούβα, λάκκα).

Γκροχότια (τά) : Τοποθεσία Λ τοῦ χωριοῦ ποὺ βρίσκεται στὰ ριζώματα βράχων καὶ δὲν τὴν πιάνουν οἱ ἄνεμοι. Κατὰ Ἰ. Παπαζ. στὸ χωριὸ ὑπάρχουν δύο θέσεις μὲ τὸ ἴδιο περίπου ὄνομα: α) Γκροχότι = κάθε ὑπήνεμος τόπος καὶ β) Γκρόχοτος: ἀλαλαγμός, ἀντίλαλος. (Κ. Μέρτζ. Εἶναι ἡ Σλ. grohet = ἔδαφος πετρῶδες).

Γκουλουμπούρια (τά) : Γκουλουμπούρια. Τοποθεσία ΒΔ τοῦ χωριοῦ μὲ χωράφια καὶ θάμνους.

Γούβα (ἡ) : Στ' Γούβα. Τοποθεσία ποὺ ἔχει μικρὴ πηγή. (Κ. Μέρτζος: Εἶναι ἡ Ἀλβαν. guvë = κοίλωμα, στόμιον. Ἐδῶ πιθανῶς ἀντὶ τοῦ Γούρα = Ἀλβαν. gurrë = πηγή).

Γούπατο (τό) : Στοῦ Γούπατου. Πολλὲς τοπωνυμίες (1—3) στὸ χωριὸ ποὺ δίνονται σὲ τόπους ποὺ δὲν τοὺς πιάνει ὁ ἄνεμος, βαθουλοὺς.

Γούρα (ἡ) : Στ' Γούρα. Τοποθεσία στὰ Λ τοῦ χωριοῦ μὲ κοιλότητα, ποὺ ἔχει ἢ ὄχι νερό. (Ἴδε ἀνωτέρω τὸ τοπων. Γούβα).

Γράβος (ὁ) : Στοὺς Γράβου. Τοποθεσία Α τοῦ χωριοῦ. (Κ. Μέρτζος: Εἰς τὴν Ἀλβαν. grale = κοίλωμα σχηματισθὲν ἀπὸ τὸ νερὸ ἢ πλησίον ποταμοῦ ἢ στὸ βουνὸ καὶ εἰς τὴν Σλαυ. graba = δένδρον ἢ ξυγιὰ (σφενδάμι). Ἐν προκειμένῳ φαίνεται ὅτι ὁ Κ. Μέρτζος κάμνει κάποιο λάθος γιατὶ ὁ Γράβος δὲν εἶναι Σφένδαμος ἀλλὰ ὁ Γαῦρος, ποὺ ἀναφέρεται ἔτσι στὴ Δασολογία.

Γρεντζιλιὰ (ἡ) : Τοποθεσία Β τοῦ χωριοῦ. Κατὰ Ἰ. Παπαζήσην: Γρεντζιλιὰ εἶναι ἄγριο κλῆμα ποὺ καρπός του λέγεται ἐδῶ Γρέντζιλο - Στ' Γριντζιλιά. (Κ. Μέρτζος: Ἀπὸ τὴν Σλ. gresljika = ἀγριοστάφυλον ἢ ἀπὸ τὴν grizalina (σλ) = κυκλάμινον - ἄνθος ἰόχρουν τοῦ βουνοῦ).

Δέντρος (ὁ) : Οὐ Δέντρους. Τοποθεσία Δ τοῦ χωριοῦ ποὺ ἔχει πολλὰ δένδρα εἴδους δρυός.

Δέση (ἡ) : Στ' Δέσ'. Τοποθεσία Β τοῦ χωριοῦ μέσα στὴν κοίτη ρυακίου, ὅπου οἱ κάτοικοι δημιουργοῦν εἶδος μικροῦ φράγματος μὲ πλέχτρες ἀπὸ ξύλα καὶ πέτρες γιὰ νὰ συγκεντρώνεται τὸ νερὸ ποὺ κινοῦσε τὸν πιὸ κάτω νερόμυλο. Γι αὐτὸ καὶ ἡ γύρω στὸ φραγματάκι τοποθεσία πῆρε τὸ ὄνομα Δέση.

Δίστρατο ἢ Δίστρατα: Στοῦ Δίστρατου ἢ Στὰ Δίστρατα. Τοποθεσία Ν τοῦ χωριοῦ ὅπου διασταυρώνονται δύο δρόμοι.

Διχάλι (τό) : Στοῦ Ντ'χάλ'. Βραχώδης τοποθεσία Β τοῦ χωριοῦ ποὺ μοιάζει μὲ δίχαλο ἢ διχάλα = φούρκα.

Δόντια (τά) : Στὰ Δόντια. Τοποθεσία Λ τοῦ χωριοῦ ποὺ τελειώνει σὲ μυτεροὺς βράχους.

Ἐκκλησιὰς: Σ' τσ' Ἐκκλησιᾶς. Τοποθεσία ΒΔ τοῦ χωριοῦ, ὅπου χωράφι καὶ δάσος ποὺ ἀνήκει στὴν Ἐκκλησία τοῦ χωριοῦ.

Εἰκόνισμα (τό) : Στοῦ Κόντζ᾽μα. Τοποθεσία Λ τοῦ χωριοῦ, ὅπου ἄλλοτε ὑπῆρχε ἕνα προσκυνητάρι (εἰκόνισμα).

Εἰκονοστάσι (τό) : Στοῦ Κουνουστάσ᾽. Τοποθεσία Δ τοῦ χωριοῦ ἔξω ἀπὸ τὸ παρεκκλήσι τοῦ Ἁγ. Μηνᾶ.

Ἔμορφη (ἡ) : Ἡ Ἔμορφ᾽. Ἀπόκρημνος βράχος Λ τοῦ χωριοῦ, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ὅπως ἀναφέρει ὁ Ἰ. Παπαζήσης, λέγεται ὅτι γκρεμίστηκε μιὰ ὄμορφη νέα.

Ζαρκοτόπι (τό) : Στοῦ Ζαρκουτόπ᾽. Τοποθεσία ΝΛ τοῦ χωριοῦ ἄγονη καὶ γυμνὴ ἀπὸ δένδρα καὶ θάμνους. (Κ. Μέρτζος: Εἰς τὴν Ἀλβ. zhar = ἀπηνθρακωμένος, ἢ zharg = φλοιὸς δένδρου, καὶ εἰς τὴν Σλαυ. zarok = τόπος φυλαγμένος διὰ βοσκήν, ἀπαντημένος). Ἡ πρώτη ἐκδοχή, φαίνεται πιθανότερη.

Ζυλινιὰ (ἡ) : Στ᾽ Ζυλινιά. Τοποθεσία Β τοῦ χωριοῦ, ὅπου ὑπάρχει μεγάλη Ζυλινιὰ (ἐλαιόπρινος).

Ζωνάρια (τά) : Στὰ Ζουνάρια. Τοποθεσία Ν τοῦ χωριοῦ. Εἶναι μιὰ στενή, ἐπίπεδη καὶ χλοερὴ λωρίδα ἀνάμεσα σὲ ἀπότομους βράχους. Ἐδῶ ὅταν κατεβαίνουν τὰ γίδια δὲν μποροῦν νὰ ὀγοῦν (ζουναριάζονται). Τότε τὶς ἀνεβάζουν οἱ βοσκοί, τὶς ξεζουναριάζουν. (Ἰ. Παπαζήσης).

Θεοχάρια (τά) : Στὰ Θιουχάρια. Τοποθεσία Δ τοῦ χωριοῦ μὲ ἀγροὺς ποὺ ἀνήκουν στὸν ἰδιοκτήτη Θεοχάρη.

Καζάνια ἢ Καζάνια Βαθιὰ ἢ Βαθιὰ Καζάνια (τά) : Τοποθεσία Λ τοῦ χωριοῦ ποὺ ἔχει φαράγγι κι ἐκεῖ ἕνα βαθύτατο χάσμα.

Καλαμιάκια (τά) : Τοποθεσία ΒΔ τοῦ χωριοῦ μὲ χωράφι καὶ δάσος.

Καλύβια τοῦ Ἀναγνώστη (τά) : Στὰ Καλύβια τ᾽ Ἀναγνώστ᾽. Τοποθεσία Λ τοῦ χωριοῦ κοντὰ στὸν Ἄραχθο, ὅπου κατὰ Ἰ. Παπαζ. ὑπάρχει καλύβι ποὺ ἀνῆκε ἄλλοτε σὲ κάποιον Ἀναγνώστη.

Καλύβια τοῦ Παπαχρήστου: Τοποθεσία Λ τοῦ χωριοῦ, πλησίον στὴν προηγούμενη, ποὺ ἀνῆκε σὲ κάποιο Παπαχρῆστο. Ἐδῶ ἔκρυβαν τὰ ζῶα μερικοὶ κτηνοτρόφοι ἀπὸ τοὺς Τζελέπηδες.

Κάσες (οἱ) : Σ᾽ τσ᾽ Κάσις. Πυκνὸ δάσος Β τοῦ χωριοῦ, ἀπὸ ἀργιές, δάφνες, πρίνους καὶ κέδρους. (Κ. Μέρτζος: Ἢ ἀπὸ τὸ Ἀλβαν. kashë = σχοῖνο, βρύον, ἢ ἀπὸ Ρουμαν. casul = ἀγριομολόχα).

Κατσινάρια (τά) : Στὰ Κατσινάρια. Τοποθεσία ΒΔ τοῦ χωριοῦ μὲ χωράφια καὶ δάσος. (Ἴδε τοπων. Λαζάνων Λετορράχης).

Καψάλα (ἡ) : Σ᾽ Γκαψάλα. Τοποθεσία ΒΔ τοῦ χωριοῦ πλησίον στὴν Πολτσά. Ἐδῶ κατὰ Ἰ. Παπαζ. ὑπῆρχε ἄλλοτε δάσος ποὺ καταστράφηκε ἀπὸ πυρκαϊά. Καψάλα καὶ Καψάλια ἢ Καψάλες λέγονται τὰ ἀπομεινάρια τῆς πυρκαϊᾶς.

Κέδρος (ὁ) : Στοῦ Γκέδρου. Τοποθεσία Β τοῦ χωριοῦ, ὅπου ὑπάρχουν δένδρα καὶ θάμνοι κέδρου.

Κερασιὲς (οἱ) : Σ᾽ τσ᾽ Κιρασιές. Τοποθεσία Β τοῦ χωριοῦ ποὺ ὑπάρχουν δένδρα κερασιᾶς.

Κισσὸς (ὁ) : Στοῦ Γκ᾽σό. Τοποθεσία Β τοῦ χωριοῦ, ὅπου ὑπάρχουν κισσοὶ ἀναρριχημένοι στὰ πουρνάρια.

Κεφαλαρούστο (τό) : Στοῦ Κιφαλαρούστου. Τοποθεσία ΒΛ τοῦ χωριοῦ.

Κόκκινος (ὁ) : Στοῦν Κόκκινου ἢ Στοῦ Κόκκ᾽νο (στεφάνι). Τοποθεσία Λ τοῦ χωριοῦ ποὺ πῆρε τὸ ὄνομά της ἀπὸ τὸ κόκκινο χρῶμα τοῦ χώματος. Ὑπάρχει καὶ κόκκινος βράχος - κόκκινο στεφάνι.

Κοτέλες (οἱ) Σ᾽ τσ᾽ Κουτέλις. Ἑλικοειδὴς δρόμος ποὺ συνδέει τὸ χωριὸ μὲ τοὺς Χουλιαράδες. (Κ. Μέρτζος: Ἀπὸ τὸ Ρουμαν. condeala = καμπή, στροφή, ἑλιγμός).

Κουκουρέβ (υ) θους (ὁ) : Στοῦν Κουκουρέβθου. Τοποθεσία Λ τοῦ χωριοῦ μὲ χωράφια ποὺ προκόβουν τὰ ρεβύθια.

Κουλούρι (τό) : Κάθε περιτοιχισμένη ἔκταση τὴ λένε ἐδῶ Κ'λούρ. Στὸ Κωστῆτσι ὑπάρχουν πολλὲς τέτοιες τοποθεσίες ποὺ φέρνουν τὸ ὄνομα τοῦ ἰδιοκτήτη τους π.χ. Κ'λούρ' τ' Ζυγούρ' - Κ'λούρ' τ' Ἀλέξ' - Κ'λούρ' τ' Χαλόατζῆ - Κ'λούρ' τσ' Πουλίτους - τ' Μήτς κλπ.

Κούλια (ἡ) : Σ' Γκούλια. Θέση ΝΑ τοῦ χωριοῦ, ὅπου ὑπῆρχε Καρακόλ (φυλάκιο) Τουρικό, ὅταν τὰ σύνορα ἦταν στὸν Ἄραχθο ποταμό. Ἀργότερα μεταφέρθηκε στὸ Φορτόσι, ὅπου ἔκτισαν νέο Καρακόλ.

Κουναβάδια (τά) : Στὰ Κ'ναβάδια. Τοποθεσία Ν τοῦ χωριοῦ. Κατὰ τὸν Ἰ. Παπαζήση, ὀνομάστηκε ἔτσι ἀπὸ τὸν ἰδιοκτήτη της Κουναβάν. Δὲν ἀποκλείεται ὅμως νὰ πῆρε τὴν ὀνομασία ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἐκεῖ συναντῶνται ἀρκετὰ κουνάβια. (Κ. Μέρτζος: Ἢ ἀπὸ τὸ Ρουμαν. conabiu = βαθὺ κόκκινον, ἢ ἀπὸ τὸ Σλ. kun - ov - ina = εἶδος δένδρου).

Κουρὶ (τό) : Στοὺ Κ'ρί. Τοποθεσία μὲ δάσος Ν τοῦ χωριοῦ, ὅπου καὶ ὁ Γκρεμὸς στοὺ Κ'ρί. Ὑπάρχουν καὶ ἰδιόκτητες τοποθεσίες Κουριὰ π.χ. τοὺ Κ'ρὶ τ' Πάππ' κλπ.

Κούριο (τό) : Στοὺ Κούριου. Τοποθεσία Λ τοῦ χωριοῦ πρὸς τὸν Ἀγλιά.

Κρανιὲς (οἱ) : Σ' τσ' Κρανιές. Τοποθεσία ΒΔ τοῦ χωριοῦ, πρὸς τὸ χωριὸ Λοζέτσι, ὅπου φυτρώνουν πολλὰ δένδρα Κρανιᾶς.

Κρασοῦ (ἡ) : Σ' τσ' Κρασοῦς. Τοποθεσία Δ τοῦ χωριοῦ, ποὺ κατὰ Ἰ. Παπαζήση ἀνῆκε στὴ σύζυγο κάποιου Κρασᾶ.

Κουτφάβρα (τά) : Στὰ κουτφάβρα. Ἀγροὶ μὲ μικρὸ δάσος ΒΔ τοῦ χωριοῦ (Κ. Μέρτζος: Νομίζω ὅτι ἡ λέξις εἶναι σύνθετος: cute (Ρουμ.) = ἀκόνι καὶ faur (Ρουμαν.) = σιδηρουργός, γύφτος. Ἤτοι ἡ τοποθεσία: «στοῦ γύφτου τὸ ἀκόνι»).

Κοshέλι (τό) : Τοὺ Κουshέλ'. Μικρὴ ἐπίπεδη τοποθεσία Λ τοῦ χωριοῦ πιὸ πάνω ἀπὸ τὸν Ἀγ - Λιά. Στὰ Κατστανοχώρι ἡ λέξη Κοshέλι σημαίνε ἰσυνήθως: κομμάτι, κομματάκι, γενικὰ μικρὸ πρᾶγμα.

Κρέμαση (ἡ) : Σ' Γκρέμασ'. Πολλὲς τοποθεσίες μὲ γκρεμοὺς ἢ ἀπότομες γενικά, παίρνουν ἐδῶ τὸ ὄνομα Κρέμασ'.

Κρέμασμα (τό) : Στοὺ Κρέμασμα. Τοποθεσία ὅμοια μὲ τὴν προηγούμενη ΒΛ τοῦ χωριοῦ.

Κώστια (τά) : Στὰ Κώστια. Τοποθεσία Β τοῦ χωριοῦ μὲ χωράφια καὶ δάσος, ποὺ κατὰ Ἰ. Παπαζήση ἀνῆκε σὲ κάποιον Κώστα.

Κωτσίνια (τά) : Στὰ Κουτσίνια. Τοποθεσία Λ τοῦ χωριοῦ μὲ χωράφια καὶ δάσος, πρὸς τὸν Ἀγ - Λιά.

Ἰσιώματα (τά) : Στὰ Ἰσιώματα. Ἐπίπεδη ἐπιφάνεια Λ τοῦ χωριοῦ κοντὰ στὴν ποταμιὰ ποὺ πήγαιναν τὰ ζῶα τὸ χειμῶνα γιὰ παραχείμασια.

Λαγγάδες (οἱ) : Σ' τσ' Λαγγάδις. Τοποθεσία ΒΔ τοῦ χωριοῦ μὲ χωράφια.

Λαγγάδα τοῦ Γκιώνη (ἡ) : Ἡ Λαγγάδα τ' Γκιών'. Τοποθεσία Ν τοῦ χωριοῦ.

Λαγγαδοπούλες ἢ Λαγγαδούλες. Τοποθεσία Δ τοῦ χωριοῦ μὲ χωράφια καὶ θάμνους.

Λάκκοι (οἱ) : Τοποθεσία Β τοῦ χωριοῦ βαστώδης μὲ ἐπίπεδη κοιλότητα. Στὸ Κωστῆτσι ὀνομάζουν λάκκους καὶ μικρὲς κοιλάδες καὶ μέρη ὅπου σταλίζουν νερὰ ποὺ τὰ χρησιμοποιοῦν γιὰ νὰ ποτίζουν ζῶα. Ἐκτὸς ἀπ' αὐτὴ ὑπάρχουν κι ἄλλα τοπωνύμια σχεδὸν ὅμοια σὲ διάφορα μέρη τοῦ χωριοῦ ὡς: Λάκκα, Λάκκες, Λακκιές, Λακκοπούλες. Μερικὲς ἄλλες ἔχουν καὶ τὰ ἐπώνυμα ἢ ὀνόματα τῶν ἰδιοκτητῶν τους: Στοὺ Λάκκου τ' Μπακούλ' Δ τοῦ χωριοῦ, Στ' Λάκκα τ' Γερογιάνν' Δ τοῦ χωριοῦ, Σ' τσ' Λάκκις τσ' Ρούσιους κλπ.

Λάτου: Τοποθεσία Δ τοῦ χωριοῦ, ὅπου ἄλλοτε ὁρίσκονταν τὸ χωριὸ Λάτου. Στ' Λάτ'.

Λιθάρι (τό) : Στοὺ Λ'θάρ'. Τοποθεσία Λ τοῦ χωριοῦ ὅπου ὑπάρχει μεγάλο λιθάρι. Ἄλλες τέτοιες τοπωνυμίες εἶναι: Τὸ Τρύπιο Λιθάρι Α τοῦ χωριοῦ (τοῦ Τρύπιου Λ'θάρ') - Τ' Ἀστραπουκαμένου Λ'θάρ' Λ τοῦ χωριοῦ κι αὐτό. (Ἰ. Παπαζήσης).

Λιναρίστρα (ἡ) : Στ' Λιναρίστρα. Τοποθεσία Λ τοῦ χωριοῦ, ὅπου φαίνεται πὼς ἄλλοτε σπέρνονταν λινάρι.

Λούτσα (ἡ) : Στ' Λούτσα. Τεχνητὸς λάκκος Λ τοῦ χωριοῦ, ὅπου μαζεύουν νερὰ τῆς ὀροχῆς γιὰ νὰ ποτίζουν τὰ ζῶα. (Κ. Μέρτζος: Εἶναι ἡ Ἀλβαν. luccë = τέλμα, βόρβορος ἢ τὸ Σλ. luxa = τέναγος).

Λουριὰ ἢ Λουρίδια (τά) : Στὰ Λουριὰ ἢ Στὰ Λουρίδια. Κάθε ἀγρὸς στενόμακρος κάποτε καὶ ἐπικλινὴς ποὺ τὰ χώματά του συγκρατοῦνται μὲ τοῖχο γιὰ νὰ μὴ παρασύρονται ἀπὸ τὶς ὀροχές. Σὲ μερικὲς περιπτώσεις μπαίνει καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἰδιοκτήτη. Λύτὲς εἶναι: Λουριὰ τσ' Χατζίνας Δ τοῦ χωριοῦ, προφανῶς τῆς γυναίκας κάποιου Χατζῆ δηλ. προκυνητῆ τῶν Ἁγίων Τόπων . Λουριὰ τ' Μάργαρη Δ τοῦ χωριοῦ. Λουρίδια τσ' Ἀλιξάντρας Λ τοῦ χωριοῦ κλπ.

Λωλαΐτικα (τά) : Στὰ Λωλαΐτικα. Τοποθεσία Λ τοῦ χωριοῦ ποὺ ἀνῆκε στὴν οἰκογένεια τοῦ Λώλου, ποὺ τώρα ἔχει χαθεῖ.

Μάντρα (ἡ) : Στ' Μάντρα. Τοποθεσία Β τοῦ χωριοῦ. (Βλέπε Λ' Κουλούρι).

Μελίσσι (τό) : Στοὺ Μιλίσ'. Τοποθεσία μὲ ὁράχους ὅπου ἄγριες μέλισσες Β τοῦ χωριοῦ. Μερικοὶ τὸ λένε: Στὸ Ψ'λὸ Μιλίσ'.

Μεσορράχι (τό) : Στοὺ Μ' σουράχ'. Τοποθεσία Λ τοῦ χωριοῦ στὸ μέσο ράχης.

Μαούριο (τό) : Στοὺ Μαούριου. Τοποθεσία Λ τοῦ χωριοῦ.

Μουρζιὲς (οἱ) : Σ'τσ' Μουρζιές. Πολλὲς τοποθεσίες, ὅπου φυτρώνει τὸ φυτὸ Μουρζιά. (Κ. Μέρτζος: Σχετίζεται ἢ μὲ τὴν Σλ. murria = ἄγονο ἔδαφος ἢ μὲ τὴν Ἀλβαν. murriz = λευκάκανθο, ἀσπράγκαθο).

Μπαριμπάκια (τά) : Τοποθεσία Β τοῦ χωριοῦ, ποὺ κατὰ Ἰ. Παπαζήση ἀνῆκε σὲ κάποιο Μπαριμπάκο.

Μπεντοῦρες (οἱ) : Σ'τσ' Μπιντούρις. Τοποθεσία Β τοῦ χωριοῦ. (Κ. Μέρτζος: Ἀπὸ τὴν Σλ. Beden = ἔπαλξις, πρόχωμα, προπύργιον ἢ Bent = αὐλάκι μύλου). Μπισητούρα τοῦ Βέλιου (ἡ) : Στ' Μπισητούρα τ' Βέλ'. Τοποθεσία Β τοῦ χωριοῦ, ὅπου κάποιος Βέλιος γιδοβοσκὸς εἶχε μιὰ μπισητούρα (σπήλαιο) γιὰ μαντρὶ τῶν γιδιῶν καὶ γιὰ κατοικία του μαζί. (Ἰ. Παπαζ.). Ὑπάρχουν κι ἄλλες ὅμοιες τοποθεσίες ὡς: Ἡ Μπισητούρα τ' Λαμπάρ', Δ τοῦ χωριοῦ καὶ ἡ Μπισητούρα τ' Ράφτ' Ν τοῦ χωριοῦ. (Κ. Μέρτζιος: Εἶναι ἡ Βουλγ. Pesthéra = σπήλαιον, ἄντρον).

Μπούλκω (ἡ) : Σ'τσ' Μπούλκους. Τοποθεσία ΒΛ τοῦ χωριοῦ, ὅπου ὑπάρχουν ἀγροὶ ποὺ ἄλλοτε τοὺς κατεῖχε κάποια Μπούλκω.

Μύτ(ι)κας (ὁ) Στ' Μύτ'κα. Λυχένας λόφου Β τοῦ χωριοῦ.

Νουτσαΐτικα (τά) : Στὰ Νουτσαΐτικα. Τοποθεσία Β τοῦ χωριοῦ ποὺ ἀνῆκε στὴν οἰκογένεια τῶν Νουτσαίων, ποὺ τώρα χάθηκε.

Ντοῦσηκος (ὁ) : Στοὺ Ντούσηκου. Τοποθεσία Β τοῦ χωριοῦ ποὺ πῆρε τὸ ὄνομά της ἀπὸ τὸ ὁμώνυμο δένδρο Ντοῦσηκος = εἶδος ἀρυός. (Κ. Μέρτζιος: Εἶναι ἡ Ἀλβαν. dushk = ὀρδὲ χνοώδης, χαμόκλαδα).

Ξοὺς (κισσὸς) (ὁ) : Στοὺν Ξού. Δάσος ΒΔ τοῦ χωριοῦ.

Ὄλμος (ὁ) : Στοὺν Ὄλμου. Τοποθεσία ἀργιλλώδης Δ τοῦ χωριοῦ (Κ. Μέρτζιος: Εἶναι ἡ Ἰταλ. olmo = πτελέα).

Ὀντᾶς: (ὁ) : Στοὺν Ὀντᾶ. Τοποθεσία ὀρεχώδης μὲ προεξοχὲς Ν χωριοῦ ποὺ μοιάζει σὰν σάλα (ὀντᾶς, Τουρκ.). (Κ. Μέρτζιος: Σχετίζεται ἢ μὲ τὴ Ρουμιαν. odaie = στάνη, σταθμός, σταῦλος ἢ μὲ τὴν odos (Ρουμ.) = ψευτορώμη. Ὑπάρχει καὶ εἰς τὴν Σλ. ἡ λέξις oddoh = ἀναπνοή, odug (Σλ.) = ἐπιμήκης, μακρουλός).

Ὀρσίδα (ἡ) : Σν᾽ Ὀρσίδα. Κατωφερὴς τοποθεσία γεμάτη ἀπὸ μικρὲς κυρίως πέτρες. Ὑπάρχουν σὲ πολλὰ μέρη ὀρσίδες, ποὺ ἐδῶ στὸ Κωστήτσι τὶς ὀνομάζουν ἀπὸ τὸ μέγεθός τους ὡς: Μ᾽κρὴ Ὀρσίδα Λ τοῦ χωριοῦ, Πλατειὰ Ὀρσίδα, Χοντρὴ Ὀρσίδα, ὁμοίως Λ τοῦ χωριοῦ. (Κ. Μέρτζος: Ἴδε Τοπων. Πλαίσιας).

Ὄχτος (ὁ) : Ὄχτος λέγεται ἡ ἀκαλλιέργητη ἄκρη τῶν χωραφιῶν. Ὑπάρχουν ἐδῶ πολλὲς ὁμοιες τοποθεσίες ποὺ λέγονται Ὄχτοι καὶ Ὄχτια. Προφανῶς παράγεται ἐκ τοῦ: Ὄχθη, ὄχτος.

Πάδ (η) τοῦ Λούρου (ἡ) : Σ᾽ Μπάδ᾽ τ᾽ Λούρ᾽. Τοποθεσία ἐπίπεδη Λ τοῦ χωριοῦ. Κατὰ Ἰ. Παπαζ. γιὰ τὴν προέλευση τῆς ὀνομασίας ὑπάρχουν δύο ἐκδοχές: Ἢ ὅτι τὸ μέρος αὐτὸ ἀνῆκε σὲ κάποιον Λούρο, ἢ ὅτι ἡ Πάδη (πεδιαδούλα) αὐτὴ ὁμοιάζει μὲ λωρίδα. Ἄλλη ὁμοια τοποθεσία πῆρε τὸ ὄνομά της, ἀπὸ τὴ χρήση ποὺ ἔγινε ἄλλοτε σ᾽ αὐτὴ ὡς: Πάδη στὴν Παλιόστανη (Σ᾽ Μπάδ᾽ σ᾽ Μπαλιόσταν᾽) Β τοῦ χωριοῦ.

Παλιοκούλια (ἡ) : Σ᾽ Σπαλιοκούλια. Ἴδε λέξη Κούλια ἀνωτέρω.

Παλιόστανη (ἡ) : Σ᾽ Μπαλιόσταν᾽. Τοποθεσία Β τοῦ χωριοῦ ὅπου ἦταν μάντρες ὁσκῆς καὶ στάνες ἀπὸ γιδοπρόβατα.

Παλιούρ (ι) (Τό) : Στοὺ Παλιούρ᾽. Τοποθεσία Β τοῦ χωριοῦ κοντὰ στὸν Ἄραχθο ποταμό, ποὺ ὀνομάστηκε ἔτσι ἀπὸ τὴν ἀφθονία παλιουριῶν.

Παπαγιάννια (τά) : Στὰ Παπαγιάννια. Τοποθεσία Β τοῦ χωριοῦ, ποὺ φαίνεται ὅτι ἀνῆκε σὲ κάποιον Παπαγιάννη.

Παπαθανάσια (τά) : Στὰ Παπαθανάσια. Τοποθεσία Δ τοῦ χωριοῦ ποὺ ἀνῆκε φαίνεται σὲ κάποιον Παπαθανάση.

Παρούσια (τά) : Στὰ Παρούσια. Τοποθεσία Δ τοῦ χωριοῦ, ποὺ ἀνῆκε φαίνεται σὲ κάποιον Παρούση. (Κ. Μέρτζος: Ἀπὸ τὴ Ρουμιαν. parus = πάσσαλος).

Πατερίτσα (ἡ) : Σ᾽ Μπατερίτσα. Τοποθεσία Β τοῦ χωριοῦ κοντὰ στὸν Ἄραχθο ποὺ κατὰ Ἰ. Παπαζήση ὀνομάστηκε ἔτσι ἀπὸ τὸ σχῆμα της.

Πεζούλια (τά) : Στὰ Πιζούλια. Τοποθεσία Λ τοῦ χωριοῦ.

Περιστέρια (τά) : Στὰ Περιστέρια. Βράχος Ν τοῦ χωριοῦ, ὅπου οἱ κυνηγοὶ σκοτώνουν ἀγριοπερίστερα.

Πηγάδια (τά) : Στὰ Μπγάδια. Τοποθεσία Β τοῦ χωριοῦ, ὅπου τὸ πηγάδι τοῦ χωριοῦ. Ὑπάρχει καὶ ἰδιόκτητη ὁμώνυμη τοποθεσία: Τοὺ Πγάδ᾽ τ᾽ Π(ου)λῆ.

Πλάκα (ἡ) : Σ᾽ Μπλάκα. Τοποθεσία Δ τοῦ χωριοῦ.

Πλάϊ τῆς Τσιούνας (τό) : Στοὺ Πλάϊ τσ᾽ Τσιούνας. Τοποθεσία Β τοῦ χωριοῦ μὲ χωράφια καὶ δάσος.

Πολιτέϊκα (τά) : Στὰ Πολ᾽τέϊκα. Τοποθεσία Β τοῦ χωριοῦ ὅπου μένει ἡ οἰκογένεια Πολίτη.

Πολ(ι)τσὰ (ἡ) : Σ᾽ Μπουλ᾽τσά. Τοποθεσία ΒΔ τοῦ χωριοῦ. (Κ. Μέρτζιος: Εἰς τὴν Ρουμιαν. polita = σανίς, πρασιά, πλάξ. Εἰς τὴν Σλ. poljacak = καλαμιώνθη - ἀγριοδύοσμιος καὶ polaza εἰς τὴν Σλ. = σύντροφος στὴν ψευτιὰ καὶ τέλος policar (Σλ.) = σπιτικὸς κλέφτης.

Πολτσόπολη: Σ᾽ Μπολτσόπολ᾽. Τοποθεσία ΒΔ τοῦ χωριοῦ. Πλησίον στὴν πολιτσά. Ἴσως πρόκειται γιὰ ὑποκοριστικὸ τῆς Πολιτσᾶς.

Πύργος (ὁ) : Στοὺν Πύργου. Βλέπε λέξη Τσούτσουρος.

Ράχη (ἡ) : Στ᾽ Ράχ᾽. Λόφος Λ τοῦ χωριοῦ.

Ρόγγια (τά) : Στὰ Ρόγγια. Τοποθεσία Β τοῦ χωριοῦ ποὺ καίγονται οἱ θάμνοι καὶ σπέρνεται μὲ σιτάρι.

Ροκοτὸ (τό) : Στοῦ Ρουκουτό. Ἐπικλινὴς τοποθεσία ΒΔ τοῦ χωριοῦ. (Κ. Μέρτζος: Ἀπὸ τὴν Ρουμ. Rocotel = εἶδος χόρτου).

Ρούγα (ἡ) : Στ᾽ Ρούγα. Ρούγα = στενὴ διάβαση, στενὸς δρόμος, στενὴ τοποθεσία. Συνηθισμένες φράσεις: Πέρασα ἀπὸ τ᾽ Ρούγα. Τὸ κοπάδ᾽ ἔκαμι ρούγα γιὰ τὸ νερό. (Κ. Μέρτζιος: Εἶναι ἡ παλαιὰ Ἰταλ. λέξις Ruga = στενὴ ὁδός).

Σαμάρι (τό) : Στοῦ Σαμάρ᾽. Λυχένας λόφου Β τοῦ χωριοῦ.

Σάρα (ἡ) : Στ᾽ Σάρα. Τοποθεσία Λ τοῦ χωριοῦ, ὄμορια μὲ Ὀρτίδα.

Σιάδι (τό) : Τοποθεσία ἐπίπεδη μὲ χλόη. Στοῦ Σιάδ᾽. Στὸ Κωστῆτσι ὑπάρχουν πολλὲς τέτοιες τοπωνυμίες σὲ διάφορους τύπους ὡς: Σιάδια - Σιαδάκια - Σιαδιὲς κλπ. (Κ. Μέρτζιος: Ἀπὸ τὸ Ρουμ. καὶ Σλ. sad = φυτεία, ἀμπελοφυτεία). Στὴν προκείμενη περίπτωση δὲν φαίνεται νὰ εὐσταθεῖ ἡ ἄποψη τοῦ Κ. Μέρτζιου.

Σκάλα (ἡ) : Σ᾽ τ᾽ Σκάλα. Τοποθεσία Λ τοῦ χωριοῦ, στὴν κατηφόρα πίσω ἀπὸ τὰν Ἁγι - Λιά. Λέγεται ἔτσι γιατὶ οἱ βράχοι σχηματίζουν ἕνα εἶδος σκάλας, ἀπ᾽ ὅπου ἀνεβοκατεβαίνουν οἱ ἄνθρωποι.

Σηκρίκες (ἑἰ) : Σ᾽ τσ᾽ Σηκρίκις. Βραχώδης τοποθεσία ποὺ τελειώνει σὲ μυτερὴ κορυφή. Τέτοιες τοπωνυμίες ὑπάρχουν κι ἄλλες στὸ Κωστῆτσι. (Κ. Μέρτζιος: Ἀπὸ τὸ Σλ. serga = πέρδικα).

Σιμίξη (ἡ) : Στ᾽ Σιμίξ᾽. Τοποθεσία ΒΛ τοῦ χωριοῦ, ὅπου συμβάλλουν οἱ ποταμοὶ Ἄραχθος καὶ Ντουδιάκας ἢ Συρρακιώτης.

Σουβλερὸ (τό) : Στοῦ Σουβλερό. Τοποθεσία Β τοῦ χωριοῦ μὲ βράχους ποὺ ἀπολήγουν σὲ μυτερὴ κορυφή.

Σούδα καὶ Σοῦδες: Στ᾽ Σούδα - Σ᾽ τσ᾽ Σούδις. Ἐπικλινὲς μέρος τῆς κοίτης τοῦ Ἀράχθου. (Κ. Μέρτζιος: Ἀπὸ τὴν Σλ. suda = δοχεῖον, ἀποδοχεῖον).

Σουρνιὰ (ἡ) : Στ᾽ Σουρνιά. Λοφοσειρὰ Δ τοῦ χωριοῦ. (Κ. Μέρτζιος: Εἰς τὴν Σλ. srna = αἴγαγρος καὶ sirnjaja = εἶδος μύκητος (εἰς τὴν Ἰταλ. bubbola) καὶ surnaja = ἡ κουνιάδα).

Στάνη (ἡ) : Στ᾽ Στάν᾽. Ἐδῶ ὑπάρχουν τέτοιες τοπωνυμίες ποὺ συνοδεύονται μὲ τὰ ὀνόματα τωρινῶν ἢ παλαιῶν ἰδιοκτητῶν τους ὡς: Ἡ Στάν᾽ τ᾽ Τζιάνν᾽ (Τζιάννου ἢ Ἰωάννου), Στάν᾽ τ᾽ Γλιγόρ᾽, Στάν᾽ τ᾽ Παππᾶ. Ὅλες Β τοῦ χωριοῦ. (Κ. Μέρτζιος: Εἶναι ἡ Ρουμ. stana καὶ ἡ Σερβ. stan = τυροποιεῖον).

Σταυρὸς (ὁ) : Στοῦ Σταυρό. Τοποθεσία ΝΛ τοῦ χωριοῦ.

Στενὸ (τό) : Στοῦ Στενό. Τοποθεσία ἢ στενὴ διάβαση. Τέτοιες τοπωνυμίες συναντοῦμε πολλὲς στὸ χωριὸ αὐτό.

Σητέρες (οἱ) : Σ᾽ στ᾽ Σητέρις. Σχισμὴ ἀνάμεσα σὲ βράχους ποὺ κρατάει ὀρόχυνα νερὰ Δ τοῦ χωριοῦ. Ἡ ρωγμὴ ποὺ κρατάει τὸ νερὸ εἶναι παρειμφερὴς πρὸς τὸ ἰγδίον).

Στεφάνι τοῦ Βέλιου (τό) : Στοῦ Στιφάν᾽ τ᾽ Βλλ᾽. Βράχος Β τοῦ χωριοῦ (στεφάνι = βράχος). Ὑπάρχουν πολλὰ τέτοια στεφάνια ἐδῶ π.χ. Στεφάνι Κόκκινου Λ τοῦ χωριοῦ, Στεφάν᾽ τ᾽ Τσίρου ΒΛ κλπ.

Στουρνάρια (τά) : Στὰ Στουρνάρια. Τοποθεσία ΝΔ τοῦ χωριοῦ ποὺ ἔχει πολλὰ στουρνάρια (πυριτόλιθους).

Στρούγγα (ἡ) : Στ᾽ Στρούγγα... Ὑπάρχουν πολλὲς τοποθεσίες ποὺ ἄλλοτε ἦταν Στρούγγες. (Κ. Μέτζιος: Εἶναι ἡ Μολδ. strunga = ἡ περιοχὴ ὅπου ἀρμέγου τὰ ζῶα).

Σύρμια (τό) : Στοῦ Σύρμια. Ἀτραπὸς καὶ ἡ κοντὰ σ᾽ αὐτὴ τοποθεσία.

Τοῦρλες (οἱ) : Σ' τσ' Τοῦρλις. Τοποθεσία μὲ ὁράχους ποὺ ἀπέχουν μεταξύ τους. (Κ. Μέρτζιος: Ἀπὸ τὸ Ρουμαν. turla = πύργος).

Τοῦφες (οἱ) : Σ' τσ' Τοῦφις. Πολλὲς τοποθεσίες μὲ θάμνους (τοῦφες). (Κ. Μέρτζιος: Ἀπὸ τὰ Ρουμαν. καὶ Ἀλβαν. tufa. tufë = θάμνοι).

Τρανὰ (τά) : Τοποθεσία μὲ χωράφια ΒΑ τοῦ χωριοῦ.

Τριλάγγαδα (τά) : Τριλάγγαδα. Τοποθεσία ΒΔ τοῦ χωριοῦ, ὅπου συμβάλλουν τρία λαγγάδια.

Τζερντίμια (τά) : Στὰ Τζιρντίμια. Τοποθεσία ΒΔ τοῦ χωριοῦ μὲ χωράφια καὶ δάσος.

Τρύπα τ' Ἀητοῦ (ἡ) : Σ' Ντρύπα τ' Ἀητοῦ. Τοποθεσία Α τοῦ χωριοῦ ὅπου ὑπάρχει τρύπα ποὺ κάνουν οἱ ἀητοὶ τὴ φωλιά τους.

Τσιόκαλα (τά) : Στὰ Τσιόκαλα. Τοποθεσία ποὺ εἶναι γειάτη ἀπὸ σωροὺς μὲ τσιόκαλα (λιανολίθαρα) μέσα στὸ χωριό.

Τσιούκα - Νάλτα (ἡ) : Σ' Ντζιούκα Νάλτα. Λόφος Α τοῦ χωριοῦ. (Κ. Μέρτζιος: Εἶναι Ρουμαν. λέξις ciuc = κορυφὴ καὶ inalt = ὑψηλή).

Τσιούμα τοῦ Γερογιάννη (ἡ) : Σ' Ντζιούμα τ' Γιρουγιάνν'. Λοφίσκος Α τοῦ χωριοῦ.

Τζιουμὶ στὰ χουράφια: Στοὺ Τζ'μὶ στὰ χουράφια. Λοφίσκος Α τοῦ χωριοῦ.

Τσούτσουρος (ὁ) : Στοὺν Τσούτσουρου. Τοποθεσία Β τοῦ χωριοῦ, ὅπου δάσος καὶ πλαγιά. Αὐτὴ ἡ τοποθεσία λέγεται καὶ Πύργος (ἴδε λέξη) γιατὶ ἐδῶ ὑπάρχει πύργος (κυλινδρικὸς τοῖχος) μὲ πολλὰ λιθάρια ποὺ χρησιμεύει γιὰ σύνορο στὶς ἰδιοκτησίες.

Τυλίχτρα (ἡ) : Σ' Ντυλίχτρα. Τοποθεσία ὅπου οἱ χωρικὲς ἁπλώνουν τὰ νήματα καὶ τυλίγουν τὰ βλάρια νὰ τὰ βάλουν στὸν ἀργαλειό. Α. τοῦ χωριοῦ.

Τυφλὸς (ὁ) : Στοὺν Τ'φλό. Τοποθεσία ΝΑ τοῦ χωριοῦ, ὅπου τὸ ἔδαφος δὲν εἶναι στερεό. Ἐδῶ τὰ νερὰ τῆς βροχῆς ἀποσποῦν μεγάλες πέτρες ποὺ καταρακυλοῦν μὲ πάταγο καὶ κάνουν τὴ διάβαση πολὺ ἐπικίνδυνη. Οἱ παλιοὶ ἔλεγαν: «ὅταν διαβαίνετε τὸν Τ'φλό, νᾶστε ξομολογημένοι». (Ἰ. Παπαζήσης).

Τσιφτιλίνα (ἡ) : Σ' τσ' Τσιφτιλίνας. Δάσος καὶ χωράφια ΒΔ τοῦ χωριοῦ.

Φονικὰ (τά) : Στὰ Φουν'κά. Τοποθεσία Β τοῦ χωριοῦ, ὅπου λένε ὅτι σκοτώθηκαν δυὸ ἀδέρφια, ποὺ φιλονίκησαν γιὰ ἕνα αὐλάκι χωράφι.

Φυάρικα (τά) : Στὰ Φυάρ'κα. Τοποθεσία Β τοῦ χωριοῦ δασώδης κοντὰ στὸν Ἄραχθο, ὅπου ἄλλοτε ἦταν ρείκια. (Κ. Μέρτζιος: Ἀπὸ τὴν Σλ. frialjika = βάτραχος πρασινωπός).

Χάβος (ὁ) : Στοὺ Χάβου ἢ Στ' Χάβ'. Ἀπόκρημνη καὶ χαώδης τοποθεσία Ν τοῦ χωριοῦ. Μᾶλλον παράγεται ἐκ τοῦ: Χάος - χάβος.

Χαλάσματα (τὰ) ἢ Χάλασμα (τό) : Στὰ χαλάσματα ἢ Στοὺ Χάλασμα. Τοποθεσία ΝΑ τοῦ χωριοῦ, στὴν ὁποία τὸ ἔδαφος παρασύρεται ἀπὸ τὶς βροχές.

Χαλιὰς (ὁ) : Στοὺ Χαλιά. Κάθε τοποθεσία μὲ πολλὰ λιανολίθαρα (χαλίκια).

Χαλίκια (τά) : Στὰ Χαλίκια. Κάθε τοποθεσία μὲ πολλὰ χαλίκια. Μερικὲς ἔχουν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἰδιοκτήτη τους π.χ. Χαλίκ' τ' Παπαθανάσ' Ν τοῦ χωριοῦ.

Χούνη (ἡ) : Στ' Χούν'. Φαράγγι βαθὺ Ν τοῦ χωριοῦ.

Χριμπόρος (ὁ) ἢ Χριμπόρια (τά) : Στ' Χριμπόρ' ἢ Στὰ Χριμπόρια. Χωράφια μανδρωμένα ΝΔ τοῦ χωριοῦ. (Κ. Μέρτζιος: Σχετίζεται ἢ μὲ τὸ Μολδ. hrib = εἶδος μύκητος ἢ μὲ τὸ Ρουμ. hiriba = εἶδος χόρτου).

Χωράφια (τά) : Στενοχώραφα Α τοῦ χωριοῦ κάτω ἀπὸ τὸν Ἀηλιά.

ΚΩΝ)ΝΟΥ ΑΘΑΝ. ΔΙΑΜΑΝΤΗ

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΡΟΔΑΥΓΗ ΤΩΝ ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ*

Δ

259. Λὰ ἢ Λὰγκ ἢ Λὰμπ ἢ Λὰν = δὲν (ἀρνητ. μόριο).

α) Λὰ μπροστὰ ἀπὸ λέξεις ποὺ ἀρχίζουν ἀπὸ ἠχηρὸ ἢ διαρκὲς σύμφωνο (β. γ. δ, ζ, θ. λ. μ. ν, ρ. σ. φ καὶ χ). Π.χ. δὰ βάνου, δὰ γένιτι, δὰ δίνου, δὰ ζιακατάου, δὰ θέλου, δὰ λιανίζιτι, δὰ μὶ μέλ', δὰ νοιώθω, δὰ ρώτσα, δὰ σαλαγάου, δὰ φύτρουσι, δὰ χύνιτι.

β) Λὰ γκ = μπροστὰ ἀπὸ λέξεις ποὺ ἀρχίζουν ἀπὸ σύμφωνο κ ἢ ξ. Π.χ. δὰ γκάνει, δὰ γκολλάει, δὰ γκρύβιτι, δὰ γξέρου, δὰ γξαναπαϊάνου.

γ) Λὰ μπ = μπροστὰ ἀπὸ λέξεις ποὺ ἀρχίζουν ἀπὸ σύμφωνο π ἢ ψ. Π.χ. Λὰ μπουροῦ, δὰ μπαϊάνου, δὰ μπίνου, δὰ μπιράει τοὺ πουτάμ, δὰ μφόρσι ἡ γίδα, δὰ μφόνσα τίποτα.

δ) Λὰν μπροστὰ ἀπὸ λέξεις ποὺ ἀρχίζουν ἀπὸ φωνῆεν ἢ τ. Π.χ. δὰν λάχου, δὰν ἔχιτι, δὰν ἀκούϊτι, δὰν τρώει, δὰν τοὺς γλιάπου.

Σ' ὅλες αὐτὲς τὶς περιπτώσεις κάποτε παραλείπεται στὴν κουβέντα τὸ ἀρχικὸ δ. καὶ τότε ἔχουμε: α) ἀ. π.χ. ἀ θέλου, ἀ γένιτι κλπ. β) ἀ γκάνει, γ) ἀ μπουροῦ. δ) ἀν ἔρχιτι, ἀν τρώει.

Πρβλ. καὶ τὸν ἀριθμὸ 3, γ τοῦ Λεξιλογίου.

260. Ναίμονας, ὁ (πληθ. οἱ δαιμόνοι καὶ τὰ δαιμόνια) = ὁ Σιάϊτανος ἢ Σιαϊτάν'ς ποὺ τὸν συναντοῦν στοὺς ἔρημους δρόμους, στὰ λαγκάδια, στοὺς μύλους καὶ στὸ λόγγο μεταμορφωμένον σὲ γάτα, τραΐ, φίδι, φωτιὰ κλπ. καὶ τὸν διώχνουν λέγοντας τὸ «Πάτερ ἡμῶν» ἢ τὸ «Πιστεύω» ἢ ἔχοντας ἐπάνω τους ἁλάτι ἢ σκροῦμπο ἢ χτυπώντας τον μὲ τὸ ζέρβιο τὸ χέρι. Κάποτε σοῦ ρίχνεται καὶ στὴ ράχη σου καὶ γιὰ νὰ τὸν διώξεις τὸν Ξορκίζεις λέγοντας: «τφοῦ! καὶ παρασκατό, τφοῦ! καὶ παρασκατό». Γιὰ νὰ φύγει καΐνε μάλλινα ἢ πετσιὰ γιὰ νὰ μυρίσει σκροῦμπος. Τὴ νύχτα φεύγει ἅμα λαλήσει ὁ μαῦρος κόκοτος. Ἅμα τὸν συναντήσουν στὸ δρόμο δὲν κρένουν, γιατὶ σοῦ παίρνει τὴ φωνὴ καὶ μένεις μοῦτος (=μουγγός). «Λὰν τοὺ κάνου ἰγὼ αὐτὸ π' οὐ δαίμουνας νὰ σκάσ'». «μὶ τὴν οὐμόνοια σκᾶν τὰ διμόνια». «τί τ' μπῆκι οὐ δαίμουνας». «ἰέχει τοὺ δαίμονα κατσιούλα».

261. Ναιμονόμπλοξ, ὁ = δαιμονόμυλος, μύλος στοιχειωμένος.

262. Λάρτι, τὸ = ξύλινο ἐργαλεῖο, ἢ ἕνα γιὰ νὰ χτυποῦν τὰ χερόβολα καὶ νὰ τινάζεται τὸ στάρι στὸ ἁλώνι, ἢ δυό, ἕνα χοντρὸ κοντύτερο καὶ ἕνα λιανὸ μακρύτερο, δεμένα μὲ σχοινὶ ἢ πετσὶ στὶς ἄκρες, μὲ τὰ ὁποῖα στουμπᾶν τὸ σωριασμένο στὸ ἁλώνι σιτάρι γιὰ νὰ βγεῖ ὁ καρπὸς καὶ νὰ μείνει ἐπάνω του τὸ ἄχυρο. Αὐτὰ εἶναι τὰ δ α ρ τ ό ξ λ α (=ξύλα κατάλληλα νὰ κάμουν δάρτια).

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 66.

Λὺτὸν τὸν δαρμένο σωρὸ ὕστερα τὸν ξεχωρίζει τὸ δ ι κ ρ ι ά ν ι σὲ ἄχυρο καὶ σιτάρι.

263. Λ α χ λ ι ά, ἡ = ἡ δακτυλιά. ὅσο πιάνει ἡ ἄκρη τοῦ δακτύλου: «ἰάφαγα νιὰ δαχλιὰ μέλ'».

264. Λ ά χ λ ο, τὸ = τὸ δάκτυλο: «ὅπγοιους βὰν τοὺ δάχλον στοὺ μὲλ τοὺ βὰν κὶ στοὺ στόμα». Λ α χ λ ί θ ρ α, ἡ = ἡ δακτυλίθρα.

Στὴ λέξη δ ά χ λ ο ἔχουμε τὴν ἑξῆς φθογγικὴ ἐξέλιξη:

δάκτυλον > δάχτυλο > δάχτλο

δάχλο

α) τὸ κτ ἔγινε χτ: κτίζω - χτίζω, κτήριο - χτήριο, κτένι - χτένι.

β) τὸ ἄτονο υ (ἢ γενικὰ i) στὰ βόρεια ἰδιώματα ἀποβάλλεται π.χ. ρώτησα - ρώτσα, ὅρισε - ὅρσε, μέθυσε - μέθσε, δάνεισε - δάνσε, δάχτυλο - δάχτλο.

γ) Ἀποβάλλεται σύμφωνο ἀπὸ σύμπλεγμα πολλῶν συμφώνων καὶ γίνεται τὸ χτλ - χλ μὲ ἀποβολὴ τοῦ τ. Λάχτλο - δάχλο.

Καὶ σὲ ἄλλα συμπλέγματα συμφώνων:
χτκ - χκ: μαζώχκταν - μαζώχκαν
στκ - σκ: χωρίστκαν - χωρίσκαν
ρθσ - ρσ: νὰ ἔρθεις - ἔρθ̓ς - νὰ ἔρς
φτκ - φκ: πιδέφτκα - πιδέφκα

265. Λ γ ι ά ζ ο μ α ι = διάζομαι = ξετυλίγω τὰ κουβάρια τὸ στημόνι καὶ ἑτοιμάζω τὸ σκουτὶ νά 'ναι ἕτοιμο ν' ἀρχίσω στὸν ἀργαλειὸ νὰ ὑφαίνω. δηλ. περνάω τὸ γνέμα στὰ διάφορα ἐργαλεῖα τοῦ ἀργαλειοῦ: «ξέρω καὶ ὑφαίνω κάμπικα καὶ διάζομαι φελούκα». «Τά, Θέ μ̓. τσιαποῦ τὰ διάζονται. τά, Θέ μ̓. τσιαποῦ τὰ τλίγουν. Στοὺς οὐρανοὺς τὰ διάζονται. στοὺς κάμπους τὰ τυλίγουν». «Ποῦ εἶστε γλέστρες μ̓. ποῦ εἶστε διάστρες. νὰ μ' τὸ ὑφάνετε τὸ γνέμα».

266. Λ γ ι α κ ᾶ ς, ὁ = ὁ γιακᾶς.

267. Λ γ ι α ο υ ρ τ ά ρ (ι). τὸ = γιαουρτάρι. μικρὴ ποσότητα ἀποξηραμένης γιαούρτης ποὺ χρησιμεύει σὰ ζύμη γιὰ νὰ πήξει τὸ γάλα καὶ νὰ γίνει γιαούρτη.

268. Δ γ ι α σ ί δ ι. τὸ = γνέμα μαζεμένο στὸ ἄνοιγμα τῶν δύο χεριῶν τεντωμένων μπροστά, ἡ κούκλα τὸ γνέμα: «πόσα δγιασίδγια γνέμα ἀγόρασις;».

269. Δ γ ι ό φ υ ρ (η). ἡ = ἡ γέφυρα: «Κατέβασι τοὺ πουτὰμ κὶ δὲ μπιράει τοὺ ξύλου. Οὺ πατέρας κλεῖσκι πέρα. Πῶς θὰ νάρθ̓ δῶθι; Θὰ πάει ἀπ' 'ν Ἄρτα νὰ πιράσ' στ' δγιόφυρ τς Ἄρταις».

270. Δ γ ι ο φ ύ ρ (ι). τὸ γεφύρι. Παρατηροῦμε τὴν ἀνάπτυξη τοῦ δ σὲ μερικὲς λέξεις ποὺ ἀρχίζουν ἀπὸ γι. Π.χ. δ γ ι α κ ᾶ ς, δ γ ι α ο ύ ρ τ η, δ γ ι ο φ ύ ρ ι, ἀπὸ ἐπίδραση λέξεων ποὺ ἀρχίζουν ἀπὸ δγι-. π.χ. δγιαβαίνω, δγιάζομαι. δγιακονάω. δγιάτανος. δγιάολος κλπ.

271. Δ ε ι π ν ά ε ι τ ὸ φ ε γ γ ά ρ ι = μετὰ τὴν πανσέληνο τὸ φεγγάρι ἀργεῖ νὰ βγεῖ τὸ βράδυ καὶ πιστεύουν ὅτι κάθεται καὶ τρώει δεῖπνο.

272. Λ έ ρ ε ι τ ὸ μ ά τ ι = λαγγεύει, κτυπᾶ. ἄλλεται: «μ' δέρ' τοὺ ζέρβγιου μάτ', κάτ' ἄσχημου θὰ ἰδοῦ ἢ θ' ἀκούσου». «δὲρ τοὺ δέξιου μάτ', κάτ' καλὸ θὰ ἰδοῦ ἢ θ' ἀκούσου».

273. Δ έ σ η, ἡ = τὸ μέρος τοῦ ποταμιοῦ ἢ τοῦ λαγγαδιοῦ ἢ τοῦ ρέματος ὅπου γυρίζουν τὸ νερὸ πρὸς τὸ αὐλάκι μὲ ξύλα, λαβδαργιές, πέτρες, κλαριὰ κλπ.

274. Λ ι α κ ο ν ά ρ (η) ς, ὁ (πληθ. οἱ διακοναραῖοι) = ζητιᾶνος.

275. Λ ι ά τ α ν ο ς, ὁ = ὁ διάβολος, ὁ δαίμονας (ἠπιώτερη ἔκφραση τοῦ διάβολος): «νὰ τοὺ πάρ οἱ δγιάτανους», «ἄϊ, στοὺ δγιάτανου».

276. Λ ι ά φ ο ρ ο, τὸ = τὸ κέρδος, ἡ ὠφέλεια: «καλὸ δγιάφουρου» λέμε εὐχὴ σ' ἐκεῖνον ποὺ ἀγοράζει κάτι (δαμάλι, μανάρι κλπ.) γιὰ νὰ τὸ μεταπωλήσει. «τί νὰ σοῦ εἰποῦ, μανούλα μου, ποὺ δγιάφουρου δὲν ἔχεις».

277. Λ ι β ω λ ί ζ ω = περνάω τὸ χωράφι δεύτερο ἀλέτρι. Ἡ καλλιέργεια τῆς γῆς ἔχει στάδια: ξ ε λ α κ κ ώ ν ω, ὀ ρ γ ώ ν ω, δ ι β ω λ ί ζ ω, τ ρ ι β ω λ ί ζ ω, σ π έ ρ ω, σ β α ρ ί ζ ω.

278. Δ ι ο ν έ ς, ὁ = τὸ χρονικὸ περιθώριο: «δὲ μᾶδουκις δ ι ο ν ὲ νὰ ψάξου νὰ κουνουμήσω τὴ γξαγουρὰ γιὰ νὰ μ'δώκουν τοὺ πιδὶ οἱ ληστές». «δγυὸ ὧρις διονὲ ἔεις».

279. Δ ι ο ν έ σ ι α, ἡ = ἡ γυναίκα τοῦ Διονύση.
Παρατηροῦμε τὴν ἀνδρωνυμικὴ κατάληξη -έσια ποὺ ἀπαντᾶ στὰ ὀξύτονα κυρίως ὀνόματα: Διονύης - Διονέσια, Θοδωρῆς - Θοδωρέσια, Κωσταντῆς - Κωσταντέσια, Κωστῆς - Κωστέσια, Ν'κολῆς - Ν'κολέσια, Πιντιλῆς - Πιντιλέσια, Γιαννακὸς - Γιαννακέσια, Χριστοπαπᾶς - Χριστοπαπέσια, Καρᾶς - Καρέσια, Θωμᾶς - Θωμέσια.

280. Δ ι π λ ά ρ (ι) κ α, τὰ = τὰ δίδυμα: «ἡ Τσιβούλα φάσκιουσι κὶ γένσι διπλάρκα».

281. Δ ί φ ο ρ α, τὰ = σῦκα ποὺ γίνονται δυὸ φορές, τὸν Ἰούνιο καὶ τὸν Αὔγουστο.

282. Δ ο ν τ ί τ σ ι α, τὰ = ὀδοντωτὸ ὑφαντὸ κόσμημα σὲ ροῦχο, δαντέλλα. «ἐέχ' δουντίτσια στοὺ βρακί τς». «νὰ φκιάεις κὶ δουντίτσια κιντίδια στ' μπουδιά σ'».

283. Δ ο σ ί μ α τ α, τὰ = φόροι ἢ δικαιώματα σὲ εἶδος ποὺ δίνουν τὸ χρόνο οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ σὲ διαφόρους: «ἀπ' τοὺ σόδημα ἰάχουμι νὰ δώσουμι πουλὺ γέννιμα: τοὺ δραγατ'κό, τοὺ πουτσιάτκου, τοὺ παπαδ'κό, τοὺ μαστουρκό, τοὺ χουργιαν'κό, τοὺ γήμουρου τ' Μπέη, τ' πιρατάρου.

284. Δ ο ύ γ α, ἡ (πληθ. οἱ δ ο ῦ ε ς) = σανίδες στενόμακρες καμπυλωτές, μὲ τὶς ὁποῖες γίνεται ἡ βαρέλα, τὸ βαρέλι, ὁ τάλαρος, ἡ βεδούρα, τὸ βαένι, ἡ κάναλη, ἡ μπουτινέλα.

285. Δ ρ α γ ά τ η ς, ὁ = ὁ ἀγροφύλακας.

286. Λ ρ α γ α τ ι κ ό, τὸ = τὸ γέννημα ἢ ἡ ἀμοιβὴ ἢ τὸ δικαίωμα ποὺ δίνουν στὸ δραγάτη χρονιάς.

287. Λ ρ α μ π ά λ α, ἡ = ξύλο μακρὺ μὲ τρύπα ἀδιέξοδο στὴ μέση ἀπ' τὸ κάτω μέρος, ἐπάνω σὲ ἄλλο ξύλο στυλωμένο στὴ γῆ σὰν παλούκι. Τὸ ξύλο αὐτὸ τῆς γῆς μπαίνει μὲς στὴν τρύπα τοῦ ἄλλου. Στὰ ἄκρη τοῦ ὁριζόντιου ξύλου στηρίζουν τὴν κοιλιά τους ἀντίθετα ἀναμεταξύ τους οἱ παῖκτες καὶ μὲ φόρα καὶ τιναχτὲς κλωτσιὲς στὴ γῆ ἀνεβοκατεβαίνοντας τριγυρίζουν. Γιὰ νὰ τρίζουν τὰ ξύλα βάζουν στὴν τρύπα ποὺ γίνεται ἡ περιστροφὴ βούτυρο.

288. Λ ρ α μ π α λ ι ῶ μ α ι = δραμπαλίζομαι. γυρίζω παίζοντας μὲ ἄλλον δραμπάλα «μὴ δραμπαλιῶσι γιατὶ θὰ σὄρθ' σκτούρα». «σκουτουργιάσκα γιατὶ δραμπαλήθκα πουλλὴ ὥρα».

289. Λ ρ ό μ ο ς κ α λ' β ω μ έ ν ο ς = δρόμος μὲ πέτρες χτισμένος ἢ στρωμένος μὲ ὄρθιες πλάκες ἢ λιθάρια, καλντιρίμι.

290. Λ ρ ο ύ γ α, ἡ = εἰδικὸ ἀδράχτι μεγάλο μὲ φορητὸ σφοντύλι ποὺ ἢ γνέθουν γνέμα χοντρὸ γιὰ τριχιὰ κλπ. ἢ κλώθουν ψιλὸ γνέμα σὲ χοντρότερο. Δρούγα λέγεται καὶ τὸ μαζεμένο στὸ ὡς ἄνω ἀδράχτι γνέμα: «τοῦ δρούγιασις τοὺ γνέμα;». «πᾶρι τὴ δρούγα κὶ κλῶσι τοὺ γνέμα αὐτὸ γιὰ νὰ φκιάσουμε νιὰ τριχιά», «πόσες δροῦγις ἔμασις;».

291. Λ ρ ύ μ ε ς, οἱ = κακοποιὰ πνεύματα τὸ δεκαπενταύγουστο. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ δὲν κάνει νὰ ράψουν, νὰ γνέσουν, νὰ ὑφάνουν, νὰ λουστοῦν κλπ.: «δὰ γκὰν νὰ ὑφάνς γιατὶ εἶνι δρύμις κὶ θὰ σ' κουπεῖ κὶ θὰ λειώσ' τοὺ σκτί».

292. Λ ρ ώ π' κ α ς, ὁ = ὁ ὑδρώπικος, ἡ ὑδρωπικία: «ἡ σαλίβου ἡ γίδα μας φιδγιάσκι κὶ τώρα εἶνι πουλὺ πρησμένη στοὺ στόμα κὶ βγάζ (ἢ στὰζ) δρώπκα. Θὲλ βάριμα μὶ τ' βιλόνα νὰ βγεῖ αἷμα».

Ε

293. ε = ϊα. Τὸ ε προφέρεται ὡς ϊα μὲ διαλυτικὰ ὅταν ὕστερα ἀπ' αὐτὸ ἀκολουθεῖ α, ο, ου, ω. Π.χ. ἔχω - ἰάχου. ἔχουμε - ἰάχουμι. ἔχουν - ἰάχ'ν, ἕνας - ἰάνας. ἀλέθω - ἀλιάθου, ἄλεσμα - ἄλιασμα, γελάω - γιαλάου, βγαίνω - βγιάνου. ἔκαμα - ἰάκαμα, Ἀλέκος - Ἀλιάκος (ἢ Λιάκος). λέρα - λιάρα. αἷμα - ἰάμα κλπ.

294. ε = εά, π.χ. βέρα - βεάρα, μέρα - μεάρα. πέρα - πεάρα. πέθανε - πεάθανι, μαχαίρα - μαχεάρα. κασσέλα - κασσεάλλα. πέτσωσα - πεάτσουσα. ἀσβέστωσα - ἀσβεάστουσα. μέρασα - μεάρασα.

295. Ἔ β ε λ ο, τὸ = πρᾶγμα πελώριο, τεράστιο, ὑπερφυσικό: «τί ἔβιλου εἶν' αὐτό; Ποῦ θὰ τοὺ χωρέσ' οὐ τόπους». «κουβάλαε ἰάνα θεοδέματου, ἰάνα ἔβιλου κὶ τοὺ πήγινι σὰν καράβ».

296. Ἔ ε ι ς = ἔχεις: «τί ἔεις κὶ σκούεις;». Παρατηροῦμε τὸ φαινόμενο ποὺ ἀνάμεσα ἀπὸ φωνῆεν ε ἢ αι καὶ τὴν κατάληξη εις ἀποβάλλεται τὸ σύμφωνο. Π.χ. α) τὸ χ: ἔχεις - ἔεις, βρέχεις - βρέεις, τρέχεις - τρέεις. β) τὸ ζ: σκούζεις - σκούεις, παίζεις - παίεις. γ) τὸ σ στὸ γ΄ ἑνικὸ τοῦ ἐνεστῶτα: μ' ἀρέσεις - μ' ἀρέει.

δ) τὸ σ στὸ β' ἑνικὸ τῆς ὑποτακτ. τοῦ ἀορίστου: νὰ τὸ χύνεις - νὰ τὸ χύεις. βαρέσεις - βαρέεις. φτάσεις - φτάεις.

297. Ἔ ζ α ψ α = ὥρμησα, χύθηκα μὲ ὁρμή, κινήθηκα ἀπότομα καὶ ὁρμητικὰ πρὸς κάτι: «ἔζαψα καταῆ νὰ τὸ πάρω».

298. Ε ἴ β ο υ λ ο, τὸ = πρᾶγμα: «καθένας τὸ θέλ' τὸ εἴβουλό τ', δὲν τὄχει γιὰ σένα», «ὅλα τὰ εἴβουλα ἰάχ'ν τὴν ἀξία τς».

299. Ε ἴ δ (ι) σ μ α, τὸ (πληθ. τὰ εἰδίσματα) = ἀντικείμενο, πρᾶμα: «νὰ μὴν τοὺ πράεις τοὺ ξένου εἴδζμα, τὰ εἰδίζματα τὰ ξένα νὰ μὴν τὰ πγιάνς».

300. Ε ἴ ν ο ρ ο, τὸ = τὸ ὄνειρο: «ἀλλοῦ τοὺ εἴνουρου κι ἀλλοῦ τοὺ θᾶμα».

301. Ἐ κ ε ῖ ϊ α ϊ α = ἐκεῖ για για = ἐκεῖ δά.
Παρατηροῦμε τὸ δεικτικὸ μόριο ϊὰ ἢ καὶ διπλὸ ϊὰ ϊά: «ἰκεῖ ϊα ϊα». «ἰδῶ ϊα ϊα». «ἰδῶ ϊα πουνάου».

302. Ἔ λ λ η, ἡ = γίδα ποὺ τῆς δίνουν διάφορα ἀνθρώπινα ὀνόματα ἀγαπητά: π.χ. Ἔλλη, Σάλλα. Μαρίκα κλπ.

303. -έ λ η ς, -έ λ ο υ, -έ λ (ι) κ ο : Κατάληξη ἐπιθέτων ποὺ φανερώνει ἐλαφρὰ δόση βρισιᾶς ἢ μομφῆς ἀπὸ γνώρισμα τοῦ σώματός του κάποιου ποὺ εἶναι ἄτακτο. Π.χ. γκαβέλου. κτσέλου. κφέλου. κιτρινέλου. μαυρέλου. μπνέλου. πριτσιάλου. μικρέλης, τρανέλης, χοντρέλου κλπ.

304. Ἔ ν α γ κ ε ρ ὲ = παρόμοιος, ὅμοιος: «αὐτὸ τὸ φαῒ εἶναι ἕνα γκερὲ μὲ τοὺ θκό μ'».

305. Ἔ ν τ α φ α, τὰ = τὰ ἔγκατα. τὸ μεγάλο βάθος: «τὄκρυψι στὰ ἔνταφα τς γῆς». «νὰ σὶ βάλου στὰ ἔνταφα τς γῆς».

306. Ἔ ρ γ ο ς, ὁ = μέρος ἢ τμῆμα τοῦ χωραφιοῦ ποὺ ἀναλαμβάνουν κάθε φορὰ οἱ ἀργάτες καὶ προχωρᾶν δουλεύοντας νὰ τὸ βγάλουν πέρα: «λᾶτε νιὰ παταῖὰ οὖλ' μαζὶ γιὰ νὰ βγάλουμι τοὺν ἔργου πέρα». Στὸ ξελάκκωμα. στὸ σκάλο, στὸ θέρο χωρίζουν τὴ λάκκα τοῦ χωραφιοῦ σὲ ἔργους καὶ τοὺς τελειώνουν μὲ τὴ σειρά.

307. -έ σ ι α ' ἀνδρωνυμικὴ κατάληξη στὰ ὀνόματα γυναικῶν παντρεμένων. Ἁπαντᾶ κυρίως στὰ ὀξύτονα ὀνόματα. Π.χ. Θοδωρῆς - Θοδωρέσια. Κωσταντῆς - Κωσταντέσια, Ν'κολῆς - Ν'κολέσια κλπ Στὰ παροξύτονα ὀνόματα ἡ κατάληξη εἶναι: -αινα, π.χ. Ν'κόλας - Ν'κόλαινα, Κώστας - Κώσταινα. Γιώργης - Γιώργαινα.

308. Ἔ χ ο ς, τὸ = ὁ πλοῦτος, ἡ περιουσία: «αὐτὸς ἔχει ἔχος». «ποῦ εἶναι τὰ ἔχη του;». «τὴ γιαλάδα τὴ θέλον γιὰ ἔχος (= γιὰ διατήρηση)» (ὄχι γιὰ πούλημα ἢ σφάξιμο).

309. Ἔ χ ο ύ μ ε ν ο ς, η, ο = πλούσιος. ἄνθρωπος μὲ ἔχος.

Ζ

310. Ζ ά β α, ἡ (πληθ. οἱ Ζάβες) = οἱ σοῦστες ποὺ κουμπώνουν τὰ ροῦχα, σὰν εἶδος κόπτσες.

311. Ζ ά β α τ ο. τὸ = χωράφι ἴσιο καὶ παχὺ ποὺ γίνονται μεγάλες ρόκες: «ἡ μεγάλ' πιζούλα ἰέχ ἰάνα ροκομανιὸ σὰ ζάβατον».

312. Ζ ά λ η. ἡ = α) σκοτούρα, ζαλάδα: «νὰ σὶ βαρέσ' κακιὰ ζάλ. Νὰ σὶ πγιάσ' ἡ ζάλ', μώρα ζαλιάρ'κου, μώρα ζαλουταραμένο. π' νὰ σὶ ζαλουκνήσ' ἡ θέρμ'. Δὲν ξέρου τί σὶ ζαλουκούνσι οὐ δγιάτανους».
β) χωράφι ζάλη = εὔφορο πολύ, χωράφι μάνα.

313. Ζ α μ π λ ά κ α. ἡ = ἀρρώστια τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων.

314. Ζ α π ώ ν ω = παίρνω μὲ τὸ ἀστε - ντούα, διὰ τῆς βίας μὲ τὸ ἔτσι θέλω, παλληκαρίσια, σφετερίζομαι: «μᾶς ζάπουσι τοὺ χουράφ' κὶ δὲ μπουροῦμι τώρα νὰ τοὺν βγάλουμι», «αὐτὸ τοὺ χουράφ' τῶχ' ζαπουμένου».

315. Ζ ά ρ κ ο ς, η, ο = γυμνός, χωρὶς ροῦχα ἢ μέρος χωρὶς δέντρα: «Ζάρκον βνὶ (= ἀποψιλωμένο, χωρὶς δέντρα)».

316. Ζ γ ά λ τ ρ α. τὰ = τὰ ζυγάλετρα = ὁ ζυγὸς καὶ τὸ ἀλέτρι μαζὶ = ὅλα τὰ σύνεργα τοῦ ζευγίτη (ζυγός, ἀλέτρι, φκέντρα, γ(υ)νί).

317. Ζ γ α ν τ ζ ώ ν ω = πιάνομαι μὲ τὰ νύχια χεριῶν καὶ ποδιῶν καὶ σκαρφαλώνω σὲ κλαρὶ ἢ γκρεμὸ ἢ βράχο: «τήρα πῶς ζγαντζώθκι στοὺ κλαρὶ σὰ μπλί, σὰ γάτα, σὰν τσιουτσιούτα».

318. Ζ γ ο υ β ά ω = πειράζω κάποιο ζῶο ποὺ ἐρεθίζεται εὔκολα (σκύλο, βώδι, μπλάρι κλπ.): «μὴν τοὺ ζγουβᾶς τοὺ σκλί, ἄς του νὰ κοιμᾶτι, γιατὶ θὰ σὶ δαγκάσ'». «μὴ τ' ζγουβᾶς τ' γίδα π' ἀρμέου γιατὶ θὰ μ' χύσ' τοὺ γάλα». «τὴ ζγούβσις κὶ κλώτσησι».

319. Ζ γ ώ ν ω = ζυγώνω, πλησιάζω: «ζύγουσι κατ' ἰδῶ νὰ ἰδεῖς πῶς θὰ σὶ κάμου». «ζύγουσι ἡ Λαμπρή». «ζύγουσι τ' Βαγγελζσμοῦ, καταπουδοῦ φτάν' κὶ τ' Λαζάρ'».

320. Ζ ε μ α τ ο ύ ρ α. ἡ = στὸν καιρὸ τῆς πείνας ζεσταίναμε νερὸ στὸν τέντζερη ἢ στὸ κακάβι καὶ τρίβαμε μέσα ψωμὶ ἀλειψὸ καὶ ρίχναμε καὶ λάδι καὶ αὐτὸ τὸ φαΐ τὸ λέγαμε ζεματούρα: «τί φάταν σήμερα; — ἔφκιασαμαν ζιματούρα».

321. Ζ έ ρ β ι ο ς, α, ο = ὁ ἀριστερός.

322. Ζ ε ρ β ό ς, ἡ, ὸ = ἀνήλιαγος, τοποθεσία ποὺ δὲν τὴ βαρεῖ ὁ ἥλιος. Τὸ Ζερβὸ = μέρος ἀνήλιαγο. «Ὅλα τ' ἀπόσκια περπατεῖ, τ' ἀπόζερβα ἀγναντεύει».

323. Ζ ε ύ λ α. ἡ = ἡ ζεύγλη, τὰ περὶ τὸν τράχηλον τοῦ καματεροῦ ξύλα ποὺ μπαίνουν στὶς τρύπες τοῦ ζυγοῦ καὶ τὸν στηρίζουν.

324. Ζ ε ύ ω = α) βρωμάω φοβερά, ζέχνω. β) βάζω στὸ ζυγό: «ἔζιψα τοὺ **ζιβγὰρ** νὰ **σπείρου**».

325. **Ζ η λ ε ρ ό ς**, ἡ, ὁ = ζηλευτός: «αὐτὸ εἶνι φαῖ ζηλιρό». «νὰ μ' δώεις ἀποὺ κειὸ τοὺ μέρους τς πήττας γιατὶ μοὺ εἶνι πουλὺ ζηλιρὸς οἱ κόθρους».

326. Ζ (η) μ ι ά, ἡ = α) ἡ ζημία: «ἰάπαθα μιγάλ' ζμνιά». β) τὸ πρᾶγμα ποὺ ὑφίσταται τὴ ζημιὰ (σπαρτό, ρόκες, καρποκλάρια κλπ.): «φύλα καλὰ τὰ γίδγια νὰ μὴ μποῦν στ' ζμνιά».

327. Ζ ι ά γ κ λ α, ἡ = τὸ στράβωμα ἢ χάλασμα τοῦ μετάλλου κοφτερῶν ἐργαλείων (τσεκούρας, κασαριοῦ, κλαδευτηριοῦ, μαχαιριοῦ, ξυραφιοῦ, δρεπανιοῦ κλπ.) ἀπὸ κτύπημα: «τοὺ χτύπσις τοὺ δριπὰν στοὺ λθὰρ κ' ἔβγαλις ζιάγκλις».

328. Ζ ι α κ α τ ά ω = πιάνω καὶ κουνάω κάτι ποὺ τὸ παραμικρὸ μπορεῖ νὰ τὸ βλάψει: «οὺ λάκκους εἶνι βουλλουμένους μὶ τοὺ ρούμπαλου. Μὴ τοὺ ζιακατᾶς τοὺ ρούμπαλου γιατὶ θ' ἀπουλθεῖ οὺ λάκκους».

329. Ζ ί λ ι α, τὰ = τὰ στρογγυλὰ παφλάκια ποὺ ἔχει ὁ νταερὲς (= τὸ ντέφι) στὸν κόθρο, τὰ ὁποῖα μὲ τὸ κούνημα ἢ τίναγμα ἢ τρέμολο κάνουν ἦχο: «νὰ βαρεῖς τοὺ νταϊρὲ κὶ νὰ λαλεῖς κὶ τὰ ζίλια», «σάμπως νὰ ἠχοῦν τὰ τύμπανα καὶ νὰ λαλοῦν τὰ ζίλια».

330. Ζ ι ό γ κ ο ς, ὁ = ἐξόγκωμα συνήθως στὸ κεφάλι, στὸ μέτωπο, στὶς πλάγιες κόγχες τῶν ματιῶν, καρούμπαλο: «ἐπισι κὶ βάρισι σ' μπάλα κὶ ἔβγαλι ζιόγκου».

331. Ζ ι ό χ ο ς, ὁ (πληθ. τὰ Ζ ι ό χ ι α) = οἱ ζοχοὶ (χορταρικό).

332. Ζ μ ο υ ρ ά ω = βουτάω βιαστικὰ στὸ νερὸ καὶ τὰ μουσκεύω ροῦχα ἢ ἄλλα ὑφάσματα κλπ.: «θὰ τὰ πλύνς καλὰ τὰ σκτγιά: ἰγὼ λέου ζμούρα τα λίγου ὅπους - ὅπους στοὺ νιρὸ κὶ βγάλτα στοὺν ἥλιου». «θὰ σὶ ζμουρήσω».

333. Ζ μ π ο ρ ί ζ ω = ἀστειεύομαι, χαριτολογῶν, λέω ἀστεῖα γιὰ νὰ γελᾶμε: «καθόμασταν ἰκεῖ στοὺ πιζοὺλ κί ζμπόρζαμαν». «ἡ Γιώργης ἰκειὲς τς μέρις οὔλου ζμπόρζι κί τραγούδαε σὰ νά ξιρι π' θὰ σκουτουθεῖ».

334. Ζ ο υ ν ά ρ (ι) τοῦ Θεοῦ, τὸ = τὸ οὐράνιο τόξο, ἡ Ἶρις.

335. Ζ ο ύ ρ α, ἡ = ὅ,τι μένει στὸ τηγάνι ἢ τὴν τέντζερη ὅταν βράζουν τὸ βούτυρο νὰ λειώσει, ἐκεῖνο τὸ κολλῶδες καὶ ἁρμυρὸ κατακάθι ἢ καὶ τὸ ἐπάνω στὴν ἐπιφάνεια μὲ τὸν ἀφρὸ ποὺ τὸ μουλεύουν τὴν ὥρα ποὺ βράζει.

336. Ζ ω ν ά ρ ω. ἡ = γίδα ποὺ στὰ πόδια ἢ στὶς κοιλιὲς κυρίως φέρει παρδαλούδια ὁλόγυρα ἄσπρα σὰ νὰ ἔχει ζωνάρια.

Η

337. Ἠ λ ι α κ α ς, ὁ = ἡ ἡλίασις: «μὴ γκάθισι καταηλιοῦς γιατὶ εἶνι

πουλὶ καυτὸς κὶ θὰ σί πγιάσ' ἤλιακας». «τὸν πιδὶ τοὺ χτύπσι ἤλιακας γιατὶ δούλιβι κὶ κοιμήθκι καταηλιοῦς».

338. Ἤ μ ο ρ ο, τὸ = τὸ γήμορο, τὸ δέκατο ποὺ πληρώνανε σὲ εἶδος στὸ Μπέη ἀπὸ τὰ γεννήματα τῆς γῆς.

339. Ἤ π ρ α γ ο ς, η, ο = πρᾶος, ἥσυχος, φρόνιμος: «ἦταν ἕνας ἤπραγους ἄνθρουπους».

340. Ἤ σ κ ι α, τὰ = οἱ σκιὲς τῶν βουνῶν ποὺ μετὰ τὴ δύση τοῦ ἥλιου κατεβαίνουν σιγὰ - σιγὰ τὶς πλαγιές, τὶς ράχες καὶ ρεματιές, τὸ ποτάμι. ἀνεβαίνουν ὥς τὸ ἀνατολικὸ βουνό, χρωματίζουν γιὰ λίγο τὰ ἐκεῖ ἐπάνω σύννεφα καὶ χάνονται. Μὲ τὰ ἥσκια κανονίζουν καὶ τὴν ὥρα: «νὰ κόψεις τοὺ νιρὸ ἅμα φτάσ' ν τὰ ἥσκια στοὺ ποντάμι».

341. Ἤ σ κ ι ω μ α. τό = φάντασμα, πνεῦμα, δαίμονας.

Θ

342. Θ έ α τ ρ ο. τό = τὸ θέατρο, κωμικὸ θέαμα: «μ' ἔκαμις θέατρο = μὲ ρεζίλεψες, μ' ἔκαμες σουργούν».

343. Θ ε λ έ σ π ι α, τά = μεγάλα λιθάρια.

344. Θ ε λ ό ς, ἡ, ὁ = ὁ θολός: «τοὺ νιρὸ εἶνι θιλό».

345. Θ ε λ ώ ν ω = θολώνω, καὶ ξ ε θ ε λ ώ ν ω = κατακάθομαι καὶ ἀρχίζω νὰ λαγαρίζω: «ἄφστου τοὺ νιρὸ νὰ ξιθιλώσ', μὴν τὸ θιλώνς. Λὲν τοὺ θέλουσα. Ξιθέλουσι».

346. Θ έ μ ε λ ο. τὸ = τὸ θεμέλιο το ὑσπιτιοῦ: «ἰάσκαγις βαθγειὰ κὶ θὰ χαλάεις τοὺ θέμιλον τ' σπιτγιοῦ», «τοὺ ξιθιμέλιουσις τοὺ σπίτ. Ξιθιμιλιώθκι».

347. Θ έ ρ μ η. ἡ = ὁ πυρετός, ἡ ἑλονοσία. Θ ε ρ μ α ί ν ο μ α ι = μὲ πιάνει θέρμη. Θ ε ρ μ α σ μ έ ν ο ς, η, ο = πυρέσσων ἀπὸ ἑλονοσία.

348. Θ η λ ί. τό = τὸ φελί, κομμάτι, φέτα (ψωμί, πίττα).

349. Θ ο υ ρ ί δ α. ἡ = ἄνοιγμα ὀρθογώνιο μέσα στὸν τοῖχο τοῦ σπιτιοῦ ποὺ γίνεται μὲ πέντε πλάκες σὰν μικρὸ παράθυρο τοῦ ὁποίου τὸ βάθος κλείνεται μὲ πλάκα καὶ τὸν τοῖχο τοῦ σπιτιοῦ. Τέτοια γίνονται συνήθως δύο στὰ δύο μέρη τοῦ τζακιοῦ ὅπου μπαίνουν διάφορα πράγματα τῶν γερόντων κυρίως ἢ καὶ ἐν γένει τοῦ σπιτιοῦ (καφεντέρα, καφόμπρικα, καραπαπᾶς, καφοζάχαρη, καμπακέλα, ὁ πριόβολος, τὸ μαχαίρι, ὁ σουγιᾶς κ. ἄ.). Σπανιώτερα κάνουν καὶ δυὸ μικρότερες θουρίδες στὸν ἴδιο τοῖχο ἀλλὰ ψηλότερα. Καὶ σὲ ἄλλα μέρη μέσα στὸ σπίτι ἢ καὶ ἔξω γίνονται θουρίδες, ἰδίως δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ στὴν εἴσοδο ἀπ' ἔξω. Ἀπαντᾶ καὶ σὲ σύνθετα: κλανοθουρίδες, βρισιὰ χαϊδευτικὴ σὲ μικρὰ παιδιά: ἔλα ἰδῶ μώρα κλαν...»

Παίρνει καὶ διάφορα ὀνόματα ἀπ' τὸ σχῆμα, τὴ χρήση, τὸν κάτοχο. π.χ. ἡ κουτσ' κούλα, ἡ τρανή, στὸ στρωτό, τ' πατέρα, τς μάνα, τς βάβου. Ἡ λέξη εἶναι ἡ ἑλληνικὴ θυρίδα ὅπου διατηρεῖται ἡ προφορὰ τοῦ υ ὡς ου, ὅπως καὶ σὲ ἄλλες λέ-

ξεις ὅπου τς υ προφέρεται σὰν ου ἢ ιου π.χ. ἀχούρι (ἀπ' τὸ ἄχυρο), γιούρτη (ἀπὸ τὸ γύρτης), λιοῦκος (ἀπὸ τὸ λύκος), βρυκόλακας (ἀπ' τὸ βρυκόλακας).

Τὸ ου στὴ διάλεκτο τοῦ χωριοῦ προέρχεται: α) ἀπὸ ἀρχικὸ ου τονούμενο: τραγούδι, μούδι, φλούδα κ.ἄ. β) ἀπὸ προφορὰ τοῦ υ σὲ ου, π.χ. θουρίδα. γ) ἀπὸ τροπὴ τοῦ ἄτονου ο ἢ ω σὲ ου. Π.χ. οὐ κόσμους μοῦδουκι πουλλοὺς δρόμ'ς νὰ πάρου. δ) ἀπὸ τροπὴ τοῦ ῶ τῶν περισπωμένων ρημάτων σὲ οῦ. π.χ. δὲ μπουροῦ. θὰ βροῦ. θὰ μποῦ.

350. Θ ρ ά κ α, ἡ = α) ἡ χόβολη. σωρὸς ἀπὸ πολὺ ἀναμμένα κάρβουνα στὴ γωνιὰ χωνεμένα ποὺ νὰ εἶναι σκεπασμένα μὲ στάχτη. Ἀπ' αὐτὸ βγαίνει τὸ ρῆμα ξεθρακουνάω = ἀνοίγω τὴ χόβολη μὲ τὴ μάσια: «τὴ σταχτουκλούρα τὴν ἔψ'σα στ' θράκα». β) μεταφορ. πολλά: «λάκαμι νιὰ θράκα πιδγιά».

351. Θ ρ υ ψ ε ρ ό ς. ἡ. ὁ = τρυφερός: «ἡ γίδα ἔκουψι ἰένα θουψιρὸ κλουνὰρ (ἢ φύλλο) κί τὄφαε».

352. Θ ύ ρ α. ἡ = πόρτα. Ἡ λέξη δὲ συνηθίζεται παρὰ μόνο σὲ στερεότυπες φράσεις. Π.χ. σὲ κατάρες: «Ἄχ! Θέ μ', π' νὰ δγιακουνήεις σ' Οὐβραΐϊκη θύρα». Στὰ σπίτα καὶ ἐν γένει τὰ χτήρια λέγεται π ό ρ τ α. Στὸ μαντρί, στὸν τσάρκο, στὸ γαλάρι, λέγεται π ο ρ ι ά. Σὲ χῶρο κλεισμένο μὲ φράχτη λέγεται λ υ σ ι ά.

353. Θ υ ρ ο σ τ ό μ ι. τό = τὰ μεγάλα μακρουλὰ λιθάρια ποὺ εἶναι στὸ ἔξω καὶ ἔσω κατώφλι τῆς πόρτας.

Ι

354. Ἴ γ κ α ι ρ ο ς. η. ο = ἔγκαιρος, φρέσκος, πρόσφατος: «τοὺ πιδὶ δὲ βῆκι ἴγκιρου (= στὸν καιρό του)». (= πρόωρος τοκετός). «αὐτὸ τ' ἀβγὸ εἶνι ἴγκιρου».

355. Ἴ τ ς = καθόλου: «τοὺ ἴτς πουτὲ θὰ τοὺ κάμ'ς». «ἴτς καθόλου». «ἴτς τίποντα». «δὲν ἔεις τσιότσιου νὰ μ' δώκ' ς; ντίπ: ἴτς; ἴτς καθόλου. ντὶπ καταντίπ;».

356. Ἴ ψ έ ς, ἰ π ρ ο ψ έ ς, ἰ π α ρ α π ρ ο ψ έ ς. ἀπὸ τὰ ἰ χ τ έ. Εἶναι κώφωση τοῦ ε σὲ ι τῶν λέξεων ἐψές, ἐπροψές ἐπαραπροψές, ἐχτέ, ἐπροχτέ.

Σ υ ν ε χ ί ζ ε τ α ι

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

Δρ. ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ ΓΡΑΜΜΑΤΟΠΟΥΛΟΥ
Βουκουρέστιον

ΤΟ ΒΟΡΕΙΩΣ ΤΟΥ ΔΟΥΝΑΒΕΩΣ ΜΙΚΡΟΝ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ

Ἑλληνικὴ παρουσία — Ἐποχὴ τῶν Φαναριωτῶν — Ἑλληνοβυζαντινὸς διαφωτισμός

Ἡ γενικὴ ἱστορία τῶν λαῶν, τῶν ἐθνῶν, τῶν ἐπικρατειῶν, καὶ τῶν πολιτισμῶν, μᾶς διδάσκει ὅτι ὑπῆρξεν ἕνα καὶ μόνον Βυζάντιον, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον εἶχεν ὡς πολιτικόν, πνευματικὸν καὶ θρησκευτικὸν κέντρον τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὸ ὁποῖον ἐπέπρωτο μίαν ἡμέραν νὰ ἀποσυντεθῇ καὶ νὰ ἀφήσῃ ὄπισθέν του συνεχῆ ἀπόγονον καλύπτοντα τὴν φορὰν ταύτην ἄλλους χώρους καὶ πρωτοστατοῦντα εἰς τὴν γένεσιν ἄλλων πολιτισμῶν καὶ ἄλλων κρατῶν.

Ἀπὸ τὴν ἰδίαν ἱστορίαν ὅμως αὐτῶν τῶν ἄλλων πολιτισμῶν καὶ κρατῶν ἠμποροῦμε νὰ ἀνακαλύψωμεν καὶ νὰ ἐντοπίσωμεν τὴν συνέχειαν τοῦ ἐκπνεύσαντος πρὸ πολλοῦ Ἑλληνικοῦ Βυζαντίου. Καὶ λέγω τοῦ Ἑλληνικοῦ Βυζαντίου διότι ἐν ἀρχῇ ἦτο τὸ Ρωμαϊκὸν Βυζάντιον καὶ κατόπιν δι' ὀλίγας μόνον δεκαετηρίδας ὑπῆρξεν καὶ τὸ πρόχειρον Βυζάντιον τῶν Φράγκων. Οὕτως ὥστε ἡ νεωτέρα ἱστορία ἀνεκάλυψεν ἢ μᾶλλον ἀπεκάλυψεν τὸ μικρὸν νεώτερον Βυζάντιον, τὸ βορείως τοῦ Δουνάβεως, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ὀφείλεται εἰς πλειάδα Βυζαντινολόγων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀναφέρω τὸν ἀκάματον Ρουμάνον ἱστορικὸν Nicolaee Jorga, τοῦ ὁποίου ἡ πνευματικὴ δομὴ ἐδραιώθη τὸ πρῶτον ἐπὶ τῆς ἑλληνορωμαιοβυζαντινῆς κληρονομίας διὰ νὰ ἀποβῇ μετὰ ταῦτα πνεῦμα σύγχρονον εὐρωπαϊκὸν καὶ οἰκουμενικόν. Εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔδωσεν τὸν περίφημον ἱστορικὸν ὁρισμόν... Βυζάντιον... μετὰ τὸ βυζάντιον.

Ἡ 29 Μαΐου τοῦ 1453 ἦτο ἡ ἀποφρὰς ἡμέρα ἐγγραφῆς εἰς τὴν στήλην τῶν μοιραίων κοσμοϊστορικῶν γεγονότων, τῆς ἀμετακλήτου κάμψεως ἑνὸς γίγαντος, τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμαιοελληνικῆς Αὐτοκρατορίας, ἤτοι τοῦ πολυθρύλητου Βυζαντίου τῶν ἐμπνευσμένων σοφῶν τῆς Χριστιανοσύνης, τῶν Πατριαρχῶν, τῶν ἰσαποστόλων καὶ ἰσοτίμων τοῖς Πατριάρχοις Αὐτοκρατόρων, τῶν μυρίων εὐπατρίδων καὶ λοιπῶν ἄλλων μυρίων φορέων ἑνὸς τῶν λαμπροτέρων πολιτισμῶν. Προσδιώρισα ἀνωτέρω ὅτι ἡ κάμψις τοῦ Βυζαντινοῦ γίγαντος τὴν φορὰν ταύτην, δηλαδὴ τὸ 1453 ἦτο γεγονὸς ἀμετάκλητον ἐν συγκρίσει μὲ τὴν προσωρινὴν κατάλυσιν τῆς Βυζαντινῆς ἐπικρατείας ἐπὶ 57 ἔτη, ὑπὸ τῆς 4ης Σταυροφορίας καὶ τῶν Ἑνετῶν ὁμοῦ, τὸ 1204.

Ὁ δὲ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος, ὁ ἄλλοτε δεσπότης τοῦ Μυστρᾶ, ἦτο ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐπάνω εἰς τὰ ἐρειπωμένα τείχη τῆς πόλεώς του ὑπέγραφε τὴν ληξιαρχικὴν πρᾶξιν τῆς ἐξαφανίσεως μιᾶς μεγάλης Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας ὡς γεωπολιτικῆς πραγματικότητος ἡ ὁποία παρ' ὀλίγον νὰ ἐπέφερε καὶ τὴν τελικὴν κάμψιν τῆς φυλετικῆς καὶ πολιτιστικῆς ὑπεροχῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ Γένους. Ὅπως καὶ νὰ εἶχον τὰ πράγματα καὶ ὅπως ἦτο ἐπόμενον, τῆς πτώσεως τοῦ Βυζαντίου ἐπηκολούθησε περίοδος μαρασμοῦ καὶ στασιμότητος εἰς τὴν πνευματικὴν δημιουργίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Γένους, διότι πρεῖχε τὸ ζήτημα τῆς διασώσεώς του ἀπὸ τοὺς ὄνυχας τοῦ Ὀθωμανικοῦ γυπός.

Ἐπὶ ἡμέρας λοιπὸν καὶ νύκτας τὰ πάντα ἐγένοντο παρανάλωμα τοῦ πυρὸς καὶ τῆς λεηλασίας καὶ πάντες ἐγένοντο ἀξιοθρήνητα θύματα ἐκβιασμοῦ καὶ ἐξανδραποδισμοῦ, στέμματα ἀκτινοβολοῦντα παλιᾶς δόξας, σκῆπτρα, ἐνθυμίζοντα ἀνδραγαθή-

ματα μεγάλων Βασιλέων, οἰκόσημα εὐπατρίων, καὶ λάφυρα ἐρρίπτοντο μὲ περιφρόνησιν καὶ ἀντικαθίσταντο μετὰ τὰ ἔνσημα τῆς πιὸ στείρας φυλῆς τοῦ κόσμου, τῆς φυλῆς τῶν Τουρκμένων.

Καὶ ὅταν αἱ πυρκαϊαὶ θὰ εἶχον ἐξαντληθῆ καὶ ἡ θορυβώδης σύγχυσις στοὺς δρόμους τῆς μεγάλης πρωτευούσης θὰ εἶχε κοπάσει, ἀφήνουσαι νὰ πέσῃ ἐπὶ ζώντανῶν καὶ θριάτων ἡ σιγὴ τοῦ Ἐρέβους, θὰ ἔχουν σβήσει ἤδη τὰ φῶτα τὰ ζωσποιὰ μὲ τὰ ὁποῖα τὸ Βυζάντιον ἀπεκάλυπτεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς διὰ τῶν ἀποδημούντων καὶ ταλαιπωρημένων πρεσβευτῶν του εἰς τὴν οἰκουμένην ὁλόκληρον τὴν ἀνωτερότητά του μαρτυρούσης πορείαν αἰώνων διὰ τὴν βελτίωσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν κάθαρσίν του ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα τῆς ἀγνοίας.

Ἐνῶ τὰ φῶτα τοῦ πάλαι ποτὲ Βυζαντίου ἔσβηναν ἀποτόμως εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Βοσπόρου, ὡς ἀάρατος αἰθέριος παλμὸς τὰ φῶτα τοῦτα μετεφέροντο ἀλλαχοῦ διὰ νὰ συνεχίσουν οὕτω τὸν προμηθεϊκὸν ἀνθρωπιστικὸν αὐτῶν προορισμόν, δηλαδὴ μετεφέροντο εἰς χώρας αἵτινες ἐσχετίζοντο ἀνέκαθεν μὲ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ Βυζάντιον, εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ρουμανικὰς ἡγεμονίας.

Καὶ βεβαίως κάποιος θὰ παρετήρει μετὰ λύπης καὶ πικρίας ὅτι τὸ μοιραῖον τῆς 29ης Μαΐου 1453 ἦτο κάτι τὸ ἀναπόφευκτον σύμφωνα μὲ τὸ Ἡρακλείτειον «πάντα ῥεῖ». Καὶ δὲν εἶχεν ἄδικον, διότι νὰ μὴ λησμονῶμεν ὅτι τὸ γῆρας πλήττει τὰ πάντα καὶ τὴν ὕλην καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν σάρκα καὶ ἀκόμη αὐτὸν τὸν σίδηρον. Καὶ τόσον περισσότερον τὸ γεγηρασμένον Βυζάντιον τοῦ 1453, κοινωνικὸς Ὀργανισμὸς ἐν διαλύσει, εἶδος ἀμυδρᾶς σκιᾶς τοῦ Βυζαντίου τῶν Ἰουστινιανῶν, τῶν Ἡρακλείων, τῶν Μακεδόνων, τῶν Ἰσαύρων, τῶν Κομνηνῶν, τῶν Καντακουζηνῶν καὶ Παλαιολόγων. Δηλαδὴ ἡ ὑπερχιλιετὴς ὕπαρξις τοῦ ἐπέφερε τὴν φθοράν, τὴν ἐξασθένισιν καὶ τὴν κατάπτωσιν τοῦ πολυδιαστάτου δυναμικοῦ μιᾶς ἐκτεταμένης αὐτοκρατορίας. Τὸ φαινόμενον δὲν ἦτο τὸ πρῶτον καὶ τὸ μοναδικὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ, διότι τὸ ἴδιον συνέβη καὶ μὲ τοὺς πολιτισμοὺς τῆς Μεσοποταμίας, τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ῥώμης. Ἡ ὕφεσις εἶναι νόμος γενικὸς καὶ ἐπιτακτικὸς καὶ εἰς τὸν ἔμψυχον καὶ εἰς τὸν ἄψυχον κόσμον. Τὸ Βυζάντιον ἐκεῖνο τοῦ 1453 εἶχε περιορισθῆ εἰς πόλεις τινὰς τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης. Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον μένει μετὰ ἀπὸ κάθε αἰῶνά μας, ἀπὸ κάθε πέρασμά μας εἶναι ἡ ἐμπειρία ἢ ἄλλως λεγομένη καὶ κληρονομία, ἡ ὁποία μεταδίδεται ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν ὡς συνδετικὸς πολιτιστικὸς λῶρος ἐξασφαλίζων τὴν συνέχειαν ἀλλεπαλλήλων γενεῶν. Καὶ ὅταν πρόκειται διὰ μίαν κληρονομίαν ἡ ὁποία ἀντιπροσωπεύει πολύτιμον δι' ἡμᾶς κεφάλαιον τῆς ἱστορίας ὅπως τὸ Βυζάντιον, τότε αὕτη δὲν πρέπει νὰ ἀλλοιοῦται καὶ νὰ παραγνωρίζεται ἀπὸ τοὺς νεωτέρους ἀλλὰ νὰ προσφέρεται γενναιόδωρα διὰ τὴν τόνωσιν τοῦ ἤθους τῆς παρούσης καὶ τῶν μελλοντικῶν γενεῶν. Τοῦτο διότι, διὰ τοῦ Βυζαντινοῦ Μεσαιωνικοῦ Πολιτισμοῦ ὑπάρχομεν ὡς Ἕλληνες καὶ ὄχι ὡς Βούλγαροι ἢ ὡς Σλάβοι καὶ δὲν ὑπερβάλλομεν ὅταν ἀναλογιζώμεθα ὅτι τὰ θρησκευτικὰ καὶ πνευματικὰ νήματα μιᾶς ὁδηγοῦν δι' αὐτοῦ τοῦ Βυζαντίου εἰς Ἀθήνας καὶ Πέλλαν. Καὶ τοῦτο διότι ἂν καὶ τὸ Βυζάντιον ἀπετέλεσεν ἕνα κολοσσιαῖον λέβητα συγγενῶν καὶ ἀντιθέτων πολιτισμῶν, ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ, Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, Ρωμανισμοῦ, καὶ ἐν τινι μέτρῳ Δυτικοαρριανοῦ Ἀσιατικοῦ Πολιτισμοῦ τῶν ὁποίων τὸ ἀπόσταγμα ἔμεινεν εἰς τὴν ἱστορίαν διὰ νὰ ἐνθυμοῦνται ὅλοι οἱ γηγενεῖς τοῦ Ἑλλαδικοῦ χώρου καὶ μεμακρυσμένοι Λαοί ὅτι καὶ τὸ περιεχόμενον καὶ τὸ κάλυμμα τοῦ Βυζαντίου ἦτο Ἑλληνικὸν ἀπὸ τῆς γεννέσεώς του μέχρι τῆς ἀποφράδος ἡμέρας 29ης Μαΐου 1453 μὲ ὅλας τὰς ξένας πολλαπλᾶς καὶ ἀναποφεύκτους ἐπιδράσεις.

Μὲ τὸ ἀπόσταγμα αὐτοῦ τοῦ λέβητος ἀπεβαρβαρώθησαν τόσοι λαοὶ τῆς νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Δυτικῆς Ἀσίας.

Ποῖα δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας τὸ περιεχόμενον καὶ ἡ ἔννοια τῆς λεγομένης Βυ-

ξαντινῆς κληρονομίας καὶ ὁποῖοι συνέβραμον νὰ ἐπιτευχθῇ ἕνας καταπληκτικὸς συγκερασμὸς θρησκειῶν, φιλοσοφικῶν συστημάτων, λαϊκῶν παραδόσεων, ἀντικρουομένων ἠθῶν, σχολῶν γραμμάτων καὶ τεχνῶν καὶ πολιτιστικῶν πολλαπλῶν συντελεστῶν;

Καὶ τί ἀντιπροσώπευε ὁ λεγόμενος Βυζαντινὸς Πολιτισμὸς καὶ ἡ κληρονομία του; Ἆραγε πρωτότυπον ἐπίτευγμα ἐρειζόμενον ἐπὶ ἰδίων ἀρετῶν καὶ ἱκανοτήτων ἢ ἁπλῆν ἀντιγραφὴν καὶ ἄνευ προσωπικότητος μίας ἄλλης κληρονομίας, τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ τῆς Παλαιᾶς Ρώμης;

Ἀσφαλῶς σκεπτόμεθα ἱστορικὰ ὅταν παραδεχώμεθα ἀλληλοεξάρτησιν τῶν πολιτισμῶν καὶ τῶν πολιτιστικῶν φαινομένων ὅπως τοῦτο συνέβη μὲ τοὺς πολιτισμοὺς τῆς Μεσοποταμίας καὶ τοῦ μεσογειακοῦ χώρου, μὲ τὴν Ρωμαϊκὴν συνέχειαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ καὶ τῆς Ἀναγεννήσεως τούτου ὑπὸ τὴν γνωστὴν μορφὴν τοῦ Βυζαντινοῦ τοιούτου.

Ὡς ἐκ τούτου καὶ κατὰ συνέπειαν ὁ Βυζαντινὸς Πολιτισμὸς ἀντιπροσωπεύει ἐν πολλοῖς τὴν Ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν διανοητικὴν δομήν, ἐμπλουτισμένην μὲ τὴν Χριστιανικὴν Διαλεκτικὴν ὅπου ἡ Μεταφυσικὴ καὶ ὁ Μυστικισμὸς κατελάμβανον ἰδιάζουσαν θέσιν καὶ προτεραιότητα εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ καλαισθητικὴν δημιουργίαν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ τῆς ὁποίας ἐντυπωσιακὸς καὶ ἄφθαστος ἀντιπρόσωπος ἦτο ὁ περίφημος El Greco. Οἱ ραμπατισμοὶ τούτου τοῦ κρητὸς καὶ ἡ τέχνη του ἐκάλυπτον καὶ ἐρμήνευον τὸ γενικὸν πνεῦμα τῆς ἐποχῆς του.

Τὰ Βυζαντινὰ γράμματα, ἡ Βυζαντινὴ νομισύνη, ἡ Βυζαντινὴ Παιδεία ἡ ὁποία ἐπέδρασεν ἐφ' ὅλων τῶν γειτονικῶν λαῶν, ἡ Βυζαντινὴ Ἀρχιτεκτονική, ἐντελῶς διαφορετικὴ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, συνέβαλον διὰ τῶν ἀπειραρίθμων μαρτυριῶν τῆς νέας κουλτούρας τῶν ἀνθρώπων γραμμάτων, ἐκκλησίας καὶ καλῶν τεχνῶν νὰ δώσουν μίαν ἰδιαιτέραν ὀντότητα εἰς ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη Βυζαντινὸς Πολιτισμὸς ἢ μᾶλλον ὁ Ἑλληνικὸς Βυζαντινὸς Πολιτισμός. Ὡς ἐκ τούτου ὅταν ὁμιλοῦμεν περὶ ἱστορικῆς κληρονομίας καὶ ἐν προκειμένῳ περὶ τῆς Βυζαντινῆς τοιαύτης, ἔχομεν ὑπ' ὄψιν τὴν πνευματικὴν ἀπόδοσιν αἰώνων, τὴν σοφίαν δι' ἧς ἐπραγματεύοντο περὶ θείων καὶ ἀνθρωπίνων, τὴν αἰσθητικὴν πρωτοτυπίαν καὶ τελειότητα, τὴν ἠχὼ τῶν τεταραγμένων ἐποχῶν αἱ ὁποῖαι μᾶς διδάσκουν τὰ αὐτὰ ἐπιτεύγματα τῆς ὑψηλῆς των τέχνης, τὴν καρτερικότητα ἐνώπιον ἀδυσωπήτων ἀντιθέσεων καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς πίστεως καὶ τῆς Χριστιανικῆς Εὐαγγελικῆς ἀγαθότητος καὶ ἐλπίδος, ἐκφρασθείσης τόσον κατανυκτικὰ μὲ τὸ ἄφθαστον τροπάριον τῆς ὑπεριμάχου Στρατηγοῦ.

Ἀναφερόμενος εἰς τὸν μέγαν Βυζαντινὸν λέβητα, εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι ἡ συνύπαρξις ἐπὶ ἑνὸς ἐκτεταμένου χώρου συμπεριλαμβάνοντος ὁλόκληρον τὴν χερσόνησον τοῦ Αἵμου καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν διὰ νὰ μὴ ἀναφέρωμεν καὶ τὰς Βυζαντινὰς κτήσεις τῆς Ἰταλίας καὶ Βορείου Ἀφρικῆς, διαφόρων φυλῶν ὑπὸ τὴν πνευματικὴν κατάρτισιν καὶ κηδεμονίαν τοῦ πολυαριθμοτέρου ἐθνικοῦ στοιχείου δηλαδὴ τῶν Ἑλλήνων, ἔπαιξεν τὸν σπουδαιότερον ρόλον εἰς τὴν ἐκκόλαψιν μίας νέας πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς δομῆς, ἥτις ἀπετέλεσε τὸ Βυζάντιον.

Κινητήριος δύναμίς του ἦτο τὸ ἀνέκαθεν πολύπλευρον καὶ πολυμήχανον Ἑλληνικὸν πνεῦμα τὸ ὁποῖον εἶχεν ὡς ἀποτελεσματικὸν ὄργανον διασώσεώς του τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν διότι μόνον αὐτὴ ἠδύνατο νὰ καλύψῃ τὰς ἀνάγκας μιᾶς ἀνωτέρας τὴν φορὰν ταύτην πολιτιστικῆς θρησκείας ἀντιβαινούσης εἰς τὰ εἰδωλολατρικὰ δόγματα τῆς ἐγγὺς Ἀνατολῆς, τὰ ὁποῖα διεξεδίκουν ἐν δεδομένῃ στιγμὴ τὴν κυριαρχίαν ὄχι μόνον ἐπὶ τοῦ Βυζαντινοῦ χώρου ἀλλὰ καὶ τοῦ Δυτικορωμαϊκοῦ τοιούτου. Ὅλαι αἱ συνυπάρχουσαι φυλαὶ ἐκλήθησαν εἰς μίαν νέαν δραστηριότητα εἰς μίαν νέαν ζωὴν καὶ νέαν πνευματικὴν ἀντιμετώπισιν τῶν προβλημάτων τοῦ ροῦ τῆς ἀν-

θρωπότητος. Ἡ νέα Ρώμη ἐκάλη εἰς νέαν πορείαν καὶ τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς τόσους ἀλλογενεῖς τοῦ Εὐρωασιατικοῦ Βυζαντινοῦ χώρου. Καὶ, κτήτορες τοῦ χώρου τούτου εἰς τὴν πολιτικήν του ἐκπροσώπησιν ἦσαν οἱ δεσπόται, οἱ σεβαστοί, οἱ Καίσαρες, οἱ Σεβαστοκράτορες καὶ οἱ Αὐτοκράτορες. Οὗτοι ἐξησφάλιζον τὴν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν ἀκεραιότητα τῆς Ἑλληνοχριστιανικῆς Μεσαιωνικῆς Αὐτοκρατορίας τῆς ὁποίας ἀπὸ κοινωνικῆς ἀπόψεως ἡγοῦντο οἱ πατρίκιοι, οἱ εὐπατρίδαι, οἱ γηγενεῖς, ἐκ τῶν ὁποίων ἀνεφύησαν καὶ ἀξιόλογοι Αὐτοκρατορικαὶ Δυναστεῖαι, ὡς αἱ τῶν Κομνηνῶν, τῶν Φωκάδων, τῶν Καλεργῶν, τῶν Καντακουζηνῶν, τῶν Παλαιολόγων καὶ ἄλλων.

Ἡ σημασία τῆς ἱστορικῆς ταύτης τάξεως τῶν εὐπατρίδων καὶ πατρικίων δὲν πρέπει νὰ διαφεύγῃ κανενὸς καὶ διὰ τοῦτο θὰ ἀναφερθῶ εἰς πολὺ σπουδαῖον ἱστορικὸν παράδειγμα. Ἡ Ρώμη ἡ δημοκρατικὴ καὶ εἶτα ἡ Αὐτοκρατορικὴ ἀνέδειξεν τὴν ἰδίαν ὀλιγαρχικὴν ἐλίτα τῶν πατρικίων καὶ γερουσιαστῶν ὅπως καὶ ἡ Ἰταλικὴ κοινωνία τοῦ Μεσαίωνος, κατατετμημένης εἰς ἀναρίθμητα δουκᾶτα καὶ πριγκηπᾶτα ἀνέδειξαν ἐλίταν πεφωτισμένων δεσποτῶν, καρδιναλίων, καλλιτεχνῶν καὶ ἐπιφανῶν ἀνδρῶν γραμμάτων καὶ τεχνῶν. Οὗτοι συνέβαλον εἰς τὴν ἐμφάνισιν τῆς λαμπρᾶς ἐποχῆς τοῦ Rinascimento, προερχόμενοι ἀπὸ ἐπιφανεῖς οἰκογενείας τῆς Ρώμης, τῆς Φλωρεντίας, τῆς Βενετίας, τοῦ Μιλάνου, τῆς Σιέννας καὶ ἄλλων ὡς αἱ οἰκογένειαι τῶν Medicis, Orsini, Colonna, Sforza καὶ πολλῶν ἄλλων. Μήπως ὁ ὑπόδουλος Ἑλληνισμὸς καθὼς καὶ ὁ ἀπελευθερωθεὶς δὲν ἐνεπιστεύθη τὴν τύχην του εἰς ἀνθρώπους ἐλίτας προερχομένους ἀπὸ ἐξεχούσας οἰκογενείας τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, τῶν Νήσων, τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἢ καὶ τοῦ ἀποδήμου Ἑλληνισμοῦ, ἀνθρώπους ἀναμφισβητήτου πολιτικοῦ κύρους, ἐξαιρετικοῦ ἤθους καὶ συνεχιστὰς εἰς τὸ ἀπόλυτον τῶν τοπικῶν παραδόσεων;

Τὸ ἴδιον συνέβη καὶ μὲ τὴν ἀναγεννηθεῖσαν Ρουμανίαν ἐκ τῶν δύο μικρῶν παραδουναβίων ἡγεμονιῶν ὅπου ἀνεπτύχθη μία ἐλίτα ἐκ τῶν ἐξελληνισθέντων γηγενῶν καὶ περισσότερον ἀκόμη ἐκ τῶν μεταναστευσάντων ἐκεῖ ἐκρουμανισθέντων Ἑλλήνων. Οἱ λαοὶ ἢ μᾶλλον τὰ ἔθνη δὲν ἀντιπροσωπεύονται ἀπὸ τοὺς ὄχλους ἀλλὰ ἀπὸ τὴν πνευματικήν, πολιτικὴν καὶ καλλιτεχνικὴν ἐλίταν ἡ ὁποία μόνη δίδει τὸ μέτρον τῶν ἱκανοτήτων τῶν Ἐθνῶν καὶ τῶν Λαῶν.

Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὴν πνευματικὴν παρουσίαν τοῦ Βυζαντίου αὕτη ἀντιπροσωπεύετο ἀπὸ τὴν Ἐλίτα τῶν δεδοκιμασμένων στοχαστῶν, σοφῶν, θεολόγων, ἱστορικῶν, γραμματολόγων, καὶ τῆς ἐν γένει τάξεως τῶν ἀνθρώπων γραμμάτων, ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν. Ὁλόκληρος δὲ ἡ πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ζωὴ τοῦ Βυζαντίου κατηναλώθη ὄχι μόνον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλα κέντρα ὡς ἡ Θεσσαλονίκη, ἡ Τραπεζοῦς, ὁ Μυστρᾶς, ὁ Ἄθως, καὶ ὅλα φέρουν τὴν σφραγίδα τῆς φυλῆς καὶ τῆς τετιμημένης σφραγίδος τοῦ Βυζαντίου.

Τί ἀκριβῶς συνέβη μετὰ τὴν ἀποφράδα ἡμέρα τῆς 19ης Μαΐου 1453; Ποῖαι αἱ σχέσεις τοῦ πολυαριθμοτέρου ἐθνικοῦ στοιχείου δηλαδὴ τῶν Ἑλλήνων μετὰ τῶν νικητῶν Τούρκων; Οἱ περισσότεροι παρέμειναν ἐπὶ τόπου, ἀλλ᾽ ἡ ἐποικοδομὴ τοῦ Βυζαντίου ἡ πνευματικὴ ἐλίτα ἐγκατέλειψε τὴν ὑπόδουλον πλέον χώραν, τὰς ἕδρας τῶν σχολῶν καὶ τὸ φροντιστήρια ὅπως καὶ οἱ γόνοι τῶν ἐπιβιωσάντων εὐπατρίδων ἐγκατέλειψαν καὶ τὰς γαίας καὶ τὰ οἰκόσημά των, φεύγοντες ὅπως ἄλλοτε οἱ ἐπιβιώσαντες τοῦ ὀλέθρου τῆς Τρωάδος. Καὶ πρὸς ποῦ κατευθύνθησαν οἱ φυγάδες; Οἱ μὲν νηροπιπαὶ ἀπὸ τὸ φλεγόμενον Ἴλιον, φέρουσαι μεθ᾽ ἑαυτῶν ἀλλεπάλληλα κύματα προσφύγων καὶ μετ᾽ αὐτῶν τὴν πλειάδα τῶν ἐγγραμμάτων τοῦ Βυζαντίου τῶν ἐγγυητῶν τούτων τῆς πνευματικῆς καὶ τῆς ἐθνικῆς παλιγγενεσίας μας ὡς οἱ Πλήθωνες, οἱ Λασκάρηδες, οἱ Ἀργυροπουλαῖοι, οἱ Βυσσαρίωνες, οἱ Χαλκοκονδύληδες, οἱ Ζήνωνες, οἱ Ἀποστόληδες, οἱ Δαριάριοι, καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Οἱ δὲ ἄλλοι

κατηρθύνθησαν πρὸς Βορρᾶν πέραν τοῦ Δουνάβεως κομίζοντες μετ' αὐτῶν μείζονας Αὐτοκρατορικὰς Βυζαντινὰς παραδόσεις, ὑποσχέσεις διὰ μίαν γενικὴν ἀνασύνταξιν τῶν Χριστιανῶν τῆς Βαλκανικῆς. Αὐταὶ αἱ παραδόσεις ἐθέρμαιναν τὴν φαντασίαν τῶν μεγάλων Ρουμάνων ἡγεμόνων, τοῦ Stefan Cel Mare, ὑπερμάχου τῆς Ὀρθοδοξίας, μεγάλου ἡγεμόνος τῆς Μολδαβίας καὶ τοῦ Vasile Lupu μεγαλεπιβόλου ἡγεμόνος τῆς ἰδίας Μολδαβίας.

Καὶ ὅπως οἱ φυγάδες πρὸς δυσμὰς συνήντησαν Ἑλληνικοὺς πληθυσμοὺς εἰς τὴν Νότιον Ἰταλίαν ὅπου ὑπάρχουν καὶ σήμερον ἀκόμη, δηλαδὴ ἔδαφος πρόσφορον διὰ τὴν προσαρμογὴν των εἰς τὸ νέον περιβάλλον οὕτω καὶ οἱ ἀποδημήσαντες συνεχῶς εἰς Μολδοβλαχίαν ἀνεκάλυπτον Ἑλληνικὰς ἑστίας αἱ ὁποῖαι δὲν ἐδράδυνον νὰ ἐμφανισθοῦν μετὰ τὴν ἅφιξιν ἐκεῖ πολυαρίθμων γόνων ἐξεχουσῶν οἰκογενειῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως περιστοιχιζόμενοι ἀπὸ πολυπληθῆ ἀκολουθίαν γραμματέων, διερμηνέων, οἱ ὁποῖοι προήχθησαν εἰς ἀνώτερα ἀξιώματα τῆς διοικήσεως καὶ τῆς οἰκονομίας τῆς Χώρας. Αὐτοὶ οἱ φυγάδες πρὸς Βορρᾶν καὶ Δυσμὰς ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν τὸν σπόρον μιᾶς νέας ἐποχῆς γιὰ τὴν ἀναγεννημένην Γετο - Δακίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν.

Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπηκολούθησε περίοδος ἀπολύτου σιωπῆς καὶ ἐγκαρτερήσεως τῆς φυλῆς, τῆς ὁποίας μόνη ράβδος σωτηρίας εἰς τὸ βάδισμά της τῶν τεσσάρων σχεδὸν αἰώνων σκότους ἦτο ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ ἐκκλησία, τὸ πολυτιμότερον ἔρεισμα, ἡ πολυτιμοτέρα ἀντερίς τοῦ Ἔθνους, ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ αὐτοεξόριστοι διδάσκαλοι τοῦ γένους οἵτινες μακρὰν τῆς πατρίδος ἠδύναντο νὰ ἑτοιμάζουν τὸ Γένος διὰ τὴν παλιγγενεσίαν του. Τὸ κήρυγμα τῆς ἐκκλησίας, τὸ κήρυγμα τῆς Ἀναστάσεως δὲν ἦτο κενὸν ἠθικῆς σημασίας, δὲν ἦτο κενὸν Ζωοδόχου ἐλπίδος εἰς μίαν νεκρανάστασιν τοῦ ὑποδούλου ἔθνους καὶ τὴν ἐπάνοδόν του ἐν ταῖς δόξαις τῶν Βασιλέων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τουλάχιστον ὡς ἴσον μέλος εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ πολιτιστικὴν πορείαν τῶν Εὐρωπαϊκῶν Χωρῶν ὅπερ καὶ ἐγένετο, ὅπερ καὶ ἐπετεύχθη μὲ τόσας θυσίας.

Ἡ ἐπάνοδός μας ἐν ταῖς παλαιαῖς δόξαις ἀποτελεῖ θρύλον καὶ ἐλπίδα καὶ ἱστορικὴν σημερινὴν ἀναγκαιότητα. Ἡ μεγάλη Ἰδέα πρέπει νὰ καλλιεργεῖται ἀπὸ τοῦ βήματος καὶ ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος διότι ὁ θρύλος καὶ ἡ χίμαιρα τονώνουν καχεκτικοὺς κορμούς, καχεκτικὰ καὶ ἄβουλα πλήθη. Ἀφοῦ ξένοι διεκδικοῦν τὴν Βυζαντινὴν κληρονομίαν διατί νὰ μὴν τὴν διεκδικοῦν ἐμεῖς οἱ εὑρισκόμενοι ἐπὶ Βυζαντινῆς γῆς, ἀφοῦ οἱ Ἀλβανοὶ ὀνειρεύονται τὴν Μεγάλην Ἀλβανίαν ἐνσωματούσης τὴν Ἤπειρον ὁλόκληρον, ἀφοῦ οἱ Βούλγαροι ὀνειρεύονται τὴν Μεγάλην Βουλγαρίαν τοῦ San Stefano, ἀφοῦ οἱ Τοῦρκοι ὄχι μόνον ὀνειρεύονται ἀλλὰ διεκδικοῦν στεντορίᾳ τῇ φωνῇ καὶ Θράκην καὶ Λίγαιον καὶ Ἑλληνικὰ Νησιά.

Ὁ θρῦλος τοῦ Μαρμαρωμένου Βασιλιᾶ δὲν πρέπει νὰ ξεχασθῇ ποτὲ ὅπως καὶ ἐκεῖνο τὸ νοσταλγικὸν «Πάλι μὲ χρόνια μὲ καιροὺς πάλι δικά μας θἄναι».

Εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὤθησεν ἀλλεπαλλήλους γενεὰς Ἑλλήνων νὰ ἐργασθοῦν ἐνταπικὰ διὰ τὴν ἀναβίωσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τὰ γεωγραφικὰ ὅρια τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὠδήγησεν εἰς τὴν μεγάλην Ἰδέαν διὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς παλαιᾶς πρωτοποριακῆς συνεχοῦς δημιουργίας ἐν τοῖς γράμμασιν καὶ ταῖς ἐπιστήμαις. Ἡ ἔννοια, ἡ ἀνάμνησις τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Βυζαντινοῦ μεγαλείου ἐκληρονομήθη εἰς τοὺς ἡγεμόνας τῆς Μολδοβλαχίας γηγενεῖς τε καὶ Ἕλληνας διότι τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐπὶ πάντων ἐπρυτάνευεν ἡ ἰδέα τῆς Χριστιανοσύνης τῆς ὁποίας οὗτοι ἐφέροντο ὡς μείζονες ἀμύντορες. Τὴν ἰδίαν διεκδίκησιν ἐπὶ τοῦ Βυζαντινοῦ μεγαλείου ἐξέφρασαν οἱ αὐτοκράτορες τῆς Ρωσίας φερόμενοι ὡς προστᾶται τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ὁδηγοῦντες τὴν πολιτικὴν τῆς ἐπεκτάσεως πρὸς τὸν κατ' αὐτῶν Βυ-

ζαντινὸν χῶρον. Ἡ αὐτοκρατορικὴ ἰδέα ἀπετέλει ἴσην εἰς σπουδαιότητα κληρονομίαν τοῦ Βυζαντίου ὡς τὰ διασωθέντα ἀπὸ τὸ παρανάλωμα πυρὸς βιβλία, χειρόγραφα, περγαμηναί, εἰκόνες ἱεραὶ καὶ τετιμημέναι, ὁμοιοι καὶ λείψανα. Αὐτὰ τὰ τελευταῖα ἀνήκουν περισσότερον εἰς τὴν Βυζαντινὴν ἐλίτσαν ἐνῶ ὁ θρῦλος μιᾶς μεγάλης καὶ κραταιᾶς Αὐτοκρατορίας ὑποκυψάσης εἰς τοὺς Βαρβάρους ἐθέριανε τὴν φαντασίαν καὶ τὰ ὄνειρα ὁλοκλήρου τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ.

Καὶ τώρα ἂς ἔλθωμεν καὶ πλησιάσωμεν πρὸς τὸ Βορεῖως τοῦ Δουνάβεως Μικρὸν Βυζάντιον καὶ νὰ θέσωμεν τὸ ἐρώτημα· γιατὶ οἱ Βυζαντινοὶ ἐπροτίμησαν τὴν Βλαχίαν καὶ Μολδαβίαν ὡς τόπον ἐκουσίας ἐξορίας ὅπου ἔβρισκον καλυτέρας συνθήκας διαβιώσεως καὶ δημιουργίας;

Οἱ πρῶτοι καὶ οἱ παλαιότεροι τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰς παραδουναβίους ἡγεμονίας δὲν ἦσαν οἱ ἐλθόντες ἀπὸ τὸ κατεστραμμένον Βυζάντιον ἀλλ' ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἦλθον ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἡροδότου εἰς τὴν ὀνομαζομένην τότε Γετίαν καὶ Δακίαν καὶ οἱ ὁποῖοι ἀνεμίχθησαν μὲ τοὺς γηγενεῖς Γετοδάκας. Περὶ τούτων ὅλων περὶ τῶν γηγενῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων ἀναφέρουν ὄχι μόνον ὁ Ἡρόδοτος ἀλλὰ καὶ ὁ Πτολεμαῖος καὶ ὁ Στράβων καὶ ὁ Δίων ὁ Κάσσιος, καὶ ὁ Δίων ὁ Χρυσόστομος, τοῦτου ζήσαντος εἰς τὸ περιβάλλον τῶν Βασιλέων τῶν Δακῶν καὶ συνοδεύσαντος τὸν Αὐτοκράτορα Τραϊανὸν εἰς τὴν εἰσβολήν του εἰς τὴν Δακίαν. Ἐδῶ εἶναι τόπος νὰ ὑπομνήσω ὅτι αἱ Ρωμαϊκαὶ Λεγεῶνες ἐνεσωμάτωσαν ὄχι μόνον ἀγνοὺς Ρωμαίους, ἀλλὰ καὶ ἑτεροκλήτους Ρωμαίους πολίτας μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ Ἕλληνες, Κρῆτες καὶ Κύπριοι καὶ ἀπὸ ἄλλα μέρη τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας.

Διὰ τοὺς ἰδίους λαοὺς τοὺς Βορεῖως τοῦ Δουνάβεως ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐξήσκησαν τὴν πολιτιστικήν των ἐπίδρασιν οἱ Ἕλληνες ἀφῆκαν γραπτὰς μαρτυρίας πλειὰς Βυζαντινῶν καὶ Νεοελλήνων Συγγραφέων καὶ Χρονικογράφων ὡς ὁ Κεραμεύς, ὁ Κεδρηνός, ὁ Ἀκομινάτος, ἡ Ἄννα Κομνηνοῦ, ὁ Πορφυρογέννητος, ὁ Φιλιππίδης, ὁ Φωτεινός, ὁ Δωρόθεος τῆς Μονεμβασίας, ὁ Παλαμήδης καὶ πολλοὶ ἄλλοι.

Ἡ Παλαιὰ Γετοδακία, αἱ ἀργότερον ὀνομασθεῖσαι Παραδουνάβιαι ἡγεμονίαι ἦσαν κατὰ ἕναν τρόπον παραφυὰς τοῦ Βυζαντίου καὶ ἓν τινι μέτρῳ μία ἐλάσσων Ἑλλὰς τοῦ Βορρᾶ, λόγῳ τῆς ἐμφανοῦς πολιτιστικῆς παρουσίας τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου.

Ἡ Ἑλληνικὴ τοπωνυμία καὶ αἱ ἀνακαλυφθεῖσαι ἐπιγραφαὶ μαρτυροῦν τὴν ἀνέκαθεν Ἑλληνικὴν παρουσίαν ὄχι μόνον Βορεῖως τοῦ Δουνάβεως ἀλλὰ καὶ μέχρι τοῦ ποταμοῦ Σάββα καὶ τῆς Ἀδριατικῆς. Ὁ πλοῦτος τῆς Χώρας τῶν Δακῶν καὶ περισσότερον ἴσως ἡ γονιμότης τῶν ἐδαφῶν των καὶ τὰ πολύτιμα ὀρυχεῖα ἐξήσκησαν ἕλξιν ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀκόμη ἐπὶ ἐκείνων οἱ ὁποῖοι εὑρίσκοντο εἰς μεμακρυσμένας ἐπαρχίας τῆς Ἀνατολικῆς Αὐτοκρατορίας. Οὕτως ὥστε οἱ Ἕλληνες προσέφεραν πολὺ αἷμα καὶ πνεῦμα καὶ τέχνας εἰς τὸν Γέτο - Δάκο -Σκύθο - ρωμαϊκὸν λέβητα εἰς ἀλλεπάλληλα κύματα, δηλαδὴ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἡροδότου, κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Βυζαντίου καὶ μετὰ ταῦτα μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰῶνος.

Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ σημειωθῇ εἶναι ὅτι οἱ Ἕλληνες ἦλθον ὡς ἄποικοι ἐκπολιτισταὶ καὶ ὄχι ὡς εἰσβολεῖς τοῦ τύπου τῶν Οὔνων καὶ ἄλλων Βαρβάρων. Βεβαίως ὅτι ἐκμεταλλευθέντες τὰ πλούτη τῆς Χώρας τῶν Γετοδακῶν μετέφεραν εἰς τὰς Μητροπόλεις των χρυσὸν καὶ ὁρυκτὰ καὶ δημητριακὰ καὶ προϊόντα κτηνοτροφίας, πλὴν ὅμως διήνοιγον ἐμπορικοὺς δρόμους, ἐμπορικὰ πρατήρια καὶ ἔφερον διὰ πρώτην φορὰν εἰς τοὺς τόπους ἐκείνους τὴν δάδα τοῦ Προμηθέως ἢ ἂν θέλετε μετελαμπάδευσαν ἐκεῖ διὰ τῶν καλογήρων καὶ Ἀρχιμανδριτῶν καὶ Ἡγουμένων καὶ Μητροπολιτῶν τὸν ἁπλὸν καὶ γενναιόδωρον ἀνθρωπιστικὸν εὐαγγελισμόν. Εἰς τὰ μακρυνὰ αὐτὰ μέρη ἀπὸ τὸ κέντρον τῆς Ἑλληνοχριστιανοσύνης, τὸ πνευματικὸν δυναμικὸν τῶν Ἑλλήνων ἐκεῖ ἀποίκων ἔφερε τὴν σφραγῖδα τοῦ παντοτινοῦ Ἑλληνι-

σιοῦ εἰς περιβάλλον ὅπου ἤρχισεν ἡ λατρεία τοῦ Διὸς καὶ τοῦ Μουσαγέτου Ἀπόλλωνος.

Αἱ Ρουμανικαὶ Χῶραι λοιπὸν δὲν ἦσαν ἐντελῶς ξέναι πρὸς τὸ Βυζάντιον καὶ οἱ φυγάδες ἀπὸ τὴν διαλυθεῖσαν Αὐτοκρατορίαν εὗρισκον φιλικὸν περιβάλλον εἰς τὸ ὁποῖον ἠγκυροβόλησαν φέροντες μεθ' ἑαυτῶν ἱστορίαν καὶ θρύλους καὶ νοσταλγίαν τῶν Ἑλληνικῶν Πατρίδων. Ὅπως οἱ ἀποδημοῦντες ἀπὸ τὰ Βόρεια μέρη τῆς Μ. Ἀσίας ἀπὸ τὴν Τραπεζοῦντα τὴν Σαμψοῦντα καὶ Σινώπην καὶ ἀπὸ τὰ ἐνδότερά της καὶ ἔπλεον πρὸς Βορρᾶν πρὸς τὰ Νότια παράλια τῆς σημερινῆς Ρωσίας καὶ πρὸς τὸν Καύκασον καὶ ἐπὶ τὰ ἴχνη τῶν ἀργοναυτῶν, ἀνεκάλυπτον ἐκεῖ παλαιὰς προγονικὰς θρησκείας. Καὶ τὸ ὅτι αὐταὶ αἱ παραδουνάβιοι ἡγεμονίαι δὲν ἦσαν ξέναι πρὸς τοὺς ἐρχομένους ἀπὸ τὸ Βυζάντιον ἐμφαίνεται ἀπὸ τῶν πολλῶν ἀρχαιολογικῶν εὑρημάτων τὰ ὁποῖα ἀνεκαλύφθησαν ἐκεῖ ὑπολείμματα σημαντικῶν ἐμπορικῶν καὶ πολιτιστικῶν κέντρων κατὰ μῆκος τῶν ἀκτῶν τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Σκυθίας, τῆς ὀνομαζομένης σήμερον Ρουμανικῆς Δοβρουτσᾶς. Τὰ ὀνόματα τῶν ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως καὶ τῶν ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τοῦ Εὐξείνου Πόντου παλαιῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν εἶναι ἀρκετὰ διὰ νὰ ἐπιβεβαιώσουν ὅτι αὐταὶ αἱ Χῶραι ἦσαν μὲν κατοικημέναι ἀπὸ ἡμιβαρβάρους πληθυσμοὺς τῶν Γέτο - Δάκο - Σκύθο - Γότθων, ξένους πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἀλλ' ἐτύγχανον ἐνεργητικῆς διὰ τούτους μετὰ τῶν Ἑλλήνων γειτνιάσεως, ἐπαφῆς καὶ συνυπάρξεως. Οὕτω τὰ ὀνόματα Αἴγησος (Tulcea), Τόμις (Constanta), Καλλάτις (Mangalia), Ἴστρια (Histria)[1], Ἀξιούπολις, Παρθενούπολις, Διονυσούπολις (Balcic), Ἡράκλεια, Ἀχίλλεια (Chilia)[2] μαρτυροῦν τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικότητά των καὶ πολλὰ ἄλλα κατὰ τὸν Πλίνιον, ὅστις ἀνεβίβαζε τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις εἰς μερικὰς δεκάδας, ἐπιβεβαιώνουν τὴν πραγματικότητα καὶ ὄχι τὴν εἰκασίαν ὅτι οἱ Ἕλληνες ἄποικοι ἀπετέλουν τὸ πρῶτον πολιτιστικὸν στοιχεῖον εἰς τὰς ἐν λόγῳ χώρας ἀπὸ τὴν Μυκηναϊκὴν μάλιστα ἐποχήν.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Βυζαντίου αἱ σχέσεις Δουνάβεως Εὐξείνου Πόντου, Προποντίδος καὶ Αἰγαίου ἔλαβον νέας διαστάσεις καὶ οὕτω ἡ ἄφιξις τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰ ἐδάφη τῆς Δακίας ἐγνώριζε καθ' ὅλους τοὺς καιροὺς σημαντικὴν αὔξησιν. Ἀκόμη δὲ περισσότερον ηὔξησεν ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἑλλήνων μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Βυζαντίου, τόσον ὥστε νὰ μὴ φανῇ καθόλου παράξενον τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας Vasile Lupu, ὁ ἴδιος Ἕλλην καὶ γνωρίζων τὴν ἑλληνικὴν καὶ ὄχι τὴν ρουμανικήν, ἀντιροπόλει τὴν ἀναβίωσιν τοῦ Βυζαντίου ἐπὶ Ρουμανικῆς γῆς καὶ ἐτήρει ὕφος Βυζαντινοῦ Μεγαλοπρεποῦς Αὐτοκράτορος.

Διατὶ οἱ φυγάδες τοῦ Βυζαντίου διασχίζοντες τὴν σημερινὴν Βουλγαρίαν δὲν παρέμειναν ἐν μέσῳ τῶν Νοτίως τοῦ Δουνάβεως Σλαυοβουλγαρικῶν μαζῶν καὶ ἐπροτίμησαν τὸ περιβάλλον τῶν ἐκλατινισθέντων Δακῶν; Φυλετικοὶ δεσμοί, συγγένεια μεταξὺ τῶν Γέτο - Δάκο - Θρακο - ρωμαίων καὶ Ἑλλήνων καθὼς καὶ τὸ λατινογενὲς γλωσσικὸν ἰδίωμα συνετέλεσαν ὅπως οἱ Βυζαντινοὶ εἰς τὴν ἐξόρμησίν των ἔξωθι τῶν κατεστραμμένων τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως πλησιάσουν τὴν Γετοδακίαν δηλαδὴ τὴν μετὰ ταῦτα Μολδοβλαχίαν μὲ αἰσθήματα συγγενικὰ καὶ φιλικά. Τὸ ἐνδόμυχον συναίσθημα τῆς φυλετικῆς ἐξαρτήσεως ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, τὴν Ρώμην καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν τῶν τότε καλουμένων Βλάχων καὶ Βυζαντινῶν Ἑλλήνων, παρακάμπτοντες τὴν Σλαβικὴν ἀνὰ τὴν Νοτιοανατολικὴν Εὐρώπην παρουσίαν ἀπετέλεσε τὸν λῶρον τῆς Ἑλληνορουμανικῆς φυλετικῆς καὶ πνευματικῆς συγγενείας εἰς ἣν προσέφερον τόσον πολύ, ὅπως θὰ ἴδωμεν ἀργότερον, οἱ ἐκ Φαναρίου καταγόμενοι ἡγεμόνες τῆς Μολδοβλαχίας. Ἡ ἐπανάληψις νέων κυμάτων Ἑλληνικῆς Ἀποδη-

1) Ἀποικία τῶν Μιλησίων.

2) Εἶναι τὰ σημερινὰ ρουμανικὰ ὀνόματα.

μίας ἀνακόπτεται μὲ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ ἀνεξάρτητου Ἑλληνικοῦ Κράτους οὕτως ὥστε τὰ παλαιότερα Ἑλληνικὰ κύματα, τὰ παλαιότερα Ἑλληνικὰ στρώματα, νὰ ἐξελίσσωνται εἰς ξένον περιβάλλον χωρὶς μεταγγίσεις νέου Ἑλληνικοῦ αἵματος καὶ ἐν μέρει νὰ ὑφίστανται τὴν ἀφομοίωσιν τοῦ περιβάλλοντος.

Καὶ τώρα θὰ ἐπιχειρήσω νὰ ὑποστηρίξω ὅτι εἰς τὰς Ρουμανικὰς ἡγεμονίας διεμορφώθη ἕνα νεώτερον Βυζάντιον ὅσον ἀφορᾶ τὴν κοσμικήν του, ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν καὶ ὀργάνωσιν καθὼς καὶ τὴν πνευματικήν του στάθμην καὶ δημιουργικότητα. Αὕτη παρουσίασεν ἔξαρσιν διαρκούσης τῆς ἐποχῆς τῶν Φαναριωτῶν τῆς τόσον ἀμφισβητηθείσης ἐποχῆς τῶν ἡγεμόνων τῶν ὁποίων ἡ παρουσία ἐσήμανεν πρόοδον, ὀργάνωσιν, κοινωνικάς, δικαστικάς, καὶ μορφωτικὰς μεταρρυθμίσεις αἵτινες προήγαγον καὶ τὸν τόπον καὶ τὸν πληθυσμόν του.

Ἐκεῖ εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν ἐνεφανίσθη ὁ χρυσοῦς 18ος αἰὼν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων εἰς τὸ Βουκουρέστιον καὶ τὸ Ἰάσιον, κέντρα πνευματικῆς δημιουργίας ἀντιστοιχοῦντα ἐν τῇ ἀναγεννήσει τῆς Ρουμανίας μὲ τὴν συμβολὴν τῶν Ἑλληνικῶν κέντρων τῆς Φλωρεντίας καὶ Padova ἢ καὶ Ρώμης ἢ καὶ Βενετίας ἐν τῇ ἀναγεννήσει τῆς Ἰταλίας. Τὸ Βουκουρέστιον καὶ Ἰάσιον συνετέλεσαν εἰς τὸν διαφωτισμὸν τῶν Ρουμανικῶν ἡγεμονιῶν αἵτινες ἐστέναζον ὑπὸ τὸ πλέον σκοταδιστικὸν καθεστὼς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἐκεῖ ἱδρύθησαν Ἑλληνικαὶ σχολαὶ καὶ Φροντιστήρια καὶ Τυπογραφεῖα ὅπου ἐξετυπώθησαν ἔργα τοῦ Μεταβυζαντινοῦ ἐν ἐξορίᾳ Ἑλληνισμοῦ. Τὰ Ἑλληνικὰ Τυπογραφεῖα τῆς Μολδοβλαχίας δὲν ἐστάθησαν κατώτερα τῶν τυπογραφείων τῆς Βιέννης, τῆς Βενετίας, τῆς Τεργέστης καὶ τοῦ Φαναρίου. Καὶ ὅπως ἀργότερον θὰ ἀναφέρω, ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἔφθασαν εἰς Βλαχίαν καὶ Μολδαβίαν καὶ ἐδίδαξαν καὶ ἐκάλεσαν τὸν Ρουμανικὸ Λαὸ εἰς ἀνωτέρα πνευματικὴ στάθμη καὶ δημιουργίαν, δηλαδὴ ἐπιφανεῖς διδασκάλους καὶ ψωστῆρας ὡς ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις καὶ ὁ Θεόφιλος ὁ Κορυδαλλεὺς ὡς καὶ τοὺς Ἕλληνας ἡγεμόνας οἱ ὁποῖοι δὲν ἠμεσοπράγησαν εἰς τὴν πρὸς τὸν Ρουμανικὸν Λαὸν ἀγάπην καὶ εὐγνωμοσύνην ἣν ὤφειλον ἐξ ὁλοκλήρου. Ἄνευ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς τῶν Ἑλληνικῶν ἡγεμονιῶν, ὁασιζομένων ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς Παιδείας, ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνευματικοῦ Πολιτισμοῦ, τὸ Ρουμανικὸν Ἔθνος θὰ εἶχεν ἐκσλαβισθῇ καὶ θὰ εἶχεν ἀποκοπῇ πνευματικὰ ἀπὸ τὴν χορείαν τοῦ μεγάλου Ἑλληνορωμαϊκοῦ Μεσογειακοῦ Πολιτισμοῦ. Αὐτὸ καὶ μόνον ἂν συνειδητοποιήσουν οἱ Ρουμάνοι Ἱστορικοὶ — καὶ πρέπει νὰ τὸ κάνουν ἀπὸ μίαν ἀντικειμενικὴν ἐκτίμησιν μιᾶς σημαντικῆς Ἱστορικῆς περιόδου — θὰ ἔχουν ἀποκαταστήσει τὴν ἐπὶ τόσα ἔτη διαστρεβλωθεῖσαν ἐπιστημονικὴν ἀλήθειαν καὶ δὲν δύναται νὰ κατηγορηθῇ τις ἐπὶ ἀρνήσει καὶ ὑποτιμήσει τῆς πατρίδος του ἐὰν ὁ τρόπος τῆς ἑρμηνείας του δὲν θωπεύει κατ' ἀνάγκην τὴν ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα ἐθνικὴν φιλαυτείαν, ὅπερ καὶ συνέβη μὲ μερικοὺς Ρουμάνους ἱστορικούς (A. D. Xenopol).

Ἀλλ' ἐπειδὴ ὡμιλοῦμεν περὶ τοῦ βορείως τοῦ Δουνάβεως μικροῦ Βυζάντιον, νὰ σκιαγραφήσωμεν τότε ἐν συντόμῳ τὴν ἱστορικήν του ὀντότητα καὶ τὰς σχέσεις του μὲ τὸ πρὸ τῆς πτώσεως τοῦ ὄντως ἀληθινοῦ Βυζαντίου τοῦ Βοσπόρου καὶ ἐν συνεχείᾳ μὲ τὸν διαρκείας ἀπόηχόν του τῆς ἐποχῆς τῶν Φαναριωτῶν. Ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα χαρακτηρίζουν τὸ ἀναγνωριζόμενον ὡς μικρὸν Βυζάντιον εἶναι δύο τινά, α' ἡ περιωρισμένη αὐτοτέλειά του καὶ ἡ ἐξάρτησίς του ἀπὸ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ Β' ἡ ἐξαιρετικὴ ἄνθησις ἐπὶ Ρουμανικῆς Γῆς τοῦ ἐν συνεχείᾳ πνευματικοῦ καὶ καλλιτεχνικοῦ χιλιετοῦς Βυζαντίου.

Αἱ χῶραι τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας οὐδέποτε ὑπῆρξαν καθ' ὁλοκληρίαν ὑποτελεῖς εἰς τὴν θέλησιν τῶν Σουλτάνων κατορθώσασαι νὰ εἶναι ἡμιανεξάρτητοι διὰ καταβολῆς φόρου ὑποτελείας καὶ δεχόμεναι ὡς ἡγεμόνας ἀνθρώπους ἀρεσκείας τοῦ Ὀθωμανοῦ Δυνάστου. Μὲ ἄλλα λόγια δὲν ἦσαν ἐνσωματωμέναι εἰς τὴν τουρκικὴν

ἐπικράτειαν καὶ ὡς ἐκ τούτου νὰ ἔχουν στρατιωτικὴν παρουσίαν ὅπως τοῦτο συνέβαινεν μὲ τὴν κυρίως Βαλκανικὴν Χερσόνησον. Τοῦτο ὅμως δὲν ἠμπόδισεν τοὺς Ὀθωμανοὺς νὰ ἐπελαύνουν ἐναντίον τῶν ἡγεμονιῶν διὰ μεγάλων στρατιωτικῶν δυνάμεων εἴτε διὰ νὰ τιμωρήσουν ἡγεμόνας τινὰς οἱ ὁποῖοι ἐφέροντο ὡς στασιάσαντες ἐναντίον τῆς Ὑψηλῆς Πύλης εἴτε νὰ πολεμήσουν ἐκεῖ ἐπὶ ξένης γῆς ὁσάκις αἱ δυνάμεις τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Ρωσίας κατεπάτουν τὴν συμπεφωνημένην ἡμιανεξαρτησίαν τῶν δύο ἡγεμονιῶν.

Αἱ σχέσεις τῶν Ρουμανικῶν ἡγεμονιῶν μὲ τὸν ἔξω κόσμον δὲν ἦτο ζήτημα τὸ ὁποῖον ἀπεφασίζετο μόνον ἀπὸ τὸν μέγαν Βεζύρην καὶ τὸν Σουλτάνον ἀλλὰ ἐνδιέφερεν ἐξ ἴσου καὶ τοὺς ἡγεμόνας καὶ τοὺς ἀξιωματούχους τούτων διὰ τῆς θελήσεως τῶν ὁποίων ἐγένετο ἡ ἐπιλογὴ τῶν ἑκάστοτε ἡγεμόνων. Ἡ ἀνάδειξις ἡγεμόνος τινὸς ἀπὸ τοὺς γαιοκτήμονας καὶ εὐγενεῖς βεβαίως, ἐγένετο ἀφορμὴ διαμαχῶν μεταξὺ φατριῶν καὶ προεχουσῶν οἰκογενειῶν. Τοῦτο ἀπετέλεσε καὶ τὸ ἀσθενὲς σημεῖον εἰς τὴν μακραίωνα ὑποτέλειαν τῶν χωρῶν τούτων, δίδουσαι οὕτω ἀφορμὴν ἐπεμβάσεως τῶν τριῶν γειτνιαζουσῶν αὐτοκρατοριῶν — τῆς Αὐστρίας, τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Τουρκίας — εἰς τὰ ἐσωτερικά των, ἐκμεταλλευόμεναι τὰς διαμάχας μεταξὺ τῶν ἐριζόντων πέριξ τῶν ἡγεμονικῶν θρόνων ἐπιφανῶν γόνων. Ἡ καθαίρεσις ἢ ἡ ἐκδίωξις ἢ ἡ ἐξορία τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου τῶν ἡγεμόνων εἰς τὴν προστάτιδα κατὰ τὰς περιστάσεις ξένην δύναμιν, ἦτο κάτι τι τὸ σύνηθες εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἡγεμονιῶν τούτων.

Οἱ ἡγεμόνες ἐξελέγοντο ἀπὸ τὴν τάξιν τῶν εὐγενῶν τῶν λεγομένων τότε «Βογιάρων» δηλαδὴ τῶν μεγαλογαιοκτημόνων οἵτινες ἀπεφάσιζον ἐν τέλει ἐπὶ τῆς πορείας τῶν πραγμάτων τῶν ἡγεμονιῶν χωρὶς βεβαίως νὰ παραλείπουν νὰ αὐξήσουν τὸν θησαυρὸν τῆς Ὑψηλῆς Πύλης μὲ τὸν ἐτήσιον φόρον ὅστις ἐβάρυνε τὴν τάξιν τῶν ἀγροτῶν καὶ τῶν βιοπαλαιστῶν τῶν ἀστικῶν κέντρων. Ἡ ἐπίσημος ἀναγνώρισις ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου τῆς ἐκλογῆς τοῦ μέλλοντος ἡγεμόνος ἐγένετο ἀφοῦ οὗτος προσήρχετο κατάφορτος ἀπὸ χρυσὸν καὶ διάφορα δῶρα ὡς γοῦνες ἐκλεκτὰ τρόφιμα καὶ κοσμήματα. Μόνον μετὰ τὴν ἐπίσημον ἀναγνώρισιν τῆς ἡγεμονικῆς ἐκλογῆς ἐγένετο καὶ ἡ ἐπίσημος ἀνάρρησις ἐπὶ τοῦ θρόνου τῶν ἡγεμονιῶν ἀπὸ τὸν συνοδεύοντα τοὺς ἡγεμόνας ἀντιπρόσωπον τοῦ Σουλτάνου. Ἡ καθαίρεσις τῶν ἡγεμόνων μὲ τὸ περίφημον φιρμάνι ἀπετέλει δικαίωμα μόνον τῆς Ὑψηλῆς Πύλης καὶ πολλάκις ἡ καθαίρεσις συνεπήγετο τὴν ἐξαφάνισιν τοῦ ἑκάστοτε ἡγεμόνος ὅπως τοῦτο συνέβη μὲ τοὺς ἡγεμόνας C. Brancoveanu καὶ Καντακουζηνόν.

Ἀπὸ κοινωνικῆς ἀπόψεως ἡ δομὴ τῶν ἡγεμονιῶν ἐστηρίζετο εἰς τὴν δουλοπαροικίαν τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ, εἰς τὴν πολὺ περιωρισμένην τάξιν τῶν βιοτεχνῶν καὶ μικρῶν ὑπαλλήλων καὶ εἰς τὴν τάξιν τῶν γαιοκτημόνων τῶν νεμομένων κατὰ βούλησιν τὴν κυριότητα καὶ τὰ εἰσοδήματα ἐπὶ μεγάλων ἐκτάσεων καλλιεργησίμου γῆς. Καὶ ὅπως ἀντιλαμβανόμεθα ἐπὶ τῆς τύχης τῶν κοινῶν πραγμάτων τῶν ἡγεμονιῶν ἀπεφάσιζον οἱ ἡγεμόνες καὶ περὶ αὐτοὺς σύμβουλοι, ἀντιπρόσωποι τῆς τάξεως τῶν εὐπατρίδων καὶ γαιοκτημόνων. Ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ ἀτέρμονες ἔριδες μεταξὺ ἐπιδόξων γηγενῶν ἡγεμόνων ἔβλαπτον τὰ συμφέροντα τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ἐξησθένιζεν οὕτω τὴν ἀπὸ Βορρᾶ τοῦ Δουνάβεως ἄμυναν ταύτης, ἐφευρέθη ὁ θεσμὸς τῆς διὰ ξένων ἡγεμονίας τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας. Πρὸς τοῦτο ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἀπευθύνθη εἰς ἐξεχούσας οἰκογενείας τοῦ Φαναρίου ἐκ τῶν ὁποίων ἀρκετὰ μέλη κατεῖχον θέσεις περιωπῆς εἰς τὴν ἱεραρχίαν τῶν ἀπευθείας μετὰ τῶν Σουλτάνων Κυβερνητικῶν ἀρχῶν καὶ περισσότερον εἰς τὴν λεγομένην σήμερον Καγγελαρίαν ὅπου ὁ διευθύνων ὀθωμανὸς ἔφερε τὸ ὀνομα τοῦ Μεγάλου Βεζύρη. Τὸ μεγαλύτερον ἀξίωμα εἰς τὸ ὁποῖον ἀπέβλεπον οἱ Ἕλληνες τοῦ Φαναρίου ἦτο τὸ τοῦ Μεγάλου Διερμηνέως, θέσις κλειδὶ εἰς τὴν γνῶσιν καὶ διαχείρισιν τῶν Αὐτοκρατο-

CONSTANTIN BRANCOVEANU

1654—1714

Ηρίγκηψ Βλαχίας 1688. Προσεγγίσας τὴν Ρωσσίαν ἐθεωρήθη πολέμιος καὶ προδότης τῶν ὀθωμανικῶν συμφερόντων δι' ὃ καὶ ἐκαρατομήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁμοῦ μετὰ τῶν τέκνων του.

VASILE LUPU

Ὁ ἐπιφανέστερος ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας 1634—1653. Ἡ ἐποχή του ἦτο μία ἐκ τῶν σημαντικωτέρων εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ πνευματικὴν ἱστορίαν τῆς Μολδαβίας καὶ τοῦ ρουμανικοῦ ἔθνους.

ρικῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων ἐκ τῶν ὁποίων ἐξηρτῶντο ἡ ὁμαλὴ ζωὴ τῆς ἀπεράντου Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καθὼς καὶ ἡ ἀσφάλεια τῶν συνόρων τῆς Σουλτανικῆς Κυριαρχίας. Τὸ σύστημα τῆς διὰ τῶν Φαναριωτῶν ἡγεμόνων ἐξουσίας ἐν ὀνόματι τῶν Σουλτάνων ἐπὶ τῶν ρουμανικῶν ἡγεμονιῶν διήρκεσε κάτι περισσότερον τοῦ αἰῶνος. Πρόκειται διὰ τὴν πολὺ συζητηθεῖσαν καὶ ἀμφισβητηθεῖσαν καὶ ἀδικηθεῖσαν ἐποχὴν τῶν Φαναριωτῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων ὁ ἴδιος ὁ M. Kogalniceano, εἷς ἐκ τῶν ἱδρυτῶν τοῦ Ρουμανικοῦ Κράτους ἐξεφράσθη μὲ θαυμασμὸν δι' ἀρκετοὺς ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας ἡγεμόνας ἐξαίρων τὴν συμβολὴν τούτων εἰς τὸν ἐξευρωπαϊσμὸν καὶ ἐξανθρωπισμὸν τῶν Ρουμανικῶν ἡγεμονιῶν.

Ἡ ἀντικειμενικότης ἐπιφάλλει εἰς ὅλους νὰ ἀναγνωρίσουν ὅτι ἡ ἐποχὴ τῶν Φαναριωτῶν δὲν ἦτο μία ἐποχὴ ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς παρακμῆς ὅπως ἰσχυρίζεται ὁ Ρουμάνος ἱστορικὸς C. C. Giurescu. Οἱ Ἕλληνες ἡγεμόνες ἔκαμαν τὴν πολυτιμοτέραν προσφορὰν πρὸς τὸν Ρουμανικὸν Λαόν, δηλαδὴ τὴν Ἑλληνικὴν κουλτούραν εἰς ἣν πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ ἡ ἐξασφάλισις τῆς σχετικῆς ἀνεξαρτησίας τῶν Ρουμανικῶν ἡγεμονιῶν.

Ἐκ τούτων τῶν ἀποκλειστικῶν Αὐτοκρατορικῶν λειτουργῶν εἰς τὴν Αὐλὴν τῶν Σουλτάνων ἐξελέγοντο οἱ κατὰ καιροὺς ἡγεμόνες τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας τινὲς ἐκ τῶν ὁποίων μερικοὶ τόσον συνεδέθησαν μὲ τὸν τρόπον καὶ τὸν λαὸν τῶν ἡγεμο-

ΜΑΤΘΑΙΟΣ ΒΑΣΣΑΡΑΒΑΣ
1632—1654
Ἡγεμὼν Βλαχίας, θέσας τάξιν εἰς τὴν κοινοποίησιν τῆς νομοθεσίας καὶ ἐπωφεληθεὶς τῆς παρουσίας τοῦ ἑλλ. στοιχείου διὰ τὴν πρόοδον τῆς ἡγεμονίας του.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ
1670—1730
Πρίγκηψ Μολδαβίας (1709) καὶ Βλαχίας (1716 καὶ 1719). Λαμπρεπὴς Ἕλλην λόγιος καὶ συγγραφεύς.

νιῶν ὥστε τὰ τέκνα των καὶ πρὸ παντὸς οἱ ἔγγονοί των ἀφομοιώθηκαν καὶ ἐπεδείξαντο ἀφοσίωσιν εἰς τὸ Ρουμανικὸν Ἔθνος καὶ Ρουμανικὸν Κράτος εἰς τὴν θεμελίωσιν τοῦ ὁποίου συνέβαλον οὐκ ὀλίγοι ἐξ αὐτῶν. Ἡ μετὰ τὸ 1821 ρουμανικὴ κοινωνία τῶν μεγάλων ἀστικῶν κέντρων παρουσίαζεν ἐμφανῆ τὰ σημεῖα τῆς μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἀμφιμιξίας, ἀφοῦ οἱ ἀμιγεῖς θεωροῦντες ἑαυτοὺς Ρουμάνους, ἀπεκάλουν γραικούς, ἀνθρώπους κορυφῆς τῆς ρουμανικῆς κοινωνίας[1].

Τὸ Μικρὸν Βυζάντιον γενικὰ χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Καντακουζηνῶν διερχομένης διὰ τῆς ἐποχῆς τῶν Φιλελλήνων ἡγεμόνων M. Basarab, C. Brancoveanu καὶ Vasile Lupu[2]. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ὅλων αὐτῶν τῶν ἡγεμόνων τῆς προφαναριωτικῆς καὶ τῆς Φαναριωτικῆς κατόπιν ἐποχῆς ἡ αὐλικὴ καὶ ἡ δημοσία ζωὴ τῶν χωρῶν τούτων διεἰσδυσε ἀπὸ τὴν παρουσίαν πολυπληθοῦς Ἑλληνικοῦ στοιχείου εἰς τὴν διοίκησιν, εἰς τὴν οἰκονομίαν, εἰς τὴν παιδείαν καὶ τὴν ἐκκλησίαν. Ἡ παρουσία τῶν Ἑλλήνων ἦτο τόσον μαζικὴ ὥστε πολλάκις ἐπροκάλεσε τὴν ἀντίδρασιν ὅλων τῶν στρωμάτων τῆς τότε κοινωνίας καὶ πρὸ παντὸς τῶν γηγενῶν εὐπατρίδων οἱ ὁποῖοι ἐθεώρουν ὅτι παρηγκωνίζοντο ἀπὸ τὴν νομὴν τῶν τίτλων καὶ τῶν θέσεων εἰς τὰ κρατικὰ λειτουργήματα. Οὕτω οἱ Ἕλληνες οἱ περὶ τοὺς ἡγεμόνας ἐγένοντο λογοθέται, σπαθάριοι, ποστέλνικοι, στολνικοί, διερμηνεῖς καὶ διαπραγματευταὶ εἰς τὰς μετὰ τῶν ξένων ἡγεμόνων συνδιαλλαγὰς προκαλοῦντες μὲ τὴν δρᾶσιν των καὶ μὲ τὴν ἱκανότητά των τὰ αἰσθήματα ἀντιζηλείας τῶν γηγενῶν.

Ἀπὸ ἑλληνικῆς πλευρᾶς λοιπὸν ἡ ἡγεμονία τοῦ Matei Basarab (1632—1654)

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ
1711 - 1769
Πεφωτισμένος δεσπότης, υἱὸς τοῦ Νικολάου Μαυροκορδάτου, κατ' ἐπανάληψιν ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας (6) καὶ Μολδαβίας (4), ἀξιόλογος μεταρρυθμιστὴς καταργήσας τὴν δουλείαν.

GRIGORE ALEX. GHICA
Διερμηνεὺς τοῦ Στόλου, μέγας διερμηνεὺς τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, ἡγεμὼν κατ' ἐπανάληψιν τῆς Μολδαβίας (1849) ἀπεκεφαλίσθη ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου τὸ 1777.

ἔσχεν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ πολλὴν μεγάλην σημασίαν. Ἡ εὔνοια αὐτοῦ τοῦ ἡγεμόνος πρὸς τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον ἦτο ἐξ ἴσου μεγάλη μὲ τὴν ἐκτίμησιν ἣν ἔτρεφε πρὸς τοῦτο, δεδομένου ὅτι τὸ ἐθεώρει ἀπολύτως ἀναγκαῖον διὰ τὴν προώθησιν τῶν πραγμάτων καὶ τῶν προβλημάτων τῆς ἡγεμονίας του, ἡ ὁποία μόνη δὲν ἠδύνατο νὰ γνωρίζῃ τὴν ἐσωτερικὴν δημιουργικότητα. Ὁ τόπος καὶ ὁ λαὸς ἦσαν καθυστερημένοι εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς. Ἡ πολιτικὴ αὐτοῦ τοῦ ἡγεμόνος ἦτο νὰ κρατήσῃ ἰσορροπίαν μεταξὺ τῆς ἐθνικῆς μερίδος τῶν βογιάρων καὶ ἐκείνων οἱ ὁποῖοι δὲν παρεδέχοντο τὴν ἑλληνικὴν παρουσίαν, διὸ καὶ περιώρισε τὸν ἀριθμὸν τῶν Ἑλλήνων κληρικῶν, χωρὶς ὅμως νὰ ἀναστείλῃ τὰς δωρεάς του πρὸς τὰς Ἑλληνικὰς μονὰς καὶ ἐκκλησίας.

Ἕτερος γηγενής, ἐπιδεξιότατος, καὶ φιλόπατρις ἡγεμὼν καὶ φιλικώτατα προσκείμενος πρὸς τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖο ἦτο ὁ Constantin Brancoveanu. Ἡ ἡγεμονία του ἦτο μία ἐκ τῶν γονιμωτέρων ἀπὸ πολλὰς ἄλλας· ἦτο μορφωμένος καὶ ἐκ τῶν μᾶλλον ἐνθέρμων ὑποστηρικτῶν τῆς Ἑλλην. παιδείας, ὁ ἴδιος τόσον τετριμμένος μὲ τὰ Ἑλλην. γράμματα ὥστε ἐθεωρήθη ὡς γνήσιος Ἕλλην.

Ὁ προφαναριώτης ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας, ὁ μεγαλεπήβολος καὶ ὁ Βυζαντινίζων εἰς ὅλα του, Vasile Lupu, μᾶλλον Ἑλληνικῆς παρὰ Ἀλβανικῆς καταγωγῆς, ἐπεδείκνυεν ἐμφατικὰ τὸ αἴσθημα τῆς ἀπὸ τὸ Βυζάντιον πνευματικῆς ἐξαρτήσεώς του. Ἡ αὐλή του ἔβριθεν Ἑλλήνων εἰς σαθρὸν ὥστε ἡ λειτουργία εἰς τὴν ἐκκλησίαν νὰ γίνεται κατὰ τὸ ἥμισυ ἑλληνιστὶ καὶ τὸ ἕτερον ρουμανιστί. Κατεπολέμησεν τὴν ὀθωμανικὴν ὀπισθοδρόμησιν καὶ προσεπάθησε νὰ ἐνσωματώσῃ τὴν Μολδαβίαν εἰς τὰ πλαίσια μιᾶς προοδευτικῆς κεντρικῆς Εὐρώπης· ἦτο εἷς ἐκ τῶν διαφωτιστῶν τῆς ἐπο-

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ
1760—1806

Ἱκανὸς πολιτικὸς ἀνήρ, ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας (1799) καὶ Βλαχίας (1802—1806), ἐναντιωθεὶς εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τῆς γαλλικῆς ἐπιρροῆς εἰς τὴν Ἀνατολήν.

ΜΙΧΑΗΛ ΣΟΥΤΣΟΣ
1784—1864

Ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας (1818—1821). Μεμνημένος τῆς Φιλ. Ἑταιρείας, ἣν καὶ ἐβοήθησε χρηματικῶς. Πρέσβυς ἀργότερον τῆς Ἑλλάδος εἰς Παρισίους, Πετρούπολιν καὶ Λονδῖνον.

χῆς ἐκείνης, βασιζόμενος εἰς τὴν πνευματικὴν ὑπεροχὴν καὶ ἀρωγὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου.

Ἡ ζωὴ εἰς τὰς ἡγεμονικὰς αὐλὰς τοῦ Μικροῦ τούτου Βυζαντίου ἦτο πιστὴ ἀντιγραφὴ τῆς ζωῆς τῶν Αὐτοκρατορικῶν Αὐλῶν ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου. μεγαλοπρέπεια ἐμφανίσεως στρατιωτικῶν στολῶν, πολιτικῶν ἐνδυμασιῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀμφιέσεων. Αἱ αὐτοκρατορικαὶ συνοδεῖαι ἦσαν ἐντυπωσιακαί ὅπως καὶ αἱ ἐκκλησιαστικαὶ ἱεροτελεστίαι καὶ αἱ συνεχῶς ἐπινοηθεῖσαι ὑποδοχαὶ ξένων πρεσβειῶν ἀπὸ ὅλον τὸν κόσμον. Ἡ ἐθιμοτυπία εἰς τὰς ἡγεμονικὰς αὐλὰς ἦτο ἐξ ἴσου ἀπαιτητικὴ ὡς ἐκείνη ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου τηροῦσα τὴν κεκανονισμένην τάξιν εἰς τὰς συνεδριάσεις τοῦ ἡγεμονικοῦ συμβουλίου Divan, εἰς τὰς ἀκροάσεις καὶ δεξιώσεις παρὰ τῷ ἡγεμόνει, ὅλα ὑπὸ τὸ πνεῦμα τῆς ἐξασφαλίσεως τοῦ γοήτρου τοῦ ἡγεμόνος. Ἀλλὰ τὰ πράγματα καθησύχασαν καὶ τὸ Ἑλληνικὸν στοιχεῖον ἐξηκολούθη νὰ ἀκμάζῃ παρ' ὅλας τὰς ἐπεισοδιακὰς διαιαρτυρίας τῶν γηγενῶν εὐγενῶν καὶ τιτλούχων, διαιαρτυρίαι αἱ ὁποῖαι ἐλάμβανον πολλὰς φορὰς μορφὴν ἐξεγέρσεως. Μὲ ἄλλα λόγια τὸ μικρὸν Βυζάντιον ἀνεγνώριζε μίαν προφαναριωτικὴν ἐποχὴν καὶ μίαν ἐξ ὁλοκλήρου Φαναριωτικήν, ἀρχομένης ἀπὸ τοῦ Νικολάου Μαυροκορδάτου καὶ ἐντεῦθεν μέχρι τοῦ 1821 ὅταν ἡ πολύμορφος ἐπίδρασις τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου ἐπὶ τοῦ τρόπου ζωῆς καὶ νοήσεως τοῦ ρουμανικοῦ ἔθνους εἰσέρχεται εἰς περίοδον ὑφέσεως τὴν ἐποχὴν τοῦ 1848 ὁπότε ὁ ρουμανικὸς λαὸς εὐθυγραμμίζεται εἰς τὴν γενικὴν φιλελευθέραν πορείαν τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν.

Τὸ στέμμα τοῦ πρίγκηπος BRANCOVEANU (ἀπὸ ἀραβικὸν ψαλτήριον 1706).

MIHAI VITEAZUL (ὁ Μιχαὴλ ὁ γενναῖος) 1557—1601

Ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας 1593—1601, ἐξεγερθεὶς κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν ἥνωσε τὴν Βλαχίαν, τὴν Μολδαβίαν καὶ τὴν Τρανσυλβανίαν ἐπὶ βραχὺ χρονικὸν διαστήματι, ἡ ἕνωσις αὕτη διελύθη μετὰ τὴν δολοφονίαν του. Συγγενὴς τῶν Καντακουζηνῶν.

Ποῖοι ἐλάμπρυναν τὸ προφαναριωτικὸν Μικρὸν Βυζάντιον;

Ἀπὸ ὅλους ἔχω νὰ ἐπισημάνω ὡς τοὺς πιὸ ἀντιπροσωπευτικοὺς τὸν Ποστέλνικον Κωνσταντῖνο καὶ τὸν Στόλνικον Κωνσταντῖνον Καντακουζηνὸν καθὼς καὶ τὸν ἀδελφόν του τὸν Serban Καντακουζηνὸν καὶ κατόπιν τούτων βεβαίως τὸν Matei Basarab, τὸν C. Brancoveanu καὶ Vasile Lupu, περὶ ὧν ὡμίλησα ἀνωτέρω.

— Ὁ Ποστέλνικος Κωνσταντῖνος Καντακουζηνὸς ἦτο ἐξαιρετικὴ φυσιογνωμία εἰς τὴν στοὰν τῶν Ἑλλήνων ἐν Ρουμανίᾳ ἡγεμόνων. Ἐλθὼν εἰς γάμον μὲ τὴν κόρην γγγενοῦς εὐπατρίδου, συνεδέθη ἀρρήκτως μὲ τὸν λαὸν τῆς Βλαχίας εἰς ὃν προσέφερεν καὶ νοῦν καὶ ψυχήν.

— Ὁ Στόλνικος Κωνσταντῖνος Καντακουζηνὸς ἦτο ἄνθρωπος μὲ καταπληκτικὴν μόρφωσιν σπουδάσας εἰς τὴν Padova καὶ ἐπεδείξατο πνεῦμα ἐπιστημονικόν, οἰκουμενικὸν ὡς οἱ τιτάνες τῆς ἰταλικῆς ἀναγεννήσεως ἀφοῦ ἐγνώριζεν λογικὴν καὶ φιλοσοφίαν καὶ μαθηματικὰ καὶ φυσικὴν καὶ γεωμετρίαν. Ἠγάπησε μὲ πάθος τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Λατίνων τοὺς ὁποίους ἐμελέτησεν, ἡ μόρφωσίς του τῷ ὄντι ἦτο καταπληκτική.

— Ὁ Serban Καντακουζηνός, ὁ ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου, ἦτο ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἵδρυσεν τὴν ἡγεμονικὴ Ἀκαδημία τοῦ Βουκουρεστίου, τὸ καύχημα τοῦ Νεοελληνισμοῦ καὶ ἔδραν ἀφ' ἧς τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα ἐξηκολούθησεν νὰ ἀκτινοβολῇ εἰς ὅλην τὴν Ἀνατολικὴν Εὐρώπην. Ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας 1679—1688 ἐθηλητηριάσθη ὑπὸ τῶν Βογιάρων.

Οἱ Καντακουζηνοί, ὅπως εἶναι γνωστόν, λόγῳ τῶν συνθηκῶν ὑπὸ τὰς ὁποίας

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΑΝΤΕΜΙΡ
(1673 - 1723)

Ἑλληνοαθέστατος ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας (1710), υἱὸς τοῦ Ἥτμαν Εὐρωπαίου Ὀθμανισμοῦ, συγγραφεὺς τῆς ἱστορίας τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς καταπτώσεως τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας καὶ περιγραφῆς τῆς Μολδαβίας (DESCRIPTIO MOLDAVIAE).

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ
1641 - 1709 καὶ ἡ σύζυγος τον Σουλτάνα Χρυσοσκολέου, ἀπόφοιτος τῶν σχολῶν Ρώμης, PADOVA καὶ BOLOGNIA. Μέγας λογοθέτης τῶν Πατριαρχείων, σχολάρχης τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας, διπλωμάτης, λόγιος, συγγραφεὺς καὶ ἰατρός.

ἔζησαν μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ Βυζαντίου, ἐχωρίσθησαν εἰς τρεῖς κλάδους: τὸν ρουμανικὸν ὅστις ἀνεδείχθη ὡς γονιμώτερος εἰς ἐπιφανεῖς ἄνδρας, τὸν Ἑλληνικὸν τοῦ ὁποίου τὰ μέλη συνεδέθησαν μὲ τὴν ἱστορίαν τοῦ δεσποτάτου τῆς Πελοποννήσου, καὶ τὸν Ρωσσικὸν κλάδον τὸν ἐμφανισθέντα μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1912, ἀφοῦ μόνοι τούτων ἐβοήθησαν τὸν Ἀλέξ. Ὑψηλάντην εἰς τὴν κάθοδόν του εἰς Μολδαβίαν.

— Ὁ Νικόλαος Μαυροκορδάτος, ὁ πρῶτος ἐκ τῶν ἡγεμόνων Φαναριωτῶν, ἦτο διεθνῶς ἀναγνωρισμένη πολιτικὴ καὶ πνευματικὴ προσωπικότης τῆς ἐποχῆς του. Θεωρεῖται ὁ θεμελιωτὴς τῆς ρουμανικῆς κοινοτούρας εἰς ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Εἶχεν οἰκουμενικὴν κατάρτισιν καὶ ἦτο γνώστης τῆς ἑλληνικῆς, τῆς λατινικῆς, τῆς ἰταλικῆς, τῆς τουρκικῆς, τῆς περσικῆς καὶ τῆς ἀραβικῆς. Περιεστοιχίζετο ἀπὸ πολυάριθμον Ἑλληνικὴν συνοδείαν ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐστηρίζετο διὰ νὰ ἐπεμβαίνῃ εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τοῦ κοινωνικοῦ καὶ κρατικοῦ μηχανισμοῦ, εἰς τὴν παιδείαν, εἰς τὴν οἰκονομίαν καὶ τὴν ἐκκλησίαν, ὅπως ἐπίσης ἐνδιεφέρθη καὶ διὰ τὴν ἐλάττωσιν τῶν μεγάλων ἀδικιῶν ὡς ἐκ τῆς κοινωνικῆς φεουδαρχικῆς δομῆς τῆς χώρας του καὶ τὴν κραταίωσιν τῆς παιδείας διὰ τῆς ἀναδιοργανώσεως τῆς ἡγεμονικῆς Ἀκαδημίας τοῦ Ἰασίου. Ἦτο Χρυσὴ Ἐποχὴ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας ἐπὶ μιᾶ ἑλλαδικοῦ χώρου.

Ἡ ἐκκλησία τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν εἰς τὸ Ἰάσιον, κτητορία τοῦ ἡγεμόνος VASILE LUPU. Κομψοτέχνημα ἀρχιτεκτονικὸ καὶ διακοσμήσεως.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΟΥΤΣΟΣ
Ἡγεμὼν Βλαχίας 1758—1821, διερμηνεὺς τοῦ Στόλου, μέγας διερμηνεὺς καὶ ἡγεμὼν Μολδαβίας (1801) καὶ Βλαχίας (1802).

Ἡ ἡγεμονία του ἀντιπροσώπευε τὸ πρότυπον μιᾶς πεφωτισμένης κρατικῆς ἀρχῆς, ἦτο ὁ ἀνθρωπισμὸς ἐν δράσει.

— Ὁ υἱὸς τοῦ Νικολάου Μαυροκορδάτου, Κωνσταντῖνος Μαυροκορδᾶτος ἀνήψωσε γενικὰ τὸ βιοτικὸν ἐπίπεδον τῶν κατοίκων τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας. Ἐδιώχθη ὑπὸ τῶν Τούρκων διὰ τὰς φιλελευθέρας καὶ προοδευτικάς του μεταρρυθμίσεις. Ἡ Βιβλιοθήκη τοῦ Νικολάου καὶ Κωνσταντίνου Μαυροκορδάτου ἦτο μία ἐκ τῶν πλουσιωτέρων τῆς ἐποχῆς.

Ὅποιος ἐπιχειρήσει νὰ μελετήσῃ τὴν ἄνθησιν τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ ἐν ταῖς ρουμανικαῖς ἡγεμονίαις καὶ τῆς νεωτέρας Ρουμανίας, θὰ πρέπει κατ' ἀνάγκην νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὴν ἀποφασιστικὴν συμβολὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου μεθ' οὗ διεσταυρώθησαν οἱ κάτοικοι τῶν Ρουμανικῶν Πριγκηπάτων. Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς διασταυρώσεως ταύτης ἦτο ἡ ἐμφάνισις μιᾶς ὁλοκλήρου κατηγορίας Ρουμάνων διανοουμένων καταρτισθέντων τὸ πρῶτον εἰς τὰ περίφημα ἑλληνικὰ πνευματικὰ κέντρα τοῦ Βουκουρεστίου καὶ Ἰασίου, ἀπ' ὅπου κατηθύνοντο ὕστερον πρὸς τὰ Εὐρωπαϊκὰ Πανεπιστήμια.

— Ὁ Γρηγόριος Γκίκας ἡγεμόνευσεν εἰς Μολδαβίαν καὶ Βλαχίαν καὶ ἦτο γόνος μεγάλης Ἑλληνικῆς οἰκογενείας σημαντικῆς διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ ρουμανικοῦ χώρου ὡς καὶ ἡ οἰκογένεια τῶν Καντακουζηνῶν καὶ Μαυροκορδατέων. Ἡγεμόνευσε μὲ ὕπιον τρόπον καὶ ἐνεθάρρυνε τὴν ἑλληνικὴν παρουσίαν διὰ περισσοτέρων τιτλούχων εἰς τὴν διοίκησιν τῆς χώρας καὶ πέριξ αὐτοῦ, καὶ προσεπάθη παντοιοτρόπως νὰ διαφυλάξῃ τὴν ἀκεραιότητα καὶ τὰ συμφέροντα τῆς Χώρας του, ἐπιβουλευόμενα διαρκῶς ἀπὸ τὴν Ρωσίαν, Αὐστρίαν καὶ Τουρκίαν.

— Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης προερχόμενος ἀπὸ Ἑλληνικὴν οἰκογένειαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐγένετο ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας καὶ Βλαχίας (1774—1782,

1796—1797). Ὡς πρὸς τὴν μόρφωσίν του αὕτη εἶχε πολλὰ κοινὰ σημεῖα μὲ ἐκείνην τοῦ Νικολάου Μαυροκορδάτου, ἀμφότεροι ἡγεμονεύσαντες ἐπὶ τὸ ὠφελιμώτερον διὰ τὸν λαὸν καὶ τὸν τόπον ὅπου διωρίσθησαν. Εὐθέως χαρακτῆρος ἐγνώριζε τὴν μεταφυσικήν, τὴν λογικήν, καὶ τὰ μαθηματικὰ καὶ ἐπέδειξεν ἱκανότητα εἰς τὸν χειρισμὸν τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ καὶ εἰσήγαγε σειρὰν σημαντικῶν μεταρρυθμίσεων, ἐξ ὧν αἱ σπουδαιότεροι ἦσαν εἰς τὸν τομέα τῆς δικαιοσύνης. Εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος εἰσήγαγε τὴν ρουμανικὴν γλῶσσαν εἰς τὴν παιδείαν καὶ κατάρτισιν τῶν δικαστῶν. Ἐπίσης προέβη εἰς ἐλάττωσιν τῶν φόρων τῶν ἀγροτῶν καὶ τῶν ἐμπόρων. Ἡ θητεία του ἦτο μία ἀπὸ τὰς πλέον σημαντικωτέρας καὶ διὰ τοὺς Ρουμάνους καὶ διὰ τοὺς Ἕλληνας, διότι ἀπεδείχθη εἷς πεφωτισμένος δεσπότης, δι' ὃ κέκτηται τιμητικῆς θέσεως εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ρουμανίας. Ὁ υἱός του Κων)ντῖνος Ὑψηλάντης ἐγέντο ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας τὸ δὲ 1806, ἀρχηγὸς τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως εἰς τὸ Βουκουρέστιον.

— Ὁ Κωνσταντῖνος Μουρούζης ἀπόγονος Ἑλληνικῆς Βυζαντινῆς οἰκογενείας ἀπελθούσης μετὰ τῆς ὑπὸ τῶν Φράγκων ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς Τραπεζοῦντα καὶ ἐπανακαμψάσης ἀργότερον ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου ἐχρημάτισε τὸ πρῶτον μέγας διερμηνεὺς τῆς Ὑψηλῆς Πύλης καὶ ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας, 1777—1782, ἀφήσας καλὴν ἐποχὴν μὲ τὴν προσπάθειάν του νὰ βελτιώσῃ τὴν οἰκονομίαν καὶ τὴν πρωτόγονον διοικητικὴν μηχανίαν τῆς χώρας του. Ὁ υἱός του Ἀλέξανδρος ἐχρημάτισεν ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας καὶ κατόπιν τῆς Βλαχίας. Ὁ δευτερότοκος υἱός του Δημήτριος ἐκαρατομήθη τῇ διαταγῇ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, ἀφοῦ ἐχρημάτισεν ὡς διερμηνεὺς ταύτης καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τὰς διαπραγματεύσεις εἰρήνης μετὰ τῶν Ρώσων διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου. Καὶ περαιτέρω καὶ ἄλλοι γόνοι τῆς ἰδίας οἰκογενείας, ὁ Γεώργιος, ὁ Παναγιώτης, ὁ ἕτερος Κωνσταντῖνος καὶ ὁ ἕτερος Γεώργιος εὗρον τὸν ἴδιον θάνατον.

— Ὁ Ἰωάννης Καρατζᾶς ἦτο σημαντικὸς ἡγεμὼν διότι τὸ 1818 εἰσάγει νέαν νομοθεσίαν ἀστικοῦ δικαίου, συγκερασμοῦ Βυζαντινῶν ἀρχῶν, Ναπολεοντείου δικαίου καθὼς καὶ τοπικῶν ἐθίμων.

— Ὁ Μιχαὴλ Σοῦτσος ἡγεμὼν ἐναλλὰξ τῆς Μολδαβίας καὶ Βλαχίας (1791—1793) ἐφέρετο μὲ ἀνθρωπισμὸν βοηθούμενος εἰς τὰ ἡγεμονικά του καθήκοντα ἀπὸ συμβούλους τιμίους καὶ καλοθελητάς. Ἐδοκίμησε δι' ὅλων τῶν δυνάμεών του τὴν εἰσβολὴν τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὴν Μολδαβίαν καὶ εὑρίσκετο εἰς ἐπαφὴν δι' ἀλληλογραφίας μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου τῆς Ρωσίας καὶ τοῦ Καποδίστρια. Τὸ παλάτι τῶν Σουτσαίων σώζεται καὶ σήμερον εἰς τὸ Βουκουρέστι.

Οὗτοι ἦσαν οἱ σημαντικώτεροι τῶν Φαναριωτῶν ἡγεμόνων οἵτινες γενικὰ ἀπησχόλησαν πολὺ καὶ τοὺς Ρουμάνους καθὼς καὶ τοὺ Ἕλληνας ἱστορικούς. Οἱ παλαιότεροι Ρουμάνοι ἱστορικοὶ ἐπραγματεύθησαν τὴν ἐποχὴν τῶν Φαναριωτῶν ἡγεμόνων χωρὶς ἀντικειμενικότητα, ἀλλὰ τοὐναντίον μὲ πάθος καὶ μὲ τὸ μένος τοῦ ἀναγνωρίζοντος τὴν ἀνωτερότητά των καὶ τὴν ἐποικοδομητικὴν συμβολήν των εἰς τὴν προαγωγὴν τῶν πραγμάτων τῶν ἡγεμονιῶν. Οἱ Φαναριῶται, ὅπως ἔλεγον οἱ ἱστορικοί, προήρχοντο ἀπὸ τὸν «Βόρβορον» τοῦ Φαναρίου, ἂν καὶ εἶναι γνωστὸν ὅτι προήρχοντο ἀπὸ ἐπιφανεῖς οἰκογενείας τῆς ἱστορικῆς συνοικίας τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ Βυζαντίου. Καὶ εἷς ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἀνενδότους ἀμαυρωτὰς τῆς ἐποχῆς τῶν Φαναριωτῶν ἦτο ὁ A. D. Xenopol, μὲ τὸ μῖσος του ὡς νεοφύτου ἀμφιβόλου Ρουμανικῆς ἐνθικότητος καὶ χριστιανικῆς προελεύσεως.

Ἕνα πρᾶγμα μόνον ἀναγνωρίζει ὁ A. D. Xenopol, ὅτι δηλαδὴ οἱ ἰθαγενεῖς ἡγεμόνες ὑπερέβαινον τὰς αὐθαιρεσίας τῶν Φαναριωτῶν καὶ τὰς ἀθλιότητας τῆς ἐποχῆς των αἱ ὁποῖαι ὑπῆρχον ἐνδημικῶς, ὡς ἡ τραγικωτέρα κληρονομία τῆς σκοταδιστικῆς τουρκικῆς βαρβαρότητος. Τὸ ἐπιχείρημά του ὅτι ἡ ρουμανικὴ κουλτούρα ἐκινδύνευε νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν Ἑλληνικὴ κουλτούραν μαρτυρεῖ μᾶλλον τὸ μῖσος του ἐναν-

τίον τοῦ Ἑλληνισμοῦ, μέσος τὸ ὁποῖον τὸν ἔκαμε νὰ γράψῃ ὅτι ἡ ἐποχὴ τῶν Φαναριωτῶν ἦτο ἡ πιὸ σκοτεινὴ ἀπὸ τὸ μαῦρον παρελθὸν τοῦ Ρουμανικοῦ Ἔθνους. Τοῦτο ἐσήμαινε μίαν μὴ ἀντικειμενικὴν ἄποψιν ἐπὶ τῶν σχέσεων Ρουμανικῆς καὶ Ἑλληνικῆς κουλτούρας, σχέσεων θυγατρὸς πρὸς μητέρα. Τοὐναντίον πρέπει νὰ ἀναγνωρισθῇ ὅτι ἡ προσφορὰ τῶν Φαναριωτῶν ἦτο θετικὴ διὰ τὸν Ρουμανικὸν λαὸν καὶ τοῦτο ἀνεγνωρίσθη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ N. Jorga. Οὕτως ὥστε τὰ λεχθέντα ὑπὸ τοῦ ἑτέρου τῶν συγχρόνων Ρουμάνων ἱστορικῶν C. C. Giurescu ὅτι ἀπὸ γενικῆς ἐπόψεως ἐξεταζομένη ἡ ἐποχὴ τῶν Φαναριωτῶν, αὕτη ἦτο ἐποχὴ ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς παρακμῆς, πόρρω ἀπέχουν ἀπὸ μίαν θαρραλέαν ἀντικειμενικὴν ἱστορικὴν κρίσιν καὶ φέρεται μᾶλλον ὡς μία ὑποχώρησις πρὸς τὴν μερίδα ἐκείνην τῶν σωβινιστῶν ἱστορικῶν οἱ ὁποῖοι ἀπαιτοῦν νὰ λέγουν ὅτι ἡ συμβολὴ τῶν Φαναριωτῶν ἦτο μικρᾶς ἀξίας ἐν συγκρίσει μὲ τὰ προσόντα καὶ τὰ ἐπιτεύγματα τοῦ Ρουμανικοῦ Λαοῦ, εὐθὺς ἀμέσως μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἐποχῆς τῶν Φαναριωτῶν. Λησμονοῦν ὅμως ὅτι τὸ Ἰάσιον καὶ τὸ Βουκουρέστιον μὲ τὰς ἀνωτέρας Ἑλληνικὰς σχολὰς καθὼς καὶ τοὺς ἀριθμοὺς τῶν Μοναστηρίων καὶ τῶν ἐκκλησιῶν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐξηγγέλλοντο τὸ Ἑλληνικὰ γράμματα, τὸ Ἑλληνικὸν φῶς, ὁ Ἑλληνοχριστιανικὸς ἀνθρωπισμὸς συνετέλεσεν ὅπως κατὰ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνος νὰ εὑρεθῇ μεταξὺ τῶν πλέον προηγμένων τὸ Ρουμανικὸν Ἔθνος, τοῦ χώρου μεταξὺ Καρπαθίων, Εὐξείνου Πόντου καὶ Ἀδριατικῆς.

Ποῖοι ἦταν οἱ αὐθεντικώτεροι ἀντιπρόσωποι τῆς Ἑλληνικῆς διανοίας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Κουλτούρας εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν;

Ἀριθμητικὰ ἦσαν τόσον πολλοὶ ὥστε τὰ ὀνόματά των νὰ μὴν χωρέσουν εἰς τὰ στενὰ ὅρια μιᾶς συντόμου πραγματείας καὶ ὡς ἐκ τούτου νὰ παρουσιάσω τροχάδην μερικοὺς ἐκ τῶν ἀξιολογοτέρων ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ζήσαντας καὶ διδάξαντας εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν καὶ ὁραματισθέντας μίαν νέαν ζωὴν καὶ διὰ τὸν Ἑλληνικὸν καὶ διὰ τὸν Ρουμανικὸν Λαόν.

Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Βυζαντίου ἕως τὸ 1600 μ.Χ. ἐν μέσῳ τοῦ σκότους τὸ ὁποῖον ἐξηπλοῦτο συνεχῶς μέχρι τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης ἡ Ἑλληνικὴ Παιδεία παρέμεινεν ἡ μόνη πνευματικὴ ἀξία καὶ ἀρχή, ἀντιπροσωπευομένη ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τὰ κέντρα τοῦ Ἄθω, ἀπὸ τὰ κέντρα ἐντατικῆς πνευματικῆς παραγωγῆς τῆς Ἰταλίας καὶ εἰδικῶς τῆς Padova, τῆς Βενετίας καὶ τῆς Ρώμης, ὅπως ἀργότερον καὶ ἀπὸ τὰ προμνημονευθέντα ἤδη κέντρα τοῦ Βουκουρεστίου καὶ Ἰασίου. Ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ Ἑλληνικὰ πνευματικὰ κέντρα ἀξιοποιεῖται ἀκόμη μία φορὰ δι' ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης, ὁ Ἑλληνικὸς ἀνθρωπισμός. Τεκμήριον ἀδιάσειστον τοῦ νεωτέρου Ἑλληνικοῦ ἀνθρωπισμοῦ ἀπετέλεσεν ἡ εἰσαχθεῖσα ἐπαναστατικὴ καινοτομία ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Μαυροκορδάτου, δηλαδὴ τῆς δουλοπαροικίας ἡ κατάργησις.

Ἐπὶ 150 σχεδὸν ἔτη ἡ πνευματικὴ ἀμφιμιξία Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ἐπὶ Ρουμανικῆς Γῆς ἐπιφυλάσσει μίαν νέαν ἀναλαμπὴν τῆς Ἑλληνικῆς Παιδείας εἰς τὴν ἐκτενεστέραν αὐτῆς ἔννοιαν καὶ ἔκφρασιν. Οἱ περισσότεροι τῶν διδασκάλων τοῦ γένους οἱ ὁποῖοι ἐδίδαξαν ἐν Μολδοβλαχίᾳ εἶχαν σπουδάσει εἰς Ἰταλίαν ὅπου ἐμυήθησαν εἰς τὰς νέας διαστάσεις τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἐν γένει κουλτούρας. Ἡ Ἑλληνικὴ Παιδεία ἐπεβλήθη εἰς Μολδοβλαχίαν ἀφ' ἑαυτῆς, μὲ τὸ ἀνώτερον καὶ εὐγενέστερον περιεχόμενόν της, μὲ τὰ θέλγητρά της καὶ μὲ τὴν γοητείαν της συναρπάζουσα καὶ καθυστερημένους καὶ πεπολιτισμένους. Ἀφετηρία τῆς Ρουμανικῆς Ἀναγεννήσεως πρέπει νὰ ἀναγνωρισθῇ ἡ Ἑλληνικὴ Παιδεία· τὸ σύμβολον τῆς Ἀθηνᾶς ἀπέβαινεν σύμβολον τῶν δύο Ἀναγεννήσεων τῆς τε Ἰταλικῆς καὶ τῆς Ρουμανικῆς. Παντοῦ ἱδρύοντο σχολεῖα στοιχειώδους καὶ ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως ὅπου ἔμελλον νὰ διδάξουν τὸν ἐκεῖ κόσμον διδάσκαλοι καὶ καθηγηταί, οἵτινες ἐτίμησαν τὴν γενέτειράν των καθὼς καὶ τὰ ἐκπαιδευτικὰ ἀξιώματα εἰς τὰ ὁποῖα ἐκλήθησαν ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων

γηγενῶν τε καὶ Φαναριωτῶν. Ἡ ἐποχὴ αὐτῶν τῶν τελευταίων ὑπῆρξεν ἐποχὴ χρυσοῦ αἰῶνος ἀπὸ ἀπόψεως παιδείας καὶ ἐκπολιτισμοῦ τῶν Ρουμανικῶν ἡγεμονιῶν.

Τὸ κυριώτερον ὄργανον τῆς ἐπικρατήσεως τῆς Ἑλληνικῆς Παιδείας ἦτο ἡ χρησιμοποίησις τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς αὐτὰς τὰς Ρουμανικὰς ἡγεμονίας ἀπὸ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 16ου αἰῶνος. Ἡγεμόνες γηγενεῖς ἢ Ἑλληνικῆς καταγωγῆς ὡς αἱ ἐξέχουσαι φυσιογνωμίαι τῶν M. Bassaraba καὶ C. Brancoveanu, ὁ ὁποῖος ἐγνώριζεν κάλλιστα τὴν Ἑλληνικήν, ἐνεθάρρυναν τὴν διδαχὴν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης κατ' ἰδίαν ἀρχικῶς, διὰ νὰ τὴν εἰσαγάγουν ἀργότερον εἰς τὰ ἡγεμονικὰ παρεκκλήσια καὶ νὰ τὴν χρησιμοποιοῦν εἰς τὰς μετὰ τῶν ξένων ἡγεμόνων ἀλληλογραφίαν ὡς συνήθιζεν ὁ Vasile Lupu, ὁ περίφημος ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας· οὗτος εἶχεν προσλάβει Ἕλληνα διδάσκαλον διὰ τὰ τέκνα του, ἦτο φιλομαθέστατος καὶ κτήτωρ μιᾶς τῶν πλέον φιλοτεχνημένων ἐκκλησιῶν τῆς χριστιανοσύνης, τὸ κοιμητήριον τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν εἰς τὸ Ἰάσιον καὶ ἐν συνεχείᾳ ὑπεστήριξεν τὴν Ἑλληνικὴν Παιδείαν καὶ τὰ πρῶτα βήματα τοῦ λαϊκοῦ ἰδιώματος τὸ ὁποῖον ἤρχισεν νὰ διαμορφώνεται ὡς Ρουμανικὴ γλῶσσα. Ἀκόμη καὶ ἡ τάξις τῶν Βογιάρων, τῶν προυχόντων καὶ τῶν εὐγενῶν καθὼς καὶ τῶν διοτεχνῶν ἐζήτουν μὲ ἐπιμονὴν ὅπως ἡ Ρουμανικὴ νεολαία ἐκμάθῃ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ὡς τὸ μόνον μέσον προόδου.

Ἡ διδαχὴ γενικὰ ἐγένετο κατ' ἀρχὴν εἰς τοὺς περιβόλους τῶν μοναστηρίων καὶ ἐκκλησιῶν ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς καὶ κληρικούς, ἐγένετο τρόπον τινὰ μύησις εἰς τὰ πρῶτα γράμματα ἐν εἴδει Βυζαντινῶν χαμαιδιδασκαλείων. Ἀργότερον οἱ μαθηταὶ ἐδιδάσκοντο εἰς μέσα σχολεῖα καὶ κατόπιν προσήρχοντο εἰς τὰς ἡγεμονικὰς ἀκαδημίας Βουκουρεστίου καὶ Ἰασίου αἵτινες ἦταν εἶδος τι τοῦ Βυζαντινοῦ Πανδιδακτηρίου τοῦ μετέπειτα ὀνομασθέντος Πανεπιστημίου.

Οἱ ἐν Μολδοβλαχίᾳ διδάξαντες Ἕλληνες δὲν ἦσαν μόνον διδάσκαλοι τοῦ Γένους ἀλλὰ καὶ διδάσκαλοι ὁλοκλήρου τῆς Νοτιανατολικῆς Εὐρώπης καὶ συνάμα συγγραφεῖς ἱστορίας, φιλολογίας, φιλοσοφίας, λεξικογραφίας, γραμματολογίας καὶ θεολογίας καὶ μεταφρασταὶ ἐπιστημονικῶν ἔργων τῆς Δύσεως.

Ἕλληνες διδάσκαλοι καὶ καθηγηταὶ γενόμενοι περιζήτητοι ἀνὰ τὰς Ρουμανικὰς ἡγεμονίας ἐγκατέλειπον τὰ μεγάλα κέντρα τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας διὰ νὰ ἐξεύρουν τόπον ἐλευθεριωτέρου βίου πέραν τοῦ Δουνάβεως, προερχόμενοι ἀπὸ τὰς ἀνωτέρας σχολὰς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἢ τὰς περιφήμους τότε σχολὰς τῶν Ἰωαννίνων, τῆς Χίου, τῆς Ἑπτανήσου, τῆς Ὀδησσοῦ, καθὼς καὶ ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν καὶ λοιπὴν Εὐρώπην.

Ὡς ἀπάντησιν εἰς τὴν ἐρώτησιν ποῖοι ἦσαν οἱ αὐθεντικώτεροι ἀντιπρόσωποι τῆς Ἑλληνικῆς κουλτούρας εἰς Μολδοβλαχίαν θὰ ἀναφέρω τὰ ὀνόματα ἀριθμοῦ τινὸς τῶν σοφολογιωτάτων διδασκάλων Ἑλλήνων τε καὶ Ρουμάνων ἐν Μολδοβλαχίᾳ καθὼς καὶ ἄλλων ἐθνικοτήτων τῆς Βαλκανικῆς, οἵτινες ἀνεζήτουν τὰ φῶτα τῆς Ἑλληνικῆς Παιδείας.

Ἀναφέρω λοιπὸν τὸν ἐξ Ἰωαννίνων Νικόλαον Κεραμέα, ὁ ὁποῖος ἀφοῦ ἐσπούδασε τὴν Ἰατρικὴν εἰς Ἰταλίαν καθὼς καὶ Θεολογίαν, ἐγένετο καθηγητὴς εἰς τὸ Ἰάσιον ὅπου καὶ ἀπέθανε τὸ 1663. Ἐν συνεχείᾳ τὸν Γρηγόριον Κωνσταντᾶν, τὸν ἱερομόναχον ὅστις ἐσπούδασε τὰς θετικὰς ἐπιστήμας καὶ τὴν σύγχρονον εὐρωπαϊκὴν φιλοσοφίαν εἰς τὴν Padova καὶ τὴν πόλιν Halle τῆς Γερμανίας, τὸν Βενιαμὶν τὸν Λέσβιον 1761—1824 Ἱερομόναχον, τὸν σπουδάσαντα ἀνώτερα μαθηματικά, φιλοσοφίαν, ἀστρονομίαν καὶ φυσικὴν ἐν Piza καὶ Παρισίοις, τὸν διδάξαντα εἰς Ἰάσιον καὶ Βουκουρέστιον ὅπου ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος Καρατζᾶ. Ἐν συνεχείᾳ ἀναφέρω τὸν Κυμηνίτην Σεβαστόν, τὸν Λόγιον, διδάξαντα εἰς Τραπεζοῦντα καὶ εἰς τὴν Πατριαρχικὴν Σχολὴν Κωνσταντινουπόλεως ὡς σχολάρχης καὶ κατόπιν εἰς Βουκουρέστιον ὡς Διευθυντὴς τῆς ἐκεῖ ἡγεμονικῆς σχολῆς κληθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, τὸν Εὐγένιον Γιαννούλην τὸν μαθητὴν τοῦ Παΐσίου Με-

ταξὰ καὶ τοῦ Θεοφίλου Κορυδαλλέως, τὸν ἐπιφανῆ κληρικὸν καὶ ἐπιφανῆ διδάσκαλον τοῦ γένους.

Ὁ ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας Κων)νος Δούκας καὶ ὁ Στόλνικος Κων)νος Καντακουζηνὸς εἶχον ὡς καθηγητὰς τὸν Ἰωάννην Κομνηνόν, λόγιον γιατρόν, καὶ φιλόσοφον, τὸν Σιγαλᾶν, τὸν Κρῆτικὸν Γεράσιμον Βλάχον. Τὰ δὲ τέκνα τοῦ ἑτέρου Κωνσταντίνου Καντακουζηνοῦ τοῦ ποστέλνικου εἶχον καθηγητὴν τὸν Λιγαρίδην, ὅστις τοὺς παρέδιδε τὴν Ἑλληνικήν, τὴν Λατινικήν, τὴν Λογικὴν καὶ τὴν Ρητορικήν. Ὁ Νεόφυτος ὁμετέπειτα Μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας ἦτο διδάσκαλος τῶν τέκνων τοῦ Κων)νου Μαυροκορδάτου, ὅπως καὶ ὁ Κων)νος Βαρδαλάχος διδάσκαλος τοῦ γένους συνεργάτης καὶ φίλος τοῦ Ἰωάννου Καποδίστρια, ὅστις ἐδίδασκεν εἰς τὴν Ὀδησσὸν καὶ Βουκουρέστιον ἀφοῦ ἐσπούδασεν Ἰατρικὴν καὶ Φυσικομαθηματικὰ καὶ ἐδίδαξε τὰ τέκνα τοῦ ἡγεμόνος Ἰωάννου Καρατζᾶ.

Τὸ πρῶτον ἀνώτερον φυτώριον εἰς τὸ ὁποῖον τὰ μαθήματα ἐδιδάσκοντο εἰς Ἑλληνικὴν καὶ Λατινικὴν γλῶσσαν ἦτο ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἱδρύθη ἐπὶ Βοεβόδα Basaraba ἐν τῇ πρώτῃ ἡγεμονικῇ ἕδρᾳ τῆς Χώρας Targoviste, τοῦ Παϊσίου Λιγαρίδου καὶ τοῦ φιλολόγου Ἰγνατίου Πετρίτου.

Ἡ ἡγεμονικὴ Ἀκαδημία τοῦ Βουκουρεστίου ὅπως γνωρίζομεν ἱδρύθη τὸ 1695 ἀπὸ τὸν Serban Καντακουζηνὸν καὶ ἀναδιωργανώθη κατὰ τὸ πρῶτον τὸ 1807. Εἰς τὴν Ἀκαδημίαν ταύτην ἐδίδαξεν ὁ ἀνωτέρω μνημονευθεὶς Σεβαστὸς Κυμινήτης μαθητὴς τοῦ Ἰωάννου Καρυοφύλλη καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου τοῦ ἐξ ἀπορρήτων τοῦ σοφολογιωτάτου ἰατροῦ τούτου, διπλωμάτου καὶ εὐπατρίδου τῆς ἐποχῆς, ἀμφοτέρων τούτων σπουδασάντων εἰς Padova.

Ὁ Σεβαστὸς Κυμινήτης ἐδίδαξε μεταξὺ ἄλλων ἔργα τοῦ Σοφοκλέους, Εὐριπίδου Ἡσιόδου, καθὼς καὶ τὴν Νεοαριστοτελικὴν φιλοσοφίαν, ἡ ὁποία ὡδήγει ἀνεπαισθήτως εἰς τὴν ἐν γένει ὑλιστικὴν ἀντίληψιν τοῦ κόσμου καὶ πρὸς τὰς θετικὰς ἐπιστήμας. Ἐπίσης ἐδίδαξε τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὴν Γραμματικήν της κατὰ Λάσκαριν, τὸν περίφημον λόγιον καὶ διδάσκαλον, τὸν προστατευόμενον τῶν Βασιλέων τῆς Γαλλίας Καρόλου, Λουδοβίκου καὶ Φραγκίσκου. Εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Βουκουρεστίου ἐδιδάσκετο ἡ Μεταφυσική, ἡ Φυσικὴ καθὼς ἐδιδάσκοντο καὶ τὰ μαθηματικά, οἱ κλασσικοὶ πεζογράφοι, οἱ ἱστορικοί, οἱ ῥήτορες, οἱ πηγαὶ καὶ ὅλα τὰ μαθήματα ταῦτα ἐγένοντο εἰς τὴν Ἑλληνικὴν καθὼς ἐδιδάσκοντο καὶ τὰ Λατινικὰ καὶ ἰδίως τὰ ἔργα τοῦ Κικέρωνος καὶ Κάτωνος.

Ἡ Καθηγητικὴ σταδιοδρομία τοῦ Κυμινήτη ὅστις ἐδίδαξε τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Θεοφίλου Κορυδαλλέως καὶ ἡ ἀφάνταστος εὐρυμάθειά του τὸν καθιέρωσαν καὶ τὸν ἐτοποθέτησαν παραπλεύρως τῶν λογίων ἀνδρῶν τῆς ἀναγεννηθείσης Ἰταλίας. Μεταξὺ τῶν ἄλλων διδασκάλων ἀναφέρω τὸν ἐκ Κοζάνης Κυριάκον Παπανικολάου, τὸν Γεώργιον Κοκκίνην, τὸν Ἀθανάσιον Βογορίδην, τὸν Ψωμιάκην ἢ Ψωμιόχον Κων)νον, τὸν Μάρκον Πορφυρόπουλον, τὸν Στέφανον Κομητᾶν καὶ τὸν διαπρεπῆ κληρικὸν καὶ διδάσκαλον Νεόφυτον Δούκαν τὸν μεταφράσαντα καὶ σχολιάσαντα τοὺς περισσοτέρους τῶν Ἑλλήνων κλασσικῶν καὶ τὸν χρηματίσαντα Διευθυντὴν τῆς Ἀκαδημίας Βουκουρεστίου μετὰ τὸν Λάμπρον Φωτιάδην. Θὰ ἀρκεσθῶ νὰ κλείσω τὸν ἐκτενῆ κατάλογον τῶν λογίων Ἑλλήνων διδασκάλων ἐν Μολδοβλαχίᾳ μὲ τὸν ἐξ Ἰωαννίνων λόγιον Λάμπρον Φωτιάδην καὶ μὲ τὸν Θεόλιφον τὸν Κορυδαλλέα, ὁ ὁποῖος ἐδίδαξε διὰ πρώτην φορὰν τὸν Ἀριστοτέλην εἰς τὸ Ἰάσιον καὶ ὃν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ συγκρίνωμεν μὲ τὸν Ὕπατον τῶν βυζαντινῶν φιλοσόφων τὸν Μ. Ψελλόν. Εἰς τὰ μαθήματα αὐτοῦ τοῦ τελευταίου καὶ εἰς τὴν σκέψιν του ἐγαλουχήθη σειρὰ λογίων ὡς ὁ Ἰωάννης Καρυοφύλλης, ὁ Εὐγένιος Γιαννούλης, ὁ Μελέτιος Συρίγος, ὁ Γερμανὸς Λοκρὸς καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Τὰ ἔργα του θεωρούμενα ἀξιόλογος συμβολὴ εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ νεοριστοτελισμοῦ ἐξετυπώθησαν ἐν Αὐστρίᾳ, ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ.

Ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν κατάρτισιν καὶ τὴν σταδιοδρομίαν αὐτῶν τῶν λογίων καὶ μόνον, ἀπὸ τὸν μεγάλον ἀριθμὸν τὸν ὁποῖον δὲν εἶναι τρόπος καὶ τόπος νὰ ἀναφέρω εἰς αὐτὴν τὴν σύντομον πραγματείαν, ἔχομεν σοβαρὰν ἀφετηρίαν διὰ νὰ συλλάβωμεν τὴν ἔκτασιν καὶ τὴν ἀξίαν τοῦ διδακτικοῦ των ἔργου ἐν Μολδοβλαχίᾳ ἐκ τοῦ ὁποίου ἔργου ἔλαβον πνευματικὴν τροφὴν μερικαὶ γενεαὶ Ρουμάνων διανοουμένων τῆς ἐποχῆς των καὶ μετὰ ταῦτα.

Ἀπετέλουν λοιπὸν αἱ δύο μικραὶ παραδουνάβιοι ἡγεμονίαι τῆς περιωρισμένης Βλαχίας καὶ Μολδαβίας ἕνα νέον καὶ μικρὸν Βυζάντιον, ὡς γεωγραφικὴ ἔκτασιν καὶ μὲ πολιτικὴν σημασίαν εἰς τὸν γεωγραφικὸν χῶρον τῆς νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης, ἐν συγκρίσει μὲ τὸ ἐκτεινόμενον ἄλλοτε ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ Βοσπόρου Ἑλληνο - χριστιανικὸν Βυζάντιον.

Ἀπετέλουν μίαν τε πολιτικὴν καὶ πνευματικὴν ἱστορικὴν μικρογραφίαν, μεταξὺ τῶν Καρπαθίων ὀρέων, Δουνάβεως καὶ Δνειστέρου ποταμοῦ, τῆς ὁποίας ἡ πολιτική της ὑπόστασις ἀντιπροσώπευσις ἐταυτίζετο τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μὲ τὸν θεσμὸν τοῦ Ὀρθοδόξου Χριστιανοῦ ἡγεμόνος, ἀρχηγοῦ κρατιδίου, δεσπόζοντος κατὰ σύλληψιν ἐφ' ὅλων τῶν στρωμάτων τοῦ λαοῦ καὶ μεταβιβάζοντος τὰ κυριαρχικά του δικαιώματα εἰς τοὺς ἀπ' εὐθείας κληρονόμους του. Ὁ ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας ἦτο ὁ ἐν μικρῷ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου.

Τὸ ρουμανικὸν ἀναγεννόμενον ἔθνος ἀνεγνώριζεν εἰς τὸν ἡγεμονικὸν θεσμὸν τὸν βασικὸν συντελεστὴν εἰς τὴν διακήρυξιν καὶ ἀναγνώρισιν τῆς ἐθνικῆς πολιτικῆς καὶ θρησκευτικῆς του ὀντότητος, ἀντιτιθέμενον εἰς τὴν ἀπὸ ὁπουδήποτε ἐρχόμενην ἐπιβουλήν, ἀνάμιξιν καὶ εἰσβολήν. Ὁ ρουμανικὸς ἡγεμονικὸς θεσμὸς ἀντέγραφε καὶ κατ' ἐμφάνισιν καὶ κατ' οὐσίαν τὸν Βυζαντινὸν αὐτοκρατορικὸν θεσμόν, στηριζόμενοι ἀμφότεροι ἐπὶ τῆς ψευδαρχικῆς δομῆς τῆς κοινωνίας, δηλ. ἐπὶ τῆς τότε ὑπολογιζομένης ὡς κυριάρχου τάξεως τῶν εὐγενῶν, τῶν μεγαλογαιοκτημόνων καὶ τῶν κληρικῶν. Ἀρέσκοντο οἱ ἡγεμόνες τοῦ Μικροῦ τούτου παραδουναβίου Βυζαντίου νὰ θεωροῦνται ὡς συνεχισταὶ τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατορικῶν παραδόσεων, ὡς προστάται ὀρθοδοξίας καὶ μόνοι ἱκανοὶ ἀμύντορες τῆς δακο - γετο - θρακικῆς κληρονομίας καὶ ἐθνικοῦ ἐδάφους.

Καὶ ἐπιδείξαντο ἐπιδεξιότητα καὶ ἡρωϊσμὸν ὡς ὁ Stefan Cel Mare καὶ Mihai Viteazul, κραταιοὶ καὶ ἄφοβοι ἡγεμόνες εἰς τὸν χειρισμὸν τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων τῶν ἐπιβουλευομένων ἀπὸ ὁρρᾶν (ἀπὸ αὐστριακούς), ἀπὸ ἀνατολᾶς (ρώσους) καὶ ἀπὸ τὸν νότον (ὀθωμανούς). Ὅπως ἐπεδείξαντο καὶ πνεῦμα ἐνοποιήσεως ὅλων τῶν πληθυσμῶν τῶν ὁμιλούντων τὸ ἴδιον βλαχικὸν ἰδίωμα καὶ ἐπίσης πνεῦμα φιλελεύθερον καὶ προοδευτικὸν ὡς οἱ τόσοι γηγενεῖς καὶ Ἕλληνες ἡγεμόνες δημιουργοὶ καὶ προστάται μιᾶς νέας ρουμανικῆς κοινωνίας ἐξερχομένης ἀπὸ τὴν ταπείνωσιν καὶ καθυστέρησιν τῆς Ὀθωμανικῆς τυραννίας.

Καὶ ἀνέδειξεν ὁ ρουμανικὸς λαὸς καὶ ἥρωας μὲ θρύλον καὶ μάρτυρας ὡς τὸν C. Brancoveanu καὶ τὸν Tudor Vladimirescu, ὁ τελευταῖος οὗτος ἥρως διὰ τὴν χειραφέτησιν τῆς τάξεως τῶν χωρικῶν, καθὼς καὶ ἄνθρωπος μὲ μόρφωσιν ὡς τὸν ἡγεμόνα D. Cantemir, τὸν Ἑλληνομαθέστατον σπαθάριον N.Milescu, καὶ σειρὰν χρονικογράφων, ἅπαντες ἀναπνεύσαντες τὸν φιλελευθεριώτατον Ἑλληνικὸν ἀέρα.

Ὅλοι ὁμοῦ, ἡγεμόνες καὶ ἄνθρωποι γραμμάτων, καὶ γηγενεῖς τε καὶ Ἕλληνες αἵτινες κατὰ τοὺς 17 - 18 καὶ 20 αἰῶνας ἡγοῦντο τῶν κρατικῶν καὶ κοινωνικῶν πραγμάτων, ἤνοιξαν διάπλατα τὸν δρόμον πρὸς τὴν ἐκ μέρους τῆς Εὐρώπης ἀναγνώρισιν ἑνὸς ἀδικημένου ἔθνους στενάζοντος ὑπὸ ξένην σκοταδιστικὴν τυραννίαν ἣν ἀπέσεισε τελικὰ τὸ 1877—78.

Τὸ νέον ρουμανικὸν κράτος, εἶναι φυσιολογικὴ, πολιτικὴ καὶ πνευματικὴ συνέχεια τοῦ Μικροῦ Βυζαντίου τοῦ ὁρείως τοῦ Δουνάβεως καὶ παλαιότερα τῆς Νέας Ρώμης.

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ Β. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
Θεολόγου Καθηγητοῦ

Η ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΝ ΑΝΤΙΛΗΨΙΝ*

Ἐκτὸς δὲ τοῦ Pasteur καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς ἐπιστήμονες, ὅπως ὁ Φλουράν, ὁ Βίρχωφ, ὁ A. G. Morrison, ὁ Thomson, ὁ A. Fleming κ.ἄ. διεκήρυξαν ὅτι ἡ ζωὴ προέρχεται μόνον ἐκ μιᾶς ἄλλης ζωῆς. Ἐν συντομίᾳ θὰ παραθέσωμεν τὰ ὅσα ἐν προκειμένῳ χαρακτηριστικὰ ἀναφέρουν οἱ A. G. Morrison καὶ A. Fleming. Οὕτως ὁ Morrison, ὁμιλῶν περὶ ζωῆς λέγει: «Τί εἶναι ἡ ζωὴ καθ' ἑαυτήν, κανεὶς δὲν ἠμπόρεσε νὰ μετρήσῃ. Δὲν ἔχει οὔτε βάρος, οὔτε διαστάσεις, ἀλλ' ἔχει δύναμιν τοιαύτην, ὥστε μία ρίζα εἰς τὴν ἀνάπτυξίν της ἠμπορεῖ νὰ σπάσῃ ἕνα βράχον. Ἡ ζωὴ κατέκτησε τὴν θάλασσαν, τὴν ξηρὰν καὶ τὸν ἀέρα... Ἡ ζωή... δίδει τὸ σχῆμα εἰς ὅλα τὰ ὄντα, τὰ ὁποῖα ἔχουν ζωήν... Ἡ φύσις δὲν δημιουργεῖ ζωήν»[254]. Ἀλλαχοῦ δὲ λέγει: «Καὶ ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ φαντασία μαρτυροῦν, ὅτι εἶναι ἀληθὲς τὸ τοῦ Ψαλμῳδοῦ: Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα»[255]. Ὁ Fleming, ὁμιλῶν ἐπὶ τῶν θέσεων τῶν ὑλιστῶν περὶ αὐτομάτου γενέσεως τῆς ζωῆς εἶπε: «Κανένας μέχρι τώρα δὲν ἀπεδείχθη ἱκανὸς νὰ δείξῃ ὅτι ἡ ζωντανὴ ὕλη ἠμπορεῖ νὰ προέρχεται αὐτομάτως ἀπὸ μὴ ζωντανὴν ὕλην. Ἕνα βασικὸν βιολογικὸν γεγονὸς εἶναι, ὅτι κάθε ζωντανὸν πρᾶγμα προέρχεται πάντοτε μόνον ἀπὸ ζωντανὸν πρᾶγμα. Ἐπίσης κανένας δὲν ἐπενόησεν ἀκόμη κάποιον ἔγκυρον τρόπον, κατὰ τὸν ὁποῖον αἱ ἰδιότητες, ποὺ ἀποδίδομεν εἰς τὴν διάνοιαν, καὶ εἰδικῶς ἡ αὐτοσυνειδησία, νὰ ἐμφανίζεται αὐτομάτως εἰς τὴν νεκρὰν ὕλην. Ἀπὸ αὐτὰ ἔπεται, ὅτι ὄχι μόνον ἡ ὕλη καὶ ἡ ἐνέργεια, ἀλλὰ καὶ ἡ ζωὴ καὶ ἡ διάνοια πρέπει νὰ κατάγωνται ἀπὸ ὡρισμένας δημιουργικὰς πράξεις ἑνὸς Δημιουργοῦ μὲ αὐτοσυνειδησίαν»[256]. Βεβαίως καὶ εἰς τὴν μαρξιστικὴν Ρωσίαν ἐγένοντο ἔντονοι προσπάθειαι πρὸς δημιουργίαν ζωῆς εἰς τὰ ἐπιστημονικὰ ἐργαστήρια. Τοιουτοτρόπως κατὰ τὸ 1950 ἡ Ρωσὶς Καθηγήτρια Ὄλγα Μπορίσοβνα Λεπεσινσκαγια ἰσχυρίσθη, ὅτι ἐπέτυχε τὴν δημιουργίαν ζωῆς ἀπὸ τμήματα κυττάρων, τὰ ὁποῖα δὲν θεωροῦνται συνήθως, ὅτι ἔχουν σχέσιν μὲ τὴν Γενετικήν! Κατὰ τὸ 1963 Ρῶσος ἐπιστήμων εἰς ἕνα Σοβιετικὸν Ἰνστιτοῦτον Ὠκεανογραφίας ἰσχυρίσθη, ὅτι ἐπέτυχε τὴν δημιουργίαν ζώντων ὀργανισμῶν διὰ τῆς τοποθετήσεως ἐντὸς ἀπεσταγμένου ὕδατος πλακῶν χαλκοῦ καὶ ψευδαργύρου! Ὅλα ὅμως αὐτὰ λέγονται καὶ γράφονται πρὸς ἐσωτερικὴν κατανάλωσιν. Διότι μέχρι σήμερον οὐδεὶς κατώρθωσε νὰ παραγάγῃ εἰς τὸ ἐργαστήριον ζωὴν ἀπὸ τὴν νεκρὰν ὕλην. Οἱ ὑλισταὶ ἔκαμαν βεβαίως πολὺν θόρυβον, ὅταν δι' ὡρισμένων πειραμάτων παρήχθησαν λευκώματα ἀπὸ ἀνόργανον ὕλην. Ἀλλ' ἀπὸ τὰ λευκώματα μέχρι τῆς ὀργανωμένης ζώσης ὕλης ἡ διαφορὰ εἶναι τεραστία[257].

Ἐκ πάντων τῶν ἀνωτέρω δυνάμεθα πλέον νὰ εἴπωμεν ὅτι τὰ διδάγματα τοῦ ὑλισμοῦ περὶ τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου, τὰ ὁποῖα ἠθέλησεν ὁ Μαρξισμὸς νὰ ἀνα-

---

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 107.

254. Ἡ Ἐπιστήμη ὁμιλεῖ - Ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 207 - 208.

255. Λύτοθι, σελ. 209.

256. Λύτοθι, σελ. 111.

257. Νικ. Π. Βασιλειάδη - Ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 163.

γάγῃ εἰς δόγμα διὰ νὰ θεμελιώσῃ τὴν θεωρίαν του περὶ τοῦ οἰκονομικοῦ ἀνθρώπου, εἶναι, ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἐπιστημονικῶν δεδομένων, ἀστήρικτα καὶ ἀπαράδεκτα. Σήμερον, κατὰ τὸν James Jeans «πρέπει καλὰ νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ ἐπιστήμη δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἐλπίζῃ ὅτι θὰ εἴπῃ τίποτε διὰ τὰ ζητήματα τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου προορισμοῦ»[258]. Ἀποδεχόμενοι ἑπομένως οἱ μαρξισταὶ καὶ τὴν δαρβίνειον θεωρίαν περὶ ἐξελίξεως τῶν ὄντων, ἔρχονται εἰς πλήρη ἀντίθεσιν μὲ τὰ ὅσα ἡ ἐπιστήμη διακηρύσσει, ὅτι «ἡ ζωὴ ὑπερβαίνει τὸ πεδίον τῆς νεκρᾶς ὕλης»[259]. Σήμερον, λέγει ὁ H. Drisch, «κανένας ἀμερόληπτος βιολόγος δὲν παραδέχεται τὴν δαρβίνειον μορφὴν τῆς θεωρίας τῆς καταγωγῆς. Ἐπειδὴ ἐν τούτοις... ἡ μορφὴ αὐτὴ εἶναι ἡ μοναδική, ἡ ὁποία δύναται νὰ ἐξηγήσῃ μηχανοκρατικῶς τὴν καταγωγὴν τῶν εἰδῶν, ἕπεται ἐκ τούτου ὅτι μὲ τὴν πτῶσιν τοῦ δαρβινισμοῦ ἡ μηχανοκρατία κατέρρευσε διὰ δευτέραν φορὰν εἰς τὸ πεδίον τῆς Βιολογίας καὶ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι τόσον εἰς τὴν σφαῖραν τῆς ἀτομικῆς, ὅσον καὶ εἰς τὴν σφαῖραν τῆς ὑπερατομικῆς Βιολογίας, ἡ μηχανιστικὴ ἀντίληψις ἀντικατεστάθη ἀπὸ τὴν βιταλιστικήν»[260]. Ἀνίσχυρος λοιπὸν εἶναι ἡ θεωρία τῆς ἐξελίξεως, ὅπως προσφυῶς λέγει ὁ A. Fleming, νὰ ἐξηγήσῃ τὸ παρελθὸν ἢ νὰ ἐμπνεύσῃ ἐλπίδας διὰ τὸ μέλλον τῆς ἀνθρωπότητος. «Ἡ μόνη σταθερὰ καὶ ἀσφαλὴς ἐργασία, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἠμποροῦμεν νὰ ἔχωμεν κέρδος, εἶναι ἡ διδασκαλία καὶ αἱ ἀλήθειαι, ποὺ τίθενται εἰς τὴν διάθεσίν μας ἀπὸ τὴν γραπτὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Δημιουργοῦ τοῦ Σύμπαντος καὶ Πατρὸς τῶν ἀνθρωπίνων πνευμάτων. Εἰς τὴν ἀποκάλυψιν αὐτὴν ὁ ἄνθρωπος δὲν θεωρεῖται ὡς ἕνας βελτιωμένος πίθηκος, ἀλλ' ἕνα παιδὶ τοῦ Θεοῦ»[261]. Εἶναι περίεργον, τονίζει ἀλλαχοῦ ὁ ἴδιος, νὰ προσκολλῶνται πολλοὶ εἰς τὴν λέξιν «ἐξέλιξις». Τοῦτο ὅμως συμβαίνει, διότι «δὲν εἶναι προητοιμασμένοι νὰ δεχθοῦν τὴν δυνατότητα τῆς δημιουργίας ὑπὸ θείας διαταγῆς»[262].

Τὰ ἀνωτέρω λοιπὸν μᾶς βεβαιώνουν ὅτι ἡ μόνη λογικὴ ἐξήγησις τῆς ἀρχῆς τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κόσμου εἶναι ἡ παραδοχὴ ὑπάρξεως Θεοῦ Δημιουργοῦ, ὁ ὁποῖος ἔδωκε τὴν πρὸς τοῦτο ὥθησιν εἰς τὴν ὕλην. Ἡ ζωὴ ὀφείλει, κατὰ τὸν Καθηγητὴν Παν. Τρεμπέλαν, «τὴν ἐν μέσῳ τῆς νεκρᾶς ὕλης ἐμφάνισιν αὐτῆς εἰς τὴν δημιουργικὴν παρέμβασιν ὑψίστης αἰτίας»[263]. Καὶ ἡ παραδοχὴ Ὑψίστου Δημιουργοῦ ὡς πρώτης καὶ ἀρχικῆς αἰτίας ὄχι μόνον τῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ τοῦ κόσμου ὅλου δὲν εἶναι ὡς μία πιθανὴ ὑπόθεσις, ἀλλ' ὡς λογικὴ προϋπόθεσις τῆς σκοπιμότητος, ἁρμονίας καὶ τάξεως ποὺ ἐπικρατεῖ εἰς τὸ σύμπαν. Τοῦτο εἶναι ἀσφαλῶς θαῦμα. Καὶ «κάθε σύμβαμα, κάθε γεγονός, ὅπου αἰσθανόμεθα τὴν δρᾶσιν θείου πνεύματος εἶναι δι' ἡμᾶς θαῦμα. Μποροῦμε λοιπὸν νὰ συλλάβωμε τὰ πάντα, ἀκόμη καὶ τὸ πιὸ ἀπίθανον, ὡς θαῦμα: δὲν ὑπάρχει καὶ ὁ ἐλάχιστος κόκκος σκόνης ὅπου νὰ μὴ δρᾷ ὁ Θεός»[264], λέγει ὁ Gustav Mie. Ὥστε μόνον ἡ παραδοχὴ τοῦ Θεοῦ ὡς δημιουργοῦ τῆς ζωῆς ὄχι μόνον ἐν βιολογικῇ ἐννοίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν πνευματικῇ ἐννοίᾳ καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον δημιουργικὸν καὶ ἐργάτην ἄξιον τόσον ἐπὶ τοῦ ὑλικοῦ, ὅσον καὶ ἐπὶ τοῦ πνευματικοῦ πεδίου, δημιουργεῖ ἀνωτέραν πνευματικὴν ζωὴν καὶ προσφέρει εἰς αὐτὸν τὴν ἠθικὴν ἀναγέννησιν. Ἡ ἄνευ Θεοῦ ζωὴ εἶναι «ὡς πτηνὸν ἄνευ πτερῶν, ὡς πυραμὶς ἄνευ βάσεως, ὡς οἰκία τεθεμελιωμένη ἐπὶ τῆς ἄμμου»[265]. Ἀποδοχὴ ἑπομένως τῶν ἀπό-

258. Ἡ Ἐπιστήμη ὁμιλεῖ - Ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 148.
259. Νικ. Π. Βασιλειάδη - Ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 160.
260. Ἡ Ἐπιστήμη ὁμιλεῖ - Ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 97.
261. Αὐτόθι, σελ. 109.
262. Αὐτόθι, σελ. 111.
263. Παν. Ν. Τρεμπέλα - Ἀπολογητικαὶ Μελέται Β' - Ἀθῆναι 1969, σελ. 156.
264. E. Dennert - Ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 36.
265. Ἡ Αἰωνία ἀλήθεια - Ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 83.

ψεων τοῦ Μαρξισμοῦ θὰ ἐσήμαινε ἀναχρονισμὸν καὶ ὀπισθοδρόμησιν, ὑπὲρ πᾶσαν δὲ ἐποχὴν σήμερον, ὅτε ἠνοίχθησαν νέοι ὁρίζοντες εἰς τὴν ἐπιστήμην διὰ τῆς διασπάσεως τοῦ ἀτόμου, ὁπότε ἐκρημνίσθη τὸ μέγα ὀχυρὸν τοῦ ὑλισμοῦ. Σήμερον ὁ ὑλισμὸς εἶναι γηρασμένος καὶ ξεπερασμένος, οἱ σημερινοὶ δὲ Σοβιετικοὶ ἐπιστήμονες δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ δεχθοῦν τὰς ἀντιεπιστημονικὰς θέσεις τοῦ Μαρξισμοῦ, ἐφ' ὅσον ἀμερολήπτως ἐργάζονται εἰς τὸν τομέα τῆς ἐπιστήμης. Ἐὰν ὅμως ἐξακολουθοῦν νὰ ὁμιλοῦν καὶ σήμερον περὶ λατρείας τῆς ἐπιστήμης, τότε, κατὰ τὴν προσφυεστάτην ἔκφρασιν τοῦ Μπερδιάγεφ, ἀνήκουν εἰς τὸν 19ον καὶ ὄχι εἰς τὸν 20ὸν αἰῶνα[266], ἀφοῦ καὶ εἰς τὴν ἐποχήν μας ἡ ἐπιστήμη, παρὰ τὰς καταπληκτικὰς πρόοδους της, εὑρέθη ἐνώπιον νέων καὶ περισσοτέρων μυστηρίων[267], εἰς πολλὰ δὲ θέματα ὁμολογεῖ τὴν ἀδυναμίαν της νὰ ἀπαντήσῃ.

Μὲ ἀφετηρίαν τὴν ἀναίρεσιν τῶν ὑλιστικῶν θέσεων τοῦ Μαρξισμοῦ περὶ τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ μὲ τὴν προϋπόθεσιν τῆς ἀποδοχῆς ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου Θεοῦ Δημιουργοῦ, ὁ ὁποῖος θὰ ἀποτελῇ τὴν θέσιν διὰ τὴν ἐν γένει πρόοδον καὶ ἀναγέννησίν του, χωροῦμεν ἤδη εἰς τὴν διατύπωσιν τῶν χριστιανικῶν θέσεων ἐπὶ τῶν ἄλλων μαρξιστικῶν ἀντιλήψεων περὶ ἐργασίας, ὡς καὶ περὶ ὅλων τῶν μετ' αὐτῆς συνδεομένων κοινωνικῶν προβλημάτων. Ὡς γνωστὸν ὁ Μὰρξ εἰς τὴν ζωὴν καὶ ἐξέλιξιν τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας ἐφαρμόζει τὸν διαλεκτικὸν ρυθμόν. Ἡ ὀργάνωσις δὲ τῆς κοινωνίας ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν μέθοδον παραγωγῆς, ποὺ ἐπικρατεῖ εἰς μίαν δεδομένην ἐποχήν. Μεταβαλλομένης τῆς μεθόδου παραγωγῆς, μεταβάλλεται καὶ ἡ ζωὴ καὶ ἡ ὀργάνωσις τῆς κοινωνίας. Οἱαδήποτε ὅμως κοινωνικὴ μεταβολὴ συντελεῖται δι' ἐπαναστάσεως, κατὰ τὴν ὁποίαν μεταβάλλονται τὰ πάντα εἰς τὴν νέαν κοινωνίαν. Ἑκάστην δὲ οἰκονομικὴν μεταβολὴν ἀκολουθεῖ καὶ ἡ μεταβολὴ εἰς τὸν πολιτικόν, θρησκευτικὸν καὶ πνευματικὸν ἐν γένει βίον. Ἐξεταζόμεναι αἱ θέσεις αὐταὶ ἀπὸ χριστιανικῆς σκοπιᾶς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνουν δεκταί, διότι ὁ παράγων τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος, τὴν σπουδαιότητα καὶ ἀξίαν τῆς ὁποίας ὑπερτονίζει ἰδιαιτέρως ὁ Χριστιανισμός, εἶναι ἀνύπαρκτος, ἀφοῦ τὸ ἄτομον ἀφομοιοῦται ἀπὸ τὴν κοινωνίαν, τῆς ὁποίας καὶ αὐτῆς ἡ ὅλη ζωὴ θὰ κατευθύνεται ἀπὸ τὰς παραγωγικὰς δυνάμεις της. Ὁ Χριστιανισμὸς δὲν καλλιεργεῖ καὶ δὲν ἀναπτύσσει τὸν ὑλιστικὸν ἄνθρωπον, τὸν ἄνθρωπον μηχανήν, ἀλλὰ τὸν κατ' ἐξοχὴν ἄνθρωπον, ὡς θὰ ἔλεγεν ὁ Πλάτων. Ἐνδιαφέρεται ὁ Χριστιανισμὸς διὰ τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀνθρώπου. Ἀπὸ αὐτὴν ἀναδιανύονται ὅλαι αἱ ἀξίαι τοῦ πολιτισμοῦ, ὡς ἡ ἀξία τῆς φιλοσοφίας, τῆς τέχνης, τῆς ἐπιστήμης, τῆς θρησκείας, τῆς ἀγάπης. Ἑπομένως διὰ τὸν Χριστιανισμὸν προσωπικότης εἶναι ἄνθρωπος, ποὺ κεῖται ὑπεράνω τῆς ὑλιστικῆς πραγματικότητος, ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἀγωνίζεται σκληρῶς ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ ὑψοῦται ἕως τὴν περιοχὴν τῆς ἐλευθερίας, ὁ ἄνθρωπος ποὺ δὲν ὑποτάσσεται, ἀλλ' ἀγωνίζεται διὰ νὰ δώσῃ νόημα καὶ ἀξίαν εἰς τὴν ζωήν[268]. Ἐντὸς τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐκκολάπτονται καὶ ἀξιοποιοῦνται ὅλαι αἱ πτυχαὶ τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος καὶ δημιουργοῦνται οἱ ὁλοκληρωμένοι ἄνθρωποι[269]. Εἶναι οὗτος ὁλοκληρωμένη θεσθεωρία, ἀφοῦ ἀποτελεῖ τὴν βάσιν καὶ τὸ θεμέλιον ὁλοκλήρου τῆς ζωῆς μας, δηλαδὴ τῆς πνευματικῆς, ἐπαγγελματικῆς, κοινωνικῆς, οἰκογενειακῆς, ἠθικῆς καὶ δημοσίας ἐν γένει ζωῆς[270]. Ἡ θεσθεωρία ὅμως τοῦ Μαρξισμοῦ εἶναι ὁ ὁμαδικὸς

266. Νικ. Π. Βασιλειάδη - Ἡ Χριστιανικὴ πίστις εἰς τὸν αἰῶνα τῆς ἐπιστήμης - Ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 189.

267. Αὐτόθι, σελ. 137.

268. Κων. Τσάτσου - Ἔθνος καὶ Κομμουνισμός - Ἐκδόσεις «Ἀποστολικῆς Διακονίας» - Ἀθῆναι 1952, σελ. 16.

269. Ὁλοκληρωμένη προσωπικότης - Ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 16.

270. Αὐτόθι, σελ. 17.

ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος νοεῖται ὡς μηχανικὴ συσκευή. Εἰς τὴν μαρξιστικὴν κοινωνίαν «ἀντὶ τῆς ζωντανῆς κοινωνίας, ἐν ᾗ συμβιβάζονται κοινωνικαὶ καὶ ἀτομικαὶ φυσικαὶ κλίσεις», λέγει ὁ Καθηγητὴς Σπ. Καλλιάφας, «ἐπιδιώκεται ἡ ζωὴ τῆς ἀγέλης, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐκδάλλεται ὅλως πᾶν προσωπικὸν ἰδεῶδες, πᾶσα προσωπικὴ ἐπιθυμία καὶ ροπή»[271]. Ἀντὶ λοιπὸν ὁ ἐργαζόμενος ἄνθρωπος νὰ ἀφήνεται ἐλεύθερος νὰ ἔχῃ τὴν χαρὰν τῆς δημιουργίας, ἀντὶ ἐντὸς τῆς ὁμάδος νὰ δύναται νὰ διατηρῇ τὴν ἀνθρωπίνην ἀξίαν του, ὁπότε θὰ ἔπαυε νὰ εἶναι ὁ τροχὸς μιᾶς μηχανῆς, ἀλλὰ θὰ ἐγίνετο τὸ ἄτομον ἐντὸς τῆς ὁμαδικῆς κοινωνίας, ὡς θέλει αὐτὴν ὁ Μαρξισμός, «ὁ προλετάριος κατέχει μιὰ τόσο χαμηλὴ θέσῃ, ὅσο καὶ οἱ δοῦλοι τῶν φεουδαρχῶν»[272]. Ὁ Χριστιανισμὸς ὅμως, χωρὶς νὰ παραγνωρίσῃ τὴν μεγάλην σημασίαν τῆς παρουσίας τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ κοινωνικὸν σύνολον, ὅπου δύναται νὰ συμβάλῃ διὰ τῆς ἀτομικῆς του παρουσίας εἰς τὴν πρόοδον τῆς κοινωνίας, δὲν δύναται νὰ ὑποτάξῃ, χάριν τῆς μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἰσότητος, τὴν ἀνθρωπίνην προσωπικότητα καὶ νὰ καταργήσῃ τὰς ἰδιαιτέρας ἀτομικὰς ἰδιότητας, ὡς καὶ τὸ ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον του δι' ἓν εἶδος ἐργασίας, ὁπότε θὰ τὸν ὁδηγήσῃ εἰς τὴν μαζικοποίησιν. Βεβαίως ὁ Μαρξισμὸς δὲν ὁλέπει εἰς τὴν ἀνθρωπίνην προσωπικότητα τὸν δημιουργὸν τῆς ἱστορίας, ὡς κατηγορηματικῶς ἀναφέρει ὁ ἐπίσημος Ρῶσσος ἱστοριογράφος Prokowsky, ἀλλὰ τὴν συσκευὴν διὰ τῆς ὁποίας ἐνεργεῖ ἡ ἱστορία, ἀφοῦ θὰ ἔλθῃ ἴσως ἐποχή, καθ' ἣν ἡ συσκευὴ αὐτὴ θὰ κατασκευάζηται τεχνητῶς, ὅπως κατασκευάζονται σήμερον οἱ ἠλεκτρικοὶ συσσωρευταί[273]. Ὁ Χριστιανισμὸς ὅμως εἰς αὐτὴν ὁλέπει τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, ὁλέπει τὴν προσωπικότητα μὲ τὴν ἀθάνατον ψυχήν, τὴν ὁποίαν οὐδεμία ὑλικὴ δύναμις δύναται νὰ καταστρέψῃ, ἀφοῦ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος λέγει: «μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι»[274]. Θέλει διὰ τοῦτο ὁ Χριστιανισμὸς τὸν ὑπεύθυνον ἄνθρωπον, πού γνωρίζει τὸν ἑαυτόν του. Δὲν δύνανται νὰ ἰσοπεδωθοῦν, κατὰ τὴν Χριστιανικὴν ἀντίληψιν, αἱ ποικίλαι ἐκφάνσεις τῆς ἀτομικότητος, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸν Χριστιανισμὸν εἶναι ἓν διαρκὲς γίγνεσθαι μὲ μόνον στόχον τὴν κατάκτησιν τοῦ οὐρανοῦ. Οὔτε ποτὲ ὑπῆρξεν, οὔτε πρόκειται νὰ γίνῃ ἁπλῆ μηχανὴ ὁ ἄνθρωπος, ὑπακούων εἰς τὴν ἐπιταγὴν τῶν ἑκάστοτε παραγωγικῶν δυνάμεων, ἀλλ' ἔχει οὗτος ἀνεξερευνήτους ψυχοσωματικὰς καταβολάς, εἶναι «ἡ κατ' ἐξοχὴν ἔνδοθεν ἀναπτυσσομένη ὁλότης»[275]. Τὸ ἄτομον εἶναι ἓν φυσιολογικόν, ἠθικόν, καὶ πνευματικὸν σύνολον καὶ ὄχι μία μηχανή, ἀδιαχώριστον ὅμως καὶ ἀπὸ τὸ περιβάλλον καὶ ἀπὸ τὸ γένος. Δὲν ὑπάρχει οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι οἱ κανόνες τῆς ἀτομικῆς πορείας πρέπει νὰ ἀποβλέπουν, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἄτομον, καὶ εἰς τὸ καλὸν τῶν ἄλλων ἀτόμων[276], δὲν δύναται ὅμως νὰ παροραθῇ καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ διάρθρωσις τῆς κοινότητος πηγάζει ἀπὸ τὴν διάρθρωσιν τῶν ἀτόμων, ἡ ἐπιστημονικὴ γνῶσις τῶν ὁποίων πρέπει νὰ ἀποτελέσῃ τὴν βάσιν διὰ τὴν κοινωνικὴν ὀργάνωσιν. Τὴν ὑπεροχὴν λοιπὸν εἰς τὴν ζωὴν τῆς κοινωνίας καὶ τὴν ὅλην κοινωνικὴν ὀργάνωσιν δὲν τὴν ἔχει ὁ οἰκονομικὸς παράγων, ὅπως θέλουν νὰ ὑποστηρίζουν καὶ ὁ Καπιταλισμὸς καὶ ὁ Μαρξισμός, ἀλλ' ὁ ἀνθρώπινος παράγων[277]. Ἡ κοινότης καὶ ἡ ἐπιχείρησις πρέπει νὰ εἶναι ὀργανισμοὶ ἀδελφότητος ἀνθρώπων, ὅπου ὅλοι εἶναι ἴσοι, εἶναι δηλαδὴ τέκνα τοῦ Θεοῦ, ἀδελφοὶ ἐν Χριστῷ καὶ ὅπου θὰ πλεονάζῃ

271. Σπυρ. Μ. Καλλιάφα - Χαρακτηρισμὸς τῆς ἐποχῆς μας - Ἀθῆναι 1953, σελ. 108.
272. Al. Carrel - Ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 270.
273. Σπυρ. Μ. Καλλιάφα - Ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 109.
274. Ματθ. ι, 28.
275. Σπυρ. Μ. Καλλιάφα - Ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 109.
276. Al. Carrel - Σκέψεις γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὴν ζωὴ - Μετάφρασις Ν. Α. Τζαρτζάνου - Ἐκδόσεις «Κακουλίδη», Ἀθῆναι, σελ. 221.
277. Αὐτόθι, σελ. 222.

τὸ πνεῦμα τῆς ἀγάπης. Ὥστε τὰς κοινωνικὰς σχέσεις δὲν καθορίζουν αἱ παραγωγικαὶ δυνάμεις, εἴτε ὑπὸ μορφὴν συνεργασίας καὶ ἀλληλοβοηθείας, εἴτε ὑπὸ μορφὴν ὑποταγῆς, ἀλλ' ἡ ἀγάπη, ἡ ὁποία, κατὰ τὸν μεγαλειώδη ὕμνον τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, «μακροθυμεῖ, χρηστεύεται, οὐ ζηλοῖ, οὐ περπερεύεται, οὐ φυσιοῦται, οὐκ ἀσχημονεῖ, οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς, οὐ παροξύνεται, οὐ λογίζεται τὸ κακόν, οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ, συγχαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ· πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει»[278]. Τοιαύτην ἰδεώδη κοινωνίαν ὁραματίζεται ὁ Χριστιανισμὸς καὶ αὐτὴν ἀγωνίζονται ὅλαι αἱ δυνάμεις τῆς ἀληθείας νὰ δημιουργήσουν καὶ ἔχει κοινωνίαν ποὺ θὰ μεταβάλῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς ἑτεροκίνητον ὄν, εἰς ἄβουλον μᾶζαν, κοινωνίαν ποὺ θὰ ἀγωνίζεται νὰ ἐπιβάλῃ τὸ δίκαιον διὰ τῆς βίας, ἀλλὰ δι' εἰρηνικῆς ἐπαναστάσεως. Τὴν ἱστορίαν λοιπὸν δὲν δημιουργεῖ ὁ οἰκονομικὸς παράγων, ὁ ὁποῖος εἶναι μὲν ἀναμφιβόλως εἷς τῶν μοχλῶν τῆς ἀνθρωπίνης δραστηριότητος, ἀλλὰ κυρίως ὁ ἄνθρωπος «μὲ τὰς θετικὰς ἢ ἀρνητικὰς ἀντιδράσεις του εἰς τὰ γεγονότα, ποὺ συντελοῦνται γύρω του καὶ μὲ τὴν ἀέναον προσπάθειαν, τὴν ὁποίαν καταβάλλει πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἐπιβληθῇ ἐπὶ τῆς ὕλης, νὰ τελειοποιήσῃ τὸν ἑαυτόν του πνευματικῶς καὶ ἠθικῶς καὶ νὰ ὑψώσῃ τὸ βιοτικόν του ἐπίπεδον»[279].

Ὁ ἄνθρωπος κατὰ ταῦτα, ὡς φορεὺς ὅλων τῶν ἀξιῶν, εἶναι ἐκεῖνος ποὺ δίδει νόημα καὶ περιεχόμενον εἰς τὸν πολιτισμόν. Ὁ Χριστιανισμὸς δὲν θέλει τὸν ἄνθρωπον στατικόν, ἀλλ' ἐν διαρκεῖ γίγνεσθαι μὲ μοναδικὸν σκοπὸν τὴν κατάκτησιν τοῦ ἰδανικοῦ κόσμου, τὴν δημιουργίαν τῆς ἰδεώδους κοινωνίας, ἡ ὁποία θὰ ἐπιτευχθῇ μόνον μὲ τὴν κατάκτησιν τοῦ κόσμου τοῦ ἁγίου. Κατὰ τὸν κόσμον αὐτὸν δύναται νὰ κατακτήσῃ ὁ ἄνθρωπος, ἀγωνιζόμενος ἐντὸς τοῦ χώρου τῆς Ἐκκλησίας, ὅπου ἐκεῖ θὰ καλλιεργήσῃ τὸν ἀληθῆ καὶ γνήσιον τρόπον τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Ἐντὸς αὐτῆς τῆς κοινωνίας θὰ τελειοποιηθῇ τὸ ἄτομον, ὅπως καὶ ἡ κοινωνία θὰ ὁλοκληρωθῇ διὰ τοῦ ἀτόμου. Αὐτὸ κατευθύνει τὴν ἱστορίαν, αὐτὸ δημιουργεῖ τὸν πολιτισμόν. Ὁ ἄνθρωπος μὲ τὸν πνευματικόν του πολιτισμόν, μὲ τὸ ψυχικόν του ἀνέβασμα δημιουργεῖ τὴν ἱστορίαν καὶ ὁδηγεῖ τὴν κοινωνίαν πρὸς τὴν ἀληθῆ εὐτυχίαν. Διὰ νὰ ὠφελήσῃ ὁ πολιτισμὸς χρειάζεται τὸν ἄνθρωπον· δὲν χρειάζεται μηχανὰς καὶ μέσα ἄψυχα καὶ νεκρά, ἀλλὰ ἀνθρώπους ποὺ θὰ κινήσουν τὰς μηχανάς, ὥστε νὰ ἀπαλλάξουν τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον ἀπὸ τὸ διαρκὲς ἄγχος καὶ τὴν ἀγωνίαν ποὺ τὸ συνέχει. Χρειάζεται ἀνθρώπους ὁ πολιτισμός, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἡ δύναμις τοῦ πνεύματος ἐκδηλοῦται εἰς τὴν ἰσχυροτέραν καὶ εὐγενεστέραν ἐκδήλωσίν της[280], ἀνθρώπους ποὺ θὰ ἔχουν τὴν πνευματικὴν δύναμιν καὶ τὴν ἱκανότητα νὰ προσφέρουν τὴν εὐτυχίαν καὶ ὄχι τὸν μαρασμόν, ἀνθρώπους ἥρωας. Καὶ ἥρωας εἰς τὸν πολιτισμὸν ὁ Χριστιανισμὸς προσέφερεν ἀπείρους, νέφος ἡρώων[281]. Τοῦτο δὲ κατωρθώθη εἰς τὸν Χριστιανισμόν, διότι ὑπῆρξε τὸ πρότυπον, ὁ τέλειος ὑπογραμμὸς Ἰησοῦς. Καὶ διὰ τοῦ προτύπου αὐτοῦ ὁ Χριστιανισμὸς δὲν θέλει νὰ μεταβάλῃ ἁπλῶς τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ πλευρᾶς τελειότητος, νὰ παρουσιάσῃ δηλαδὴ τὸν τύπον τοῦ ἁγίου, ἀλλὰ ζητεῖ νὰ δώσῃ εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ τὸν τύπον τοῦ κοινωνικοῦ ἀνθρώπου, ποὺ θὰ εἶναι ἱκανὸς νὰ δώσῃ ζωὴν καὶ περιεχόμενον εἰς τὸν πολιτισμόν. Ὁ ἰδεολογικὸς κόσμος τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι ἐκεῖνα ποὺ ὁρίζουν καὶ κατευθύνουν τὸν πολιτισμὸν καὶ ὄχι αἱ μηχαναί, ἡ ἄψυχος, ἡ νεκρὰ ὕλη. Βεβαίως δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ πολιτισμὸς χωρὶς νὰ ἔχῃ εἰς τὸν πίνακα τῶν ἀξιῶν του καὶ τὴν τεχνικήν. Δὲν δύναται ὅμως νὰ διανοηθῇ τις τὴν ὕπαρξιν κἂν πολιτισμοῦ ἄνευ πνευματικῶν ἀξιῶν. Καὶ πνευματικὸς πολιτισμὸς σημαίνει πρῶτον πίστιν εἰς ἠθικὰς ἀξίας, ἡ

278. Α΄ Κορινθ. ιγ΄, 4 – 7.

279. Θεοδ. Ψυχάρη - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 107.

280. Περιοδ. «Συζήτησις», τόμος Γ΄ (1962), σελ. 183.

281. Περιοδ. «Συζήτησις», τόμος Β΄ (1961), σελ. 163.

ὁποία πάλιν προϋποθέτει πίστιν εἰς τὸ αἰώνιον καὶ τὸ ὑπέρχρονον. Μόνον ὅταν ὁ ἄνθρωπος κατορθώσῃ νὰ κυριαρχήσῃ πρῶτον εἰς τὸν ἑαυτόν του, θὰ κυριαρχήσῃ καὶ ἐπάνω εἰς τὴν τεχνικήν[282], ἐπάνω εἰς τὴν ὕλην. Ὁ πολιτισμός λοιπόν, ὡς καὶ ἡ ποιότης αὐτοῦ, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοὺς φορεῖς, ἀπὸ τὴν ποιότητα τοῦ ἀτομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ πνεύματος[283] καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν ὕλην, ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴν παραγωγήν. Ἡ ἱστορία τοὐλάχιστον μᾶς βεβαιώνει, ὅτι ὁσάκις ἡ ἀνθρωπότης υἱοθέτησε τοιαύτας ἀπόψεις καὶ ἐθεοποίησε τὴν ὕλην ἐκινδύνευσε νὰ ὁδηγηθῇ εἰς τὴν καταστροφήν. Ὥστε μόνον ὁ ἐν Χριστῷ «καινὸς ἄνθρωπος» δίδει νόημα καὶ περιεχόμενον εἰς τὸν πολιτισμὸν καὶ ἐπομένως εἰς τὴν ὅλην ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου[284].

Ἀσυμβίβαστος θεωρεῖται ἡ μαρξιστικὴ θεωρία περὶ ταξικῶν ἀγώνων καὶ πάλης τῶν τάξεων μὲ τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν τῆς ἀγάπης καὶ ἀλληλεγγύης. Οἱ ταξικοὶ ἀγῶνες μεταξὺ τοῦ προλεταριάτου καὶ τῆς ἀστικῆς τάξεως εἶναι ἀναγκαῖοι, κατὰ τὸν Μάρξ, διότι ἐκ τῆς διαμάχης αὐτῆς θὰ ἐπικρατήσῃ ὁπωσδήποτε τὸ προλεταριᾶτον, ποὺ θὰ εἶναι πλέον ἡ κυρίαρχος τάξις. Εἰς αὐτὸ τὸ προλεταριᾶτον ἀφομοιοῦται καὶ ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἔχει ἀξίαν μόνον ὡς κοινωνικὸν σύνολον καὶ ὄχι ὡς προσωπικότης, ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος, κατὰ τὴν μαρξιστικὴν ἀντίληψιν, εἶναι ζῶον ποὺ κατασκευάζει ἐργαλεῖα, διαφέρων ἀπὸ τὸ ζῶον μόνον εἰς τὸ ὅτι αὐτὸς ἐφευρίσκει τὰ ἐργαλεῖα.

Ἐκ τῆς μελέτης τῶν ἀπόψεων αὐτῶν τοῦ Μαρξισμοῦ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ Μὰρξ καὶ οἱ ὀπαδοί του ἀγανακτοῦν μὲν κατὰ τῆς κοινωνικῆς ἀδικίας καὶ τῆς ἐκμεταλλεύσεως καὶ καταδικάζουν τοὺς φοβεροὺς ἐκμεταλλευτάς, τοὺς «καπιταλιστάς», οἱ ὁποῖοι καταπιέζουν τὴν ἐργατικὴν τάξιν, πλὴν ὅμως εἰς τὴν πάλην αὐτὴν τῆς ἐργατικῆς καὶ τῆς ἀστικῆς τάξεως εὑρίσκουν ὅτι ἡ ἀλήθεια εἶναι πάντοτε μὲ τὸ μέρος τῆς ἐργατικῆς τάξεως, τὸ δὲ καλὸν εἶναι προνόμιον μόνον αὐτῆς, διὰ τοῦτο καὶ ὑποβαυλίζουν τὸ μῖσος ἐναντίον της[285], ἀφοῦ ὁμιλοῦν πάντοτε περὶ βιαίας ἐπαναστάσεως διὰ τῶν ὅπλων καὶ περὶ «τσακίσματος» τῆς ἀστικῆς τάξεως. Ἔχομεν ἐδῶ ἀσφαλῶς μίαν ἀρνητικὴν ἠθικὴν τοῦ Μαρξισμοῦ, ποὺ εἶναι ἐκ διαμέτρου ἀντίθετος πρὸς τὴν Χριστιανικὴν ἠθικήν, ἡ ὁποία, παραλλήλως πρὸς τὸ κακὸν καὶ τὴν ἀδικίαν, προβάλλει τὸ καλὸν καὶ τὴν δικαιοσύνην. Δὲν βλέπει τίποτε εἰς τὸν κόσμον αὐτὸν ὁ Μάρξ, εἰ μὴ μόνον τὴν ἐκμετάλλευσιν ἀνθρώπου ἀπὸ ἄνθρωπον, ὁπότε διὰ τῆς σπάθης πρέπει νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ τάξις, ποὺ ἔχει, κατ᾽ αὐτόν, τὸ δίκαιον. Τοῦτο ὅμως εἶναι εἶδος ἀμοραλισμός, ποὺ δὲν ἔχει ἄλλον σκοπὸν ἀπὸ τοῦ νὰ σκορπίζῃ τὸ μῖσος καὶ τὴν ἀγανάκτησιν εἰς τὴν κοινωνίαν[286]. Πιστεύει ὁ Μαρξισμὸς ὅτι τὸ κακὸν καὶ ἡ ἐκμετάλλευσις τῆς κεφαλαιοκρατικῆς κοινωνίας θὰ κατανικηθοῦν, ὅταν αὐξηθῇ τὸ κακόν, ὅταν πλεονάσῃ τὸ μῖσος, ἡ ἐκδίκησις καὶ ἡ βία, ποὺ θὰ προέλθῃ ἀπὸ τὴν τάξιν τῶν προλεταρίων[287]. Προβάλλεται δηλαδὴ ὑπὸ τοῦ Μὰρξ ἡ ἰδέα ἑνὸς προλεταριακοῦ μεσσιανισμοῦ, ὅπου τὸ προλεταριᾶτον καλεῖται νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν ἀνθρωπότητα καὶ νὰ λύσῃ ὅλα τὰ προβλήματα τῆς ζωῆς[288]. Τὰ προβλήματα ὅμως αὐτῆς εἶναι μόνον οἰκονομικὰ καὶ οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουν μὲ ἰδέας, διὰ τοῦτο καὶ θὰ ἠδύνατο νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ πάλη τῶν κοινωνικῶν τάξεων δὲν ἀποτελεῖ ὁμαλὴν φυσικὴν κατάστασιν, ἀλλὰ παθολογικήν, οὔτε «δύναται νὰ ἀποτελῇ πρα-

282. Ε. Κ. Βρυζάκη - Ἡ τεχνικὴ ὡς ἀξία τοῦ πολιτισμοῦ - Εἰς περιοδ. «Συζήτησις», τόμος Η΄ (1967), σελ. 126.
283. Νικ. Ἰ. Λούβαρι - Ἔνθ᾽ ἀνωτέρω, τόμος Α΄, σελ. 120.
284. Οἰκοδόμοι πολιτισμοῦ - Ἔνθ᾽ ἀνωτέρω, σελ. 234.
285. Νικ. Μπερντιάεβ - Ἔνθ᾽ ἀνωτέρω, σελ. 30.
286. Αὐτόθι, σελ. 92.
287. Αὐτόθι, σελ. 31.
288. Αὐτόθι, σελ. 32.

γιατικὴν καὶ ὑγιᾶ μορφὴν τοῦ περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνος, διότι ὁ περὶ ὑπάρξεως ἀγὼν ἐπιτελεῖται διὰ τῆς ἀμοιβαίας συμπράξεως καὶ ὀργανώσεως τῶν διαφόρων κοινωνικῶν συμπλεγμάτων καὶ οὐχὶ διὰ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν κοινωνικῶν τάξεων»[289]. Ἐὰν δεχθῶμεν εἰς μίαν κοινωνίαν ἕνα ἀνταγωνισμὸν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν καὶ μίαν διαρκῆ προσπάθειαν πρὸς ἐπιβολὴν διὰ παντοίων μέσων τοῦ ἑνὸς ἐπὶ τοῦ ἄλλου ἢ τῆς μιᾶς τάξεως ἐπὶ τῆς ἄλλης, τότε οὐδεμία ἀμφιβολία δύναται νὰ γεννηθῇ ὅτι καταλήγομεν εἰς τὴν καταστροφὴν καὶ εἰς bellum commune omnium contra omnes (πόλεμον πάντων πρὸς πάντας). Εὑρισκόμεθα τότε πρὸ ἑνὸς κόσμου, ὅπου ὁ ἄνθρωπος γίνεται διὰ τὸν ἄνθρωπον λύκος (homo homini lupus). Εἰς τὴν χριστιανικὴν κοινωνίαν ὅμως καλλιεργεῖται τὸ πνεῦμα τοῦ ἀλτρουϊσμοῦ, τῆς ἀλληλεγγύης, τῆς εὐγενοῦς ἁμίλλης καὶ τῆς εἰλικρινοῦς ἀγάπης. Ἄλλωστε τὰ ἀνθρώπινα ἰδανικὰ δὲν εἶναι μόνον οἰκονομικά, ἀλλὰ καὶ πνευματικά, ἠθικὰ καὶ θρησκευτικά. Οἱ ἄνθρωποι ἐργάζονται, μοχθοῦν καὶ θυσιάζονται ὄχι μόνον διὰ σκοποὺς οἰκονομικούς, ἀλλὰ καὶ διὰ σκοποὺς ἠθικούς, πατριωτικούς, θρησκευτικοὺς καὶ καλλιτεχνικούς[290]. Ὁ Χριστιανισμὸς ἔχει, ὡς γνωστόν, νὰ προβάλῃ τὴν πρώτην γνησίαν καὶ ἰδεώδη κοινωνίαν τῶν Ἱεροσολύμων, ὅπου «ἦν ἅπαντα αὐτοῖς κοινά». Τοῦτο ὅμως συνέβαινε, διότι ὅλων τῶν χριστιανῶν - μελῶν τῆς κοινωνίας αὐτῆς «ἦν ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ μία»[291]. Βεβαίως δὲν δύναται νὰ ἀμφισβητηθῇ καὶ σήμερον ἀκόμη ἡ ἐν τῷ κόσμῳ ὑπάρχουσα κοινωνικὴ ἀδικία, ἡ καχυποψία, τὸ μῖσος καὶ τόσα ἄλλα κακά. Οἱ ἄνθρωποι ἀλληλοϋποβλέπονται καὶ οἱ οἰκονομικῶς ἀσθενέστεροι αἰσθάνονται μῖσος ἐναντίον τῶν οἰκονομικῶς εὐρωστοτέρων. Τοῦτο ὅμως δὲν δύναται νὰ καταλήξῃ εἰς τὴν πάλην καὶ εἰς τὴν διὰ τῆς βίας ἐπιβολὴν τῶν πτωχῶν ἔναντι τῶν πλουσίων, διότι εἰς τὸν Χριστιανισμὸν δὲν ἰσχύει ἡ βία, ἀλλ' ἡ εἰρηνικὴ ἐπανάστασις. Ὁ Χριστὸς ὑπῆρξεν ἐπαναστάτης, ἀλλ' ἐκ τῆς διαδσκαλίας Του εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Ὄρους ὁμιλίαν δύναται νὰ κατανοηθῇ ὅτι ἡ ἐπανάστασις ἦτο εἰρηνική, ἐπανάστασις διὰ τὴν κατάκτησιν τῆς ψυχῆς. Ἐκεῖ εὑρίσκεται ἡ ρίζα διὰ τὴν λύσιν ὅλων τῶν προβλημάτων τοῦ ἀνθρώπου· εἶναι ὁ ἔσω ἄνθρωπος. Ἡ ἄνοδος ὅμως τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ ἐλευθερώσίς του δὲν δύνανται νὰ στηριχθοῦν ἐπὶ τῆς ζηλοτυπίας, ἐπὶ τοῦ φθόνου ἔναντι τοῦ ἄλλου, διότι «ὁ φθόνος δὲν συντελεῖ εἰ μὴ εἰς περισσοτέραν ἀκόμη μείωσιν καὶ ὑποδούλωσιν»[292]. Τὸ κακὸν λοιπὸν εἶναι ἐσωτερικόν, εἶναι προϊὸν τῆς ἁμαρτίας, διὰ τοῦτο καὶ ἀπαιτεῖται ἀγὼν κατ' αὐτῆς. Ἐπομένως, ἀντὶ νὰ γίνεται λόγος περὶ πάλης τῶν τάξεων, τὸ ὀρθότερον εἶναι κατὰ τὴν χριστιανικὴν ἀντίληψιν, νὰ γίνεται λόγος περὶ πάλης τοῦ καλοῦ κατὰ τοῦ κακοῦ. Εἶναι περίεργον καὶ ἀφελὲς νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἀπὸ τὴν βίαν θὰ ἐξέλθῃ ἡ ἐλευθερία καὶ ἀπὸ τὸ μῖσος ἡ ὁμόνοια καὶ ὅτι ἡ ἐπανάστασις δὲν καταστρέφει, ἀλλὰ δημιουργεῖ ἁρμονίαν καὶ εἰρήνην[293]! Ὁ ἀγὼν ὅμως κατὰ τοῦ κακοῦ δὲν εἶναι ἁπλοῦς· ἀπαιτεῖται ἐσωτερικὴ μεταμόρφωσις τοῦ ἀνθρώπου. Ἐὰν αὐτὴ ἡ μεταμόρφωσις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως δὲν ἐγίνετο, θὰ ἦτο ἀδύνατος ἡ κατάργησις τῆς δουλείας καὶ ἡ ἐπίτευξις τῆς ἰσότητος καὶ ἀδελφότητος μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων[294]. Χωρὶς τὴν ἐσωτερικὴν ἀλλαγὴν τῶν ἀξιῶν καὶ τῶν ἀνθρωπίνων αἰσθημάτων θὰ εἶναι ματαιοπονία πᾶσα προσπάθεια κοινωνικῆς ἀλλαγῆς, ὅσον βίαια καὶ ἐὰν εἶναι τὰ χρησιμοποιούμενα μέσα. Ὑπεύθυνος ἔναντι τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι ἡ κοινωνία ἢ τὸ κρά-

289. Π. Ἀντωνέσκου - Ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 75.

290. Ἀντων. Γρηγ. Βουτσίνου - Ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 55.

291. Πραξ. δ, 32.

292. Νικ. Μπερδιάγεφ - Περὶ τοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου - Ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 298.

293. Ἀντων. Γρηγ. Βουτσίνου - Ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 60.

294. Νικ. Μπερντιάεβ - Ὁ Χριστιανισμὸς καὶ τὸ πρόβλημα τοῦ Κομμουνισμοῦ - Ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 61.

τος ἢ οἱαδήποτε κοινωνικὴ τάξις, ἀλλ᾽ ἕκαστος ἄνθρωπος, τοῦ ὁποίου ἀκριβῶς τὴν λύτρωσιν καὶ τὸν ἁγιασμὸν ἐπιδιώκει ὁ Χριστιανισμός. Τότε ἀκριβῶς θὰ εἶναι δυνατὴ ἡ συναδέλφωσις τῶν ἀνθρώπων ἐντὸς τῆς κοινωνίας καὶ ἡ ἐπικράτησις τῆς πραγματικῆς κοινωνίας τῆς ἀγάπης[295]. Αὐτὴ ἡ ἀγάπη καὶ ἀφοσίωσις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεὸν εἶναι τὰ μόνα ἀσφαλῆ μέσα, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ καθοδηγοῦν τοὺς κοινωνιολόγους καὶ οἰκονομιολόγους, διὰ νὰ ἐπινοήσουν καὶ ἐφαρμόσουν τὸ τελειότερον ἐκεῖνο σύστημα ποὺ θὰ κατορθώσῃ νὰ ἄρῃ τὴν σημερινὴν ἀθλιότητα καὶ κακοδαιμονίαν. Αἱ βάσεις τῆς ζωῆς, διδάσκει ὁ Χριστιανισμός, εἶναι πνευματικαί, αἰώνιαι, θεῖαι[296]. Ἡ πάλη λοιπὸν τοῦ καλοῦ κατὰ τοῦ κακοῦ εἶναι ἐκείνη ποὺ θὰ κατορθώσῃ νὰ φέρῃ τὴν ἐπαναστατικὴν ἀλλαγὴν εἰς τοὺς θεσμοὺς καὶ εἰς τὸ καθεστὼς τῆς καταπιέσεως καὶ τῆς ἐκμεταλλεύσεως καὶ ὄχι ἡ βία ἀνθρώπου πρὸς ἄνθρωπον. Μία τοιαύτη εἰρηνικὴ ἐπανάστασις, μία τοιαύτη πνευματικὴ πάλη θὰ συντρίψῃ τὴν δύναμιν τοῦ κακοῦ. Ὁ Κύριος, λέγει ὁ Εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς, «ἐποίησε κράτος ἐν βραχίονι αὐτοῦ, διεσκόρπισεν ὑπερηφάνους διανοίᾳ καρδίας αὐτῶν· καθεῖλε δυνάστας ἀπὸ θρόνων καὶ ὕψωσε ταπεινούς, πεινῶντας ἐνέπλησεν ἀγαθῶν πλουτοῦντας ἐξαπέστειλε κενούς»[297].

Ἀντιθέτως πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ διδασκόμενα, περὶ τῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἀνάγκης ἑνὸς ἐσωτερικοῦ ἀγῶνος διὰ τὴν κατανίκησιν τοῦ κακοῦ, ὁ Μαρξισμὸς ἀρνεῖται τὴν πνευματικὴν ὑπόστασιν τοῦ ἀνθρώπου, τὸν ὁποῖον χαρακτηρίζει ὡς «ζῶον ποὺ κατασκευάζει ἐργαλεῖα» καὶ διὰ τῆς μαζικοποιήσεώς του ἐκμηδενίζει, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐλέχθη, τὴν προσωπικότητά του. Γίνεται λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος τὸ μέσον καὶ ὄχι ὁ σκοπός. Δὲν ὑπολογίζει οὗτος τὴν ἐσωτερικὴν πνευματικὴν ζωήν. Εἶναι τὸ ὄργανον τῆς ἀναπτύξεως τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, ποὺ θὰ ὁδηγήσουν εἰς τὸν θρίαμβον τοῦ Σοσιαλισμοῦ. Ἀρνούμενος ὁ Μὰρξ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν ἄνθρωπον, θυσιάζει αὐτὸν εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ δὲν τοῦ δίδει οὐδὲν ἀπόλυτον δικαίωμα. Μεταβάλλεται ἡ ἀνθρώπινη ὕπαρξις εἰς ἄψυχον οἰκονομικὸν ἐργαλεῖον μὲ ἀταξικὴν συνείδησιν. Ὁ Χριστιανισμὸς ὅμως ἀναγνωρίζει τὸν ἄνθρωπον ὡς ὄν πνευματικὸν καὶ «καθὼς τὸ πνεῦμα εἶναι τὸ κατ᾽ ἐξοχὴν δραστήριο, δὲν μπορεῖ νὰ μὴ φιλοδοξεῖ νὰ φθάσῃ στὸ ἄπειρο, στὴν τελειότητα, στὴν πληρότητα τῆς ζωῆς. Κι᾽ αὐτὴ τὴ φιλοδοξία τὴν ἐπιβάλλει αὐτὴ καθαυτὴ ἡ κίνησή, ἡ δυναμικότητα, ἡ δραστηριότητα»[298]. Ἀκριβῶς αὐτὸ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα μὲ τὴν δυναμικότητά του κατορθώνει νὰ ἐφευρίσκῃ καὶ δὲν εἶναι τοῦτο δημιούργημα μιᾶς τυφλῆς ὑλικῆς δυνάμεως, ποὺ εἶναι ἄσχετος πρὸς τὴν συνείδησιν καὶ τὸν ψυχικὸν κόσμον τοῦ ἀνθρώπου. Ἄνευ τῆς σκέψεως, τοῦ συλλογισμοῦ, τῆς γνώσεως καὶ τοῦ στοχασμοῦ δὲν ὑπάρχει ἐφεύρεσις[299]. Εἰς αὐτὴν τὴν λογικὴν φύσιν ὀφείλει ὁ ἄνθρωπος τὴν γλῶσσαν ἢ τὸν προφορικὸν λόγον, ὁ ὁποῖος εἶναι ὑπερεκχείλισις τοῦ πλουσίου ἐσωτερικοῦ κόσμου, τοῦ κόσμου τῶν ἰδεῶν. Τὸ ζῷον ὅμως δὲν ὁμιλεῖ, διότι δὲν ἔχει ἰδέας, διότι ἀγνοεῖ τὰς ἐννοίας[300]. Τὸ ζῷον δὲν ἐφευρίσκει, δὲν ζωγραφίζει, δὲν συνθέτει μουσικὰς μελῳδίας, δὲν δημιουργεῖ πολιτισμούς. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως, ὡς αὐτὴ ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ, φιλοσοφεῖ, συνθέτει, δημιουργεῖ, μεγαλουργεῖ, δημιουργεῖ πολιτισμὸν καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος δημιουργεῖ τοὺς οἰκονομικοὺς ὅρους τῆς ζωῆς του[301]. Καὶ

295. Βασ. Χ. Ἰωαννίδου - Ἔνθ᾽ ἀνωτέρω, σελ. 64.
296. Αὐτόθι, σελ. 65.
297. Λουκ. α΄, 51—53.
298. Νικ. Μπερντιάεβ - Ἔνθ᾽ ἀνωτέρω, σελ. 58.
299. Νικ. Π. Βασιλειάδη - Τὸ λυκόφως τοῦ Μαρξισμοῦ - Ἔνθ᾽ ἀνωτέρω, σελ. 334.
300. Αὐτόθι, σελ. 335.
301. Αὐτόθι, σελ. 337.

ὅλα αὐτά, διότι «Πνεῦμα θεῖον τὸ ποιῆσαι» τὸν ἄνθρωπον, «πνοὴ δὲ Παντοκράτορος»[302], διδάσκουσα καὶ ἐμπνέουσα αὐτόν. Πάντα τὰ ἀνωτέρω ἀποδεικνύουν σαφέστατα τὴν διαφορὰν μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ κτήνους. Ὁ ὑλιστικὸς Μαρξισμὸς ὅμως θέλει νὰ ἀρνῆται τὴν ἠθικὴν προσωπικότητα τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὰ ὑπ' αὐτοῦ ὑποστηριζόμενα. Θέλει τὸν ἄνθρωπον ἀδελφὸν καὶ συγκληρονόμον τῶν κτηνῶν καὶ τῶν θηρίων. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ ἀγνοήσωμεν τὸ γεγονός, ὅτι ὁσάκις ἡ ἀνθρωπότης ἠθέλησε νὰ υἱοθετήσῃ τοιαύτας ἀντιλήψεις, ἐθρήνησε συμφορὰς «ἐνώπιον τῶν διανοιχθέντων πολυπληθῶν τάφων καὶ τοῦ σκληρῶς ἐκχυθέντος νεαροῦ αἵματος εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν, στενάζει δὲ μέχρι σήμερον βαρέως ὑπὸ τὰ δυσβάστακτα βάρη, τὰ ἐπιβληθέντα ὑπὸ τῆς παρελθούσης καταστροφῆς»[303]. Ἀλλὰ καὶ σήμερον ἀκόμη, τυχὸν υἱοθέτησις τῶν ὑλιστικῶν κηρυγμάτων καὶ ἀπώθησις τῆς Χριστιανικῆς ἀληθείας, θὰ ὁδηγήσῃ εἰς συμφορὰς τὴν ἀνθρωπότητα, διότι «πορεία ὑπὸ τὰ ὑλιστικὰ φρονήματα καὶ διδάγματα ἰσοδυναμεῖ πρὸς ὀλίσθημα ἐν κατωφερείᾳ ὀλεθρίᾳ, ὑπὸ τὸν ζόφον σκότους ψηλαφητοῦ. Ἀσφαλῶς τὸ κατάντημα θὰ εἶναι ἡ καταστροφή»[304].

Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω, τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἰσότητος, τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, τῆς ἐλευθέρας μισθώσεως τῆς ἐργασίας, τῆς δημοκρατίας, τῆς ἐλευθερίας τῆς σκέψεως κλπ. δὲν εἶναι ἰδέαι ὄπισθεν τῶν ὁποίων κρύπτονται ἀστικὰ συμφέροντα, ὡς διεκήρυσσον οἱ μαρξισταί, ἀλλ' ἰδέαι ἐπὶ τῶν ὁποίων θεμελιοῦται τὸ ὑγιὲς κοινωνικὸν οἰκοδόμημα. Λυτὰ τὰ πραγματικὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα ἐζήτει νὰ ἐπιβάλῃ καὶ ὁ Χριστιανισμός, ὅστις διὰ πρώτην φορὰν ἀνεβίβασεν εἰς τοιοῦτον ὕψος πνευματικὸν τὴν ἀνθρωπότητα, ὥστε οὐδεὶς σοφὸς καὶ οὐδὲν κοινωνικὸν σύστημα δύνανται νὰ ἰσχυρισθοῦν ὅτι ὡδήγησαν αὐτήν. Διὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ ὁ ἄνθρωπος ἀνεβιβάσθη ἐπὶ βασιλικοῦ θρόνου δόξης καὶ τιμῆς[305]. Οὗτος δὲν ἐλυτρώθη «ἀργυρίῳ ἢ χρυσίῳ, ἀλλὰ τιμίῳ αἵματι ὡς ἀμνοῦ ἀμώμου καὶ ἀσπίλου Χριστοῦ»[306], διὰ τοῦτο καὶ ἐθεωρήθη ἴσος καὶ ἐλεύθερος ἔναντι ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Οὐδεμία ἀνθρωπίνη κοσμοθεωρία καὶ βιοθεωρία ἔκαμε τοιοῦτον ὕμνον πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, ὅσον ὁ Χριστιανισμός. Καὶ ὅταν ὁμιλῶμεν ἀσφαλῶς περὶ ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου δὲν πρέπει νὰ ἐννοῶμεν τὴν ἀπελευθέρωσίν του ἀπὸ τὴν τυραννίαν, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν κατώτερον ἑαυτόν του ποὺ ἐνεδρεύει ἐντὸς τοῦ ἀνθρωπίνου κόσμου. Ἡ συνεχὴς ἄνοδος τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ πλημμελεστέρα πραγμάτωσις τῆς ζωῆς του[307]. Εἶναι δὲ γνωστὸν σήμερον, ὅτι ὅπου ἔχει ἐπικρατήσει ὁ Μαρξισμὸς τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα εἶναι ἀνύπαρκτα. Ἡ ἐλευθερία ὅμως τῆς σκέψεως εἶναι ἡ γενεσιουργὸς αἰτία τῆς ἀνθρωπίνης προόδου εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τέχνης. Εἶναι, κατὰ τὴν χριστιανικὴν ἀντίληψιν, τὸ οὐσιῶδες στοιχεῖον τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος ἡ ἐλευθερία, τὸ ὕψιστον δῶρον τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ὁπότε ἡ παραβίασις αὐτῆς κρίνεται ἀπαράδεκτος. Ἡ βία καὶ ἡ καταπίεσις τῆς σκέψεως καὶ συνειδήσεως ἀποδοκιμάζεται ὑπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ, διότι φέρει ἀντίθετα ἀποτελέσματα, ἐνῶ ἡ πειθὼ καὶ ἡ ἐλευθέρα συζήτησις ἠμπορεῖ νὰ ἔχῃ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα[308]. Ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν θρησκεία τῆς ἐλευθερίας. Ὁ Ἀπ. Παῦλος λέγει ὅτι: «οὗ τὸ πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία»[309]. Βεβαίως ἡ ἐλευθερία ἔχει καὶ

302. Ἰώβ λγ' 4.
303. Π. Ν. Τρεμπέλα - Ἀπολογητικαὶ Μελέται Α' - Ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 184.
304. Αὐτόθι, σελ. 185.
305. Οἰκοδόμοι Πολιτισμοῦ - Ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 92.
306. Α' Πέτρ. α, 18—19.
307. Περιοδ. «Συζήτησις», τόμος Η' (1967), σελ. 26.
308. Βασ. Χ. Ἰωαννίδου - Ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 157.
309. Β' Κορινθ. γ, 17.

τοὺς ἠθικοὺς περιορισμούς της, διότι ἄλλως θὰ κατέληγεν εἰς ἀναρχίαν καὶ ἀσυδοσίαν καὶ τέλος εἰς δουλείαν πνευματικήν· «ὑμεῖς ἐπ᾽ ἐλευθερίᾳ ἐκλήθητε, ἀδελφοί· μόνον μὴ τὴν ἐλευθερίαν εἰς ἀφορμὴν τῇ σαρκί, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀγάπης δουλεύετε ἀλλήλοις»[310], τονίζει ἀλλαχοῦ ὁ ἴδιος Ἀπόστολος. Ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν ζωήν του ἔχει καὶ ὡρισμένας ἀπολύτους ἀξίας, ὡς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ πνεύματος, τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως, τὴν ἐλευθερίαν τῆς δημιουργίας κ.ἄ., τὰς ὁποίας οὐδέποτε δύναται νὰ παραβλέψῃ καὶ νὰ θυσιάσῃ, ἀλλ᾽ ἔχει καὶ τὸ καθῆκον καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ἀγωνισθῇ διὰ τὴν διατήρησίν του, ἄνευ τῶν ὁποίων ἡ ζωὴ δὲν ἔχει νόημα. Ἐπομένως τὸ σύστημα ποὺ ἔρχεται νὰ ἀγνοήσῃ ἢ καὶ νὰ ποδοπατήσῃ τὰς ἀξίας αὐτὰς καταδικάζεται ὑπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ[311]. Ἀρνούμενος ἐν προκειμένῳ ὁ Μαρξισμὸς τὰς ἀξίας αὐτάς, ἔρχεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν προσπάθειάν του νὰ κτυπήσῃ τὴν τυραννίαν, τὴν δουλείαν καὶ τὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ Καπιταλισμοῦ, διότι οὐδὲν ἄλλο πράττει, εἰ μὴ ὅτι λαμβάνει οὗτος τὴν θέσιν τοῦ Καπιταλισμοῦ. Δὲν διαφωνοῦμεν ἀσφαλῶς μὲ τὰς ἀπόψεις τῶν Μὰρξ καὶ Ἔνγκελς, ὅτι αἱ ἰδέαι τῆς θρησκείας, τῆς ἐλευθερίας, τῆς δημοκρατίας, τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ κλπ. προβάλλονται ὑπὸ τοῦ Καπιταλισμοῦ μὲ μόνον σκοπὸν νὰ ὀχυρώσῃ οὗτος ὄπισθεν αὐτῶν τὰ ἰδικά του συμφέροντα. Καὶ τότε καὶ σήμερον πολλοὶ ἐκ τῆς τάξεως τῆς πλουτοκρατίας βλέπομεν ὅτι κόπτονται δημοσίᾳ διὰ διάφορα ἀδανικά, διὰ τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου κλπ., εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως εἶναι οἱ ἀπαισιώτεροι ἄνθρωποι καὶ οὐδὲν ἱερὸν καὶ ὅσιον εὐλαβοῦνται. Τοῦτο βεβαίως δὲν δικαιολογεῖ τοὺς μαρξιστάς, οἱ ὁποῖοι, ἐν τῇ προσπαθείᾳ των νὰ πλήξουν τὸν Καπιταλισμόν, θέλουν νὰ ὁδηγήσουν τὰ ἄτομα καὶ τοὺς λαοὺς εἰς μίαν στυγνὴν δικτατορίαν, τὴν λεγομένην ὡς γνωστὸν δικτατορίαν τοῦ προλεταριάτου. Δὲν δύναται ἀσφαλῶς νὰ γίνῃ δεκτὸν τὸ σύστημα ἐργασίας εἰς τὴν καπιταλιστικὴν κοινωνίαν, ὅπου ὁ ἐργαζόμενος ὑφίστατο πολλάκις ἐκμετάλλευσιν ἀγρίαν, δὲν δικαιολογεῖται ὅμως καὶ ἡ ἀπαίτησις τοῦ Μαρξισμοῦ νὰ ἀφορισθῇ τὸ ἄτομον, νὰ τὸ μεταβάλῃ εἰς μᾶζαν ἐντὸς τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου καὶ νὰ θέσῃ αὐτὸ ὑπὸ τὴν αὐστηρὰν κηδεμονίαν τῆς κρατικῆς ἐξουσίας, ἡ ὁποία θὰ ἐλέγχῃ τὰ πάντα, ὁπότε ἐκμηδενίζεται ἡ προσωπικότης.

Ἤδη ἐρχόμεθα νὰ ἴδωμεν τὴν θέσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῶν σχέσεων κεφαλαίου καὶ ἐργασίας, ὡς ἀναπτύσσεται αὕτη ὑπὸ τοῦ Μαρξισμοῦ. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Μαρξισμὸς τὴν ὅλην κακοδαιμονίαν εἰς τὴν κοινωνίαν εἶδε εἰς τὴν ὕπαρξιν τοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς ἰδιοκτησίας. Εἰς τὸ κεφάλαιον εἶδε τὴν συσσωρευμένην ἐργασίαν, τὴν ὑπερεργασίαν, τὴν μὴ ἀμειβομένην ἐργασίαν, τὴν ὁποίαν ἐξεμεταλλεύετο ὁ Καπιταλισμὸς μὲ τὰ γνωστὰ ἡμερομίσθια πείνης, ὡς καὶ διὰ τοῦ νόμου τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως. Ἐδῶ ἀκριβῶς εὑρίσκεται καὶ ἡ οὐσία τοῦ λεγομένου «κοινωνικοῦ προβλήματος». Ἐξεταζόμεναι αἱ θέσεις τοῦ Μαρξισμοῦ ἔναντι τοῦ Καπιταλισμοῦ, ὡς καὶ αἱ ἐπιθέσεις του ἐναντίον τῆς κεφαλαιοκρατίας, φαίνονται ἐκ πρώτης ὄψεως δίκαιαι, διότι ἐσκόπουν νὰ κτυπήσουν τὴν ἀνὰ τὸν κόσμον ἐπικρατοῦσαν κοινωνικὴν ἀδικίαν. Ὀρθαὶ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, πρέπει νὰ θεωρηθοῦν καὶ αἱ περὶ ὑπεραξίας καὶ ὑπερεργασίας ἀπόψεις τοῦ Μάρξ[312]. Ἐρευνώμεναι ὅμως αὗται εἰς βάθος ἀποδεικνύονται ὅτι ἁπλῶς ἐπιφάνειαν ἔχουν, διότι ὁ Μὰρξ δὲν συνέλαβε τὸ ἀληθὲς νόημα τοῦ ἀνθρώπου. Ὡς ἐτονίσθη πολλάκις, ὁ Μαρξισμὸς προέβαλε τὸν οἰκονομικὸν ἄνθρωπον, καὶ μὲ βάσιν τὰς θεωρίας τοῦ ὑλισμοῦ, ἠθέλησε νὰ κατατάξῃ αὐτὸν εἰς τὴν μᾶζαν, παραγνωρίζων ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι πρωτίστως πνευματικὸν ὄν καὶ ὁ σκοπός του εἶναι, κατὰ τὴν Χριστιανικὴν ἀντίληψιν, νὰ ἀγωνί-

310. Γαλάτ. α, 13.

311. Βασ. Χ. Ἰωαννίδου - Ἐνθ᾽ ἀνωτέρω, σελ. 157.

312. Ἀν. Πιερίου - Ἐνθ᾽ ἀνωτέρω, σελ. 217.

ζεται διὰ τὴν θέσίν του[313]. Ὁ Μαρξισμὸς ἐθανάτωσε αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον καὶ ἠθέλησε νὰ τὸν ὑποτάξῃ εἰς τοὺς ἀτέγκτους φυσικοὺς νόμους, ἀφοῦ δὲν βασίζεται οὗτος εἰς τὸ τί πρέπει νὰ γίνῃ, ἀλλ' εἰς τὸ τί γίνεται καὶ θὰ γίνεται μὲ μίαν φυσικὴν ἀναγκαιότητα καὶ αὐστηρὰν νομιστέλειαν[314], ὅπου πᾶν αἴτιον ἔχει καὶ τὸ ἀποτέλεσμά του. Ἑπομένως εἰς τὴν ἐργασίαν οὐδένα ἄλλον σκοπὸν πρέπει νὰ ἀποδώσωμεν, κατὰ τὸν Μαρξισμόν, εἰ μὴ μόνον τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν, παραγνωρίζων οὕτω τὰ πνευματικὰ αἰτήματα τοῦ ἀνθρώπου. Οὕτω παρατηροῦμεν ὅτι καὶ ἡ καπιταλιστικὴ καὶ ἡ μαρξιστικὴ οἰκονομία τὴν αὐτὴν ὑλιστικὴν βάσιν ἔχουν, διαφέρουσαι μόνον ὡς πρὸς τὰ συμπεράσματα ποὺ ἐξάγονται ἀπὸ τὴν ὑλιστικὴν αὐτὴν θεώρησιν, ἀφοῦ ὁ μὲν Καπιταλισμὸς βλέπει εἰς αὐτὴν τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ὑλικῶν συμφερόντων τῶν ὀλίγων διὰ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν πολλῶν, ὁ δὲ Μαρξισμὸς βλέπει τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ὑλικῶν συμφερόντων τῶν προλεταρίων. Βλέπει, ὡς γνωστόν, ὁ Μαρξισμὸς ὄπισθεν τῆς ἐργασίας τὸ ταξικὸν συμφέρον, τὸ ὁποῖον καταλαμβάνει τὴν θέσιν τοῦ ἐθνικοῦ συμφέροντος. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν ἐνταῦθα εἶναι ὅτι ὁ Μάρξ, ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἰς τὴν ἐργασίαν βλέπει τὴν ἱκανοποίησιν μόνον τῶν ὑλικῶν συμφερόντων, δὲν μᾶς καθώρισεν ἐπακριβῶς τί ἐννοεῖ, ὅταν ὁμιλῇ περὶ τάξεως ἢ περὶ ταξικοῦ συμφέροντος. Αὐτὸ πάντως ποὺ δύναται νὰ ἀντιληφθῇ τις εἶναι ὅτι ὁ Μαρξισμὸς βλέπει ἁπλῶς ἐντὸς τῆς κοινωνίας ἀντιμετώπους δύο κοινωνικὰς τάξεις, τῶν ἀστῶν καὶ τῶν προλεταρίων, βλέπει δύο στρατόπεδα εὑρισκόμενα εἰς διαρκῆ μονομαχίαν. Ἡ θέσις τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν προκειμένῳ εἶναι σαφὴς καὶ κατηγορηματική· εἰς τὴν κοινωνίαν οὗτος δὲν δέχεται τὴν ὕπαρξιν κοινωνικῶν ὁμάδων ἢ τάξεων ἀντιμαχομένων ἀλλήλας καὶ ἀλληλοσπαρασσομένων, ἀλλ' ἀδελφοὺς ἐν Χριστῷ. Ἡ Χριστιανικὴ κοινωνία στηρίζεται εἰς τὸ πνεῦμα τῆς ἀγάπης καὶ ὄχι εἰς τὸ μῖσος. Ἄλλωστε εἶναι γνωστὴ ἡ δριμύτης τοῦ Κυρίου ἐναντίον τοιούτου εἴδους τάξεων καὶ φατριῶν, τῶν Φαρισαίων, Γραμματέων, Σαδδουκαίων κλπ., ὥστε νὰ μὴν δικαιολογῆται εἰς τὴν χριστιανικὴν κοινωνίαν τοιαύτη κατάστασις. Ἀλλὰ μήπως ἐπανειλημμένως δὲν ἐμνημονεύσαμεν εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην τὴν ζωὴν τῆς πρώτης χριστιανικῆς κοινωνίας τῶν Ἀποστόλων, ὅπου καὶ πλούσιοι ὑπῆρχον καὶ πτωχοί, οἰκονομικὰ ὅμως προβλήματα δὲν ἀντιμετώπιζον; Διατί ἄραγε; Διότι ἁπλούστατα ὑπῆρχεν ἡ ψυχικὴ ἑνότης. Ἑπομένως τὸ ἐμπόδιον διὰ τὴν λύσιν τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων δὲν εἶναι ἡ ὕπαρξις τῶν τάξεων, ἀλλ' ἡ ἔλλειψις ψυχικῆς ἑνότητος μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Ἄλλωστε καὶ εἰς τὴν τάξιν τῶν προλεταρίων, τὴν ὁποίαν ὁ Μὰρξ προώριζε διὰ τὴν ἐξουσίαν, ὑπῆρχεν ἢ καὶ σήμερον ὑπάρχει ὁμοιογένεια καὶ ψυχικὴ ἑνότης ἣν παρατηροῦμεν καὶ εἰς αὐτὴν ἀντιλογίας καὶ ἀντιθέσεις; Δὲν εἶναι ἄγνωστον καὶ σήμερον ὅτι εἰς μαρξιστικὰς κοινωνίας λόγοι ἐθνικοὶ καὶ πατριωτικοὶ καθιστοῦν πολλάκις ἀντιμέτωπα δύο προλεταριάτα[315]. Τὸ σφάλμα τοῦ Μὰρξ ἦτο, καθ' ἡμᾶς, ὅτι ἠθέλησε νὰ χωρίσῃ τὴν κοινωνίαν εἰς δύο τάξεις μὲ βάσιν τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα ἑκάστης τάξεως, παραγνωρίζων οὕτως ὅτι κατὰ τὴν κοινωνιολογικὴν ἀντίληψιν ἡ κοινωνικὴ τάξις ἀποτελεῖται καὶ ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ ἔχουν τὴν αὐτὴν περίπου ἰδεολογίαν καὶ νοοτροπίαν, τὰ αὐτὰ αἰσθήματα, τὰς αὐτὰς ἐπιθυμίας καὶ συνηθείας καὶ τέλος τὸ αὐτὸ ἐπάγγελμα[316], ἀφοῦ πρόσωπα ποὺ διαδραματίζουν τὸν αὐτὸν ρόλον εἰς τὴν παραγωγὴν καὶ ἔχουν τὰς αὐτὰς ἀπέναντι τῶν ἄλλων προσώπων σχέσεις, αἱ ὁποῖαι ἐκφράζονται καὶ ἐπὶ τῶν μέσων τῆς ἐργασίας, ἀποτελοῦν κεχωρισμένας κοινωνικὰς τάξεις[317]. Δὲν εἶναι λοιπὸν

313. Αὐτόθι, σελ. 318.

314. Η. Μελίτη - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 228.

315. Ἀντων. Γρηγ. Βουτσίνου - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 57.

316. Αὐτόθι, σελ. 54.

317. Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλ., τόμος ΚΒ', σελ. 791.

τὰ οἰκονομικὰ κίνητρα ποὺ διαιροῦν τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλ' αἱ κοινωνικαὶ τάξεις διακρίνονται καὶ ἀπὸ τὸ ἐπάγγελμα, τὴν ἐπιστήμην κλπ. Καὶ ὅταν ὅμως γίνεται λόγος περὶ ταξικοῦ συμφέροντος, πάλιν ἔντονον προβάλλει τὸ ἐρώτημα: Ποῖον εἶναι τὸ τοιοῦτον; Εἰς μίαν κοινωνίαν ἀλληλοσυγκρουομένων συμφερόντων, εἰς κοινωνίαν ὅπου δεσπόζει ἡ πάλη τῶν τάξεων, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διακρίνωμεν ποῖον εἶναι τὸ ταξικὸν συμφέρον, διότι ἕκαστος θεωρεῖ ὠφέλιμον καὶ χρήσιμον εἰς τὸ κοινωνικὸν σύνολον ἐκεῖνο ποὺ συμφέρει τὸ ἄτομον. Πῶς λοιπὸν νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἀπὸ μίαν ἀλληλοσυγκρουομένην κοινωνίαν θὰ προέλθῃ ἡ εἰρήνη, ὅταν εἰς αὐτὴν ὑπάρχῃ ἡ ἀντίθεσις, ἡ πάλη καὶ τὸ μῖσος;[318] Ἐπομένως, διὰ νὰ καταλήξωμεν εἰς μίαν ἰδανικὴν κοινωνίαν, ὅπως τὴν διακηρύσσει καὶ τὴν ὑπόσχεται ὁ Μαρξισμός, πρέπει νὰ εὑρεθῇ τὸ ἑνωτικὸν καὶ συνδετικὸν στοιχεῖον ποὺ θὰ συγκεντρώσῃ τὴν κοινωνικὴν ζωὴν πρὸς ἕνα σκοπόν. Οὕτω θὰ ὑπάρχῃ κοινωνικὴ ἰσορροπία. Διὰ νὰ συμβῇ ὅμως αὐτό, πρέπει νὰ ὑπάρξῃ ὁ ἀλτρουϊσμός, ὅπου ὅλοι θὰ ἐργάζωνται καὶ θὰ θυσιάζωνται διὰ τὸ κοινὸν καλόν[319]. Ὁ ἀλτρουϊσμὸς δὲ εἶναι ἀξία ἠθική, διὰ τοῦτο καὶ ἡ βάσις τῆς κοινωνίας πρωτίστως πρέπει νὰ εἶναι ἠθική. Ἀλλ' ἡ βάσις τῆς μαρξιστικῆς κοινωνίας εἶναι ὑλιστική, ὁπότε εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὴν βάσιν τῆς Χριστιανικῆς κοινωνίας, ἡ ὁποία εἰς τὸν ἀλτρουϊσμὸν βλέπει ψυχήν, συνείδησιν, ἠθικήν, δικαιοσύνην, ἀλληλεγγύην[320]. Καὶ ἡ ὕπαρξις τοῦ ἀλτρουϊσμοῦ εἰς τὴν κοινωνίαν προϋποθέτει βασίμως τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ ἀτόμου, τὸ ὁποῖον θὰ συντελέσῃ εἰς τὴν εὐημερίαν αὐτῆς. Τὸ ἄτομον αὐτό, ὡς ἐλέχθη καὶ ἀλλαχοῦ, μεταβάλλεται διὰ τῆς συμβολῆς του εἰς τὸ κοινωνικὸν σύνολον εἰς π ρ ό σ ω π ο ν. Ζῇ βεβαίως τὸ ἄτομον εἰς τὸ σύνολον ὡς πρόσωπον, ἀλλ' οὔτε εἶναι δυνατὸν νὰ ταυτισθῇ μὲ αὐτό, οὔτε νὰ ἐκφρασθῇ μὲ αὐτό, οὔτε τέλος νὰ ἐξαφανισθῇ ἐντὸς αὐτοῦ, ἀποβάλλον τὴν ἀτομικότητά του. Τὸ ἄτομον εἶναι ὑπεύθυνον διὰ τὰς ἐνεργείας του, ἔχει προσωπικὴν ζωὴν καὶ ὡς ἐλευθέρα προσωπικότης ἐπιβάλλεται νὰ κινῆται ἐλευθέρως ἐντὸς τῆς κοινωνίας. Ὁ ὑλισμὸς ὅμως δέχεται τὸν ἄνθρωπον ὡς κινούμενον βάσει τῶν νόμων τῆς φυσικῆς ἀναγκαιότητος, ὁ δὲ Μαρξισμός, ἀσπαζόμενος τὰς ἀπόψεις αὐτάς, ἀφομοιώνει τὸ ἄτομον εἰς τὸ σύνολον καὶ τὸ μεταβάλλει εἰς μᾶζαν. Ἀντιθέτως, ὁ Χριστιανισμὸς στρέφεται πρῶτον πρὸς τὸν ἄνθρωπον ὡς ἄτομον καὶ ἀφοῦ ἀγωνίζεται διὰ τὸν πνευματικὸν ἐφοδιασμόν καὶ τὸν καταρτισμόν του, κρίνει ἀναγκαίαν τὴν παρουσίαν του ὡς προσώπου εἰς τὸ κοινωνικὸν σύνολον. Εἰς τὴν μᾶζαν ἀντιτάσσει τὸν συγκεκριμένον ἄνθρωπον, τὸν ἄνθρωπον ποὺ εἶναι τὸ ἀνάκτορον καὶ ἡ κορωνὶς τῆς ὅλης δημιουργίας. Σκοπεῖ νὰ τὸν ἐξυψώσῃ ἀπὸ τὴν ἠθικήν ἀθλιότητά του καὶ νὰ ἀποδώσῃ εἰς αὐτὸν τὴν ἀπολεσθεῖσαν ἀξιοπρέπειάν του. Ὁ ἄνθρωπος, λέγει ὁ Μπερδιάγεφ, «καλεῖται νὰ ἐξελιχθεῖ μέσα σ' ἕνα κοινωνικὸ περιβάλλον, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ ὑποτάξει τὰ διάφορα προϊόντα του σὲ σκοποὺς τοῦ πνεύματος παρὰ μόνο ἂν πραγματοποιεῖ μὲ τὴ δραστηριότητά του, ὄχι τὶς ὑποδείξεις αὐτοῦ τοῦ μέσου, ἀλλὰ τὶς ὑποδείξεις μιᾶς δύναμης πολὺ βαθύτερης, γιατὶ αὐτὴ εἶναι ἐσωτερικὴ καὶ πνευματική»[321]. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ἐξύψωσις τῆς κοινωνίας μὲ ὑποβιβασμὸν ἢ καὶ ἐκμηδενισμὸν τοῦ ἀτόμου εἶναι ἀπαράδεκτος διὰ τὸν Χριστιανισμόν, ὁ ὁποῖος δέχεται ὅτι ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς δημιουργικῆς του ἐργασίας θὰ συντελέσῃ ὄχι μόνον εἰς τὴν ἰδικήν του εὐημερίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν εὐημερίαν τῆς κοινωνίας.

Οὐδεμία διαφωνία δύναται νὰ ὑπάρξῃ μετὰ τοῦ Μαρξισμοῦ ὡς πρὸς τὴν ἐκ-

318. Ἀντων. Γρηγ. Βουτσίνου - Ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 60.

319. Αὐτόθι, σελ. 61.

320. Αὐτόθι, σελ. 62.

321. Νικ. Μπερντιάεβ - Ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 80.

μετάλλευσιν ὑπὸ τῶν καπιταλιστῶν τῆς ἐργασίας τῶν ἐργατῶν, ὅπως εἶδεν αὐτὴν ὁ Μὰρξ εἰς τὴν ἐποχήν του, ἀφοῦ οἱ καπιταλισταὶ ἔβλεπον τοὺς ἐργαζομένους ὡς ἐμπόρευμα ὑποκείμενον εἰς ὅλας τὰς ἐναλλαγὰς τοῦ συναγωνισμοῦ. Οὐδεὶς ἀμφισβητεῖ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ἐργάτης εἰς τὴν καπιταλιστικὴν κοινωνίαν ἦτο ἐξάρτημα τῆς μηχανῆς, χωρὶς ἀτομικότητα, προσωπικότητα καὶ ἀξιοπρέπειαν, ὁπότε δικαίως δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ἔχει οὗτος ἀλλοτριωθῇ. Ἐν προκειμένῳ ὅμως ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι γνωστὸν ὅτι πρῶτος κατεδίκασε τὴν ἐκμετάλλευσιν ἀνθρώπου ἀπὸ ἄνθρωπον, τὴν καταπίεσίν του καὶ τὸν ἐκμηδενισμὸν τῆς προσωπικότητός του. Ἐθεώρησε καὶ θεωρεῖ πάντοτε τὴν ἐργασίαν ὡς πηγὴν χαρᾶς καὶ εὐτυχίας ὄχι μόνον τοῦ ἀτόμου, ἀλλὰ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Λύτῃ ἐλευθερώνει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ οἱανδήποτε μορφὴν δουλείας καὶ καταπιέσεως. Ὁ ἄνθρωπος ὡς ψυχοσωματικὸν ὂν δὲν ἐπιδιώκει διὰ τῆς ἐργασίας μόνον ὑλικοὺς σκοπούς, ἀλλὰ καὶ πνευματικούς. Ἡ ἐργασία, τέλος, ὁρισθεῖ νὰ ἐννοήσωμεν καλύτερον τὸν ἄνθρωπον, τὴν οὐσιώδη ἕνωσιν σώματος καὶ ψυχῆς[322]. Εἰς τὸν Χριστιανισμὸν ἐπιτυγχάνεται ἡ μεγαλυτέρα ἐξατομίκευσις τῆς ἐργασίας[323]. Ἡ Καινὴ Διαθήκη, διὰ τοῦ στόματος τοῦ Ἰακώβου[243], καταδικάζει μετὰ δριμύτητος τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν ἐργατῶν, τὸν θησαυρισμὸν τῶν πλουσίων εἰς βάρος τῶν ἐργατῶν, τὴν μὴ δικαίαν ἀμοιβὴν τῆς ἐργασίας. Ἑπομένως ὑπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ δίδεται ἡ καλυτέρα ἀπάντησις εἰς ὅλους ἐκείνους, ποὺ ἐπαγγέλλονται κατὰ καιροὺς τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν δικαιοσύνην, ἀρνοῦνται ὅμως τὸν Μέγαν Ἐλευθερωτήν, τὴν πηγὴν τῆς ἀληθείας, τὸν Χριστόν[325]. Ἐξεταζόμεναι ὅμως αἱ ὡς ἄνω ἀπόψεις ἀπὸ πλευρᾶς τῆς μαρξιστικῆς κοσμοθεωρίας καὶ βιοθεωρίας, δύνανται νὰ θεωρηθοῦν μόνον ὡς θεωρητικαὶ ἀντιλήψεις, διότι ἐν συνεχείᾳ διαπιστοῦται ἀπὸ τὰ λεχθέντα τόσον ὑπὸ τοῦ Μάρξ, ὅσον καὶ μεταγενέστερον ὑπὸ τοῦ Λένιν, ὅτι εἰς τὴν ἐπαγγελλομένην ὑπ' αὐτῶν μαρξιστικὴν κοινωνίαν θυσιάζεται ἢ καλύτερον ἐκμηδενίζεται τὸ ἄτομον ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Δὲν θὰ προχωρήσωμεν εἰς βάθος διὰ νὰ διαπιστώσωμεν ὅτι τελείως ἀντίθετα πράγματα ἐφαρμόζονται σήμερον εἰς βιοῦντας ὑπὸ μαρξιστικὰ καθεστῶτα λαούς, διότι σκοπός μας ἐνταῦθα εἶναι νὰ κρίνωμεν τὸν Μαρξισμὸν ἀπὸ Χριστιανικῆς σκοπιᾶς. Δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ μὴ εἴπωμεν ὅτι εἰς τὴν πραγματικότητα οὐδὲν ἄλλο ἔχομεν εἰμὴ μόνον ἁπλῆν ἀλλαγὴν ὀνόματος, ὅπου ὁ Καπιταλισμὸς μεταβάλλεται εἰς Μαρξισμόν, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι εἰς μὲν τὸν Καπιταλισμὸν ἡ ἐκμετάλλευσις τῶν ἐργαζομένων πραγματοποιεῖται ὑπὸ τῶν κεφαλαιοκρατῶν, εἰς δὲ τὸν Μαρξισμὸν ὑπὸ τοῦ λεγομένου «προλεταριάτου», τὸ ὁποῖον εἰς τελευταίαν κατάληξιν μεταβάλλεται εἰς Κράτος. Ὁ Μαρξισμός, ὅπως καὶ ὁ Καπιταλισμός, εἶναι τὸ σύστημα τοῦ ἐμπράκτου ὑλισμοῦ[326]. Ἐὰν ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸν Καπιταλισμὸν εἶναι ἐξάρτημα τῆς μηχανῆς, εἰς τί ἀλλάσσει ἡ θέσις του εἰς τὸν Μαρξισμόν; Ἡ ἀπάντησις εἶναι εὔκολος διὰ τοὺς μαρξιστάς, διότι ἡ ἐργασία, λέγουν, κοινωνικοποιεῖται καὶ δὲν ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῶν συμφερόντων ἑνὸς μόνον ἀτόμου, ἀλλὰ τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Οὐδεὶς ἀσφαλῶς ἀμφισβητεῖ τὴν κοινωνικὴν ἀποστολὴν τῆς ἐργασίας, ἀφοῦ εἰς τὴν κοινωνίαν ἐκπληροῦται. Ἀπὸ ἠθικῆς ὅμως ἀπόψεως ἐπιβάλλεται νὰ καταταίνωμεν εἰς τὴν ἐξατομίκευσίν της, διότι εἶναι ἀνάγκη τὸ πρόσωπον νὰ πραγματοποιῇ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ πνεύματός του, νὰ προσδιορίζηται εἰς τὰς κρίσεις του καὶ τὰς πράξεις

322. Β. Ἐράστου - Ἐργασία καὶ Ἀνθρωπισμός - Περιοδ. «Ἀκτῖνες», τόμος Κ' (1957), σελ. 251.

323. Νικ. Μπερδιάγεφ - Περὶ τοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου - Ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 299.

324. Ἰακώβου ε', 1 - 6.

325. Νικ. Στ. Ψαρουδάκη - Ἡ Ἐπανάστασις τῆς ἀγάπης - Ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 68.

326. Νικ. Στ. Ψαρουδάκη - Ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 71.

του δι' ἑνὸς πρωτοτύπου τρόπου, δηλ. συμφώνως πρὸς τὰς πηγάς του καὶ ὄχι πρὸς τὸν ξυγὸν τῆς χαμηλῆς κοινωνικῆς ζωῆς[327]. Τοῦτο βεβαίως δὲν σημαίνει ὅτι τὸ πρόσωπον πρέπει νὰ γίνῃ ἀντικοινωνικόν, δὲν εἶναι ὅμως καὶ παραδεκτὸν ἀπὸ Χριστιανικῆς σκοπιᾶς ὅτι τοῦτο πρέπει νὰ μαζικοποιῆται καὶ νὰ ἀφομοιοῦται εἰς τὸ κοινωνικὸν σύνολον. Εἶναι πλάνη νὰ θέλωμεν ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ καταγγέλλωμεν τὸν Καπιταλισμὸν διὰ τὴν ἐκμετάλλευσιν καὶ ἐκμηδένισιν τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ θέλωμεν νὰ στερήσωμεν τὸν ἄνθρωπον τῶν προσωπικῶν του δικαιωμάτων καὶ νὰ τοῦ προτάσσωμεν τὰ ἀφῃρημένα δικαιώματα τοῦ πολίτου. Εἶναι τραγικὴ εἰρωνεία, ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ καταδικάζεται ὑπὸ τοῦ Μὰρξ ὁ Καπιταλισμός, διότι ἀλλοτριώνει τὴν ἀνθρώπινην ζωὴν καὶ καταντᾷ τὸν ἄνθρωπον πρᾶγμα, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ ἄνθρωπος νὰ θεωρῆται ὑπὸ τοῦ Μαρξισμοῦ τὸ ἐπιφαινόμενον τῆς κοινωνίας καὶ ἓν ἁπλοῦν ἐξάρτημα τῆς οἰκονομικῆς μηχανῆς. Ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ ἀγωνίζεται καὶ διὰ τὰ ἀτομικά του δικαιώματα, χωρὶς τοῦτο νὰ περιέχῃ ἐχθρότητα πρὸς τὴν κοινωνίαν. Ἡ κοινωνία ὀφείλει ἀσφαλῶς νὰ εἶναι ἐργατική, ἀλλ' ὄχι νὰ ἀπωθῇ τὸ ἄτομον καὶ νὰ τὸ καθιστᾷ ἐχθρικὸν πρὸς αὐτήν. Ὁ ἄνθρωπος δυστυχῶς καὶ εἰς τὴν καπιταλιστικὴν καὶ εἰς τὴν μαρξιστικὴν κοινωνίαν ἀπὸ σκοπὸς μεταβάλλεται εἰς μέσον. Καὶ τὰ δύο συστήματα μᾶς ἔδωκαν τὴν εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου ποὺ εἶναι δέσμιος ὡρισμένων ὅρων καὶ ὑλικῶν παραγόντων[328]. Μόνον ἡ κοινωνία ποὺ συμφιλιώνει «εἰς μίαν ἱεραρχικὴν ἀκεραιότητα τὴν ἐργασίαν ὅλων τῶν ποιοτικῶν βαθμῶν, ἀπὸ τῆς ταπεινοτέρας μέχρι τῆς ὑψηλοτέρας πνευματικῆς δημιουργίας, δύναται νὰ δικαιολογηθῇ ἠθικῶς καὶ θρησκευτικῶς»[329]. Ἡ μαρξιστικὴ ὅμως κοινωνία εἶναι κοινωνία ἀλληλοσπαρασσομένων ἀνθρώπων, που, ἀντὶ τῆς ἀγάπης καὶ πρὸς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς ἐχθρούς, βασιλεύει τὸ μῖσος καὶ ἡ βία. Τὸ προλεταριᾶτον ἐκ τῆς γνωστῆς πάλης τῶν τάξεων θὰ ἐξέλθῃ νικητὴς διὰ τῶν ὅπλων, ἀφοῦ συντρίψῃ τὴν δύναμιν τῆς ἀστικῆς τάξεως. Καὶ ὅλα αὐτὰ ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον διὰ τὴν ὑλικὴν εὐημερίαν. Διὰ τὸν Μὰρξ τὸ προλεταριᾶτον ἦτο εἷς νέος μεσσίας, εἰς τὸν ὁποῖον ἐκδηλοῦνται ὅλαι αἱ αὐθεντικαὶ ἀρεταὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἐργασίας[330]. Αὐτὸ τὸ προλεταριᾶτον ὡς ἐπαναστατικὴ δικτατορία θὰ κυριαρχήσῃ καὶ θὰ κυβερνήσῃ, ὁπότε πλέον εἰς τὴν μαρξιστικὴν κοινωνίαν θὰ προβάλῃ ὁ νέος ἄνθρωπος. Νέος ἄνθρωπος ὅμως κατὰ τὴν Χριστιανικὴν ἀντίληψιν ἐμφανίζεται μόνον ἐκεῖ ποὺ ὁ ἄνθρωπος ἀναγνωρίζεται ὡς ἡ μεγαλυτέρα ἀξία. Ἐὰν λοιπὸν σήμερον ζῇ οὗτος εἰς ἕνα μαρασμὸν τῶν πνευματικῶν ἀξιῶν, ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ἐθεοποίησε τὴν ὕλην, τὸν τεχνικὸν λεγόμενον πολιτισμόν, εἰς βάρος τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ[331]. Ἑπομένως, ἐφ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἁπλῶς εἷς λίθος εἰς τὸ οἰκοδόμημα τῆς κοινωνίας, ἓν μέσον διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξίν της, τότε δὲν παρακολουθοῦμεν τὴν ἀνάπλασιν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ τὴν ἐξαφάνισίν του. Ἡ βία καὶ ἡ καταπίεσις εἰς τὴν ἀποδοχὴν ἰδεῶν καὶ εἰς τὴν ἐπικράτησιν διαφόρων θεωριῶν καὶ κοινωνικῶν συστημάτων εἶναι ἄγνωστος εἰς τὸν Χριστιανισμὸν ἢ μᾶλλον τελείως ἀνύπαρκτος. Ἡ βία ἀλλωστε δεικνύει ἀδυναμίαν ἐπιβολῆς τῶν ἰδεῶν, διότι μία ἰδέα ποὺ εἶναι ἰσχυρὰ καὶ ἔχει περιεχόμενον δὲν διάζει συνειδήσεις, ἀλλὰ τὰς προκαλεῖ. Βαδίζει πρὸς τὸ φῶς καὶ δέχεται τὴν ἔρευναν καὶ τὴν ἀντίρρησιν μὲ

327. Νικ. Μπερδιάγεφ - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 299.

328. Ε. Κ. Βρυζάκη - Ὁ ἄνεργος μπροστὰ στὴν τεχνικὴ πρόοδο Β΄. Περιοδ. «Συζήτησις», τόμος Β΄ (1961), σελ. 83.

329. Νικ. Μπερδιάγεφ - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 300.

330. Νικ. Μπερντιάεφ - Ὁ Χριστιανισμὸς καὶ τὸ πρόβλημα τοῦ Κομμουνισμοῦ - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 34.

331. Περιοδ. «Συζήτησις», τόμος Ζ (1966), σελ. 126.

τὴν βεβαιότητα τῆς ἐπικρατήσεώς της[332]. Ὁ Χριστιανισμὸς διὰ τὴν ἀποδοχὴν τῶν ἰδεῶν του ὄχι μόνον ὡς βασικὴν προϋπόθεσιν προβάλλει τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλ' εἰς τὴν νέαν κοινωνίαν ποὺ ἐπαγγέλλεται καλεῖ ἐκείνους ποὺ ἔχουν ἀπόφασιν νὰ ἀγωνισθοῦν διὰ τὴν ἀλλοτρίωσιν τοῦ ἑαυτοῦ των ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν· «ὅστις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθείτω μοι»[333], διακηρύσσει ὁ Ἰησοῦς. Ὁ ἰσχυρισμὸς λοιπὸν τῶν μαρξιστῶν, ὅτι μόνον διὰ τῆς βιαίας ἐπιβολῆς τοῦ προλεταριάτου, διὰ τῆς στυγνῆς δικτατορίας του, διὰ τῆς κρατικοποιήσεως ὅλων τῶν μέσων παραγωγῆς ἠμπορεῖ νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ οἰκονομικὴ πρόοδος τῆς κοινωνίας καὶ ἡ ἐκβιομηχάνισις, ἀπεδείχθη ἐκ τῶν πραγμάτων ἀνίσχυρος, ἐνῶ μία ἐμμέσως διευθυνομένη ὑπὸ τοῦ κράτους οἰκονομία καὶ χωρὶς δικτατορίαν δύναται νὰ ἔχῃ ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα[334].

Ἡ σπονδυλικὴ στήλη τῆς νέας μαρξιστικῆς κοινωνίας εἶναι, ὡς γνωστόν, ἡ ἰδιοκτησία, τὴν κατάργησιν τῆς ὁποίας καὶ ἐπαγγέλλεται κατηγορηματικώτατα ὁ Μάρξ, ὡς καὶ ὅλοι οἱ μετ' αὐτὸν μαρξισταί. Πρὶν ὅμως προχωρήσωμεν εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ θέματος καὶ συνοψίσωμεν τὰς ἐν προκειμένῳ ἀπόψεις τοῦ Χριστιανισμοῦ, τὰς ὁποίας ἐκτενῶς ἐξεθέσαμεν εἰς τὰ οἰκεῖα κεφάλαια τῆς παρούσης μελέτης, εἶναι ἀνάγκη νὰ εἴπωμεν ὅτι τὸ πρόβλημα τῆς ἰδιοκτησίας, ἐξεταζόμενον ἀπὸ ἠθικῆς ἐπόψεως, εἶναι στενῶς συνδεδεμένον μὲ τὸ ὅλον κοινωνικὸν πρόβλημα. Εἶναι γεγονὸς ὅτι καὶ ὁ Σοσιαλισμὸς καὶ ὁ Μαρξισμὸς ποὺ ἔθεσαν ἐν ἀμφιβόλῳ τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας, εἶχον κατὰ βάσιν δίκαιον, διότι καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς φεουδαρχικῆς κοινωνίας καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς καπιταλιστικῆς κοινωνίας ἡ ἀδικία καὶ ἡ διαφθορὰ ἦτο τοιαύτη, ὥστε προεκάλεσε τὴν ἀγανάκτησιν τῶν μαζῶν καὶ ἐγέννησε τὸ προλεταριάτον, τὸ ὁποῖον, ἕνεκα τῶν μὴ ἀνεκτῶν κοινωνικῶν ἀνισοτήτων, ἐδείκνυε φοβερὸν ψθόνον, ἐχθρότητα καὶ διάθεσιν ἐκδικήσεως πρὸς τοὺς φεουδάρχας καὶ καπιταλιστάς[335]. Τοῦτο ὅμως δὲν δύναται νὰ ἀποτελέσῃ τὴν αἰτίαν διὰ τὴν πλήρη καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς διακρίσεως κατάργησίν της καὶ τὸν χαρακτηρισμὸν αὐτῆς ὡς κλοπῆς καὶ πηγῆς ὅλων τῶν κοινωνικῶν κακῶν. Ἐὰν ἡ κοινωνία καὶ τὸ Κράτος», λέγει ὁ Μπερδιάγεφ, «γίνουν οἱ μόνοι ἰδιοκτῆται ὅλων τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν, τὸ πρόσωπον τοῦ ἀνθρώπου παραδίδεται εἰς αὐτὰ ἐξωτερικῶς, δὲν εἶναι πλέον εἰς θέσιν νὰ ἀντιστῇ εἰς τὴν τυραννίαν των καὶ κοινωνικοποιεῖται ὁριστικῶς»[336]. Ἑπομένως ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς Χριστιανικῆς ἠθικῆς, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐτονίσθη[337], ἡ ἰδιοκτησία κρίνεται ὡς φυσικὸν δικαίωμα τοῦ ἀνθρώπου, διότι ὁ ἄνθρωπος, ὡς βιολογικόν, ἠθικὸν καὶ λογικὸν ὄν, ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ χρησιμοποιῇ τὰ ὑλικὰ ἀγαθὰ διὰ τὴν συντήρησιν τῆς ὑπάρξεώς του. Ὅταν δὲ γίνεται λόγος περὶ χρήσεως, δὲν πρέπει νὰ ἐννοῶμεν ἁπλῶς τὴν ἐπικαρπίαν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν κατοχὴν τῶν ἐδαφῶν[338]. Διὰ τοῦτο τυχὸν κατάργησις τοῦ δικαιώματος τούτου θὰ ἐσήμαινε κατάργησιν τοῦ προνομίου τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος νὰ ὁρίζηται ἐλευθέρως τὰ πρὸς τὸ ζῆν, κατάργησιν αὐτῆς ταύτης τῆς ἐλευθερίας του. Βεβαίως οἱ μαρξισταί, ἐπικαλούμενοι τὸ φυσικὸν δίκαιον, ἰσχυρίζονται ὅτι ἀπὸ τῆς ἀρχεγόνου ἐποχῆς ἐπεκράτει ἡ ὁμαδικὴ μορφὴ

---

332. Νικ. Στ. Ψαρουδάκη - Ἐνθ. ἀνωτέρω, σελ. 62.
333. Μάρκ. η, 34.
334. Γ. Διαμαντίκου - Ἀνεργία καὶ ἐκβιομηχάνισις - Περιοδ. «Συζήτησις», τόμος Α' (1960), σελ. 128.
335. Νικ. Μπερδιάγεφ - Περὶ τοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 300.
336. Αὐτόθι, σελ. 300.
337. Ὅρα περὶ ἰδιοκτησίας εἰς § 3: Χριστιανισμὸς - Σοσιαλισμός.
338. Π. Ἀντωνέσκου - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 129.

ἰδιοκτησίας, διότι τὰ φυσικὰ ἀγαθά, κατὰ τὰς ἀρχὰς αὐτοῦ τοῦ φυσικοῦ δικαίου, δὲν ἠμποροῦν νὰ ἀνήκουν εἰς ὡρισμένα ἄτομα, ἀλλ' εἰς ὁλόκληρον τὸ ἀνθρώπινον γένος[339]. Τοῦτο ὅμως δὲν δύναται νὰ ἰσχύσῃ σήμερον, διότι τὸ λεγόμενον ὑπὸ τῶν μαρξιστῶν κολλεκτιβιστικὸν καθεστὼς δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀνταποκριθῇ πλέον πρὸς τὰς συνθήκας τῆς συγχρόνου ἐργασίας, «καθ' ὅσον τὸ νεώτερον κοινωνικοοικονομικὸν καθεστὼς ἀπαιτεῖ παρ' ἑκάστου ἀτόμου ἔντονον προσωπικὴν ἐργασίαν, ἡ εὐσυνείδητος δὲ ἐργασία καὶ ἡ δικαία ἀνταμοιβὴ αὐτῆς προϋποθέτει τὴν ἀτομικὴν ἰδιοκτησίαν καὶ τὴν ὁμαδικὴν εὐθύνην»[340]. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία ὄχι μόνον δὲν καταδικάζεται ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τοῦ φυσικοῦ δικαίου, ἀλλὰ τοὐναντίον εἶναι θεσμὸς ποὺ στηρίζεται εἰς αὐτὰς τὰς ἀρχὰς τοῦ φυσικοῦ δικαίου. Κατὰ συνέπειαν καὶ ἡ Χριστιανικὴ ἠθικὴ «οὐ μόνον δὲν καταδικάζει τὸν ἐκ τοῦ φυσικοῦ δικαίου ἀπορρέοντα θεσμὸν τοῦτον, ἀλλ' ἀναγνωρίζει καὶ καθαγιάζει αὐτὸν ὡς δίκαιον καὶ ἀναγκαῖον»[341]. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι ἀπὸ Χριστιανικῆς πλευρᾶς δύναται νὰ εὐνοηθῇ ἡ ἀρχὴ τῆς ἀπολύτου καὶ ἀπεριορίστου ἰδιοκτησίας, ἡ ὁποία εἶναι ψευδὴς καὶ ἀπαράδεκτος. Κρυσταλλίνη εἶναι ἐν προκειμένῳ ἡ θέσις τοῦ Χριστιανισμοῦ, διακηρύσσοντος ὅτι τὸ δικαίωμα τῆς ἀπολύτου κυριότητος ἐπὶ τῆς ἰδιοκτησίας οὔτε εἰς τὸ ἄτομον ἀνήκει, οὔτε εἰς τὴν κοινωνίαν ἢ τὸ Κράτος, ἀλλ' εἰς τὸν Θεόν. Ἐὰν δημιουργήσωμεν δικαίωμα ἀπολύτου ἰδιοκτησίας εἴτε εἰς τὸ ἄτομον, εἴτε εἰς τὴν κοινωνίαν, τότε δημιουργοῦμεν ἕνα τύραννον ποὺ ἐκβιάζει τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καὶ τὸν κόσμον. Ἑπομένως τὸ νὰ ζητῶμεν τὴν ἀπελευθέρωσιν ἀπὸ μίαν τυραννίαν τοῦ Καπιταλισμοῦ ποὺ ἐκμεταλλεύεται τὴν ἔντιμον ἐργασίαν τῶν πτωχῶν ἀνθρώπων καὶ συσσωρεύει ἀγαθὰ διὰ τὸ ἄτομόν του καὶ νὰ τὸ ὑποτάσσωμεν εἰς τὸν ἄλλον αὐθέντην, τὸ Κράτος, οὐδὲν ἄλλο πράττομεν, εἰμὴ μόνον μεταβολὴν τοῦ ὑποκειμένου τῆς βίας καὶ τῆς ἐκμεταλλεύσεως[342]. Τοῦτο πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς μία φοβερὰ ἀντίφασις τοῦ Μαρξισμοῦ, ὁ ὁποῖος, ἐνῶ διακηρύσσει ὅτι ἡ ἰδιοκτησία εἶναι ἀπαλλοτρίωσις τῆς μεγάλης λαϊκῆς μάζης ἀπὸ τὴν γῆν, ἐπιμένει νὰ θεωρῇ ὅτι τὸ προλεταριάτον εἰς τὴν κοινωνίαν ποὺ ἐπαγγέλλεται θὰ εἶναι ὁ ἀπόλυτος ἰδιοκτήτης. Οὐδείς, κατὰ τὴν Χριστιανικὴν ἀντίληψιν, εἶναι ἀπόλυτος ἰδιοκτήτης, εἰμὴ μόνον ὁ Δημιουργὸς τοῦ κόσμου, ποὺ παρεχώρησε τὸ δικαίωμα τοῦτο εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸν κατέστησεν ἁπλοῦν οἰκονόμον καὶ ὑπεύθυνον διαχειριστὴν ἔναντι τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου[343]. Ἐδόθη ἡ ἰδιοκτησία εἰς τὸν ἄνθρωπον διὰ νὰ ἐπωφεληθῇ ἐξ αὐτῆς καὶ ὄχι νὰ κάμῃ κατάχρησιν. Διότι εἶναι ἀληθὲς ὅτι αὕτη εἶναι μὲν εἰς τὸν κόσμον «ἕνα ὄργανον ἐλευθερίας ποὺ εὐνοεῖ τὴν ἐνέργειαν»[344], καθίσταται ὅμως, ἕνεκα καταχρήσεως τοῦ δικαιώματος αὐτοῦ, καὶ ὄργανον βίας, τυραννίας καὶ ἐκμεταλλεύσεως. Διὰ νὰ ἀποκτηθῇ ὅμως ἡ ἐλευθερία καὶ νὰ ἀποφευχθῇ ἡ βία πρέπει νὰ υἱοθετηθῇ ἡ πνευματικὴ ἀρχὴ ὅτι μόνος ὁ Θεὸς εἶναι ἀπόλυτος ἰδιοκτήτης, ὁ δὲ ἄνθρωπος εἶναι ἁπλῶς καρπωτής, διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἄτομον εἶναι ὑπεύθυνον ἔναντι τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων διὰ τὴν χρῆσιν ποὺ κάμνει. Ὅταν μεταβληθῇ αὕτη εἰς ἁπληστίαν, τότε ἔχει ἀπολέσει τὸ ἀληθὲς νόημά της. Καὶ τὸ ἀληθὲς νόημα μᾶς τὸ προσφέρει ὁ Χριστιανισμὸς μὲ τὴν ἐν Ἱερουσαλὴμ χριστιανικὴν κοινότητα, τῆς ὁποίας τὸ κοινωνικοοικονομικὸν ἰδανικὸν ἦτο: «Οὐδεὶς ἐνδεὴς νὰ ὑπάρχῃ εἰς αὐ-

339. Π. Ἀντωνέσκου - Ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 128.
340. Αὐτόθι, σελ. 131.
341. Αὐτόθι, σελ. 131.
342. Νικ. Μπερδιάγεφ - Ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 301.
343. Ἀν. Πιερίου - Ἔνθ. ἀνωτέρω, σελ. 231.
344. Νικ. Μπερδιάγεφ - Ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 302.

τούς»[345], ἰδανικὸν «διὰ τὴν νόμιμον πραγματοποίησιν τοῦ ὁποίου πάσῃ δυνάμει καὶ θυσίᾳ ὀφείλουν νὰ ἀγωνισθοῦν αἱ χριστιανικαὶ κοινωνίαι»[346]. Ἄλλωστε εἰς τὴν κοινότητα αὐτὴν τῶν Ἱεροσολύμων ὑπῆρχεν ἡ κοινοκτημοσύνη, ἀλλ' ἦτο αὕτη κοινοκτημοσύνη ἀγάπης καὶ ὄχι μίσους. Εἰς τὴν σημερινὴν ὅμως κοινωνίαν, ἐπειδὴ ἔγινε πολλὴ κατάχρησις εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωήν, ὅπου ἡ πλουτοκρατία θέλει ἀνέτως νὰ ἀπολαμβάνῃ τὰ ἀγαθά της, εἰς δὲ τὸ κοινωνικὸν σύνολον νὰ προσφέρῃ ὅσον τὸ δυνατὸν ὀλιγώτερα, ἔχει χρέος τὸ Κράτος νὰ προστατεύῃ τὴν κοινωνικὴν τάξιν ἀπὸ τὰς ὑπερβολάς, τὰς καταχρήσεις καὶ θηριότητας τῆς πλουτοκρατίας καὶ νὰ τείνῃ νὰ ὑποκαταστήσῃ τὰς κοινωνικὰς τάξεις μὲ τὰ ἐπαγγελματικὰ συνδικάτα[347], οὐδέποτε ὅμως τοῦτο νὰ ἐπιδιώξῃ νὰ μεταβληθῇ εἰς φευδάρχην. Ἀποτελεῖ μεγάλην ἀνηθικότητα νὰ θέλουν οἱ ὀλίγοι νὰ ζοῦν εἰς βάρος τῶν πολλῶν. Εἰς τοῦτο ἀσφαλῶς θὰ ἐδικαιώνομεν τὸν Μαρξισμὸν ἀπολύτως, ἐὰν δὲν ἐπιδίωκε νὰ μεταβάλῃ τὸ Κράτος εἰς φευδάρχην, εἰς δὲ τὸ προλεταριᾶτον νὰ δίδῃ ὅσα ἔχει ἀνάγκην διὰ νὰ ζήσῃ, αὐτὴν δὲ τὴν ἀνάγκην τοῦτο ἔχει τὸ ἀποκλειστικὸν δικαίωμα νὰ τὴν καθορίζῃ.

Ὁ Μαρξισμὸς κάμνει βαθεῖαν τομὴν καὶ εἰς τὰς μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων κοινωνικὰς σχέσεις, τὰς ὁποίας θέλει διαφόρους ἀπὸ τὰς σχέσεις τῆς ἀστικῆς κοινωνίας. Πολλαὶ ὅμως καὶ ἐνταῦθα αἱ ἀντιφάσεις του. Ἐνῷ κατηγορεῖται ἡ κεφαλαιοκρατία διὰ διάρρηξιν τῶν οἰκογενειακῶν δεσμῶν τῶν προλεταρίων, ἀφοῦ τὰ μικρὰ παιδιὰ καὶ αἱ γυναῖκες εἶχον μεταβληθῇ εἰς ὄργανα ἐργασίας καὶ ἁπλᾶ εἴδη ἐμπορίου, ἔρχεται ὁ Μαρξισμὸς μὲ τὴν σειράν του νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν ἐντὸς τῆς οἰκογενείας ἀνατροφὴν τῶν τέκνων διὰ τῆς κοινωνικῆς ἀνατροφῆς μὲ μόνον καὶ βασικὸν σκοπὸν τὴν χρησιμοποίησιν ὅλων τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας εἰς τὴν οἰκονομικὴν παραγωγήν. Τὰς παραλόγους αὐτὰς καὶ ἀψυχολογήτους ἀντιλήψεις εἶναι περιττὸν νὰ εἴπωμεν πόσον καταγοργμιατικῶς καταδικάζει ἡ Παιδαγωγική, ἡ ὁποία θεωρεῖ τὴν οἰκογένειαν ὡς τὸ βασικὸν φυτώριον ἀναπτύξεως καὶ ἀνατροφῆς τοῦ παιδός. Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἱστορία καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς ὀλέθρια διδάγματα μᾶς προσέφερε. Θὰ παρατρέξωμεν τοὺς Γενιτσάρους τῆς Τουρκοκρατίας, διὰ νὰ ἔλθωμεν εἰς τὴν Χιτλερικὴν ἐποχήν, ὅπου τὰ τέκνα ἁρπάζοντο ἀπὸ τὰς μητέρας των διὰ νὰ ὁδηγηθοῦν εἰς τὰ βρεφοκομεῖα, ὁπότε ἀργότερον μετεβάλλοντο εἰς ἀφοσιωμένα ὄργανα τοῦ καθεστῶτος, μὲ μόνα ἰδανικὰ τὸ μῖσος καὶ τὴν κακίαν ἔναντι τῶν συνανθρώπων των, μὲ ὑπέρτατον ἰδανικὸν τὴν νιτσεϊκὴν βίψαν δυνάμεως. Καὶ σήμερον ποὺ ζῶμεν εἰς ἐποχὴν καταναλωτικήν, ὅπου πολλάκις ἀναγκάζεται εἰς ἐργασίαν σκληρὰν καὶ ἡ μητέρα διὰ τὴν συντήρησιν τῆς οἰκογενείας, βλέπομεν ποῖα εἶναι τὰ ἀποτελέσματα. Τὸ μέγα καὶ θλιβερὸν συμπέρασμα εἶναι ὅτι ἡ σύγχρονος οἰκογένεια διέρχεται μίαν κρίσιν, ἡ ὁποία ἐντονωτέρα ἐμφανίζεται εἰς τὰς σχέσεις τῆς μητρὸς πρὸς τὰ τέκνα. Ἡ βιοπάλη, ἡ ζωὴ τοῦ ἐργοστασίου ἀναγκάζει πολλάκις τὴν μητέρα νὰ εὑρίσκεται μακρὰν τῆς οἰκίας της καὶ τῆς τροφῆς τῶν παιδιῶν της. Τὰ ψυχικὰ τραύματα ποὺ ἀφήνει μία τοιαύτη ζωὴ εἰς τὴν οἰκογένειαν εἶναι μεγάλα. Ἐπομένως τὸ νὰ θυσιάζωμεν τὴν ζωὴν τῆς οἰκογενείας εἰς τὸν βωμὸν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως εἶναι ἔξω τῆς ἐννοίας καὶ τοῦ στοιχειώδους ἀνθρωπισμοῦ. Ὅσον καὶ ἐὰν θελήσωμεν νὰ ἀγνοήσωμεν τὴν πραγματικότητα, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ δεχθῶμεν ὅτι οἱ ἄνθρωποι χωρὶς τὴν ζωὴν τῆς οἰκογενείας, χωρὶς ἰδανικὰ καὶ ὡς ἄτομα καὶ ὡς λαοὶ θὰ σβήσουν καὶ θὰ ἐξαφανισθοῦν. Ἡ φύσις ἔδωκεν εἰς τὰ παιδιὰ μητέρα διὰ νὰ ἀναθρέψῃ καὶ ὄχι Κράτος.[348]. Ἡ οἰκογένεια δὲν εἶναι μᾶζα οἰκονομική, ἀλλ' ἱερὸς θεσμός, τὸ μέγα μυστήριον εἰς τὸ σχέδιον τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν δημιουργίαν τῶν ἀνθρώπων. Μὲ τὸν

345. Ὅρα Πράξ. δ, 34.

346. Ἀν. Πιερίου - Ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 232.

347. Νικ. Μπερδιάγεφ - Ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 303.

348. Ἀντων. Γρηγ. Βουτσίνου - Ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 116.

θεσμὸν δὲ αὐτὸν λαμβάνει δύναμιν καὶ ζωὴν τὸ οἰκοδόμημα τῆς χριστιανικῆς κοινωνίας[349]. Ἡ οἰκογένεια παρουσιάζεται ὑπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ ὡς θεσμὸς ἑνότητος καὶ ἀγάπης, διδασκαλεῖον τῆς ἀγάπης καὶ ἐργαστήριον καλλιεργείας τῆς ἑνότητος καὶ ἀδελφοσύνης μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, ὅταν δὲ δὲν ὑπηρετῇ τὰ ἰδανικὰ αὐτά, παύει νὰ ἔχῃ λόγον ὑπάρξεως ἐξ ἐπόψεως χριστιανικῆς[350]. Ἐντὸς τοιαύτης οἰκογενείας συντελεῖται ἡ ὀρθὴ ἀνατροφὴ τῶν τέκνων. Ἐκεῖ τὸν πρῶτον ρόλον ἔχει ἡ μητέρα, ἡ ἕνεκα δὲ ἐπαγγελματικῶν ἐνασχολήσεων μακρὰ ἀπουσία αὐτῆς ἐκ τῆς οἰκίας ἀποτελεῖ ἀρνητικὸν παράγοντα ἀναπτύξεως καὶ κοινωνικοποιήσεως τῶν τέκνων. Βεβαίως ἡ ἐποχή μας, λόγῳ τῶν μεγάλων ἀπαιτήσεών της, ὑποχρεώνει πολλάκις καὶ τὰς μητέρας νὰ ἐργάζωνται. Τοῦτο ὅμως μετὰ μεγάλης περισκέψεως πρέπει νὰ συντελῆται[351]. Ἑπομένως ὡς ἄρνησις πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἡ περὶ τῆς οἰκογενείας θέσις τοῦ Μαρξισμοῦ καὶ ὄχι ὡς συμβολὴ εἰς τὴν κοινωνικὴν πρόοδον.

Ὁ Μαρξισμὸς ἀντιφάσκει πλήρως καὶ πρὸς τὰ περὶ πατρίδος διακηρυσσόμενα, ἀφοῦ διάφορα εἶναι τὰ κρατοῦντα σήμερον εἰς τὰς μαρξιστικὰς κοινωνίας. Τὸ Μανιφέστον τῶν Μὰρξ καὶ Ἔνγκελς διακηρύσσει ὅτι οἱ προλετάριοι δὲν ἔχουν πατρίδα, εἰς τὴν πρᾶξιν ὅμως συμβαίνει τὸ ἀντίθετον. Οὕτως, ὅταν ἐκινδύνευσεν ἡ ὑπόστασις τῆς πατρίδος, ἡγέται μαρξιστικῶν κρατῶν ἐκάλεσαν εἰς συνεγερμὸν τὸν λαὸν διὰ τὴν ὑπεράσπισιν τῆς πατρίδος. Δὲν εἶναι ἄγνωστα τὰ γεγονότα τοῦ Β΄ Παγκοσμίου πολέμου, ὅπου οἱ Ρῶσοι ἡγέται παρουσίασαν μεγάλην φιλοπατρίαν, ὁ δὲ Στάλιν ἐκάλει τὸν ρωσικὸν λαὸν νὰ ὑπερασπισθῇ τὴν ἀκεραιότητα τῆς πατρίδος καὶ νὰ ἀποκρούσῃ τὴν χιτλερικὴν εἰσβολήν. Ἀλλὰ καὶ σήμερον ὅλα τὰ μαρξιστικὰ καθεστῶτα, παρ' ὅλας τὰς διεθνιστικὰς καὶ κοσμοπολιτικὰς διακηρύξεις, δὲν βλέπομεν νὰ προέβησαν εἰς κατάργησιν τῶν συνόρων ἀκόμη καὶ μεταξύ των[352]. Συνοψίζοντες ἐν προκειμένῳ τὴν χριστιανικὴν θέσιν, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι, παρ' ὅλον ποὺ ἓν τῶν γνωρισμάτων τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ οἰκουμενικότης καὶ ἡ καθολικότης, ὁ Χριστιανισμὸς καὶ ἡ Ἐκκλησία ἀναγνωρίζουν τὴν ἰδέαν τοῦ Ἔθνους[353]. Ὁ Χριστιανισμὸς θεωρεῖ τὴν πατρίδα ὡς τι ἀγαθόν, ὡς μίαν ἀξίαν, τὴν ἀξίαν ὅμως αὐτὴν δὲν δέχεται ὡς ἀπόλυτον, ἀλλ' ὡς ἀξίαν ποὺ τοποθετεῖται ὑπεράνω τῆς ἀξίας τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς οἰκογενείας, ὑποκάτω ὅμως τῆς ἀξίας τῆς πίστεως καὶ τῆς δικαιοσύνης. Οὐδέποτε ὁ Χριστιανισμὸς παρασύρεται ἀπὸ τὰς ἀντιχριστιανικὰς θεωρίας περὶ ζωτικοῦ χώρου ἢ περὶ ἐκλεκτῆς φυλῆς. Μία τοιαύτη ἀντίληψις δημιουργεῖ ἐγωϊστὰς καὶ ἀτομιστὰς πολίτας[354].

349. Νικ. Στ. Ψαρουδάκη - Ἐπιστημονικὸς Σοσιαλισμὸς καὶ Κοινωνικὸς Χριστιανισμός - Ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 30.
350. Γεωργ. Ἰ. Μαντζαρίδου - Ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 219.
351. Αὐτόθι, σελ. 225.
352. Οἰκοδόμοι Πολιτισμοῦ - Ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. 116.
353. Αὐτόθι, σελ. 117.
354. Ἀρχηγὸς τῆς Πίστεως Κατηχητ. βοήθημα «Ζωῆς» - Ἀθῆναι 1955, σελ. 115.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΤΕΧΝΗΣ ΣΚΙΕΣ

I

Η «ΣΥΝΑΥΛΙΑ ΤΩΝ ΑΓΓΕΛΩΝ» ΤΟΥ ΓΚΡΕΚΟ

Ἔπλασεν ὁ Θεὸς τὴ ματιὰ νὰ χαίρεται τῶν χρωμάτων τὴ θάμπη.
Ἔπλασεν ὁ Θεὸς τοὺς Ἀγγέλους του μὲ χρῶμα καὶ φῶς·
φέγγος αὐγινὸ τὰ ἱμάτια, δειλινὴ ἁρμονία οἱ χιτῶνες·
τὰ μάτια πελάγων μακρυνῶν κι' ὁριζόντων ἡ ἀχλή.
τὰ χέρια, σὰ φτερουγες ἀνάερα, ρευστὰ σὰν ἡλιαχτίδες.
Ἀπὸ χρῶμα καὶ φῶς ἔπλασε τὶς συμφωνίες τῶν ἤχων·
οἱ μουσικὲς νέφη φωτερὰ εἶναι· εἶναι κρουνὸς ἡλίων
οἱ Ψαλμοί, ὁ οὐράνιος ὕμνος τῶν Ἀγγέλων σου, Θέ μου!
Κ' εἶσαι φῶς Ὁμορφιά, φῶς εἶσαι ἱερὴ τῶν ἁγίων μέθη!

II

ΑΜΛΕΤ

Πικρὸ βέβαια ν' ἀναζητᾶς τὴν Ἀλήθεια·
ἐλάχιστα στὸν κόσμο ἀπομένουν.
Σοῦ ἐναντιώνονται οἱ πιστοὶ
(ποὺ στὸ βάθος τὸ ἴδιο λατρεύουν ὅλοι·
στὸ βάθος ἀχνοφαίνεται ὁ ἑαυτός τους).
Στὴ μοναξιὰ νὰ βρῆς τὴν Ἀλήθεια;
Σὲ κυριεύει τότε ἄλλη ἀπορία,
πέρα ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους, πρὸς τ' ἄστρια!
Φαιδρὴ ἴσως ἡ προσπάθεια γιὰ τὴν Ἀλήθεια...

III

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Πάλι διαβαίνω, ἔρημη, τῆς Θυσίας τοὺς δρόμους.
Κρέοντες δὲν ἀπολείπουν ἀπ' τὸν κόσμο.
Εἶν' αὐτὸ δυστυχία; Εἶναι μήπως εὐτυχία;
Κανεὶς δὲν ξέρει· ἔχουν τὴ θέση τους κι' αὐτοί...
Ἴσως φαιδρὸ κάπως νὰ φανῆ
— σὲ ὀλιγόπιστους, σὲ μαραμένα πνεύματα —
πῶς γι' ἀσήμαντα στὴν ἐπιφάνεια πράγματα χαρίζω τὴ Ζωή.
Ὅμως θωροῦν αὐτοὶ ἄδεια περιβλήματα, περαστικὲς μορφές.
Στοὺς αἰῶνες, μιὰ μὲ καίει ὁρμή!

IV

ΦΑΟΥΣΤ

Νιὸ ψυχὲς μὲ συνταράζουν.
Ἦταν μωρὸ νὰ τὸ διαλαλήσω κάποτε!
Γνώρισα ἀπὸ τότε πολλοὺς οὐρανούς.
Ἤμουν εὐτυχής; Ἤξερα τουλάχιστο πῶς ὑπάρχουν ἐκεῖνες...
Τώρα πλήθη οἱ δαίμονες
φτάνουν χάος ἀντικρύ μου.
Λὲν ξέρω μήτε κἄν τ᾽ ὄνομά τους·
οὔτε κἄν ποιός τῆς στιγμῆς εἶναι ὁ διαβατικὸς ρήγας.
Κι᾽ ἀλοί μου! Μήτε μαγεῖες, οὐδὲ προσευχὲς μὲ συντρέχουν...

V

ΧΡΟΝΟΣ

Πῆρε ὁ ἀέρας τὸν ἀρχαῖο πάπυρο·
τρεμόπαιξε στὰ φέγγη ἀνάμεσα νέου ἡλίου,
κύλησε, βρῆκε φτερά, ἔφτασε πέρα, ἔγυρε.
ὑψώθη πάλι, ἔγινε δυό, ἔγινε τρία, ἔγινε πολλά.
μικρὰ πολλὰ ξεσκλίδια ὁ ἀρχαῖος πάπυρος...
Τὸν ξεφύλλισε στὸ δρόμο ὁ ἄνεμος, τὸν ἱστόρησε
τὸ ἀχνόφωτο θάμπος, πύρωσε φωτὰ δειλινοῦ ἡλίου.
Πῶς ἐχάθη; Πῶς ἔσμιξε τὸ χῶμα; Σὰν σπόρος ἦταν.
στὴν πρώτη Μητέρα δοσμένος, ὁ ἀρχαῖος πάπυρος...

Δ. Β. ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ

★

Η ΑΝΟΙΞΗ

Τί ὡραία ποὺ εἶναι ἡ ἄνοιξη Κύριε!
Ἡ ἀνάσα Σου δίνει ζωὴ
καὶ χαρίζει ἀνάσταση
ὅ,τι ὁ θάνατος νέκρωσε.
Στὴ ψυχή μας ἀνάβει τὸ φῶς τῆς ἐλπίδας,
ἡ αἰσιοδοξία φαιδρύνει τὸ δρόμο
κι᾽ ὁδηγάει τὸ βῆμα μας.
Τὰ μηνύματά Σου, φωτεινά.
μᾶς καλοῦνε ναρθοῦμε κοντά Σου
μὲ θερμοὺς δοξασμούς.
Τὸ ἀνάλαφο βῆμα Σου
τὸ ἀκῶ στὰ χωράφια, στοὺς λόγγους, στὰ δάση,
στὰ λουλούδια, στὰ χρώματα, στὶς εὐωδιές...
Πόσον ὄμορφα εἶναι τὰ ἔργα Σου Κύριε!...

Ι. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΑΡΧΙΛΟΧΟΥ ΝΑΒΙΔΗ

Ο "ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΣΤΑΘΜΟΣ,, ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΟΥ ΣΕΦΕΡΗ

(μικρὸ δοκίμιο)

Τὸ κείμενο ποὺ ἀκολουθεῖ δὲν ἔχει σὰ στόχο του νὰ μειώσει τὸ Σεφέρη σὰν ποιητὴ ἢ σὰν ἄνθρωπο, μὰ εἶναι μιὰ προσπάθεια γιὰ τὴν προσέγγιση καὶ τὴν ἑρμηνεία τῆς πολιτκιῆς του στάσης μέσα ἀπὸ τοὺς στίχους ἑνὸς ποιήματός του ἰδιαίτερα χαραχτηριστικοῦ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου του. Στὸν «Τελευταῖο Σταθμὸ» συναντᾶμε σκέψεις καὶ πεποιθήσεις τοῦ ποιητῆ καλυμμένες μ' ἕνα σοφὰ διαταγμένο ποιητικὸ στρῶμα ποὺ βρίσκονται σκόρπιες καὶ στὶς σειρὲς τῶν ἡμερολογίων του ποὺ ἐκδίδονταν μεταθανάτια. Ρίχνει ἀρκετὸ φῶς στὸν ἄνθρωπο Σεφέρη, ποιητὴ καὶ πολιτικὸ πρόσωπο τῆς νεώτερης ἱστορίας μας.

Ὑπάρχουν ἔργα γνωστῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων πού, γραμμένα σὲ στιγμὲς ἀπόλυτης εἰλικρίνειας καὶ τραγικῆς ἐνδοσκόπησης, κλείνουν μέσα τους ὁλάκερο τὸν ψυχικό τους κόσμο ξεγυμνωμένο ἀπὸ κάθε ἀπατηλὸ ντύμα καὶ προσποιητὴ διάθεση. Γραμμένα σὲ στιγμὲς ἀφόρητης ψυχολογικῆς πίεσης καὶ τάσεις αὐτοβασανισμοῦ ἐπιτρέπουν στὸν προσεχτικὸ ἀναγνώστη νὰ ξεκρίνει μέσα τους ἀκέραιο τὸν πόνο μιᾶς καρδιᾶς ποὺ σπαράζει κάτω ἀπ' τ' ἀβάσταχτο βάρος τῶν ἀθέλητων πράξεων καὶ τῆς θέλησης ποὺ δὲν τόλμησε νὰ γίνει πράξη. Τοῦ ἐπιτρέπουν νὰ διακρίνει καθαρὰ καὶ ξάστερα ὅλα ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα ποὺ συνθέτουν μιὰ ζωὴ ὁλότελα διαφορετικὴ καὶ σὲ πολλὰ σημεῖα ἀντίθετη ἀπὸ κείνη ποὺ ἔζησε ἢ ζεῖ ὁ προσεχτικὰ αὐτοκρινόμενος ποιητὴς ἢ συγγραφέας.

Ἕνα τέτοιο ἔργο εἶναι καὶ τὸ ποίημα τοῦ Γιώργου Σεφέρη «Τελευταῖος Σταθμός». Γραμμένο σὲ δύσκολες στιγμὲς κάτω ἀπ' τὸ βασανιστικὸ ἄγχος τῆς ἀναμονῆς τοῦ ταξιδιοῦ δίνει τὴν εὐκαιρία στὸν ποιητὴ νὰ σκύψει ἐξεταστικὰ μέσα του, νὰ σκάψει βαθιὰ τὸ εἶναι του, νὰ κρίνει σὲ ἐλάσσονα τόνο τὸν ἑαυτό του καὶ τὴ μέχρι τότε ζωή του φθάνοντας ὡς τὴ μελλοντική της ἀπόληξη καὶ μὲ τὴν πιὸ ὀδυνηρὴ διάθεση νὰ ἐρευνήσει πολύπλευρα ὁλάκερο τὸ πλέγμα τῆς κοινωνικῆς συγκρότησης ποὺ κι ὁ ἴδιος ὑπηρετοῦσε μὲ τὴ δημόσια δράση του. Γράφτηκε στὸ Cava dei Tirreni τῆς Ἰταλίας στὶς 5 τοῦ Ὀχτώβρη τοῦ 1944 ὅταν ὁ ποιητὴς περίμενε μὲ τὴ συνηθισμένη του καρτερικότητα τὸ πλοῖο ποὺ θὰ τὸν ὁδηγοῦσε ὅπου τὸν εἶχε τάξει ἡ θέση του.

Ἀνώτερος ὑπάλληλος τῆς Μεταξικῆς διχτατορίας βρίσκει τὸ θάρρος ποὺ χρειαζόταν γιὰ νὰ ξύσει τὶς πληγὲς ποὺ κακοφόρμιζαν ἀπ' τὶς κλαγγὲς τῶν ὅπλων τῆς ἀντίστασης καὶ συνάμα τὶς πληγὲς ποὺ εἶχε ἀνοίξει τὸ Μεταξικὸ καθεστὼς πάνω στὸ βασανισμένο κορμὶ τῆς ταλαίπωρης πατρίδας. Μὲ τοὺς στίχους του πασχίζει νὰ φέρει στὸ φῶς τὴ σκοτεινή του διάθεση, σύγχρονα ὅμως καὶ τὶς σκέψεις του ποὺ ἐκείνη τὴ στιγμὴ εἶναι πεντακάθαρες: τὸ χρέος τοῦ δημόσιου ἄντρα, τὴν κατάντια τοῦ ἀνθρώπου πού 'γινε πραμμάτεια, τὴ βία, τὸν ἡρωισμὸ τῶν ἀντρῶν τῆς ἐθνικῆς ἀντίστασης, τὴ γύμνια τοῦ στυγνοῦ καθεστῶτος καὶ τῶν ἀνθρώπων του καὶ τὴν ἀπανθρωπιὰ τοῦ καταχτητῆ. Ἂς δοῦμε ὅμως τὸ ποίημα ἀπὸ κοντὰ γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ νιώσουμε καλύτερα ὅσα ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς ἔνιωσε τὴ φοβερὴ ἐκείνη νύχτα τοῦ Ὀχτώβρη τοῦ '44.

«Λίγες οἱ νύχτες μὲ φεγγάρι ποὺ μ' ἀρέσαν». Ὁ πρῶτος στίχος τοῦ ποιήματος μᾶς μπάζει ἀμέσως στὸ γνωστὸ κλίμα τοῦ ποιητῆ. Ἡ φεγγαρόλουστη

νύχτα μὲ τὴ βασανιστική της ἀναμονὴ δὲ μπορεῖ νὰ τοῦ δώσει τὴν αἴσθηση τῆς ἐλπίδας. Ἔτσι ἡ ἀπαισιόδοξη τάση ἐμφανίζεται ἀπ' τὴν ἀρχὴ γιὰ νὰ κυριαρχήσει ὁριστικὰ μὲ τὴν ἐπανάληψη τοῦ ἴδιου στίχου στὸ τέλος τοῦ ποιήματος μὲ μόνη ἀλλαγὴ τὸ χρόνο τοῦ ρήματος. Ὁ ἐνεστώτας στὸ τέλος δίνει τὴ βεβαιότητα καὶ τὴν παντοτινὴ παρουσία τῆς νύχτας. Ἡ νύχτα μὲ τὰ σκοτάδια καὶ τοὺς ἴσκιους της, τὴν παγερὴ μοναξιὰ καὶ τὴ βασανιστικὴ ἀναμονὴ εἶναι στοιχεῖο δυναμικὸ ποὺ ὠθεῖ σὲ σκληρὲς καὶ δυσοίωνες σκέψεις. Τὸ ἑλληνικὸ τοπίο μὲ τὸ λυτρωτικό του φῶς εἶναι τόσο μακρινὸ τοῦτες τὶς ὧρες ποὺ μόλις καὶ μὲ μεγάλη προσπάθεια μπορεῖ νὰ τὸ ἀναπλάσει κάπως ἡ μνήμη καὶ νὰ τὸ ἰχνογραφήσει ὁ ποιητής! Κι ὅταν τὸ κατορθώνει εἶναι τόσο ξεθωριασμένο καὶ ἀγνώριστο ὥστε νὰ μὴ μένουν περιθώρια γιὰ τὴ δυναμικὴ παρουσία του. Ἡ νύχτα μὲ τὸ ἀμυδρό της φέγγος κυριαρχεῖ παντοῦ.

Ὁ ποιητὴς νοιώθει πὼς ἦρθε ἡ «στιγμὴ τῆς πληρωμῆς» σ' ἕνα χρέος παλιό. Ἡ μοίρα τοῦ Ἕλληνα, ἡ μοίρα τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἐξαθλίωση, ἡ κατάπτωση κι ὁ ἀφανισμὸς τῶν περισσότερων πολιτιστικῶν ἀξιῶν τοῦ παρελθόντος, ἡ μαρτυρικὴ πορεία ἑνὸς λαοῦ μέσα στοὺς αἰῶνες, τὸν ὁδηγοῦν ἀργὰ μὰ σταθερὰ μὲ τὴ σιγανὴ κουβέντα στὸ ξεκαθάρισμα τῆς σκέψης του ποὺ ἔχει βουλιάξει σ' ἕνα τέλμα δίχως δυνατότητες διαφυγῆς καὶ λύτρωσης. Ὁ πόλεμος, ὁ δόλος, ἡ ἀπάτη, ἡ ἐκμετάλλευση, τὰ δημόσια ἁμαρτήματα ἑνὸς σαθροῦ καθεστῶτος δίνουν τὸ μέτρο τῆς ἀνθρώπινης κατάντιας. Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι παρὰ πραμμάτεια γιὰ πούλημα καὶ κερδοσκοπία στὰ χέρια ἐκείνων ποὺ χειρίζονται μὲ τὴ βία τὶς τύχες του, πρόσφυγας ἀλλοτριωμένος ἢ αἰχμάλωτος στὰ στρατόπεδα συγκέντρωσης μὲ τοὺς παντοδύναμους μηχανισμούς τους. Ὅμως μέσα σ' ὅλη αὐτὴ τὴ σαπίλα, τὴν τριβή, τὴ διάλυση, τὴν προδοσία, τὸ ξεπούλημα ὑπάρχει πάντα κάτι σταθερὸ καὶ ἀναλλοίωτο: ὑπάρχει ἡ σκέψη τοῦ καταπιεσμένου, τοῦ ἀδύναμου, ποὺ ὄντας ἀπαρασάλευτα ἰσχυρὴ δὲν ἀνέχεται καμιὰ φθοροποιὸ ἐπίδραση γιατὶ οἱ δυνάμεις τῆς ἀντοχῆς της εἶναι τρομερές. Τὰ ὑλικὰ ἀγαθά, τὰ ἀξιώματα, τὰ ἀργύρια τῆς προδοσίας εἶναι ἀνίσχυρα μπροστὰ στὴ σκληρὴ σκέψη ποὺ ἔχει χαρακώσει βαθιὰ τὸ μέτωπο τοῦ σκλάβου. Ἔτσι ἐδῶ ἀχνοφέγγει μὲ τ' ἀδύναμο φῶς της μιὰ μικρὴ ἐλπίδα ποὺ βλέποντας τὸν πόνο καὶ τὶς μαραγκιασμένες ψυχὲς τῶν ἀξιωμάτων τοῦ καθεστῶτος ποὺ εἶναι ὁ «καθένας κι ἕνα ἀξίωμα σὰν τὸ πουλὶ μὲς στὸ κλουβί του», δυναμώνει δίχως ὅμως νὰ σπάει τελικὰ τὴν παγερότητα τῆς ἥττας.

Μ' αὐτὲς τὶς σκέψεις καὶ μ' αὐτὴ τὴ διάθεση δὲ μένει καιρὸς γιὰ ἡρωισμοὺς κι ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς δὲν ἔχει ἢ δὲ βρίσκει τὴ δύναμη νὰ μιλήσει γιὰ ἥρωες. Κάτι τέτοιο μονάχα οἱ ἴδιοι μποροῦν νὰ τὸ κάνουν. Μέσα σ' αὐτοὺς τοὺς τελευταίους στίχους κρύβεται ἕνα μεγάλο μέρος τῆς τραγικότητας τοῦ Σεφέρη. Νιώθει, παρὰ τοὺς παραπλανητικοὺς ὑπαινιγμούς του στὸ ποίημα, τὴ μοίρα του καθὼς καὶ τὴ μοίρα τῶν συνανθρώπων του καὶ τὰ δεσμὰ ποὺ χάλκεψαν στοὺς ἑαυτούς τους. Κι ὅμως δὲ βρίσκει τὸ θάρρος ἢ τὴ δύναμη νὰ πετάξει ἀπὸ πάνω του ὅλα ὅσα τὸν βάραιναν! Τὸ 1944 δὲν εἶναι ὁ Τελευταῖος Σταθμὸς τοῦ Σεφέρη. Εἶναι τόσο μακριὰ ἀκόμη ἡ ἐποχὴ τῆς χουντικῆς τυραννίας ποὺ μὲ τὴν αἴγλη τοῦ Νόμπελ καὶ τὴν ἀνοχὴ τῶν γηρατειῶν θὰ βρεῖ τὰ λόγια, τὸ θάρρος καὶ τὴ δύναμη ποὺ χρειάζονται γιὰ νὰ κηρύξει ἀνοιχτὰ τὴν ἀντίθεσή του στὸ στυγνὸ καθεστώς. Τώρα ὅμως ὁ φόβος εἶναι διάχυτος παντοῦ, ἡ πίκρα κι ἡ ἀπογοήτευση τὸ ἴδιο, οἱ πληγὲς ἀκόμα ἀνοιχτὲς καὶ κακοφορμίζουν, ἡ ἀπειλὴ ἄμεση κι ὁ ἴδιος ἕνας φιλελεύθερος ἀστὸς ποὺ δὲ μπόρεσε ἢ δὲν τόλμησε ἢ δὲ θέλησε νὰ ξεφύγει ἀπ' τὶς ἀσφυχτικὲς ἁρπάγες τῆς τάξης του. Τοῦ εἶναι ἀκόμα ξένος ὁ στίχος τοῦ Κάλβου «θέλει ἀρετὴν καὶ τόλμην ἡ ἐλευθερία». Βέβαια

εἶπε τὸ λόγο του, ἔστω κι ἀργά. Τοῦτο ὅμως δὲ σημαίνει πὼς ἄλλαξε κατεύθυνση ἢ πὼς βρῆκε τελικὰ τὶς ποθούμενες λύσεις.

Τὸ περίφημο αὐτὸ ποίημα τοῦ Σεέρη τελειώνει μὲ τὸν ἴδιο στίχο ποὺ ἄρχισε. Ἔτσι ὁ κύκλος κλείνει κι ἡ ἀπογοήτευσή του γεμάτη καρτερικότητα καὶ διακριτικότητα βεβαιώνεται ὁριστικά. Ὁ ποιητὴς κλείνεται πιὸ πολὺ στὸν ἑαυτό του καὶ λίγες θὰ εἶναι πιὰ οἱ στιγμὲς ποὺ θὰ ξεφύγει. Ἡ ἀπαισιοδοξία εἶναι καὶ παραμένει κυρίαρχο μοτίβο τῆς ποίησής του. Ὁ ποιητὴς θ' ἀργήσει πολὺ νὰ βγεῖ ἀπ' τὸ γυάλινο πύργο του.

★

Τῆς ἐκ-ΔΙΚΗΣ-ης

Ὑποχθόνιοι τριγμοί,
Βροντοῦν, καὶ κραυγὴ
Ρωγμὲς στοῦ χρόνου
Ἰσχυρὴ πλάστρα φωτιὰ

Νεκροὶ στὰ σκοπευτήρια
Χάραμα τῆς ζωῆς,
Ρυθμοὶ πολέμου
Ἥλιο τὸν ἥλιο χτίζοντας

Σημαντερὴ λάμψη,
Βαρὺ πολυβόλο κρατώντας,
Ἐποπτεύει τὰ ὀχυρὰ τῶν
Νύχτες καὶ θανάτους

Ὑψωμένος στὸ
Νέες προλέγει δομές,
Ἄγρια τροπάρια,
Ἱερή: «Λίθος

ὅπλα νικητήρια
μέσης νυκτός, μήνυμα κρίσης.
τὰ πλευρὰ ἀνοίγονται,
νὰ τὶς διαπερνᾶ ἡ λάβα.

οἱ ἀκρίτες τοῦ δίκιου
Χρυσῆς Ἐλπίδας πρώτη αὐγή.
κι ἀναστημένοι πλῆθος
τὴν πολιτεία τοὐρανοῦ.

μετάροια Μορφή, κι ἀπὸ ψηλὰ
μὲ βιάση.
ἐξουσιαστῶν,
ἀνελέητα οκορπώντας.

μετάχρονο ἐξαγγελικὸς λόγος
κόσμους ἄφθαρτους.
ἀσύντακτη μανία
οὐ μὴ ἀφεθῆ ἀσύντριφτος».

Ὄρθρος Γ—β)

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΜΑΡΤΙΝΗΣ

ΕΡΩΤΙΚΟ

Παιδούλα σ' ἀντίκρυσα τὸ μεσημέρι
στὰ πόδια τοῦ χωριοῦ...
καὶ ζήτησα νερὸ νὰ πιῶ διαβάτης·
ἀμίλητη μὲ κύτταξες κ' ἔσύ...
Ἦταν ἡ ὥρα ποὺ βοΰζαν οἱ μέλισσες
πετώντας σ' ἐρωτιάρικο κυνήγι
πάνω στὰ ὥριμα ἄνθη...
ἔπεσαν τὰ βλέφαρα στὴ γῆ
καὶ τρέμανε τὰ χέρια τεργιασμένα...

ΠΑΝΟΣ ΔΗΜ. ΤΖΙΟΒΑΣ

ΑΝΔΡΑΣ ΜΟΙ ΕΝΕΠΕΝ...

«Θεὸς δ' ἀποαίνυτο νόστον»
(XII, 419)

Ὅπου καὶ νά 'ναι σύντροφοι
Θὲ νὰ ξεσπάση ἡ τελευταία
Καταιγίδα
Τί ἀπὸ τὴ δύση βλέπω νά ρχονται
Γοργὰ ττὰ σύννεφα τοῦ Δία.

. . . . . .

Κάποιο κινήσαμε πρωϊνὸ
— Τί βασιλιὰς τί ὁπλίτες —
Τὴν Τροία νὰ πατήσουμε
Στῆς θάλασσας τὴν ἄκρη!

Κονταροχτυπηθήκαμε
Καὶ μάτωσαν
Τὰ χέρια κι' ἡ καρδιά μας
Μουράγια σκαρφαλώσαμε
Καὶ σερπετὰ συρθήκαμε στὸ χῶμα

Κλαγγὲς ἀσπίδων κλάμματα
θυμοὶ παλικαριὲς καὶ δάφνες
Φλόγες καὶ στάχτες
Κι' ὕστερα...

Ἄκρη δὲν εἶχεν ὁ γιαλὸς
Κι' ἡ θάλασσα δὲν τέλειωνε στὴν Τροία!

Ὅπου καὶ νά 'ναι σύντροφοι
θὲ νὰ ξεσπάση ἡ τελευταία
Καταιγίδα
Τί ἀπὸ τὴ δύση βλέπω νά 'ρχονται
Γοργὰ τὰ σύννεφα τοῦ Δία.

. . . . . .

Μὲς στὰ καράβια πάλι μπήκαμε
— Τί βασιλιὰς τί ὁπλίτες —
Γι' ἄλλο ταξίδι μακρινὸ
Στῆς θάλασσας τὴν ἄκρη!

Κι' ἀκόμα πάθαμε καὶ μάθαμε
Πολλά.

Οἱ Μάρωνες μᾶς φίλεψαν
Γλυὸ κρασὶ
Κι' οἱ Κίκονες μᾶς ἔμπηξαν μαχαίρι

Μᾶς κύκλωσαν
Ἀνθρωποφάγοι Λαιστρυγόνες
Ποὺ πρόσμεναν μὲ ὑπομονὴ
Μιὰν ἄστοχη στροφὴ στὸ διάκι
Κάποιο ἕνα κύμα νὰ ὀρθωθῆ
Νὰ πέσουμε
Μὲς στὴ λιθοβολή τους

Κίρκες καὶ Λωτοφάφοι
Μᾶς μαγέψανε
Μά 'ταν τὸ μῶλυ δυνατὸ
— Ἄσπρο λουλούδι τ' ὄνειρο
Καὶ μαύρη ἡ ρίζα ἡ μοίρα —

Ἀλήθεια,
Οἱἱ Τειρεσίες μᾶς συμβούλεψαν
Ποιός ὅμως ἄκουσε ποτὲ τοὺς Τειρεσίες;

Ἀνοίξαμε τοῦ Αἰόλου τὸν ἀσκὸ
Καὶ σφάξαμε τοῦ Φοίβου τὰ κοπάδια

Ὅπου καὶ νά 'ναι σύντροφοι
Θὲ νὰ ξεσπάση ἡ τελευταία
Καταιγίδα
Τί ἀπὸ τὴ δύση βλέπω νά 'ρχονται
Γοργὰ ττὰ σύννεα τοῦ Δία

Τριγύρω μας γλυκόλαλες
Τραγούδησαν τοῦ Αχελώου οἱ κόρες
Κι' ἐμεῖς
Δὲν εἴχαμε κερὶ
Γιὰ νὰ βουλώσουμε τ' αὐτιὰ
Μήτε σκοινὶ
Γιὰ νὰ δεθοῦμε στὰ κατάρτια
Κι' εἶχαν φωνὲς μεθυστικὲς
Σὰν εὐωδιὰ γυναίκειας σάρκας
Κι' εἶχαν γητειὰ
Σὰν τοῦ φιδιοῦ τὰ μάτια

Ὅσοι δὲν πέσαμε στὴ θάλασσα
Γιατὶ δὲν ἔτυχε
Ἢ δὲν τολμήσαμε ἀρκετὰ
Κι' ὅσοι γλυτώσαμε
Τῆς Σκύλας τὰ πλοκάμια
Τοῦ πόντου θὰ προσμένουμε
Τὴν ὕστερη ἀγκαλιὰ
Γραμμὴ στῆς πλώρης μας τὸν δρόμο

Πότε καὶ ποῦ;
Ποιός τό 'μαθε ποτὲ
Τοῦτο τὸ μυστικὸ
Καμιὰ δὲν τό 'πε Κίρκη

... Ἀπὸ τὴ δύση θά 'ρθη ὁ ἄνεμος
Κι' ἀπὸ τὸν οὐρανὸ τὸ ἀστροπελέκι,
Οἱ θόλοι, τ' ἀσπροκύματα
Θὲ νὰ κλειστοῦν
Ἀπάνω στὸ καράβι μας
Καὶ τὸ ταξίδι θὰ τελειώση

Πέρα θ' ἁπλώνεται ὁ γιαλὸς
Χωρὶς σωσμὸ
Ἐκεῖθε ἀπὸ τὰ πρόσκαιρα ἀκρογιάλια
— Τροῖες γι' ἀγῶνες μάταιους —
Καὶ Θρινακίες γιὰ λάθη
Κι' οἱ Φαίακες
Θὲ νὰ προσμένουν ἄσκοπα
Γιατὶ ἀπὸ μᾶς
Κανεὶς δὲν θὰ πατήση στὴν Ἰθάκη

ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΙΤΣΑΞΗΣ

★

ΚΡΥΣΤΑΛΛΩΜΕΝΟ ΣΥΜΒΟΛΟ

«Ἰδέα» μεγαλόπνοη ποὺ μὲ ζοῦσες.
Φλόγα ἱερὴ τοῦ Μυστικοῦ μου Δείπνου.
Ἄνθιζες τοὺς χειμῶνες
καὶ πληροῦσες τὸν ἐπιούσιον Ἄρτο.

Τώρα μὲ φοβίζεις.
Ξέφυγες ἀπ' τῆς δύναμης τὸν κύκλο.
Ξεπέρασες τ' ἀνθρώπινα τὰ μέτρα.
Ἄλλο πιὰ δὲν μποροῦσα νὰ σὲ φτάσω.

Μετεωρίστηκες μονάχη ξεκομμένη.
Ἀστερισμὸς τοῦ πεθαμένου μύθου
καρφώθηκες ψηλὰ σὲ οὐράνιο θόλο
μὲ τῆς Μεγάλης Ἄρκτου τὰ χρυσὰ καρφιά.

Κρυσταλλωμένο Σύμβολο ἐκτοξεύεις
ἀνάμεσα ἀπ' τὰ πέπλα μιᾶς ὁμίχλης
λάμψη ψυχρὴ σ' ἕνα ἄγονο τοπίο
μ' ἀμφίβολες σκιές.

Νὰ προσπαθῶ χωρὶς νὰ ξεχωρίζω
γύρω μου κι' ἐντός μου
σὰν σὲ θολὸ καθρέφτη ποὺ τρεμίζει
ἂν εἶναι δέντρα ποὺ σαλεύουν ἢ ἀνθρῶποι.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ

ΧΡΗΣΤΟΥ Κ. ΡΕΠΠΑ
Μοιράρχου

ΑΡΧΑΙΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΕΜΜΕΤΡΑ ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΑ ΣΤΟΥΣ ΝΕΚΡΟΥΣ ΤΩΝ ΠΕΡΣΙΚΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ

Πρὶν ἀπὸ τέσσερα χρόνια, ἡ Διεύθυνση ἐκδόσεων τοῦ Ἀρχηγείου Στρατοῦ, κάλυψε ἕνα κενὸ στὴ στρατιωτικὴ βιβλιογραφία, τυπώνοντας ἕνα καλαίσθητο τόμο μὲ τίτλο «Ἀρχαιοελληνικὰ ἀναθηματικὰ καὶ ἐπιτύμβια ἐπιγράμματα τῶν ἐν πολέμοις πεσόντων». Στὸν πρόλογο τοῦ ἰδιαίτερα φροντισμένου αὐτοῦ βιβλίου, ἐκφράζεται ἡ προσδοκία ὅτι «ἰδίᾳ διὰ τοὺς ἐν τῷ στρατεύματι ὑπηρετοῦντας θὰ ἀποβῇ ἔργον χρήσιμον, τῆς ὕλης του δυναμένης νὰ χρησιμοποιηθῇ ἐν παντὶ καὶ πολλάκις».

Τὰ λόγια αὐτὰ μὲ παρακίνησαν νὰ κάνω μιὰ στιχοποιημένη μετάφραση μερικῶν ἐπιγραμμάτων γιὰ τοὺς νεκροὺς τῶν Ἑλληνοπερσικῶν πολέμων, ποὺ περιέχονται στὴ σπουδαία αὐτὴ ἔκδοση. Ἡ παράθεση τοῦ ἀρχαϊκοῦ κειμένου πρὶν ἀπὸ τὴ μετάφραση γίνεται γιὰ νὰ ἔχει ὁ ἀναγνώστης τὴν εὐχέρεια νὰ ἐλέγξει τὴν πληρότητά της, χωρὶς βέβαια μὲ αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι ἡ ὅλη μου προσπάθεια ἀποβλέπει στὴ διεκδίκηση «μεταφραστικῶν δαφνῶν», καὶ μάλιστα μὲ τὴν ἐκλογὴ ἐπιγραμμάτων, ποὺ εἶναι μικρὰ σὲ ἔκταση καὶ πλούσια σὲ ἐννοιολογικὸ περιεχόμενο.

Γενικὰ εἶναι δύσκολη ἡ στιχοποιημένη μετάφραση ἔργων ἀρχαίων λυρικῶν ποιητῶν μὲ ἐννοιολογικὴ συμπύκνωση μέσα σὲ ἕνα μικρὸ ἀριθμὸ στίχων. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα ἀποτελεῖ τὸ Σαπφικὸ τετράστιχο «Δέδυκε μὲν ἀ Σελάνα» κλπ. μὲ τὶς ἐντελῶς διαφορετικὲς μεταφράσεις τῶν Λ. Πάλλη, Σ. Μενάνδρου, Λ. Ἐφταλιώτη, Π. Λεκατσᾶ, Π. Μάγνη, Χ. Παρασκευαΐδη, Η. Βουτιερίδη καὶ Ο. Λάσκου (Βλ. Μιχ. Περάνθη «Μεγάλη Ἑλληνικὴ ἀνθολογία τῆς ποιήσεως», τόμος Β΄, σ. 351).

Ἡ ὅλη προσπάθειά μου λοιπὸν ἄλλο σκοπὸ δὲν ἔχει παρὰ νὰ παρουσιάσει μερικὰ ἀπὸ τὰ κλασσικὰ ἔμμετρα μνημεῖα τῆς Πολεμικῆς Ἀρετῆς τῶν Ἑλλήνων σὲ νεοελληνικὴ ἀπόδοση, μὲ τὴν ἀκόλουθη σειρά:

Α΄. ΣΙΜΩΝΙΔΟΥ ΤΟΥ ΚΕΙΟΥ

1. Ἀπόσπασμα ᾠδῆς γιὰ τοὺς νεκροὺς τῆς μάχης τῶν Θερμοπυλῶν

...Τῶν ἐν Θερμοπύλαις θανόντων
Εὐκλεὴς μὲν ἁ τύχα, καλὸς δ' ὁ πότμος
Βωμὸς δ' ὁ τάφος, πρὸ γόων δὲ μνᾶστις ὁ δ' οἶκτος ἔπαινος·
Ἐντάφιον δὲ τοιοῦτον οὔτ' εὐρὼς
Οὔθ' ὁ πανδαμάτωρ ἀμαυρώσει χρόνος
Ἀνδρῶν δ' ἀγαθῶν ὅδε σηκὸς οἰκέταν εὐδοξίαν
Ἑλλάδος εἵλετο· μαρτυρεῖ δὲ καὶ Λεωνίδας
Σπάρτας βασιλεύς, ἀρετᾶς μέγαν λελοιπὼς
Κόσμον ἀέναόν τε κλέος.

Μετάφραση

Ἐκείνων ποὺ ἔπεσαν νεκροὶ στὶς Θερμοπύλες
Ἔνδοξη εἶναι ἡ τύχη τους κι' ὄμορφη ἡ θανή τους
Ὁ τάφος τους εἶναι βωμὸς κι' ἀντὶ γιὰ θρήνους τώρα
Στὴ θύμησή τους γίνεται ἡ λύπη ἔπαινός τους
Καὶ τέτοιο σάβανο ἀνδρῶν γενναίων οὔτε ἡ μούχλα
Οὔτε ὁ παντοδαμαστὴς ὁ χρόνος θὲ νὰ σβήσουν
Τὸ μνῆμα τους σκεπάστηκε ἀπ' τὴ δόξα τῆς Ἑλλάδας!
Μάρτυρας εἶν' καὶ ὁ βασιλιὰς τῆς Σπάρτης Λεωνίδας
Ποῦ ἀφῆκε στόλισμα ἀρετῆς, τρανό, καὶ δόξα δίχως τέλος...

2. Ἐ π ι γ ρ ά μ μ α τ α

Ι. Στὸ ναὸ τῆς Ἀθηνᾶς στὴν Ὀλυμπία

Τόξα τάδε πολέμοιο πεπαυμένα δακρυόεντος
Νηῷ Ἀθηναίης κεῖται ὑπορρόφια,
Πολλάκι δὴ στονόεντα κατὰ κλόνον ἐν δαΐ φωτῶν
Περσῶν ἱππομάχων αἵματι λουσάμενα.

Μετάφραση

Τοῦτα τὰ τόξα τὰ ἀπόμαχα κάποιου πολυδάκρυτου πολέμου
ἀναπαύονται ἐδῶ ἀπ' τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς τὴ στέγη σκεπασμένα,
Πολλὲς φορὲς τὸ στεναγμὸ σκορπίσανε στῆς μάχης τὴν ἀντάρα
λουσμένα στὸ αἷμα τῶν Περσῶν ἱππέων...

ΙΙ. Στὰ μνημεῖο τῶν Κορινθίων νεκρῶν Σαλαμινομάχων

Ἀκμὰς ἑστακυίαν ἔπι ξυροῦ Ἑλλάδα πᾶσαν
Ταῖς αὐτῶν ψυχαῖς κείμεθα ρυσάμενοι
Νάσω ἐν ἀγχιάλω Σαλαμινία ἁ δὲ Κόρινθος
Ἄμμιν τὰς ἀρετὰς μνᾶμ' ἀνέθηκε τόδε.

Μετάφραση

Πάνω σὲ κόψη ξυραφιοῦ εἶχε σταθεῖ ἡ Ἑλλάδα ὅλη
Ὅταν ἐμεῖς τὴ σώσαμε προσφέροντας τὴν ἴδια τὴ ζωή μας
Τώρα ἐδῶ ἀναπαυόμαστε στὸ κυματόζωστο νησὶ τῆς Σαλαμίνας
τοῦτο τὸ μνημεῖο ἀρετῆς γιὰ μᾶς ἔστησε ἡ Κόρινθος...

Δεύτερο ἐπίγραμμα
(Τὸ τελευταῖο δίστιχο εἶναι μεταγενέστερη προσθήκη)

Ὦ ξεῖνε εὔυδρον ποκ' ἐναίομες ἄστυ Κορίνθου
Νῦν δ' ἀμὲ Αἴαντος νᾶσος ἔχει Σαλαμίς·
Ἐνθάδε Φοινίσσας νῆας καὶ Πῆρσας ἑλόντες
Καὶ Μήδους ἱερὰν Ἑλλάδα ρυσάμεθα.

Μετάφραση

Ξένε, ζούσαμε στὴν Κόρινθο, τὴν πολιτεία μὲ τὰ γάργαρα νερὰ
Μὰ τώρα τοῦ Αἴαντα τὸ νησὶ ἡ Σαλαμίνα μὲ κρατεῖ
Ἐδῶ νικώντας Φοινικικὰ καράβια καὶ Πέρσες καὶ Μήδους
σώσαμε (ἀπὸ τὴ σκλαβιὰ) τὴν ἱερὴν Ἑλλάδα...

III. Γιὰ τοὺς νεκροὺς τῆς μάχης τῶν Θερμοπυλῶν

Ἄσβεστον κλέος οἵδε φίλῃ περὶ πατρίδι θέντες
Κυάνεον θανάτου ἀμφεβάλλοντο νέφος
Οὐδὲ τεθνᾶσι θανόντες ἐπεὶ σφ' ἀρετὴ καθύπερθεν
Κυδαίνουσ' ἀνάγει δώματος ἐξ Ἀΐδεω.

Μετάφραση

Γιὰ τῆς πατρίδας τὸ στεφάνωμα μ' ἄσβεστη δόξα σκεπαστῆκαν
ἀπὸ κυάνιο σύννεφο θανάτου τυλίχτηκαν
μὲ τὸ θάνατο δὲν πέθαναν γιατὶ ἡ ἀρετή τους,
Τοὺς ἐξυμνεῖ καὶ ἀψηλὰ τοὺς ἀνεβάζει ἀπὸ τὰ δώματα τοῦ Ἄδη.

IV. Γιὰ τοὺς Ἀθηναίους νεκροὺς τῆς μάχης τοῦ Εὐρυμέδοντα

Οἵδε πὰρ' Εὐρυμέδοντά ποτ' ἀγλαὸν ὤλεσαν ἦβην
Μαρνάμενοι Μήδων τοξοφόρων προμάχοις
Αἰχμηταὶ πεζοί τε καὶ ὠκυπόρων ἐπὶ νηῶν·
Κάλλιστον δ' ἀρετᾶς μνῆμ' ἔλιπον φθίμενοι.

Μετάφραση

Στὸν Εὐμέδοντα ἔχασαν τὴ λαμπερή τους νιότη
Στὴν πρώτη τὴ γραμμὴ τοὺς τοξαρματωμένους Μήδους πολεμώντας
Ἀθηναῖοι λογχοφόροι καὶ πεζοὶ σὲ γοργοτάξιδα καράβια ἀνεβασμένοι
κάλλιστη μνήμη ἀρετῆς ἀφήνοντας.

V. Γιὰ τὴν τριπλὴ νίκη τοῦ στρατηγοῦ Κίμωνος

Ἐξ οὗ τ' Εὐρώπην Ἀσίας δίχα πόντος ἔνειμεν
Καὶ πόλιας θνητῶν θοῦρος Ἄρης ἐφέπει
Οὐδενὶ τὸ κάλλιον ἐπιχθονίων γενετ' ἀνδρῶν
Ἔργον ἐν ἠπείρω καὶ κατὰ πόντον ὁμοῦ·
Οἵδε γὰρ ἐν γαίη Μήδων πολλοὺς ὀλέσαντες
Φοινίκων ἑκατὸν ναῦς ἕλον ἐν πελάγει·
Ἀνδρῶν πληθούσας, μέγα δ' ἔστενεν (Ἀσὶς ὑπ' αὐτῶν)
Πληγεῖσ' ἀμφοτέραις χερσὶ κράτει πολέμου.

Μετάφραση

Ἀπ' τὸν καιρὸ ποὺ ἡ θάλασσα ξεχώρισε Εὐρώπη ἀπὸ Ἀσία
Κι' ὁρμητικὸς ὁ Ἄρης τῶν θνητῶν τὶς πολιτεῖες διαγουμίζει

Σὲ κανένα ἀπὸ τοὺς ἄντρες τοὺς ἐπίγειους ποτέ ἴχει ξαναγίνει
Στὴ θάλασσα καὶ τὴ στεριὰ μαζὶ λαμπρότερο κατόρθωμα πολέμου.
Γιατὶ στὴν Κύπρο αὐτοὶ ἐδῶ ἀφανίζοντας πολλοὺς ἀπὸ τοὺς Μήδους
Στὴν ἀνοιχτὴ τὴ θάλασσα ἑκατὸ κουρσέψανε Φοινικιὰ καράβια
Κατάφορτα ἀπὸ ἄντρες ποὺ στὸ διάβα τους εἶχε στενάξει ἡ Ἀσία
Ἡ πληγωμένη μὲ τὰ δυὸ τὰ χέρια ἀπὸ τὸ κράτος τοῦ πολέμου...

VI. Γιὰ τοὺς νεκροὺς Μεγαρίτες τῶν Ἑλληνοπερσικῶν πολέμων

Ἑλλάδι καὶ Μεγαρεῦσιν ἐλεύθερον ἆμαρ ἀέξειν
Ἰέμενοι θανάτου μοῖραν ἐδεξάμεθα·
Τοὶ μὲν ὑπ' Εὐβοία ἄκρω πάγω, ἔνθα καλεῖται
Ἀγνᾶς Ἀρτέμιδος τοξοφόρου τέμενος·
Τοὶ δ' ἐν ὄρει Μυκάλας, τοὶ δ' ἔμπροσθεν Σαλαμῖνος
Νηῶν Φοινισσᾶν ἐξολέσαντες Ἄρη
Τοί δε καὶ ἐν πεδίω Βοιωτίω, οἵτινες ἔτλαν
Χεῖρας ἐπ' ἀνθρώπους ἱππομάχους ἰέναι.
Ἀστοὶ δ' ἄμμι τόδ' ἀνδρείας γέρας, ὀμφαλῶ ἀμφὶ
Νισαίων ἔπορον δαμοδόκων ἀγόρων.

Μετάφραση

Γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τοὺς Μεγαρεῖς τὴν ἐλευθερία τραγουδώντας
Δεχτήκαμε τὴ μοῖρα τοῦ θανάτου
Ἄλλοι στῆς Εὔβοιας χαμηλὰ τὸ πέτρινο ἀκρωτήρι
— που ὀνομάζεται ἱερὸ τῆς τοξαρματωμένης τῆς Ἀρτέμιδας Παρθένας —
Ἄλλοι ἐπάνω στῆς Μυκάλης τὸ βουνό, ἄλλοι μπροστὰ ἀπ' τὴ Σαλαμίνα
— Φοινικικὰ καράβια θυσία ὁλέθρια προσφέροντας στὸν Ἄρη —
Καὶ ἄλλο στὸ Βοιωτικὸ κάμπο ποὺ τολμῆσαν νὰ σηκώσουν
Χέρια ὁπλισμένα ἀντικρὺ σὲ μαχητὲς καβαλλαραίους.
Πολίτες στήσανε γιὰ μᾶς ἐτοῦτο τῆς ἀνδρείας τὸ βραβεῖο
Στῶν Νισαίων τὴν πολύκοσμη ἀγορὰ στὴ μέση της τριγύρω.

Β'. ΑΙΣΧΥΛΟΥ

(Γραμμένο ἀπὸ τὸν ἴδιο)

Αἰσχύλον Εὐφορίωνος Ἀθηναίων τόδε κεύθει
Μνῆμα καταφθίμενον πυρφόροι Γέλας
Ἀλκὴν δ' εὐδόκιμον Μαραθώνιον ἄλσος ἂν εἴποι
Καὶ βαθυχαιτήεις Μῆδος ἐπιστάμενος.

Αἰσχύλον τοῦ Εὐφορίωνα τὸν γιὸ ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους ποὺ πέθανε δῶ κάτω
Τὸ μνῆμα αὐτὸ μὲ τὶς ζεστὲς τῆς Γέλας πέτρες κλείνει.
Τὴν ἄξια του παλληκαριὰ νὰ σοῦ τὴν πεῖ μπορεῖ τὸ Μαραθώνιο ἄλσος
Κι' ὁ Μῆδος ὁ μακρύμαλλος ποὺ πιότερα τὴν ξέρει...

Γ΄. ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΩΣ

Γιὰ τὸν Λεωνίδα

Πουλὺ Λεωνίδεω κατιδὼν δέμας αὐτοδάϊκτον
Ξέρξης ἐχλαίνου φωρει πορφυρέω·
Κῆκ νεκύων δ' ἤχησεν ὁ τᾶς Σπάρτας πολὺς ἥρως·
«Οὐ δέχομαι προδόταις μισθὸν ὀφειλόμενον
Ἀσπὶς ἐμοὶ τύμβου κόσμος γέγας· αἶρε τὰ Περσῶν·
Χήξω κ εἰς Ἄϊδαν ὡς Λακεδαιμόνιος».
Μετάφραση

Μετάφραση

Τοῦ Λεωνίδα τὸ τρανὸ νεκρὸ σὰν εἶδε σῶμα
Μὲ πορφυρὴ χλαμύδα σκέπασε ὁ Ξέρξης ὅταν ξάφνου,
Ἀκούστηκε ἀπ' τὸν Ἅδη ὁ μέγας ἥρωας τῆς Σπάρτης:
«Δὲν δέχομαι ἀμοιβὴ ποὺ πρέπει σὲ προδότες, ἡ ἀσπίδα,
Εἶν' ἀκριβὸ τοῦ τάφου μου στολίδι, πάρ' τὰ δῶρα
Τὰ περσικά, καὶ μέσ' τὸν Ἅδη θἄμπω σὰν Σπαρτιάτης...».

Δ΄. ΑΝΤΙΦΙΛΟΥ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

Γιὰ τὸν Λεωνίδα

«Πορφυρέαν σοι τάνδε Λεωνίδα, ὤπασε χλαίνην
Ξέρξης, ταρβήσας ἔργα τεᾶς ἀρετᾶς»
«Οὐ δέχομαι προδότας αὔτα χάρις. Ἀσπὶς ἔχοι με
Καὶ νέκυν· ὁ πλοῦτος δ' οὐκ ἐμὸν ἐντάφιον»
« Αλλ' ἔθανες. Τί τοσόνδε καὶ ἐν νεκύεσσιν ἀπεχθὴς
Πέρσαις;» — «Οὐ θνάσκει ζάλος ἐλευθερίας».

Μετάφραση

Τὴν πορφυρὴ τούτη χλαδύδα, Λεωνίδα,
Σοῦ ἔδωσε ὁ Ξέρξης ἀπὸ δέος
Στὰ τόσα τῆς ἀνδρείας σου τὰ ἔργα.
«—Δὲν δέχομαι: (τοῦ εἶπες) τοῦτο εἶναι
Χάρισμα γιὰ προδότες καὶ μακάρι,
Ἡ ἀσπίδα καὶ νεκρὸ ἂς μὲ συντροφεύει
Δὲν εἶν' ὁ πλοῦτος σάβανο δικό μου!»
«— Μὰ πέθανες! (σ' ἀντίσκοψε ὁ Ξέρξης)
Γιατὶ τόσο σκληρὸς νὰ εἶσαι
Καὶ στοὺς πεθαμένους Πέρσες;»
«— Τῆς λευτεριᾶς ὁ πόθος δὲν πεθαίνει!»
(περήφανα ἀποκρίθηκες)

Ε΄. ΑΓΝΩΣΤΩΝ

Ι. Γιὰ τὴ νευμαχία τοῦ Ἀρτεμισίου

Παντοδαπῶν ἀνδρῶν γενεὰς Ἀσίας ἀπὸ χώρας
Παῖδες Ἀθηναίων τοῦδέ ποτ' ἐν πελάγει

Ναυμαχίη δαμάσαντες, ἐπεὶ στρατὸς ὤλετο Μήδων
Σήματα τοῦτ' ἔθεσαν Παρθένῳ Ἀρτέμιδι.

Μετάφραση

Σὲ τοῦτο 'δῶ τὸ πέλαγος τῶν Ἀθηναίων τὰ παιδιὰ κάποτε σὲ ναυμαχία
Ἐχάλασαν ἀντρῶν γενιὲς κάθε λογῆς ἀπὸ τὶς χῶρες τῆς Ἀσίας
Καὶ ὅταν χάθηκε τῶν Μήδων ὁ στρατὸς ἐτοῦτα τὰ σημάδια
Χαράξανε ἐδῶ γιὰ τὴν Παρθένα Ἀρτέμιδα.

II. Γιὰ τοὺς μαχητὲς τῆς Σαλαμίνας καὶ τοῦ Μαραθώνα

Ἀνδρὸν τὸν δ' ἀρετὲ λάμφισει φάος ἄφθιτον αἰεί
Ηοις κἂν εἶν' ἔργοις ἑσθλὰ νέμοσι θεοὶ
Ἔσχον γὰρ πεζοί τε καὶ ὀκυπόρον ἐπὶ νέον
Ηέλλάδα μὲ πᾶσαν δούλιον ἔμαρ ἰδὲν

Μετάφραση
Κι' ὅταν ἀκόμη οἱ θεοὶ σ' ἄλλους χαρίσουν νίκες τοῦ πολέμου
Αὐτῶν ἐδῶ τὸ φῶς τῆς ἀρετῆς, ἄσβεστο πάντοτε θὰ λάμπει
Γιατὶ οἱ πεζοὶ στρατιῶτες καὶ οἱ ναῦτες στὰ γρήγορα καράβια
Ἐφύλαξαν ὅλη τὴν Ἑλλάδα νὰ μὴν ἰδεῖ τὴν ἡμέρα τῆς δουλείας.

Δεύτερο ἐπίγραμμα

Ἓν ἄρα τοῖσζ' ἀδάμας ἐν στέθεσιν θυμός, ηότ' αἰχμὲν
Στέσομ πρόσθε πυλὸν ἀντία μυριάσιν,
Ἀγχίαλομ πρέσαι βολευοσαμένων ἐρικυδὲς.
Ἄστυ βίαι Περσὸν κλινάμενοι στρατιὰν

Μετάφραση

Φώλιαζε ἀδάμαστη ψυχὴ σ' αὐτὰ ἐδῶ τὰ στήθεια
Ἔστησαν τὶς μύτες τῶν δοράτων τους μπροστὰ ἀπὸ τὶς πύλες
Ἐνάντια στὶς μυριάδες στράτευμα τοῦ Πέρση
Πού 'χε βουληθεῖ νὰ κάψει τούτη τὴν τρισένδοξη παράλια πολιτεία.

III. Γιὰ τοὺς νεκροὺς τῆς μάχης τοῦ Μαραθώνα

Ἀνδρὸν τόνδ' ἀρετὲ διαείδεται ἐχσοχος αἰεὶ
Μέδον οι τὸ πάρος τὸν στόλον ἐστόρεσαν
Ἔσχον γὰρ πεζοὶ τὲν βάρβαρον Ἀσίδα ἵππον
Ἑλλάδα μὲ πᾶσαν δούλιον ἔμαρ ἐλὲν

Μετάφραση

Ἔξοχη τούτων τῶν ἀντρῶν ἡ ἀρετὴ θὰ ξεχωρίζει πάντα
— Ἀντρῶν ποὺ τῶν Περσῶν τὸ στόλο πρῶτα τὸν νικῆσαν —
Ἀπέκρουσαν πεζοὶ αὐτοὶ τὸ βάρβαρο ἱππικὸ τῶν Ἀσιατῶν
Νὰ παραδώσει στὴ δουλεία ὅλη μαζὶ τὴν πατρίδα τους Ἑλλάδα...

ΒΙΑΝΚΑΤΕΣ ΜΑΝΤΓΚΟΥΛΚΑΡ*
Μετάφραση (ἀπὸ τὰ Ἀγγλικὰ): ΝΙΚΟΛΑΟΥ Β. ΛΩΛΗ

ΚΑΤΩ ΑΠΟ ΤΟ ΖΥΓΟ

(Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴ νουβέλλα «Τὸ χωριὸ δὲν εἶχε τείχη»)

Τὸ σχολεῖο δὲν εἶχε καθορισμένο πρόγραμμα. Ὁπουδήποτε ἄλλοῦ τὸ καλοκαῖρι εἶναι ἐποχὴ τῶν διακοπῶν· ἐδῶ τὸ σχολεῖο ἔκλεινε γιὰ τὸ θερισμό. Τὰ παιδιὰ ἔρχονταν στὸ σχολεῖο κατὰ τὶς ἐποχὲς ποὺ τοὺς ἄρεσε. Ἡ τύχη τοῦ Λασκάλου δὲν διέφερε καὶ πολὺ ἀπὸ αὐτὴ τοῦ ὁδηγοῦ λεωφορείου σὲ ἐπαρχία — δὲν μποροῦσε νὰ κάνει τίποτε ἂν ἕνας σημαντικὸς ἀριθμὸς δὲν ἔμπαινε μέσα. Τὸν μισὸ τὸν καιρὸ εἶχε πολὺ λίγη δουλειὰ νὰ κάνει καὶ τοῦ ἦταν ἀδύνατο νὰ περιορίσει τὴ δραστηριότητά του στοὺς τέσσερεις τοίχους τοῦ σχολείου. Ὁ πιὸ σημαντικὸς ἀπὸ τοὺς δευτερεύοντες ρόλους μου, μυσικά, ἦταν νὰ κάνω τὸν γραφιά, νὰ γράφω γράμματα, αἰτήσεις καὶ ἀναφορὲς γιὰ τοὺς χωριάτες. Τὸ Σαββατοκύριακο, οἱ ἐπισκέψεις μου στὸ σπίτι μου στὴν πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας γίνονταν πάντοτε ἀπαράλλαχτα μὲ τὶς τσέπες μου φουσκωμένες ἀπὸ γράμματα ποὺ εἶχα ἀναλάβει νὰ ταχυδρομήσω. Ὅταν ἀποκαλύφθηκε ὅτι ἔκανα αὐτὲς τὶς ἐπίτιμες ἐνασχολήσεις χωρὶς δυσφορία, κάθε διανοητὸ πρόβλημα καὶ παράπονο ἄρχισε νὰ φθάνει σὲ μένα, καὶ ἔτσι ἔγινα ἕνας σύμβουλος καὶ ὁδηγὸς γιὰ ὅλους καὶ ὅλα. Ὅποτε χάνονταν ἕνα πρόβατο ἢ μιὰ γυναίκα φιλονικοῦσε μὲ τὸν ἄντρα της, τοῦ Λασκάλου τοῦ ἔπαιρναν τὴ γνώμη — μὲ τὴν πίστη ὅτι οἱ Λάσκαλοι εἶναι τόσο καλὰ κατατοπισμένοι στὸ δίκαιο καὶ τὴν κοινὴ λογικὴ ὅσο εἶναι ἐκπαιδευμένοι καὶ σοφοί.

Αὐτὸ μὲ κρατοῦσε σὲ διαρκῆ ἀπασχόλησι ἀκόμα καὶ ὅταν δὲν ὑπῆρχαν μαθήματα. Ὅταν οἱ ἀρχὲς διαμαρτύρονταν γιὰ τὸ μικρὸ ἀριθμὸ τῶν ἐγγεγραμμένων μαθητῶν, ἀνακάλυπτα ὅτι εὕρισκα συνεχῶς δικαιολογίες, πότε ὅτι τὸ σχολεῖο ἦταν ἀκόμα στὸ δοκιμαστικὸ στάδιο, πότε ὅτι ἦταν ἡ ἐποχὴ τῆς σπορᾶς κ.ο.κ.· ἀλλὰ κρατοῦσα τὸ σχολεῖο ἀνοιχτό. Καθὼς τὸ κτίριο τοῦ σχολείου ἦταν δικαστήριο, αἴθουσα δεξιώσεων, ἀστυνομικὸς σταθμὸς καὶ κοινοτικὸ κατάστημα ἐκτὸς ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι σχολεῖο, ὁ ρόλος τοῦ δασκάλου ἐποίκιλλε. Ἦταν δικαστής, ἀστυνόμος, φοροεισπράχτορας καὶ ἀκόμα γραμματοσημοπωλητής! Ἐν τούτοις μποροῦμε νὰ ποῦμε γιὰ τοὺς συμβιβασμοὺς ὅτι ἦταν ἀσύνηθες γιὰ τὶς διαφορὲς νὰ περάσουν τὰ σύνορα τοῦ χωριοῦ. Οἱ περισσότερες λύνονταν σὲ μιὰ συγκέντρωσι τῆς δημογεροντίας — ποὺ σή-

---

Ὁ ΒΙΑΝΚΑΤΕΣ ΜΑΝΤΓΚΟΥΛΚΑΡ, γεννήθηκε τὸ 1927 στὸ χωριὸ Μαντγκοὺλ στὴν Πολιτεία τῆς Βομβάης τῶν Ἰνδιῶν, καὶ χρημάτισε διαδοχικὰ Δάσκαλος, Φοιτητὴς τῶν Καλῶν Τεχνῶν καὶ Ἠθοποιὸς μὲ ἐμπορικότητα. Τώρα παρουσιάζει ἀγροτικὰ προγράμματα στὸ ραδιοφωνικὸ σταθμὸ τῆς Πούνα γιὰ τὸ Πανινδικὸ Ραδιόφωνον. Πολὺ νωρὶς ἀναγνωρίστηκε τὸ λογοτεχνικό του ἔργο, στὰ 1949 μὲ τὴν πρώτη συλλογή του ἀπὸ ζωντανὰ στιγμιότυπα τῆς ζωῆς τοῦ χωριοῦ. Τὸ κομμάτι ποὺ ἀκολουθεῖ εἶναι ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴ νουβέλλα του «Τὸ χωριὸ δὲν εἶχε Τείχη».

μαίνει ἐνώπιον ἑνὸς συμβουλίου ἢ συνελεύσεως ἀπὸ δέκα περίπου πρόσωπα. Σ' αὐτοὺς ποὺ ἀπονέμουν δικαιοσύνη περιλαμβάνονται ὁ Λάσκαλος καὶ μερικοὶ ἡλικιωμένοι χωρικοὶ ὅπως ὁ γέρο - Καμπχάρη, ὁ Κακούμπα τοῦ Ραμᾶ, ὁ Σεκούμπα καὶ ἄλλοι. Κατὰ κανόνα ἡ ἀπόφασις αὐτῶν τῶν δέκα γίνονταν ἀποδεκτὴ σὰν τελεσίδικος ὑπὸ τοῦ κατηγορουμένου, ὁ ὁποῖος θὰ πλήρωνε τὸ πρόστιμο ποὺ αὐτοὶ εἶχαν ἀποφασίσει. Ἐὰν ἡ δημογεροντία ἀποτύγχανε νὰ δώσει ἱκανοποιητικὴ λύσι, ἡ κατηγορούμενος ἦταν ἐλεύθερος νὰ ἐφεσιβάλει τὴν ἀπόφασι. Τὸ ἐφετεῖο ἦταν κάτι τὸ ὑπερφυσικόν. Ἦταν ἡ πυθία μιᾶς διαίτης ποὺ τὴν ἀναγνώριζαν ὅλοι οἱ βοσκοί. Ἡ Θεὰ ἐρωτᾶτο ἐνώπιον μιᾶς μεγάλης συγκεντρώσεως ποιμένων ἀπ' ὅλη τὴν περιοχή. Ἀλλὰ ἡ προσφυγὴ αὐτὴ γινόταν σπανίως, γιατὶ ἔπρεπε νὰ δοθεῖ ἕνα κοινοτικὸ γλέντι προτοῦ ἐπικληθεῖ ἡ Ἀνωτάτη Ὕπαρξις, καὶ ἕνα κανονικὸ γλέντι ὅπως ἔπρεπε νὰ γίνει κόστιζε περίπου ἑφτακόσιες ἢ ὀχτακόσιες δραχμές.

Οἱ γάμοι καθαγιάζοντο ὁμοίως μὲ βάσι τὴν κοινότητα σὲ μιὰ γιορτιάτικη μέρα. Ἔτσι ὥστε κανεὶς ποτὲ δὲν ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ ταΐσει ὁλόκληρο τὸ χωριὸ μονάχος. Θὰ μποροῦσαν νὰ γίνουν περίπου δέκα ἢ εἴκοσι γάμοι τὸ χρόνο καὶ κάθε οἰκογένεια ἦταν ὑποχρεωμένη νὰ ταΐσει πάνω - κάτω τὸν ἴδιο ἀριθμὸ καλεσμένων. Ἐὰν οἰκονομικὲς δυσχέρειες ἀπειλοῦσαν μὲ ἀναβολὴ τὸν προσδιορισμένο γάμο, τὸ χωριὸ συχνὰ βοηθοῦσε γιὰ νὰ ὑπερπηδήσουν τὴν κατάστασι. Ὅλοι χόνονταν γιὰ νὰ συμμεριστοῦν τὴ δυσκολία ἔτσι ὥστε ὁ γάμος νὰ γίνει τὴν προκαθωρισμένη μέρα.

Χωρὶς νὰ ἐπιτρέπω στὸν ἑαυτό μου νὰ ἀποθαρρυνθεῖ ἀπὸ τὶς ἀπειλὲς τοῦ Ντανιού, εἶχα ἀρήσει τὸν ἑαυτό μου νὰ πέσει ὁλόψυχα στὴ ζωὴ τοῦ χωριοῦ. Εἴχαμε φθάσει στὸ σημεῖο ποὺ τὸ χωριὸ δὲν μποροῦσε νὰ κάνει χωρὶς ἐμένα.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνθρώπων ποὺ εἶχαν κτήματα ἦταν μικρὸς — μικρότερος καὶ ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ τῶν δακτύλων τῆς μιᾶς χειρὸς — ἀλλὰ τὸ χωριὸ δὲν ἦταν ἄμοιρο ἀπ' αὐτό. Οἱ βροχὲς τοῦ Μ ρ ί γ γ α εἶχαν πρασινίσει τὰ χωράφια μὲ παχὺ σκληρὸ χόρτο· προτοῦ νὰ μπορεῖ νὰ ἀρχίσει ἡ σπορά, οἱ γεωργοὶ ἔπρεπε νὰ καθαρίσουν τὰ χωράφια τους ἀπὸ τὰ ἀνεπιθύμητα ζιζάνια. Ἀκόμα ἕνα βροχερὸ δεκαπενθήμερο καὶ τὸ χῶμα ἔγινε εὐκολοδούλευτο. Ἀλλὰ τὰ χωράφια εἶχαν πάρα πολλὴ λάσπη ἀκόμα — πάρα πολὺ νερό. Τὸ παραπανίσιο νερὸ ἔπρεπε νὰ ἀποροφηθεῖ, ἡ ἐπιφάνεια ἔπρεπε νὰ γίνει ἀρκετὰ στερεὰ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ ζῶα νὰ πατοῦν ἐπάνω. Ἔτσι οἱ γεωργοὶ ἔπρεπε νὰ περιμένουν μέχρι ποὺ μιὰ ἰδέα ξεροῦ καιροῦ θὰ ἔκανε τὸ χῶμα σὰν τσόρλι στὴν κορυφὴ ἐνῶ θὰ τὸ διατηροῦσε ὑγρὸ ἀπὸ κάτω. Τότε γινόταν ἡ σπορὰ τοῦ μ π ά ζ ρ α, τῶν μπιζελιῶν καὶ τῶν ἄλλων ὀσπρίων. Κάθε προῒ ἔβλεπες τοὺς γεωργοὺς νὰ ξεκινοῦν γιὰ τὰ χωράφια μὲ τὰ ζευγάρια τους καὶ τὸ ἀλέτρια καὶ τὴ σακκούλα μὲ τὸ σπόρο.

Μιὰ μέρα, ἐνῶ ἡ ἐποχὴ τοῦ σπαρμοῦ ἦταν στὸ φόρτε της, ἦρθε νὰ μὲ ἰδεῖ ὁ Σέκου. Λὲν φαίνονταν καὶ πολὺ συχνὰ στὸ χωριό. Εἶχε πέντε - ἕξη στρέμματα χωράφια ἔξω ἀπὸ τὸ χωριὸ καὶ ἡ καλλιέργειά τους ἦταν τὸ μόνον ἐνδιαφέρον του στὴ ζωή. Ἦταν ἐνωρὶς τὸ πρωῒ καὶ ὁ ἄνθρωπος εἶχε σκεπαστεῖ μὲ ἕνα Ν τ ό τ ι — σὰν νὰ ἦταν κουβέρτα. Τὸ μόνο μέρος ποὺ μποροῦσα νὰ βλέπω ἀπ' αὐτὸν ἦταν τὸ ριτιδωμένο πρόσωπό του καὶ τὰ σκονισμένα πόδια του — φαίνονταν σὰν δέρμα ἀπὸ τὸ συνεχὲς ἄργασμα· καὶ τὰ δάχτυλα εἶχαν ρόζους καὶ μισοσπασμένα νύχια ἐπάνω τους. Τὰ χέρια του ἦταν κρυμμένα ἀπὸ τὰ μάτια μας. Ὁ Ἁγιούμπου καὶ ἐγὼ καθόμαστε μόνοι ὅταν ἦρθε ὁ Σέκου.

«Λάσκαλε», εἶπε, χωρὶς νὰ πολυσκοτίζεται νὰ καθήσει, «θὰ μοῦ βρεῖς ἕνα γελάδι ἀπὸ κάπου. Τώρα εἶναι ὁ καιρὸς τῆς σπορᾶς, ὅπως ξέρεις!»

Ἦταν ἄσκοπο νὰ τοῦ πῶ ὅτι ἐγὼ σὰν Λάσκαλος, δὲν συνηθίζονταν νὰ ἔχω γελάδια. Γιατὶ εἶπες: «Ἐσὺ μπορεῖς εὔκολα νὰ δανειστεῖς ἕνα γιὰ μένα. Καὶ ἕνα ποὺ ἔχω, τὸ ἄλλο ψόφησε. Μπορῶ νὰ σπείρω ἂν βρῶ ἕνα ἄλλο. Ἀλλιῶς καταλαβαίνεις θὰ πεινάσωμε — ὅλο τὸ χρόνο θὰ πεινοῦμε».

«Γιὰ πές μου πρῶτα ποιός ἔχει ἕνα γελάδι γιὰ δάνεισμα. Καὶ μετὰ ἐγὼ τοῦ τὸ ζητῶ».

«Αὐτοὶ ποὺ ἔχουν γελάδια ἔχουν τὰ δικά τους τὰ σπαρτὰ νὰ κάνουν. Ποιός θὰ καθυστερήσῃ τὴ σπορά του; Προσπάθησα παντοῦ».

«Τότε, ἀπὸ ποιόν θέλεις νὰ ζητήσω;»

«Κάνε ὅ,τι θέλεις, ἀλλὰ βοήθα με στὴν ἀνάγκη μου. Ὅλο τὸ χωριὸ λέει: Ὁ Λάσκαλος πάντα βοηθάει, πάντα μπροστὰ στὶς δυσκολίες! Γιατί ἐμένα μοῦ φέρνεσαι διαφορετικά;»

Ὁ Ἀγιούμπου, ποὺ εἶχε ἀκούσει ὅλα αὐτὰ χωρὶς νὰ βγάλει λέξι, τώρα παρενέβηκε. Γύρισε τὸ πρόσωπό του πρὸς τὸν Σέκου καὶ εἶπε:

«Σέκου, εἶσαι τρελλός; Ἀπὸ ποῦ ὁ Λάσκαλος θὰ μποροῦσε νὰ βρεῖ ἕνα γελάδι; Εἶναι γεωργός; Εἶναι τσιμπούζης; Δὲν ἔχεις μυαλὸ γιὰ νάρχεσαι καὶ νὰ ζητᾶς τὸ πιὸ τρελλὸ πρᾶγμα ποὺ κατέβηκε στὸ κεφάλι σου; Φύγε!»

Ὁ Σέκου προφανῶς κλονίστηκε — ἴσως ἦταν λάθος του ποὺ τὸ ζήτησε.

«Ἐγὼ - ἐγὼ ξέρω ποὺ βαδίζω, εἶμαι σίγουρος. Ἀλλὰ προσπάθησε καὶ κάνε κάτι γιὰ μένα, ἐὰν εἶναι δυνατόν!» εἶπε μὲ παρακλητικὸ τόνο.

Ὁ Ἀγιούμπου σηκώθηκε ἀποφασιστικά. Ἔπιασε τὸν ἄντρα ἀπὸ τὸ μπράτσο καὶ τὸν ὁδήγησε κάτω στὰ σκαλιὰ καὶ ἔξω στὸ δρόμο, λέγοντάς του:

«Εἶσαι τρελλός, Σέκου! Σὰν ὁ Λάσκαλος νὰ κουβαλοῦσε γελάδια κάτω ἀπὸ τὴ μασχάλη του ἦταν ἢ μέσα στὰ ροῦχα του!»

Ἐντελῶς ἐξουθενωμένος ὁ Σέκου τράβηξε τὸ δρόμο του μουρμουρίζοντας κάτι μέσα στὰ δόντια του. Ὁ Ἀγιούμπου ξαναγύρισε στὸ κάθισμά του καὶ εἶπε:

«Ξέχασε ὅ,τι σοῦ εἶπε, Λάσκαλε. Αὐτὸς εἶναι ἁπλοϊκός...».

Ἀλλὰ ἤμουν ἀνίσχυρος νὰ ξεφορτωθῶ τὸ αἴσθημα ὅτι αὐτὸ δὲν ἔπαιρνε τοὺς χωριάτες πολὺ μακριὰ νὰ τοὺς διδάσκω νὰ διαβάζουν καὶ νὰ γράφουν. Οἱ ἀνάγκες τους ἦταν διαφορετικῆς μορφῆς ἡ κάθε μιά. Ὁ Ἀγιούμπου δὲν εἶχε οἰκογένεια, ὁ Ἀνάντια χρειάζονταν ψωμί, ὁ Σέκου ἕνα γελάδι.

Λυὸ μέρες ἀργότερα, ὁ Σέκου ἦταν ἀκόμα χωρὶς τὸ γελάδι του, ἂν καὶ εἶχε περιπλανηθεῖ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, καὶ εἶχε προσπαθήσει παντοῦ. Ἤρθε στὸ σπίτι καὶ ἔπεσε ἐξουθενωμένος στὸ πάτωμα.

«Στὰ χαμένα», εἶπε στὴ γυναῖκα του. Τοῦ Σέκου τὸ ἕτερον ἥμισυ ἦταν μιὰ γιγαντόσωμη γυναῖκα, μὲ στητὸ κεφάλι καὶ ὤμους πάνω ἀπὸ τὶς ἄλλες γυναῖκες καὶ τοὺς μισοὺς ἄντρες τοῦ χωριοῦ. Στὸ χωράφι ἔκανε δουλειὰ σὰν ἄντρας.

«Ποιόν ρώτησες;» ἀνάκρινε τὸν ἄντρα της. Αὐτὸς κάθονταν ἐκεῖ ἀκίνητος μὲ τὸ πρόσωπο θαμένο στὶς χοῦφτες του, ἐντελῶς κατσούφης.

«Πάνω - κάτω ὅλο τὸ χωριό. Κανεὶς δὲν θέλει νὰ δώσει ἕνα γελάδι».

«Τί θὰ γίνει τώρα;»

«Θὰ πεθάνουμε τῆς πείνας. Αὐτὸ εἶναι — Θὰ χτυπᾶμε τὶς φτέρνες μας καὶ θὰ πεινᾶμε!»

Ἡ γυναῖκα ἀφουκράζονταν τὸν ἄντρα της καὶ ἔβλεπε τὸ βλέμμα στὰ μάτια του — σὰν αὐτὸ τοῦ λυχναριοῦ ποὺ κοντεύει νὰ σωθεῖ τὸ λάδι του.

«Θ' ἀρχίσουμε νὰ σπέρνουμε αὔριο!» εἶπε γενναῖα.

«Καὶ τί θὰ γίνει μὲ τὸ γελάδι;»

«Θὰ βρῶ ἕνα».

«Ἀπὸ ποῦ;»

«Ἀπ' ὅπου μ' ἀρέσει».

«Ἀλλά...»

«Τί σὲ νοιάζει ἐσένα; Θὰ βρῶ τὸ γελάδι. Ἐσὺ ὁποσδήποτε θὰ πηγαίνεις ἀπὸ τὴ μιὰ ἄκρη στὸ χωράφι στὴν ἄλλη αὔριο τὸ πρωί. Αὐτὸ εἶναι».

Ὁ Σέκου ἔστιψε τὸ μυαλό του: ἀπὸ ποῦ ἡ γυναῖκα του θὰ βρισκε τὸ γελάδι;

Τὸ πρωῒ φορτώθηκε τὸ ἀλέτρι στὸν ὦμο του καὶ ξεκίνησε γιὰ τὸ χωράφι του, κατευθύνοντας τὸ μοναχὸ γελάδι του μὲ τὸ ἐλεύθερο χέρι του. Μιὰ καὶ ἔφθασε ἐκεῖ, γύρισε τὸ πρόσωπό του κατὰ τὸ χωριὸ καὶ κάθησε κάτω στὸν ὄχτο γιὰ νὰ περιμένει τὸ ἐρχομὸ τῆς γυναίκας του.

Μετὰ ἀπὸ μιὰ ὥρα περίπου τὴν εἶδε — ἦταν μόνη. Τὸ πρόσωπο τοῦ Σέκου κομματιάστηκε. «Ἡ γυναῖκα ἔβαλε στοίχημα. ἀλλὰ δὲν μπόρεσε νὰ βρεῖ ἕνα γελάδι. Λὲν θὰ σπείρωμε τώρα. Γελάδι θὰ μπορέσωμε νὰ βροῦμε ὅταν οἱ ἄλλοι θὰ ἔχουν τελειώσει τὸ σπαρμό τους. Τί καλὸ θὰ μᾶς κάνει τότε; Τὸ γέννημα θὰ εἶναι φτωχὸ ὁπωσδήποτε, ὄχι τὸ συνηθισμένο. καὶ ἂν τὸ γέννημα δὲν εἶναι ἀρκετὸ γιὰ ὅλα τὸ χρόνο, θὰ πρέπει νὰ πεινάσωμε˙ ἢ νὰ γυρίζωμε ἀπ᾽ ἐδῶ καὶ ἀπ᾽ ἐκεῖ γιὰ νὰ βροῦμε δουλειά...». Ὁ Σέκου εἶχε καταντήσει ἐντελῶς κακομοίρης στὸ γέννημα αὐτῆς τῆς σκέψης. ὅταν ἡ γιγαντόσωμη σύζυγός του ἔφθασε στὸ πλευρό του.

«Λὲν μπόρεσες νὰ βρεῖς τὸ γελάδι;»

«Ποιός τὸ λέει αὐτό; Ἑτοίμασε τὸ ἀλέτρι».

«Ἀλλά... ποῦ εἶναι τὸ γελάδι;»

«Εἶναι ἐν τάξει. Ζέψε τὸ γελάδι στὴ μιὰ ἄκρη — ἐγὼ θὰ τραβάω ἀπὸ τὴν ἄλλη!» Ὁ Σέκου τρόμαξε καὶ μόνο μὲ τὴ σκέψη. Ἡ φωνή του ἔβγαινε μὲ μεγάλη δυσκολία. «Ὄχι, ὄχι, αὐτὸ δὲν γίνεται!» Ἀλλὰ ἡ γυναῖκα εἶχε πάρει τὴν ἀπόφασί της καὶ ἤξερε ὅτι ἦταν ἀρκετὰ δυνατὴ γιὰ τὴ δουλειά.

«Λὲν εἶνα καιρὸς γιὰ τὰ γιατὶ καὶ πῶς — ζέψε τὸ γελάδι».

Βλέποντας ὅτι ὁ σύζυγός της ἦταν ἀνίκανος νὰ κινηθεῖ. πάρα πολὺ κατσούφης ἀκόμα καὶ γιὰ νὰ σηκώσει τὸ κεφάλι του, σηκώθηκε καὶ μόνη της ἔβαλε τὸ γελάδι στὸ ἀλέτρι. Τοποθετώντας τὸ ἕνα ἄκρο τοῦ ζυγοῦ πάνω στὸ δικό της ὦμο. πρόσταξε: «Τώρα. δέσε με γερά».

Ἔτσι ὁ ταλαίπωρος ἄντρας σκλήρυνε τὴν καρδιά του, σηκώθηκε καὶ ἔδωσε τὸ σύνθημα στὸ γελάδι νὰ ξεκινήσει. Τὸ ζῶο ξεκίνησε˙ τὸ ἴδιο ἔκανε καὶ ἡ γυναῖκα. Τὸ γυνὶ ἔσκισε τὴ γῆ καὶ ἄρχισε νὰ ἀνοίγει ἕνα αὐλάκι ἀνάμεσα ἀπὸ τὸ σκληρὸ χῶμα. Ὁ Σέκου πέταξε μιὰ χούφτα σπόρο ἀπὸ κεχρὶ μέσα στὸ σπορολόγο. Ὁ καρπὸς κατρακύλισε κάτω μέσα στὸν καλαμένιο σωλῆνα καὶ μετὰ πήδηξε στὸ χῶμα. Ἡ γυναῖκα τοῦ Σέκου συνέχισε νὰ τραβᾶ στὸ πλευρὸ τοῦ γελαδιοῦ μὲ γνήσια φυσικὴ δύναμι.

Τὸ σπάρσιμο συνεχίστηκε ὅλο τὸ πρωϊνό. Τὸ μεσημέρι ὁ Σέκου καὶ ἡ γυναῖκα του ἀσθμαίνοντας ἀπὸ τὴν ὑπερέντασι. κάθησαν γιὰ ἕνα ἥσυχο γεῦμα. Ὁ Σέκου εἶχε δεμένη τὴ γλῶσσα του˙ ἡ γυναῖκα του μιλοῦσε γιὰ τοῦτο καὶ γιὰ κεῖνο. Μαζὶ συνέχισαν νὰ ἐργάζωνται μὲ τσαπὶ μέχρι ποὺ ὁ σπόρος σκεπάστηκε ὁμοιόμορφα ἀπὸ τὸ ἀναποδογυρισμένο χῶμα.

Μέχρι τὸ βράδυ εἶχαν σπείρει τὸ κομμάτι τῶν δύο στρεμμάτων. Μετὰ τὸ ἐξουθενωμένο τρίο πῆρε τὸ δρόμο τοῦ γυρισμοῦ στὸ σπίτι.

Τὴν ἄλλη μέρα. ὁ ἀπίθανος μῦθος γέμισε τὸ χωριό. Γεννήθηκε θαυμασμός. σχετικὴ ἔκπληξι. ἀκόμα ἐπ᾽ εὐκαιρία ἕνα αἴσθημα ὑπεροπτικῆς διασκέδασης.

Τὴν ἴδια νύχτα. γυρίζοντας ἀπὸ τὸ σχολεῖο, στάθηκα γιὰ μιὰ στιγμὴ μπροστὰ ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ Σέκου. Μέσα. τὸ φῶς τῆς λάμπας φώτιζε τὴ μορφὴ τῆς γυναίκας τοῦ Σέκου ποὺ κοίτονταν μπρούμητα κοντὰ στὸν τοῖχο. Ὁ Σέκου στέκονταν στὴν πλάτη της καὶ ἔτριβε τὸ σῶμα της μὲ τὰ πόδια του. Στηριζόμενος μὲ τὰ δυό του χέρια στὸν τοῖχο. ἔκανε μασσὰζ στὸν πονεμένο ὦμο τῆς γυναίκας του μὲ μιὰ σιγανὴ κίνησι μιὰ τοῦ ἑνὸς ποδιοῦ καὶ μιὰ τοῦ ἄλλου.

ΠΑΛΛΗΚΑΡΙ

Παλληκάρι
Γελοῦσες κι' ὁ ἥλιος
κατέβαινε στὰ μάτια σου,
πονοῦσες καὶ τὸ δάκρυ
ὅάραινε τὴν ψυχή μου.
Πετοῦσες στὰ σύννεφα
καὶ μὲ γέμιζες ὄνειρα.
Παλληκάρι
ἀγγάλιαζες τὴ ζωὴ
κι' ἔπαιζες μὲ τ' ἀστέρια
ἔτρεχες σὰν ἐλάφι
καὶ κυνηγοῦσα τ' ἀχνάρια σου.
Παλληκάρι
τὰ βήματά μου εἶναι ἀδύναμα
νὰ σ' ἀκολουθήσουν στὸν ἥλιο

ΝΤΙΝΑ ΤΖΙΟΒΑ

★

ΔΙΑΛΟΓΟΣ

Λοιπον, τί εἶναι ἡ ζωή, φιλόσοφε;
Εἶναι ἕνα ὄνειρο; εἶναι ἕνα θάμα;
Εἶναι μιὰ κόλαση παὺ ἀέναα ξαναγεννιέται;
Εἶναι μιὰ περιπέτεια; μιὰ γνώση;
Εἶναι ὁ προθάλαμος τοῦ θανάτου ἢ τῆς αἰωνιότητας ἡ πόρτα;
Μὴν εἶναι ἕνα παράθυρο στὸν ἄνεμο,
μιὰ βίγλα μέσ' στοῦ Σύμπαντος τὰ χάη;
Εἶν' ἡ ζωὴ τῆς τύχης κατασκεύασμα
ἢ μιᾶς ὑπέρτατης διάνοιας ποίημα;
Τί εἶν' ἀπ' ὅλα, ὦ γεροφιλόσοφε;
— Εἶν' ἀκριβῶς αὐτὸ ποὺ εἶπες.

ΠΗΓΑΔΙΑ

Ὅλο ἔλεγα κι ἔλεγα
νὰ μετρηθοῦμε
νὰ μετρήσουμε τὶς πληγές μας.

★

Σήμερα ἐπὶ τέλους τ' ἀποφάσισα.

★

Ἀποτέλεσμα:
Εἴμαστε λίγοι.
Οἱ πληγές μας πηγάδια ἀμέτρητα
Δράστης ὁ «ἄνθρωπος».

ΤΙΝΟΣ ΑΛΑΣΑΚΗΣ

ΧΑΡΑΛ. ΣΑΛΑΠΠΑ
Διδασκάλου

Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΠΙΣΤΗ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ Κ. ΚΡΥΣΤΑΛΛΗ

(δοκίμιο)

Α΄ Η ΘΕΣΗ ΜΑΣ ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΗ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΠΙΣΤΗ ΤΟΥ ΑΛΛΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ

Δὲν εἶναι εὔκολο νὰ μιλήσει κανεὶς γιὰ τὴν ὕπαρξη ἢ ὄχι θρησκευτικῆς πίστεως καὶ στὴν πρώτη περίπτωση γιὰ τὸ μέγεθος, τὸ βαθμὸ αὐτῆς, σ' ἕναν ἄνθρωπο. Ἀντίθετα μάλιστα, θὰ μποροῦσε νὰ πεῖ κανείς, εἶναι πολὺ δύσκολο. Ἡ θρησκευτικὴ πίστη εἶναι προσωπικὸ βίωμα, ποὺ μόνο τὸ ἴδιο τὸ ἄτομο μπορεῖ νὰ τὸ διαπιστώσει, νὰ τὸ μετρήσει, νὰ τὸ ἀξιολογήσει καὶ ἀφοῦ πρῶτα σκύψει μέσα του μὲ μιὰ εἰλικρινῆ διάθεση. Γιατὶ «ὁ ἄνθρωπος πιστεύει ἀληθῶς, ὅταν κοινωνῇ τοῦ Θεοῦ»[1] κι αὐτὴ τὴν κοινωνία δὲν εἶναι εὔκολο νὰ τὴν διαπιστώσει ὁ καθένας. Ἐκεῖνο ποὺ γνωρίζουμε ἐμεῖς οἱ ἄλλοι εἶναι ὅτι τὸ ἄτομο ἐξωτερικεύει μὲ λόγους ἢ ἔργα (πράξεις) ἢ ἔργα (λογοτεχνικά), ὅπως στὴν περίπτωσή μας. Καὶ ἐξωτερικεύει συνήθως ὁ μέσος ἄνθρωπος ἕνα τέτοιο «πιστεύω» ποὺ νὰ ἱκανοποιεῖ τὸ κοινὸ αἴσθημα ἢ τὶς προσωπικὲς ἐσωτερικές του ἀνάγκες καὶ παντοειδεῖς παρορμήσεις.

Ὑπάρχουν καὶ πολλοί, ποὺ εἶναι τόσο αὐθόρμητοι, δυναμικοί, ἀνυστερόβουλοι, πηγαῖοι, ἀσυμβίβαστοι, ὥστε νὰ ἐκδηλώνονται ἀτόφιοι, σὰν πλημμυρίδα, καὶ αὐτοὺς μποροῦμε νὰ τοὺς κρίνουμε μὲ σιγουριὰ ἀπὸ τὶς ἐκδηλώσεις τους, γιατὶ οἱ ἐκδηλώσεις τους ταυτίζονται μὲ τὸ πραγματικό τους «εἶναι».

Ὁ καλύτερος τρόπος ποὺ μᾶς φέρει πιὸ κοντὰ στὴν ἀλήθεια εἶναι ἡ πολύπλευρη ἐξέταση τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ζωῆς του, τῆς συνέπειας καὶ τῆς χρονικῆς διάρκειας τῶν ἰδεῶν του, τῶν ἀμέσων καὶ ἐμμέσων τρόπων φανερώσεως τῆς θρησκευτικῆς πίστεως. Ἔτσι ἡ συνισταμένη τῶν διαφόρων στοιχείων θὰ μᾶς δώσει τὸ μέτρο γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ μετρήσουμε ἕνα θρησκευτικὸ μέγεθος.

Μιλήσαμε πιὸ πάνω, πὼς ὑπάρχουν μερικοὶ ἄνθρωποι δυναμικοί, ἀνυστερόβουλοι, θαρραλέοι καὶ πηγαῖοι ποὺ ἐκδηλώνουν ἀτόφιο τὸν ἐσωτερικό τους κόσμο, τὸ προσωπικό τους «πιστεύω». Τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν τὰ ἔργα εἶναι ὁ ἴδιος τους ὁ ἑαυτός. Τὸ ἔργο τους, εἶναι ἡ ἴδια τους ἡ ἀλήθεια. Τέτοιους ἀνθρώπους θεωρῶ καὶ τοὺς ποιητές. Ὅ,τι λέει τὸ ἔργο τους λέει καὶ ἡ καρδιά τους κι ἀντίστροφα. Ἔτσι ξεφυλλίζοντας τὸν Κρυστάλλη ὅπου κι ὅση θρησκευτικὴ πίστη συναντήσουμε θὰ εἶναι πίστη ἀπροκάλυπτη κι ἀνυστερόβουλη, θὰ εἶναι πίστη εἰλικρινής, πραγματική.

Ἐδῶ προβάλλει τὸ ἐρώτημα: Ἡ πίστη τοῦ Κρυστάλλη ἢ ἡ πίστη, ὅπως βγαίνει μέσα ἀπὸ τὸ ἔργο του ἢ καὶ τὰ δύο; Ἡ ἀπάντηση εἶναι δύσκολη, γιατὶ καὶ οἱ τρεῖς ἐκδοχές, σὲ μιὰ μονόπλευρη ἐξέταση βγαίνουν ἀληθινές. Ὅμως στὴν πιὸ σωστή της βάση ἡ πίστη δὲν εἶναι μόνο λόγοι, εἶναι προπαντὸς πράξη, δηλαδὴ «τὸ

1. Κ. Παπαπέτρου: «Η ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΑΠΟΛΟΓΗΤΙΚΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗΝ ΜΑΣ». Παράρτημα «Σχέσις Δογματικῆς καὶ Ἀπολογητικῆς ἐκ τῆς ἀπόψεως τῆς ἐγκυκλοπαιδείας τῆς Θεολογίας», σελὶς 62.

ζήτημα τί πρέπει οὔτος νὰ «πράττῃ»[2]. Ἕνα ὁποιοδήποτε ὑλικὸ ἔργο μπορεῖ νὰ κατασκευαστεῖ καὶ χωρὶς πίστη σ' αὐτό, ἀκόμη καὶ μὲ τρόπο καταναγκαστικὸ καὶ δουλικό. Ἕνα ἔργο μὲ χρῶμα θρησκευτικῆς πίστεως πρέπει νὰ φέρει τὴ σφραγίδα τῆς πίστεως τοῦ δημιουργοῦ του. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ θέμα μας δὲν εἶναι ἡ Θρησκευτικὴ πίστη τοῦ Κρυστάλλη, θὰ κλείσουμε τὸν κύκλο αὐτῶν τῶν σκέψεών μας μὲ τὴν ἑξῆς παρατήρηση:

Ἡ Θρησκευτικὴ πίστη στὸ λογοτεχνικὸ ἔργο ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ ἔχει ξεφύγει κατὰ κάποιο τρόπο ἀπὸ τὸ δημιουργό του. Ὁ κορυφαῖος τοῦ αἰώνα μας ποιητὴς Πὼλ Βαλερύ, ὅταν τὸν ρώτησαν τί ἐννοεῖ σὲ ἕνα του ποίημα, ἀπάντησε: Ὅταν τὸ ἔγραφα, ἐγὼ κι ὁ Θεὸς ξέραμε τὸ νόημά του, τώρα μόνο ὁ Θεὸς ξέρει. Οἱ λόγοι αὐτοὶ σημαίνουν, πὼς τὸ ἔργο μετὰ τὴν ἐκπόνησή του ἀπομακρύνεται, ἀποξενώνεται ἀπὸ τὸ δημιουργό του. Ἀποτελεῖ στὸ ἑξῆς πνεῦμα ποὺ ἔφυγε ἀπὸ τὸ κρανίο τοῦ δημιουργοῦ του καὶ κυκλοφορεῖ σὰν κοσμοπολίτης. Στὸ ἑξῆς πιὰ δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος - δημιουργός, ὑπάρχει ἔργο - πνεῦμα. Ὁ κάθε μελετητὴς ἀντλεῖ τὴν ἀξία ἢ ἀπαξία ὄχι ἀπὸ τὸ δημιουργό, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ἔργο. Καὶ ἀντλεῖ ὄχι ὅ,τι ἤθελε νὰ πεῖ ὁ δημιουργός του, ἀλλὰ ὅ,τι λέει αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ ἔργο σὲ συνδυασμὸ μὲ ὅ,τι καὶ ὅσο μπορεῖ νὰ ἀντλήσει ὁ μελετητής. Ἔτσι ἀναζητώντας τὴν Θρησκευτικὴ πίστη στὸ ἔργο τοῦ Κρυστάλλη, στὴν οὐσία ἀναζητᾶμε ὅ,τι Θρησκευτικὸ στοιχεῖο ὑπάρχει σ' αὐτὸ καὶ τὸ ἀξιολογοῦμε καὶ τὸ ἀξιοποιοῦμε μὲ βάση τὴ δική μας ὀξύνοια καὶ πίστη κι ἐμπειρία.

Μὲ γνώμονα τὰ ὅσα εἴπαμε γιὰ τὴ Θρησκευτικὴ πίστη, τὸν τρόπο ἀνευρέσεώς της, σὰν συνιστάμενης πολυμόρφων ἐκφάνσεων, καθὼς καὶ τὴ γνώμη μας σχετικὰ μὲ τὸν αὐθορμητισμὸ τῶν ποιητῶν καὶ τὴ θέση ἑνὸς ἔργου ἀπέναντι στὸν δημιουργό του καὶ τὸ μελετητή, θὰ προσπαθήσουμε μέσα ἀπὸ διάφορα μονοπάτια νὰ ὁρθοῦμε σὲ ἐπαφὴ μὲ τὰ διάφορα στοιχεῖα τοῦ ἔργου τοῦ Κρυστάλλη ποὺ θὰ μᾶς ἐπιτρέψουν τελικὰ νὰ συνθέσουμε στὶς πραγματικές του διαστάσεις τὸ οἰκοδόμημα τῆς θρησκευτικῆς πίστεως στὸ ἔργο του.

Β΄ Η ΛΑΤΡΕΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΣ ΤΗ ΦΥΣΗ ΕΜΜΕΣΟΣ ΤΡΟΠΟΣ ΛΑΤΡΕΙΑΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΘΕΟ

Ἕνα στοιχεῖο τοῦ ποιητικοῦ του ἔργου ποὺ μᾶς φέρνει κοντὰ στὸ δημιουργὸ εἶναι τὸ φυσικὸ στοιχεῖο. Τὸ φυσικὸ στοιχεῖο ἀποτελεῖ τὴν ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τῆς θεαματικῆς τοῦ ποιητῆ. Ἡ λατρεία του πρὸς τὴ φύση εἶναι ἕνας ἔμμεσος τρόπος θρησκευτικῆς λατρείας.

Ὁ Β. Οὐγκὼ λέγει: «Ὁ Θεὸς μᾶς παρουσιάζεται πρῶτα - πρῶτα ἀνάμεσα ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ σύμπαντος καὶ δεύτερα ἀνάμεσα ἀπὸ τὴ σκέψη τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ πρώτη ἐκδήλωση ὀνομάζεται φύση, ἡ δεύτερη ὀνομάζεται τέχνη»[3]. Μὰ τὴν βαθύτερη ταύτιση, ἀνάμεσα στὴ φύση καὶ στὸ Θεὸ μᾶς τὴν παρουσιάζει ὁ Οὐγκὼ μὲ τὸν ἑξῆς συλλογισμό: «Ὁ συμπυκνωμένος κόσμος εἶναι ὁ Θεός. Ὁ διεσταλμένος Θεὸς

---

2. Κων. Παπαπέτρου: «Η ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΑΠΟΛΟΓΗΤΙΚΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗΝ ΜΑΣ». Παράρτημα «Σχέσις Δογματικῆς καὶ Ἀπολογητικῆς ἐκ τῆς ἀπόψεως τῆς ἐγκυκλοπαιδείας τῆς Θεολογίας», σελὶς 62.

3. Ψαλμὸς 103_{24}. Ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρος ὁ 103ος ψαλμὸς μὲ τὴν περιγραφὴ καὶ τὴν παρουσίαση θηρίων καὶ ἑρπετῶν καὶ φυτῶν καὶ κάθε ζωντανοῦ ὁμοιάζει ἀρκετὰ μὲ τὶς πληθωρικὲς εἰκόνες τοῦ Κρυστάλλη ὅπως στὸ «κέντημα τοῦ μαντηλιοῦ» καὶ πολλὰ ἄλλα. Τὸ μόνο ποὺ λείπει ἀπὸ τὸν Κρυστάλλη εἶναι ἡ ἄμεση ὑμνολογία.

εἶναι ὁ κόσμος»[4]. Οἱ φράσεις αὐτὲς τοῦ Οὐγκὼ ἔρχονται κοντὰ πρὸς τὸ γενικὸ περιεχόμενο τῶν ψαλμῶν τοῦ Δαυΐδ ποὺ καταλήγουν στὴν ὑπέροχη καὶ ποιητικότατη ἔκφραση «Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου. Κύριε, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας»[5].

Ὑμνῳδοὶ καὶ χριστιανοὶ ποιητὲς ὅσες φορὲς θέλουν νὰ δείξουν τὴν πανσοφία τοῦ Θεοῦ. τὴ φύση, τὸν κόσμο. τὴν ἁρμονία τοῦ σύμπαντος ἐπικαλοῦνται σὰν παράδειγμα θείας σοφίας. καὶ ὅσες φορὲς βάζουν τὰ πλάσματα τῆς φύσεως. ἔμψυχα καὶ ἄψυχα. νὰ ἐκφραστοῦν δὲν ἔχουν γλώσσα καὶ νοῦ παρὰ μόνο γιὰ νὰ εὐχαριστήσουν ἢ νὰ δοξάσουν τὸ δημιουργό τους. «Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ, ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα»[6]. Ὅποιος μπορεῖ νὰ δοθεῖ ὁλόψυχα στὴ φύση χωρὶς προκατάληψη ἢ ὑστεροβουλία. ὅποιος μπορεῖ νὰ ἀγκαλιάσει τὴ φύση τόσο, ποὺ ν' ἀφομοιωθεῖ μαζί της δὲν κάνει τίποτ' ἄλλο παρὰ νὰ παραδίνεται στοὺς κόλπους τοῦ Θεοῦ, γεγονὸς ποὺ σημαίνει πίστη καὶ λατρεία συγχρόνως πρὸς τὸ δημιουργό.

Τὶς παραπάνω σκέψεις ἂς μὴν τὶς συνδέσει ὁ ἀναγνώστης μὲ τὸ ρωμαντισμό. Ὁ ρωμαντισμὸς δὲν ἦταν ταύτιση μὲ τὴ φύση. ἦταν ἁπλῶς μιὰ νοοτροπία. ἕνα ρεῦμα ποὺ χρησιμοποίησε τὴ φύση σὰν ἕνα πεδίο. σὰν ἕνα ὄμορφο φόντο. γιὰ νὰ παίξει πάνω του τὶς πιὸ ὑλιστικές, τὶς πιὸ ἀχρεῖες. τὶς πιὸ ἀντιχριστιανικὲς σκηνές του. Καὶ ὁ Κρυστάλλης στὸ ἔργο του — δὲν ξέρω τί μπορεῖ νὰ εἶπαν κατὰ καιροὺς γι' αὐτὸν οἱ κριτικοί — δὲν εἶναι ρωμαντικὸς μὲ τὴν ἔννοια ποὺ δώσαμε στὸν ρωμαντισμὸ πιὸ πάνω. Δὲν ἔβαλε στὸ ἔργο του τὴ φύση γιὰ νὰ προβάλει πάνω της τὰ πολύπλοκα ψυχικὰ συμπλέγματα τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς τῶν τελευταίων αἰώνων. νὰ προβάλλει ἀπάνω της ψυχικὰ ἀνθρώπινα πάθη. Ὁ Κρυστάλλης ἔκαμε τὸ ἔργο του φύση καὶ τίποτ' ἄλλο ἢ ἂν θέλετε ἡ φύση. ἔτσι ἀτόφια κι ἀφτειασίδωτη. ὅπως βγῆκε ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ δημιουργοῦ. ἔγινε ἔργο τοῦ Κρυστάλλη. Ἡ ποιητική του πρᾶξη εἶναι ἡ πράξη τῆς ἀφομοιώσεως μὲ τὴ φύση. Ἀκόμη καὶ σὲ στιγμὲς ἀνθρώπινης ἀδυναμίας ἐκφράζει τὸ αἴσθημά του τόσο συνεσταλμένα. τόσο πρωτογονικά. ποὺ ἄλλοτε μοιάζει μὲ μήνυμα χριστιανικῆς ἀγάπης καὶ ἄλλοτε μὲ ἕνα τόνο ἠθικὰ παραδεδεγμένο. Ἂν δὲ συνδυάσουμε τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του μὲ τὴν ἄμεση ἐπαφή τους μὲ τὴ φύση θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, πὼς ἕνα μεγάλο μέρος τῆς θρησκευτικῆς πίστεως τοῦ Κρυστάλλη ὁμολογήθηκε ἔμμεσα ἀπὸ τ' ἀστέρι ποὺ «τέντωσε τὸ χέρι»[7] ὡς «στὸ σχῖνο στὸ χαμόδεντρο. στοῦ πεύκου τὰ κλωνάρια»[8]. ὅπου «οἱ πεταλοῦδες οἱ χρυσὲς — ὀνείρατα κι ἐλπίδες»[9] εἶναι οἱ ὄμορφες ψυχὲς μιᾶς ὄμορφης πλάσης ποὺ καταλήγει νὰ γίνει ὥριμος καρπὸς «οἱ μεστωμένες ράγες»[10]. Μιὰ πίστη ποὺ ὁμολογήθηκε μέσα ἀπὸ «νερὰ καθάρια»[11]καὶ «γαλάζια λίμνη»[12], μέσα ἀπὸ «ποτάμι σιγαλὸ καὶ φιδωτὸ»[13] καὶ ἀπὸ «βελάσματα βραχνά»[14]. ὅπου μέσα ἀπὸ «τὸ μύρο τῆς μυρτιᾶς»[15] τὸν κελαϊδισμὸ τῶν ἀηδονιῶν ξανοίγεις»[16]. Ὁ ὕμνος τοῦ Κρυστάλλη ξεπήδησε μέσα ἀπὸ τὸ ἔλατο καὶ τὴ βρύση καὶ τὸ ἠσκιωμα. καὶ τὸ λιόγερμα καὶ τὸ βέλασμα καὶ τὸ ἀηδονολάλημα καὶ τὸ κελάρυσμα τοῦ νεροῦ καὶ τὴ φωνὴ τοῦ γκιώνη καὶ τὴν ὁμορφιὰ τοῦ προϊνοῦ καὶ τὴ μαγεία τῆς νύχτας. Ὅλα αὐτὰ τὰ σχήματα

4. Β. Οὐγκὼ «ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ», μετάφραση Κ. Μεραναίου - Ν. Ζωγράφου, ἐκδόσεις Μαρῆ, σελ. 11.
5. Β. Οὐγκὼ «ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ», μετάφραση Κ. Μεραναίου - Ν. Ζωγράφου, ἐκδόσεις Μαρῆ, σελ. 11.
6. Ψαλμὸς 18$_1$.
7. Τ' ἀγριολούλουδο.
8. Ὁ τρύγος.
9. Τ' ἀγριολούλουδο.
10. Ὁ τρύγος.
11. ἕως 16. Ἀπὸ τὸ ποίημα «Τὸ κέντημα τοῦ μαντηλιοῦ».

καὶ οἱ σκιὲς καὶ οἱ φωνὲς τῆς φύσεως εἶναι σύμβολα θείας ἀποκαλύψεως, γιατὶ «ἐφ' ὅσον ὁ κόσμος εἶναι τὸ ἐνέργημα τοῦ Θεοῦ, τὸ ἐνέργημα τοῦτο εἶναι φύσει σύμβολον»[17]. Ὁ Κρυστάλλης ἀνοίγει τὴν αὐλαία καὶ μᾶς παρουσιάζει τὸ κάλλος τῆς φύσεως κι εἶναι σὰν νὰ μᾶς ἀνοίγει τὸ δρόμο πρὸς τὸν οὐράνιο δημιουργὸ πατέρα. Ἀκολουθεῖ, ἄσχετα, συνειδητά, ἢ ἀσυνείδητα, τὴν συμβουλὴ τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, ποὺ στηριγμένος σὲ παύλειο ρητὸ λέγει: «Καὶ ἀπὸ «μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων ἀναλόγως ἐπὶ τὴν τοῦ γενεσιουργοῦ Θεωρίαν ὁ μὲν Παῦλος ἡμᾶς ἴέναι προστάττει»[18].

Μέσα λοιπόν, ἀπὸ τὸ γλυκό, ζεστό, μελωδικὸ ἀνασασμὸ τῆς πλάσης, μέσα ἀπὸ τοὺς ἤχους τῆς φύσεως ποὺ συνθέτουν τὸν ὑπερχόσμιο ὕμνο πρὸς τὸν δημιουργό, ὁ Κρυστάλλης — Μπετόβεν τῆς ρίμας — ἔστελνε τὸν δικό του ὕμνο πρὸς τὸν Θεό. Ἡ φύση γιὰ τὸν Κρυστάλλη δὲν ἦταν μέσο ἐκφράσεως, οὐδὲ κἂν μέσο ἱκανοποιήσεως, ἦταν ὁ ἴδιος του ὁ Παράδεισος μέσα στὸν ὁποῖο ἱερουργοῦσε μὲ θρησκευτικὴ εὐλάθεια καὶ ταυτόχρονα ἀπολάμβανε τὴν παραδείσια εὐτυχία. Ἡ φύση ἦταν γι' αὐτὸν τὸ πᾶν. Καὶ ἀφοῦ ἡ φύση συμπυκνώνεται στὸ ἀληθινὸ Θεό, ὁ Θεὸς τῆς ἀλήθειας ἦταν καὶ Θεός του, γιατὶ «ὁ γνήσιος καλλιτέχνης εἶναι θεολόγος τουλάχιστον τόσον, ὅσον εἶναι καὶ ὁ γνήσιος ἱεροκήρυξ. Ὁ δημιουργὸς εἶναι ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ, εἶναι λειτουργός του εἰς τὴν ἱστορίαν»[19].

Γ'. ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΠΑΡΑΝΟΗΣΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ
Ο ΕΛΛΗΝΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΚΡΥΣΤΑΛΛΗ

Διατρέχοντας τοὺς στίχους τοῦ ἐπικοῦ ποιήματος «Αἱ σκιαὶ τοῦ Ἅδου», ἀναπνέουμε ἕναν ἀέρα ἡρωικὸ μαζὶ καὶ θρησκευτικό. Ἐδῶ δὲν βρισκόμαστε μπροστὰ σὲ μιὰ καθαρὴ θρησκευτικὴ πίστη ἢ ἂν θέλετε χριστιανική. Βρισκόμαστε μπροστὰ σ' ἕνα φαινόμενο ἑλληνοχριστιανικῆς πίστεως. Οἱ τίτλοι «Παράδεισος» καὶ «Κόλασις» μᾶς δίνουν, ἀμέσως - ἀμέσως, τὸ θρησκευτικὸ πλαίσιο τοῦ ποιήματος, ἂν καὶ ὁ σκοπὸς καθὼς καὶ ἡ περισσότερη — σχεδὸν ὅλη — ὕλη τοῦ ποιήματος ἔχουν πατριωτικὸ - ἡρωϊκὸ χαρακτήρα. Καὶ στὴ συνέχεια ἡ σποραδικὴ περιγραφὴ τῶν δύο αὐτῶν χώρων διατυπώνεται κι ἀπεικονίζεται σὲ νοοτροπία καὶ τεχνοτροπία καθαρὰ χριστιανική.

«Μιὰ θύρα 'κεῖ θεόρατη
ὑψώνονταν μεγάλη
ποὺ ἀγγελούδια φύλαγαν»[20]

«Σπρώχνω τὴ θύρα· ἄνοιξε·
Τί θέαμα! Τί τόπους!...
Τί χλόες! Τί λουλούδια»[21]
Τί τόπους εἶδα σκιερούς!

Οἱ στίχοι θυμίζουν τὸ «ἐν τόπῳ χλοερῷ ἔνθα ἀπέδρα...» τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὑμνῳδοῦ.

Νὰ καὶ μιὰ ἄλλη τέλεια χριστιανικὴ εἰκόνα:

«Εἶδα παρέκει τὶς σκηνὲς
ὅλων μας τῶν Ἁγίων
ποὺ κύκλον ἐσχημάτιζαν...»[22]

17. Κ. Παπαπέτρου «Ἡ οὐσία τῆς Θεολογίας», σελ. 181.
18. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας 5, 37, 38.
19. Κ. Παπαπέτρου «Ἡ ἰδιοτροπία», σελ. 47.
20. Κ. Κρυστάλλη «ΑΙ ΣΚΙΑΙ ΤΟΥ ΑΔΟΥ», Ἄσμα δεύτερον, ὁ Παράδεισος.
21. Κ. Κρυστάλλη «ΑΙ ΣΚΙΑΙ ΤΟΥ ΑΔΟΥ», Ἄσμα δεύτερον, ὁ Παράδεισος.
22. Κ. Κρυστάλλη «ΑΙ ΣΚΙΑΙ ΤΟΥ ΑΔΟΥ», Ἄσμα δεύτερον, ὁ Παράδεισος.

Στίχοι ποὺ προσαρμόζουν τὸ νόημα καὶ τὴν εἰκόνα πρὸς τὸ «ἓν οἰκναῖς δικαίων...» τοῦ ὑμνωδοῦ.

Τὸ ἴδιο προσαρμοσμένη στὴ Γραφὴ καὶ τὴν χριστιανικὴ παράδοση εἶναι καὶ ἡ περιγραφὴ τῆς κολάσεως:

«Κι ὅλο μαυρίλα φαίνονταν,
τί φρίκη!... Τί τρομάρα!...
.....
Ἀκούω μαύρους στεναγμοὺς
ἀκούω μοιρολόγια
ἀκούω καὶ κλαψίματα
καὶ λόγια, πόνου λόγια,
κι ἀνατριχίλα μ' ἔπιασε»[23].

Βιβλικὰ χωρία σὰν τὸ «πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ»[24] ἡ θρησκευτικὴ πίστη καὶ ἡ ποιητικὴ φαντασία τοῦ ποιητῆ τὰ μετασχηματίζει στοὺς ἀκόλουθους στίχους:

«Ὁ λόγγος δὲν τελείωνε.
Στὴ μέση του ποτάμι
νερὰ μὲ φλόγες κύλαγε,
μὲ μιὰ βοὴ μεγάλη καὶ
τὰ νερὰ σὰν αἵματα
κόκκινα ἦταν»[25].

Μὰ δὲν εἶναι μόνο οἱ χριστιανικὲς ἔννοιες τοῦ μεταθανάτιου χώρου (Παράδεισος — Κόλαση) ποὺ μᾶς ὑλοποιεῖ ποιητικὰ ὁ Κρυστάλλης. Κοιταγμένο τὸ ἐπικὸ ὑλικὸ τοῦ ποιήματος μέσα ἀπὸ πρίσμα θρησκευτικὸ μᾶς μεταφέρει σὲ κλίμα παλαιοδιαθηκικό. Εἶναι ἡ συσχέτιση τοῦ Παραδείσου καὶ τῆς Κολάσεως μὲ τὸν ἀγωνισμὸ καὶ τὸν ἐχθρὸ τῆς πατρίδος. Στὸν παράδεισο ἀναπαύει ὁ Θεὸς τὶς ψυχὲς τῶν ἀγωνιστῶν ποὺ μαρτύρησαν γιὰ πατρίδα καὶ Θρησκεία. Στὴν Κόλαση τιμωρεῖ τὶς ψυχὲς τῶν ἀλλοπίστων ἐχθρῶν τῆς πατρίδος (Ἀλῆ Πασᾶ καὶ τῶν προδοτῶν.

Ὁ Θεὸς δὲν εἶναι παρὰ Θεὸς τῶν χριστιανῶν Ἑλλήνων ποὺ τιμωρεῖ τοὺς ἀλλοπίστους ἐχθρούς[26].

Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη διαποτίζεται σὲ ὅλη της τὴν ἔκταση μὲ παρόμοιες ἰδέες. Ὁ ἐξ ἀποκαλύψεως Θεὸς τοῦ Μωϋσῆ εἶναι ὁ ἀποκλειστικὸς Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ὁ Ἰσραὴλ ὁ περιούσιος λαὸς τοῦ Κυρίου.

Ὁ Θεὸς ὡς ἀμοιβὴ γιὰ τὴν πίστη του τὸν ὁδηγεῖ τροπαιοφόρο μέσα ἀπὸ τὴν ἔρημο καὶ μέσα ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς. Ὁ Θεὸς σὰν τιμωρία στὴν ἀπιστία του τὸν σκλαβώνει σὲ κάποιο ἐχθρό. Καὶ τὸ Μεσσία πολλὲς Ἰουδαϊκὲς ὁμάδες τὸν ἔπλασαν σὰν τὸν ἀναμενόμενο λυτρωτὴ τοῦ Ἰσραήλ. Γιὰ τὸν Ἰσραηλίτη ὁ Θεός του δὲν εἶναι ὁ Θεὸς τῆς προσωπικῆς σωτηρίας. τῆς σωτηρίας τῆς ἀτομικῆς ψυχῆς. Εἶναι κι αὐτό, μὰ προπαντὸς εἶναι ὁ Θεὸς τῆς ἐθνικῆς του σωτηρίας.

Ἔτσι κι ὁ Κρυστάλλης βαφτίζοντας τὴ θρησκευτική του πίστη μέσα στὴν πικρὴ ἐμπειρία ποὺ τοῦ ἔδωσαν οἱ προσωπικὲς ταλαιπωρίες. οἱ ταπεινώσεις τῆς οἰκο-

23. Κ. Κρυστάλλη «ΑΙ ΣΚΙΑΙ ΤΟΥ ΛΑΟΥ» Ἄσμα τρίτον, ἡ Κόλασις.
24. Ματθαῖος ΚΕ΄ 41.
25. Κ. Κρυστάλλης «ΑΙ ΣΚΙΑΙ ΤΟΥ ΛΑΟΥ» Ἄσμα τρίτον, ἡ Κόλασις.
26. Σὲ ὅλη τὴν ἔκταση τοῦ ποιήματος «Ἡ κόλαση» ὁ Ἀλῆς μιλάει μὲ μεταμέλεια γιὰ τὰ ἐγκλήματα κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ γιὰ τὴν ἀπιστία του πρὸς τὸν ἀληθινὸ Θεὸ τῶν χριστιανῶν ποὺ τώρα ἀναγνωρίζει τὴν ἀπόλυτη ὑπεροχή του στὸν Ἅδη.

γενείας του καὶ τὰ δεινοπαθήματα τῆς πατρίδος του Ἠπείρου ἀπὸ τοὺς Τούρκους, βγαίνει μέσα ἀπὸ τοὺς στίχους του παλαιοδιαθηκικός. Ἡ διαφορὰ ὑπάρχει στὴ μορφή, στὸ χῶρο καὶ τὸ χρόνο. Ὁ Θεὸς τοῦ Μωϋσῆ καὶ τῶν προφητῶν ἱκανοποιεῖ ἢ θὰ ἱκανοποιήσει ἐπὶ τῆς γῆς τὸ λαὸ τοῦ Ἰσραήλ, τιμωρώντας τοὺς ἀλλοφύλους. Ἀντίθετα, ὁ Θεὸς τῶν χριστιανῶν, ὁ Θεὸς τοῦ ποιητῆ, ἱκανοποιεῖ τὸν Ἕλληνα ἀγωνιστὴ καὶ τιμωρεῖ τὸν ἀλλόπιστο Τοῦρκο μετὰ θάνατον, μέσα στὰ χριστιανικὰ σχήματα τοῦ Παραδείσου καὶ τῆς Κολάσεως. Ἀκολουθώντας τὴ σκιὰ τῆς μητέρας του, ὁμολογεῖ ἀπερίφραστα τὴν παραδοχὴ τῆς αἰώνιας ζωῆς στὸν Παράδεισο καὶ τὴν Κόλαση. Καὶ τοποθετώντας στὸν Παράδεσο ὅλους ἀνεξάρτητα τοὺς ἀγωνιστὲς τῆς πατρίδος του καὶ στὴν Κόλαση ὅλους τοὺς ἐχθροὺς αὐτῆς, ὁμολογεῖ τὴν ἑλληνοχριστιανική του πίστη.

Λ'. Η ΕΜΜΕΣΗ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΚΙΝΕΙΤΑΙ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΜΕΣΟΤΗΤΑ

Αὐτὴ ἡ ταύτιση, αὐτὴ ἡ ἀφομοίωση τοῦ ποιητῆ μέσα στὴ φύση, ποὺ τὸν ὁδηγεῖ ἔμμεσα στὴν πίστη, αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ ταύτιση, τὸν ὁδηγεῖ ἐνίοτε σὲ πιὸ ἄμεσους τρόπους ἐκδηλώσεως τοῦ ἐσωτερικοῦ του θρησκευτικοῦ στοιχείου. Εἶναι οἱ στιγμὲς ποὺ δέχεται χριστιανικὰ ἐρεθίσματα. Τότε ὁ ποιητὴς βρίσκεται πιὰ στὸ ἰδανικό του κλίμα, ἐκεῖ ὅπου πλησιάζει τὸ Θεὸ ἔμμεσα μέσα ἀπὸ τὸ φυσικὸ στοιχεῖο καὶ συγχρόνως ἄμεσα μέσα ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ λέξη, τὴ χριστιανικὴ ἔννοια, τὴ χριστιανικὴ ἱστορία, τὴ χριστιανικὴ παράδοση, τὸ θρησκευτικολατρευτικὸ σχῆμα. Εἶναι οἱ στιγμές, ποὺ ὁ ποιητὴς προσαρμόζει, ἐντάσσει τὸ χριστιανικό του «πιστεύω» στὸ φυσιολατρικό του «εἶναι» μὲ τόση ἄνεση καὶ στιχουργικὴ ὁμορφιά, ποὺ δικαιώνει ὅσα πιὸ πάνω ἀναφέραμε, γιὰ τὴν ἀγάπη του πρὸς τὴ φύση σὰν ἔμμεσο τρόπο θρησκευτικῆς πίστεως. Ἔτσι, μιλώντας γιὰ τὸν ἱερὸ χῶρο λατρείας, τὸ Ναό, συνταιριάζει τέλεια καὶ ἁρμονικὰ τὶς δυό του ὁμόρροπες λατρεῖες τὴ φύση καὶ τὸ χριστιανισμό, τὴ φύση καὶ τὸ ναό, τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως καὶ τὰ λειτουργικὰ σύμβολα.

« Ἰὲν ἔχει οὔτ' ἕνα κόνισμα, οὔτε καντήλα μία,
μέσα του δὲν ἀκούγεται ἡ θεία λειτουργία,
καὶ δὲν μυρίζουν γύρω του τὰ μοσχολίβανά του.
Μόνο τὴν ἄνοιξη γλυκὰ λαλοῦν ἐκεῖ τ' ἀηδόνια,
καὶ χύνουν τ' ἀγριολούλουδα μοσχοβολιὲς περίσσες
καὶ μυρμυρίζουν τὰ κλαριὰ καὶ τραγουδοῦν οἱ βρύσες»[27]

Ἀνάμεσα στὴν πλημμυρίδα τῶν συναισθημάτων πόνου, θλίψεως καὶ νοσταλγίας, ποὺ δοκιμάζει ὁ ξενητεμένος δὲν παραλείπει ν' ἀναφέρει καὶ τὰ χριστιανικὰ ἔθιμα ταφῆς τῶν νεκρῶν ποὺ θὰ στερηθεῖ ὅποιος πεθάνει στὰ ξένα.

«Κι ἂν ἔρθῃ μέρ' ἀγλύκαντη στὰ ξένα νὰ πεθάνῃς,
ποιός θὰ βρεθῇ στὸ πλάι σου τὰ μάτια νὰ σοῦ κλείσῃ;
ποιός θὰ σοῦ λούσῃ τὸ κορμί, ποιός θὰ σὲ σαβανώσῃ;
. . . . . .
Ἄχ πῶς τοὺς θάψουν νἄξερες καὶ πῶς τοὺς πᾶν τοὺς ξένους!
Χωρὶς λιβάνι καὶ κηρί, χωρὶς παπᾶ καὶ ψάλτη!»[28]

27. Ἀπὸ τὸ ποίημα «Ὁ Καλόγερος τῆς Κλεισούρας τοῦ Μεσολογγίου» Α'.
28. Ἀπὸ τὸ ποίημα «Τὸ τραγούδι τῆς ξενητειᾶς».

Μὰ τὸ πιὸ ἁρμονικὸ συνταίριασμα τοῦ φυσικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ στοιχείου θὰ τὸ βροῦμε σὲ μιὰ ἠπειρώτικη στρουγγοκαλύβα, ὅπου ὁ Θανάσης κι ὁ Λίπλας κι ὁ Χρῆστος κι ὁ Γιάννης, ὅλοι τους τσοπάνηδες, νύχτα χριστουγεννιάτικη ἀγραυλοῦν. Ἐκεῖ, μὲ σκηνικὸ τὸ Ἠπειρώτικο τοπίο καὶ φόντο τὰ κακοτράχαλα βουνὰ τῆς Πίνδου, ὁ ποιητὴς ξετυλίγει μπροστά μας ἁπλές, χαριτωμένες, ἀρχέγονες σκηνές, σκηνὲς ἄδολης τσοπάνικης ζωῆς, ποὺ δὲν τὴ μόλεψε ἡ ἁμαρτία, ποὺ δὲν τὴ φτιασίδωσε ὁ πολιτισμός. Καὶ μέσα σ' αὐτὸ τὸ πλαίσιο χριστιανικὲς παραδόσεις καὶ θρύλοι ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ Χριστοῦ θερμαίνουν τὶς καρδιὲς καὶ τὶς γεμίζουν μὲ θρησκευτικὸ δέος καὶ πίστη. Θὰ μποροῦσε νὰ πεῖ κανεὶς πὼς ἐδῶ ὁ Κρυστάλλης μὲ ἀριστουργηματικὸ τρόπο μετουσίωσε τὸ μέγα θαῦμα τῆς χριστιανοσύνης σὲ χριστιανικὴ ἑλληνικὴ λαϊκὴ βλάχικη παράδοση. Μεταφύτεψε σκηνὲς καὶ εἰκόνες τῶν Χριστουγέννων ἀπὸ τὸ χῶρο τῆς Βηθλεὲμ στὸ χρόνο ποὺ ἔζησε καὶ στὸ χῶρο τῆς Πίνδου.

Ἂς δοῦμε ὅμως τὸν ἴδιο τὸν ποιητὴ πῶς βάζει τὴν χριστιανικὴ ἱστορία στὸ στόμα τῆς συντροφιᾶς ποὺ ξενυχτάει γύρω στὴ φωτιὰ νύχτα χριστουγεννιάτικη σὲ κάποια στρουγγοκάλυβα κάπου ἐκεῖ στὴν Πίνδο:

«Τώρα στρωθῆτε ὁλόγυρα παιδιὰ μ' κι ἀκουρμαστῆτε.
Τοῦ κόσμου ὁ ἀφέντης ὁ Χριστὸς — νὰ μὴν τὸ λησμονῆτε —
Γεννήθηκε σὲ μιὰ σπηλιὰ ποὺ ζωντανὰ μαντρίζουν
Τ' ἀρνιὰ τὸν χουχουλίζαν.
Μέσ' ἀπὸ κείνη ὁλόγυρα κάθε βοσκοῦ κοπάδι
καὶ σὰν ἀπόμε ἄφαντος, γυρνᾶ μὲς στὸ σκοτάδι
καὶ παίρνει ἀράδα τὰ μαντριά, κοπάδια ὅπου φυλᾶνε,
ρωτώντας πῶς περνᾶνε.
Γιὰ δαῦτο τὴν παραμονὴ νὰ μὴν πεινοῦν τὰ πράτα
νᾶχουν περίσσια τὴν θροφή, νᾶναι ζεστά, χορτᾶτα.
Νὰ μὴν τὰ βρίσκῃ ὁ ἀφέντης μας τὰ μαῦρα παγωμένα
καὶ νηστικὰ ἀφημένα.
Καὶ τοῦτο ἀκουρμαστῆτε το — δὲν εἶναι παραμύθι —
κατόπι ὀχτὼ μεσάνυχτα καὶ μὲ τὸ πρῶτο ὀρνίθι
στὴ μάντρα ἕνα χριστόγιομο νὰ γλύψουν φέρνετε γύρα
γαλάρια ἀρνιὰ καὶ στεῖρα.
Τί ἔμαθαν τὸν ἀφέντη μας ὁπόγλυφαν στὴ γέννα
καὶ τὸ θυμοῦνται χρονικῆς, παιδιά, τὰ ὁλογημένα.
Κι ἂν δὲν τὸ γλύψουν τὸ ψωμὶ τὴν ὥρ' αὐτὴ βελάζουν,
σὰ γνωστικὰ ἀνακράζουν»[29].

Ε'. ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΕ ΜΙΑ ΟΜΟΛΟΓΙΑ ΠΙΣΤΕΩΣ

Καιρὸς νὰ σταματήσουμε στὰ σημεῖα ἐκεῖνα τοῦ ποιητικοῦ ἔργου τοῦ Κρυστάλλη, ὅπου ἐκδηλώνεται ἄμεσα ἡ θρησκευτικὴ πίστη. Οἱ στίχοι μιλοῦν ἀπερίφραστα γιὰ χριστιανικὰ σχήματα, γιὰ ὑπερκόσμιες κι ἀναλλοίωτες χριστιανικὲς ἀξίες.

«Πλὴν τώρα, τώρα πίστεψα,
ὅτι ἕνας ὑπάρχει, μόνο
καὶ θὰ ὑπάρχῃ. Ἕνας Θεός,
τοῦ κόσμου Παντοκράτωρ,

29. Κ. Κρυστάλλη. Ἀπὸ τὸ ποίημα «Χριστούγεννα τῆς στρουγγοκάλυβας».

Ὕψιστος, Παντοδύναμος,
Ἅγιος, Πανδαμάτωρ,
ὅτι αὐτὸς θὰ διοικῇ
τὸν κόσμο καὶ θὰ ἄρχῃ»[30].

Οἱ στίχοι αὐτοί, βαλμένοι ἀπὸ τὸν ποιητὴ στὸ στόμα τοῦ μετανοιωμένου στὴν κόλαση Ἀλῆ Πασᾶ, μοιάζουν μὲ σωτήριες κραυγὲς ποὺ μᾶς ἔρχονται ἀπὸ τὰ βάθη τοῦ χριστιανικοῦ παρελθόντος. Σωτήριες κραυγὲς κάποιου χριστιανοῦ ποὺ προσεύχεται, κραυγὲς κάποιου ἀλλόθρησκου ποὺ γίνεται χριστιανὸς ἢ κάποιου αἱρετικοῦ ποὺ ἐπιστρέφει στὴν ὀρθοδοξία καὶ ὑποβάλλει ὁμολογία πίστεως. Καὶ πραγματικά, οἱ παραπάνω στίχοι εἶναι μιὰ γνήσια καὶ ὀρθόδοξη ὁμολογία πίστεως, σὲ ὅ,τι ἀφορᾶ τὸν Ἕναν τῆς Τριάδος, τὸν Πατέρα. Βέβαια ἐδῶ ἡ ὁμολογία βγαίνει ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ πλέον αἱμοβόρου καὶ ἀντίχριστου Ἀλῆ Πασᾶ καὶ ἴσως νὰ τὸ θεωρήσει κανεὶς σὰν μυθοφαντασία τοῦ ποιητῆ. Ἀλλὰ καὶ αὐτὰ νὰ συμβαίνε δὲν μειώνετσι θρησκευτικὰ ἡ ἔκφραση, μᾶλλον δικαιώνεται ἀπόλυτα. Γιατὶ ἂν οἱ στίχοι ἦταν βαλμένοι στὸ στόμα ἑνὸς χριστιανοῦ θὰ τὰ θεωρούσαμε φυσικὰ λόγια καὶ τὸν ποιητὴ θὰ τὸν ἐκλαμβάναμε σὰν ἀμερόληπτο ποιητὴ - ἱστορικὸ ποὺ κατέγραψε ὅ,τι ἄκουσε. Τὸ ὅτι διὰ στόματος τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ὁμολογεῖ πίστη «εἰς ἕνα Θεόν... Παντοκράτορα...» δὲν κάνει τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ ὁμολογεῖ τὴ δική του πίστη καὶ μάλιστα μὲ τόση θέρμη ψυχῆς, πού, σχηματικὰ - ποιητικά, πείθει κι αὐτὸν τὸν Ἀλῆ Πασᾶ νὰ τὴν ὁμολογήσει.

Καὶ ὅταν, ἀφηγούμενος τὸ ἱστορικὸ τῆς πρώτης πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου, φτάνε στὴ νύχτα τῶν Χριστουγέννων, ποὺ ὁρίστηκε ἡ ἐπίθεση τοῦ Ὀμὲρ Βρυώνη καὶ ὅταν γράφει τὶς δυὸ πρῶτες λέξες «Ξημέρωναν Χριστούγεννα»[30], ὁ Κρυστάλλης ἀπὸ ἐπικὸς ποιητὴς μεταμορφώνεται σὲ ὑπέροχο ὑμνωδό. Οἱ πρῶτοι αὐτοὶ 26 στίχοι τοῦ ποιήματος θὰ μποροῦσαν νὰ σταθοῦν ἐπάξια δίπλα στοὺς στίχους τῶν μεγάλων ὑμνωδῶν τῆς χριστανοσύνης, θὰ μποροῦσαν νὰ συγκριθοῦν μὲ ἀξιόλογα πατερικὰ κείμενα τοῦ εἴδους. Ἐδῶ ὁ ποιητὴς βρίσκει τὴν εὐκαιρία μὰ καὶ τὴν ἔμπνευση καὶ τὴν ψυχικὴ εὐφορία νὰ μᾶς διατυπώσει συμβολικὰ - ποιητικὰ ὁμολογία πίστεως. Αὐτὴ τὴ φορὰ ὅμως πρὶν τὸν δεύτερο τῆς Τριάδος, τὸν Χριστό. Μὲ ἀφορμὴ πάντα τὸ χριστουγεννιάτικο περιεχόμενο τοῦ ποιήματος, μεταξὺ ἄλλων γράφει:

«Κι οἱ δύο ἐκεῖνες χαραυγὲς ποὺ ἀγγέλοι κατεβαίνουν
μέσ' ἀπ' τὸν οὐρανὸ ψηλὰ κι ἔρχονται καὶ σημαίνουν
Χριστούγεννα κι Ἀνάσταση, ὤ! τί μυστήριο χύνουν,
τί χαραυγοῦλες εἶν' αὐτές, πόση ζωὴ μᾶς δίνουν!»[32]

Κατεβαίνουν οἱ ἄγγελοι ἀπὸ τὸν οὐρανὸ στὴ γῆ, γιὰ νὰ σκορπίσουν μυστήριο σημαίνοντας «Χριστούγεννα κι Ἀνάσταση». Φαίνεται νὰ πιστεύει ἀπόλυτα καὶ κυριολεκτικὰ στὰ Χριστούγεννα καὶ στὴν Ἀνάσταση, γιατὶ τὶς δυὸ αὐτὲς γιορτὲς τὶς κατεβάζει μὲ τοὺς ἀγγέλους ἀπὸ τὸν οὐρανὸ στὴ γῆ σὰν εἴδηση κι ἀπόφαση οὐράνιας θελήσεως καὶ τὶς καλύπτει μὲ τὸ χριστιανικὸ μυστήριο. Τί εἶναι Χριστούγεννα στὰ πλαίσια τῆς χριστιανικῆς δογματικῆς μᾶς τὸ λέγει τὸ Σύμβολο τῆς Πίστεως: «Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα

30. Κ. Κρυστάλλη. Ἀπὸ τὸ ποίημα «ΣΚΙΑΙ ΤΟΥ ΑΔΟΥ» ἄσμα τρίτον ἡ Κόλασις.
31. Κ. Κρυστάλλης. Ἀπὸ τὸ ποίημα «Ὁ καλόγηρος τῆς Κλεισούρας τοῦ Μεσολογγίου», μέρος ΙΑ΄.
32. Κ. Κρυστάλλη. Ἀπὸ τὸ ποίημα «Ὁ καλόγηρος τῆς Κλεισούρας τοῦ Μεσολογγίου», μέρος ΙΑ΄.

ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα». Πιστεύοντας στὴν Ἀνάσταση ὁμολογεῖ τὸ «καὶ παθόντα καὶ ταφέντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφάς». Θὰ μποροῦσαμε νὰ ποῦμε πὼς ἐδῶ ὁ ποιητὴς βρῆκε τὴν κατάλληλη εὐκαιρία γιὰ νὰ συμπληρώσει τὴν ὁμολογία πίστεως ποὺ διετύπωσε στοὺς στίχους τοῦ ποιήματος «Ἡ Κάλασις».

Μὲ τοὺς τρυφεροὺς χριστουγεννιάτικους στίχους ἀναγνωρίζει ποιητικὰ «τὸν Σαρκωθέντα Λόγον», ἐνῶ μὲ τὸ πάθος καὶ τὴν Ἀνάσταση ἀγγίζει τὸ κέντρον τοῦ σωτηριολογικοῦ ἔργου τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅπως τὸ συνέλαβαν ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ Παῦλος.

Στ'. ΕΝΑΣ ΣΤΙΧΟΣ, ΜΙΑ ΜΕΤΑΦΟΡΑ, ΕΝΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΛΟ

Ὅσες φορὲς ἔρχεται στὸ νοῦ μου ὁ Κρυστάλλης, ὅσες φορὲς μέρες χριστουγεννιάτικες ψιθυρίζω στίχους μὲ ἀνάλογο περιεχόμενο, πάντα μιὰ εἰκόνα, ἕνα σύμβολο, ἕνας στίχος τοῦ Κρυστάλλη κατεβαίνει, μ' ὅλη του τὴ μεγαλόπρεπη λιτότητα, στὰ χείλη μου καὶ ψιθυρίζω: «Θρησκεία! γλυκιὰ μάνα»[33].

Λὲν ξέρω πόσο γιὰ τὸν καθένα ἡ μάνα εἶναι γλυκιά, οὔτε ἂν τὴ μεγαλύτερη γλύκα τὴ συνδέει μὲ τὰ χάδια, τὴν ἀγκαλιὰ καὶ τὴ μορφὴ τῆς μάνας. Ἐκεῖνο ποὺ ἀποτελεῖ μιὰ μεγάλη ἀλήθεια εἶναι πὼς ἡ χριστιανικὴ θρησκεία εἶναι καὶ γλυκιά, εἶναι καὶ μάνα.

Μὲ τὴν ἔννοια «μάνα» ἀσχολήθηκε σὲ βάθος καὶ πλάτος ἡ παγκόσμια φιλολογία. Εἶναι τὸ ἐνδοκοσμικὸ γεγονός, ποὺ κλείνει τὸ θαῦμα τῆς δημιουργίας· εἶναι ἡ ἐνσάρκωση τοῦ ἰδανικοῦ τῆς ἀγάπης (μάνας πρὸς τὸ παιδί)· εἶναι ἡ ἀπαντοχή, ἡ ἐλπίδα, τὸ ἀμέριστο διαφέρον, ὁ ἀπάνεμος κόλπος, τὸ ἀσφαλισμένο λιμάνι· εἶναι ἡ ταύτιση μὲ τὸ τέκνο της· εἶναι λαχτάρα καὶ καρδιοχτύπι· εἶναι ἀσφάλεια, γαλήνη, ἠρεμία, κοινωνία ψυχῆς. Εἶναι ἡ ἀνθρώπινη ἰδιότητα, στὴν ὁποία οἱ ἄνθρωποι (κάθε ἐποχῆς, κάθε γεωγραφικοῦ μήκους καὶ πλάτους, κάθε ἀποχρώσεως καὶ κάθε πολιτιστικῆς βαθμίδας) ἀνοίγουν τὴν καρδιά τους, ψέλνουν τὴ χαρά τους, ἀποθέτουν τὸν πόνο τους, ἀντλοῦν παρηγοριὰ κι ἐλπίδα. Ὅλα αὐτὰ ποὺ αἰσθανόμαστε ἢ ἀπολαμβάνουμε ἀπὸ τὸ ἐνδοκοσμικὸ αὐτὸ ὃν ποὺ λέγεται μάνα, ὅταν ἀπὸ τὴ χριστιανική μας πίστη ἀναγόμαστε στὴ σφαίρα τοῦ ὑπερβατικοῦ, τὰ ἴδια ζητᾶμε στοὺς κόλπους τοῦ Θεοῦ.

Ἡ ἴδια ἡ «θεία ἀποκάλυψη», τὸ σχέδιο τῆς θείας «οἰκονομίας» ἦρθε μέσα ἀπὸ τὸ πρόσωπο τῆς μάνας, τῆς Θεοτόκου, τῆς γλυκιᾶς μας Παναγίας. Ἔγινε ἡ μητέρα τοῦ Θεοῦ χωρὶς νὰ πάψει νὰ εἶναι ἡ μητέρα τῶν ἀνθρώπων. Γι' αὐτὸ καὶ συγκέντρωσε τὴν ἀγάπη καὶ τὸ σεβασμὸ ὅλων τῶν χριστιανῶν, γι' αὐτὸ ἔγινε καταφυγή της καὶ μεσίτρια, γι' αὐτὸ ἔλαβε ἀπὸ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς πατέρες καὶ τοὺς ὑμνογράφους τόσες ἰδιότητες καὶ τόσα ἐπίθετα, ποὺ ἂν τὰ ἀπαριθμήσει κανεὶς καὶ τὰ σχολιάσει εἶναι σὰν νὰ διακηρύττει ὅλη τὴν οὐσία τῆς χριστιανικῆς Θρησκείας.

Θὰ κλείσουμε τὴν ἐργασία μας αὐτή, γύρω ἀπὸ τὴ θρησκευτικὴ πίστη στὸ ἔργο τοῦ Κ. Κρυστάλλη, μὲ μιὰ ἐπίκληση, μὲ ἕνα ὕμνο του πρὸς τὴν Θρησκεία, τὴ γλυκιά μας αὐτὴ μάνα:

---

33. Κ. Κρυστάλλη. Ἀπὸ τὸ ποίημα «Ὁ Καλόγηρος τῆς Κλεισούρας τοῦ Μεσολογγίου», μέρος ΙΑ'.

«...Ὦ, πόση ἡ πονεμένη
ψυχὴ βρίσκει ἀνάπαυση σ' ἐσένα ἀφιερωμένη
Θρησκεία! Ὅταν, τὰ βάσανα τοῦ κόσμου, ἀνεμοζάλη
κατάστρατα τὸν ἄνθρωπο χτυπάει καὶ παραδέρη,
πόση, Θρησκεία, σὰν σ' ἐσὲ τὸ λογισμό του φέρη,
βρίσκει γλυκιὰ παρηγοριὰ στὴν ἰδική σου ἀγκάλη!
. . . . . .
Καὶ τὰ γλυκὰ τὰ λόγια σου καὶ τὰ ζεστὰ φιλιά σου
πῶς μᾶς κοιμίζουνε γλυκὰ στὴ μητρικὴ ἀγκαλιά σου;»[34].

Ὁ στίχος - σύμβολο τοῦ Κρυστάλλη «Θρησκεία! γλυκιὰ μάνα...» εἶναι τὸ ἀποκορύφωμα τῆς ποιητικῆς του νοηματικῆς συμπυκνώσεως καὶ συγχρόνως τὸ ψηλότερο σημεῖο θρησκευτικῆς πίστεως. Γιατὶ Θρησκεία σημαίνει πίστη, πίστη σημαίνει κοινωνία μὲ τὸ Θεὸ καὶ ἡ κοινωνία μὲ τὸ Θεὸ ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν ἰδιότητα τῆς Θρησκείας ὡς γλυκιᾶς μάνας, ποὺ στὸ πρόσωπο τῆς μάνας τοῦ Χριστοῦ γίνεται ἡ «γέφυρα ἡ μετάγουσα τοὺς ἐκ γῆς πρὸς οὐρανόν».

34. Κ. Κρυστάλλη. Ἀπὸ τὸ ποίημα «Ὁ Καλόγηρος τῆς Κλεισούρας τοῦ Μεσολογγίου», μέρος ΙΑ΄.

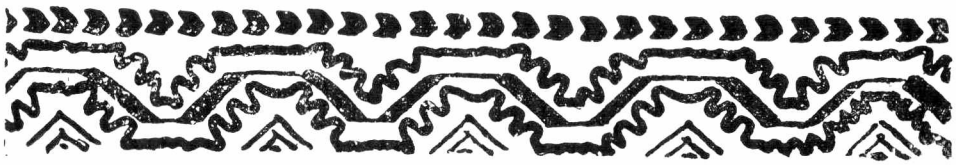
★

ΡΟΥΜΑΝΙΚΗ ΛΑΪΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

ΜΠΟΥΜΑΡΕΝΟΣ

Στὸν κῆπο στὴν πλαγίτσα
κάθεται μιὰ κοπελίτσα
Ξαπλωμένη στὸ χορτάρι
μὲ τὸ χέρι προσκεφάλι
Ἕνα παλικάρι περνάει
καὶ βιαστικὰ τὴ ρωτάει:
Πές μου ὡραία κοπελιὰ
μὲ τὴ γλυκειά σου τὴ λιαλιὰ
Γυναίκα εἶσαι ἢ κορασιὰ
Ἢ ἀπ' τοὺς οὐρανοὺς θεά;
Οὔτε γυναίκα εἶμαι, οὔτε κορασιὰ
οὔτε ἀπ' τοὺς οὐρανοὺς θεὰ
Εἶμαι ἕνα γαρουφαλάκι
δίπλα δῶ στὸ χορταράκι.
Μὰ σὺ παλικάρι μου ὡραῖο
εἶσαι λεύτερο ἢ παντρεμένο;
Ἐγὼ εἶμαι ὁ Μπρουμαρένος
ὁ ξακουστὸς κι' ὁ παινεμένος
ποὺ ἔρχομαι σιγὰ - σιγὰ
τὸ βράδυ μὲ τὴ δροσιὰ
Σὲ κορμὸ λουλουδιοῦ ἂν κοιμηθῶ
ρουφάω ὅλον τὸν ἀνθὸ
κι' ὅταν φύγω τὸ πρωΐ
Τὸ λουλούδι θὰ μαραθεῖ.

Μετάφραση: ΛΑΜΠΡΟΥ ΖΙΩΓΑ

ΤΙΛ

ΜΟΝΑΔΙΚΗ ΣΤΙΓΜΗ

(διήγημα)

Ναί, λοιπὸν ἦρθε στὸ σπίτι μας ἕνας ραβδοσκόπος νὰ δεῖ, νὰ πεῖ, ἂν ὑπάρχει σ' ἐτοῦτο δῶ τὸ μέρος νερό. Αὐτὸ ἔγινε τὶς τελευταῖες μέρες τοῦ Σεπτέμβρη. Τότε ποὺ μακραίνουν τ' ἀπομεσήμερα. Μιὰ αἰφνιδια σιγαλιὰ τριγύρω σὰν νὰ κάθεται παντοῦ μιὰ πελώρια Σφίγγα καὶ φέροντας τὸ δείχτη κοντὰ στὸ στόμα, νὰ προστάζει ἡσυχία. Καὶ μακραίνει ὁ ὕπνος, μακραίνουν τὰ ὄνειρα, ὁ ἥλιος μελιστάλαχτος τσιμπάει οἐ μικρὲς ἐστίες τὸ μυαλό μου.

Μὰ ἐγὼ τί ἔχω; Τρομάζω νὰ συγκεντρώσω τὸ μυαλό μου. Πῶς νὰ λευτερωθῶ; Πῶς νὰ γράψω πράγματα ποὺ ριζοθέμελα μ' ἐσυγκίνησαν, ποὺ σύγχρονα εἶδα τὸ σῶμα μου νὰ σπαράζει χάμω σ' αὐτὴ τὴ γῆ τὴν ἄνυδρη μέχρι ἀπελπισίας, κι αἰτία ἦταν τὸ λόγια του ποὺ βγαίναν ἀπὸ τὰ βάθη τῆς γῆς ξελαμπικαρισμένα καὶ νὰ κλᾶνε, νὰ κυλᾶνε πάνω σ' ἐτούτη ἐδῶ τὴ γῆ, τὴν στέρφα κι ἀναθυμᾶμαι ἄλλες στιγμὲς τὸ πόση εὐτυχία μοῦ στράγγισαν φιδωλὰ - φιδωλά, μὰ γίνεται ρυάκι καὶ τρέχει, τρέχει, καὶ πάλι ἡ ἴδια εὐτυχία γύρω ἁπλώνεται καὶ λύνει τὴν πλεξούδα της ἡ φύση, κι' ἁπλώνονται τριγύρα τὰ μαλλιά της ὁλοπράσινα, καὶ καρπίζει ἡ ροδακινιά, καὶ λιγώνουν οἱ λωτοί, καὶ ἡ χαμερπὴς ἄγρια φράουλα σοῦ μαζεύει στὸ στόμα ἕνα γλυκὸ σάλιο ὁλοστρόγγυλο νὰ τὸ πιεῖς.

Πῶς νὰ λευτερωθῶ ποὖχω μέσα μου βουνὸ στέρεο τὰ λόγια του τὰ πικρά. Κι' αὐτός, τὸ ξέρει πὼς ἐγὼ νύχτα - μέρα σκέφτομαι. Πολεμάω νὰ δικαιολογήσω καταστάσεις. Ὄχι!! Δὲν εἶναι καιροσκόπος! Κι' ὅλα λάμπουνε σ' αὐτὸν σάν, σάν...

Λιμπίζομαι τὶς ἀνησυχίες κοριτσιοῦ δεκαπενιάχρονου καὶ περπατάω πάνω - κάτω στὸ δωμάτιο τὸ νησιώτικο. Εἶναι ντόμπρος; Εἶναι ἀληθινός; Ὄχι!! Εἶναι καιροσκόπος.

—Γιὰ ποιόν μιλᾶς;

—Γιὰ τὸ ραβδο... Ὄχι, ὄχι γιὰ κάποιο ἄλλο! Νὰ νὰ ἔβλεπες τὸ ραβδοσκόπο! Ἦταν σαρανταεφτὰ χρονῶ καὶ τὰ μούσκλια στὴ θέση τους. Ἄντρας τῶν ἀντρῶνε! Καὶ λοιπὸν αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, ἀφοῦ καθήσαμε, ἤπιαμε καφέ, φάγαμε παγωτό, καιρὸς γιὰ δουλειὰ πιά! Ζήτησε ἕνα σύρμα. Ψάξαμε ἀπὸ δῶ, ἀπὸ ἐκεῖ, βρήκαμε τὸ σύρμα. Τὸ λύγισε κι' ἔφτιαξε ἕνα γ μὲ τὶς πάνω ἄκρες του γυριστές.

Ὅλοι οἱ ἄντρες φύγανε. Πῆγαν νὰ σταματήσουν, ὄχι, νὰ ἐξακολουθήσουν τὸν ἀναβαλλόμενο. Ἔμεινα μόνη μου ἐγὼ πλάϊ στὸν ἄνθρωπο, γεμάτη ρίγη, φαγοῦρα, σὰν τὴ γέρικη φοράδα ποὖχει ἀντίκτυ της ἕνα, τί ἕνα; τίποτα!

Διακαὴς ὁ πόθος μας νὰ βροῦμε νερό, κι' ἔτυχε τώρα, τώρα ποὺ τρίβετ' ἡ καρδιά μου σὰν ξερὸ χῶμα.

Τὸ λέω χώματα, χώματα, μοὔλεγε καὶ σὰν νὰ τὸν βλέπω νὰ σκύβει νὰ χουφτώνει λίγο χῶμα καὶ νὰ τὸν ἀκούω ν' ἀπαγγέλει...

—Ποιός; ὁ ραβδοσκόπος;

—Ποιός ραβδοσκόπος; Ἐκεῖνος ὁ ἡμίθεος. Μὰ δὲν καταλαβαίνεις; Πάντως μὴ μὲ διακόπτεις, μὴ μὲ ρωτᾶς, χάνω τὸν εἱρμό μου... Νοιώθω σάν, δὲν ξέρω, ὑπάρχω ἐγώ; Ὑπάρχω;

—Τί παραδέχομαι;

—Αὐτά!

—Καταδικάζω τὶς καμένες φωλιὲς τῶν περιστεριῶν.

—Τί ἀγαπῶ;

—Ὅτι παραδέχομαι...

Κύκλος. Ἀξεδιάλυτος κύκλος. Νοιώθω σὰν χαμένη. Φεύγω! Ἀπομακρύνομαι ἀπὸ τὰ σημερινά. Τρέχω... Τρέχω... Ἄχ, τὸ πουλάρι τῆς φαντασίας τρέχει πρὶν ἀπὸ μένα. Ἔφτασα στὸ γκρεμό. Ἀπὸ τί μελισσολόϊ ξεραμένο βρῆκε τέτοιες λέξεις; Μ' ἔθιξε. Μὲ κατασπάραξε.

Φώναξε τά σκυλιὰ νὰ ξεκαθαρίσουν τὸν τόπο. Τὸν ἀφιλότιμο. Τὰ θεομπαίχτ(! Ὄχι, ὄχί! Τὸν θεοπλέχτη θἄλεγα!

—Καὶ τί σχέση ἔχει αὐτὸς κι' ὁ ραβδοσκόπος;

—Καμία, δηλαδὴ ἔχει καὶ παραέχει. Ἄσε με τώρα θέλω νὰ πῶ γιὰ τὸν ραβδοσκόπο. Ναὶ λοιπὸν τὸν εἶδα ἀπὸ πάνω ἀπ' τὴ μάντρα ν' ἀρχίζει ἕνα, δύο, τρία, βήματα γερά, καὶ νὰ κατεβαίνει κάτω πρὸς τὸ σπίτι.

Ἐγὼ τὸν ἀκολουθοῦσα ἕνα, δύο, τρία βήματα τριπλὰ μὲ τὴν ψυχὴ στὸ στόμα. Ξάφνου βλέπω τὸ γ ποὺ βάσταγε μὲ τὰ δυό του χέρια, νὰ γυρίζει ἀργὰ - ἀργὰ κι' ὅσο κατέβαινε αὐτὸς οἱ κινήσεις τοῦ γ δυναμώνανε... Δὲν ἤξερα, περίμενα, ὁπότε τὸν ἀκούω:

—Ἔχει νερό, πολὺ νερό, νὰ δοῦμε ἐδῶ!

Καὶ γύριοε ἀπὸ τὴν πλάγια πλευρὰ τοῦ δρόμου.

Ἐν τῷ μεταξύ, ἐγώ, ποὖχα παρακολουθήσει κι' ἔβλεπα τώρα τὸ οὖρμα νὰ γυρνάει σὰν τρελλό, σὰν τρελλὴ κι' ἐγὼ ἄρχισα τὶς φωνές:

—Γιάννη, βρὲ Γιάννη, τρέχα! Ἔλα γὰ δῆς τὸ νερό!

Ἔλυσα τὰ μαλλιά μου, ξεμανικώθηκα, βάσταγμα τὴν καρδιά μου καὶ χρῶμα, τί χρῶμα, ἄσπρη, πανιασμένη, ἄφηνα τὶς φωνὲς νὰ φεύγουν πρὸς ὅλες τὶς κατευθύνσεις. Φτάνουν ὅλοι, ὁ Γιάννης, ὁ Παντελῆς, ὁ Βρασίδας, ὁ Ἀντώνης... Περίεργοι νὰ δοῦν. Ἐγὼ μπῆκα μπροστά.

—Νά, κοπᾶτε!

Ὁ ραβδοσκόπος μὲ τὸ γ προσπαθοῦσε νὰ συγκεντρώσει τὶς γύρω ροές, γιὰ νὰ βρεῖ ποῦ ἔπρεπε νὰ ἀνοιχθῆ τὸ πηγάδι. Στὴν ἀρχὴ κανένας δὲν ἔδειξε πίστη.

—Μὰ πῶς τὸ κρατᾶς;

—Κρατάω τὶς δύο διχάλες τοῦ γ.

—Καὶ γυρίζει μόνο του; ρώτησε ὁ Ἀντώνης.

—Κύριε Γιάννη ἔχετε μιὰ πένσα ἢ μιὰ τανάλια;

—Ναί, ἀμέ;

—Ἐλᾶτε πᾶστε μ' αὐτὴν τὴν ἄκρη τοῦ γ. Πιᾶστε την γερά, ἔ;

—Μπρέ! Στάσου μωρέ, μοῦφυγε. Κάτσε νὰ τὸ γαντζώσω στέρεα.

—Ἔλα κυρ-Γιάννη, μούσκλια δὲν ἔχεις;

—Μὸ γυμναομένο σῶμα δὲν ὑπάρχει. Εἶπε ὁ Ἀντώνης καὶ τὸ γάντζωσε στέρεα.

Καὶ τότε ἄρχισε νὰ γυρνάει τὸ γ ουμπαρασύροντας καὶ τὴν τανάλια, τὸ Γιάννη καὶ τοὺς ἄντρες ποὺ χάζευαν...

—Στὰ πόσα μέτρα;

Τοῦ πέταξε ὁ Γιάννης.

—Μπορῶ νὰ σοῦ πῶ...

Τοῦ ἀπάντησε ὁ ραβδοσκόπος.

Ἔβαλε δύο οἴδερα, δύο κομμάτια σιδερένιους σωλῆνες ποὺ χαχάνιζαν μέσ' στὸν κῆπο, σημάδι γιὰ τὸ ποῦ θ' ἀνοίξει τὸ πηγάδι, καὶ ζήτησε ἕνα σῦρμα μακρύ. Βρῆκε καὶ τὸ σῦρμα τὸ μακρύ, κι' ἄρχισε νὰ μετράει τὸ ἔδαφος, μὰ δὲν θυμᾶμαι πῶς... Τί μέτραγε; Τί ἔβλεπε; Τί βλέπαμ' ἐμεῖς; Ἀνατριχιασμένοι, σὰν τὰ κακόρια ποὺ ἀνακαλύπτουν καινούργιο φαΐ...

—Ἐδῶ θὰ γίνει τὸ πηγάδι!

Εἶπε ὁ Γιάννης.

—Τί λὲς ρὲ Γιάννη; Μέσ' στὴ πόρτα; Λίγο πιὸ μέσα...

Τοῦ εἶπε ὁ Ἀντώνης.

—Ἐγὼ λέω ἐδῶ, κάτω ἀπὸ τὰ δέντρα. Θὰ τὸ φτιάσουμε μὲ πέτρες, θἄχει καὶ κουβάδες καὶ ντράγκ ντρούγκ θ' ἀνεβάζει τὸ νερό, ἕνα δροσερὸ νερό, ποὺ θἄναι τὸ πιὸ καλὸ νερὸ τῆς περιοχῆς. Θὰ κάνω καὶ μιὰ γούρνα, ἀκοῦς; Μιὰ γούρνα ἔτσι θἄναι, σὰν δυὸ παλάμες κοντὰ - κοντά, ναὶ ἔτσι. Χρειάζεται ἡ γούρνα, μὴ νομίζεις. Ναί, ἐκεῖ θὰ πλέναμε τὰ χόρτα, τὰ φροῦτα, τὰ πό...

—Μπαροῦφες λές!

Αἰφνίδια ἔννοιωσα ἕνα κέντρισμα. Χωρὶς τίποτα ν' ἀλλάξει ἀπὸ τὴν συνιροφιά, ἐγὼ ἔφυγα νοερά. Στήθηκα μέσα σ' ὅλους ἀλλὰ ἡ ψυχή μου λὲς καὶ γύρεψε γνωστὰ μονοπάτια τῆς ἀνάμνησης, τῆς λαβυρινθώδους κατασκευῆς ἀπὸ γεννησιμιοῦ μου. Κι' εἶδα ἀπὸ κεῖ ψηλά! εἶδε ἡ ψυχή μου, γιὰ μιὰ στιγμή, μοναδικὴ στιγμή... Λὲς κι' ἡ εὐτυχία τῆς νερένιας μας ὑπόστασης νὰ μὲ ζητάει ὁλόκληρη γιὰ νὰ χαρῶ.

Ἔφερα στὸ μυαλό μου τὸν ἡμίθεο. Ἀνακάλεσα τὴν προσβολή. Γιατί; Λυγίζω. Πάει νὰ σπάσει ἡ μηχανὴ ποὖχω μέσα μου.

Πῶς θἄβρω ἀλλοῦ νὰ ἀκούσω ποίηση; Πῶς;

Πῶς μέσα στὸ θερμὸ καμίνι θ' ἀνοιχτεῖ πέλαγος ὁλόδροσο ποὺ μόνο αὐτὸ θὰ μέ κρατήσει στὴ ζωή...

Λοιπὸν ποὺ λές, ἦταν τόση ἐπιθυμία μου νὰ βροῦμε νερὸ νὰ ξέρω πῶς ἡ γῆ κάτω ἀπ' τὰ πόδια μου ἦταν ὑγρή, πῶς χιλιάδες νεραϊδογνέματα ἐκεῖ, μέσα στὴ γῆς, διαρκῶς δουλεύουν καὶ φτιάχνουν ρυάκια, αὐλάκια, ἑνώνονται, γίνονται χείμαρροι, ποταμοὶ ὑπόγειοι, κι' ἀνατριχιασμένη περίμενα...

Ὅπως ὁ ραβδοσκόπος, ἤξερε μέτραγε ἀλάθητα τὴ γῆ, τούτη τὴ γριὰ σεισμογενῆ ὕπαρξη ποὺ θέλει μελέτη γιὰ τὰ κάθε της τερτίπια...

Πῶς ἔφτασ' ἐδῶ; Τί θέλω νὰ πῶ;

Τὸ πηγάδι ποτὲ δὲν ἄνοιξε κι' οὔτε ποτὲ θ' ἀνοίξει...

Ἡ μᾶλλον μὲ τὸ καιρὸ θὰ δείξει τὰ σπλάχνα τῆς γῆς. Σκύβω, τὴ φιλάω. Εὐχαριστῶ τὸ θεό. Κι' αὐτὸς μὲ πιάνει ἀπ' τ' αὐτὶ καὶ λέει:

— Ἔλα σήκω, ἐπάνω, λύσε τὴν καμπούρα σου, ὀρθώσου, πᾶμε νὰ κοιτάξουμε. Ἢ ὄχι, πᾶμε ν' ἀκούσουμε Σεφέρη τὸν Ἑλληνικό, καὶ τὸν Αἰγαιοπελαγίτη Ἐλύτη. Ἐκεῖ θὰ πιοῦμε τὸ νέκταρ τῆς παγκόσμιας ποίησης, ποὺ σὰν τ' ἀγριολούλουδο πετάει ἐδῶ κι' ἐκεῖ τοὺς σπόρους του...

ΠΑΝ. Κ. ΚΑΤΣΙΡΕΛΟΥ.

ΤΟ ΜΥΣΤΙΚΟ ΤΟΥ "ΚΑΠΕΤΑΝΙΟΥ,,

(διήγημα)

Ποιός θαλασσινὸς ἢ στεργιανὸς δὲν ἤξερε πιὰ τὸ Ρόκο, τὸν κουλοχέρη, τὸ Μυτιληνιὸ ψαρά, τὸν «καπετάνιο» γείτονά μου; Ὅλοι τὸν ξέρανε τώρα, ὅλοι στεκότανε στὸ μουράγιο ἢ μέσα ἀπὸ τὶς βάρκες τους καὶ τὸν χάζευαν στὴ δουλειά του, ἐπειδὴ πάντα στὸ λιμάνι ψάρευε, ποὺ τὸ Λιμεναρχεῖο ἔκανε τὰ στραβὰ μάτια γιὰ δαῦτον, γιατὶ ἔξω δὲ θὰ μποροῦσε νὰ κουμαντάρει τὴ σαραβαλιασμένη βάρκα του ἂν τὸν ἔπιανε καμιὰ ξαφνικὴ φουρτούνα.

Ἦταν ἰδιότυπος ψαρὰς ὁ Ρόκος κι ἀλλόκοτος, ποὺ τέτοιον δὲ θά 'βλεπαν ὅλες τὶς θάλασσες νὰ ἔψαχναν, ὅλες τὶς ἀκρογιαλιές. Αὐτὸς εἶχε τὸ μοναδικὸ δικό του τρόπο νὰ πιάνει κεφαλόπουλα. Καὶ τὸ παράξενο ἤτανε, πὼς τέτοιο σόι ψάρεμα οὔτε κι αὐτοὶ πού 'χαν τὰ δυό τους χέρια δὲ θὰ μποροῦσαν νὰ κάνουν. Ὄρθιος στὴ βάρκα του, στὸ κουλό του (τοῦ 'λειπε ἡ παλάμη τοῦ δεξιοῦ του) εἶχε μαγκωμένο στὴ μασχάλη ἕνα μακριὸ καλάμι, ποὺ μιὰ μισινέζα ἴσαμε πέντε μέτρα κρεμόταν ἀπὸ τὴν κορφή του. Στὴν ἄλλη ἄκρη τῆς μισινέζας μιὰ μεγάλη σαλαγκιὰ μὲ τρία ἀγκίστρια σερνότανε στὸ νερὸ καθὼς αὐτὸς κωπηλατοῦσε μαλακὰ μὲ τό 'να χέρι, τὸ γερό του ἀριστερό, πότε τό 'να κουπί, πότε τ' ἄλλο. Μόλις ἔβλεπε τὸ κοπάδι τὰ κεφαλόπουλα, ἄφηνε τὰ κουπιὰ καὶ ἔπιανε τὸ καλάμι καὶ μὲ μιὰ κίνηση μαστορικὴ τίναζε τὴ σαλαγκιά. Ὕστερα, ἀπότομα, τὴν ἔσερνε ἀριστερὰ - δεξιὰ χωρὶς νὰ ξενερίζει τὸ ἐργαλεῖο καὶ πάντα ἕνα ἢ δυὸ ψάρια κάρφωνε ἀπὸ τὸ μάτι, ἀπο τὴν κοιλιά, ἀπο τὴ ράχη, ἀπὸ τὴν οὐρά. Ἔβαζε τότες τὸ καλάμι στὰ σκέλια του, χούφτιαζε τὸ ψάρι, τό 'φερνε στὸ στόμα καὶ μὲ τὰ δόντια τὸ ξαγκίστρωνε. Ἄλλες φορὲς πάλι ἔπιανε τὸ καμάκι πού 'χε καὶ τὸ τίναζε μὲ τέτοια δεξιοτεχνία, ποὺ θὰ τὸν ζήλευε κι ὁ καλύτερος φαλαινοθήρας.

Ὅλοι, λοιπόν, τὸν παρακολουθοῦσαν τὸν καλὸ ψαρὰ τοῦ λιμανιοῦ, μὰ κι ὅλοι τὸν ξέρανε γιὰ κακό, ἰδιότροπο, τζαναμπέτη. Κι αὐτός, αὐτό, δὲν τό 'κρυβε, τ' ἄφηνε νὰ τὸ πιστεύουν. Ἄνθρωπος δὲν τὸν πλησίαζε. Μετὰ τὸ ψάρεμα πήγαινε ὁ Ρόκος σ' ὅποιον διάλεγε — μπακάλη, φουρνάρη, ἔμπορο — ἄνθρωπο ποὺ ὁπωσδήποτε θά 'χε νὰ πληρώσει καὶ μὲ τὸ ἔτσι θέλω τοὺς πουλοῦσε τὰ ψάρια του ἀκριβοπληρωμένα. Ἀλίμονο σ' ἐκεῖνο ποὺ θὰ τοῦ ἀρνιότανε. Τὸν κοίταζε ἄγρια, τὸν σκυλόβριζε καὶ τὸν ἔφτυνε. Οἱ ἄλλοι ἔμεναν ἀποσβολωμένοι μὲ τὸ θράσος του, ἴσως ἐπειδὴ 'ταν ἀνάπηρος — ἕνας «ἥρωας πολέμου» νόμιζαν — κι ἂς ἔκαναν πὼς δὲν καταλάβαιναν, πὼς δὲν ἤτανε θυμωμένοι, ἴσως κι ἀπὸ πανικό, ἀφοῦ κι ὅλη του ἡ θωριὰ σοῦ 'φερνε τότε δέος. Ἦταν ἕνα ὄμορφο θεριό, ἕνας ἄντρακλας γερός, δυνατός, ποὺ μὲ τοὺς τρόπους του ἔδειχνε πὼς εἶχε συνείδηση τῆς δύναμής του, πὼς ἤξερε νὰ χρησιμοποιεῖ τὴ δύναμή του. Στὸ χοντρὸ κεφάλι του, τὸ καβουράκι στραβὰ φορεμένο, μὲ γύρω - γύρω ψαρὰ πυκνὰ μαλλιά, ἔκρυβε τὸ καύκαλο τῆς κάτασπρης ὑπόλοιπης φαλάκρας του, ποὺ δὲν τὴν ἔβλε-

πε ἥλιος. Τὸ μοῦτρο του στρογγυλό, φεγγαρίσιο, τραχιὰ ἡλιοκαμένο, μὲ φρύδια δασιά, ποὺ σκέπαζαν δυὸ μεγάλα λαμπρὰ μαῦρα μάτια, μὲ μάγουλα κόκκινα, ὅλο ζωὴ κι ὑγεία, μὲ παχιὰ μουστάκια καὶ στόμα μεγάλο μὲ χοντρὰ χείλια καὶ δόντια κάτασπρα, τοῦ 'δεινε μιὰ ἔκφραση ὅλο μίσος. Αὐτὸ τὸ κεφάλι ϑιδωμένο πάνω σ' ἕνα σϑέρκο χοντρὸ σὰ λύκου, στηριζότανε σ' ἕνα κορμὶ ἴσιο, σπαθάτο, μεγαλόσωμο, μὲ πλάτες, χέρια καὶ πόδια γίγαντα, σκεπασμένο μὲ παλιόρουχα, γεμάτα λεκέδες τῆς ϑάλασσας. Κι ὅταν τὸ καλοκαίρι στὴ ϑάρκα του στεκόταν μ' ἀνοιχτὸ πουκάμισο, τὸ μαλλιαρό του στῆϑος δὲν ἦταν ἀνθρώπου, ἤτανε γορίλα. Ἀπὸ μακριὰ ἔμοιαζε σὰν ἕνας ϑεός. Μάλιστα σὰν βουτοῦσε τό καμάκι, ἤσουνα σίγουρος πὼς ἔϑλεπες ἕνα ζωντανὸ κουλὸ Ποσειδώνα, καπελωμένο, ὅλο φούρκα κι ἀγριάδα. Ὅμως κανεὶς δὲν ἤξερε πὼς ἔπαιζε ϑέατρο, κανεὶς δὲ φανταζότανε πὼς αὐτὸ τὸ «τρομαχτικὸ», τ' «ἄγριο» καὶ «κακὸ θηρίο», οὔτε τρομαχτικὸ ἦταν, οὔτε ἄγριο, οὔτε κακό. Καὶ δὲν τό 'ξερε, γιατὶ κανεὶς δὲν ἔμαϑε καὶ πῶς πραγματικὰ ἔχασε τὸ χέρι του, οὔτε ἡ κυρα - Λένη, ἡ γυναίκα του ἀποφάσισε ποτὲς νὰ μᾶς τὸ πεῖ. Τὸ μίσος του, λοιπόν, ἦταν, ὄχι γιὰ τοὺς ἄλλους, μὰ γιὰ τὸν ἑαυτό του: ἕνας «λεϑέντης» αὐτός, ποὺ πίστευε τὴν «ἀφεντιά» του σὰν «ξύπνιο μάγκα», ποὺ γύριζε καὶ μεθοῦσε καὶ χόρευε καὶ τά 'σπαζε ἄλλοτε κι «ὅλες οἱ ὁμορφονιὲς τὸν ϑέλανε» καὶ ξενοσπίτιζε, νὰ πάϑει τέτοια ζημιά; νὰ κάνει τέτοια γκάφα; νὰ χάσει τὸ χέρι του; Αὐτὸ δὲ ϑὰ τὸ συγχωροῦσε ποτὲς στὸν ἑαυτό του. Κι ἀντιδροῦσε μὲ τὸ νὰ δείχνει πὼς ἤτανε κακός. Ὅταν ὅμως τὰ κατάλαϑα γὼ ὅλα, τότες ἄλλαξαν κι ὅλα.

Σὰν ἤρϑανε κι ἐγκαταστάϑηκαν ἐδῶ μὲ τὴν «κυρά» του ἀπὸ τὸ «Πλουμάρι», ἀπέναντί μας καϑήσανε. Ἡ μάνα μου ὅταν ἤϑελε νὰ πεῖ γιαυτόν, ἔλεγε «ὁ καρσινός», οἱ ἄλλοι «ὁ κουλὸς» κι ἐγὼ τὸν φώναζα «καπετάνιο» κι ἔϑλεπα πὼς κολακευότανε καὶ γιαυτὸ μοῦ φερνότανε μόνον ἐμένα φιλικά. Ἄλλωστε μ' εἶχε νὰ τοῦ διαϑάζω κάϑε μέρα καὶ τὴν ἐφημερίδα ποὺ ἀγόραζε χωρὶς νὰ ξέρει γράμματα. Ἤϑελε, ϑλέπετε, νά 'ναι κι ἐνήμερος «τῶν γεγονός»: τῶν φόνων, τῶν ἁπαγωγῶν, τῶν καυγάδων, τῶν κλεψιῶν, τῶν ϑιασμῶν κλπ. εἰδήσεων τοῦ ἀστυνομικοῦ δελτίου. Αὐτὰ μόνον τὸν ἐνδιέφεραν.

Γιὰ πολὺ καιρὸ καὶ γὼ νόμιζα πὼς τὸ χέρι του τό 'χασε στὸν πόλεμο: ἄκουγα νὰ λέει κάτι «ἀνδραγαϑήματα» κι ἱστορίες πολέμου. Ὅμως παρατήρησα πὼς ποτές του δὲν ἀνάφερνε καὶ τὸ συγκεκριμένο πάϑημα τοῦ χεριοῦ του. Κι ὅταν τὸν ρώτησα μιὰ μέρα, ἔκανε τὸν κουφὸ καὶ δὲν ἐπέμεινα, γιατὶ φοϑήϑηκα τὸ ξέσπασμά του.

Κάποια μέρα ὡστόσο, ἦρϑε ἕνας ἄλλος ψαρὰς νὰ τοῦ ζητήσει, δὲ ϑυμᾶμαι τί, καὶ φαίνεται ὁ κουλὸς ϑά 'ταν πολὺ ὑποχρεωμένος σ' αὐτόν, γιατὶ δὲν τὸν ἔδιωξε καὶ τὸν ἄφησε νὰ καϑίσει κι αὐτὸς παρέα μας νὰ πιεῖ καφὲ στὴν αὐλὴ τοῦ σπιτιοῦ του. Ἡ γυναίκα του, ποὺ ποτὲς δὲν τὴ φώναζε μὲ τὸ ὄνομά της καὶ τὴν ἔλεγε «Περμαϑιά», ἔφερε τὰ φλιτζάνια κι ὁ κουλὸς ἄρχισε νὰ διηγεῖται μιὰ ἱστορία, λέει, στὴ Σαλονίκη, ποὺ οἱ Σενεγάλοι μαῦροι ἀνθρωποφάγοι στρατιῶτες τοῦ Γάλλου στρατηγοῦ Σαράιγ, στὸν Πρῶτο Παγκόσμιο Πόλεμο, φάγανε ἕνα παιδὶ σκοτωμένο. Αὐτός, λέει, ὑπηρετοῦσε κεῖ μὲ τὴ μεραρχία Ἀρχιπελάγους τοῦ στρατηγοῦ Δημ. Ἰωάννου τὸ 1917–18. Τότε ὁ μουσαφίρης ψαρὰς τὸν ρώτησε:

—Τὸ χέρι σου, ἐκεῖ τό 'χασες, Ρόκο;...

Ὁ κουλὸς ἤτανε σὰ νά 'φαγε μαχαριά. Σταμάτησε νὰ λέει, δάγκωσε πρῶτα τὰ χείλια του, ὕστερα κατάπιε τὸ σάλιο του, τὸν κοίταξε μ' ἕνα ϑλέμμα ποὺ πρώτη μου φορὰ εἶδα στὰ μάτια του καὶ σηκώϑηκε ἀπότομα, μᾶς ἄφησε σύξυ-

λους καὶ χώθηκε στὴν κάμαρά του. Ἐκεῖ τὸν ἄκουσα ποὺ φώναξε — παράξενο κι αὐτό — τὴ γυναίκα του μὲ τ' ὄνομά της:

—Ποῦ 'σαι, μωρὴ κυρα Λένη;...

Κι ἐγὼ σκεφτόμουν ἐκεῖνο τὸ βλέμμα του. Ἦταν ἕνα βλέμμα ἄγριο, μοβόρικο, μὰ πού 'χε καὶ μιὰν ἱκεσία, μιὰ παράκληση. Σὰ νά 'λεγε: «κακομοίρη μου!... ἄχ!... ἄχ!... τί μοῦ ζητᾶς βρέ, κάτι ποὺ δὲν μπορῶ νὰ πῶ...».

Καὶ τότες κατάλαβα.

Τὸ πρωὶ πού 'βγαινε νὰ πάει στὸ ψάρεμα κατσούφης καὶ βρεθήκαμε φάτσα μὲ φάτσα, τοῦ 'πα:

— Ξέρω, μὲ δυναμίτη τό 'χασες τὸ χέρι σου, καπετάνιο!.. Δὲν εἶσαι ὅμως ὁ πρῶτος! Πολλοὶ τὴν πάθανε ἔτσι, χωρὶς νά 'ναι καθόλου βλάκες. Καὶ δὲν ἤτανε λόγος ν' ἀφήσεις τὸ νησί σου καὶ νά ρθεῖς σὲ μᾶς!...

Αὐτὸς στάθηκε μαρμαρωμένος μιὰ στιγμή. Ὕστερα μ' ἔσπρωξε παράξενα μαλακὰ κι ἔκανε πὼς ἤτανε βιαστικός, πολὺ βιαστικὸς νὰ φύγει στὴ δουλειά του. Μιλιὰ δὲν ἔβγαλε. Τὸ βράδυ ποὺ γύρισε, δὲν εἶχε ψάρια. Ποιός ξέρει ποῦ βολόδερνε!

Ὡστόσο αὐτὸ ἦταν: ἀπὸ τότες σταμάτησε τὸ ἀγριλίκι, σταμάτησε νὰ παρασταίνει τὸ ζόρικο, εἶχε γίνει ἀλλοιώτικος, εἶχε γίνει αὐτό, ποὺ πραγματικὰ ἤτανε. Καὶ τὴν κυρα - Λένη, «κυρα - Λένη» τὴ φώναζε πιά, ποὺ τώρα ἦταν ἀκόμα πιὸ εὐτυχισμένη ποὺ τὸν εἶχε κουλὸ μὰ καὶ μοναδικὰ καταδικό της καὶ «καλὸ» γιὰ ὅλους. Ποιός θὰ τὸ περίμενε;

Στὸ μεταξὺ ἄρχισε νὰ πιάνει καὶ σχέσεις μὲ τοὺς ἄλλους γειτόνους, νὰ μιλιέται, νὰ γίνεται κοινωνικός. Ἐμένα ὅμως μ' ἀπόφευγε, δὲ μὲ ἤθελε. Μάθαινε τὰ νέα τῆς ἡμέρας ἀπὸ αὐτοὺς καὶ δὲ μοῦ ξαναμίλησε, ὡς τώρα, πού 'ναι ἕνα γεροσάψαλο.

★

ΝΕΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ

ΚΑΤΩ ΣΤΟΥ ΓΙΑΛΟΥ ΤΗΝ ΑΚΡΗ

Κάτω στοῦ γιαλοῦ τὴν ἄκρη
στεκόταν ἕνα περιστέρι μοναχό.

Πλησίασα θέλοντας νὰ μάθω
τὴν ἀλήθεια γιὰ τὸν κόσμο μας.

Τὸ ρώτησα: καὶ κεῖνο
μὲ κοίταξε μὲ μάτια γεμάτα πόνο.

Καὶ μοῦ εἶπε: Γιὰ νὰ μάθω τὸν κόσμο
πρέπει νὰ ἰδῶ στὰ βάθη τῆς καρδιᾶς μου.

Τότε γύρισα πίσω
στὴ μικρή μου γειτονιά.

Κι ὡς μὲ εἶδαν ὅλα τὰ παιδιὰ μὲ ρω-
(τοῦσαν:
Τί ἔμαθα γιὰ τὸν κόσμο μας.

Κι ἐγὼ τοὺς ἀποκρίθηκα σκεφτικὸς
μὲ τὰ λόγια τοῦ περιστεριοῦ:

Πὼς σὰν θέλομε νὰ γνωρίσομε τὸν κό-
(σμο
πρέπει νὰ σκύψομε νὰ ἰδοῦμε τὰ βάθη
(τῆς καρδιᾶς μας.

ΣΤΑΜΑΤΗΣ ΓΙΑΝ. ΣΑΚΕΛΛΙΩΝ

Η ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ

Στὴν ἐποχὴ τούτη, ποὺ καταλύεται ἡ συνέχεια τῆς παράδοσης καὶ ποὺ ἀνοίγονται νέες προοπτικὲς γιὰ τὸν καινούργιο κόσμο, ἡ ἑλληνικὴ ἐπαρχία, παρὰ τὴν ἐγκατάλειψή της, κρατεῖ τὶς ἐπάλξεις ἀπόρθητες καὶ τὶς ἑστίες ἀναμμένες, προσφέροντας ἔτσι, ὄχι μονάχα τὴν καλύτερη δυνατὴν ὑπόσχεση, ἀλλὰ καὶ τὴν κίνηση γιὰ μιὰ οὐσιαστικὴν ἀνανέωση. Εἶναι μιὰ νέα ἄνθηση, μιὰ περίοδο νηφάλιας ἔξαρσης, ποὺ ἀνταποκρίνεται στὸ κρίσιμο μήνυμα τῶν καιρῶν καὶ ποὺ δίνει, ἀκόμα, καὶ τὶς ἀναγκαῖες ἀφετηρίες γιὰ ἕνα κίνημα, γιὰ μιὰν ἀναβλάστηση, ἀπ᾽ τὶς ἴδιες τὶς ρίζες τῆς ρωμιοσύνης, ἐνώπιον τοῦ μεγάλου αὐχμοῦ καὶ τῆς σύγχρονης ἐρήμου. Καὶ ἡ ἄνοιξη τούτη, ποὺ ἔρχεται σχεδὸν ἀθέατη, χωρὶς τὸν κενὸ θόρυβο καὶ τοὺς διαβρωτικοὺς προβολεῖς ποὺ ἀφυδατώνουν τὶς λεκτικὲς κατασκευές, παραμένει πάντα μιὰ σιωπηλὴ ἀνθοφορία, ποὺ ἐνθαρρύνει καὶ ποὺ προμηνύει, ἀλλὰ ποὺ δὲν τὴν ἀντιλαμβάνονται οἱ ἁρμόδιοι καὶ οἱ ἐπαΐοντες στὰ μεγάλα ἀστικὰ κέντρα. Ἔτσι, ἀφήνεται τὸ βάρος καὶ ἡ εὐθύνη στοὺς ὤμους τῶν ὀλίγων ἐρημιτῶν, αὐτῶν πού, μὲ τὴν πίστη τοῦ ἀσκητῆ, διακονοῦν τὴν ἐθνική μας ὑπόσταση, περπατώντας πάνω σ᾽ ἕνα τεντωμένο σκοινί, μόνοι καὶ περίπου ἀβοήθητοι, γιὰ νὰ μὴν ὑποκύψουμε, ὡς ἔθνος καὶ ὡς φυλή, στὴν ἐσωτερικὴ πτώχευση τῆς λευκῆς ἀβύσσου, ποὺ ἀνοίγεται μὲ τὴ βροχὴ τῆς ἀφθονίας στὴν καταναλωτική μας κοινωνία. Εἶναι μιὰ ἡρωικὴ πάλη (μὲ ὅλο τὸ βάρος τῆς λέξης), ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ συγκινήσει περισσότερο, νὰ μὴν ἀφήνεται μονάχα στὴν ἀντοχὴ αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων, γιατὶ ἀποτελεῖ ἴσως τὸ μεγαλύτερο κεφάλαιο γιὰ νὰ διαφυλάξουμε τὴ μνήμη καὶ τὴν ταυτότητά μας ἀνάμεσα στοὺς σύγχρονους λαούς. Γι᾽ αὐτό, ἀπ᾽ τὴ σκοπιὰ τούτη, ποὺ μένει ἀκόμα ὄρθια, ὑψώνουμε φωνὴ διαμαρτυρίας καὶ κρούομε τὸν κώδωνα τῆς ἐγρήγορσης, πρὶν ἀπ᾽ τὴν μάχη γιὰ τὸν ἐθνικό μας πολιτισμό, καλώντας τοὺς ὑπευθύνους νὰ συνειδητοποιήσουν, σὲ ὅλο τὸ βάθος καὶ σὲ ὅλη τὴν ἔκταση ποὺ ἐπιβάλλουν οἱ περιστάσεις, τὴν ἄφευκτη ἀνάγκη νὰ προσέξουν τὴν ἑλληνικὴ ἐπαρχία, νὰ τὴν ἀντιμετωπίσουν μὲ αὐξημένη συνείδηση εὐθύνης καὶ νὰ βοηθήσουν αὐτὲς τὶς φωτεινὲς ἐπάλξεις. Καί, ἀκόμα, νὰ ἰδοῦν τὸ μεγάλο μήνυμα ποὺ φέρει, τὴν ἄρρητη ἀποταμίευση ποὺ κρατεῖ πάντα ἀπείραχτη καί, τέλος, νὰ θυμηθοῦν πώς, ὅλα τὰ μεγάλα κινήματα γιὰ τὴν ἀνανέωση καὶ γιὰ τὴν κάθαρση τῆς παρακμῆς ξεκίνησαν, σχεδὸν πάντα, ἀπὸ αὐτὸ τὸ πολύτιμο καὶ ἀδαμαντόφρακτο κεφάλαιο ποὺ ἐναποθέτει ὁ λαὸς στὸν αὐχμηρὸ χῶρο τῆς ἐπαρχίας. Γιατί, διαφορετικὰ θὰ μείνουμε μὲ τὰ ἀγαθὰ τοῦ τεχνικοῦ ἔπους, θὰ γυρίσουμε πολὺ πίσω μὲ χορτασμένες κοιλιὲς καὶ ἴσως ἐποχούμενοι στὶς ἀστραφτερὲς λαμαρίνες, ἀλλὰ θὰ εἴμαστε κι ἐμεῖς ναυαγοὶ χωρὶς Ἰθάκη, θὰ ἔχουμε ἕνα ἄδειο δισάκκι στὸν ὦμο, ψάχνοντας γιὰ ἕνα φτωχὸ προσκέφαλο μὲ λίγα τριμμένα ἀνθρώπινα ὄνειρα. Καὶ δὲν θὰ μᾶς σώσουν οἱ λαμπρὲς παρελάσεις, τὰ μεταξωτὰ ἐνδύματα καὶ τὰ ἀποξηραμένα λόγια, ὅταν δὲν θὰ μποροῦμε νὰ συναντήσουμε τὸν Θεὸ καὶ τὰ βήματα τῶν ἀνθρώπων στὸν φθόγγο ἑνὸς κότσυφα τὴν ἐαρινὴ πρωία. Οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι, ποὺ δὲν παρασύρθηκαν ἀκόμα ἀπ᾽ τὸν ποταμὸ τῆς μετανάστευσης στὰ μεγάλα κέντρα, οἱ λίγοι ἀναχωρητὲς μὲ τὶς ἐγκαταλειμμένες σκῆτες ποὺ μποροῦν ἀκόμα νὰ ὀνειρεύονται, ποὺ δὲν ἔχασαν τὴν συνάντηση μὲ τὸν τόπο τους καὶ αὐτοὶ ποὺ πάσχουν νὰ κρατήσουν, μὲ τὰ χέρια τους, τὴν ζέουσα λάβα μὲ τοὺς ἀντικατοπτρισμοὺς τῶν κενῶν εἰδώλων τῆς ἐποχῆς μας, συνιστοῦν τὶς ζωντανὲς δυνάμεις ποὺ διαθέτουμε γιὰ τὴν ἀναμέτρησή μας μὲ τὸ μέλλον. Γι᾽ αὐτό, πέρ᾽ ἀπ᾽ τὶς ἄκαρπες καὶ τὶς ἀδάπανες διαπιστώσεις, πέρ᾽ ἀπ᾽ τὰ λίγα χειροκροτήματα, πρέπει νὰ

προχωρήσει, ἡ Κρατικὴ Ἀντίληψη, σὲ οὐσιαστικὴ πρόνοια, νὰ πάρει ἀποφασιστικὰ μέτρα καὶ νὰ ὀργανώσει, τὴν ὑποστήριξη πρὸς τὴν ἑλληνικὴ ἐπαρχία, μὲ εἰδικὰ κριτήρια καὶ μὲ εἰδικὸ πρόγραμμα. Καί, πρὸ παντός, εἶναι ἀνάγκη νὰ ξεκινήσει ἀπ' τὴν ἴδια τὴν ἑλληνικὴ ἐπαρχία, ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ἀπομένουν ἀκόμα στὸν τοπο τους, καὶ ὄχι ἀπ' τὰ γραφεῖα τῶν Ἀθηνῶν. Γιατί, δὲν χρειαζόμαστε τὴν στίλβουσα οὐδέτερη ζώνη τῶν ὀφφικίων, τῶν μεγαλόσχημων ποὺ ἔρχονται νὰ τοὺς χειροκροτήσουμε, ποὺ δὲν μποροῦν νὰ συλλάβουν αὐτὸ τὸ νόημα τῆς ἄνοιξης ποὺ αἰωρεῖται ἔξω ἀπ' τὰ τείχη τοῦ κλεινοῦ ἄστεως. Εἶναι καιρὸς νὰ μετρήσουμε, πάνω σὲ μιὰ πανελλαδικὴ κλίμακα ἱεράρχησης, τόσο τὴν εὐθύνη ποὺ ἔχουμε γιὰ τὸν σύγχρονο ἑλληνικὸ πολιτισμό, ὅσο καὶ τὶς δυνάμεις ποὺ διαθέτουμε γιὰ νὰ κερδίσουμε τὴν μάχη γιὰ τὴν διαφύλαξη τῆς ἐθνικῆς μας φυσιογνωμίας.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

★

Ο ΑΛΙΕΝΤΕ ΣΤΟΥΣ ΦΟΙΤΗΤΕΣ

«Ὁ φοιτητὴς πρέπει νὰ εἶναι ἕνας δυναμικὸς παράγων προόδου».

Ἡ Γκουανταλαχάρα εἶναι πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας Χαλίσκο, μεγάλο οἰκονομικὸ καὶ ἐμπορικὸ κέντρο τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τοῦ Μεξικοῦ. Ἐκεῖνο ποὺ τὴν κάνει ξακουστὴ εἶναι ὁ ὑπέροχος Καθεδρικὸς Ναός της τοῦ XVI αἰώνα.

Σ' αὐτὴ τὴν ἐπαρχιακὴ πρωτεύουσα, στὶς πρῶτες μέρες τοῦ Δεκέμβρη τοῦ 1972 — πόσα χρόνια πίσω ἀλήθεια —, ὁ προσκεκλημένος πρόεδρος τῆς «Ἀδελφῆς Δημοκρατίας» Ἀγιέντε, ἔδινε μιὰ ὁμιλία μπροστὰ στοὺς φοιτητές, καὶ λίγες ὧρες ἀργότερα στὴ μεγάλη πλατεία τοῦ Ἀρενὰλ — 30 χιλιόμετρα ἀπὸ τὴν Γκουανταλαχάρα — ἔδινε μιὰν ἄλλην ὁμιλία μπροστὰ στοὺς ἀγρότες καὶ τοὺς ἐργάτες.

Οἱ κόκκινες σημαῖες τοῦ Λαϊκοῦ Σοσιαλιστικοῦ Κόμματος ἀνέμιζαν. Οἱ φωτογραφίες τοῦ Σαπάτα βρίσκονταν παντοῦ καὶ τὸ ἐμβατήριό του ἀκουγόταν καθὼς αὐτὸς ὁ ἄνδρας λατρεύεται πάντα γιὰ τὸ «Σχέδιο τῆς Ἀγιαλὰ» καὶ τὴ φράση «ἡ γῆ εἶναι γιὰ κεῖνον ποὺ τὴ δουλεύει».

Μπροστὰ σ' ἕνα ἀπειράριθμο, ὅσο καὶ ἑτερογενὲς πλῆθος ἀπὸ φτωχοὺς ἀγρότες, εὔπορους κτηματίες, παλιοὺς Ἰνδιάνους, κι' ἀμέτρητα μέλη ἀγροτικῶν συνεταιρισμῶν καὶ κρατικῶν ὀργανισμῶν, ὁ «σύντροφος» Ἀγιέντε ἀπόδειξε πὼς δὲν ἤξερε νὰ συνεπαίρνει μόνο διανοουμένους, φοιτητὲς καὶ καθηγητὲς τοῦ Πανεπιστημίου, ἀλλὰ μποροῦσε νὰ καθηλώνει, νὰ ἐπικοινωνεῖ καὶ νὰ πείθει κάθε ἄνθρωπο ποὺ στεκόταν μπροστά του. Κι ὅσοι βρίσκονταν στὸ Ἀρενὰλ καθηλώθηκαν μ' εὐλάβεια θὰ μποροῦσε νὰ πεῖ κανείς.

Πρὶν λίγες ὧρες ἔκανε «μιὰ ἀπὸ τὶς ὡραιότερες ὁμιλίες τῆς ζωῆς του» στὸ Πανεπιστήμιο.

Ἀπὸ τὸ ὕψος τῶν χρόνων ποὺ πέρασαν κι ἀπὸ τὸ ὁκληρὸ βίωμα τῶν γεγονότων ποὺ ἀκολούθησαν, λέω, φίλε ἀναγνώστη, πὼς δὲν ἔχω διαβάσει πιὸ συγκινητικὸ κείμενο, οὔτε πιὸ σπαραχτικό.

Αὐτὸς ὁ λόγος ποὺ δὲν εἶναι ἀπὸ κείνους ποὺ ἐκφωνοῦνται ἀπὸ τὰ μπαλκόνια, γεμάτοι «θὰ» δίχως ἀντίκρυσμα, γεμάτοι ἀφορισμοὺς γιὰ τοὺς προκατόχους καὶ τοὺς ἀντιπάλους καὶ γεμάτοι αὐταρέσκεια γιὰ τὰ προσωπικὰ ἀνεπίτευκτα ἐπιτεύγματα, δὲν ἀποβλέπει στὸ νὰ ξεγελάσει καὶ νὰ παραούρει. Μὲ πόση λεπτότητα ἀντιμετωπίζει τοὺς φαύλους, μὲ πόση ἀγάπη καὶ ἰδανικὸ κοινὸ

νοῦ τὸν ἔσχατο «σύντροφο»! Τί τραγικὰ ἀντηχεῖ ἡ φράση του: «στὴ χώρα μου ...οἱ ἔνοπλες δυνάμεις ποὺ σέβονται τὸ νόμο καὶ τὴ λαϊκὴ θέληση...»!

Μετὰ ἀπὸ κάθε τελεία, ἔβλεπα μπρός μου τὴ θυσία του, τὴ συνέπειά του, τὴ σταθερότητά του. Ἔβλεπα τὴν προδοσία ποὺ τὸν ἄλεσε, τὸν ἐξολοθρεμὸ ποὺ ἀκολούθησε, τὸ βαθύτερο βάραθρο ποὺ μέσα του κύλισαν τὸ δίκιο, τὴν καλωσύνη, τὴν αὐτονόητη ὅσο καὶ ἀκυρίευτη ἀκόμη ἀνθρωπιά. Λέω πὼς πρέπει νὰ τὸ φοβόμαστε τὸ πολὺ φῶς γιὰ τὸ πολὺ σκοτάδι ποὺ πίσω του σέρνει.

Τώρα ποὺ οἱ κ α λ ὲ ς λέξεις ἔχουν γίνει εἰρωνικὲς καὶ ὁ κάθε βέβηλος μπορεῖ καὶ προσαγορεύεται «ἅγιος», πῶς νὰ ἀποκαλέσουμε τὸν Ἁγιέντε ποὺ ἦ τ α ν ὁ Μέγας καὶ ὁ Μάρτυρας!

Τοῦτο τὸ κείμενο τὰ μετάφρασα γιὰ ὅλους τοὺς Ἕλληνες φοιτητὲς καὶ μαθητές, μὲ ἀγάπη. Ἀνάμεσα στὴ Χιλή, τὴν Ἀφρικὴ καὶ τὴν Ἑλλάδα δὲν ὑπάρχει βέβαια ταύτιση. Ὑπάρχει ὅμως μιὰ ἐξόφθαλμη ὁμοιότητα.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τὸ βέβαιο εἶναι πὼς ἐκεῖνο τὸ πρωὶ στὶς 2 Δεκεμβρίου, στὴν αἴθουσα ἀκροάσεων τοῦ Ἰνστιτούτου Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Γκουανταλαχάρα, κάπου δύο χιλιάδες φοιτητὲς περίμεναν πὼς ὁ Σαλβαδὸρ Ἀγιέν - τε θὰ ἄναβε πυροκαῖες ἢ κάτι μόλις λίγο λιγότερο ἀπ' αὐτὸ μὲ τὴν ὁμιλία του. Κι' εἶναι ἀλήθεια πὼς στὴν ἀρχὴ ὑπῆρξε κάποια ἀπογοήτευση.

Δὲν ὑπῆρχαν στὰ λόγια τοῦ ἐπισκέπτη ἐντυπωσιακὸ χτυπητοὶ ἀφορισμοὶ γιὰ τὸν καπιταλισμὸ οὔτε προκλήσεις ποὺ θὰ ξεσήκωναν διαμάχες, οὔτε μυστικὲς συνταγὲς γιὰ νὰ κατασκευαστοῦν κοκτέϊλς Μολότωφ, οὔτε σχέδια ἀσφαλῆ γιὰ νὰ πραγματοποιηθοῦν κρατικοποιήσεις τραπεζῶν. Ὁ Ἁγιέντε μιλοῦσε ἤρεμος. Καὶ τὸ μόνο πρᾶγμα ποὺ ἦταν ἀληθινὰ κόκκινο σ' αὐτὴ τὴν αἴθουσα, ἦταν τὸ πρόσωπο τοῦ, καμένο ἀπ' τὸν ἥλιο τῆς διαδρομῆς ἀπ' τὸ ἀεροδρόμιο, ὅπου τὸν εἶχαν ἤδη ἡμέρες κάπου τριακόσιες χιλιάδες ἄτομα. Ἀλλὰ ὁ Ἁγιέντε πῆρε ὕψος.

Καὶ ἀμέσως μετά, μὲ ἐπιχειρήματα σαφῆ, μὲ μιὰ λογικὴ κοσμικοῦ μεγέθους, καὶ τὴν γνησιότητα ποὺ γεννιέται ἀπ' τὴν ἴδια του τὴν ζωή, καταχειρίστηκε τὸ ἀκροατήριο. Οἱ ψίθυροι καὶ τὰ τσιγάρα ἐσβήσαν. Καὶ στὰ δέκα λεπτὰ μιᾶς ὁμιλίας ποὺ θὰ διαρκοῦσε περισσότερο ἀπὸ μιὰ ὥρα, ὁ πρόεδρος τῆς Χιλῆς φάνηκε πὼς εἶχε τὴ δύναμη νὰ μαγνητίζει αὐτοὺς ποὺ τὸν ἄκουγαν. Ὁμιλητὴς ἐμπειρικός, παρενέβαλε κάποιο ἀστεῖο ἢ διηγόταν κάποιο προσωπικὸ ἀνέκδοτο. Καὶ ξαναγύριζε στὸ θέμα μὲ καινούργιες ἰδέες, γιὰ νὰ ἐκθέσει ἕνα σύνολο καταστάσεων καὶ γεγονότων καὶ νὰ προτείνει τρόπους λογικοὺς γιὰ τὴν ἀντιμετώπισή τους.

Γιὰ πολλοὺς νέους, αὐτὸ ποὺ ὁ Ἁγιέντε ἔλεγε («Τὴν ἐπανάσταση τὴν κάνουν οἱ ἀγρότες καὶ οἱ ἐργάτες. Ἡ ἐπανάσταση δὲν περνάει μέσα ἀπ' τὰ πανεπιστήμια») ἦταν μιὰ ἀναίρεση τῶν προσωπικῶν τους λεπτοθήκες. Ἀλλὰ καὶ σ' αὐτοὺς ἀκόμη στάθηκε ἀδύνατον ν' ἀντισταθοῦν σ' ἕναν ἄνθρωπο ποὺ ἦταν τὸ βίωμα τῶν λόγων του. Σ' ἕναν ἄνθρωπο ποὺ δὲν ἤθελε νὰ καταστρέψει τὸν κόσμο καὶ νὰ ξαναχτίσει ἕναν ἄλλον πάνω στὰ ἐρείπιά του. Ποὺ λύτρωνε τὸ καλό, καταδίκαζε τὸ κακὸ καὶ ἐπιζητοῦσε ἀπὸ τὴν αὐθεντικότητα ἐκείνων τοῦ νεανικοῦ κοινοῦ ποὺ τὸν ἄκουγε ἀπορροφημένο, τὴ βοήθεια γιὰ νὰ φτάσει ὥς τὶς ὁμάδες τὶς λιγότερο εὐνοημένες, ὥ αὐτοὺς ποὺ δὲν εἶχαν μπορέσει νὰ φθάσουν ὥς τὰ πανεπιστήμια, μέχρι τοὺς πιὸ ἀδύνατους. Καὶ ζητοῦσε ἀπὸ τοὺς φοιτητές, πάνω ἀπὸ κάθε τι, τὴν ποιότητα: Νὰ εἶναι ἀληθινοὶ σπουδαστές, νὰ ἀφιερωθοῦν στὴ σπουδὴ σοβαρά.

Ὑπῆρξε μιὰ ὁμιλία ἀληθομόνητη. Πολλὲς φορὲς τὰ χειροκροτήματα διέκοψαν

τὸν Ἀριέντε. Καὶ στὸ τέλος, ὅταν σταμάτησε τὸ αὐτοκίνητο τὸ κείμενο ποὺ θὰ διαβάσετε στὴ συνέχεια, τὸν ἔβγαλαν σχεδὸν ἀμέσως στοὺς ὤμους ἀπ' τὴν αἴθουσα. Ὁ Ἀριέντε δὲν εἶχε ἡττηθεῖ. Ὁ Ἀριέντε εἶχε πεθάνει.

ΜΑΓΙΑ — ΜΑΡΙΑ ΡΟΥΣΣΟΥ

Ἀγαπητὲ Πρόεδρε καὶ Φίλε,

Λουὶς Ἐτσεβερία,

Ὑπουργοὶ τῶν Σχέσεων τοῦ Μεξικοῦ καὶ τῆς Χιλῆς,

Κοινότητα Πανεπιστημιακή, καὶ μέσα σαυτὸν τὸν ὅρο ἐννοῶ καὶ χαιρετῶ ὅλους τοὺς ἐργάτες τῆς παιδείας, ἀπὸ τὸν πρύτανη αὐτοῦ τοῦ Πανεπιστημίου ὡς τὸν πιὸ ταπεινὸ ἀπ' τοὺς συντρόφους σπουδαστές.

Πόσο δύσκολο εἶναι γιὰ τὴν δύναμή μου νὰ μπορέσω νὰ ἐκφράσω ὅλα αὐτὰ ποὺ ἔζησα κι ἔνιωσα αὐτὲς τὶς σύντομες καὶ ἀπέραντες ὧρες τῆς συνύπαρξής μου μὲ τὸν μεξικανικὸ λαὸ καὶ τὴν κυβέρνησή του!

Ἠὼς νὰ μπορέσω νὰ ἐκφράσω αὐτὸ ποὺ ἐμεῖς, ἀποκλειστικοὶ ἐκπρόσωποι τῆς πατρίδας μας, δεχτήκαμε ἀπὸ γενναιόδωρη προσφορὰ καὶ σὰν σίγουρο καταφύγιο γιὰ τὸ λαό μας στὸ σκληρὸ ἀγώνα ποὺ ἔχει ἀναλάβει!

Ἐγώ, πιὸ πολὺ ἀπ' ὅλους, γνωρίζω πολὺ καλὰ πὼς αὐτὴ ἡ συμπεριφορὰ τοῦ λαοῦ τοῦ Μεξικοῦ γεννιέται ἀπ' τὴν ἴδια του τὴν προσωπικὴ ἱστορία.

Ἤδη ἔχει ἐδῶ μέσα ὑπενθυμισθεῖ πὼς ἡ Χιλὴ στάθηκε πλάι στὸν Χουάρες[1], τὸν ἄνδρα τῆς μεξικανικῆς ἀνεξαρτησίας, ποὺ ἀπλώθηκε σὲ ἀπέραντο πανηπειρωτικό. Καὶ πὼς καταναοῦμε τέλεια πὼς πέρα ἀπ' αὐτὴ τὴν κοινὴ ρίζα ποὺ ἄλλοτε ἀντιμετώπισε τοὺς κονκισταδόρες τὸ Μεξικὸ εἶναι ἡ πρώτη χώρα τῆς Λατινικῆς Ἀμερικῆς ποὺ τὸ 1938 χάρις στὴ δραστηριότητα ἑνὸς ἄνδρα ἐπιφανοῦς αὐτῆς τῆς γῆς καὶ τῆς Λατινικῆς Ἀμερικῆς ὁλόκληρης, τοῦ Προέδρου Λάζαρο Καρδένας[2], ἐθνικοποιεῖ τὰ πετρέλαια.

Γιαυτὸ ἐσεῖς ποὺ γνωρίσατε τὸ προδοτικὸ χτύπημα, θὰ πρέπει νὰ νιώσατε τὸ βαθὺ κάλεσμα τῆς πατρίδας μὲ ἕνα ἀνώτερο ἐθνικὸ αἴσθημα. Γιαυτὸ ἐσεῖς ποὺ πλατιὰ ὑποφέρατε ἀπὸ τὸν κλονισμὸ τῶν πληγωμένων ἀπὸ τὴν ἐθνικοποίηση συμφερόντων, γιαυτὸ ἐσεῖς, περισσότερο ἀπὸ ἄλλους λαοὺς αὐτῆς τῆς ἠπείρου, καταναοεῖτε τὴν ὥρα τῆς Χιλῆς, ποὺ εἶναι ἡ ἴδια μὲ κείνην ποὺ ἐσεῖς περάσατε τὸ 1938 καὶ τὰ ἑπόμενα χρόνια. Γιαυτὸ ἡ ἀλληλεγγύη τοῦ Μεξικοῦ γεννιέται ἀπὸ τὴν ἴδια της τὴν ἐμπειρία, καὶ διαγράφεται μὲ ἀδελφικὴ ὑφὴ ἀπέναντι στὴ Χιλὴ ποὺ σήμερα χαράζει τὸν ἴδιο δρόμο μὲ τὸ δικό σας ἐλευθεροτικὸ δρόμο.

Θέλω νὰ εὐχαριστήσω γιὰ τὰ λόγια του τὸν μηχανικὸ Ὀγκανάσιο Μόρα Λούνα, ἐξόνιματος τῶν καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Γκουανταλαχάρα. Τὸν καθηγητὴ Ἐνρίκε Ρομέρο Γκονσάλες στὸνομα τῶν πανεπιστημιακῶν ἀρχῶν, καὶ τὸν

1. Χουάρες Μπενίτο (1806 - 1872). Μεξικανὸς πολιτικός. Ἀρχικὰ ἦταν κυβερνήτης τῆς Ὀαξάκα. Ὅλη του ἡ ζωὴ ἦταν ἕνας ἀγώνας γιὰ τὶς συνταγματικὲς ἐλευθερίες. Πρόεδρος τῆς ἐλεύθερης κυβέρνησης, ὅταν ἔκανε πραξικόπημα ὁ Θουλοάγκα, μεταρρυθμιστὴς τῶν νόμων (1859) κατὰ τὸν Τριετὴ Πόλεμο (1858 - 1861) μπῆκε στὸ Μεξικὸ μὲ τὴν κανονικὴ του πιὰ κυβέρνηση. Λίγο ἀργότερα ἀναγκάζεται νὰ διεκθύνει ἀπὸ κοντὰ τὸν ἀγώνα ἐνάντια στὴ γαλλικὴ ἀνάμιξη καὶ τὸν αὐτοκράτορα Μαξιμιλιανὸ (1863). Μετὰ τὴν πτώση τοῦ αὐτοκράτορα ξαναεκλέγεται πρόεδρος (1867 καὶ 1871).

2. Καρδένας Λάζαρος: Μεξικανὸς πολιτικὸς καὶ στρατιωτικὸς καὶ δυὸ φορὲς πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας (1934 καὶ 1940). Γεννήθηκε τὸ 1895. Κρατικοποίησε τὰ πετρέλαια τὸ 1938 κι' ἔβαλε σὲ ἐφαρμογὴ τὴν ἀγροτικὴ μεταρρύθμιση.

σύντροφο Γκιγιέρμο Γκόμες Ρέγιες, πρόεδρο τῆς Φοιτητικῆς Ὁμοσπονδίας αὐτοῦ τοῦ Πανεπιστημίου.

Καλὰ ἔλεγε ὁ Πρόεδρος Ἐτσεβερία ὅταν ἐπέμενε πὼς αὐτὸ τὸ ταξίδι ἦταν ἀπαραίτητο γιὰ νὰ γνωρίσω τὴν ἐπαρχία, κι ὅταν διάλεγε τὸ Χαλίσκο, καὶ μοῦ μιλοῦσε γιὰ τὴν Γκουανταλαχάρα καὶ τὸ Πανεπιστήμιό της. Ἐγὼ τὸν εὐγνωμονοῦσα, καὶ τώρα — ποὺ εἶμαι ἐδῶ — τὸν εὐγνωμονῶ ἀκόμη περισσότερο. Γιατί, ναί, δεχτήκαμε τὴ θερμὴ συμπάθεια τοῦ μεξικάνικου λαοῦ, τῶν γυναικῶν του καὶ τῶν ἀνδρῶν του, ποὺ περισσότερο ἀπὸ κάθε τι ἄλλο σημαίνει πὼς μὲ τὸ νὰ βρίσκονται πλάϊ στὴ νεότητα καὶ νιώθοντας καθὼς αὐτή, ἔχουν τὸν ἴδιο παλμὸ καὶ μιὰ ἐναργὴ ἐπαναστατικὴ καὶ ἀντι-ιμπεριαλιστικὴ συνείδηση!

Ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ ἔφθασα κοντὰ στὸ Πανεπιστήμιο κατάλαβα ἀμέσως τέλεια τὸ πνεῦμα ποὺ τὸ διέπει, ἀπὸ τοὺς λόγους ποὺ εἰπώθηκαν γιὰ νὰ μὲ χαιρετήσουν μόνο καὶ μόνο ἐπειδὴ ἐρχόμουν σὰν ἀγγελιαφόρος τοῦ λαοῦ μου, κι ἀμέσως βρῆκα τὸν ὁρισμό του.

Αὐτὸ δὲν εἶναι ἕνα Πανεπιστήμιο παραδοσιακό. Αὐτὸ δὲν εἶναι ἕνα Πανεπιστήμιο ποὺ ἔκανε ἡ μεταρρύθμιση — γεγονὸς ποὺ εἶναι ἀρκετὸ γιὰ πολλὰ ἀπ᾽ τὰ Πανεπιστήμια τῆς δικῆς μας ἠπείρου. Ἐγὼ πιστεύω πὼς αὐτὸ ἐδῶ εἶναι ἕνα Πανεπιστήμιο στρατευμένο καὶ ἀφιερωμένο στὸ λαό, στὶς ἀλλαγές, στὸν ἀγώνα γιὰ τὴν οἰκονομικὴ ἀνεξαρτησία καὶ τὴν καθολικὴ ἐπικράτησή τους στοὺς λαούς μας.

Κι᾽ ἐπειδὴ κάποτε ὑπῆρξα κι᾽ ἐγὼ φοιτητής, πάνε πολλὰ χρόνια, φυσικὰ — μὴ μὲ ρωτᾶτε πόσα — ἐπειδὴ πέρασα ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο, ὄχι πρὸς ἄγρα τίτλου μονάχα. Ἐπειδὴ ὑπῆρξα πρόεδρος τῆς φοιτητικῆς ἕνωσης κι᾽ ἐπειδὴ διώχτηκα ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο, μπορῶ νὰ μιλήσω σὲ σᾶς τοὺς φοιτητὲς μέσα ἀπ᾽ αὐτὴ τὴν ἀπόσταση τῆς ἡλικίας. Γιατὶ ξέρω πὼς ἐσεῖς γνωρίζετε πὼς δὲν ὑπάρχει διαφορὰ καὶ διαμάχη τῶν γενεῶν: ὑπάρχουν νέοι ποὺ εἶναι γέροι καὶ γέροι ποὺ εἶναι νέοι καὶ σ᾽ αὐτοὺς τοὺς τελευταίους ἀνήκω ἐγώ

Ὑπάρχουν νέοι γέροι ποὺ δὲν καταλαβαίνουν πὼς τὸ νὰ εἶσαι φοιτητής, γιὰ παράδειγμα, εἶναι ἕνα ἐξαιρετικὸ προνόμιο μέσα στὴν ἀπεραντοσύνη τῶν χωρῶν τῆς ἠπείρου μας. Αὐτοὶ οἱ νεαροὶ γέροντες πιστεύουν πὼς τὸ Πανεπιστήμιο δημιουργήθηκε ἀπ᾽ τὴν ἀνάγκη νὰ κατασκευάσει τεχνικοὺς καὶ πὼς αὐτοὶ ὀφείλουν νὰ εἶναι ἱκανοποιημένοι ἀπόλυτα μετὰ τὴν ἀπόκτηση ἑνὸς ἐπαγγελματικοῦ τίτλου. Τοὺς ἀνεβάζει κοινωνικὰ καὶ — ἀλήμονο πόσο πραμτικὰ ἐπικίνδυνο εἶναι τοῦτο — ὁ κοινωνικὸς ἀρριβισμὸς τοὺς δίνει ἕνα ὄργανο νὰ κερδίζουν τὴ ζωή τους ἀπὸ τὴν ὑπόλοιπη πλειοψηφία τῶν συμπατριωτῶν τους.

Κι᾽ αὐτοὶ οἱ νέοι ποὺ εἶναι γέροι, ἂν εἶναι ἀρχιτέκτονες, γιὰ παράδειγμα, δὲν ἀναρωτιῶνται πόσες κατοικίες λείπουν στὶς χῶρες μας, καὶ πολλὲς φορές, δὲν ἀναρωτιῶνται οὔτε πόσες λείπουν στὴν ἴδια τους τὴν πατρίδα. Ὑπάρχουν σπουδαστὲς ποὺ μὲ ἕνα κριτήριο ἐλεύθερο, χρησιμοποιοῦν τὸ ἐπάγγελμά τους σὰν ἕνα ἔντιμο μέσον γιὰ νὰ κερδίσουν τὰ πρὸς τὸ ζῆν, σὲ συνάρτηση πάντα καὶ μὲ βασικὴ κατεύθυνση τὰ προσωπικά τους συμφέροντα.

Ὑπάρχουν γιατροὶ — κι᾽ ἐγὼ εἶμαι γιατρὸς — ποὺ δὲν καταλαβαίνουν ἢ δὲ θέλουν νὰ καταλάβουν πὼς ἡ ὑγεία ἀγοράζεται καὶ πὼς ὑπάρχουν χιλιάδες καὶ χιλιάδες χιλιάδων ἄνδρες καὶ γυναῖκες στὴν Λατινικὴ Ἀμερικὴ ποὺ δὲν μποροῦν νὰ ἀγοράσουν τὴν ὑγεία. Καὶ δὲ θέλουν νὰ καταλάβουν, γιὰ παράδειγμα, πὼς ὅσο μεγαλύτερη εἶναι ἡ φτώχεια τόσο περισσότερη ἡ ἀρρώστεια, κι᾽ ὅσο περισσότερη ἀρρώστεια ὑπάρχει τόσο μεγαλύτερη εἶναι ἡ φτώχεια καὶ πώς, παρ᾽ ὅλα αὐτά, ἂν καὶ καλὰ φροντίζουν τὸν ἀσθενῆ ποὺ ζητᾶ τὶς γνώσεις τους κερδίζοντας φήμη, δὲν σκέπτονται πὼς ὑπάρχουν χιλιάδες ἄνθρωποι ποὺ δὲν μποροῦν νὰ πᾶνε ὣς τὰ ἰατρεῖα τους νὰ τοὺς συμβουλευθοῦν, καὶ εἶναι λίγοι αὐτοὶ ποὺ ἀγωνίζονται γιὰ νὰ

δημιουργηθοῦν κρατικοὶ ὀργανισμοὶ ὥστε νὰ φτάσει ἡ ὑγεία στὰ πλατύτερα στρώματα τοῦ λαοῦ.

Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ὑπάρχουν καὶ δάσκαλοι ποὺ δὲν ἀνησυχοῦν ποὺ ὑπάρχουν ἑκατοντάδες χιλιάδων παιδιῶν καὶ ἐφήβων ποὺ δὲν μποροῦν νὰ πᾶνε σχολεῖο. Καὶ τὸ πανόραμα τῆς Λατινικῆς Ἀμερικῆς εἶναι ἕνα δραματικὸ πανόραμα μέσα στὴ σκιαγράφησή της ὀδυνηρῆς της πραγματικότητας.

Σχεδὸν ὅλοι οἱ λαοί μας, βρίσκονται περισσότερο ἀπὸ ἑνάμισυ αἰώνα μὲ πολιτικὴ ἀνεξαρτησία, ἀλλὰ ποιὰ εἶναι τὰ δεδομένα ποὺ καθορίζουν τὴν ἐξάρτησή μας καὶ τὴν ἐκμετάλλευσή ποὺ ὑφιστάμεθα; Ὄντας χῶρες δυναμικὰ πλούσιες, σ' ἕνα τεράστιο ποσοστὸ εἴμαστε λαοὶ φτωχοί.

Στὴ Λατινικὴ Ἀμερικὴ, ἤπειρο μὲ περισσότερους ἀπὸ διακόσια εἴκοσι ἑκατομμύρια κατοίκους, ὑπάρχουν ἑκατὸ ἑκατομμύρια ἀναλφάβητοι ἢ ἡμιαναλφάβητοι. Σ' αὐτὴ τὴν ἤπειρο ὑπάρχουν περισσότεροι ἀπὸ τριάντα ἑκατομμύρια καθ' ὁλοκληρίαν ἄνεργοι καὶ τὸ ποσοστὸ ἀνέργειας στὰ ἑξήντα ἑκατομμύρια ἂν ληφθοῦν ὑπ' ὄψη κι' ἐκεῖνοι ποὺ ἐργάζονται εὐκαιριακά. Στὴν ἤπειρό μας τὸ πενηντατρία τοῖς ἑκατὸ τοῦ πληθισμοῦ, καὶ κατ' ἄλλους τὸ πενήντα ἑπτά, διατρέφεται μὲ ὅρους κατώτερους τοῦ φυσιολογικοῦ Στὴ Λατινὴ Ἀμερικὴ λείπουν περισσότερες ἀπὸ εἰκοσιοχτὼ ἑκατομμύρια κατοικίες.

Κάτω ἀπ' αὐτὲς τὶς προϋποθέσεις ἀναγκάζεται κανεὶς νὰ ἀναρωτηθεῖ, ποιὸ εἶναι τὸ μέλλον τῆς νεολαίας; Γιατὶ αὐτὴ ἡ ἤπειρος εἶναι μιὰ ἤπειρος νεαρή. Τὸ 51% τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Λατινικῆς Ἀμερικῆς εἶναι κάτω τῶν εἰκοσιεπτὰ ἐτῶν, καὶ γι' αὐτὸ μπορῶ νὰ πῶ — καὶ μακάρι νὰ κάνω λάθος — πὼς καμιὰ κυβέρνησή — καὶ συμπεριλαμβάνω, φυσικά, καὶ τὴ δική μου κι' ὅλες τὶς προηγούμενες τῆς πατρίδας μου — δὲν μπόρεσε νὰ ἐξαλείψει τὶς μεγάλες ἐλλείψεις ἀπ' τὶς πλατειὲς μάζες τῆς ἠπείρου μας σ' ὅτι ἀφορᾶ τὴν ἔλλειψη ἐργασίας, τὴν διατροφή, τὴν κατοικία, τὴν ὑγεία. Ποιὸς ὁ λόγος λοιπὸν νὰ μιλᾶμε γιὰ διαλείμματα καὶ γιὰ ξεκούραση!

Μέσα σ' αὐτὸ τὸ πλαίσιο ποὺ τυλίγει καὶ περιορίζει τοὺς λαούς μας ἐδῶ κι' ἑνάμισυ αἰώνα, εἶναι λογικὸ νὰ ξεπηδοῦν, μέσα ἀπὸ τὸν πόνο καὶ τὰ βάσανα τῶν μαζῶν, οἱ ἀγῶνες γιὰ νὰ κυριευτοῦν ἐπίπεδα ψηλότερα ζωῆς καὶ ὕπαρξης καὶ παιδείας, ποὺ μὲ τρόπο ἀπάνθρωπο καὶ ἀντικοινωνικὸ τοὺς τὰ ἀρνιῶνται.

Ἂν σήμερα ἔχουμε τοὺς ἀριθμοὺς ποὺ ἐδῶ σᾶς ἀνέφερα, τί θὰ συμβεῖ, ἂν τὰ πράγματα δὲν ἀλλάξουν ὅταν ὁ πληθυσμὸς θὰ ἔχει φτάσει τὰ τριακόσια ἑξήντα ἢ ἑξακόσια ἑκατομμύρια ψυχές; Σὲ μιὰ ἤπειρο ὅπου ἡ δημιογραφικὴ ἔκρηξη εἶναι προορισμένη νὰ ἀντισταθμίζει τὴν ὑψηλὴ παιδικὴ θνησιμότητα, οἱ λαοὶ ἁμύνονται μ' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν τρόπο. Παρ' ὅλη τὴ μεγάλη θνησιμότητα ὁ πληθυσμὸς αὐξάνεται δυναμικὰ στὶς χῶρες μας, καὶ ἡ τεχνολογικὴ πρόοδος, στὴν περιοχὴ τῆς ἰατρικῆς, ἔχει ἀνεβάσει — μαζὶ καὶ μὲ τὴ βελτίωση τῶν ὅρων διαβίωσης — κι' ἔχει καλλιτερεύσει τὸ μέσο ὅρο τῆς ζωῆς μας, ποὺ, φυσικά, εἶναι πολὺ κατώτερος ἀπ' ὅτι στὶς χῶρες τοῦ βιομηχανικοῦ καπιταλισμοῦ καὶ τὶς σοσιαλιστικές.

Ἀλλὰ καμιὰ κυβέρνηση αὐτῆς τῆς ἠπείρου — δημοκρατικὲς ὑπάρχουν λίγες, ψευδοδημοκρατικὲς περισσότερες, ὑπάρχουν ὅμως κι' ἀρκετὲς δικτατορικὲς — καμιὰ κυβέρνηση δὲ στάθηκε ἱκανὴ νὰ ξεπεράσει τὶς μεγάλες ἐλλείψεις, ἂν καὶ πρέπει νὰ ἀναγνωρίσουμε, φυσικά, πὼς κατέβαλαν μεγάλες προσπάθειες, ἀναμφισβήτητα ἀξιέπαινες γιὰ κυβερνήσεις, καὶ εἰδικὰ ἐκεῖνες οἱ δημοκρατικές, ἐπειδὴ ἄκουνε τὴ φωνή, τὴ διαμαρτυρία, τὸν ἀγώνα τοῦ ἴδιου τοῦ λαοῦ ὥστε νὰ προχωρήσουν πέρα ἀπὸ τὴ μάταιη δοκιμασία, καὶ νὰ γίνει δυνατὸν αὐτὲς οἱ ἐλλείψεις νὰ μὴ συνεχίσουν νὰ βαραίνουν πάνω στὴν ὕπαρξή μας.

Καὶ γιατὶ συμβαίνει αὐτό; Γιατὶ εἴμαστε χῶρες μονοπαραγωγικές. Εἴμαστε οἱ χῶρες τοῦ κακάο, τῆς μπανάνας, τοῦ καφέ, τοῦ κασσίτερου, τοῦ πετρέλαιου ἢ τοῦ χαλκοῦ. Εἴμαστε οἱ χῶρες ποὺ παράγουμε πρῶτες ὕλες καὶ ποὺ εἰσάγουμε βιομηχανικὰ προϊόντα. Πουλᾶμε φτηνὰ κι' ἀγοράζουμε ἀκριβά.

Ἐμεῖς ἀγοράζοντας ἀκριβά, πληρώνουμε τὶς ὑψηλὲς ἀποδοχὲς ποὺ ἔχει ὁ τεχνικός, ὁ ὑπάλληλος καὶ ὁ ἐργάτης τῶν βιομηχανικῶν χωρῶν. Ἐπιπλέον, στὶς περισσότερες περιπτώσεις, καθὼς τὰ θεμελιώδη ἀγαθὰ βρίσκονται στὰ χέρια τοῦ ξένου κεφαλαίου, ἀγνοοῦνται οἱ πωλητές, δὲν ἐπεμβαίνουν στὶς τιμὲς οὔτε καὶ στὴν παραγωγή. Τὴν πεῖρα πάνω σ' αὐτὸ τὸ θέμα τὴν ἀποκτήσαμε ἐμεῖς μὲ τὸ χαλκὸ κι' ἐσεῖς μὲ τὸ πετρέλαιο.

Εἴμαστε χῶρες ὅπου τὸ μεγάλο κεφάλαιο ἀναζητᾶ, καὶ βρίσκει, μὲ ἔνοχα ὅσο κι' εὐάρεστα μέσα πολλὲς φορές, ἄτομα ποὺ δὲν θέλουν νὰ καταλάβουν τὸ χρέος τους ἀπέναντι στὴν πατρίδα, οὔτε ἔχουν τὴ δυνατότητα νὰ τὸ ἐκπληρώσουν.

Γιατί, τί εἶναι ὁ ἰμπεριαλισμός, σύντροφοι νεολαῖοι; Εἶναι ἡ συγκέντρωση τοῦ κεφαλαίου στὶς βιομηχανικὲς χῶρες ὅπου ξεπερνώντας τὴν ἰσχὺ τοῦ οἰκονομικοῦ κεφαλαίου ἐγκαταλείπουν τὶς ἐπενδύσεις στὶς οἰκονομικὲς μητροπόλεις γιὰ νὰ τὶς πραγματοποιήσουν στὶς δικές μας χῶρες καί, ὡς ἐκ τούτου, αὐτὸ τὸ κεφάλαιο ποὺ στὴ δική του μητρόπολη προσφέρει χαμηλὴ ἀπόδοση, ἀποκτᾶ ὑψηλὲς ἀποδόσεις στὶς δικές μας χῶρες. Κι ἐπιπλέον πολλὲς φορὲς οἱ ἐμπορικὲς συναλλαγὲς γίνονται ἀνάμεσα στὶς ἑταιρεῖες ποὺ ἐκεῖ δουλεύουν καὶ στὶς ἑταιρεῖες ποὺ τὶς πατρωνάρουν ἔξω ἀπὸ τὰ δικά μας σύνορα. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, εἴμαστε χῶρες ποὺ δὲν ὠφελούμεθα ἀπὸ τὴν ἄνοδο τῆς δικῆς μας παραγωγῆς καὶ αὐτὴ ἡ ἤπειρος ἤδη γνωρίζει, καὶ ὄχι ἀπὸ κοινωνικοὺς ἐκπροσώπους πολιτικὰ τοποθετημένους ὅπως ἐγὼ ποὺ εἶμαι σοσιαλιστής, ἀλλὰ μὲ τοὺς ἀριθμοὺς τοῦ Cepal, ὀργανισμοῦ τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν, πὼς στὴν τελευταία δεκαετία δὲν μπορῶ νὰ πῶ ἀκριβῶς ἂν ἀπὸ τὸ '50 ὡς τὸ '60 ἢ ἀπὸ τὸ '56 ὡς τὸ '66, ἡ Λατινικὴ Ἀμερικὴ ἔβγαλε πολὺ μεγαλύτερα κεφάλαια ἀπ' αὐτὰ ποὺ εἰσέρευσαν σ' αὐτήν.

Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο δημιουργήθηκε μιὰ πραγματικότητα ποὺ εἶναι κοινὴ στὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ δικά μας Ἔθνη: Εἴμαστε χῶρες πλούσιες δυναμικὰ καὶ ζοῦμε σὰν φτωχοί. Γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ συνεχίσουμε τὴ ζωή μας ζητᾶμε δάνεια. Ἀλλὰ συγχρόνως εἴμαστε χῶρες ποὺ ἐξάγουμε κεφάλαια. Τυπικὸ φαινόμενο παραδόξου καθεστῶτος μέσα στὸ καπιταλιστικὸ σύστημα.

Ἔτσι λοιπὸν εἶναι ἀπαραίτητο νὰ κατανοήσουμε πὼς μέσα σ' αὐτὴ τὴ δομή, ὅταν διεθνῶς τὰ ἰσχυρὰ κράτη ζοῦν καὶ δυναμώνουν τὴν οἰκονομία τους μὲ τὴ δική μας φτώχεια, ὅταν τὰ κράτη τὰ οἰκονομικὰ ἰσχυρὰ χρειάζονται τὶς δικές μας πρῶτες ὕλες γιὰ νὰ εἶναι ἰσχυρά, ὅταν ἡ πραγματικότητα τῶν διεθνῶν ἀγορῶν καὶ τῶν τιμῶν ἀναγκάζει τοὺς λαοὺς αὐτῆς τῆς ἠπείρου ὅπως καὶ ἄλλων ἠπείρων ἐπίσης νὰ χρεώνονται, ὅταν τὰ χρέη τῶν χωρῶν τοῦ τρίτου κόσμου φτάνουν τὸν φανταστικὸ ἀριθμὸ τῶν ἐνενήντα πέντε δισεκατομμυρίων δολλαρίων, ὅταν στὴ χώρα μου, χώρα δημοκρατική, μὲ πολὺ σταθεροὺς νόμους, χώρα ποὺ ἔχει βουλή, ποὺ λειτουργεῖ ἑκατὸν ἑξήντα χρόνια, χώρα ποὺ οἱ ἔνοπλες δυνάμεις — ἀκριβῶς ὅπως καὶ στὸ Μεξικὸ — εἶναι ἔνοπλες δυνάμεις εἰδικευμένες, ποὺ σέβονται τὸ νόμο καὶ τὴ λαϊκὴ θέληση, ὅταν ἡ χώρα μου, ποὺ εἶναι ἡ δεύτερη σὲ παραγωγὴ χαλκοῦ στὸν κόσμο κι' ἔχει τὰ πιὸ μεγάλα ἀποθέματα χαλκοῦ στὸν κόσμο κι' ἔχει τὸ πιὸ μεγάλο ἐπιφανειακὸ μεταλλεῖο τοῦ κόσμου καὶ τὸ πιὸ μεγάλο ὑπόγειο ὀρυχεῖο τοῦ κόσμου: τὸ «Τσουκικαμάτα» καὶ τὸ «Ἐλ Τενιέντε». Ὅταν ἡ χώρα μου βρέθηκε στὴν ἀνάγκη νὰ χρεωθεῖ μὲ ἕνα δάνειο ἐξωτερικὸ ποὺ «κατὰ κεφαλὴν» ὑπολογιζόμενο μόνο ἀπὸ τὸ χρέος ποὺ ἔχει τὸ Ἰσραὴλ ξεπερνιέται, ἀλλὰ τὸ Ἰσραὴλ πρέπει νὰ ἀναγνωρίσουμε πὼς βρίσκεται σὲ πόλεμο. Ὅταν ἐγὼ πρέπει νὰ διαγράψω αὐτὸν τὸν χρό-

νο, γιὰ νὰ ἀποσβέσω καὶ νὰ πληρώσω τοὺς τόκους αὐτοῦ τοῦ χρέους. τετρακόσια εἴκοσι ἑκατομμύρια δολλάρια ποὺ σημαίνει περισσότερο ἀπὸ τὸ τριάντα τοῖς ἑκατὸ τοῦ προϋπολογισμοῦ τῶν ἐσόδων, ὁ καθένας μπρεῖ νὰ συμπαιράνει πὼς εἶναι ἀδύνατο νὰ συνεχιστεῖ καὶ νὰ διατηρηθεῖ αὐτὴ ἡ κατάσταση.

Σ' αὐτὸ νὰ προστεθεῖ τὸ γεγονὸς πὼς τὰ ἰσχυρὰ κράτη καθορίζουν τοὺς κανόνες τῆς ἐμπορικῆς διακίνησης, ἐλέγχουν τὶς μεταφορὲς καὶ τοὺς ναύλους, ἐπιβάλλουν τὰ ἀσφάλιστρα, δίνουν τὶς ὁμόσπονδες πιστώσεις μὲ τὴ συνεπαγόμενη ὑποχρέωση ἕνα μεγάλο ποσοστὸ νὰ ἐπενδύεται σ' αὐτὲς τὶς χῶρες.

Πέρα ἀπ' αὐτὸ πληρώνουμε καὶ τὶς συνέπειες ποὺ ἀπορρέουν ἀπ' ὅλα τοῦτα. Ὅταν οἱ ἰσχυρὲς χῶρες ἢ ἡ πιὸ ἰσχυρὴ χώρα τοῦ καπιταλισμοῦ κρίνει ἀναγκαῖο νὰ ὑποτιμήσει τὸ νόμισμά της, τὶς συνέπειες τὶς πληρώνουμε ἐμεῖς, κι' ὅταν ταλαντεύεται τὸ χρηματιστήριο στὶς βιομηχανοποιημένες χῶρες, οἱ συνέπειες εἶναι πολὺ πιὸ σκληρές, πολὺ πιὸ ἔντονες καὶ βαραίνουν περισσότερο πάνω στοὺς λαούς μας. Ἂν ἡ τιμὴ τῶν πρώτων ὑλῶν κατέβει, ἡ τιμὴ τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων, ἀκόμη καὶ τῶν τροφίμων ἀνεβαίνει. Ὅταν ἡ τιμὴ τῶν τροφίμων ἀνεβαίνει ἀνακαλύπτουμε πὼς ὑπάρχουν τελωνειακὲς δεσμεύσεις ποὺ ἀπαγορεύουν σὲ μερικὲς χῶρες, ποὺ μποροῦν νὰ ἐξάγουν προϊόντα γεωργοκτηνοτροφικά, νὰ τὰ διοχετεύουν στὶς ἀγορὲς καταναλώσεως τῶν βιομηχανικῶν χωρῶν.

Ἡ περίπτωση τῆς χώρας μου εἶναι εὔγλωττη: Ἐμεῖς παράγουμε, ἀπὸ τὴ μεγάλη ἐκμετάλλευση μεταλλείων, ποὺ ἄλλοτε βρισκόταν στὰ χέρια τοῦ ξένου κεφαλαίου, κι' ἀπὸ τὴ μικρὴ καὶ μεσαία, περίπου ἑπτακόσιους πενήντα χιλιάδες τόννους χαλκό. Ἀπὸ τὴ Ζάμπια, τὸ Περοῦ, τὸ Ζαΐρ καὶ τὴ Χιλή, ποὺ εἶναι συμβαλλόμενα μέλη σ' αὐτὸ ποὺ ὀνομάζεται CIPEC, ἀπὸ αὐτὲς τὶς τέσσερεις χῶρες παράγεται τὸ ἑβδομήντα τοῖς ἑκατὸ τοῦ χαλκοῦ ποὺ κινεῖται στὴν παγκόσμια ἀγορά, δηλαδὴ περισσότερο ἀπὸ τρία ἑκατομμύρια τόννοι. Ἀλλὰ ἡ τιμὴ τοῦ χαλκοῦ καθορίζεται στὸ χρηματιστήριο τοῦ Λονδίνου καὶ ἡ τιμὴ ποὺ ἐκεῖ δίνεται καλύπτει μόνο τὶς διακόσιες χιλιάδες τόννους. Καὶ ἡ Χιλὴ ἐδῶ καὶ τρία χρόνια, εἶχε μιὰ μέση τιμὴ κατὰ λίβρα τῆς ἐτήσιας παραγωγῆς χαλκοῦ, ποὺ δὲν ὑπερέβη τὰ ἑξηνταδύο «σεντάβος»[3] καὶ κάθε σεντάβο ποὺ ἀνεβαίνει ἢ κατεβαίνει ἡ τιμὴ τῆς λίβρας τοῦ χαλκοῦ, ἀντιπροσωπεύει δεκαοχτὼ ἑκατομμύρια δολλάρια μεγαλύτερη ἢ μικρότερη εἰσαγωγὴ συναλλάγματος γιὰ τὴ χώρα μας.

Τὸ 1971 ποὺ ἦταν ὁ τελευταῖος χρόνος τῆς κυβέρνησης τοῦ προέδρου Frei, ἡ τιμὴ τοῦ χαλκοῦ ἦταν πενήντα ἐννιά. Κατὰ τὸν πρῶτο χρόνο τῆς λαϊκῆς κυβέρνησης μονάχα σαράντα ἐννιὰ καὶ κάτι λιγότερο. Αὐτὸ τὸ χρόνο ἀσφαλῶς δὲν πρόκειται νὰ ὑπερβεῖ τὰ σαράντα ἑπτὰ τὸ πολὺ - πολύ. Ἀλλὰ σὲ πραγματικὲς ἀξίες, μετὰ τὴν ὑποτίμηση τοῦ δολλαρίου αὐτὴ ἡ μέση τιμή, τὸ μάξιμουμ ποὺ θὰ φτάσει, θὰ εἶναι τὰ σαράντα πέντε σεντάβος. Καὶ τὸ κόστος τῆς παραγωγῆς μας, παρ' ὅλο ποὺ τὰ μεταλλεῖα μας ἔχουν ἕνα ὑψηλὸ ποσοστὸ ὀρυκτοῦ πλούτου καὶ βρίσκονται καὶ κοντὰ στὴ θάλασσα, γυροφέρνει τὰ σαρανταπέντε σεντάβος σὲ πολλὰ ἀπ' αὐτά. Καὶ φυσικὰ εἶναι ὑψηλότερο στὴν παραγωγὴ τῶν μικρῶν καὶ μεσαίων μεταλλείων ὅπου τὰ τεχνολογικὰ μέσα εἶναι κατώτερα.

Ἔδωσα τὸ παραπάνω παράδειγμα γιατὶ εἶναι πολὺ χτυπητό. Ἐμεῖς ποὺ ἔχουμε ἕναν προϋπολογισμὸ πολυσχιδή, μεγαλύτερον ἀπὸ τὸν προϋπολογισμὸ πολλῶν ἄλλων χωρῶν τῆς Λατινικῆς Ἀμερικῆς, ποὺ ἔχουμε μιὰ ἔκταση γῆς ποὺ θὰ μποροῦσε, ποὺ θὰ ὤφειλε, νὰ διαθρέψει εἴκοσι ἢ εἰκοσιπέντε ἑκατομμύρια κατοίκους, ἀναγκαζόμαστε νὰ κάνουμε εἰσαγωγή, ἀπὸ πάντα — νὰ τὸ πῶ ἔτσι — κρέατα, στάρι, λίπη, βούτυρο καὶ λάδι. Κόστος: διακόσια ἑκατομμύρια δολλάρια τὸ χρόνο.

3. Ὑποδιαίρεση τοῦ νομίσματος τῆς Χιλῆς. Ἕνα «πέσο» σήμερα ἀξίζει 36 δρχ. καὶ διαιρεῖται σὲ ἑκατὸ «σεντάβος».

Κι' ἀπὸ ὅταν ὁρισκόμαστε στὴ λαϊκὴ κυβέρνηση, εἴμαστε ἀναγκασμένοι νὰ εἰσάγουμε μεγαλύτερη ποσότητα εἰδῶν διατροφῆς. Γιατὶ γνωρίζουμε πολὺ καλὰ πῶς ἀκόμη καὶ εἰσάγοντας — ὅπως ἔκαναν οἱ προηγούμενες κυβερνήσεις — ποσότητες ἀξίας διακοσίων ἑκατομμυρίων δολλαρίων τὸ χρόνο, στὴ Χιλὴ τὸ σαραντοχτὼ τοῖς ἑκατὸ τοῦ πληθυσμοῦ διατρέφεται κατώτερα τοῦ φυσιολογικοῦ. Κ' ἐδῶ, σ' αὐτὸ τὸ σπίτι τὸ γεμάτο ἀδέρφια, ἐγὼ ποὺ εἶμαι γιατρὸς καὶ διετέλεσα καθηγητὴς τῆς κοινωνικῆς ἰατρικῆς καὶ πρόεδρος γιὰ πέντε χρόνια στὸ Ἰατρικὸ Κολλέγιο τῆς Χιλῆς, μπορῶ νὰ δώσω ἕναν ἀριθμὸ ποὺ δὲ μὲ ντροπιάζει, ποὺ ὅμως πολὺ μὲ πονάει γιὰ τὴν πατρίδα μου, γιατὶ ὑπάρχουν στατιστικὲς καὶ δὲν τὶς κρύβουμε. Ὑπάρχουν ἑξακόσιες χιλιάδες μικρὰ παιδιὰ ποὺ ἔχουν μιὰ διανοητικὴ ἀνάπτυξη κάτω ἀπ' τὴ φυσιολογική. Στὴν περίπτωση ποὺ ἕνα παιδὶ τοὺς πρώτους ὀχτὼ μῆνες τῆς ζωῆς του δὲ λαμβάνει τὶς ἀπαραίτητες πρωτεΐνες γιὰ τὴ σωματικὴ καὶ τὴ διανοητική του ἀνάπτυξη, ἂν αὐτὸ τὸ παιδὶ δὲν πάρει αὐτὲς τὶς πρωτεΐνες θὰ διαμορφωθεῖ ἀλλιώτικο ἀπὸ ἕνα ἄλλο ποὺ θἄχει μπορέσει νὰ τὶς πάρει, κι' αὐτό, ὅπως εἶναι λογικό, συμβαίνει σχεδὸν πάντα μὲ τὰ παιδιὰ τῶν μεταλλωρύχων κι' ὄχι μ' ἐκεῖνα τῶν οἰκονομικὰ εὔρωστων κλάδων. Ἂν αὐτὸ τὸ παιδὶ ποὺ δὲν πῆρε τὴν ἀναγκαία ποσότητα πρωτεΐνης τοὺς πρώτους ὀχτὼ μῆνες, τὴν πάρει ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα μπορεῖ νὰ ἀποκατασταθεῖ σωματικὰ καὶ νὰ ἀναπτυχθεῖ φυσιολογικά. Ἀλλὰ δὲ θὰ καταστεῖ ποτὲ δυνατὸν αὐτὸ τὸ παιδὶ νὰ ἔχει τὴ φυσιολογικὴ διανοητικὴ ἀνάπτυξη.

Γι' αὐτὸ πολλὲς φορὲς οἱ δάσκαλοι κι' οἱ δασκάλες μέσα στὸ μεγάλο τους μόχθο — ἐγὼ πάντα στήριζα τὰ πάντα στοὺς δασκάλους καὶ τοὺς γιατρούς, καθὼς εἶναι κλάδοι μὲ μέγιστη εὐθύνη — πολλὲς φορὲς οἱ δάσκαλοι ἢ οἱ δασκάλες βλέπουν πῶς τὸ παιδὶ δὲν ἀφομοιώνει, δὲν ἀντιλαμβάνεται, δὲ μαθαίνει, δὲν συγκρατεῖ. Καὶ δὲν εἶναι πῶς τὸ παιδὶ δὲ θέλει νὰ μάθει ἢ νὰ μελετήσει. Αὐτὸ συμβαίνει γιατὶ τὸ διέπουν ἀντίξοιοι ὅροι κι' αὐτὸ εἶναι ἡ συνέπεια μιᾶς κατάστασης κι' ἑνὸς συστήματος κοινωνικοῦ. Γιατὶ δυστυχῶς, ἀκόμη καὶ ἡ ἀνάπτυξη τῆς ἐξυπνάδας σημαδεύεται ἀπὸ τὴν λήψη τῆς τροφῆς εἰδικὰ καὶ θεμελιακὰ τοὺς πρώτους ὀχτὼ μῆνες τῆς ζωῆς. Καὶ πόσες εἶναι οἱ μάνες οἱ προλετάριες ποὺ δὲν μποροῦν νὰ θηλάσουν τὰ παιδιά τους, τὴ στιγμὴ ποὺ ἐμεῖς οἱ γιατροί, γνωρίζουμε πῶς ἡ καλλίτερη τροφὴ γι' αὐτὰ εἶναι τὸ μητρικὸ γάλα. Κι' ὅμως αὐτὲς δὲν μποροῦν νὰ τοὺς τὸ προσφέρουν γιατὶ ζοῦν μέσα σὲ ἄθλιες συνθῆκες, γιατὶ οἱ σύντροφοί τους εἶναι ἄνεργοι, καὶ γιατὶ κι' οἱ ἴδιες ὑποσιτίζονται. Καθὼς εἶναι μάνες τιμωροῦνται, πάνω στὴν ἴδια τους τὴν ὕπαρξη, καί, γεγονὸς ποὺ εἶναι κι' ἡ μεγαλύτερη ἀδικία, τιμωροῦνται καὶ πάνω στὴν ὕπαρξη τῶν ἰδίων τῶν παιδιῶν τους.

Γι' αὐτὸ τὸ λόγο, εἶναι εὐνόητο, πῶς οἱ προοδευτικὲς κυβερνήσεις, ὅπως οἱ δικές μας, ἐγκαινιάζουν νέα πολιτική, μὲ πρωτοβουλίες μὲ περιεχόμενο ποὺ ἀπαραιτήτως νὰ ἀμβλύνουν καὶ συγχρόνως νὰ μετριάζουν τὰ προβλήματα. Γιὰ παράδειγμα: στὴν πατρίδα μου ἰσχύει ἕνα οἰκογενειακὸ ἐπίδομα «τὸ πρὸ τοῦ τοκετοῦ». Τὸ δικαιοῦται ἡ γυναίκα ποὺ περιμένει παιδί, ἀπὸ τὸν τρίτο μήνα τῆς ἐγκυμοσύνης. Τῆς καταβάλλεται ἀπὸ τὸν πέμπτο μήνα, ὁπότε διαπιστώνεται πῶς πράγματι περιμένει παιδί. Αὐτὸ ἔχει ἕνα διπλὸ σκοπό: νὰ ἔχει ἡ μητέρα ἕνα ἔσοδο ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ διατρέφεται καλλίτερα, καὶ νὰ μπορέσει νὰ ἀγοράσει καὶ κάτι ἀπ' ὅσα χρειάζεται γιὰ τὸ μωρὸ ποὺ θὰ γεννηθεῖ, τὶς πάνες του ἂς ποῦμε.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ γιὰ νὰ πάρει αὐτὸ τὸ βοήθημα ποὺ εἶναι ἕνα πρόσθετος μισθός, πρέπει νὰ περάσει ἀπὸ ἰατρικὸ ἔλεγχο, κι' αὐτὸ ἀναγκάζει τὴ μέλλουσα μητέρα νὰ πάει νὰ κοιταχτεῖ. Στὴν περίπτωση ποὺ ἡ μητέρα εἶναι ἄρρωστη, ἔχει τὴν ἀπαιτούμενη περίθαλψη κι' ἔτσι τὸ παιδὶ γεννιέται γερό. Κι' ἀκόμα τῆς δίνονται καὶ οἱ στοιχειώδεις ὁδηγίες καὶ γνώσεις γιὰ τὴν περιποίηση τοῦ μωροῦ. Ἐπίσης ἔχουμε καὶ τὸ οἰκογενειακὸ ἐπίδομα ποὺ καταβάλλεται ἀπ' ὅταν γεννιέται τὸ παιδί ὡς τὴν ἡμέρα ποὺ τελειώνει τὶς σπουδές του, ἂν σπουδάζει. Ἀλλά, γιὰ πα-

ράδειγμα, δὲν μπορέσαμε ἐμεῖς νὰ ἰσοζυγίσουμε τὸ οἰκογενειακὸ ἐπίδομα, γιατὶ ἕνα Κογκρέσσο ποὺ δὲν ἀντιπροσωπεύει τοὺς ἐργάτες στὸ σύνολό του, ἐπιβάλλει, ὅπως συμβαίνει πάντα, νόμους μεροληπτικούς. Καὶ στὴν πατρίδα μου ὑπῆρχε ἐπίδομα διαφορετικὸ γιὰ τοὺς τραπεζικούς, γιὰ τοὺς δημοσίους ὑπαλλήλους, γιὰ τοὺς ἰδιωτικούς, γιὰ τὶς ἔνοπλες δυνάμεις, γιὰ τοὺς ἐργάτες, γιὰ τοὺς γεωργούς. Ἐμεῖς ὑποστηρίζουμε τὴ δίκαιη ἰδέα: «Ἕνα οἰκογενειακὸ ἐπίδομα, ἴδιο γιὰ ὅλους. Κι αὐτὸ γενναιόδωρο. Ἀλλὰ τὸ νὰ σκεφτεῖ κανεὶς νὰ δίνει τὸ πιὸ μεγάλο οἰκογενειακὸ ἐπίδομα στοὺς κλάδους ποὺ ἔχουν τὰ μεγαλύτερα ἔσοδα αὐτὸ εἶναι μιὰ ἀσυνέπεια καὶ μιὰ βάναυση ἀδικία.

Καταφέραμε νὰ ἰσοζυγίσουμε τὸ οἰκογενειακὸ ἐπίδομα τῶν ἐργατῶν, τῶν γεωργῶν, τῶν ἐνόπλων δυνάμεων καὶ τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων. Ἀλλὰ ἀπέχει ἀκόμη πολὺ ἀπὸ τὸ οἰκογενειακὸ ἐπίδομα τῶν ἰδιωτικῶν ὑπαλλήλων ὁρισμένων κλάδων. Εἶναι βέβαια μιὰ πρόοδος, ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ. Εἶναι ἀλήθεια πὼς προσφέρουμε καλλίτερες προϋποθέσεις γιὰ νὰ ὑπερασπίσουμε τὴ βιολογικὴ ἰσορροπία ὅταν τὸ παιδὶ διατρέφεται καλλίτερα. Καὶ χάρη σ' αὐτὰ τὸ οἰκογενειακὸ ἐπίδομα, εἶναι ἐπίσης ἀλήθεια, πὼς ἡ πρόοδος στὴν πανεπιστημιακὴ ἀνάπτυξη, καὶ ἰδιαίτερα στὸν τομέα τῆς ἰατρικῆς — ποὺ τὸν θέτω σὰν παράδειγμα — βοηθάει στὴν ἀπάλειψη τῶν ἐλλείψεων ποὺ μᾶς μαστίζει, ἐπαγγελματικῶν καὶ εἰδικῶν ὥστε νὰ φροντίσουν γιὰ ὅλο τὸ λαό, ἀπὸ τὴν ἰατρικὴ σκοπιά. Στὴ Χιλὴ ὑπάρχουν τέσσερεις χιλιάδες ἑξακόσιοι γιατροί. Θὰ ἔπρεπε νὰ εἴμαστε ὀχτὼ χιλιάδες. Ἑπομένως στὴ Χιλὴ λείπου τρεῖς χιλιάδες γιατροί. Στὴ Χιλὴ λείπουν περισσότεροι ἀπὸ ἕξη χιλιάδες ὀδοντογιατροί. Σὲ καμιὰ χώρα τῆς Λατινικῆς Ἀμερικῆς — καὶ τὸ λέγω μὲ ἀπόλυτη βεβαιότητα — δὲν ὑπάρχει κρατικὴ ὑπηρεσία ποὺ νὰ φροντίζει γιὰ τὴν ὀδοντιατρικὴ περίθαλψη τοῦ λαοῦ μὲ κοινωνικὴ ἀποστολή. Στὶς περισσότερες χῶρες αὐτὲς οἱ ὑπηρεσίες περιορίζονται στὰ προκαταρκτικὰ πλαίσια, ἁπλά στειχειώδικα, ἐπιπόλαια μὲ τὶς ἐξαγωγές. Κι' ἂν εἶναι κάτι ποὺ ἐγὼ μπόρεσα νὰ δῶ μὲ τὸν πόνο τοῦ ἀνθρώπου καὶ μὲ τὸ μάτι τοῦ γιατροῦ, ὅταν πῆγα στὶς ἐργατικὲς περιοχές, ἦταν οἱ συντρόφισες ἐργάτριες, οἱ προλετάριες μανάδες, νὰ κραυγάζουνε γεμάτες πίστη τὶς δικές μας κραυγὲς γιὰ ἀγώνα, κάνοντάς με νὰ συνειδητοποιήσω, μὲ λύπη, πὼς ἀπ' τὰ στόματά τους ἔλειπαν σχεδὸν ὅλα τὰ δόντια. Ἀπὸ τὸ ἴδιο πρᾶγμα ὑποφέρουν ἐπίσης καὶ τὰ παιδιά. Γι' αὐτὸ λοιπόν, καὶ πάνω σ' αὐτὴ τὴ βάση ἔστω κι' αὐτῶν τῶν τόσο ἁπλῶν παραδειγμάτων, ἐμεῖς πρέπει νὰ νιώσουμε πὼς ὅταν μιλοῦμε γιὰ ἕνα Πανεπιστήμιο στρατευμένο, δὲ μιλᾶμε μόνο γιὰ ἕνα Πανεπιστήμιο ποὺ ἀντιλαμβάνεται πὼς γιὰ νὰ λήξει αὐτὴ ἡ βάναυση καὶ σκληρὴ πραγματικότητα, ποὺ περισσότερο ἀπὸ ἑνάμιση αἰώνα βαραίνει πάνω μας, γιὰ τὶς ἀλλαγὲς τοῦ οἰκονομικοῦ οἰκοδομήματος, χρειάζεται ἕνας ἐπιστήμονας στρατευμένος στὴν κοινωνικὴ ἀλλαγή. Χρειάζεται ἕνας ἐπιστήμονας ποὺ νὰ μὴν αἰσθάνεται πὼς εἶναι ἕνα πλάσμα ἀνώτερο μόνο καὶ μόνο ἐπειδὴ οἱ γονεῖς του εἶχαν τὸ ἀπαραίτητο χρῆμα ὥστε νὰ μπεῖ αὐτὸς καὶ νὰ παρακολουθήσει στὸ Πανεπιστήμιο. Χρειάζεται ἕνας ἐπιστήμων μὲ κοινωνικὴ συνείδηση ποὺ νὰ νιώθει πὼς ὁ ἀγώνας του, ἂν εἶναι ἀρχιτέκτων, εἶναι νὰ χτιστοῦν οἱ ἀπαραίτητες κατοικίες ποὺ ὁ λαὸς ἔχει ἀνάγκη. Χρειάζεται ἕνας ἐπιστήμων ποὺ, ἂν εἶναι γιατρός, νὰ ὑψώσει τὴ φωνή του γιὰ νὰ ζητήσει νὰ φτάσει ἡ ἰατρικὴ στὶς λαϊκὲς τάξεις καὶ κυρίως στὴν ἀγροτικὴ τάξη. Χρειάζονται ἐπιστήμονες ποὺ νὰ μὴν ἐπιδιώκουν νὰ πλουτίσουν θρονιασμένοι σὲ μεγάλες δημόσιες θέσεις, στὶς πρωτεύουσες τῶν πατρίδων μας. Ἐπιστήμονες ποὺ νὰ πᾶνε στὴν ἐπαρχία, ποὺ θὰ χωνευτοῦν μέσα σ' αὐτήν. Γι' αὐτὸ ἐγὼ μιλῶ ἔτσι ἐδῶ, σ' αὐτὸ τὸ Πανεπιστήμιο τῆς Γκουανταλαχάρα ποὺ εἶναι Πανεπιστήμιο ἐμπροσθοφυλακῆς, κι' ἔχω τὴ βεβαιότητα πὼς ἡ πατριωτική σας θεμελιώδης ὑποχρέωση εἶναι νὰ δουλέψετε στὴν ἐπαρχία, ἀφιερωμένοι σὲ ἁρμοδιότητες ποὺ ἔχουν τόση βαρύτητα γιὰ τὴν οἰκονομία, ὅπως τῶν μεταλλείων, τῆς βιομηχανίας, τῶν δημοσίων ἐπιχειρήσεων ἢ τοῦ ἀγρο-

τικοῦ τομέα. Ἡ Ὑποχρέωση ἐκείνου ποὺ ἔχει σπουδάσει ἐδῶ θὰ εἶναι νὰ μὴν ξεχάσει πὼς τοῦτο τὸ ἵδρυμα εἶναι ἕνα Πανεπιστήμιο τοῦ Κράτους ποὺ τὸ πληρώνουν οἱ φορολογούμενοι πολίτες τῶν ὁποίων ἡ μεγαλύτερη μερίδα εἶναι ἐργάτες. Καὶ δυστυχῶς σ᾽ αὐτὸ τὸ Πανεπιστήμιο, ὅπως καὶ στὰ Πανεπιστήμια τῆς πατρίδας μου ὁ ἀριθμὸς τῶν παιδιῶν τῶν ἀγροτῶν καὶ τῶν ἐργατῶν εἶναι πολὺ μικρὸς ἀκόμη.

Γι᾽ αὐτὸ τὸ λόγο, τὸ νὰ εἶσαι νέος σ᾽ αὐτὴ τὴν σημερινὴ ἐποχὴ συνεπάγεται μιὰ πολὺ μεγάλη εὐθύνη. Τὸ νᾶσαι νέος στὸ Μεξικὸ ἢ στὴ Χιλή; Σ᾽ ὁλόκληρη αὐτὴ τὴ Λατινικὴ Ἀμερική, τὴν ἤπειρο ποὺ ὅπως εἶπα χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἕνα τέτοιο ποσοστὸ νέων ποὺ φανερώνει πὼς εἴμαστε μιὰ ἤπειρος νέων. Καὶ ἡ νεότητα πρέπει νὰ ἀναλάβει τὴν ἱστορική της εὐθύνη. Πρέπει νὰ καταλάβει πὼς δὲν ὑπάρχει μάχη τῶν γενεῶν, ὅπως ἔλεγα πρὶν ἀπὸ λίγο. Πὼς ὑπάρχει μιὰ κοινωνικὴ ἀντιμετώπιση τῶν καταστάσεων πράγμα ποὺ εἶχε πολὺ μεγάλη διαφορά, καὶ πὼς μποροῦν νὰ βρίσκονται στὸ ἴδιο ὁδόφραγμα μὲ μᾶς ποὺ ἔχουμε περάσει τὰ ἑξήντα — κι᾽ ἐγὼ τὰ πέρασα, ἀλλὰ φυλάξτε μου τοῦτο τὸ μυστικὸ — καὶ οἱ νέοι ποὺ μπορεῖ νὰ εἶναι δεκαοχτὼ ἢ εἴκοσι χρονῶν. Δὲν ὑπάρχει διαμάχη τῶν γενεῶν κι᾽ αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ τονίσω. Ἐπὶ πλέον ἡ νεότητα ὀφείλει νὰ κατανοήσει τὴν ὑποχρέωσή της νὰ εἶναι νεότης, κι᾽ ἂν ὁ νέος εἶναι σπουδαστής, νὰ συνειδητοποιήσει πὼς ὑπάρχουν ἄλλοι νέοι ποὺ καθὼς αὐτὸς ἔχουν τὴν ἡλικία του, ὅμως δὲν μποροῦν νὰ σπουδάσουν. Κι᾽ ἂν ἔχει τελειώσει τὸ Πανεπιστήμιο κι᾽ ἔχει ὁποιοδήποτε ἀξίωμα μέσα ἢ ἔξω ἀπ᾽ αὐτό, ἀκόμη περισσότερο τότε, νὰ ἀντιμετωπίζει τὸ νεαρὸ ἀγρότη ἢ τὸ νεαρὸ ἐργάτη σὰν νέος καὶ νὰ χρησιμοποιεῖ μαζί τους τὴ γλώσσα τῆς νιότης κι᾽ ὄχι καμιὰ διάλεκτο γιὰ ἀπόφοιτους πανεπιστημίου. Γιατὶ αὐτὸς ποὺ εἶναι φοιτητὴς ἔχει μιὰ παραπάνω ὑποχρέωση γιατὶ ἔχει μιὰ παραπάνω δυνατότητα νὰ καταλάβει τὰ φαινόμενα τὰ οἰκονομικὰ καὶ τὰ κοινωνικὰ καὶ τὴ διεθνῆ κατάσταση. Ἔχει τὴν ὑποχρέωση νὰ γίνει ἕνας παράγων δυναμικὸς μέσα στὸ πρόγραμμα τῆς ἀλλαγῆς ἀλλὰ δίχως νὰ χάσει ὅμως τὴν αἴσθηση τῆς πραγματικότητας.

Ἡ ἐπανάσταση δὲν περνάει ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο, κι᾽ αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ καταλάβετε. Ἡ ἐπανάσταση περνάει ἀπ᾽ τὶς πλατειὲς μάζες. Τὴν ἐπανάσταση τὴν κάνει ὁ λαός. Τὴν κάνει, εἰδικά, ἡ ἐργατιά.

Κι᾽ ἐγὼ συμμερίζομαι τὴν σκέψη ποὺ ἐδῶ ἐκφράστηκε — καὶ ὁ πρόεδρος Ἐτσεβερία τὸ ὑπογράμμισε πολλὲς φορὲς — καὶ ἐγὼ τὸ ἔχω πεῖ ἐπίσης στὴν πατρίδα μου. Ἐκεῖ πολεμᾶμε γιὰ τὴν ἀλλαγὴ μέσα στὰ πλαίσια τῆς ἀστικῆς δημοκρατίας, ἀντιμετωπίζοντας δυσκολίες πολὺ μεγαλύτερες, καθὼς εἴμαστε μιὰ χώρα ὅπου οἱ ἐξουσίες τοῦ Κράτους εἶναι ἀνεξάρτητες ὅπως στὴν περίπτωση τὴ δική μας ἡ δικαιοσύνη τὸ κοινοβούλιο καὶ τὸ ἐκτελεστικό. Οἱ ἐργάτες ποὺ μὲ ἐκλέξανε εἶναι στὴν Κυβέρνηση. Ἐμεῖς ἐλέγχουμε ἕνα μέρος ἀπὸ τὴν ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἀλλὰ εἴμαστε μιὰ μειοψηφία μέσα στὸ Κογκρέσσο.

Ἡ Δικαστικὴ Ἐξουσία εἶναι αὐτόνομη καὶ ὁ Ἀστικὸς Κώδικας τῆς πατρίδας μου ἔχει ἡλικία ἑκατὸ ἐτῶν. Κι᾽ ἀφοῦ ἐγὼ δὲν ἀσκῶ κριτικὴ στὴν δικαστικὴ ἐξουσία ὅταν βρίσκομαι στὴν πατρίδα μου, δὲν θὰ τὸ κάνω βέβαια ἐδῶ. Ὅμως δὲ χωρεῖ συζήτηση, πὼς πρέπει νὰ λάβουμε σοβαρὰ ὑπόψη μας πὼς αὐτοὶ οἱ νόμοι ἀντιπροσωπεύουν ἄλλην ἐποχὴ κι᾽ ἄλλη πραγματικότητα. Δὲν εἶναι νόμοι καμωμένοι ἀπὸ τοὺς ἐργάτες ποὺ βρισκόμαστε στὴν κυβέρνηση. Εἶναι νόμοι ποὺ ἔχουν γίνει ἀπὸ τὴν ἀστικὴ τάξη ποὺ κρατοῦσε τὸ ἐκτελεστικὸ σῶμα, τὴν οἰκονομικὴ ἰσχὺ καὶ ἀποτελοῦσε τὴν πλειοψηφία μέσα στὸ Ἐθνικὸ Κογκρέσσο.

Παρ᾽ ὅλα αὐτά, ἡ πραγματικότητα καὶ ἡ κατάσταση τῆς Χιλῆς, ἡ ἱστορία της καὶ ἡ ἰδιοσυγκρασία της, τὸ χαρακτηριστικά της, ἡ ἰσχυρότητα τῶν θεσμῶν της, μᾶς ἀνάγκασε ἐμᾶς τοὺς πολιτικούς της πηδαλιούχους, νὰ ἀντιληφθοῦμε πὼς στὴ Χιλὴ δὲν εἴχαμε ἄλλο δρόμο ἀπ᾽ αὐτὸν τοῦ ἐκλογικοῦ ἀγώνα. Κι᾽ ἀπ᾽ αὐτὸν τὸ δρό-

μο εἶναι πού κερδίζουμε! Καὶ πολλοὶ εἶναι αὐτοὶ πού δὲν θὰ συμμετεῖχαν, κυρίως ἐξ αἰτίας τῆς νοοτροπίας πού ἐπικρατεῖ σ' αὐτὴ τὴν ἤπειρο μετὰ τὴν ἐπανάσταση τῆς Κούβας, καὶ ἀκόμη ἐξ αἰτίας τῆς κάπως ἐσφαλμένης ἐξομοίωσης ὅσον ἀφορᾶ τὴν κοινολόγηση τῆς ἀκολουθουμένης τακτικῆς μέσα ἀπὸ τὸ λειτούργημα τῆς ἐνημέρωσης πού ἀσκοῦν ὅσοι γράφουν γι' αὐτὸ τὸ θέμα. Παρ' ὅλα αὐτὰ συμφωνήσαμε σὲ πολλὰ σημεῖα καὶ τώρα ἔχει παραμεριστεῖ λίγο ἡ ἰδέα τοῦ συγκεντρωτισμοῦ, τοῦ ἔνοπλου ἀγώνα ἢ τοῦ λαϊκοῦ στρατοῦ.

Ἐγὼ ἔχω μιὰ προσωπικὴ ἐμπειρία πού ἀξίζει πάρα πολύ. Ἐγὼ εἶμαι φίλος τῆς Κούβας. Εἶμαι φίλος, ἐδῶ καὶ δέκα χρόνια μὲ τὸν Φιντὲλ Κάστρο. Ἤμουν φίλος μὲ τὸν κομαντάντε Ἐρνέστο Τσὲ Γκεβάρα. Μοῦ δώρισε τὸ δεύτερο τόμο τοῦ βιβλίου του «Ὁ Πόλεμος τῶν Ἀνταρτῶν» (Guerra de Guerrillas). Τὸν πρῶτο τόμο τὸν χάρισε στὸν Φιντέλ. Βρισκόμουν στὴν Κούβα ὅταν ἐκδόθηκε τὸ βιβλίο καὶ στὴν ἀφιέρωση πού μοῦ ἔγραψε λέει τοῦτα τὰ λόγια: «Στὸν Σαλβατὸρ Ἀγιέν-τε, πού μὲ ἄλλους τρόπους προσπαθεῖ νὰ πετύχει τὰ ἴδια πράγματα». Ἂν ὁ κομαντάντε Γκεβάρα ὑπέγραψε κάτω ἀπὸ μιὰ τέτοια ἀφιέρωση, εἶναι γιατὶ ἦταν ἕνας ἄνθρωπος μὲ πλατὺ πνεῦμα πού καταλοῦσε πὼς κάθε λαὸς ἔχει τὴν προσωπική του, τὴ δική του πραγματικότητα. Δὲν ὑπάρχει συνταγὴ γιὰ ἐπαναστάσεις. Ἐπιπλέον, οἱ θεωρητικοὶ τοῦ μαρξισμοῦ — ἐγὼ τὸ δηλώνω πὼς δὲν εἶμαι παρὰ ἕνας μαθητευόμενος, ἀλλὰ δὲν ἀρνιέμαι πὼς εἶμαι μαρξιστὴς — ἐπίσης χαράζουν μὲ σαφήνεια τοὺς δρόμους πού μπορεῖ ν' ἀκολουθήσει κάθε κοινωνία, κάθε χώρα ἀνάλογα μὲ τὴν σύστασή της. Γι' αὐτό, λοιπόν, εἶναι χρήσιμο, ἡ νεολαία, καὶ κυρίως ἡ πανεπιστημιακὴ νεολαία, πού δὲν μπορεῖ περνώντας στὸ Πανεπιστήμιο νὰ περάσει καὶ στὸ περιθώριο τῶν προβλημάτων τοῦ λαοῦ της, νὰ κατανοήσει πὼς δὲν μπορεῖ νὰ φτιάξει ἀπὸ τὸ θεωρητικὸ τραύλισμα τὴ διδασκαλία τῆς θεωρίας. Νὰ κατανοήσει πὼς ὁ συμπυκνωμένος στοχασμὸς τῶν θεωρητικῶν καὶ οἰκονομολογικῶν καὶ τῶν κοινωνιολογικῶν ρευμάτων ἀπαιτεῖ μιὰ σοβαρὴ μελέτη. Πῶς, ναί, εἶναι βέβαιο ὅτι δὲν ὑπάρχει ἐπαναστατικὴ δράση χωρὶς ἐπαναστατικὴ θεωρία. Δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρχει προαιρετικὴ ἐφαρμογὴ ἢ ἑρμηνεία τῆς θεωρίας πού νὰ τὴν προσαρμόζει σ' αὐτὸ πού ἡ νεολαία ἢ ὁ νέος ἐπιθυμεῖ. Πῶς πρέπει νὰ κοιτᾶ αὐτὸ πού συμβαίνει μέσα στὴ χώρα του κι' πιὸ ἔξω ἀπ' τὰ σύνορα καὶ νὰ καταλάβει πὼς ὑπάρχουν καταστάσεις πού πρέπει νὰ μελετηθοῦν καὶ νὰ ἀναλυθοῦν. Ὅταν ὁρισμένες ὁμάδες στὴν πατρίδα μου, λίγο πιὸ κεῖ ἀπὸ τὴν Λαϊκὴ Ἕνωση, ὅπου ὑπάρχουν σύντροφοι νεολαῖοι στῶν ὁποίων τὴν ἐπαναστατικὴ πιστότητα πιστεύω, ἀλλὰ στὴν κατανόηση τῆς πραγματικότητας δὲν πιστεύω, μιλοῦν, γιὰ παράδειγμα, γιὰ τὸ ὅτι στὴν πατρίδα μου θὰ ἔπρεπε νὰ γίνει τὸ ἴδιο πού ἔχει γίνει σὲ ἄλλες χῶρες πού προσχώρησαν στὸν Σοσιαλισμό, ἐγὼ τοὺς ἔκανα αὐτὴ τὴν ἐρώτηση, ξεκάθαρα: Γιατί, γιὰ παράδειγμα μιὰ χώρα ὅπως ἡ Λαϊκὴ Δημοκρατία τῆς Κίνας, χώρα ἰσχυρή, ἐξαιρετικὰ ἰσχυρὴ χώρα, ἀναγκάστηκε νὰ ἀνεχθεῖ μιὰ κατάσταση τέτοια σὰν κι' αὐτὴ τῆς Ταϊβὰν ἢ Φορμόζας πού βρίσκεται στὰ χέρια τοῦ Τσανγκ-Καϊ-Σέκ; Μήπως ἡ Λαϊκὴ Δημοκρατία τῆς Κίνας δὲν διαθέτει τὸ πολεμικὸ ὑλικό, γιὰ νὰ τὸ πῶ ἔτσι, τὸ ἀπαραίτητο γιὰ νὰ ἀποκτήσει σὲ δυὸ λεπτὰ καὶ νὰ ἀνακαταλάβει τὴν Ταϊβὰν τὴν ἀποκαλούμενη Φορμόζα; Γιατί δὲν τὸ ἔκανε; Διότι ἀναμφισβήτητα, ὑπάρχουν προβλήματα ἀνώτερα τῆς πολιτικῆς εὐθύνης. Διότι ἐνεργώντας ἔτσι ἔβαζε τὴ Λαϊκὴ Δημοκρατία τῆς Κίνας στὸ δρόμο μιᾶς εἰσβολῆς πού θὰ μποροῦσε νὰ ἔχει δυσμενεῖς συνέπειες γιὰ τὴν ἐξήγηση τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος καὶ ἴσως νὰ ὁδηγοῦσε σὲ μιὰ παγκόσμια σύρραξη.

Ποιὸς μπορεῖ νὰ ἀμφιβάλει πὼς ὑπάρχει διάθεση γιὰ δράση, γιὰ ἀποφάσεις ἢ ἐπαναστατικὴ συνείδηση στὸν Φιντὲλ Κάστρο; Καὶ γιατί τότε δὲν κυρίεψε τὴν Μπαχία ντὲ Γκουαντάναμο; Διότι δὲν μπορεῖ οὔτε πρέπει νὰ τὸ κάνει. Καὶ δὲν πρέπει νὰ τὸ κάνει, γιατὶ θὰ ἐκθέσει τὴν ἐπανάστασή του καὶ τὴν πατρίδα του σὲ σκληρὰ ἀντίποινα.

Ἔτσι λοιπόν, συναντᾶ κανεὶς καμιὰ φορὰ νέους, κι' ὅσοι ἔχουν διαβάσει τὸ Κομμουνιστικὸ Μανιφέστο, καὶ τὸ κουβαλοῦσαν πολὺ καιρὸ κάτω ἀπ' τὴν ἀμασχάλη τους, πιστεύουν πὼς τὸ ἔχουν ἀφομοιώσει καὶ ὑπαγορεύουν ἀφ' ὑψηλοῦ καὶ ἀπαιτοῦν δραστηριότητες καὶ κρίνουν ἀνθρώπους ποὺ τουλάχιστον ἔχουν συνέπεια στὴ ζωή τους.

Καὶ τὸ νὰ εἶσαι νέος καὶ νὰ μὴν εἶσαι ἐπαναστάτης εἶναι μιὰ ἀντίφαση ποὺ φτάνει τὰ ὅρια τῆς βιολογικῆς, σχεδόν, ἀνωμαλίας. Ἀλλὰ τὸ νὰ προχωρεῖς μέσα στοὺς δρόμους τῆς ζωῆς καὶ νὰ διατηρηθεῖς ἐπαναστάτης μέσα σὲ μιὰ ἀστικὴ κοινωνία εἶναι πολὺ δύσκολο.

Ἕνα παράδειγμα ἀπ' τὴν προσωπική μου ζωή: Ἐγώ, φοιτητής, ἤμουν διαφωτιστὴς σὲ μιὰ ὁμάδα ποὺ ὀνομαζόταν «Avance». Ἦταν ἡ πιὸ δυναμικὴ ὁμάδα τῆς ἀριστερᾶς. Μιὰ μέρα ἔγινε ἡ πρόταση νὰ ὑπογράψει ἡ ὁμάδα μιὰ διακήρυξη — μιλῶ γιὰ τὸ 1931 — γιὰ νὰ συγκροτηθοῦν στὴ Χιλὴ τὰ soviets τῶν ἐργατῶν, τῶν ἀγροτῶν τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν φοιτητῶν. Κι' ἐγὼ εἶπα πὼς αὐτὸ ἦταν μιὰ τρέλλα, πὼς δὲν εὐσταθοῦσε καθόλου, πὼς ἦταν μιὰ ἀνοησία τεράστια, καὶ πὼς ἐγὼ δὲν ἤθελα, σὰν φοιτητής, νὰ ὑπογράψω κάτι ποὺ αὔριο σὰν ἐπιστήμονας θὰ ἀπέρριπτα.

Τὰ παιδιὰ τοῦ Πανεπιστημίου ποὺ ἀνήκαμε στὴν ὁμάδα τῆς «Avance» εἴμαστε τετρακόσια. Τὰ τριακόσια ἐνενήντα πέντε ψήφισαν τὴν καθαίρεσή μου. Ἀπὸ τοὺς τετρακόσιους ποὺ εἴμαστε, μόνο δύο μείναμε στὸ στίβο τοῦ κοινωνικοῦ ἀγώνα. Οἱ ὑπόλοιποι ἔχουν καταθέσεις στὶς τράπεζες καὶ κάποιοι μάλιστα καὶ σὲ τράπεζες τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Ἀπέκτησαν λατιφούντια. Τοὺς τὰ ἀπαλλοτριώσαμε! Εἶχαν μετοχὲς στὶς τράπεζες! Κι' αὐτὲς τὶς ἐνθικοποιήσαμε! Καὶ σὲ κείνους μὲ τὰ μονοπώλια συνέβη τὸ ἴδιο. Ἀλλὰ στὴν πράξη δύο ἀπομείναμε. Κι' ἐμένα μὲ ἔδιωξαν γιὰ ἀντιδραστικό. Ὅμως οἱ ἐργάτες τῆς πατρίδας μου μὲ φωνάζουν ὁ σύντροφος Πρόεδρος.

Γι' αὐτὸ τὸ λόγο, ὁ δογματισμός, ἡ μισαλλοδοξία πρέπει νὰ καταπολεμηθοῦν. Ὁ ἰδεολογικὸς ἀγώνας πρέπει ν' ἀνέβει σὲ ψηλότερα ἐπίπεδα κι' αὐτὸ εἶναι πράγματι κάτι πολὺ σημαντικό. Θέλουμε τὸ διάλογο, τὴ συζήτηση, ἀλλὰ τὴ συζήτηση ποὺ θὰ ὁδηγεῖ στὸ φῶς κι' ὄχι ἐκείνη ποὺ ἐπιβάλλει προαποφασισμένες θέσεις.

Καί, πάνω ἀπ' ὅλα, αὐτὸς ποὺ σπουδάζει στὸ Πανεπιστήμιο ποὺ διαθέτει μιὰ θέση πολιτικὴ ἢ διδακτική, πρέπει, θεμελιακά, νὰ μὴν ξεχάσει πὼς εἰδικὰ ἡ ἐπανάσταση ἔχει ἀνάγκη τοὺς τεχνικοὺς καὶ τοὺς ἐπιστήμονες.

Ὁ Λένιν τὸ ἔχει ἤδη πεῖ — ἐγὼ μεγάλωσα τὸν ἀριθμὸ γιὰ νὰ ταιριάσει καλλίτερα στὴν πατρίδα μου —, ὁ Λένιν εἶπε πὼς ἕνας ἐπιστήμονας, ἕνας τεχνικός, ἄξιζε ὅσο δέκα κομμουνιστές. Ἐγὼ λέω πὼς ἀξίζει ὅσο πενήντα καὶ ὀγδόντα σοσιαλιστές.

Ἐγὼ εἶμαι σοσιαλιστής. Τοὺς πονάει πολὺ τοὺς συντρόφους μου ποὺ ἐγὼ τὸ λέω αὐτό. Ὅμως τὸ λέω Γιατί; Γιατὶ ἔχω ζήσει μιὰ πολιτικοποίηση μέσα στὸ Πανεπιστήμιο, ποὺ ἦταν τόσο ἀκραία, ὥστε ὁ φοιτητὴς ξεχνοῦσε τὶς θεμελιακές του εὐθύνες. Ἀλλά, μιὰ κοινωνία ὅπου ἡ τεχνολογία καὶ ἡ ἐπιστήμη κατέκτησε τὰ ἐπίπεδα ποὺ ἀκριβῶς αὐτὴ ἡ σύγχρονη κοινωνία ἔχει κυριεύσει, πῶς νὰ μὴν ἀπαιτεῖ ἀπὸ τοὺς ἐπαναστάτες, εἰδικά, καὶ ἱκανότητα καὶ ἀποδοτικότητα; Γι' αὐτὸν τὸν λόγο ὁ πανεπιστημιακὸς πολιτικὸς διευθύνων θἄχει μεγαλύτερο ἠθικὸ κῦρος ἂν τύχει νὰ εἶναι ἐπίσης κι' ἕνας καλὸς κι' ἐπιμελὴς φοιτητής.

Ἐγὼ δὲν παραδέχομαι καθόλου ἕναν νεαρὸ σύντροφο ποὺ δικαιολογεῖ τὴν ἀποτυχία του στὰ μαθήματα μὲ τὴν ἔντονη πολιτική του δραστηριότητα. Πρέπει νὰ προσφέρει τὸν ἀπαραίτητο χρόνο στὶς πολιτικές του δραστηριότητες καὶ ὑποχρε-

ώσεις ἀλλὰ πρώτη θέση κατέχουν οἱ ὑποχρεώσεις ποὺ ὀφείλει νὰ ἐκπληρώσει σὰν σπουδαστὴς τοῦ Πανεπιστημίου. Τὸ νὰ εἶναι ὑποκινητὴς μέσ' στὸ Πανεπιστήμιο καὶ κακὸς σπουδαστὴς εἶναι εὔκολο. Τὸ νὰ εἶναι ἐπαναστατικὸς διευθύνων καὶ καλὸς σπουδαστὴς εἶναι πιὸ δύσκολο. Καὶ ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου σέβεται τὸν καλὸ μαθητὴ καὶ θ' ἀναγκαστεῖ νὰ σεβαστεῖ τὶς ἰδέες του ὅποιες κι' ἂν εἶναι. Γιὰ τοῦτο ἡ σύγχρονη νεολαία καὶ κυρίως ἡ νεολαία τῆς Λατινικῆς Ἀμερικῆς, ἔχει βαριὰ εὐθύνη ἀπέναντι στὴν ἱστορία, τὸ λαό της καὶ τὸ παρελθὸν τῆς πατρίδας της.

Ἡ νεολαία δὲν πρέπει νὰ εἶναι φανατική. Ἡ νεολαία πρέπει νὰ κατανοεῖ κι' ἐμεῖς στὴ Χιλὴ κάναμε τὸ πρῶτο βῆμα. Ἡ πολιτικὴ βάση τῆς κυβέρνησής μου συγκροτήθηκε ἀπὸ μαρξιστές, ἀπὸ λαϊκοὺς καὶ χριστιανούς, καὶ σεβόμαστε τὴ χριστιανικὴ σκέψη, ὅπως ἀντιπροσωπεύεται στὸ λόγο τοῦ Χριστοῦ, ποὺ ἔδιωξε τοὺς ἐμπόρους ἀπὸ τὸ Ναό.

Φυσικὰ κι' ἔχουμε ἐπίγνωση τί εἶναι ἡ ἐκκλησία, μέσα στὶς ἰσχυρὲς χῶρες τοῦ καπιταλισμοῦ κι' ἀκόμη τί ὑπῆρξε τοὺς προηγούμενους αἰῶνες καὶ στὸ πρῶτο της στάδιο, καὶ κάθε φορὰ ποὺ δὲν εἶναι εὐνοϊκὴ γιὰ τοὺς ταπεινοὺς καθὼς τὸ ὥρισε ὁ Δάσκαλος τῆς Γαλιλαίας! Ἀλλὰ ἂν οἱ καιροὶ ἔχουν ἀλλάξει καὶ ἡ χριστιανικὴ συνείδηση σημαδεύει αὐτὸ ποὺ ἀπορρέει ἀπὸ τὴν ἔντιμη σκέψη μὲ μιὰ ἔντιμη πράξη, οἱ μαρξιστὲς μποροῦμε νὰ συμφωνήσουμε στὰ κεφάλαια τοῦ προγραμματισμοῦ, ὅπως μποροῦν νὰ συμφωνήσουν καὶ οἱ λαϊκοὶ κι' αὐτὸ κάναμε στὴν πατρίδα μου! Καὶ προχωροῦμε καλά! Καὶ ἀκολουθοῦμε μιὰ ἴδια δραστηριότητα καὶ χρησιμοποιοῦμε τὴν ἴδια γλώσσα μπροστὰ στὰ βασικὰ προβλήματα τοῦ λαοῦ, γιατὶ ἕνας ἐργάτης δίχως δουλειά, δὲν ἐνδιαφέρει ἂν εἶναι ἢ ὄχι μαρξιστής, δὲν ἐνδιαφέρει ἂν εἶναι ἢ δὲν εἶναι χριστιανός, κι' ἂν δὲν ἔχει πολιτικὴ ἰδεολογία. Εἶναι ἕνας ἄνθρωπος ποὺ ἔχει δικαίωμα νἄχει δουλειά. Κι' αὐτὴν ὀφείλουμε νὰ τοῦ τὴ δώσουμε ἐμεῖς!

Γι' αὐτὸ ὁ φανατισμός, ὁ δογματισμός, ἡ γραφειοκρατία ποὺ παγώνει τὶς ἐπαναστάσεις, κι' αὐτὸ εἶναι ἕνα σχέδιο συνειδητοποίησης, πρέπει νὰ καταπολεμηθοῦν βαθειὰ καὶ πρέπει ἡ ἀρχὴ νὰ γίνει ἀπὸ τὴ νεολαία. Ὅμως ἡ νεολαία βρίσκεται ἀντιμέτωπη μὲ τὰ προβλήματα ποὺ δὲν εἶναι μόνο οἰκονομικὰ ἀλλὰ εἶναι προβλήματα ποὺ δυστυχῶς διτυμπανίζονται καὶ διακηρύσσονται μὲ τὴ μεγαλύτερη βιαιότητα μέσα στὸ σύγχρονο κόσμο: τὴ φυγή, τὴν ἄρνηση τῆς πραγματικότητας, τὰ ναρκωτικά, τὸν ἀλκοολισμό. Πόσοι εἶναι οἱ νέοι μας, στὶς νεαρές μας πατρίδες, ποὺ ἔχουν μάθει στὴ μαριχουάνα — ποὺ εἶναι πιὸ φτηνὴ ἀπὸ τὴν κοκαΐνη καὶ πιὸ εὔκολα τὴ βρίσκουν! Ἀλλὰ καὶ πόσοι εἶναι αὐτοὶ οἱ νέοι στὶς βιομηχανοποιημένες χῶρες: Τὸ ποσοστὸ ὄχι μόνο ἐξ αἰτίας τῆς πυκνότητας τοῦ πληθυσμοῦ ἀλλὰ κι' ἐξαιτίας τῶν οἰκονομικῶν μέσων εἶναι πολὺ μεγαλύτερο. Τί εἶναι αὐτὸ τὸ φαινόμενο; Τί σημαίνει; Γιατὶ ἡ νεολαία φτάνει σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο; Ὑπάρχει ἀπογοήτευση; Πῶς εἶναι δυνατὸν ὁ νέος νὰ μὴ βλέπει πὼς ἡ ὕπαρξή του πρέπει νὰ ἔχει ἕναν προορισμὸ πολὺ διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ νὰ ξεγλιστράει ἀπὸ τὴν ὑπευθυνότητά του;

Πῶς ἕνας νέος δὲ θὰ ἀτενίσει, στὴν περίπτωση τοῦ Μεξικοῦ, πρὸς τὸν Ἰντάλγκο[4] ἢ τὸν Χουάρες, τὸν Σαπάτα[5] ἢ τὸν Βίγια[6] ἢ τὸν Λάζαρο Καρντένας; Πῶς νὰ μὴν

---

4. Μιγκὲλ Ἰντάλγκο ἰ Κοστίγια (1753—1811). Ἱερέας καὶ πατριώτης μεξικανός. Πατέρας τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς πατρίδας του. Ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγία ἑνὸς ἐπαναστατικοῦ κινήματος, ἀλλὰ ὅταν ἀνακαλύφθηκε ἡ συνωμοσία μάζεψε τὸ λαὸ στὶς 16 τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1810 καὶ ἀνακήρυξε τὴν ἔναρξη τῆς Μεξικάνικης Ἐπανάστασης. Ἕνας ἀπίστευτος ἀριθμὸς λαοῦ πύκνωνε τὶς τάξεις του, κι' ὅλο πλήθαινε. Κυρίευσε πολλὲς ἐπαρχίες ὥσπου κυκλώθηκε σὲ ἐνέδρα ἀπὸ τὸν κυβερνητικὸ στρατό. Ὅταν τὸν συνέλαβαν δικάστηκε, ἀποσχηματίστηκε καὶ τουφεκίστηκε.

5. Ὁ Ἐμιλιάνο Σαπάτα (πολιτικὸς καὶ ἐπαναστάτης 1833—1919), ἦταν ὑποστηρικτὴς τῆς

ἀντιληφθεῖ πὼς κι' αὐτοὶ οἱ ἄνδρες ὑπῆρξαν νέοι, κι' ὅμως ἔκαναν τὴ ζωή τους μιὰ διαρκῆ μάχη, ἕναν ἀγώνα συνεχῆ!

Δὲν ξέρει ἡ νεολαία πὼς τὸ ἴδιο της τὸ μέλλον πλησιάζει πρὸς αὐτὴ τὴν οἰκονομικὴ πραγματικότητα ποὺ σφραγίζει τὶς ἐξαρτώμενες χῶρες; Γιατὶ ἂν εἶναι κάτι ποὺ πρέπει νὰ μᾶς ἀπασχολεῖ κι' ἐμᾶς τοὺς κυβερνῆτες εἶναι νὰ σταματήσουμε νὰ προσφέρουμε μορφωμένους ἄνεργους στὴν κοινωνία μας.

Πόσες χιλιάδες εἶναι οἱ νέοι, ποὺ ἔχουν ἀποφοιτήσει ἀπ' τὰ πολυτεχνεῖα ἢ τὰ πανεπιστήμια, καὶ δὲ βρίσκουν δουλειά! Ἐγὼ διάβασα, πρὶν ἀπὸ λίγο καιρό, μιὰ μελέτη ἑνὸς διεθνοῦς ὀργανισμοῦ, πολὺ σημαντική ποὺ σημειώνει γιὰ τὴ Λατινικὴ Ἀμερική, πὼς στὸ τέλος αὐτῆς τῆς δεκαετίας, χρειάζονταν γύρω στὰ ἕξη ἑκατομμύρια — νομίζω — καινούργιοι ἐπαγγελματίες, σὲ μιὰ ἤπειρο ὅπου ἡ ἀνεργία βρίσκεται στὰ ἐπίπεδα ποὺ ἔχω ἤδη ἀναφέρει. Οἱ νέοι πρέπει νὰ ἀντιληφθοῦν, λοιπόν, πὼς ἔχουν νὰ ἀντιμετωπίσουν αὐτὲς τὶς καταστάσεις, καὶ πὼς πρέπει νὰ συντελέσουν ὥστε ν' ἀλλάξουν οἱ συνθῆκες ἔτσι ποὺ νὰ μὴν ὑπάρχουν μορφωμένοι ἄνεργοι, ἐπιστήμονες μὲ τὸν τίτλο τοῦ ἀρχιτέκτονα ποὺ δὲν χτίζει σπίτια, καὶ τοῦ γιατροῦ ποὺ δὲν ἔχει νὰ κοιτάξει ἀρρώστους γιατὶ αὐτοὶ δὲν ἔχουν μὲ τί νὰ τὸν πληρώσουν, τὴ στιγμὴ ποὺ τὸ μόνο ποὺ λείπει εἶναι γιατροὶ γιὰ νὰ ὑπερασπιστοῦν καὶ νὰ σώσουν τὸ ἀνθρώπινο κεφάλαιο ποὺ εἶναι αὐτὸ ποὺ περισσότερο ἀξίζει στὶς χῶρες μας.

Γι' αὐτό, ἐπαναλαμβάνω — καὶ γιὸ νὰ τελειώνω ζητώντας σας συγνώμη ποὺ τόση ὥρα σᾶς μιλῶ — ἐγὼ ποὺ εἶμαι ἕνας ἄνθρωπος ποὺ πέρασε μέσα ἀπ' τὸ Πανεπιστήμιο, διδάχτηκα πολὺ περισσότερα ἀπ' τὸ πανεπιστήμιο τῆς ζωῆς: Ἔμαθα γιὰ τὴ μάνα τὴν προλετάρια στὶς περιθωριακὲς περιοχές. Ἔμαθα γιὰ τὸν ἀγρότη, ποὺ δίχως νὰ μοῦ μιλήσει, μοῦ εἶπε γιὰ τὴν ἐκμετάλλευση τὴν ὑπερακατόχρονη τοῦ πατέρα του, τοῦ παππού του, τοῦ προπάππου του. Ἔμαθα γιὰ τὸν ἐργάτη, πὼς στὸ ἐργοστάσιο εἶναι ἕνας ἀριθμὸς ἢ πὼς ἦταν ἕνας ἀριθμὸς καὶ πὼς τίποτα δὲ σήμαινε σὰν ἀνθρώπινο πλάσμα, κι' ἔμαθα γιὰ τ' ἀμέτρητα πλήθη ποὺ εἶχαν τόση ὑπομονὴ ὥστε νὰ ἐλπίζουν.

Ὅμως ἡ ἀδικία δὲν μπορεῖ νὰ συνεχίζεται, κλείνοντας τὶς δυνατότητες τοῦ μέλλοντος στοὺς μικροὺς λαοὺς αὐτῆς τῆς ἠπείρου καὶ τῶν ἄλλων

Γιὰ μᾶς, τὰ σύνορα πρέπει νὰ καταργηθοῦν καὶ ἡ ἀλληλεγγύη πρέπει νὰ ἐκφράζεται μὲ σεβασμὸ στὴν αὐτοδιακυβέρνηση καὶ χωρὶς ἐπεμβάσεις, κατανοώντας πὼς μποροῦν νὰ ὑπάρχουν φιλοσοφικὲς ἰδέες καὶ μορφὲς διακυβέρνησης διαφορετικές, ἀλλὰ πὼς ὑπάρχει μιὰ ἐντολὴ ποὺ γεννιέται ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν προσωπικὴ μας πραγματικότητα ποὺ μᾶς ὑποχρεώνει — στὴν περίπτωση αὐτῆς τῆς ἠπείρου — νὰ ἑνωθοῦμε. Γιὰ νὰ κοιτάξουμε πιὸ πέρα, μαζὶ μὲ τὴ Λατινικὴ Ἀμερικὴ πρέπει νὰ καταλάβουμε πὼς στὴν Ἀφρικὴ ὑπάρχουν ἀκόμη ἑκατομμύρια ἑκατομμυρίων ἀνθρώπινες ὑπάρξεις ποὺ κάνουν μιὰ ζωὴ χειρότερη ἀπ' αὐτὴν ποὺ κάνουν τὰ πιὸ καθυστερημένα πλάσματα τῆς δικῆς μας ἠπείρου

Πρέπει νὰ κατανοήσουμε πὼς ὁ ἀγώνας εἶναι κοινὸς σὲ παγκόσμια κλίμακα. Πὼς μπροστὰ στὴν αὐθάδεια τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ χωράει μόνο ἡ ἐπιθετικὴ καὶ δραστήρια ἀπάντηση τῶν ὑπὸ ἐκμετάλλευση χωρῶν. Ἔφτασε ἡ στιγμὴ νὰ συνειδητοποιήσουμε τέλεια πὼς αὐτοὶ ποὺ πέφτουν μαχόμενοι σὲ ἄλλα μέρη γιὰ νὰ γίνουν οἱ πατρίδες τους ἀνεξάρτητες, ὅπως συμβαίνει στὸ Βιετνάμ, πέφτουν καὶ γιὰ μᾶς μὲ τὴν ἡρωικὴ τους αὐτὴ πράξη.

ἀγροτικῆς μεταρρύθμισης καὶ μὲ τὸ «Σχέδιο τῆς Ἀγιαλᾶ» (1911) παραχωροῦσε γαίες στοὺς ἀγρότες. Ὡς γνωστὸν δολοφονήθηκε.

6. Ὁ Ἀωρόθεος Ἀράνγκο ἢ Πάντσο Βίγια, γνωστὸς στὴν Ἑλλάδα ὅπως κι' ὁ Σαπάτα (1887—1923), ἐπαναστάτης ἀκούραστος, τέλειωσε κι' αὐτὸς τὶς μέρες του δολοφονημένος.

Γι᾽ αὐτό, χωρὶς νὰ πῶ πῶς ἡ νεολαία θὰ εἶναι τὸ ἐπαναστατικὸ κίνητρο καὶ ὁ κύριος παράγων τῶν ἐπαναστάσεων, σκέπτομαι πῶς ἡ νεολαία ἀκριβῶς γιατὶ εἶναι νεαρά, ἐπειδὴ ἔχει μιὰ ἀντίληψη πιὸ διαφανή, μὲ τὸ νὰ μὴν ἔχει ἐνστερνισθεῖ καὶ νὰ μὴν ἔχει γίνει ἕνα μὲ τὴ φαυλότητα ποὺ φέρνει ἡ χρόνια συμβίωση μὲ τὸν ἀστισμό, στὶς μέρες μας, γιατὶ ἡ νεολαία ὀφείλει νὰ ἀντιληφθεῖ πῶς ὀφείλει νὰ εἶναι μελετηρή καὶ ἐργατική, γιατὶ ὁ νέος πρέπει νὰ πάει στὴν ἐπιχείρηση, στὴ βιομηχανία ἢ στὴ γῆ. Γιατὶ ἐσεῖς πρέπει νὰ κάνετε ἐθελοντικὲς ἐργασίες. Γιατὶ εἶναι καλὸ νὰ γνωρίζει ὁ σπουδαστὴς τῆς ἰατρικῆς πόσο ζυγίζει ἕνα δεμάτι ποὺ ρίχνεται πάνω στὴ ράχη τοῦ ἀγρότη ποὺ πρέπει νὰ τὸ μεταφέρει, μερικὲς φορές, σὲ μεγάλες ἀποστάσεις. Γιατὶ εἶναι καλὸ αὐτὸς ποὺ πάει νὰ γίνει μηχανικὸς νὰ χωθεῖ μέσ᾽ τὴν κάψα τῆς μηχανῆς ὅπου ὁ ἐργάτης, πολλὲς φορὲς μέσα σὲ μιὰ ἀτμόσφαιρα ἀφιλόξενη, περνᾶ ἀτέλειωτα χρόνια τῆς θλιβερῆς του ὕπαρξης. Γιατὶ ἡ νιότη πρέπει νὰ σπουδάσει καὶ πρέπει νὰ δουλέψει, γιατὶ ἡ ἐθελοντικὴ δουλειὰ δένει, συσφίγγει, φέρνει κοντά, κάνει νὰ διεισδύσει αὐτὸς ποὺ πρόκειται νὰ γίνει ἐπιστήμονας, μέσα στὸν ἄλλον ποὺ ἔχει ἀπὸ κληρονομιὰ τὰ χέρια ροζιασμένα, σὲ κείνους ποὺ γενιὲς ὁλόκληρες δούλεψαν τὴ γῆ

Εὐχαριστῶ, Πρόεδρε καὶ φίλε ποὺ μοῦ δόσατε τὴν εὐκαιρία νὰ ἐνδυναμώσω τὶς ἴδιες μου, τὶς πεποιθήσεις καὶ τὴν πίστη μου στὴ νεολαία μ᾽ αὐτή σας τὴν ἐνέργεια!

Εὐχαριστῶ ποὺ νιώθετε τὸ δράμα τῆς πατρίδας μου ποὺ εἶναι, καθὼς ἔλεγε ὁ Πάμπλο Νερούδα, ἕ ν α Β ι ε τ ν ὰ μ σ ι ω π η λ ό! Δὲν ὑπάρχουν στρατεύματα κατοχῆς, οὔτε τρομερὰ ἀεροπλάνα συννεφιάζουν τοὺς καθαροὺς οὐρανοὺς τῆς γῆς μου. Ὅμως εἴμαστε παγιδευμένοι οἰκονομικά, ὅμως δὲν ἔχουμε ἐφόδια, ὅμως δὲν ἔχουμε τρόπο ν᾽ ἀγοράσουμε τρόφιμα καὶ μᾶς λείπουν φάρμακα! Καὶ γιὰ νὰ καταστροπωθοῦν αὐτοὶ ποὺ μὲ τέτοια σχέδια προχωροῦν, ἀρκεῖ μονάχα οἱ λαοὶ νὰ καταλάβουν ποιοὶ εἶναι οἱ φίλοι τους καὶ ποιοὶ εἶναι οἱ ἐχθροί τους!

Ἐγὼ ξέρω, ἀπ᾽ αὐτὸ ποὺ εἶδα, πῶς τὸ Μεξικὸ ὑπῆρξε καὶ θὰ εἶναι — κι᾽ εὐχαριστῶ γι᾽ αὐτὸ — φίλος τῆς πατρίδας μου!

ΣΑΛΒΑΔΟΡ ΑΓΙΕΝ-ΤΕ

Μετάφραση ἀπὸ τὰ ἱσπανικά:
ΜΑΓΙΑΣ - ΜΑΡΙΑΣ ΡΟΥΣΣΟΥ

★

ΚΩΣΤΑ Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗ

ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΣΤΟ ΖΑΓΟΡΙ

Τὸ Τεχνικὸ Ἐπιμελητήριο Ἑλλάδας (ΤΕΕ), Παράρτημα Ἠπείρου, σὲ συνεργασία μὲ τὸ Κέντρο Ἐρευνῶν τοῦ Ζαγοριοῦ, ἀποφάσισαν τὴ συγκρότηση τετραήμερου συνέδριου Παραδοσιακῆς Ἀρχιτεκτονικῆς, ἀπὸ 21 ὡς 24 Μάρτη 1980, στὸ Τσεπέλοβο τοῦ Ζαγοριοῦ.

Σκοπὸς τοῦ Συνέδριου ἦταν:

— Νὰ ἐπισημανθοῦν τὰ γενικὰ προβλήματα τῶν παραδοσιακῶν οἰκισμῶν.

— Ἡ παραδοσιακὴ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ τὰ προβλήματα, ποὺ θέτει αὐτὴ στὸν πολιτιστικό, κοινωνικὸ καὶ οἰκονομικὸ τομέα.

— Νὰ ἐρευνηθοῦν οἱ δυνατότητες τοῦ καθορισμοῦ τῶν τρόπων καὶ τῶν μέσων γιὰ τὴ διατήρηση τῶν παραδοσιακῶν οἰκισμῶν.

Ἡ Ὀργανωτικὴ Ἐπιτροπὴ ἀποτελέστηκε ἀπὸ τὰ ἑξῆς 7 μέλη:

Στάθη Παπαβρανούση, Πρόεδρο τοῦ Τεχν. Ἐπιμελητηρίου, παραρτήματος

Ἠπείρου, Στέφανο Στεργιάδη, Πρόεδρο Κέντρου Ἐρευνῶν Ζαγοριοῦ, Μιχαὴλ Ἀράπογλου, Θανάση Ζυγούρη, Ἑλένη Παγκρατίου, Γιῶργο Παρλαπὰ καὶ Βαρβάρα Τζάλλα, σπουδαγμένους ἀρχιτέκτονες σὲ διάφορα Πανεπιστήμια καὶ Πολυτεχνεῖα τοῦ Ἐσωτερικοῦ καὶ τοῦ Ἐξωτερικοῦ.

Ὡς πρὸς τὴν ὀργάνωση ἔχει νὰ παρατηρήσει κανένας, πὼς ἦταν πολὺ πετυχημένη καὶ ἀξίζει κάθε ἔπαινος καὶ συγχαρητήρια. Πολὺ πετυχημένη ἦταν καὶ ἡ ἀπόφαση τῶν πρωτεργατῶν τοῦ Συνέδριον νὰ συγκροτηθεῖ αὐτὸ στὸ Τσεπέλοβο τοῦ Ζαγοριοῦ, γιὰ τοὺς ἑξῆς λόγους:

Εἶναι γνωστό, πὼς στὸ Ζαγόρι κατὰ τὰ περασμένα χρόνια καὶ ἰδιαίτερα κατὰ τὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, εἶχε ἀναπτυχτεῖ ἕνας ἰδιόρρυθμος, ἀνεπανάληπτος καὶ ἀξιοθαύμαστος λαϊκὸς πολιτισμὸς ἀπὸ πολλὲς ἀπόψεις. Ὁ πολύπλευρος αὐτὸς πολιτισμός, καθὼς εἶναι διαπιστωμένο καὶ πανθομολογιέται, δὲν ὑπολείπονταν στὸν τομέα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Ἀπὸ προσωπικὴ ἀντίληψη καὶ ἐπειδὴ παραμένω μόνιμα ἀπὸ χρόνια στὸ Ζαγόρι, ἔχω κάνει τὴ διαπίστωση, πὼς κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια ἄρχισε νὰ δείχνεται κάποιο ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρο γιὰ ἔρευνα καὶ μελέτη τῶν στοιχείων τῆς παραδοσιακῆς ἀρχιτεκτονικῆς τοῦ Ζαγοριοῦ ἀπὸ εἰδικοὺς μελετητὲς καὶ πολλοὺς σπουδαστὲς καὶ τῶν Ἑλληνικῶν καὶ τῶν Ξένων Πολυτεχνείων.

Ποιοί παράγοντες ἔχουν συντελέσει γιὰ νὰ παρατηρηθεῖ τὸ φαινόμενο τῆς ἀνάπτυξης τέτοιου λαϊκοῦ πολιτισμοῦ ἰδιαίτερα τσὸ Ζαγόρι, δὲν ἔχει τὴ θέση του νὰ ἀναπτυχτεῖ ἐδῶ. Σὲ γενικὲς ὅμως γραμμὲς μποσεῖ κανένας νὰ πεῖ, πὼς αὐτὸ τὸ πράγμα κατὰ κύριο λόγο ὀφείλεται στὸ θεσμὸ τῶν ταξιδιῶν καὶ στὴν καλὴ αὐτοδιοίκηση τοῦ τόπου μὲ τὰ περίφημα προνόμια ποὖχε παραχωρήσει ὁ κατακτητής. Μὲ τὸ πέρασμα ὅμως τῶν χρόνων, δημιουργήθηκαν διαφορετικὲς κοινωνικὲς καὶ οἰκονομικὲς συνθῆκες, ὁ πολιτισμὸς αὐτὸς δὲν προσέχτηκε καὶ ἄρχισε νὰ ξεθωριάζει, νὰ ξεπέφτει. Λὲν δόθηκε σ' αὐτὸν ἡ σημασία ποὺ ἔπρεπε καὶ γι' αὐτὸ παρὰ πολλὰ ἀξιοθαύμαστα οἰκοδομήματα γιὰ τὸ ζηλευτό τους ἀρχιτεκτονικὸ στὺλ καὶ χαρακτῆρα καταστράφηκαν, ἀφήνοντας μονάχα τὰ λείψανα ἀπὸ τὴν παλιά τους ὕπαρξη. Σὰν σοβαρὸ πλῆγμα, σὰν χαριστικὴ βολή, ὡς πρὸς τὸ ζήτημα αὐτὸ πρέπει νὰ θεωρεῖται τὸ κάψιμο 1.500 σπιτιῶν σὲ 23 χωριὰ τοῦ Ζαγοριοῦ ἀπὸ τοὺς Γερμανούς κατὰ τὰ χρόνια τῆς κατοχῆς τῆς χώρας μας ἀπ' αὐτούς. Ἑκατοντάδες ἦταν τὰ διώροφα καὶ τριώροφα παραδοσιακὰ Ζαγορίσια σπίτια, ποὺ κάηκαν αὐτὴ τὴν περίοδο. Σ' αὐτὰ συμπεριλαμβάνονται καὶ σχολειὰ καὶ ἐκκλησιές. Παράλληλα μὲ τὸ κάψιμο τῶν σπιτιῶν αὐτῶν ἀπὸ τοὺς Γερμανούς, καταστράφηκαν τὰ τελευταῖα χρόνια καὶ πολλὰ τέτοια, γιατὶ ἐγκαταλείφτηκαν ἀναγκαστικὰ ἀπὸ τοὺς κάτοικους τοῦ Ζαγοριοῦ κατὰ τὸν ἐμφύλιο πόλεμο καὶ γιατὶ τὸ Κοάτος δὲν ἔδωκε ἔγκαιρα τὴ σημασία, ποὺ ἔπρεπε νὰ δόσει γιὰ ἠν προστασία καὶ τὴ διάσωσή τους ἀπὸ τὸ χαλασμό. Γι' αὐτό, κατὰ τὴ γνώμη μου, πρέπει νὰ θεωρεῖται πολὺ σημαντικὴ ἡ ἀπόφαση τῶν πρωτεργατῶν γιὰ νὰ συνέλθει τὸ Συνέδριο αὐτὸ στὸ Ζαγόρι (Τσεπέλοβο - Σκαμνέλι).

Σ' αὐτὸ πῆραν μέρος 300 περίπου σύνεδροι, ποὺ ἦταν: ἀρχιτέκτονες, μηχανικοί, ἀρχαιολόγοι, χημικοί, οἰκονομολόγοι, λαογράφοι, κοινοτικοὶ ἄρχοντες, φοιτητὲς καὶ ἰδιῶτες ἀπὸ διάφορα χωριὰ τοῦ Ζαγοριοῦ. Θὰ περίμενε κανένας ἀπ' αὐτοὺς τοὺς τελευταίους μεγαλύτερη συμμετοχή.

Τὰ θέματα κατανεμήθηκαν πολὺ εὔστοχα σὲ τρεῖς ὁμάδες ἢ κατηγορίες, ποὺ ἔφεραν τοὺς γενικοὺς τίτλους:

Α' Παραδοσιακοὶ οἰκισμοὶ - ἱστορικὰ κέντρα. Προβλήματα ἀνάπτυξης καὶ διατήρησής τους.

Β' Προϋποθέσεις καὶ δυνατότητες γιὰ τὴ διατήρηση τῶν παραδοσιακῶν οἰκισμῶν.

Γ' Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ κληρονομιὰ τοῦ Ζαγοριοῦ καὶ τὰ προβλήματά της.

Μέρα Πρώτη: ΕΝΑΡΞΗ ΤΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

Ἡμέρα Παρασκευή, 21 Μάρτη 1980

Οἱ ἐργασίες τοῦ Συνεδρίου ἄρχισαν στὰ Γιάννινα (Καμπέρειο Ἵδρυμα) ἀπὸ τὸ ἀπόγιομα τῆς 21 Μάρτη. Παρασκευὴ ἀπὸ ὥρα 20—21.30.

Κατὰ τὴν πρώτη αὐτὴ συνεδρίαση προσῆλθεν ὁ Νομάρχης τῶν Γιαννίνων κ. Λουκᾶς Φωτόπουλος, ποὺ κήρυξε τὴν ἔναρξή του καὶ ἀπηύθυνε κατάλληλο χαιρετισμό. Κατόπι χαιρέτησαν κατὰ τὴν ἐναρκτήρια αὐτὴ συνεδρίαση, οἱ ἑξῆς:

Ν. Δεσύλλας, ἀρχιτέκτονας, ἀντιπρόσωπος τοῦ Τ.Ε.Ε.
Χ. Μάρης, μηχανολόγος - ἠλεκτρολόγος, σύμβουλος τοῦ Τ.Ε.Ε.
Ἀχ. Κολιούσης, βουλευτὴς τοῦ ΠΑ.ΣΟ.Κ.
Χρ. Ρογκότης, Πρόεδρος Πολιτιστικοῦ Συνδέσμου Ζαγορίσιων Γιαννίνων.
Ἑλ. Παγκρατίου, Γεν. Γραμμ. Κέντρου Ἐρευνῶν Ζαγοριοῦ.
Ἰ. Μπότης, Πρόεδρος τοῦ Συλλόγου μηχανικῶν τῶν Γιαννίνων.
Ἑλ. Καλογιάννης, τ. βουλευτὴς Ν. Λ. Νομοῦ Γιαννίνων.

Μὲ τηλεγραφήματά τους χαιρέτησαν τὸ Συνέδριο πολλὲς ὀργανώσεις καὶ ἰδιῶτες. Ἐπακολούθησε δεξίωση.

Μέρα δεύτερη: ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΣΤΟ ΣΚΑΜΝΕΛΙ

Ἡμέρα Σάββατο, 22 Μάρτη 1980 (Πρωϊνὴ συνεδρίαση)

Κατ' αὐτὴ τὸ Προεδρεῖο ἀποτελέστηκε ἀπὸ τούς: Ν. Δεσύλλα, Θ. Ζυγούρη καὶ Α. Παπανικολάου. Ἔγιναν δὲ οἱ ἑξῆς ἀνακοινώσεις:

α) Λημ. Κρικώνης: «Κατευθύνσεις γιὰ τὴν ἀναβίωση τῶν ἱστορικῶν Κέντρων, π.χ. Γιάννινα».

β) Κατίνα Κατσαλῆ - Παπαδημητρίου: «Ἐξέλιξη καὶ λειτουργία ἑνὸς νησιώτικου παραδοσιακοῦ οἰκισμοῦ».

γ) Γ. Ριζικάρης: «Οἱ παραδοσιακοὶ οἰκισμοί, κίνητρο γιὰ μιὰ θεώρηση τοῦ πολεοδομικοῦ ἱστοῦ τοῦ 18ου αἰώνα. Ἡ περίπτωση τῶν Ἀμπελακίων (1750—1810)».

δ) Ἄννα - Ἑλένη Χλέπα: «Φανάρι Θεσσαλίας. Ἀνάπλαση παραδοσιακοῦ οἰκισμοῦ».

ε) Σωκρ. Ἀγγελίδης: «Ἡ στατικὴ στὴ συντήρηση καὶ ἀποκατάσταση τῶν μνημείων».

(Ἀπογευματινὴ συνεδρίαση)

Προεδρεῖο: Χ. Μάρης, Γ. Παρλαπάς, Σ. Αὐγερινοῦ. Ἀνακοινώσεις:

α) Νικ. Ἀγριαντώνης: «Λόμηση στὶς Κυκλάδες σήμερα καὶ σκέψεις στὸ πρόβλημα προστασίας τοῦ ἱστορικοῦ χώρου».

β) Γιώργης Διαγόρας: «Ἡ παραδοσιακή μας κληρονομιὰ καὶ σκέψεις γιὰ μιὰ βιώσιμη ἀρχιτεκτονική».

γ) Ἑλένη Παγκρατίου: «Προϋποθέσεις γιὰ ὀρθὴ μελέτη καὶ ἀποτελεσματικὴ προστασία ζωντανῶν παραδοσιακῶν οἰκισμῶν».

δ) Μαρ. Μίχα: «Σύγχρονη ἀνάπτυξη καὶ παραδοσιακοὶ οἰκισμοί».

ε) Τίνα Βερδέση: «Ἱστορικὰ κέντρα μὲ γενικὴ θεώρηση».

Μέρα τρίτη: ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΣΤΟ ΣΚΑΜΝΕΛΙ

Ἡμέρα Κυριακή, 23 Μάρτη 1980 (Πρωϊνὴ συνεδρίαση)

Προεδρεῖο: Τ. Μπαρμπάτης, Β. Τζιάλλα, Μ. Μίχα. Ἀνακοινώσεις:

α) Βύρωνας Χρηστίδης: «Προβλήματα στὴν ἔρευνα τῆς Ἑλληνικῆς παραδοσιακῆς ἀρχιτεκτονικῆς».

β) Μιχ. Ἀράπογλου: «Ἡ γεωργία ἀπαραίτητη γιὰ τὴ μελέτη καὶ διατήρηση τῶν παραδοσιακῶν οἰκισμῶν».

γ) Κώστας Λαζαρίδης: «Τὰ λείψανα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς στὸ Ζαγόρι καὶ τὰ προβλήματά τους».

δ) Σοφία Αὐγερινοῦ: «Ἡ μετονομασία τῶν οἰκισμῶν».

ε) Θανάσης Ζυγούρης: «Κριτικὴ πάνω στὸ Π.Δ. 20-9-1979, ποὺ ἀφορᾶ ὅρους δομήσεως τοῦ Ζαγοριοῦ».

στ) Στέφανος Στεργιάδης: «Ἡ παραδοσιακὴ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν καμένων χωριῶν τοῦ Ζαγοριοῦ καὶ προτάσεις γιὰ ἀναστήλωση».

ζ) Ἀλίκη Στάρα: «Προστασία παραδοσιακῶν οἰκισμῶν».

(Ἀπογευματινὴ συνεδρίαση)

Προεδρεῖο: Στάθης Παπαβρανούσης, Ἑλένη Παγκρατίου, Στέφανος Πάντος - Κίκος.

Στὴ συνεδρίαση αὐτὴ παρουσίασαν τὶς θέσεις τους γιὰ τὰ προβλήματα τῶν παραδοσιακῶν οἰκισμῶν διάφοροι ἐκπρόσωποι τῶν περιφερειακῶν τμημάτων τοῦ Τ.Ε.Ε., ὡς ἑξῆς:

α) Δυτικῆς Μακεδονίας, Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης - Δυτικῆς Ἑλλάδας καὶ Ἀνατολ. Κρήτης.

β) Τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς ἀρχιτεκτονικῆς κληρονομιᾶς τοῦ Τ.Ε.Ε.

γ) Τοῦ Τμήματος παραδοσιακῶν οἰκισμῶν τοῦ Ε.Ο.Τ.

δ) Τοῦ Συλλόγου τῶν ἐκτάκτων ἀρχαιολόγων.

ε) Τῆς Δημοκρατικῆς Πανεπιστημιακῆς Κίνησης.

στ) Ὁ Πρόεδρος τοῦ Πολιτιστικοῦ Συνδέσμου Ζαγορισίων στὰ Γιάννινα.

ζ) Ὁ Πρόεδρος Κοινότητας Καπεσόβου.

η) Ἐκπρόσωπος τοῦ Συλλόγου Νέων Τσεπελόβου ὁ «Τσούφλης», καθὼς καὶ διάφοροι ἰδιῶτες κάτοικοι Ζαγοριοῦ, ποὺ ἀνάπτυξαν τὰ καθημερινὰ προβλήματα ἀπὸ τὴν πραγματική τους πλευρά, ὅπως αὐτοὶ τὰ ἀντιμετωπίζουν.

Πάνω σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα μίλησαν πολὺ πετυχημένα, μὲ πραγματικὸ Ζαγορίσιο πόνο, μὲ τὸν πόνο ὅλων τῶν Ζαγορίσιων, ποὺ μένουν μόνιμα στὸ Ζαγόρι καὶ βλέπουν τὰ πράγματα σωστὰ καὶ ὄχι μονάχα θεωρητικὰ ἀπὸ μακρυά, οἱ κ.κ. Κλέαρχος Στάρας (Πάπιγκο), Εὐριπίδης Βουλόδημος (Καπέσοβο), Ἀθανάσιος Συκοβέλος (Σκαμνέλι), Γιῶργος Γκρουΐδης (Μπάγια) καὶ ἄλλοι. Οἱ ὁμιλητές τους ἔκαναν βαθειὰ ἐντύπωση καὶ γι' αὐτὸ ὑπερχειροκροτήθηκαν ἀπὸ τὸ Συνέδριο.

Ὕστερα ἀπὸ μιὰ πολὺ καρποφόρα καὶ ἐποικοδομητικὴ συζήτηση, ἐγκρίθηκε τὸ παρακάτω Ψήφισμα σὰν συμπέρασμα τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συνεδρίου. Τὴν ἐπιτροπὴ γιὰ τὴ σύνταξη τοῦ συμπερασματικοῦ ἀπολογισμοῦ τοῦ Συνεδρίου αὐτοῦ ἀποτέλεσαν οἱ ἑξῆς σύνεδροι: 1) Νίκος Δεσύλλας, Α.Μ. ἐκπρόσωπος τῆς Διοικούσης Ἐπιτροπῆς τοῦ Τ.Ε.Ε. 2) Στέφανος Στεργιάδης, Πρόεδρος τοῦ Κέντρου Ἐρευνῶν Ζαγοριοῦ, μέλος τῆς ὀργανωτικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Συνεδρίου. 3) Μιχαὴλ Ἀράπαγλου, Α.Μ. Μέλος τῆς ὀργανωτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Συνέδριου. 4) Ἀλέκος Παπανικολάου, Α.Μ. Μέλος τοῦ ἐπιστημονικοῦ τμήματος ἀρχιτεκτόνων τοῦ

Τ.Ε.Ε. 5) Παρασκευὴ Μποζινέκη, Α.Μ. Μέλος τῆς ἐπιστημονικῆς ἀρχιτεκτονικῆς κληρονομιᾶς, 6) Ζωὴ Μυλωνᾶ, Ἀρχαιολόγος, ἐκπρόσωπος Λ.Σ. ἐκτάκτων καὶ 7) Τάσιος Μπαμπασίκας, Α.Μ. Μέλος ὀργανωτικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Συνέδριου.

ΤΟ ΨΗΦΙΣΜΑ

«Σήμερα 23 Μαρτίου 1980 οἱ σύνεδροι, ποὺ συγκεντρώθηκαν στὸ Τσεπέλοβο - Σκαμνέλι - Μπάγια Ζαγορίου τῆς Ἠπείρου, συζήτησαν ἐκτεταμένα τὸ πρόβλημα τῆς Παραδοσιακῆς Ἀρχιτεκτονικῆς καὶ κατέληξαν σὲ ὁρισμένες σκέψεις καὶ συμπεράσματα, ποὺ ἐκτίθενται παρακάτω:

Α΄ Γιατὶ ἔγινε τὸ συνέδριο αὐτὸ

Ἡ ἀνάγκη ὀργάνωσης ἑνὸς συνεδρίου, ποὺ ἀφορᾶ τὰ παραδσιακὰ οἰκιστικὰ σύνολα καὶ τοὺς τρόπους διατήρησης καὶ προστασίας τους, σ' ἕνα χῶρο ἰδιαίτερα εὐαίσθητο, ὅπως τὸ Ζαγόρι, ἀποτέλεσε γιὰ ὅλους καθῆκον καὶ ὑποχρέωση. Πέρα ἀπὸ τὶς ἀνταλλαγὲς γνωμῶν μεταξὺ τῶν συνέδρων, πιστεύεται πὼς ὁ διάλογος, οἱ ἀπόψεις καὶ τὰ προβλήματα, ποὺ ἀναπτύχθηκαν ἀπὸ τοὺς ἐκπροσώπους τῆς περιοχῆς, ἀποτελοῦν γιὰ τοὺς συνέδρους μιὰ σημαντικὴ ἐμπειρία.

Ἡ ἐκδήλωση τοῦ συνεδρίου στὸ Ζαγόρι πρέπει νὰ θεωρηθεῖ πὼς συνέβαλε στὸ νὰ τοποθετηθεῖ τὸ πρόβλημα μὲ ἕνα πιὸ ἄμεσο τρόπο.

Β΄ Γιατί ἐπιβάλλεται ἡ διατήρηση καὶ προστασία

Οἱ σύνεδροι συμφώνησαν στὴν ἀναγκαιότητα τῆς διατήρησης καὶ προστασίας τῆς Ἑλληνικῆς παραδοσιακῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ἐπισημαίνοντας ἐμφαντικά, ὅτι ἀποτελεῖ ἀναπόσπαστο κομμάτι τῆς ἱστορικῆς συνέχειας τοῦ τόπου μας. Ἐπίσης ἐπισήμαναν, πὼς οἱ παραδοσιακοὶ οἰκισμοὶ ἀναπτυγμένοι τοὺς τελευταίους αἰῶνες στὸν Ἑλληνικὸ χῶρο, συνεχίζουν νὰ εἶναι πυρῆνες ζωῆς.

Τὸ πρόβλημα λοιπὸν τῆς διατήρησής τους δὲν εἶναι πρόβλημα περιθωριακό, ἀλλὰ μέγιστο ζήτημα τῆς σημερινῆς σχεδιοποίησης καὶ τῶν χωροταξικῶν προγραμμάτων.

Γ΄ Ποιά εἶναι ἡ κρατικὴ πολιτικὴ στὸν τομέα διατήρησης καὶ προστασίας

Οἱ σύνεδροι ἐπισήμαναν, ὅτι τὸ σημερινὸ κράτος, παρ' ὅλες τὶς κατὰ καιροὺς πληθωρικὲς δηλώσεις καὶ τὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα λέει ὅτι παίρνει, δὲν ἔχει χαράξει ἕνα ἐθνικὸ πρόγραμμα οὐσιαστικῆς παρέμβασης στὸν τομέα τῶν παραδοσιακῶν οἰκισμῶν καὶ τῆς ἀρχτεκτονικῆς φυσιογνωμίας τους. Ἡ πολιτικὴ αὐτή, ὅπως ἐκφράστηκε κυρίως τὰ 35 τελευταῖα χρόνια, ὁδήγησε σὲ μαρασμὸ τῆς ὑπαίθρου, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἐρήμωση τῶν οἰκισμῶν αὐτῶν καὶ τὴν διόγκωση τοῦ ἀστικοῦ χώρου μὲ κριτήρια, ποὺ συμφωνοῦν μὲ τὸ πολιτικὸ πρόγραμμα καὶ τὰ συμφέροντα τῆς τάξης, ποὺ ἐκπροσωποῦσαν οἱ κυβερνήσεις τῶν χρόνων αὐτῶν.

Σὲ ὅσες περιπτώσεις κινήθηκαν διαδικασίες τῶν Παραδοσιακῶν Οἰκισμῶν ἔγιναν μὲ κριτήρια ὄχι εὐρύτερα κοινωνικά, ἀλλὰ μὲ σκοπὸ τὸ κέρδος. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα εἶναι ἡ τουριστικὴ ἀνάπτυξη, ποὺ, ὅπως ἐφαρμόζεται σήμερα, ἀλλοιώνει τὸ χαρακτῆρα τῶν παραδοσιακῶν στοιχείων, ἀλλὰ καὶ τῶν κοινωνικῶν δομῶν.

Ἐπισημάνθηκε ἐπίσης ἀπὸ τοὺς συνέδρους, πὼς ἀρχὲς καὶ κριτήρια πάνω

στὸ πρόβλημα τῆς μελέτης - σχεδιοποίησης καὶ πρακτικῆς ὑλοποίησης ἀπὸ τὸ Κράτος καὶ τοὺς φορεῖς, ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὸ ζήτημα αὐτό, δὲν ὑπάρχουν.

Παρ' ὅτι ὑπάρχουν ντοκουμέντα διεθνῶς ἀποδεκτά, ὅπως ὁ χάρτης τῆς Βενετίας (1964) καὶ ἡ διακήρυξη τοῦ Ἀμστερνταμ (Ὀκτ. '75), ποὺ ἔγινε στὰ πλαίσια τῆς ἀνάπτυξης τῆς κουλτούρας, ὅπως αὐτὴ περιέχεται στὴν τελικὴ πράξη τοῦ Ἑλσίνκι (Ἰούλ. '75) καὶ ποὺ ὑπογράφηκε ἀπ' ὅλες τὶς Εὐρωπαϊκὲς χῶρες, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση δὲν ἔχει κάνει κανένα βῆμα πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτή. Ἀντίθετα, ἡ πολιτική της εἶναι πολιτικὴ ἀδιαφορίας ἀπέναντι στὰ ἅπτα δείγματα τῆς πρόσφατης ἱστορίας τοῦ τόπου μας.

Δ΄ Τί πρέπει νὰ γίνει

Οἱ σύνεδροι ἀνέπτυξαν ἕνα ποικίλο καὶ πολύμορφο προβληματισμὸ πάνω στὸ ζήτημα τῶν μέτρων γιὰ τὴν προστασία, ποὺ πρέπει νὰ λάβει τὸ κράτος, ἀλλὰ καὶ τῶν μεθόδων τῶν ἐπεμβάσεων. Οἱ σύνεδροι συμφώνησαν ὅτι ὁ κρατικὸς τομέας σχεδιοποίησης στὴ σημερινὴ πραγματικότητα πρέπει νὰ εἶναι κύριος καὶ ἀποφασιστικός. Αὐτὸ θὰ ὑλοποιηθεῖ μέ:

α) Προγράμματα ἐθνικοῦ χωροταξικοῦ σχεδιασμοῦ σύμμετρης ἀνάπτυξης ὁλόκληρης τῆς χώρας, ποὺ θὰ μπορέσουν νὰ βοηθήσουν καὶ τὴν ἀναβίωση καὶ προστασία τῶν παραδοσιακῶν οἰκισμῶν καὶ τοῦ περιβάλλοντός τους μὲ κριτήρια κοινωνικὰ καὶ λαϊκά, ποὺ θὰ βοηθήσουν τὴν οἰκονομική, κοινωνικὴ καὶ πολιτιστικὴ ζωὴ τῶν κατοίκων.

β) Προγράμματα χρηματοδότησης καὶ κίνητρα ἀνάπτυξης γιὰ τοὺς βιώσιμους παραδοσιακοὺς οἰκισμούς.

γ) Νομοθετικὸ πλαίσιο, ποὺ θὰ μπορέσει νὰ βοηθήσει οὐσιαστικὰ πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτή.

δ) Ὅλη ὅμως ἡ διαδικασία αὐτὴ προϋποθέτει τὴν ὑποστήριξη καὶ συμμετοχὴ τῆς κοινῆς γνώμης, γιατὶ ἡ διατήρηση δὲν εἶναι μόνο μέλημα μιᾶς ὁμάδας «εἰδικῶν». Αὐτὸ θὰ γίνει μέ:

— Τὴν ὁλοκληρωτικὴ πληροφόρηση τοῦ λαοῦ πάνω στὸ πρόγραμμα.
— Τὴ συμμετοχή του πάνω στὰ προγράμματα ἀνάπτυξης καὶ στὴ λήψη τῶν ἀποφάσεων.

Ἔτσι τὰ πρωτοβάθμια ἐκλεγμένα ὄργανα τῆς τοπικῆς αὐτοδιοίκησης ἔχουν νὰ παίξουν ἕνα σημαντικὸ ρόλο πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτή.

Οἱ σύνεδροι τάχτηκαν κατὰ τῆς «μουσειακῆς» διατήρησης ζώντων ἀκόμη παραδοσιακῶν οἰκισμῶν, διαφοροποιώντας ὅμως τὴν ἄποψη αὐτὴ ἀπὸ τὴν ἀναγκαιότητα διατήρησης μὲ καθαρὸ μουσειακὸ χαρακτῆρα παραδοσιακῶν οἰκισμῶν, ποὺ μπορεῖ νὰ μὴ ἔχουν χρήση σήμερα, ἐκφράζουν ὅμως σημαντικὲς πτυχὲς καὶ σταθμοὺς τῆς ἱστορίας τοῦ τόπου μας.

Τὰ κριτήρια τῆς ἀνάπτυξης τῶν παραδσιακῶν οἰκισμῶν καὶ τῶν κτιρίων, ποὺ πρόκειται νὰ ἐπαναχρησιμοποιηθοῦν, πρέπει νὰ εἶναι σύμφωνα μὲ τὶς συνθῆκες τῆς σημερινῆς πραγματικότητας. Ἀποδείχτηκε καὶ ἀπὸ τὰ πράγματα, ὅτι παλαιὰ κτίρια μποροῦν νὰ ἀποκτήσουν καὶ καινούριες χρήσεις, ποὺ νὰ ἀνταποκρίνονται στὶς ἀνάγκες τῆς σύγχρονης ζωῆς, μὲ σεβασμὸ ὅμως τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ χαρακτῆρα τῶν μνημείων αὐτῶν.

Οἱ σύνεδροι συζήτησαν ἐπὶ πολὺ τὸ πρόβλημα τὸ πῶς ἐπεμβαίνουν οἱ «εἰδικοὶ» ἐπάνω στὰ μνημεῖα καὶ οἰκιστικὰ παραδοσιακὰ σύνολα. Ὅλοι συμφώνησαν στὸ γεγονός, πὼς μιὰ ἀποτελεσματικὴ προστασία ἀπαιτεῖ προαγωγὴ τῶν μεθόδων καὶ τακτικῶν, ποὺ ἐφαρμόζονται στὴν ἐπέμβαση, καθὼς καὶ τῶν διαφόρων κλάδων. Ἡ συνεργασία ὅλων τῶν κλάδων τῶν εἰδικῶν, ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὸ ἀντικείμενο εἶ-

ναι ακόμη πιό επιτακτική, ή δε εξειδίκευση των κλάδων θα πρέπει να γίνει μέλημα του κράτους. Είναι απόλυτα αναγκαίο να δημιουργηθούν προγράμματα μόρφωσης και ειδίκευσης του προσωπικού και να ληφθεί μέριμνα να μη χαθούν τα επαγγέλματα εκείνα, που έδωσαν τις λύσεις στις παραδοσιακές τεχνικές.

Οι σύνεδροι συμφώνησαν, πως η πρώτη αυτή προσπάθεια, που έγινε στο Ζαγόρι, δεν θα μείνει μια απλή προσπάθεια, χωρίς συνέχεια. Σίγουρα ένα πρώτο συνέδριο δεν μπορεί να δώσει απαντήσεις σε όλα τα θέματα και ο προβληματισμός δεν μπορεί, παρά να είναι πολύ πλατύς και γενικός. Όλοι συμφώνησαν, πως πρέπει να γίνουν πολλά ακόμη βήματα. Σήμερα άνοιξε ένας διάλογος, που οι σύνεδροι θεωρούν, ότι είναι μια αρχή για την ολόπλευρη διαφώτιση του προβλήματος. Τα ζητήματα, που αντικειμενικά δεν μπόρεσαν να διαφωτιστούν περισσότερο, πρέπει στο μέλλον να μελετηθούν στο βάθος από ομάδες δουλειάς.

Τα πορίσματα τέτοιων μελετών πρέπει να δημοσιευτούν, να κριτικαριστούν και να αποτελέσουν αντικείμενο ενός νέου συνεδρίου, που θα μπορούσε να οργανώσει το Τ.Ε.Ε. σε συνεργασία με άλλους φορείς και να καταταλάξει σε οριστικά συμπεράσματα, που θα μπορέσουν να αποτελέσουν ένα χάρτη αρχών, που θα αφορά τον Ελληνικό παραδοσιακό χώρο. Αυτός ο χάρτης θα μπορέσει να γίνει νόμος του Κράτους.

Οι σύνεδροι εκφράζουν την επιθυμία τους να δημιουργηθεί μια επιτροπή, που θα μελετήσει το πρόβλημα των παραδοσιακών οικισμών του Ζαγορίου και θα πιέσει στο να ληφθούν αποφάσεις άμεσης σωτηρίας του Ζαγορίου. Σ' αυτήν θα μπορούσαν να συμμετάσχουν το Κ. Έρευνών Ζαγορίου, οι κοινοτάρχες των οικισμών και κάθε ενδιαφερόμενος. Η επιτροπή αυτή θα μπορούσε να διοργανώσει ημερίδα, όπου θα εκτεθούν όλα τα επί μέρους προβλήματα του Ζαγορίου σε σύντομο χρονικό διάστημα.

Τέλος οι σύνεδροι εκφράζουν τις θερμές τους ευχαριστίες προς τους Προέδρους και τους κατοίκους των Κοινοτήτων Ζαγορίου και ειδικά των Κοινοτήτων Σκαμνελίου - Τσελεπόβου και Μπάγιας, την Οργανωτική Επιτροπή του Συνεδρίου, το περιφερειακό Τμήμα Ηπείρου του Τ.Ε.Ε. και το Κέντρο Ερευνών Ζαγορίου για την πολυτιμότατη βοήθεια, που πρόσφεραν προς τους συνέδρους.

Σκαμνέλι 23)3)1980»

Μέρα τέταρτη: ΔΕΥΤΕΡΑ 24 ΜΑΡΤΗ 1980

Τη μέρα αυτή οι σύνεδροι, ξεκινώντας από τα Γιάννινα, επισκέφτηκαν διάφορα χωριά του Ζαγοριού με έντονο παραδοσιακό χαρακτήρα, όπως το Σωποτσέλι (Λίλοφο), Πάπιγκο, Άρτσίστα (Αρίστη) κλπ. και γύρισαν στα Γιάννινα.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΕΣ ΚΡΙΣΕΙΣ

Από γενική Ζαγορίσια πλευρά μπορεί κανένας να πεί πως το συνέδριο αυτό είχε μεγάλη επιτυχία, τόσο στην οργάνωσή του, όσο και στην εφαρμογή του πλούσιου προγράμματος. Ας σημειωθεί πως η χρονολογία της σύγκλησής του δεν ταίριαζε τόσο πολύ στο ορεινό κλίμα του Ζαγοριού μας. Για καλή τύχη όμως το πράγμα αυτό δεν στάθηκε λόγος να μην πετύχει απόλυτα. Θα μείνει ιστορικό στα χρονικά του τόπου μας. Είμαι υποχρεωμένος να συγχαρώ θερμά τους πρωτεργάτες του για τη συγκρότηση τέτοιου είδους συνέδριου και να τους ευχαριστήσω για την πραγματοποίησή του στο Ζαγόρι.

Από Ζαγορίσια πάλι όμως άποψη είμαι υποχρεωμένος να σημειώσω, ότι οι κάτοικοι του Ζαγοριού δεν είναι και τόσο αισιόδοξοι για την ποθητή σωτηρία των

παραδοσιακῶν Ζαγορίσιων οἰκισμῶν, παρ' ὅλες τὶς εὐχὲς ποὺ διατυπώθηκαν στὸ συνέδριο γιὰ τὸ ζήτημα αὐτό.

Ἡ πραγματικὰ ὄχι εὐχάριστη κατάσταση, στὴν ὁποία ἔχει περιπέσει τὸ Ζαγόρι ἀπὸ τὰ ὡς τώρα δυσάρεστα πολεμικὰ γεγονότα καὶ τὴ νοοτροπία τῶν ἁρμόδιων παραγόντων τῆς κρατικῆς μηχανῆς, ποὺ ἀντιμετωπίζουν τὰ θέματα αὐτὰ μὲ ἀδιαφορία καὶ νωχέλεια, δὲν ἐπιτρέπουν σὲ μᾶς τοὺς Ζαγορίσιους νὰ αἰσιοδοξοῦμε, πὼς θὰ ἀνακοπεῖ γλήγορα ὁ δρόμος, ποὺ ὁδηγεῖ πρὸς τὴν ὁλοκληρωτικὴ ἐξαφάνιση τοῦ παραδοσιακοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ πολιτισμοῦ τοῦ τόπου μας.

Πολὺ ὀρθὰ διατύπωσε μιὰ σοφὴ ἄποψη ὁ κ. Εὐριπίδης Βουλόδημος, Πρόεδρος τῆς Κοινότητας ἀπὸ τὸ Καπέσοβο, ὅτι ἡμεῖς οἱ Ζαγορίσιοι δὲν θὰ θέλαμε ποτὲ νὰ μᾶς βοηθήσει κανένας ἄλλος ἀπὸ οἰκονομικὴ ἄποψη γιὰ τὴ σωτηρία καὶ διατήρηση τῶν παραδοσιακῶν μας σπιτιῶν, ἂν εἶχε βρεθεῖ κάποιος τρόπος, ὥστε τὸ δυναμικὸ προσωπικὸ τῆς περιοχῆς νὰ μποροῦσε νὰ βρεῖ δουλειὰ στὸν τόπο του καὶ νὰ μὴν ἀναγκάζεται νὰ φεύγει μακρυὰ γιὰ ἀνεύρεση καλύτερης τύχης. Τὸ πράγμα ὅμως αὐτὸ δὲν προσέχτηκε ἔγκαιρα ἀπὸ τοὺς ἁρμόδιους κρατικοὺς φορεῖς. Τὸ ζήτημα αὐτὸ δὲν ἦταν καὶ δὲν εἶναι ἀδύνατο, ἀφοῦ τὸ Ζαγόρι κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος του ἀνήκει σὲ ζώνη δασική. Ἐπειδὴ τὸ πράγμα αὐτὸ δὲν ἔγινε, δὲν μποροῦν οἱ Ζαγορίσιοι σήμερα νὰ συντηρήσουν μὲ τὶς δικές τους καὶ μόνο οἰκονομικὲς δυνάμεις τὰ παραδοσιακὰ ἀρχιτεκτονικὰ κειμήλια. Εἶναι δυνατὸ νὰ γίνει αὐτό, ὅταν χρειάζεται τὸ ποσὸ τῶν 120—150 χιλ. δραχμῶν γιὰ νὰ ἐπισκευαστεῖ μιὰ πλευρὰ (μπάλα) σὲ τοῖχο ἀπὸ κάποιο σπίτι ἢ 150—200 χιλιάδες δραχμὲς γιὰ νὰ γυριστεῖ μιὰ στέγη σπιτιοῦ; Οἱ Ζαγορίσιοι θέλουν νὰ σεβαστοῦν τὸν παραδοσιακὸ χαρακτῆρα ὡς πρὸς τὴν ἀρχιτεκτονικὴ ἄποψη, ἀλλὰ δὲν μποροῦν.

Ἡ ὡς τώρα πεῖρα δὲν ἐπιτρέπει σὲ μᾶς τοὺς Ζαγορίσιους νὰ διατηροῦμε καμιὰ αἰσιοδοξία, ὅτι τὸ ἐπίσημο Ἑλληνικὸ Κράτος μπορεῖ νὰ ἔρθει κατὰ θετικὸ τρόπο ἀρωγὸς γιὰ τὴ σωτηρία καὶ τὴ διατήρηση τῶν παραδοσιακῶν οἰκισμῶν. Ὁ κρατικὸς φορέας (γιατὶ νὰ μὴν τὸ ποῦμε;) δὲν ἔδειξε ὡς τώρα τὸ ἐνδιαφέρο, ποὺ χρειάζεται γιὰ τὸ ζήτημα αὐτό. Ἂν τὸ εἶχε κάνει αὐτό, δὲν θἄβλεπε κανένας σήμερα τὸ λυπηρὸ φαινόμενο νὰ πέφτουν σχεδὸν κάθε χρόνο στὰ πιὸ πολλὰ χωριὰ τοῦ Ζαγοριοῦ ἀπὸ 3—4 παραδοσιακὰ σπίτια. Ἂν ἤθελαν οἱ κρατικοὶ φορεῖς νὰ δείξουν τὸ σεβασμὸ ποὺ πρέπει πρὸς τὰ παραδοσιακὰ κειμήλια ἀρχιτεκτονικῆς στὸ Ζαγόρι, δὲν θὰ παρουσιάζονταν σήμερα διάφορα μεταβυζαντινὰ θρησκευτικὰ κειμήλια ὑποστυλωμένα γιὰ νὰ μὴν καταρρεύσουν.

Στὸ συνέδριο διατυπώθηκε πολὺ ἔντονα ἀπὸ τοὺς Ζαγορίσιους τὸ πικρὸ παράπονο γιὰ τὴν ὡς τώρα ἐγκατάλειψη τοῦ Ζαγοριοῦ σχετικὰ μὲ τὸ ζήτημα αὐτό. Διαφάνηκε σ' αὐτὸ πὼς οἱ κάτοικοι τοῦ Ζαγοριοῦ διέπονται ἀπὸ κάποια δικαιολογημένη καχυποψία πρὸς τὸ τελευταῖο (1979) Π.Δ. ποὺ καθορίζει τοὺς ὅρους δόμησης σπιτιῶν στὸ Ζαγόρι. Ἡ ὡς τώρα πραγματικότητα τοὺς ἔχει διδάξει πὼς τὰ τέτοια Διατάγματα δὲν εὐνοοῦν πολλὲς φορὲς τὴ σωτηρία τοῦ τόπου ἀπὸ τὸν κατήφορο, στὸν ὁποῖο βρίσκεται αὐτός. Ξέρουν καλά, πὼς στὶς τέτοιες περιπτώσεις ἐφαρμόζονται «κατὰ γράμμα» καὶ μὲ αὐστηρὸ τρόπο ὅσα ἄρθρα εἶναι δυσβάστακτα γιὰ τὸ λαό, ἐνῶ δὲν ἐφαρμόζεται σχεδὸν κανένα ἀπὸ κεῖνα, ποὺ μποροῦν νὰ εὐνοήσουν τὴ διαβίωση τῶν κατοίκων στὸν τόπο τους. Ἔχουν πικρὴ πεῖρα — μὲ τὸ δίκιο τους — ἀπὸ τὰ σχετικὰ νομοθετήματα, ποὺ ἀφοροῦν τὴν «προστασία τῶν Λασῶν». Φοβοῦντα μήπως κι αὐτὸ τὸ Π.Δ. ἀποβεῖ στὸ τέλος σὲ βάρος τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς. Φοβοῦνται μήπως αὐτὸ καταντήσει, ἀντὶ γιὰ κίνητρο, νὰ δημιουργηθεῖ κάποια προσπάθεια γιὰ βελτίωση τῆς κατάστασης, συμβεῖ τὸ ἀντίθετο, δηλαδὴ νὰ γίνει αἰτία νὰ ἐγκαταλείψουν οἱ ἄνθρωποι τὰ σπίτια τους καὶ νὰ φύγουν ἀπὸ τὸν τόπο μας, ὅπως ἔφυγαν καὶ ἄλλοι ὡς τώρα, γιατὶ δὲν θὰ μποροῦν νὰ φκιάσουν τὰ σπίτια τους νὰ κάτσουν μέσα σ' αὐτά.

Οἱ ἁρμόδιοι κρατικοὶ φορεῖς, ἂν σέβονταν καθὼς πρέπει τὴν ἀξία τῆς παραδοσιακῆς ἀρχιτεκτονικῆς στὸ Ζαγόρι, δὲν θὰ ἄφιναν γιὰ 40 σχεδὸν χρόνια ἀδιόρθωτο τὸ οἰκτρὸ φαινόμενο, ποὺ παρουσιάζουν οἱ στέγες τῶν σπιτιῶν μὲ τοὺς τσίγκους ἀπὸ τὰ καμένα χωριὰ τοῦ Ζαγοριοῦ. Στὰ τόσα χρόνια ποὺ πέρασαν θὰ μποροῦσαν, ἂν ἤθελαν, νὰ ἐνισχύσουν τοὺς πυροπαθεῖς Ζαγορίσιους νὰ ἀντικαταστήσουν τοὺς τσίγκους μὲ πλάκες.

Γιὰ κακὴ τύχη οἱ ἁρμόδιοι δὲν ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν καμμιὰ ἀποτελεσματική τους ἐνέργεια γιὰ τὴν σωτηρία τῶ νκειμηλίων τῆς παραδοσιακῆς μας ὀρχιτεκτονικῆς. Ξέρουμε ὅλοι μας πὼς γιὰ τὰ πράγματα αὐτὰ χρειάζονται χρήματα. Εἶμαι τῆς γνώμης πὼς τὰ χρήματα ὑπάρχουν καὶ εἶναι δυνατὸ νὰ βρεθοῦν, ὅταν θελήσουν οἱ ἁρμόδιοι. Τονίζω καὶ πάλι πὼς τὰ ζητήματα αὐτὰ δὲν θεραπεύονται μονάχα μὲ λόγια καὶ μὲ ὑποσχέσεις. Οἱ ἁρμόδιες ὑπηρεσίες τῆς κρατικῆς μηχανῆς γιὰ τὰ ζητήματα αὐτὰ πελαγώνουν σὲ μιὰ ἀχαρακτήριστη καὶ ἀδικαιολόγητη γραφειοκρατία, ποὺ γίνεται τὶς πιὸ πολλὲς φορὲς ἐμπόδιο νὰ βροῦν κάποιο τέλος οἱ διάφορες μελέτες, ποὺ συντάσσονται κατὰ τὰ τελευταῖα δέκα χρόνια καὶ νὰ καταρτιστεῖ τελικὰ κάποιο πρόγραμμα ἐφαρμογῆς τῶν μέτρων ἐκείνων, ποὺ θὰ συντελέσουν στὴ σωτηρία τῶν παραδοσιακῶν οἰκισμῶν.

Λὲν μὲ διακρίνει ἀπαισιοδοξία. Σὰν Ζαγορίσιος ὅμως, εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ σημειώσω ἐδῶ, πὼς δὲ διαβλέπω, οὔτε εὔκολη, οὔτε σύντομη τὴ σωτηρία τῶν παραδοσιακῶν οἰκισμῶν στὸ Ζαγόρι. Ἡ ὡς τώρα σκληρὴ πραγματικότητα, ὅπως σημειώθηκε καὶ παραπάνω, δὲν μᾶς ἀφήνει περιθώρια νὰ διαπιστώσουμε καλοὺς οἰωνοὺς γιὰ τὸ ζήτημα αὐτό. Φοβοῦμαι πὼς τὸ τόσο σημαντικὸ αὐτὸ συνέδριο θὰ παραμείνει σὰν ἱστορικὸς σταθμὸς καὶ τίποτε παραπάνω. Θὰ παραμείνουν, ποιός ξέρει γιὰ πόσο χρόνο, ἀνεκπλήρωτες οἱ εὐχὲς καὶ τὰ καλὰ λόγια, ποὺ διατυπώθηκαν σ' αὐτό, ὡραία ἀνάμνηση τὰ σχεδιαγράμματα καὶ οἱ σημαντικὲς φωτογραφίες, ἐνῶ τὰ ἀντικείμενα τῆς παραδοσιακῆς ἀρχιτεκτονικῆς (ἀρχοντικά, σπίτια, γεφύρια, βρύσες, ἐκκλησιές, μοναστήρια κλπ.) θὰ βρίσκονται σὲ σύντομο χρονικὸ διάστημα σὲ σωροὺς ἀπὸ ἐρείπια. Μπορεῖ κάποτε τὸ Κοάτος νὰ θελήσει νὰ δείξει κάποιο πραγματικὸ ἐνδιαφέρον γι' αὐτά, ἀλλὰ τότε θἄναι πολὺ ἀργά.

Μακάρι νὰ διαψευσθῶ στὶς προβλέψεις μου αὐτές.

★

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Γιώργου Μάνθ. Οἰκονόμου: (Η ΨΥΧΗ ΔΙΗΓΕΙΤΑΙ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ) — «ΤΑ ΕΦΤΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ ΚΑΙ Η Α·Υ·ΛΗ ΤΕΦΡΑ»

Ἡ ἐποχή μας, πυκνὴ σὲ συνταρακτικὰ γεγονότα, θὰ ἔπρεπε, νὰ δίνει στὸν πεζογράφο, τὴν εὐκαιρία, νὰ τὰ περιγράφει. Αὐτὸ ἔγινε, μὲ πολλὴ ἔμφαση στὸ παρελθόν, δηλ. ἡ μετουσίωση τῶν περιστατικῶν, σὲ μορφὴ τέχνης. Αὐτὴ ἡ μορφή, σὰν μορφή, ἦταν ἐξωτερικὴ καὶ ἔμεινε περιγραφὴ περιστατικοῦ, γιὰ νὰ παρέλθει, μαζὶ μὲ τὶς περιστάσεις.

Σήμερα, εὐτυχῶς, ἡ σωστὴ πεζογραφία, ἀντιπαρῆλθε αὐτοὺς τοὺς χώρους τῆς ἐπιφανειακῆς ἱστορικῆς μνήμης καὶ στάθηκε στὸ ἐνδόμυχο τοπίο τῆς ματωμένης ψυχῆς, τοῦ συγκαιριανοῦ ἀνθρώπου.

Σ' αὐτὸ τὸν ἐσωτερικὸ χῶρο θητεύει καὶ ὁ διηγηματογράφος Γιῶργος Μανθ. Οἰκονόμου, μὲ ἐξαιρετικὴ ἐπιτυχία. Ἡ ἔκφραση τοῦ Οἰκονόμου ἔχει ἕνα στιλπνό, λαμπρὸ λυρικὸ χρῶμα καὶ ἀπορρέει, ὠθούμενη ἀπὸ ἐσωτερικὴ ἀναγκαιότητα, πρὸς μοιραῖες ἐκβάσεις.

Στὴν «Ἄϋλη τέφρα» παρουσιάζει: Κείμενα, μὲ αὐστηρὸ ὑποκειμενισμό, ποὺ δὲν ἀγνοοῦν τὸ πικρὸ κλίμα τῆς οἰκουμενικῆς ἀγωνίας. Εἶναι κείμενα, ποὺ σκιαγραφοῦν τὴν ἐσωτερικὴ μορφὴ τῆς ἀλγεινῆς περιπέτειας τοῦ ἀνθρώπου. Προβάλλεται, μὲ τραγικότητα, τὸ δρᾶμα τῆς ὑπάρξεως θρηνοδώντας τὴν ἀπροσδόκητη ἄθλια μοῖρα της. Ἡ παρουσία τῆς ὑπάρξεως γίνεται ἀπὸ

τὸν Γ. Μ. Οἴκ. αὐτάγγελτα, διανοίγοντας τὸν ὀντολογικό της ὁρίζοντα, πρὸς συνειδητοποίηση. Σὲ στιγμές, ὁ συγγραφέας, δοκιμογραφεῖ. Ὁμιλεῖ, γιὰ τὸν μοναξιασμὸ τῆς ψυχῆς, γιὰ τὴν σύγχυση, γιὰ τὴν ἀνελέητη σιωπή, γιὰ τὸ καινὸ τοῦ κενοῦ...

Ἀνάμεσα στὴν πεζογραφία — τὴν πεζότητα τῶν κειμένων θὰ λέγαμε καὶ τῆς καθαρῆς ποίησης, τὰ ὅρια εἶναι ἀσαφῆ καὶ ἀδιάγνωστα. Ποίηση καὶ πεζὸ κείμενο συγκλίνουν, καὶ σχεδὸν ταυτίζονται.

Τὰ κείμενα, αἰσθητοποιοῦν τὴν ἔννοια τῆς ἀφάνειας τῆς ὑπάρξεως, συνειδητοποιοῦν τὰ ἀδιέξοδα τῶν ἀβύσσων, τὴν ἔκπτωση τοῦ ἀνθρώπου, ἐκεῖ ποὺ ὁ κόσμος ἀρχίζει νὰ ξοφώνεται, μέχρι τὸν σκοτασμό.

Ὁ οἰκονόμων ἀναγάγει τὸ οὐσιῶδες τοῦ ἀνθρώπου, σὲ ὅ,τι σήμερα ἀναιρεῖται καὶ σκιάζεται καὶ παράλληλα ἐξουσιάζεται ἀπ' τὴν πλησμονὴ τῆς Καφκικῆς ὀντολογικῆς ἔνδειας. Ὁ συγγραφέας τῆς «Ἄϋλης τέφρας» ἐγγράφει στὸν στοχασμό του, τὴν συμπαντικὴ ψυχή, μ' ἀβέβαιες ἐκμυθεύσεις — καθαρὰ κοσμικῶν διαδικασιῶν. Μιὰ ἀκαθόριστη συναίσθηση ἐνοχῆς, διανοίγεται ὅπου καὶ ἐμφαίνεται ὁ φοβερὰ δραματικὸς διχασμὸς ἀνάμεσα στὸ εἶναι καὶ στὸ μηδέν. Ὁ ἄνθρωπος περνάει στὴν «κοσμολογία» τοῦ κενοῦ ὅπου καὶ λειτουργεῖ ὁ ἐφιάλτης καὶ φτιάχνει τὴν κόλαση τῶν ἀποσιωπήσεων· ἐνῶ κυριαρχεῖ ὁ μονόλογος τῆς ἐρημίας· ἡ σιγὴ ἀκόμα ἡ χωρὶς ὀντολογικὰ κρυωμένη ἐσωτερικότητα. Αὐτό, ἀπόλυτα τὸ ἐπιβεβαιώνει ὁ ἀκαθόριστος καὶ ἀπρόσωπος ἥρωας τῆς «Ἄϋλης Τέφρας» μὲ τοῦτα: «Μιλοῦσε ἀργά. Κι' ἄφηνε τὶς λέξεις νὰ αἰωροῦνται γυμνές, σ' ἕνα κενὸ κατακόρυφο. Καὶ τὸ χάος ἔλαμπε ἐκτυφλωτικά, σ' ἐκείνη τὴν ἄχρονη μοναξιά του. Καὶ χάνονταν τὰ λόγια του στὴν ἄβυσσο. Κι' ἔπεφτε γύρω του, ἕνα φάσμα χωρὶς περίγραμμα. Καὶ τραγουδοῦσε λευκοὺς ἴχνους ἡ σιγή. Καὶ κάλπαζαν, κάλπαζαν ἄφωνα ἄλογα μακριά. Ἡ ἐρημία ποὺ γέμιζε ἄδειες εἰκόνες, τὸ φῶς ποὺ χαμήλωνε ξαφνικά· ἡ ἐρημία πάλι, ἐκεῖνος ὁ παράξενος χαρταετός, στὸ βάθος τοῦ ὁρίζοντα, μοναχός του λησμονημένος ἄδειος...».

Ὁ ἄνθρωπος ἀποξεχνιέται — καθὼς διεκτραγωδεῖ, ὁ διηγηματογράφος — μέσα σὲ στενὰ περιθώρια. Ἡ ὅποια ἔξοδος, γιὰ διεύρυνση τοῦ ζωτικοῦ χώρου, ἀποτελεῖ ἀρραγῆ ψευδαίσθηση τῆς εὐρύτητας. Ὁ ἔρημος ἄνθρωπος περιορίζεται, σ' ἕνα φορτισμένο κενό, ὅπου καὶ αἰωρεῖται, ὡς χαρταετὸς ἄδειος καὶ λησμονημένος, χωρὶς αὐτοτέλεια, χωρὶς ἐσωτερικὸ κβαντικὸ χρόνο.

Σ' ἕνα ἄλλο του βιβλίο, ὁ Οἰκονόμων: «Ἑφτὰ διηγήματα», παρουσιάζεται προχωρημένα πραγματιστὴς καὶ θέλει νάναι ἀληθινός, δίνοντας αὐστηρὰ τὸ φοβερὸ δράμα τῆς ὑπάρξεως. Τὰ πρόσωπα κινοῦνται σὲ ἀκαθόριστο τόπο καὶ χρόνο καὶ ἔχουν ὡς σύνδρομα τὴν ἐνοχή, τὴν ἔκπτωση καὶ τὸν ἀπρόσιτο κόσμο τῆς ἐρωτικῆς ἔνδειας ἢ κοινωνικῆς συμπάθειας.

Στὰ «Ἑφτὰ διηγήματα» ὁ διάλογος εἶναι πιὸ συχνός, ἀλλὰ πάντα ἐλλειπτικός, ἀπροσδόκητος, χωρὶς τίποτα ὑποστασιακὰ σωστικό. Ὅ,τι κερδίζεται κι' ἐδῶ, ἀπὸ τοὺς ἥρωες τῶν διηγημάτων, κερδίζεται ἀπὸ καὶ στὴν... παρυφὴ τῶν ἀβύσσων.

Ἡ ψυχὴ τῶν ἡρώων διαρρέεται ἀπὸ ἕνα σιωπηλὸ ρίγος ἀκαθόριστο καὶ βαθύ. Εἶναι κατάφορτη μικρὲς ματαιότητες. Ἡ πορεία τῆς ψυχῆς τους εἶναι ἴδια καὶ γιὰ ὅλους, ὅπως, πράγματι, εἶναι γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ὅλους, τῶν καιρῶν μας.

Οἱ ἥρωες τῶν «Ἑφτὰ διηγημάτων» ζοῦνε, σὲ μιὰ ἀπίστευτη ἐρημιά, ἀποξεχασμένοι. Δὲν ἐλπίζουν σὲ τίποτα καὶ εἶναι οἱ λαθρόβιοι τοῦ τίποτα. Εἶναι ἀμετακίνητοι σὲ ὅ,τι πιστεύουν καὶ οὐσιαστικὰ δὲν ξέρουν, ποιὸ εἶναι αὐτὸ γιὰ νὰ τὸ καθορίσουν. Ἡ ψυχή τους εἶναι κυκλικὴ καὶ ματωμένη· καὶ ἡ κάθε κίνηση περιμένει τὴν ἀπροσδόκητη στάση, ἢ μιὰ κάποια ἀπάντηση, ἀπὸ τὴν ἐρημιά...

Ὅλοι, οἱ ἄνθρωποι τοῦ Οἰκονόμου, θέλουν νάναι ἥρεμοι καὶ προσοχρατικὰ στοϊκοί! καὶ δὲν ἔχουν καμιὰ ἐλπίδα ἀτομικῆς δικαίωσης. Ὥστσο, διακατέχονται ἀπὸ ἕνα πνεῦμα ἀπελπισμένης ἀναμονῆς καὶ ἀνενδόκητης προσδοκίας. Ἐνδιατρίβουν στὰ ὀντολογικὰ ριζώματα τοῦ «ἀσαφῶς» ὑπάρχειν, ψαύοντας τὸ ἄγνωστο καὶ τὴν σκοτεινιά του.

Ἡ πεζογραφία τοῦ Γιώργου Οἰκονόμου εἶναι ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ καιροῦ βγαλμένη. Θαρρεῖς, πὼς δὲν εἶναι γραμμένη παρὰ

μὲ αἷμα καὶ δάκρυα τοῦ πονεμένου ἀνθρώπου τῆς ἐποχῆς μας. Τὰ κείμενα αὐτὰ εἶναι μνημειώδεις ἐμπειρίες βάθους, καὶ θηθαυρίσματα ἐσωτερικότητας, ὅπου διαδραματίζεται, μὲ λυρικοὺς κραδασμοὺς τρομακτικῆς συγκίνησης, ὁ ἀφανισμὸς τῆς οὐσίας. Ὁ πεζογράφος Γ.Ο. μπόρεσε νὰ κλείσει, μέσα στὶς περισπούδαστες μεστὲς σελίδες του, ὅλη τὴν τραγωδία τοῦ συγχαιριανοῦ μας Πολιτισμοῦ. Καὶ μᾶς ἔδωσε ἤδη μιᾶς ὑψηλῆς σημασίας διδαχή, πῶς δηλαδὴ ὁ κοσμικὸς κατακλυσμὸς τῶν νέων καιρῶν ἄρχισε πιὰ ἀπὸ τὴν ἐρήμωση τῆς ψυχῆς καθὼς αὐτὴ καταφθείρεται ἀπ' τὸ μηδὲν μέσα στὸν σκοτασμό της!

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΠΑΣΤΑΜΟΣ

★

«OLD CORFU, HISTORY AND CULTURE», BY NONDAS STAMATOPOULOS

Γιὰ τὴν Κέρκυρα ἔχουν γραφτεῖ, ἀπὸ δικούς μας καὶ ξένους, ἀναρίθμητα βιβλία. Τὸ βιβλίο ὅμως τοῦ κ. Νώντα Σταματόπουλου μὲ τίτλο «Παλιὰ Κέρκυρα, ἱστορία καὶ πολιτισμός», ποὺ μέχρι τώρα ἐκδόθηκε δύο φορὲς στὰ Ἀγγλικά, παρουσιάζει ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον γιατὶ δὲν πρόκειται ἁπλῶς γιὰ ἕναν «τουριστικὸ ὁδηγό», ἀλλὰ γιὰ μιὰ ἐκτενῆ καὶ ἐμπνευσμένη μελέτη τῆς πνευματικῆς κληρονομιᾶς τοῦ ὡραίου αὐτοῦ νησιοῦ.

Τὰ περιεχόμενα τοῦ βιβλίου ἀποτελοῦνται ἀπὸ 7 κεφάλαια στὰ ὁποῖα ὁ συγγραφέας ἀναπτύσσει τὸ θέμα του μὲ ζηλευτὴ σαφήνεια καὶ χωρὶς νὰ χάνεται σὲ ἀπεραντολογίες. Στὸ πρῶτο κεφάλαιο ποὺ ἐξετάζεται ἡ ἱστορία τῆς Κέρκυρας περιλαμβάνει τὴν προϊστορία τοῦ νησιοῦ, τὴν Κέρκυρα κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, τὴν Κέρκυρα κάτω ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους, τὴν Βυζαντινὴ Κέρκυρα, τὴν ἐποχὴ τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου, τὴν Βενετσιάνικη κατοχή, τοὺς Γάλλους Δημοκρατικούς, τὴν Ρωσσο - Τουρκικὴ πολιορκία, τοὺς Γάλλους Αὐτοκρατορικοὺς καὶ τὴν Ἀγγλικὴ Προστασία, ποὺ ἔληξε τὸ 1864 μὲ τὴν ἑνσωμάτωση τῆς Ἑπτανήσου. Ὅλη αὐτὴ ἡ ἱστορικὴ ἀναδρομὴ περιγράφεται μέσα στὶς 40 πρῶτες σελίδες τοῦ βιβλίου καὶ ἀκολουθοῦν ἄλλες περίπου τόσες ὅπου ἐκτείνεται τὸ δεύτερο κεφάλαιο ποὺ ἐπιγράφεται «Ἡ πνευματικὴ κληρονομιὰ» καὶ ἐξετάζονται οἱ Καλὲς Τέχνες καὶ ὅπου παρελαύνουν τὰ μεγάλα ὀνόματα τῶν ζωγράφων, ἀπὸ τοὺς ἁγιογράφους Μιχαὴλ Δαμασκινὸ καὶ Ἐμμανουὴλ Τζάνε μέχρι τὸν Λυκοῦργο Κογεβίνα. Στὴ συνέχεια γίνεται λόγος γιὰ τὴ Μουσικὴ στὴν Κέρκυρα, (Μάντζαρος, Ξύνδας, Σαμάρας, Λαμπελὲτ κ.ἄ.) καὶ γιὰ τὶς διάφορες Φιλαρμονικές. Ἀκολουθοῦν τὰ Γράμματα καὶ γίνεται διεξοδικὸς λόγος γιὰ καθέναν ἀπὸ τὰ πνευματικὰ τέκνα τῆς Κέρκυρας (Ἔπαρχος, Φλαγγίνης, Μάρμορας, Βούλγαρης, Θεοτόκης καὶ ἄλλοι λιγότερο γνωστοὶ στὸ εὐρὺ κοινό), ἀναφέρεται ἡ περὶ τὸν Σωλομὸ μετὰ τὴν ἐγκατάστασή του ἐδῶ (1828) «Ἑπτανησιακὴ Σχολή», μὲ τούς: Πολυλό, Μαρκορά, Καλοσγοῦρο, Μαβίλη, Θεοτόκη, καθὼς καὶ ἄλλους Κερκυραίους ποὺ διέπρεψαν στὰ Γράμματα.

Τὸ τρίτο κεφάλαιο τοῦ βιβλίου ἐξετάζει τὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο περιγράφοντας τὰ ἐκεῖ εὑρήματα, τὴν Συλλογὴ ἔργων τέχνης τῆς Ἄπω Ἀνατολῆς, καθὼς καὶ τὴν Βυζαντινή, ποὺ καὶ οἱ δύο στεγάζονται στὸ Ἀνάκτορο τῶν Ἁγίων Μιχαὴλ καὶ Γεωργίου.

Τὰ ἀρχαῖα καὶ μεσαιωνικὰ κτίσματα καὶ μνημεῖα ἀναφέρονται στὸ τέταρτο κεφάλαιο, ὅπου γίνεται ἐκτενὴς λόγος γιὰ τὶς Βυζαντινὲς ἐκκλησίες τῆς Κέρκυρας, ἀνάμεσα στὶς ὁποῖες ἡ παλαιότερη (10 - 11 αἰ.) καὶ ὡραιότερη εἶναι τῶν Ἁγίων Ἰάσονος καὶ Σωσιπάτρου, ποὺ ἔφεραν τὸν Χριστιανισμὸ στὴν Κέρκυρα. Ἀκολουθεῖ ἡ περιγραφὴ τῶν Φρουρίων τῆς πόλης καὶ τῆς περιοχῆς.

Στὸ πέμπτο κεφάλαιο ὁ συγγραφέας ἀσχολεῖται μὲ τὰ πιὸ ἀξιόλογα κτίρια τῆς πόλης (Ἀνάκτορα, Ἑταιρεία, Μέγαρο Καποδίστρα, Δημαρχεῖο, ποὺ εἶαι καὶ τὸ παλιότερο).

Ὁλόκληρο τὸ ἕκτο κεφάλαιο τὸ ἀφιερώνει ὁ κ. Σταματόπουλος στὸν Ἅγιο Σπυρίδωνα, τὸν πολιοῦχο καὶ προστάτη τοῦ νησιοῦ. Ἐδῶ ἀναλυτικὰ ἀναπτύσσει

τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Ἁγίου καὶ κάνει διεξοδικὸ λόγο γιὰ τὶς λιτανεῖες.

Στὸ ἕβδομο καὶ τελευταῖο κεφάλαιο ἐξετάζονται 12 παλιὲς ἐκκλησίες τῆς πόλης, καὶ ἄλλα σχδὸν τόσα μοναστήρια καὶ ἐκκλησίες τῆς περιοχῆς. Μὲ βαθειὰ γνώση ὁ συγγραφέας ἐξετάζει καὶ ἀναλύει τὴν ἁγιογραφία τῶν ἐκκλησιῶν, πράγμα σπάνιο γιὰ τὴν ἑπτανησιακὴ βιβλιογραφία.

Τὸ βιβλίο τελειώνει μὲ ἕνα εὑρετήριο εἰκόνων γιὰ τὶς ὁποῖες γίνεται λόγος στὸ κείμενο καὶ μὲ ἄλλο εὑρετήριο τῶν 24 εἰκόνων ποὺ φωτογραφίες τους ὑπάρχουν στὸ βιβλίο. Ἀξιοσημείωτη εἶναι ἡ βιβλιογραφία ποὺ ἐπισυνάπτει ὁ συγγραφέας, ἕνας ἑπτασέλιδος ἀλφαβητικὸς κατὰ συγγραφέα κατάλογος τῶν δημοσιευμάτων ποὺ σχετίζονται μὲ τὴν Κέρκυρα. Σημειωτέον ὅτι τὰ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ τὰ δημοσιεύματα βρίσκονται στὴ Βιβλιοθήκη τῆς Ἀναγνωστικῆς Ἑταιρείας. Καὶ ὅπως θὰ περίμενε κανεὶς ἀπὸ ἕνα σοβαρὸ βιβλίο, ὅπως εἶναι τὸ ἔργο αὐτὸ τοῦ κ. Σταματόπουλου, στὸ τέλος ὑπάρχει ἀλφαβητικὸ εὑρετήριο ὀνομάτων, πράγμα ποὺ τὸ καθιστᾶ εὐχρηστότερο καὶ στὸν ἀναγνώστη καὶ στὸν ἐρευνητή.

Τὸ βιβλίο κοσμεῖται ἀπὸ δύο καλλιτεχνικοὺς χάρτες τοῦ ἀρχιτέκτονα κ. Κόλλα, ἀπ' τοὺς ὁποίους ὁ πρῶτος δείχνει ἐκτὸς ἀπὸ τὴ θέση τῶν ἐκκλησιῶν μέσα στὴν πόλη καὶ τοὺς ἀρχαιολογικοὺς χώρους, ὁ δὲ δεύτερος εἶναι χάρτης τοῦ νησιοῦ, ὅπου ἐπίσης ἐπισημαίνονται οἱ τόποι γιὰ τοὺς ὁποίους γίνεται λόγος στὸ βιβλίο. Στὸ ἐξώφυλλο μιὰ γκραβούρα τοῦ παλιοῦ Φρουρίου ἀπὸ τὸν 16ον αἰώνα.

Ὁ συγγραφέας εἶναι ἄξιος ὄχι μόνον εἰλικρινῶν ἐπαίνων ἀλλὰ καὶ εὐγνωμοσύνης ἀπ' ὅσους ἀγαποῦν αὐτὸ τὸ νησὶ καὶ ἐκτιμοῦν τὴν πνευματικὴ κληρονομιά του. Τὸ ὅτι ὁ συγγραφέας κυκλοφορεῖ τὸ βιβλίο του ἰδίαις δαπάναις εἶναι ἀκόμα πιὸ συγκινητικό· καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι εἶναι γραμμένο στὴν Ἀγγλικὴ γλώσσα θὰ συμβάλει, ἐλπίζω, στὸ νὰ διαβασθεῖ ἀπὸ ἕνα εὐρύτερο κοινὸ καὶ νὰ γίνουν ἔτσι γνωστοὶ οἱ θησαυροὶ οἱ καλλιτεχνικοὶ τῆς Κέρκυρας.

ΠΑΝΟΣ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΟΣ

Κ ώ σ τ α Σ α ρ δ ε λ ῆ : «Ο ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ ΚΟΣΜΑΣ Ο ΑΙΤΩΛΟΣ» δοκίμιο, Ἀθήνα 1980. Ἐκδόσεις «Ἀστήρ».

Ὁ Κώστας Σαρδελῆς ὕστερα ἀπὸ μιὰ συναρπαστικὴ μυθιστορηματικὴ βιογραφία τοῦ μεγάλου διδάχου τοῦ Γένους, τοῦ ἁγίου καὶ μάρτυρα Κοσμᾶ Αἰτωλοῦ, καὶ μιὰ συστηματικὴ βιβλιογραφία (ποὺ ἀποτελεῖ μιὰ μοναδικὴ ἐργασία ποὺ περιέχει ὅ,τι μέχρι τὴ δημοσίευσή της —1974— γράφτηκε γιὰ τὸν ἅγιο), ἐπιχειρεῖ μὲ τὸ καινούργιο βιβλίο του μιὰ θεώρησή του ἀπὸ ἕνα ἄλλο ἐπίπεδο. Ὁ συγγραφέας προσπαθεῖ νὰ τοποθετήσει τὸν ἅγιο μέσα στὴν ἐποχή του, νὰ ἐξηγήσει τὴ στάση του πάνω σὲ καίρια προβλήματα τοῦ καιροῦ του καὶ τοῦ Γένους του καὶ τέλος νὰ ξεκαθαρίσει μιὰ σειρὰ ἀπὸ πλάνες τῶν κατὰ καιροὺς ἑρμηνευτῶν του. Πρόκειται γιὰ μιὰ θεώρηση «ἐκ τῶν ἔνδον», δηλαδὴ μιὰ προσπάθεια νὰ προσεγγίσει τὴν ὅλη παρουσία τοῦ ἁγίου μέσα ἀπ' τὴν πίστη του στὴν Ὀρθοδοξία, μέσα ἀπ' τὴ λαχτάρα του νὰ συντελέσει στὴν ἀπελευθέρωση τοῦ Γένους του, ὄχι μονάχα ἀπ' τὴν πολιτικὴ σκλαβιά του, ὅσο ἀπ' τὴν πνευματική.

Γιὰ τοῦτο κι' ὁ πρῶτος ἀφορισμὸς τοῦ συγγραφέα εἶναι νὰ μᾶς κηρύξει, ὅτι ὅλος ὁ ἀγώνας γιὰ τὴ διάσωση (καὶ γιατὶ ὄχι καὶ τὴν ἀνανέωση) τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, δὲν εἶναι ἕνας ἀγώνας γιὰ ἱκανοποίηση δικαιωμάτων, ἀλλὰ μιὰ ἀσταμάτητη ἀγωνία γιὰ τὴν Ἀνάσταση. Ἔτσι ἀρχίζει τὸ πρῶτο κεφάλαιο τοῦ βιβλίου: «Ἡ σπουδὴ τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ εἶναι σπουδὴ θανάτου καὶ νέο Μαρτυρολόγιο — θεῖο προνόμιο τοῦ Γένους μας — Βίβλος Ἀποκαλύψεως τοῦ φοβεροῦ Μυστηρίου του. Αὐθεντικὸς χῶρος του ἡ Τουρκοκρατία, χῶρος αὐτόχρημα μεταφυσικός. Γιὰ τοῦτο καὶ ἡ κατανόησή του γίνεται μόνο διὰ τοῦ Σταυροῦ...».

Μ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα ἐξηγεῖ, τοποθετεῖ, ἀνασκευάζει ὁλόκληρη τὴ φράγκικη φιλολογία γύρω ἀπ' τὸν ἅγιο. Ἔτσι, διαβάζοντας τοῦτο τὸ βιβλίο, ἔχομε μπροστά μας ἕναν ἄλλον ἅγιο, κι' ὄχι τὸν λαοπαιδευτὴ ἐκεῖνον, ποὺ γκρεμίζει τὶς ἐκκλησιὲς γιὰ νὰ χτίσει τὰ σχολειὰ τοῦ Γένους, μὰ ἐκεῖνον ποὺ

χτίζει σχολειά γιὰ νὰ στηθεῖ στὸ σωστό της ὁ μία Ἐκκλησία, γιὰ νὰ προχωρήσει πορευόμενος τὸ δρόμο γιὰ τὴν Ἀνάστασή του ὁ Λαὸς τοῦ Θεοῦ.

Γράφει ὁ συγγραφέας: «Ὁ Πατροκοσμᾶς ὅμως, ἕνα καλόγερος, ἔφτιανε σχολεῖα καὶ ὄχι ἐκκλησιές. Αὐτὸ εἶναι σωστὸ καὶ εἴπαμε γιατὶ ἔδινε προτεραιότητα στὰ σχολεῖα, στὴ χριστιανικὴ μόρφωση. Τί ἐκκλησιὲς νὰ χτίσει, ἀφοῦ ὁ τόπος ἦταν κατάσπαρτος ἀπὸ ἐκκλησιὲς καὶ ξωκκλήσια ἀπ' τὰ χρόνια τοῦ Βυζαντίου; Ἑβδομήντα βυζαντινὰ ἐκκλησάκια γκρεμίσανε γιὰ νὰ χτίσουνε τὴ Μητρόπολη τῶν Ἀθηνῶν. Βανδαλισμὸς πρώτου μεγέθους... Τὰ σχολεῖα τοῦ Πατροκοσμᾶ δὲ μοιάζουν μὲ κεῖνα ποὺ λειτουργοῦσαν καὶ παρότι ἦταν κάτω ἀπ' τὴν ἐπίβλεψη τοῦ Πατριαρχείου, διδασκόντανε ἐκεῖ καὶ ἄλλα μαθήματα, ξένα ἀπ' τὴ χριστινικὴ παιδεία. Θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ πεῖ, ὅτι τὰ σχολεῖα τοῦ Κοσμᾶ ἦταν προσπάθεια ἀποκλεισμοῦ ἀπὸ τὴν ἀγωγὴ τῶν νέων κάθε νέου, ποὺ εἰσαγόταν ἀπὸ τὰ Φράγκικα ὡς τάχα προοδευτικό...». Αὐτὸς εἶναι ὁ στόχος τοῦ συγγραφέα: νὰ μᾶς δώσει ὅλον τὸν ἀγώνα τοῦ ἁγίου γιὰ τὴ διατήρηση τῆς πνευματικῆς φυσιογνωμίας τοῦ νεότερου Ἑλληνισμοῦ, ποὺ εἶναι διαποτισμένη ἀπ' τὴν Ὀρθοδοξία, εἴτε προσπαθεῖ νὰ μᾶς παρουσιάσει τὴν πεμπτουσία τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ, εἴτε ἀγωνίζεται νὰ μᾶς πείσει γιὰ τὸν ἀγώνα του ἐνάντια στὰ ξενόφερτα δόγματα καὶ στὶς ξενόφερτες «ἀλήθειες», εἴτε ἑξηγεῖ τὴ στάση των ἀπέναντι σὲ ὁρισμένα προβλήματα τοῦ καιροῦ των (ὅπως ἡ Παιδεία, ἡ ἔννομη τάξη, ἡ στάση στὰ Ὀρλωφικὰ κλπ.), εἴτε ἐπίσης ἐπιχειρεῖ νὰ μᾶς δώσει τὴν οὐσία τῆς διδασκαλίας των (ὅπως στὰ κεφάλαια ὁ Καλόγερος Κοσμᾶς, ὁ ἅγιος Κοσμᾶς καὶ ἡ γυναίκα ὅπου μᾶς προσφέρεται ἡ πιὸ πρωτοποριακὴ θέση ἀπέναντι στὸ πρόβλημα τῶν σχέσεων τῶν δυὸ φύλων κ.ἄ.), ἢ τέλος μᾶς δίνει τόσο συναρπαστικὰ τὸ πῶς ὁ Κοσμᾶς προσδοκοῦσε τὴν ἐλευθερία τοῦ Γένους, ὅπως στὸ κεφάλαιο «Οἱ πρωτοπόροι καὶ τὸ Ψευτορωμαΐϊκο». Κι' ἐδῶ θαρρῶ πὼς εἶναι ὁ μεγάλος στόχος τοῦ συγγραφέα. Νὰ μᾶς δώσει τὸ μήνυμα ἐλευθερίας ποὺ περιέχεται στὶς διδαχὲς τοῦ ἁγίου καὶ ποὺ δὲν ἔχει καμμιὰ σχέση μ' αὐτὴν τὴν ἐλευθερία, ποὺ ἦρθε στὰ 1830 (κάτι ἀνάλογο διαβάζομε στὸν ἐπίσης παρανοημένο Μακρυγιάννη: «ἂν ἤτανε γιὰ μιὰ τέτοια λευτεριὰ καλύτερα νὰ μέναμε ἄλλα τετρακόσια χρόνια στὸν Τοῦρκο» καὶ στὸν ἀκόμα πιὸ παρανοημένο κι' ὅμως ἀξεπέραστο Παπαδιαμάντη» ἀφ' ὅτου ἠλευθερώθημεν δηλαδὴ ἀφ' ὅτου μετηλλάξαμεν τυράννους»).

Τὸ βιβλίο αὐτὸ φαίνεται πὼς γράφτηκε κυρίως γιὰ νὰ πεῖ πολλὲς πικρὲς ἀλήθειες γιὰ τὸν νέον Ἑλληνισμὸ καὶ τὶς εἶπε: «Ὁ ἅγιος Κοσμᾶς - γράφει - μελετώντας τὴν ἐποχή του, πρόβλεψε ἀσφαλῶς τὴν ἐξέλιξη αὐτὴ γι' αὐτὸ προειδοποίησε τὸ Γένος. Προφήτεψε τὴν ἐλευθερία του. Τὸ ποθούμενο, εἶπε, θὰ γίνει στὴν τρίτη γενεά. Θὰ τὸ ἰδοῦν τὰ ἐγγόνια σας». Ἡ τρίτη γενεὰ ἦταν ἐκείνη ποὺ ἱδρύθηκε τὸ ἑλλαδικὸ κρατίδιο. Ὑπάρχει ὅμως καὶ μιὰ ἄλλη προφητεία ποὺ ὁλοκληρώνει τὴν πρώτη. «Θάρθει πρῶτα τὸ ψευτορωμαΐϊκο. Νὰ μὴν τὸ πιστέψετε. Θὰ φύγει πίσω». Τὸ ψευτορωμαΐϊκο εἶναι τὸ κράτος τοῦ 1830, τὸ προτεκτοράτο τῶν «προστατίδων δυνάμεων».

Αὐτοῦ λοιπὸν ἀποσκοπεῖ τὸ βιβλίο αὐτό. Καὶ τοῦτον τὸ σκοπὸ μᾶς τὸν δίνει μὲ ἐπιτυχία, γιατὶ ξέρει κι' ἑρμηνεύει σωστὰ τὸν μεγάλο τοῦτον ἅγιο τῆς Ρωμιοσύνης, γιατὶ μπορεῖ νὰ κατανοεῖ τὴν ἐποχή του, ὅσο καὶ τὴ δική μας, γιατὶ εἶναι σὲ θέση νὰ δεῖ ἀπὸ σωστὴ θέση αὐτὸν τὸν προφήτη τοῦ Γένους. Κι' ἀπ' τὴ σκοπιὰ αὐτὴ θεωρούμενο τὸ νέο βιβλίο τοῦ Κώστα Σαρδελῆ ἀξίζει νὰ διαβαστεῖ. Ξεκίνησε ἐνσυνείδητα νὰ πεῖ ὅσες ἀλήθειες μπόρεσε παρουσιάζοντας τὸν μεγάλο προφήτη τοῦ Γένους. Καὶ τὶς εἶπε. Μὲ δύναμη. Μὲ παρρησία. Μὲ τὴ σωστὴ προσέγγιση ἑνὸς μεγάλου. Μὲ τὴ σωστὴ στάση του ἀπέναντι στὴν ἱστορία τοῦ Τόπου. Καὶ γιὰ τοῦτο δικαιωματικὰ κλείνει τὸ βιβλίο του ἔτσι: «Δὲ βιώνουμε σήμερα τὸ πνεῦμα τοῦ ἁγίου Κοσμᾶ. Προσπαθοῦμε μόνο, μέσα στὸ πνευματικὸ σκοτάδι νὰ ψαύσουμε τὸ ράμα του. Νὰ τὸν ἀγγίξομε. Ὁ πατέρας μας εἶναι ποιὸς ξέρει ποιὸς κι' ἡ μάνα μας γυρίζει ἀκόμα στὰ καλντερίμια τ' Ἀναπλιοῦ μὲ ὄνομα Ψωροκώσταινα.

Δὲν ἀνήκω σὲ κείνους ποὺ πιστεύουν, ὅτι πρέπει νὰ δίνουμε εὐτυχισμένο τέλος στὸ λόγο τους. Δὲν μπορῶ, ἀναγνώστη μου, νὰ

σοῦ πῶ ψέμματα. Νὰ σοῦ πῶ κάτι ποὺ θὰ σοῦ ἄρεσε, χωρὶς νἄμαι κι' ἐγὼ ἐν τάξει μὲ τὸν ἑαυτό μου. Σοῦ εἶπα ἐκεῖνα ποὺ αἰσθάνομαι. Ἂν σὲ βοηθήσουν νὰ γνωρίσεις τὴν ἀλήθεια, ἡ δική σου δύναμη νὰ λυτρωθεῖς δὲν χρειάζεται οὔτε τὴ δική μου βοήθεια, οὔτε κανενὸς ἄλλου». Κι' ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς τὸ Ρωμαΐϊκο δὲν ἤρθε ἀκόμα. Εἴμαστε στὸ Ψευτορωμαΐϊκο. Στὴν Ψωροκώσταινα τῶν «προστατίδων δυνάμεων» ποὺ ἀληθινὰ ἔχει βρυκολακιάσει.

★

Παντελῆ Α. Πάσχου: «Ο ΜΑΤΘΑΙΟΣ ΒΛΑΣΤΑΡΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΥΜΝΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ», μελέτη, Θεσσαλονίκη 1978.

Ὁ Π. Β. Πάσχος εἶναι γνωστὸς στοὺς πνευματικοὺς κύκλους τῆς χώρας μας ἀπὸ μιὰ σειρὰ ἐργασιῶν, μὲ στόχο τὴν παρουσίαση καὶ διδασκαλία τῆς πνευματικῆς Παράδοσης τοῦ Τόπου, ποὺ τόσο εἶναι διαποτισμένη ἀπ' τὶς ρίζες της ὡς τὸ τελευταῖο της ἀκρόκλωνο ἀπ' τὸ πνεῦμα τῆς Ὀρθοδοξίας.

Μὲ τούτη τὴν ἐργασία του ἔρχεται νὰ μᾶς παρουσιάσει κατὰ τρόπο ἄψογα συστηματικὸ μιὰ ἄκρως ἐνδισφέρουσα μορφὴ τῆς ὑμνογραφικῆς μας Παράδοσης κατὰ τὸν 14ο αἰώνα, τὸν Ματθαῖο Βλάσταρη. Καὶ πρέπει νὰ τὸ πῶ ἀπ' τὴν ἀρχή, ὅτι ἡ ἐργασία αὐτὴ ξεπερνώντας τὰ ὅρια μιᾶς ἁπλῆς (ἢ σωστότερα μιᾶς συστηματικῆς) βιογράφησης, μᾶς δίνει τῆς διαστάσεις ὁλόκληρης ἐποχῆς.

Ὅ,τι κυρίως ἀποτελεῖ τὴν ἀξία αὐτῆς τῆς νέας προσφορᾶς τοῦ Π.Β. Πάσχου εἶναι ἡ ἐπίμονη ἀναζήτηση ὅλων ἐκείνων τῶν στοιχείων, ποὺ ἀναφέρονται στὸ βίο καὶ στὸ ἔργο τοῦ ἱστορούμενου προσώπου, ἀλλὰ κι ἐκείνων ποὺ ἦσαν ἀπαραίτητα γιὰ τὴν παρουσίαση τῆς ἐποχῆς του καὶ τὴν τοποθέτηση μέσα σ' αὐτὴν τοῦ Μ. Βλάσταρη. Ἔτσι παρακολουθώντας τὰ κεφάλαια τοῦ ἔργου αὐτοῦ ζοῦμε μιὰ ὁλόκληρη ἐποχὴ μὲ τὶς θρησκευτικές της ἔριδες, τὶς πνευματικὲς ἀναζητήσεις καὶ πιὸ πολὺ τὸ μουσικὸ κλῖμα μέσα στὸ ὁποῖο ἔζησε ὁ ἱστορούμενος ὑμνογράφος καὶ μᾶς ἔδωσε τὸ ἔργο του, ποὺ ἔτσι τοποθετεῖται ἱστορικά, ἀναλύεται καὶ ἀξιολογεῖται. Ὅμως πρέπει ἀκόμα νὰ πῶ, ὅτι μ' αὐτὲς τὶς ἁδρὲς γραμμὲς δὲν εἶναι δυνατὸ οὔτε ν' ἀξιολογηθεῖ ἡ περισπούδαστη αὐτὴ ἐργασία, οὔτε νὰ ὁριοθετηθοῦν οἱ προεκτάσεις της. Μόνο μελετώντας την μπορεῖ κανεὶς νὰ ζήσει τὸ πνευματικὸ κλῖμα τῆς δεύτερης πρωτεύουσας τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, νὰ γνωρίσει μιὰ σειρὰ ἀπὸ πνευματικὲς μορφὲς ποὺ ἐδέσποσαν στὸν πνευματικό της βίο ἐκείνη τὴν ἐποχὴ (ἡσυχαστικὸ - ἀντιησυχαστικὸ κίνημα κλπ.), τὰ πνευματικὰ καὶ θρησκευτικὰ ρεύματα ποὺ τὴ διατρέχουν καὶ τὴ διαποτίζουν, τὶς πνευματικὲς ρίζες τοῦ ἱστορούμενου προσώπου, τὴ στάση του μέσα στὰ ρεύματα τῆς ἐποχῆς του καὶ τέλος καὶ κυρίως τὴν συστηματικὴ παρουσίαση καὶ ἀνάλυση τοῦ ὑμνογραφικοῦ του ἔργου καὶ τὴν ἑρμηνεία του.

Γιὰ ὅλο ἐτοῦτο τὸ πραγματικὰ περισπούδαστο μελέτημα χρειάστηκε μιὰ πλούσια βιβλιογραφία καὶ μιὰ συστηματικὴ ἐργασία καὶ ἀναζήτηση τῶν πηγῶν, τόσο γιὰ νὰ τοποθετηθεῖ ὁ Μ. Βλάσταρης μέσα στὴν ἐποχή του, ὅσο καὶ γιὰ νὰ πάρει ὁ ἀναγνώστης μιὰ καθαρὴ ἀντίληψη τῆς πνευματικῆς κυρίως ἱστορίας τῆς ἀνάστατης (πολιτικὰ καὶ πνευματικὰ) ἐποχῆς του, τέλος δὲ ἡ μὲ ἐπιμονὴ ἀναζήτηση τῶν ὑμνογραφικῶν ἐργασιῶν του, ποὺ παρουσιάζονται συστηματικά, ἀναλύονται μὲ τὴ γνώση τοῦ εἰδικοῦ καὶ τὸν ἔρωτα τοῦ πιστοῦ καὶ ἑρμηνεύονται γιὰ πρώτη φορὰ τόσο μεθοδικὰ καὶ διεξοδικά.

Κι ὅλη ἐτούτη ἡ σπουδή, ἡ ἑρμηνεία, ἡ κριτικὴ καὶ ἡ ἀνάλυση εἶναι καρπὸς μιᾶς πολύμοχθης ἔρευνας, εἶναι ἀποτέλεσμα μιᾶς ὁλόζωης ἐργασίας στὸ χῶρο τῆς ἱστορίας καὶ τῆς τέχνης τῆς Ὀρθοδοξίας, εἶναι — τέλος — μιὰ πνευματικὴ παρουσία καὶ προσφορά, μέσα στὴν ὁποία θεμελιώνεται γιὰ μιὰ ἀκόμα φορὰ μὲ νέα στοιχεῖα καὶ πρόσωπα ἡ ἀξία τῆς μεγάλης βυζαντινῆς μουσικῆς μας Παράδοσης. Εἶναι ἕνα ἔργο ὥριμου ἐπιστήμονα καὶ συγγραφέα.

ΓΙΑΝΝΗΣ Α. ΣΑΚΕΛΛΙΩΝ

Γεωργίας Δεληγιάννη — Ἀναστασιάδη: «ΔΙΑ ΠΥΡΟΣ ΚΑΙ ΣΙΔΗΡΟΥ». Ποιήματα. Ἀθήνα, 1979.

Γνωστὴ καὶ καταξιωμένη ἡ ποιήτρια, ἔδωσε πολλὰ κι' ἀξιόλογα ἔργα — ποιητικά, θεατρικά, πεζογραφικὰ — στὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα, κι' ἔχει μιὰ διακεκριμένη θέση στὸν πνευματικὸ χῶρο τοῦ τόπου μας. Ξέχωρα ἀπὸ τὴν πρωτότυπη ἐργασία, ὀφείλουμε σ' αὐτή, χάρις στὶς ἀριστοτεχνικὲς μεταφράσεις της, τὴ γνωριμία μας, μὲ πολλὰ — ἀρ. 40 — ἔργα ξένων κλασσικῶν συγγραφέων. Ὅπως ἐπίσης, καὶ τὶς Ἀνθολογίες Ποίησης, μὲ τὶς ἐκτενεῖς κατατοπιστικὲς εἰσηγήσεις της. Ἀκούραστη, συνεχίζει ἀθόρυβα, τὴ δημιουργικὴ προσφορά της, πλουτίζοντας τὴ λογοτεχνία μας, μ' κλεκτὰ πάντα ἔργα.

Ἡ νέα συλλογή της, μὲ τὸν χαρακτηριστικὸ τίτλο «Διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου», ποὺ δηλώνει πολλά, ἔχει σελ. 60 καὶ τὴ συγκινητικὴ ἀφιέρωση. «Στὴ Σμύρνη τὴν πατρίδα μου καὶ στὴν Κύπρο». Εἶναι χωρισμένο σὲ δύο μέρη, κι' ἑνωμένο σφιχτά, στὴ βαθύτερη οὐσία τοῦ περιεχομένου. Γεμᾶτα πόνο γιὰ τὴν καταστροφὴ καὶ τὴν ἀδικία, ἀπὸ τὰ ἴδια βάρβαρα χέρια, ἀλλὰ καὶ γεμᾶτα φῶς Ἑλληνικό, πολιτισμό, προκοπή. «Ὁλοκαύτωμα βάρβαρης βίας...» ἔγιναν τὰ ἱερὰ πάτρια χώματα καὶ τὰ ὅσια τῆς φυλῆς. Πραγματικὰ ὅλοι οἱ πόσφυγες τῶν Χαμένων Πατρίδων, συγκλονίστηκαν ἀπὸ τὴν Κυπριακὴ τραγωδία. Ζωντάνεψαν οἱ στοιχειωμένες μνῆμες, ἄνοιξε πάλι ἡ πληγή, ξαναζοῦσαν τὰ δικά τους, μὲ τὴ νέα δοκιμασία τῆς Ρωμιοσύνης.

Μικρασιάτισσα κι' ἡ ποιήτρια, ἀδελφώνει ἐδῶ, τὴν ὀδύνη καὶ τὴν ξαναζεῖ σ' ὅλη της τὴν ἔνταση. Ἀρχίζει τὴν ποιητική της περιπλάνηση, ἀνιχνεύοντας τὴν πορεία, ξεδιπλώνοντας πτυχές, κι' ἐπισημαίνοντας σταθμοὺς καίριους παλιοὺς καὶ νέους.

«Ὦ Ἰωνία, τὸ χῶμα σου ἀσπάζομαι», λέγει στὴν πατρίδα της. Μὲ ἀγάπη πονεμένη, τρυφερότητα, νοσταλγία. Ἀρχαία παράδοση, νεώτερο πολιτισμό, προκοπή, ἥρωες, μάρτυρες, θεοὶ καὶ ἄνθρωποι, μιὰ Ἑλλάδα ἀτομα... «Διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου». «Σὲ χαιρπίζαν ἀνθρῶποι καλόγνωμοι / γῆς πλούσια / πάπου ποὺς πάππου, ΙΩΝΕΣ».

Στὸ δεύτερο μέρος ἀρχίζει μὲ τὸν δοξαστικὸ χαιρετισμό. «Ὦ Κύπρος / τῆς ρωμιοσύνης ὀχυρὸ / τῆς Κύπριδας τὸ λίκνο / ἡ πρώτη στὴν Ἀνατολὴ / κι ἡ δεύτερη στὴ δύση...». Ἀντιπαλεύου τὸν ὀχτρὸ καὶ τὸν καιρό. Μὲ τὸ λυρικὸ πυκνὸ στίχο της, σ' ἕνα θαυμαστὸ συνταίριασμα ποίησης κι' ἱστορίας, διατρέχει μὲ γνώση, ὅλη τὴν πορεία τοῦ νησιοῦ, ἀνάμεσα στοὺς αἰῶνες, ἀπὸ τὶς καταβολὲς καὶ τοὺς ἀδιάκοπους ἀγῶνες. Ξέρει τὴ γραμμὴ ποὺ πρέπει νὰ ἀκολουθήσει, ποῦ θὰ σταθεῖ, τί θὰ τονίσει. «Ἡ Σαλαμίνα κιβωτὸς τῆς δόξας σου / ...Κύπρος, τῆς Ἀνεζοῦς καὶ τῆς Ἀροδαφνοῦς πατρίδα / ποιητάρη λαέ μου / καὶ χρυσικέ / ...φλόγα τῆς ἀνυποταγῆς».

Μὲ δονούμενη ψυχή, πιάνει τὸν παλμὸ τοῦ τόπου καὶ τὸν ἐκφράζει μὲ στίχους μεγαλόπρεπους. «...Τοῦ Τεύκρου εἶμαι κόρη / τοῦ Εὐαγόρα ἀδερφὴ / κάτω τὰ χέρια βάρβαροι...». Μαζὶ μὲ τὸ θρῆνο καὶ τὴν ἀγανάκτηση, πλέκεται κι' ὁ ὕμνος τοῦ νησιοῦ, γιὰ τὴν ὁμορφιά, γιὰ τὴ γενναία ψυχή, τὴν πίστη, τὴ δύναμη, κι' ὅλες τὶς ἀρετὲς τῆς Κύπρου, ποὺ τὴν κάνουν νὰ βγαίνει πάντα νικήτρια τῶν κακῶν. «Φυλὴ συνότζαιρη τοῦ κόσμου... Ὁμηρική, αἰώνια...». Τὸ μεγαλόπνοο ποίημα τῆς Γ.Α. φέρνει καὶ αἰσιόδοξα μηνύματα. «Κρατῶ στὰ χέρια μου κορδέλλα μακριὰ / κοτάλευκη / ποὺ πάνω γράφει (ΛΕΥΤΕΡΙΑ)...». Ἀγωνίστρια ἡ ἴδια γιὰ τὶς ἀνθρώπινες ἀξίες, καὶ τὰ ἰδανικὰ τῆς ζωῆς, γιὰ τῶν λαῶν τὴ συναδέλφωση, τελειώνει μὲ τοὺς στίχους τούτους ποὺ κλείνουν τὸν πόθο ὅλων τῶν λαῶν.

«...κι ὅλα τὰ ἔθνη ἀδελφωμένα ψάλ-
ΛΟντας
τῆς πολυύμνητης δικαιοσύνης τὸ νίκος
καὶ τὴν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου...».

★

Χρήστου Ντάλια: «ΑΝΑΔΙΠΛΩΣΗ». Ποιήματα. Θεσσαλονίκη, 1979.

«Τὸ πρόσωπο γλυστράει καὶ χάνεται...».

Νὰ κλείνη μήπως τὸ νόημα τῆς συλλογῆς, τοῦτος ὁ στίχος καὶ ν' ἀποτελεῖ τὸν πυρήνα της; Ὅσο κι ἂν συνηγοροῦν πολλοὶ στίχοι σ' αὐτό, ἡ ἑρμητικὴ ποίηση, εἶναι δυσκολοπλησίαστη. «Μετὰ ἀπὸ τὸ ρῆγμα / ἡ ἔξοδος / ὁ συνήθης κυματισμὸς / καὶ ἡ σιωπή». Ἕνα «ρῆγμα» μιὰ «ἔξοδος» καὶ ἡ «σιωπή». Πρέπει νὰ βρεθῆ τὸ εὐάλωτο σημεῖο, ν' ἀνοίξουμε μιὰ χαραμάδα, νὰ βάλουμε αὐτί, γιὰ νὰ πιάσουμε τὶς ἐσωτερικὲς φωνὲς ποὺ δὲν ἔρχονται στὴν ἐπιφάνεια. Ὅμως ὑπάρχουν. Κι εἶναι τὸ φιλοσοφικὸ κατασταλαγμα, ἡ ἐναγώνια ἀναζήτηση, κι ἡ ὀδυνηρὴ παραδοχή! Τὸ ἐφήμερο, τὸ διαβατάρικο, κάτι ποὺ διαρκῶς ἐξαφανίζεται. «Τούτη ἡ πόλη / ἐκτείνεται / στὴ στροφὴ / χάντεται». Κι ὅλα μένουν ἀκρωτηριασμένα σ' ἕνα κλίμα μηδενισμοῦ. Χιμαιρικὸς λοιπὸν ὁ κόσμος τοῦ «ἐξαίσιου ὀνείρου». Τί ἔμεινε, ποιὰ πίστη νὰ στεριώση τὸν ἄνθρωπο; «Προβληματικὴ ἡ συνεχιζόμενη παρουσία». «Δυσοίωνες ὧρες» .. «Τοῦ ἐξωγήινου φωτὸς οἱ πληγὲς ἀνεξάντλητες».

Ἀπομονώσαμε καὶ ξεκόψαμε στίχους, γιὰ ν' ἀνοίξουμε τὴ χαραμάδα, ποὺ ἀναφέραμε Μὰ ἡ ποίηση ὄχι, δὲν εἶναι τοπίο νὰ τὸ ἀντικρύσουμε, δὲν εἶναι γνωμικὸ νὰ βροῦμε τὸ νόημα, οὔτε κήρυγμα νὰ τὸ πιστέψουμε. Ἡ ποίηση εἶναι πέρα καὶ πάνω ἀπ' ὅλα. Δὲν καθορίζεται, δὲν ἐξηγεῖται. Δὲν εἶναι, οὔτε πρέπει νὰ εἶναι, καὶ γρίφος. Ὁ ἀναγνώστης, νὰ μπορεῖ νὰ μεταλαβαίνει μὲ τὴ μυστική της οὐσία.

Ὅμως τοῦτος ὁ ποιητής, ποὺ ξεκίνησε πρὶν ἀπὸ δεκαετίες μὲ τὸ στίχο τῆς παράδοσης, τὴ διαύγεια, τὸ λυρισμό, δὲν ἔφθασε ὡς ἐδῶ «ἀβρόχοις ποσί». Πέρασε ὅλους τοὺς κύκλους, βασάνισε τὴν τέχνη του, ἀποκρυστάλλωσε στοχασμοὺς καὶ συναισθήματα, δοκιμάστηκε, κι ἔκλεισε τὸ μαργαριτάρι στὸ ὄστρακο τοῦ στίχου. Ἔγινε τοῦ χρόνου ἡ «ΑΝΑΔΙΠΛΩΣΗ».

«Πολύχρωμο τεχνητὸ ἄνθος
μὲ ἀκανόνιστα πέταλα
σὲ διασταυρώσεις χρόνου
καρπὸς ἀκαθόριστος
αὐτόματη βλάστηση
ἀόριστης διάρκειας».

ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ

Π έ τ ρ ο υ Σ τ υ λ ι α ν ο ῦ, βουλευτοῦ Λευκωσίας: «ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΡΑΓΙΚΗ ΕΠΟΠΟΙΙΑ ΤΩΝ ΚΕΝΤΡΙΚΩΝ ΦΥΛΑΚΩΝ. (ΧΡΟΝΙΚΟ ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΤΗΣ ΠΕΝΤΑΕΤΙΑΣ 1955—1959). ΑΠΑΓΧΟΝΙΣΜΟΙ. ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΚΑΤΑΔΙΚΩΝ. ΑΠΟΔΡΑΣΕΙΣ. Η ΕΞΟΡΙΑ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΚΑΤΑΔΙΚΩΝ ΕΙΣ ΤΕΣ ΑΓΓΛΙΚΕΣ ΦΥΛΑΚΕΣ». Λευκωσία 1967, σσ. β΄ 1—200, 8ο Μ.

Ὁ ἀγωνιστὴς τῆς ΕΟΚΑ καὶ τοῦ προδομένου ἀπὸ ἑλλαδικοὺς καὶ Ἕλληνες τῆς Κύπρου ἐθνικοαπελευθερωτικοῦ, ἀντιαποικιοκρατικοῦ προοδευτικοῦ ἀγώνα τῶν ἀληθινῶν ὁμοεθνῶν μας τῆς Κύπρου Πέτρος Στυλιανοῦ (*1933), εἶναι — ὅπως μὲ ἐπληροφόρησε Ἕλληνας Κύπριος ποὺ τὸν γνωρίζει — ἀπὸ τοὺς ἀγωνιστὲς ποὺ κατεδίκασαν (ἐγκαίρως) ὡς ἐθνοπροδοτικὲς καὶ ἀντιλαϊκές, ὑποδουλωτικὲς γιὰ τὸν κυπριακὸ Ἑλληνισμὸ συμφωνίες τῆς Ζυρίχης καὶ τοῦ Λονδίνου, προϊόν τῶν ὁποίων εἶναι τὸ νεοδοκράτος τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας μὲ τὸ μοναδικὸ στὸ εἶδος του Σύνταγμα = νομικὸν ἔκτρωμα. Λὲν ἔχω προσωπικὴν γνωριμία μὲ τὸν συγγραφέα τοῦ δίτομου (μὲ συνεχόμενη σελιδαρίθμηση) εἰκονογραφημένου ἔργου ποὺ σχολιάζω. Λὲν ἔζησα στὴν Κύπρο στὰ χρόνια τοῦ ἀγώνα τῶν ἀδελφῶν μας Κυπρίων ἐναντίον τῶν Βρεττανῶν ἀποικιοκρατῶν καὶ τῶν Τούρκων, ζηλωτῶν, Ἑβραίων καὶ ὡρισμένων κακῶν Ἑλλήνων συμμάχων τους. Ἡ ἡλικία μου καὶ ἡ γεωγραφική μου θέση, δὲν μοῦ ἐπιτρέπουν νὰ γνωρίζω ἂν ὁ Πέτρος Στυλιανοῦ γράφει ὑπερβολὲς ἢ ἀνακρίβειες, ἂν ψεύδεται, ἂν παρασιωπᾶ ἢ ὑποτιμᾶ ἀγῶνες καὶ μαρτύρια ἄλλων (γνωστῶν ἢ ἀγνώστων) Κυπρίων ἀγωνιστῶν ἢ συναγωνιστῶν του, ὡς ἐπίσης καὶ ἂν ὅλα ὅσα γράφει ἐναντίον τῶν Βρεττανῶν καὶ τῶν συνεργατῶν του εἶναι ὅλα ἀλήθη. Πάντως, ἀπὸ ὅσα ἔχω διαβάσει (= παλιὰ ἢ πρόσφατα δημοσιεύματα Ἑλλήνων, Βρεττανῶν καὶ ἄλλων) καὶ ἀπὸ ὅσα ἔχω ἀκούσει ἀπὸ Ἕλληνες τῆς Κύπρου στὴν Ἑλλάδα, στὴν Μ. Βρεττανία καὶ εἰς ἄλλες χώρες τῆς Εὐρώπης, ἐσχημάτισα τὴν γνώμην ὅτι ὁ συγγραφέας εἶναι ἔντιμος, εἰλικρινής, ὅτι σέ-

θεται τὴν ἱστορικὴν ἀλήθεια, τοὺς ἀγῶνες, τὴν προσφορὰ στὸν ἀγώνα καὶ τὴν μνήμη τῶν ἡρώων, μαρτύρων καὶ θυμάτων τοῦ ἀγώνα τῶν ἐτῶν 1955—1959. Οἱ ἐπιστολὲς καὶ οἱ βιβλιοκρισίες, γραμμένες ἀπὸ Ἕλληνες Κυπρίους ὅλων τῶν ἰδεολογικῶν - πολιτικῶν παρατάξεων ποὺ (ἀνα)δημοσιεύει ὁ συγγραφέας στὶς τελευταῖες σελίδες τοῦ ἔργου του, δὲν ἐπιτρέπουν ἀμφιβολίες καὶ ἐπιφυλάξεις ὡς πρὸς τὴν εἰλικρίνεια, τὴν ἐντιμότητα καὶ τὴν ἱστοριογραφικὴ - χρονικογραφικὴν ἀντικειμενικότητα τοῦ συγγραφέα.

Τὰ στοιχεῖα ποὺ (ἀνα)δημοσιεύει, διότι πολλὰ ἀπὸ τὰ ἱστορούμενα γεγονότα εἶναι γνωστὰ καὶ ἀπὸ ἄλλα δημοσιεύματα ἢ ἐπίσημα ἔγγραφα Ἑλληνικὰ καὶ ἄλλα) εἶναι πολύτιμα γιὰ τὴν ἱστοριογραφία τοῦ ἀγώνα τῆς περιόδου 1955—1959 εἰδικῶς, καὶ γιὰ τὴν ἱστοριογραφία τῆς Κύπρου καὶ τοῦ κυπριακοῦ Ἑλληνισμοῦ γενικῶς. Τὸ ἔργο αὐτό, εἶναι ἐπίσης καὶ μία σπουδαία συμβολὴ στὴν ἱστοριογραφία τῶν ἀγώνων τῶν λαῶν, ἐθνῶν καὶ Κρατῶν τῶν πρώην ἀποικιῶν τῆς ἁμαρτωλῆς καὶ αἱματοβαμμένης Βρεττανικῆς (πρώην) Αὐτοκρατορίας, καὶ μία ἀξιοσημείωτη πράξη, ἐκδήλωση ἠθικῆς συμπαραστάσεως στὸν ἀντιαποικιοκρατικὸν ἀγώνα ποὺ διεξάγουν σήμερα διάφοροι λαοί. Πρόκειται γιὰ ἕνα πολύτιμο ἱστορικὸ τεκμήριο (ἀλλὰ καὶ βοήθημα, ἱστοριογραφικὸ καὶ ὁδηγὸ γιὰ ἀγῶνες, ποὺ πρέπει νὰ μεταφρασθῆ καὶ νὰ ἐκδοθῆ στὰ Ἀγγλικὰ ἢ καὶ στὰ Γαλλικὰ καὶ στὰ Ἱσπανικά. Ἡ ἑλληνικὴ Κύπρος, ὁ κυπριακὸς Ἑλληνισμός, ὁ Ἑλληνισμὸς γενικῶς, πρέπει νὰ εἶναι — καὶ εἶναι — ὑπερήφανος γιὰ τοὺς ἀγῶνες τῶν ἐτῶν 1955—1959 (ποὺ εἶναι συνέχεια τῶν ἀπελευθερωτικῶν ἀγώνων τῶν Ἑλλήνων τοῦ εἰκοστοῦ αἰώνα. ἀγώνων ὅπως οἱ Βαλκανικοὶ πόλεμοι 1912—1913, ὁ μικρασιατικὸς ἀπελευθερωτικός, ἐπίσης προδομένος, πόλεμος 1919—1922, ὁ πόλεμος ἐναντίον τῶν Ἰταλῶν, τῶν Γερμανῶν καὶ τῶν Βουλγάρων 1940—1944), γιὰ τοὺς ἥρωες καὶ μάρτυρες, τὰ μαρτύρια, τὸ πνεῦμα τῆς αὐτοθυσίας, τὴν ἀνδιοτέλεια, τὴν εὐψυχία, καὶ τὶς πράξεις τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἡρωϊσμοῦ ποὺ ἐξιστορεῖ, χρονικογραφεῖ ὁ ἀγωνιστὴς συγγραφέας. Ὅσοι διαβάσουν τὸ βιβλίο αὐτὸ διαπιστώνουν γιὰ μίαν ἀκόμη φορὰ τὴν δολιότητα, τὴν αἰσχρότητα, τὴν ὑπουλότητα, τὸν μισελληνισμό, τὴν βαρβαρότητα, τὴν αἰσχρότητα, τὴν ὑπουλότητα, τὸν μισελληνισμό, τὸ πνεῦμα ἀνελευθερίας ποὺ τοὺς διέπει καὶ τὴν ἐν γένει ἐλεεινότητα τῶν Τούρκων τῆς Κύπρου. Πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων - συνεργάτες τῶν Βρεττανῶν ἀποικιοκρατῶν, δεσμαφύλακες, συνεργάτες ἐγκληματιῶν, ἐγκληματίες, καταδότες, βασανιστές, ψευδομάρτυρες, ἀντιδραστικοί, ὑπόκοσμος. Καὶ ὅμως οἱ Τοῦρκοι τῆς Κύπρου ρυθμίζουν τὶς τύχες, κυβερνοῦν οὐσιαστικῶς τὸ «ἀνεξάρτητο», «κυρίαρχο» Κυπριακὸ Κράτος ἀπὸ τὸ ἔτος τῆς ἱδρύσεώς του (1960), ἀπὸ τὴν ἡμέρα τῆς ἀνακηρύξεως τῆς «Κυπριακῆς Δημοκρατίας»! Δὲν γνωρίζω λεπτομέρειες σχετικῶς μὲ τὴν «τύχη» τῶν (μὴ τιμωρηθέντων κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ ἀγώνα) προδοτῶν καὶ συνεργατῶν τῶν Βρεττανῶν. Νομίζω ὅμως, πὼς τὰ ἐλεεινὰ αὐτὰ ὑποκείμενα — ἀνεξαρτήτως ἐνθικότητας καὶ ὑπηκοότητας — δὲν πρέπει νὰ μείνουν ἀτιμώρητα. Δὲν συμμερίζομαι τὶς ἀπόψεις τοῦ συγγραφέα τὶς σχετικὲς μὲ τὸν «μεγάλον ἄνδρα», τὸν «μεγάλο φιλέλληνα» κλπ., (σ. 10η) G. BYRON (1788—1824).

Αἰσθάνομαι ἐπίσης τὴν ἀνάγκη νὰ παρατηρήσω ὅτι ὁ συγγραφέας: α) ἔπρεπε νὰ τεκμηριώση βιβλιακῶς ἢ καὶ ἄλλως ὡρισμένα γεγονόα - ἐπεισόδια, καὶ β) κακῶς χρησιμοποιεῖ ἀγγλικὲς καὶ τουρκικὲς λέξεις ἀλλὰ καὶ ἰδιωματικὲς κυπριακές. Ἡ κυπριακὴ (ὅπως καὶ κάθε ἄλλη ἑλληνικὴ) διάλεκτος πρέπει νὰ παριαχωρήση τὴν θέση της (καὶ ἔχει μεγάλη σημασία αὐτὸ ποὺ γράφω γιὰ τὴν Κύπρο καὶ τοὺς Ἕλληνες τῆς Κύπρου) στὴν ἀστικὴ νεοελληνική, δηλαδὴ στὴν γλῶσσα ποὺ ὁμιλεῖται καὶ γράφεται στὰ μεγάλα ἑλλαδικὰ ἀστικὰ κέντρα.

Ἔργο ἐθνικῆς μνημοσύνης, ἔργο ἐθνικοῦ καὶ δημοκρατικοῦ φρονηματισμοῦ τὸ ἔργο αὐτοῦ τοῦ Πέτρου Στυλιανοῦ, πρέπει νὰ γίνη εὐρύτατα γνωστὸ στὴν Κύπρο καὶ στὴν Ἑλλάδα, παντοῦ ὅπου ζοῦν Ἕλληνες ἑλλαδικοί, Κύπριοι, μειονοτικοί, μετανάστες, πρόσφυγες. Πρέπει νὰ διαβασθῆ ἀπὸ τοὺς νέους καὶ ἰδίως ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους τοῦ δικτατορικοῦ καθεστῶτος τῶν Ἀθηνῶν, καὶ

ἀπὸ τοὺς ἀλύτρωτους καὶ καταπιεζομένους Ἕλληνες τῆς Ἀλβανίας καὶ τῆς Τουρκίας. Οἱ ἀναγνῶστες αὐτοῦ τοῦ βιβλίου, ἰδίως οἱ Κύπριοι ποὺ ἔζησαν ἐκεῖνα τὰ χρόνια στὴν Κύπρο, ποὺ ἔλαβαν μέρος στὸν ἀγῶνα, πρέπει νὰ γράψουν ἀναμνήσεις καὶ χρονικὰ ἢ νὰ δώσουν στοιχεῖα εἰς συγγραφεῖς καὶ μελετητές, νὰ διορθώσουν τυχὸν λάθη ἢ ἀνακρίβειες ποὺ ὑπάρχουν (ἂν ὑπάρχουν) στὸ πολύτιμο ἱστορικὸ ἀφήγημα - χρονικὸ τοῦ Πέτρου Στυλιανοῦ. Ἡ «κυβέρνηση» τῆς «Κυπριακῆς Δημοκρατίας», οἱ ὀργανώσεις τῶν Κυπρίων τῆς Κύπρου καὶ τῆς διασποράς, (τί καλὰ θὰ ἦταν ἂν ἐπέστρεφαν στὸ νησί των ποὺ ἠμπορεῖ νὰ διαθρέψη ἑκατομμύρια ἀνθρώπους), ὅλοι οἱ Ἕλληνες ποὺ τιμοῦν τὴν μνήμη τῶν νεκρῶν καὶ τοὺς ἀγῶνες τῶν ζώντων ἀγωνιστῶν τοῦ ἀντιαποικιοκρατικοῦ ἀγώνα (1955—1959), πρέπει νὰ βοηθήσουν (περισσότερο) ὑλικῶς καὶ ἠθικῶς τὶς οἰκογένειες τῶν δολοφονημένων ἢ ἀναπήρων ἀγωνιστῶν, τοὺς ἀναπήρους καὶ ὅλους τοὺς Ἕλληνες Κυπρίους Βρεττανομάχους, Τουρκομάχους καὶ προδοτομάχους τῶν ἐτῶν 1955—1959.

(1967)

ΜΕΛΗΣ ΒΟΥΔΟΥΡΗΣ

★

Παν. Κ. Βλάχου, Γεν. Ἐπιθεωρητοῦ Μ.Ε.: «ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑ».

Ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ μελέτη τοῦ κ. Παν. Βλάχου, Γεν. Ἐπιθεωρητοῦ Μ.Ε., ὑπὸ τὸν τίτλον: «Σύγχρονος Ἑλληνικὴ ἀγωγὴ καὶ διαχρονικὴ δεοντολογία». Καὶ τὸ ἐνδιαφέρον της ὀφείλεται εἰς τὴν πρωτοτυπίαν ποὺ παρουσιάζει αὕτη. Εἶναι δὲ πρωτότυπος, διότι δὲν ἀσχολεῖται γενικῶς μὲ τὸ μέγα καὶ εὐρύτατον θέμα τῆς ἀγωγῆς, ἀλλ' ὁ συγγραφέας ἐπιχειρεῖ νὰ παρουσιάσῃ εἰς αὐτὴν τὴν ἀγωγὴν σύμφωνα μὲ τὴν ἑλληνικὴν πραγματικότητα, δηλαδὴ ποία πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἀγωγὴ μέσα εἰς τὸν Ἑλληνικὸν χῶρον.

Εἶναι γεγονὸς ὅτι μέχρι σήμερον πολλὰ ἔχουν λεχθῆ καὶ ἑκατοντάδες βιβλίων ἔχουν γραφῆ, τὰ ὁποῖα ἐν πλάτει διαπραγματεύονται περὶ τῆς ἀγωγῆς, προχωροῦν εἰς ὑποδείξεις καὶ δίδουν λύσεις εἰς τὰ διάφορα παιδαγωγικὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς μας. Ἡ μελέτη ὅμως τοῦ κ. Βλάχου ἐξέφυγε τοῦ κανόνος καὶ ἐνέκυψεν ἰδιαιτέρως εἰς τὰ ἑλληνικὰ προβλήματα τῆς ἀγωγῆς. Ἠθέλησεν ὁ συγγραφεὺς νὰ παρουσιάσῃ τὴν ἑλληνικὴν πραγματικότητα, ὡς διαγράφεται αὕτη ἀπὸ τὴν παράδοσιν καὶ τὴν ἱστορίαν μας, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται καὶ θεμελιώνεται ἡ ὑπόστασις ἡμῶν ὡς Ἔθνος, ὡς φυλῆς, ὡς κοινωνίας ἀνθρωπίνης.

Τὸ ὅλον ἔργον διαιρεῖ ὁ συγγραφεὺς εἰς δύο μέρη. Ἀφοῦ εἰσαγωγικῶς θέτει τὸ πρόβλημα τῆς ὅλης μελέτης του καὶ θεωρεῖ τὴν παιδείαν ὡς τὴν βάσιν καὶ τὸ θεμέλιον τῆς ὅλης ἀγωγῆς, ἔρχεται εἰς τὸ Α΄ Μέρος νὰ ἀναπτύξῃ τὰς δυνατότητας, ἐπιδιώξεις, τὸν σκοπὸν ὡς καὶ τὰ ἰδεώδη τῆς ἀγωγῆς. Τὸ Β΄ Μέρος ἀναφέρεται ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὴν σύγχρονον ἑλληνικὴν παιδείαν, τὸν σκοπὸν ποὺ ἔχει αὕτη, ἐν συνδυασμῷ πάντοτε πρὸς τὴν καθόλου ἑλληνικὴν πραγματικότητα, ὡς καὶ τοὺς ὑψηλοὺς στόχους, τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ ἐπιδιώκῃ.

Εἶναι γεγονὸς ὅτι ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος διέρχεται μίαν κρίσιν πνευματικήν, ἠθικὴν κοινωνικὴν καὶ ζῇ εἰς ἕνα κόσμον ἀληθοῦς ἰδεολογικῆς συγχύσεως. Ἀξίαι πνευματικαί, ἠθικαὶ καὶ θρησκευτικαὶ ὑποβαθμίζονται ἢ καὶ πολλάκις γίνεται ἀγὼν ἐξοβελισμοῦ των ἀπὸ τὸν χῶρον τῆς πνευματικῆς ζωῆς, ἐνῷ ἀξίαι ὑλικαὶ ἀναβιβάζονται εἰς τὰ ὕψη μέχρι θεοποιήσεως. Τὴν κρίσιν αὐτὴν δὲν ἀπέφυγεν εἰς ἕνα βαθμὸν καὶ ἡ παιδεία, ἡ ὁποία, ὡς προσφυέστατα τονίζει ὁ συγγραφεύς, «ὡς εὐπαθὴς λειτουργία, ὡς ὁ πλέον εὐαίσθητος τῆς ζωῆς τομεύς, δέχεται ἐντονώτερον καὶ βαθύτερον τὸν ἀντίκτυπον πάσης νέας τροπῆς, πάσης ἱστορικῆς κρίσεως καὶ ὑφίσταται ρωγμὰς βαθυτέρας ἀπὸ τοὺς συγκλονίζοντας τὴν ἐποχήν μας τεκτονικοὺς σεισμοὺς καὶ τὰς διεθνεῖς κρίσεις». Παρ' ὅλους ὅμως τοὺς κραδασμοὺς ποὺ ὑφίσταται ἡ παιδεία, ἐν τούτοις εἰς αὐτὴν ἀναζητοῦν τὴν λύτρωσιν οἱ ἄνθρωποι τῆς συγχρόνου ἐποχῆς, «διότι

ἡ παιδεία ὡς λειτουργία πνευματικὴ δὲν εἶναι μόνον παρόν.. Ἡ παιδεία μεταδίδει τὸ παρελθόν». Εἰς αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν παιδείαν στηρίζει ἰδιαίτατα ὁ Ἑλληνισμὸς τὴν σύνδεσιν παρελθόντος, παρόντος καὶ μέλλοντος. Καὶ τὸ πλούσιον καὶ ἔνδοξον Ἑλληνικὸν παρελθὸν θὰ δώσῃ εἰς τὴν παιδείαν τὴν ὀρθὴν κατεύθυνσιν. Λαοὶ ποὺ λησμονοῦν ἢ ἀρνοῦνται τὸ παρελθόν των ἀποθνήσκουν, σβήνουν, ἐκμηδενίζονται.

Καὶ ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία δὲν δύναται νὰ ζήσῃ καὶ νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἀποστολήν της, ἐὰν ὡς σκοπὸν τῆς ἀγωγῆς δὲν προβάλῃ τὴν δημιουργίαν τοῦ «χαρίεντος ἀνθρώπου», τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ἐπιδιώκει νὰ ὑψωθῇ εἰς προσωπικότητα, τοῦ ἐναρέτου, τοῦ ὁλοκληρωμένου ἀνθρώπου, τὸν ὁποῖον ἐπεδίωκον νὰ δημιουργήσουν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν καὶ οἱ Μενάλοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας διὰ τῆς συζεύξεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ μὲ τὸν Χριστιανισμόν. Καὶ ἡ δημιουργία αὐτὴ τοῦ ὁλοκληρωμένου ἀνθρώπου δὲν εἶναι δυνατὴ διὰ τὴν ἑλληνικὴν πραγματικότητα, ἐὰν ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία δὲν σκοπεύσῃ εἰς τὴν δημιουργίαν «ἑνὸς συγχρόνου ἐκπαιδευτικοῦ ἰδεώδους ἐγγυωμένου ἐθνικήν, πολιτικὴν καὶ πολιτιστικὴν τοῦ τόπου ἀναγέννησιν». Ἑπομένως εἰς οἱανδήποτε εὐρωπαϊκὴν κοινοπραξίαν καὶ ἐὰν εὑρεθῶμεν, εἶναι ἀνάγκη οἱ Ἕλληνες «νὰ μείνωμεν πιστοὶ εἰς τὴν ἐνδόμυχον ἱστορικὴν πεῖραν τοῦ Ἔθνους καὶ νὰ μὴ παρασυρθῶμεν εἰς σχήματα γενικά, τὰ ὁποῖα καταπνίγουν αὐτήν», ἀφοῦ «ὁ τόπος μας ἔχει ἰδίαν ὀντολογίαν καὶ ἀπαιτεῖ καὶ ὁμόλογον πρὸς αὐτὴν δεοντολογίαν». Ἂν ὅμως παρ᾽ ἐλπίδα, τονίζει ὁ συγγραφεύς, ἐπιχειρήσωμεν νὰ μεταφέρωμεν εἰς τὸν χῶρον τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ξένην ὀντολογίαν, τότε κινδυνεύομεν νὰ συνθλίψωμεν τὴν ὑπόστασίν μας. Ἑλληνικὸν λοιπὸν ἐκπαιδευτικὸν ἰδεῶδες εἰς τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν, ἰδεῶδες τὸ ὁποῖον «ἡ ἑλληνοχριστιανικὴ παράδοσις καθορίζει καὶ ἡ δεοντολογία τῶν καιρῶν ἀπαιτεῖ». Πάντα ταῦτα καὶ πολλὰ ἄλλα ποὺ περιλαμβάνονται εἰς τὴν μελέτην δικαιολογοῦν πλήρως τὸν χαρακτηρισμὸν αὐτῆς ὡς πρωτοτύπου, ὡς καὶ τὴν ἀπονομὴν τοῦ δικαίου ἐπαίνου πρὸς τὸν συγγραφέα, ὁ ὁποῖος φανερώνει ὅτι ἔχει ὑψηλὸν αἴσθημα εὐθύνης, ἀγάπην πρὸς τὰ ὑψηλὰ ἰδεώδη καὶ πίστιν εἰς τὴν ὑψηλὴν ἀποστολήν του.

ΘΕΜ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

★

Φαίδωνα Κυρίμη: «Ο ΒΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΛΟΥΙΖΑΣ». Ἀφηγήματα. Ἀθήνα, 1978.

«Πῆρα τότε τὸ μεθύσι τῶν μπεκρήδων κι ἔγινα μέθυσος, πῆρα τὸν ἐξευτελισμὸ ἀπὸ τὶς πόρνες, τὴν χαζαμάρα τῶν ἠλιθίων. Κάρφωσα τὰ μαχαίρια στὸ κορμί μου, φόρεσα τὰ κουρέλια, φορτώθηκα τὴν πεῖνα. Ἀκούμπησα πάνω στὸ τραπέζι ἕνα χαμόγελο καὶ δρασκέλισα τὴν πόρτα τῆς καλύβας πρὸς τὴν ἀλήθεια».

Εἶναι, πράγματι, μιὰ ἀνοιχτωσιὰ γιὰ τὸ τελικὸ ὄνειρο ἡ γραφὴ τοῦ Φ. Κυρίμη καθὼς μὲ πόνο καὶ ἀγάπη βαπτίζεται στὸ χολαστικὸ αἷμα τῆς ἀνθρωπολαμαρίνας γιὰ νὰ σμυρίνει τὶς πύλες τῆς κολάσεως.

Καὶ δὲν τὸν ὁδηγεῖ, μονάχα, ἡ πολύεδρη γνώση τῆς ψυχῆς στὴν ψαύση τοῦ σκοταδιοῦ ποὺ βάζει ὁ Θεὸς γύρω ἀπὸ τοὺς φωτεινούς του δρόμους — δεινὸν τὸ ὁμιλεῖν ἐν τῇ ἐρήμῳ — ἀλλὰ καὶ ἡ πλασμένη ἀπὸ τὸ σαρκὶ τῆς πεῖνας, ἐπάνω στὸ ἁμόνι τοῦ ὀνείρου, ἐμπειρία του. Στοιχεῖα ποὺ ὀξύνουν ἕνα ἀπὸ τὴ φύση προικισμένο αἰσθητήριο, ἱκανὸ νὰ ἀναλύσει δημιουργικὰ μιὰ πολυθύνθετη πραγματικότητα. Ἔτσι, ὁ λόγος ἀνοίγει πλάϊ μας ἕνα δρόμο γιὰ νὰ περπατήσουμε συντροφιὰ μὲ τὴ βροχὴ καὶ τὶς σκέψεις μας!

Καὶ ἡ σκέψη στρέφεται μέσα καὶ ἔξω. Κουβαλάει μνῆμες-σημαῖες μιᾶς προδομένης νιότης, ὅπως: «πολλοὺς τοὺς εἶχαν σκοτώσει Αὐτὸ μποροῦσε νὰ δημιουργήσει μιὰ ἐπιθυμία. Ἐπὶ τέλους ἤθελα κάτι. Ἤθελα νὰ μὴ μὲ σκοτώσουν!» ποὺ τὸ δάκρυ της θαμπώνει καὶ σήμερα, μὲ τὴν «ἰδεολογικὴ» σύγχυση, τὴ θυσία τῆς ἀγνότητας: «Ἡ Μάνα, ἡ Δίμητρα, ἡ Μαρίνα, ἦταν σκιὲς στὸν τοῖχο φτιαγμένες ἀπὸ τὴ λάμπα τῶν

εἰκοσιπέντε χεριῶν καὶ τὰ ξεφτίδια ἀπὸ τὶς σημαῖρες».

Πολλὰ τὰ ἀφηγήματα τῆς μικρῆς συλλογῆς. Μὰ ξεχωρίζουν: «Τὸ κλαδάκι», «Μοῖρα Βροτοῦ», «Ἰουλία καὶ Χάντς - Λούντβιχ» καὶ τὸ σχεδὸν ἀριστουργηματικὸ «Ζεστὸ Παγωτό», τόσο γιὰ τὴ θεματογραφία ὅσο καὶ γιὰ ἠν συναρπαστικότητα τῆς τέλεια πλαστουργημένης ἔμπνευσης.

Λὲν εἶναι ὅμως κύριο κέντρισμα ἡ ματωμένη μνήμη τοῦ ἐμφύλιου. Καὶ κάτι ἄλλο, ἐξίσου σημαντικό. Ἡ «παράδοση» τῆς πείνας τοῦ κορμιοῦ ποὺ σὲ ἄλλη διάσταση — τὴν ἀποθέωση τοῦ σαρκισμοῦ — ἐκμαυλίζει τὴν ψυχὴ μὲ τὴν ἰαχὴ τοῦ ζώου.

«Μετὰ τὴν κατάργηση τῆς ἁρπαγῆς τῆς γυναίκας, τὴν μετατροπὴ τῆς πορνείας σὲ Σεξουαλικὴ Πρακτικὴ καὶ τὸ διάταγμα τῆς Σεξουαλικῆς Ἐλευθερίας, ἔχουμε φθάσει σταθερὰ στὸν τελευταῖο σταθμὸ τῆς σεξουαλικῆς πορείας καὶ τὸν μοναδικὸ ἀληθινὸ πόθο ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ περισσότερο τῶν γυναικῶν. Σᾶς καλῶ ἀπόψε κι ὅλας, νὰ προχηρύξουμε δημοψήφισμα γιὰ τὴν Ἐλευθερία τοῦ Βιασμοῦ!».

Ἰθυφαλλικὴ ἡ ζύμη τῆς λέξης μεστώνει χωρὶς φλωρεντινὴ μαγεία γιὰ νὰ καρπίσει φῶς καὶ ἀλήθεια:

«Ἀγάπη εἶναι ἕνα φῶς τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ κορμιοῦ. Ἕνα μεγάλο γαλάζιο φῶς!». Γι' αὐτὸ καὶ διακαιώνεται τελικὰ ὁ φερτὸς λόγος ἀπ' τὸ στόμα τῆς καθημερινότητας.

Τὰ ἀφηγήματα τοῦ Φαίδωνα Κυρίμη ἔχουν τὴ ρωμαλεότητα τοῦ κήρυκα ποὺ συμπάσχει, τοῦ ὀργισμένου τὴν κραυγὴ ὅταν ἐπαναστατεῖ καὶ τοῦ εἰδικοῦ ἐπιστήμονα τὴ γνώση ποὺ κλείνει τὶς πληγὲς τῆς ψυχῆς. Καὶ πάνω ἀπ' ὅλα λόγο κοφτὸ καὶ καρπερὸ ἴδιο νυστέρι γιὰ κάθε καρκίνωμα σκέψης.

★

Μ. Μαθιουδάκι — Β. Ἀνδρονόπουλου — Σ. Χατζηθεοδώρου: «ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΥΠΑΛΛΗΛΙΚΟΥ ΚΩΔΙΚΑ». Ἀθῆναι, 1979.

Στὶς μέρες μας ἡ λεγομένη Διοικητικὴ Ἐπανάσταση (ADMINISTKATIVE REVOLUSION) γαλουχεῖ τὸ Κράτος - Προνοίας (Εὐποιΐας) μὲ ἕνα καὶ μόνο στόχο: τὴν ἄμεση καὶ ἀποτελεσματικὴ ἐξυπηρέτηση τῶν πολιτῶν. Καὶ εἶναι ἔργο μιᾶς καλὰ ὀργανωμένης δημοσίας ὑπαλληλίας ἡ νόμιμη ἀνάληψη δραστηριότητας γιὰ τὴ συνεχῆ διακονία τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου.

Γι' αὐτὸ ἡ συστηματικὴ ρύθμιση τῆς ὑπηρεσιακῆς καταστάσεως τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων ἀποτέλεσε τὴν μακρόχρονη ἀναζήτηση τοῦ ἑλληνικοῦ μέτρου γιὰ τὴ τελεσφόρο ἀντιμετώπιση βασικοῦ, γιὰ τὴν ἑδραίωση μιᾶς χρηστῆς διοικήσεως, ἐθνικοῦ προβλήματος.

«Οἱ κοσμοθεωρητικὲς ἀντιλήψεις τῆς κάθε ἐποχῆς σὲ συνάρτηση μὲ τὴν μορφὴ τοῦ πολιτεύματος, ἡ πολιτικὴ ἀστάθεια καὶ ὁ κομματικὸς ἀνταγωνισμός, οἱ περιπέτειες καὶ οἱ πολλὲς δοκιμασίες ποὺ πέρασε κατὰ καιροὺς ἡ χώρα μας ἐπιμήκυναν πολὺ τὸ χρόνο ποὺ χρειάσθηκε γιὰ νὰ γίνει βαθειὰ συνείδηση καὶ νὰ ὡριμάσει ἡ ἰδέα τῆς συστηματικῆς ρυθμίσεως τῆς ὑπηρεσιακῆς καταστάσεως τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων».

Ἔτσι φθάσαμε νὰ ἀποκτήσουμε τὸν πρῶτο σχετικὸ κώδικα τὸ 1951. Πρόκειται γιὰ τὸ Δίκαιο τῶν Δημοσίων Ὑπαλλήλων, ποὺ ἀκολούθησε τὴν μοῖρα τοῦ νόμου τῆς ἐξελίξεως ἑνὸς νομοθετικοῦ κατακλυσμοῦ, μὲ συνέπεια νὰ εἶναι δύσκολη καί, πολλὲς φορές, ἐπικίνδυνη ἡ ἐξακρίβωση τῶν διατάξεων ποὺ εἶχαν ἰσχύ.

Μὲ τὸ Π.Δ. 611)1977 «Περὶ κωδικοποιήσεως εἰς ἐνιαῖον κείμενον, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὑπαλληλικὸς Κῶδιξ» τῶν ἰσχυουσῶν διατάξεων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν κατάστασιν τῶν ὑπαλλήλων τοῦ δημοσίου καὶ τῶν ν.π.δ.δ.», ἐπῆλθε σημαντικὴ βελτίωση, πλὴν ὅμως ὑπῆρχε παράλληλη ἀνάγκη κωδικοποιήσεως τοῦ πλουσίου ἑρμηνευτικοῦ ὑλικοῦ ποὺ διαμορφώθηκε ἀπὸ τὴ νομολογία τῶν δικαστηρίων καὶ τὶς διοικητικὲς λύσεις ἀπὸ τὸ 1951 μέχρι σήμερα, καθὼς καὶ κάθε διατάξεως ποὺ σχετίζεται ἄμεσα μὲ τὶς διατάξεις τῆς προαναφερομένης κωδικοποιήσεως.

Γιατὶ ὅπως δίδασκε ὁ M. HAURIOU (DROIT ADMINISTRATIF), ἡ νομολογία πρέπει νὰ περιλαμβάνεται στὴν «ἐν

εὐρεῖα ἐννοίᾳ» νομοθεσία, μιὰ καὶ ἡ ἀποστολή της δὲν εἶναι μόνο ἑρμηνευτική, ἀλλά, συχνὰ καὶ δικαιοπλαστική.

Ἀκριβῶς τὴν ἀνάλογη ἀνάγκη καλύπτει ἐπαρκῶς ἡ κρινόμενη ἔκδοση, ἀφοῦ περιλαμβάνει:

— Τό, κείμενο τοῦ Ὑπαλληλικοῦ Κώδικα (π.δ. 611/1977).

— Τὶς μέχρι σήμερα τροποποιήσεις του μέχρι καὶ τοῦ πρόσφατου νόμου τοῦ «6αθμολογίου» (ν. 643/77, 754/78, 855/79, 887/79).

— Τὴν ἔννοια (ἑρμηνεία) κάθε μιᾶς διατάξεως τοῦ Υ.Κ. ὅπως δόθηκε ἀπὸ τὴ νομολογία τῶν δικαστηρίων ἢ ἀπὸ τὴ Διοίκηση (Νομολογία Σ.τ.Ε., Διοικ. Ἐφετείων, Ἐλ. Συνεδρίου, Ν.Σ.Κ., Α.Σ.Δ.Υ. Ἐγκύκλιοι Γ.Δ.Δ.Δ. κλπ.).

— Τὶς σχετικὲς μὲ τὸν Υ.Κ. διατάξεις ἄλλων νόμων, διαταγμάτων καὶ κανον. ἀποφάσεων, οἱ ὁποῖες σχετίζονται ἄμεσα μὲ συγκεκριμένες διατάξεις τοῦ Υ.Κ., τὶς ὁποῖες συμπληρώνουν ἢ καθορίζουν τὸν τρόπο τῆς ἐφαρμογῆς του.

Καίρια, πάντως, πρέπει νὰ ἐπισημανθοῦν δύο βασικὲς καινοτομίες:

α) Ἡ κωδικοποίηση ἔχει συμπεριλάβει καὶ συγχωνεύσει τὸ δίκαιο ποὺ ἰσχύει γιὰ τοὺς δημοσίους ὑπαλλήλους καὶ τοὺς ὑπαλλήλους ν.π.δ.δ. καὶ

β) Το κείμενο τῆς νομολογίας ἐμφανίζεται σὲ ἐποχή, σὲ σχέση μὲ τὸ κείμενο τοῦ Ὑπαλληλικοῦ Κώδικα. Μετὰ δηλαδὴ ἀπὸ κάθε ἄρθρο τοῦ Υ.Κ. ἀκολουθεῖ σὲ ἐσοχὴ τὸ κείμενο τῆς νομολογίας, τῶν διοικητικῶν λύσεων καὶ τῶν σχετικῶν διατάξεων.

Περιορίζεται, συνεπῶς, σημαντικὰ ἡ κακὴ ἑρμηνεία τῶν διατάξεων, καθόσον ἡ νομολογία καθοδηγεῖ τὰ ὄργανα τῆς διοικήσεως, «καθορίζει τὸν χῶρο δράσεώς τους» καὶ διαγράφει τὸν τρόπο ἐκτελέσεως τῶν ὑπηρεσιακῶν τους καθηκόντων.

Δὲν πρόκειται γιὰ μιὰ ταξινόμηση ἢ ἁπλῆ συλλογή, ποὺ θὰ ἦταν ἕνα πρσθετο, ἀλλ' ἀτελές, βοήθημα.

Ἀλλὰ γιὰ ἕνα πανδέκτη τοῦ νομοθετικοῦ καὶ ἑρμηνευτικοῦ ὑλικοῦ ποὺ ρυθμίζει τὸν ὑπηρεσιακὸ βίο τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων καὶ προσδιορίζει τοὺς ὁρίζοντες τῆς δράσης τους, ἐνῶ, ταυτόχρονα κατευθύνει τὸ ἐπίπονο καὶ εὐαίσθητο ἔργο τους.

Ἕνα κλασσικό, πράγματι, πόνημα ποὺ τιμᾶ τὴ σχετικὴ ἑλληνικὴ βιβλιογραφία, γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ θεώρηση τοῦ συνόλου τῆς ὕλης ἀπὸ προικισμένους συγγραφεῖς - μύστες τῶν ἑλληνικῶν διοικητικῶν φαινομένων.

ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ

★

Μήτσου Κατσίνη: «ΤΟ ΚΟΚΚΙΝΟ ΠΟΤΑΜΙ». Ποίηση.

Τὸ δεύτερο βιβλίο τοῦ Μήτσου Κατσίνη «Τὸ κόκκινο ποτάμι» εἶναι κάτι ἄλλο ἀπ' τὴν «Ἀντίσταση στὴν καταχνιά». Ἡ ποιητικὴ τούτη σύνθεση ἀποτελεῖται ἀπὸ 58 λιγοσύλλαβα ὀχτάστιχα γραμμένα σ' ἄψογο δακτυλικὸ μέτρο. Τὰ δεχτήκαμε μ' ἔκπληξη. Ὥστε ὁ ποιητὴς ἦταν ἄψογος σμιλευτὴς καὶ τῆς παραδοσιακῆς μορφῆς; Τοῦτο μᾶς χαροποίησε ἰδιαίτερα, γιατὶ πιστεύουμε πὼς ἂν ὁ ποιητὴς δέν... θητεύσει στὴν παράδοση δὲ θ' ἀποδώσει στὴ μοντέρνα μορφή. Ἡ ποίηση εἶναι μία, μὰ τὰ μυστικὰ τῆς καλῆς ποίησης θὰ τὰ βρεῖ κανεὶς ἀρχίζοντας καὶ διαβάζοντας παραδοσιακοὺς ποιητές. Τὴν ἄποψή μας τούτη τὴν ἐπαληθεύουμε ἀπ' τὸ ἔργο ποὺ ἐρχόμαστε σ' ἐπαφὴ τῶν δόκιμων σύγχρονων ποιητῶν μας, ποὺ ξεκινώντας σὰν παραδοσιακοί, μᾶς δίνουν σήμερα μιὰ πλούσια καὶ ἄψογη μοντέρνα ποίηση. Βάζοντας τὰ γερὰ θεμέλια τῆς ποιητικῆς Τέχνης, οἰκοδομοῦν πιὰ ἕνα οἰκοδόμημα σ' ὅποιο στὶλ τοὺς ἀρέσει, μὰ ποὺ θὰ εἶναι πάντοτε στέρεο. Χαιρόμουνα τὴν πλούσια ἀμπολὴ τῆς ποιητικῆς φλέβας τοῦ Μ. Κατσίνη καθὼς γυρνούσαμε τὶς σελίδες, γιὰ τὴν ὁμορφιὰ τοῦ λόγου τους.

Ὅλα τὰ ὀχτάστιχα εἶν' ἕνα ὁλάκερο ποίημα. Ἐπαναστατικὸ στὸ περιεχόμενό του. Τὸ «Κόκκινο ποτάμι» εἶναι τὸ αἷμα μας «τὸ ὑπὲρ πάντων ἐκχυνόμενον» ὅταν ἡ ἀνάγκη τὸ καλέσει, ὅταν ἡ ζωὴ κ' ἡ λευτεριά μας τὸ ἀπαιτήσουν. Θὰ πεῖ ὁ ποιητὴς ὅτι εἶναι τοῦτο ποὺ «τραγουδάει τὴν αἰωνιότητα / συμφιλιώνεται μὲ τὸ θάνατο / ἐξουσιάζει τὴ

ζωή». Τὴν προσφορὰ καὶ τὴ θυσία τούτου, θ' ἀρχίσει ὁ ποιητὴς νὰ τραγουδήσει, ὅταν ἡ «ψεντιά, ντροπή, / δυνάστες γίνανε / στὴν προκοπή». Ὅλες οἱ ἀνθρώπινες καταχτήσεις τιμή, λευτεριά, δικαιοσύνη, ἀγάπη, εἰρήνη, γίνανε μὲ τὸ πότισμά τους μ' αἷμα. Ποτάμια ἔχει χυθεῖ κι ἀπ' τὸ δικό μας λαὸ μέσα στοὺς αἰῶνες. Ἄλλοτε σ' ἀγῶνες ἀμυντικούς, σ' ἀγῶνες κοινωνικοὺς ἢ σ' ἀνεξαρτησίας. Κι ἀκόμα δὲ ριζόπιασε ἡ Εἰρήνη κ' ἡ Ἀγάπη στὸν τόπο μας... Γιατὶ «λαὸ ἀδούλωτο / τὸν διαγουμᾶνε / οἱ γυμνοσάλιαγκοι / καὶ τὸν τρυγᾶνε / τὸν μαχαιρώνουνε / τὰ σερπετὰ / ἡ βία τ' ἄδικου / ποὺ περπατᾶ». Ἡ μοίρα ἡ ἑλληνική, εἶναι ἡ θυσία. Ὁ ποιητὴς τὸ ξέρει. Περιγράφει, λοιπόν, στὰ ὀχτάστιχα δ-κγ΄ τὰ βάσανα καὶ τὶς ντροπὲς τοῦ λαοῦ ἀπ' τοὺς ἀνάξιούς του σκλαβωτῆδες. Κι ἄξαφνα ὁ λόγος γίνεται δοξαστικός, χαρμόσυνος, μιὰ ἠχηρὴ καμπάνα (κγ΄) γιὰ τὸ σκλάβο λαό. Ὁ ποιητὴς γίνεται παναθρώπινη σάλπιγγα: «...ξύπνα τὸν ἄνθρωπο / διῶξε τὸ δάκρυ / γκρέμισε σύνορα / σμίξε λαούς, / μιὰ ἡ πατρίδα μας / ἕνας ὁ νοῦς».

Κι ὅμως ἡ ποίηση τοῦ Μ. Κατσίνη δὲν εἶναι μιὰ ταξικὴ πάλη. Εἶν' ἕνας οἰκουμενικὸς ἀγώνας, γιὰ μιὰ οἰκουμενικὴ ἕνωση τῶν λαῶν, ἔτσι, ποὺ σιγὰ-σιγὰ θὰ γίνει, ἀφοῦ ἀπὸ τώρα γίνεται κατανοητὸ πὼς δὲ μποροῦνε πιὰ οἱ λαοὶ νὰ προκόψουνε κλεισμένοι ἀσφυχτικὰ στὰ ἐθνικά τους σύνορα. Ἀπὸ δῶ καὶ πέρα «Τὸ κόκκινο ποτάμι» θὰ γίνει ἐλπιδοφόρο μήνυμα, δοξαστικὸ κ' εἰρηνοφόρο. Ὁ ποιητὴς θὰ μᾶς τραγουδήσει μὲ λόγια φτερωμένα γιὰ τ' ἀγαθὰ ποὺ θὰ ξεπηδήσουνε ἀπ' αὐτὸ τὸν πανανθρώπινο ξεσηκωμό: «σὲ δρόμους ἔρημους / παιδιῶν φωνὲς / ἡμέρες ὄμορφες / καὶ φωτεινές». Ὅμως τ' ὄνειρο τῆς Εἰρήνης δὲ σαρκώθηκε ἀκόμα. Μόλις, καταλάβουν «οἱ σφάχτες» πὼς οἱ λαοὶ μποροῦ νὰ κερδίσουνε στὸν εἰρηνικό τους ἀγώνα, ζητοῦν «θάνατο πύρινο / θρύψαλα, στάχτες / ... κι ὅσους ἀλύγιστους / μὲς τὰ κελιά». Ἄλλο κόκκινο ποτάμι αἷμα: «ποτίζει τ' ὄνειρο». Ἡ φωνὴ τοῦ ποιητῆ Μ. Κατσίνη γίνεται πιὰ κηρυγματική: «Εἰρήνη ἀδέλφια μου»!... Μὰ τ' ὄνειρο τοῦ ποιητῆ, ὄνειρο ὅλων τῶν ποιητῶν τῆς γῆς, δὲν πρόκειται ἀκόμα νὰ γίνει πραγματικότητα. Εἴμαστε μακριὰ ἀπὸ μιὰ τέτια λύση, στὸ ἀνθρώπινο δρᾶμα. Εἶναι μακριὰ κεῖν' ἡ μέρα... Γιατὶ τὸ παγκόσμιο κατεστημένο, δὲν ἐπιτρέπει ν' ἀφήσει ἀπ' τὰ λίγα του τὸ χαλινάρι τῆς τύχης τοῦ κόσμου μας. Ἡ σάλπιγγα τοῦ λυτρωμοῦ δὲ θὰ σημάνει τόσο σύντομα. Μόνον ὅταν θἄρθει ἡ στιγμὴ νὰ κινδυνεύουν ὅλοι τὸ ἴδιο (κατεστημένο καὶ λαοὶ) καὶ ἡ σωτηρία νἄρθει μόνο μὲ τὴν παγκόσμια ἀδερφωσύνη, τότες μπορεῖ τ' ὄνειρο τῶν ποιητῶν ὅλης τῆς γῆς κι ὅλων τῶν αἰώνων νὰ λουλουδίσει... Μά, θἄρθει τέτιο μέρα; Κι ἂν δὲ μέλλεται νἄρθεῖ, ὁ ἀγώνας δὲν πρέπει νὰ σταματήσει.. Γιὰ τὸν ἀγώνα...

★

Δημοσθένη Κόκκινου: «Η-ΡΩ·Ι·ΚΑ, Ποιήματα.

Ἡ μετουσίωση σὲ τέχνη τῶν συνταραχτικῶν γεγονότων ἢ τῶν μεγάλων στιγμῶν τῆς Ἱστορίας μας, περάσανε πολλὰ χρόνια γιὰ νὰ συντελεστεῖ ἢ ν' ἀρχίσει νὰ συντελεῖται καὶ ν' ἀποτελέσουνε πηγὲς καὶ ὑλικὸ γιὰ τὴ λογοτεχνία μας. Ἔτσι, βλέπουμε ἀκόμα νὰ γράφουνται βιβλία γιὰ τὸν Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, γιὰ τὴν ἡρωικὴ ἐποχὴ τοῦ '12—'13, γιὰ τὸ συγκλονιστικὸ '22, ποὺ κόντεψε νὰ σημάνει κατάρρευση τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπ' τὰ θεμέλια, γιὰ τὸ ἔπος τοῦ 1940, τὴ μαύρη Κατοχή, τὴν Ἀντίσταση, τὸν ἐμφύλιο ποὺ μᾶς μπλέξανε οἱ... περίφημοι σύμμαχοι στὶς θυσίες γιὰ νὰ βροῦνε εὐκαιρία νὰ παραμερίσουνε τὶς δίκαιες καὶ νόμιμες διεκδικήσεις μας. Ἀκόμα συγγραφεῖς καὶ ποιητὲς ἐμπνέονται ἀπ' αὐτὲς τὶς μεγάλες μας ὧρες. Οἱ δεύτεροι πιὸ πολὺ θὰ τραγουδήσουν κείνη τὴν ἀνιδιοτέλεια τῆς θυσίας, τὴ βέβαιη ματαιότητά της ἄμεσα, τῶν μεθυσμένων νιάτων ἀπ' τὴν Ἀλβανία, πού, ὅμως, ἔκαμε καὶ τ' ἀνήμερα θεριὰ τοὺς Οὔννους τοῦ Βορρᾶ, νὰ τὰ χάσουν. Τὸ μεγαλεῖο τῆς τετράχρονης Κατοχῆς δὲ θ' ἀποδοθεῖ ἀπὸ κανένα λογοτεχνικὸ κομμάτι ἀτόφιο. Μόνο κεῖνοι ποὺ τὴ ζήσαμε καὶ τὴ νιώσαμε τὴ φρίκη της καὶ γευτήκαμε τοὺς πόνους της, συγκρατήσαμε μέσα μας, βα-

θιά, μυστικά, μερικές μαρτυρίες, πού μήτε τολμᾶμε, μήτε μποροῦμε νὰ τὶς φέρουμε στὸ φῶς ἀναλλοίωτες. Γιατ' εἶν' ἀπίστευτα ὀδυνηρές. Οἱ πληγὲς θὰ αἱμορραγήσουνε ξανά. Μακάριες οἱ καινούργιες γενιὲς ποὺ δὲ θὰ νιώθουν τίποτα, ὅταν τοὺς μιλᾶμε γιὰ τότε! Χαιρόμαστε τὸ εὐδαιμονιστικὸ ὄνειρο ποὺ ζοῦνε.

Ὅμως, ὁ ποιητὴς Δημοσθ. Κόκκινος μᾶς ἔστειλε τὰ «Ἡρωϊκά» του, «ἀπ' τὶς ξεραμένες δάφνες τῆς γενιᾶς μὲ τὰ ὄνειρα καὶ τὴν πελώρια λήκυθο», ὅπως χαρακτηριστικὰ γράφει στὴν ἀφιέρωσή του. Κι ὁ ποιητὴς στ' ἀλήθεια, στὶς ξεραμένες πιὰ τοῦτες δάφνες, στὶς χωρὶς ἔννοια πιὰ ἐκεῖνες θυσίες, τῶν τουφεκισμένων ἐφήβων τῆς Κατοχῆς, θὰ συνθέσει τὴ Χοηφορία του, τὰ Δοξαστικά του, θὰ φέρει τὴ Σπονδή του καὶ θὰ συλλάβει τὰ μηνύματά τους. Τέλος, θὰ ψάλει τὴν Ἐπική του Ὠδή, χωρὶς νὰ λησμονήσει τὸν Κύπριο Ἑλληνισμό. Οἱ στίχοι του μουσικοί, εὐέλικτοι, γιομάτοι λυρισμὸ καὶ ποίηση: «Μετὰ ἔδεσα τὸ φεγγάρι στὴν ἔρημη στράτα / καὶ φύτεψα τριανταφυλλιὲς στὴν αὐλή μου / γιὰ ν' ἀνταμώσουμε τοὺς ἀνθρώπους στὴν ἐξορία». Πλῆθος ἀπ' τὶς συνθέσεις τοῦ Δ. Κόκκινου εἶναι ἐλπιδοφόρες κ' ἐνθουσιαστικές: «Ἀδέρφια / ποὺ μείνατε στὸν ὁρίζοντα / νὰ χαιρετίσετε τὸν ἥλιο τῆς πατρίδας / ἔδωσα στοὺς ρήτορες τ' ὄνομά σας / νὰ τὸ φωνάξουν στοὺς νέους / μὲ τὰ λάβαρα καὶ τὰ θούρια / κι' ἐγὼ θὰ ἔρθω μὲ τὴ σιωπὴ καὶ τὸ ὄνειρο / γιὰ νὰ μιλήσουμε ξανά».

Πολὺ καιρὸ εἴχαμε νὰ διαβάσουμε ποίηση τοῦ Δ. Κόκκινου, μπορεῖ κι ἀπ' τὴ συλλογή του «Χειρονομία στὴ θύελλα». Καὶ βρήκαμε στὰ «Ἡρωϊκὰ» μιὰ μεστωμένη πιὰ ποίηση, σὲ μιὰ πλούσια ἀνθοφορία, ποὺ γιομίζει τὴν ψυχὴ ἱκανοποίηση κ' αἰσθητικὴ χαρά. Γιομάτη συγκίνηση καὶ μιὰ ἰδιαίτερη λεπταισθησία, ποὺ δείχνει τὴν ὡριμότητα τοῦ τεχνίτη καὶ τὴν πληρότητα τοῦ στοχασμοῦ. Εἶναι μιὰ ποίηση ποὺ ἐγκολπώνεσαι γιὰ τὴ ζεστασιά της, γιατὶ στὴ βάση, στὴ ρίζα της, ὑπάρχει ἡ ἀγάπη γιὰ τὸν ἄνθρωπο, γιὰ τὴ θυσία του, ποὺ πιστεύει ὁ ποιητὴς πὼς δὲν πάει χαμένη ποτέ: «Δὲν ἔκλεισεν ἀκόμα ὁ δρόμος / μὲ τὰ πουλιὰ καὶ τὴ μοναξιά. / Περιμένουμε τὸν ἄνεμο, Κύριε, / νὰ φυσήξει πάνω ἀπ' τὴ σβησμένη φωτιά, / μέσα σ' ἕναν σπασμένο καθρέφτη».

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΖΑΔΕΣ

ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ
Μολλιέρου: «Ὁ φιλάργυρος»

Ὁ Ὀργανισμὸς Ἠπειρωτικοῦ Θεάτρου, μὲ τὸν «Φιλάργυρο» τοῦ Μολιέρου, κατάκτησε ἴσως τὴν πρώτη θέση ἀνάμεσα στὶς ἡμικρατικὲς καὶ κρατικὲς σκηνές, πράγμα πού, ἐκτὸς ἀπ' τὴν μεγάλην ἱκανοποίηση ὅλων ὅσων μόχθησαν γιὰ τὴν ἵδρυση καὶ τὴν διατήρησή του, δικαιώνει ἀκόμα καὶ τὸ «πείραμα» τῆς πολιτείας γιὰ τὴν θεατρικὴ ἀποκέντρωση. Γιατί ὅπως εἶναι γνωστό, ἐκτὸς ἀπ' τὰ δυὸ μεγάλα κρατικὰ θέατρα (τὸ Ἐθνικὸ καὶ τὸ Θέατρο Βορείου Ἑλλάδος), καμιὰ ἄλλη σκηνὴ ἀπ' τὸ σοβαρὸ θέατρο τῆς χώρας μας, δὲν ἀποτόλμησε νὰ ἀνεβάσει ἔργα τοῦ Μολιέρου. Ἔτσι, ἡ ἐπιτυχία τούτη, ἀφ' ἑνός, δημιουργεῖ ἕνα δυσαπόκτητο κεφάλαιο γιὰ τὸν Ο.Η.Θ. καί, ἀφ' ἑτέρου, δίνει μιὰ σπάνια προσημείωση, ὡς κεφάλαιο γιὰ τὴν παραπέρα τύχη του. Καὶ δὲν ἀπομένει παρὰ ἡ ἀξιοποίηση αὐτῆς τῆς κατάκτησης πού, πιστεύουμε, θὰ κρατηθεῖ, μὲ κάθε τρόπο, ὥστε νὰ μὴν κινούμαστε, ἀπὸ ἐδῶ καὶ μπρός, κάτω ἀπ' τὸν ἴσκιο ἑνὸς πρώτου πλάνου. Τὸ γεγονός, ποὺ συνειδητοποιήθηκε ἤδη ἀπ' τὸ κοινὸ τῆς πόλης μας, ἐξ ἄλλου, εἶναι μιὰ σημαντικὴ ἐγγύηση.

Ὁ «Φιλάργυρος» τοῦ Μολιέρου, ὅπως παρουσιάστηκε στὴν σκηνὴ τοῦ Ο.Η.Θ., ἀποτελεῖ μιὰ δύσκολη ἐπιτυχία ποὺ τιμάει καὶ ξεχωρίζει τὸν διακεκριμένο σκηνοθέτη

Νίκο Παπαδάκη καὶ ποὺ ἀναδεικνύει, στὸν καλύτερον δυνατὸ βαθμό, τὶς ἱκανότητες τῶν ἠθοποιῶν, ποὺ λαβαίνουν μέρος. Ἐπίσης, στὴν γενικώτερη θεώρηση τῶν θεατρικῶν μας πραγμάτων, μποροῦμε νὰ ποῦμε, δείχνει καὶ πόσο δίκαιο εἶχε ὁ ἀείμνηστος Σωκράτης Καραντινός, ποὺ διακήρυττε πὼς τὸ κοινὸ τῆς ἐπαρχίας, ποὺ δὲν ἔχει ἀλλοιωθεῖ ἀνεπανόρθωτα ἀπ' τοὺς ἐρεθισμοὺς τῶν μεγάλων ἀστικῶν κέντρων, μπορεῖ νὰ βοηθήσει, ὄχι μόνο τὴν προκοπὴ τοῦ καλοῦ θεάτρου, ἀλλὰ καὶ τὴν καλλιτεχνικὴ καὶ πνευματικὴ καταξίωση τῶν ἴδιων τῶν ἠθοποιῶν. Κι αὐτό, πιστεύουμε, θὰ τὸ ἔχουν ἐκτιμήσει ἰδιαίτερα οἱ ἠθοποιοὶ ποὺ ἀρνήθηκαν τὴν ἀπατηλὴν ὑπόσχεση τῆς «πιάτσας» τῆς πρωτεύουσας. Δὲν ἀπομένει, παρὰ νὰ τὸ κατανοήσουν, σὲ βάθος, καὶ οἱ πάσης φύσεως ἐπαΐοντες. Γιατί, στὴν ἐποχή μας, τὸ καλὸ θέατρο ἔχει νὰ διαδραματίσει μιὰν ἀνυπολόγιστην ὑπηρεσία, τώρα ποὺ ὁ ἄνθρωπος ἀφυδατώνεται, χάνει τὸν προσανατολισμό του καὶ παραπαίει, ἀνίκανος νὰ ἀντιδράσει ἐνώπιον τῶν ἀναισθητοποιητιῶν ἀγαθῶν ποὺ τοῦ προσφέρουν οἱ θαυμαστὲς ἐπιτεύξεις τοῦ αἰώνα μας.

Στὶς σκέψεις αὐτές, μᾶς ὁδήγησε ἡ παράσταση τούτη, ποὺ διέφερε ἀπ' τὶς ἀντίστοιχες σκηνικὲς δημιουργίες, ποὺ μᾶς ἔδωσαν ὡς τώρα οἱ παραστάσεις τοῦ Μολιέρου ἀπ' τὰ κρατικά μας θέατρα, παρὰ τὴν ἀναμφισβήτητη εὐχέρεια πού, ἐν συγκρίσει μὲ τὸν Ο.Η.Θ., εἶχαν πάντα στὴ διάθεσή τους. Γιατί, ὁ «Φιλάργυρος» ποὺ σκηνοθέτησε ὁ Ν. Παπαδάκης, ὑπῆρξε ἀνανεωμένος, χωρὶς τὸ κλασικὸ ἐκεῖνο κλῖμα μὲ τὴν δυσκαμψία καὶ τὴν γοτθικὴν εἰκόνα, ἀπαλλαγμένος ἀπ' τὴν ἐπισώρευση τοῦ χρόνου, λιτὸς καὶ γνήσιος στὴν λαϊκή του καταγωγή, ἔτσι ποὺ νὰ κρατεῖ τὴν θέρμη ἀπείραχτη καὶ νὰ γιομίζει τὴν καθημερινότητα μὲ τὸν αἰώνιο ἄνθρωπο, πέρ' ἀπ' τὸν χρόνο καὶ τὶς ἐξωτερικὲς ἐπιφάσεις. Γι' αὐτό, πιστεύουμε, πὼς, μὲ τὴν προσωπικὴν εἰσφορὰ τοῦ σκηνοθέτη, πῆρε μιὰ νέα διάσταση ἑρμηνείας, ἡ προσπέλαση ἔγινε πιὸ κοντινὴ καὶ πιὸ ἁπλὴ καὶ ἀναδείχτηκαν, χωρὶς τετριμμένα ἐφέ, οἱ ἀξίες ποὺ φέρει αὐτὸ τὸ ἀριστούργημα. Ἔτσι, κατορθώθηκε νὰ ἐξοικονομηθεῖ μιὰ ὑποδειγματιωὴ ὁμοιογένεια τῆς ὅλης σκηνικῆς φυσιογνωμίας, νὰ μὴν ὑπάρξουν ὁρατὲς ραφὲς στὴν σύνδεση τῶν προσώπων καὶ νὰ δοθεῖ, γιὰ τοὺς ἠθοποιούς, μιὰ κλίμακα κι ἕνα περιθώριο κίνησης, ποὺ τοὺς ἐπέτρεψε νὰ ἀξιοποιήσουν τὶς δυνάμεις τους. Σ' αὐτό, βούθησαν πολύ, τόσο ὁ ἔξοχος καὶ προικισμένος πρωταγωνιστής, στὸν ρόλο τοῦ Ἀρπαγκόν, Νῖκος Σκιαδᾶς, ποὺ ἐπωμίσθηκε ὄχι μόνο τὸ δυσβάστακτο βάρος τοῦ ἥρωμά του, ἀλλὰ καὶ πού, ἐπὶ πλέον, πάσχισε γιὰ τὴν θεατρικὴ δημιουργία ἑνὸς νέου τύπου (αὐτοῦ ποὺ διαφέρει ἀπ' τὴν κλασικὴ γνωστὴ μορφή), ὅσο καὶ ἡ καλὴ μετάφραση τοῦ Λ. Κουκούλα, τὰ σκηνικὰ καὶ τὰ κοστούμια τῆς Ρένας Γεωργιάδου, καθὼς καὶ ἡ μουσικὴ ὑπμνηση, ποὺ συνέλεξε μὲ τόση σοφία καὶ εὐαισθησία ὁ ἴδιος ὁ Νῖκος Παπαδάκης. Ἐπίσης, ἐξ ἴσου, πολὺτιμη καὶ ἀποφασιστικῆς σημασίας, εἶναι καὶ ἡ προσφορὰ ὅλων τῶν ἠθοποιῶν, πού, ὁ καθένας στὸν δικό του ρόλο, ἀνταποκρίθηκαν τὸ ἴδιο στὶς ἀπαιτήσεις, ποὺ ἀπορρέουν ἀπὸ μιὰ τέτοια ἀνανεωτικὴ προσπάθεια. Ὁ Νῖκος Δαφνῆς (οἰκονόμος τοῦ Ἀρπαγκόν), μὲ ἄνεση καὶ σπάνια πλαστικότητα, ποὺ τὸν ἔκαναν κυρίαρχο στὴν δύσκολη ὑποκριτική του, ἔδωσεν ἕναν θαυμάσιο θεατρικὸ χαρακτήρα γιὰ τὴν εἰδικὴ περίπτωση. Ἡ Λαμπρινὴ Λίβα (κόρη τοῦ Ἀρπαγκὸν) κινήθηκε μὲ πειθαρχία καὶ χωρὶς μεταπτώσεις, κατορθώνοντας νὰ δέσει ὁμαλὰ τὶς σκηνές. Ὁ Πάνος Ἠλιόπουλος (Κλεάνθης - γιὸς τοῦ Ἀρπαγκόν), πειθάρχησε τὸν δυναμισμὸ ποὺ τὸν διακρίνει, ἔδωσε πνοὴ ὀνειροπόλου στὶς συγκρούσεις ποὺ τοῦ ἐπιβάλλει ὁ νέος ἄνθρωπος καὶ εὐτύχησε νὰ μὴν χάσει τὴν ὄντως δύσκολην ἰσορροπία του. Ὁ Μιχάλης Μπίζιος (ὑπηρέτης τοῦ Κλεάνθη), ποὺ κινήθηκε σ' ἕνα δικό του κλῖμα, ἀναπτύχθηκε μὲ ἀξιοσήμαντη εὐκολία, χρωμάτισεν ἔντονα τὶς διαθέσεις καὶ τὸν λόγο του καὶ κράτησε τὴν ἀνθρώπινη ἀξία αὐτῆς τῆς κωμωδίας. Ὁ Γρηγόρης Βαρώσης (μεσίτης κυρ - Σῖμος), στὸν σύντομο ρόλο του, μᾶς χάρισε ἕναν σπαρταριστὸ καὶ γνήσιο θεατρικὸ τύπο τοῦ Μολιέρου, ἐνῶ ἡ Φραντσέσκα Ἀλεξάνδρου, ὡς προξενήτρα Φροσύνη, εὐτύχησε νὰ ἀξιοποιήσει, σ' ἕνα ἐπίπεδο πρώτης κλάσης, τὰ εἰδικὰ προσόντα της γι' αὐτὸν τὸν χαρακτηριστικὸ ρόλο, δίνοντας ἔτσι μιὰ ἐμπνευσμένη ἀτμσφαιρα ποὺ βοήθησε τὸ σύνολο. Ὁ Γιῶρ-

γος Τζέρμπος, στὸν πικάντικο καὶ καίριο ρόλο τοῦ κυρ - Γιακούμου (μάγειρας καὶ ἀμαξᾶς τοῦ Ἀρπαγκόν), μὲ προσωπικὸ ὕφος καὶ ἴσως τολμηρὴ πρωτοβουλία, στὶς ἀπαιτήσεις τοῦ ἔργου, ἐπέτυχε νὰ ἐνσαρκώσει ἕναν δυναμικὸ τύπο, ποὺ ἦταν πολὺ κοντὰ στὸν σημερινὸν ἄνθρωπο. Ἡ Μαίρη Λαμπίρη (Κλαυδία - ὑπηρέτρια τοῦ Ἀρπαγκόν) καὶ ὁ Χάρης Ἀναστασίου (Γαλέος - ὑπηρέτης κι αὐτός) κράτησαν σχεδὸν ὑποδειγματικὰ τὸν στυλιζαρισμένο ρόλο τους, κατορθώνοντας νὰ πλουτίσουν τὶς σκηνὲς μὲ τὸ χαριτωμένο πνεῦμα τῆς κωμωδίας. Ἡ Μαίρη Χήναρη, στὸν ρόλο τῆς Μαριάνας (ἀγαπημένη τοῦ Ἀρπαγκὸν καὶ τοῦ Κλεάνθη), στάθηκε ἄψογη καὶ κινήθηκε, μὲ πολλὴ ἐνάργεια, ἀνάμεσα στὶς διακυμάνσεις καὶ στὰ ἐπεισόδια, ποὺ τῆς ἐπιβάλλει τὸ ἔργο σ' ὅλη τὴν σκηνική του ἐξέλιξη. Ὁ Γιῶργος Νάκος, ὡς Ἀνσέλμης (πλούσιος Ναπολιτάνος καὶ πατέρας τοῦ Βαλέριου καὶ τῆς Μαριάνας), ἔδωσε μιὰν ἀντιπροσωπευτικὴν εἰκόνα κι ἕναν ἐντυπωσιακὸ χαρακτήρα ἀπ' τὸ κλῖμα τοῦ Μολιέρου, κλείνοντας τὸν κύκλο καὶ φυλάγοντας τὴν σκηνικὴ ἐκείνη ὄψη ποὺ προέκυψε ἀπ' τὴν παράσταση. Τέλος, θὰ πρέπει νὰ τονίσουμε ξανὰ τὴν παρουσία τοῦ Γρηγόρη Βαρώση, στὸν ρόλο τοῦ Ἀστυνόμου, ποὺ ὑπῆρξε τὸ ἴδιο χαρακτηριστική, ὅπως καὶ στὴν περίπτωση τοῦ κυρ - Σίμου (μεσίτη). Καί, ἀκόμα, νὰ κάνουμε μιὰ ἐπαινετικὴ μνεία γιὰ ὅσους συνετέλεσαν, μὲ ἀγάπη καὶ αὐθορμητισμό, νὰ ἐπιτύχει αὐτὸς ὁ ἆθλος. Στὴ ζωγραφική: ἐκτέλεση: Ἄλκης Ζησόπουλος, Βούλα Παπαφωτίκα, Νῖκος Σαββίδης. Στὰ κοστούμια: Νίτσα Πετρίδη, Οὐρανία Κιτσοπούλου, Εὐτέρπη Μπιδέρη, Δήμητρα Γεωργίου.

Τὴν ἀφίσσα φιλοτέχνησε ἡ Τέμη Μανέκα καὶ τὶς καλλιτεχνικὲς φωτογραφίες ἔκαμε ὁ Ἄγγελος Καλογερίδης. Ὅλοι αὐτοὶ κατάφεραν νὰ προσαρμόσουν τὴν δουλειά τους στὸ γενικώτερο πνεῦμα τῆς σκηνοθεσίας, νὰ δώσουν ἕναν ἀέρα καὶ μιὰ νότα προσωπικῆς εὐαισθησίας καὶ θεατρικῆς ἀντίληψης, ποὺ ξεχωρίζει, ὄχι μόνο τὴν ἐργασία τους, ἀλλὰ καὶ τὴν προσωπική τους συμμετοχὴ στὴν ὅλη προσπάθεια.

ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

★

ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ

ΑΝΘΟΥΛΑΣ ΔΟΥΡΟΥΚΗ — ΛΑΖΑΡΙΔΗ

Μιὰ πολὺ ἐνδιαφέρουσα ἔκθεση, ἔγινε στὴν γκαλερὶ «Ἐργαστήρι 17» τῆς κ. Α. Μανέκα, ποὺ τὴν ἔκαμε ἡ Ἀνθ. Λαζαρίδη - Δουρούκη. Οἱ πίνακές της, ποὺ ἔχουν τὴν προτοτυπία τῆς ἱστόρησης, ὅπως στὴ βυζαντινὴ θεματογραφία, κατακλύζονται ἀπὸ διηγηματικὰ στοιχεῖα, ποὺ κρατοῦν, ἐκτὸς ἀπ' τὴν ποίηση καὶ τὴν ἁπλότητα τῶν χρωμάτων, τὴν χαριτωμένη ἐκείνη κινητικότητα τῆς ἠθογραφίας, ποὺ ἀξιοποιεῖται κατὰ τὸν καλύτερο δυνατὸ τρόπο. Ἔτσι, μὲ πολλὴ πνευματικότητα, καλλιτεχνικὴ αἴσθηση καὶ ποιητικὴ ἀτμόσφαιρα, ἡ ζωγράφος δὲν σταματάει στὴν ἀπεικόνιση, παρὰ προχωρεῖ στὴν ὁρατὴ σύνθεση, μὲ τὸ σχέδιο καὶ τὸ χρῶμα, κατορθώνοντας νὰ δώσει, μαζὶ μὲ τὴν πνοή της, κι' ἕναν κύκλο λειτουργικότητας, ποὺ καταξιώνει τὴν ἀνθρώπινη παρουσία. Ἀκόμα, ἐνανθρωπίζει τὸ τοπίο, μὲ δροσερὸ κέφι, ἔκφραση καὶ λυρικὴ αἴσθηση, χωρὶς ἐκεῖνες τὶς ἀπειθάρχητες φλυαρίες πού, στὶς παρόμοιες προσπάθειες, φορτώνουν τὸ ἔργο μ' ἕνα στατικὸ βάρος. Πρόκειται γιὰ καθαρὴ ἐπίτευξη, στὴν ἀναζήτηση ἑνὸς ἁπλοϊκοῦ ὀνείρου, ἰδιαίτερα στὴν ἐποχὴ τούτη τῆς κόπωσης καὶ τῆς δυσερμήνευτης συνομιλίας στὸν τομέα τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν. Γιατί, ἡ ποίηση τῆς καθημερινότητας, ποὺ διαφεύγει μέσ' ἀπ' τὰ μάτια μας, ἀποτελεῖ πάντα μιὰ εὔληπτη ἀξία, πού, δυστυχῶς, δὲν μποροῦμε νὰ τὴν αἰχμαλωτίσουμε καλύτερα. Ἡ Ἀνθούλα Δουρούκη, μὲ τὴν εὐαισθησία καὶ τὸ ἀπόθεμα τῶν βιωμένων συγκινήσεων καί, πρὸ παντός, μὲ τὶς ἀνοιχτὲς κεραῖες της, ἀναπέμπει αὐτὴν τὴν μαγεία μὲ τὸ κοντινὸ ὄνειρο καὶ τὴν λιτὴ συνομιλία, ἀνυψώνοντας τὴν εἰκόνα, πολλὲς φορές, ὡς τὴν περιοχὴ ἑνὸς παραμυθιοῦ. Μάλιστα, σὲ μερικοὺς πίνακές της, ποὺ τὸ ὑποκειμενικὸ κλῖμα προέρχεται ἀπὸ ἕναν ἀσκητικὸ χῶρο, ἡ ποιητικὴ ἐμβάθυνση, μὲ τοὺς στίχους τῆς Κας Παπαϊωάννου καὶ τὰ σύμβολα

της ζωγράφου, ανοίγουν κάποιες διαστάσεις με μουσική θεσπεία, που προσφέρουν σ' έναν τόνο μεταφυσικής γοητείας. Τα χρώματα και η τεχνική της Ανθ. Λουρούκη, είναι το ίδιο άπλα και ιδιόρρυθμα, έχουν προσωπική κλίμακα αντίληψης και κυριαρχούνται απ' την λαϊκή ανάμνηση, με διάσπαρτες πλαστικές εναλλαγές, πράγμα, άλλωστε, σύμφωνο με την γενικότερη καλλιτεχνική της ιδιοσυγκρασία.

ΙΙ
Κ. ΠΑΚΤΙΤΗ

Τον Απρίλιο, η πόλη μας φιλοξένησε τρεις-τέσσερες αξιόλογες εκθέσεις ζωγραφικής, πράγμα που δείχνει πώς, μαζί με την γενικότερη διεύρυνση της καλλιτεχνικής κίνησης, δημιουργήθηκαν και οι αναγκαίες εκείνες προϋποθέσεις που στηρίζουν αυτές τις παρακινδυνευμένες, άλλοτε, απόπειρες. Γι' αυτό, δεν μπορεί, παρά να σημειώσουμε, με ιδιαίτερη ικανοποίηση το γεγονός, πού, κοντά στ' άλλα, δίνει και τις καλύτερες δυνατές υποσχέσεις.

Μιά απ' τις εκθέσεις αυτές, που άνοιξε στη Στέγη Γραμμάτων, απ' τις 19 Απριλίου, είταν και του γνωστού, από άλλες δυό εκθέσεις των, στην ίδια αίθουσα, Κ. Πακτίτη. Πάνω από σαράντα πίνακες, που αντιπροσωπεύουν (στο μεγαλύτερο μέρος) τοπία απ' την Ήπειρο και την Κέρκυρα. Και στους πίνακες αυτούς, κυρίως, ο Κ. Πακτίτης παρουσιάζει, συγκροτημένος και όριμος, τις καλύτερες εργασίες του, που φέρουν μιά προσωπική κατάκτηση. Γιατί, με την λυρική διάθεση και την θερμή πνοή, που κρατούν τα μνημειακά τοπία, ο χώρος που είναι φορτωμένος με παρελθόν και μνήμη, έδωσαν στον ζωγράφο τους ερεθισμούς να δαμάσει την ποιητική των αίσθηση, να κατεβάσει τους τόνους σ' ένα σιωπηλό φως και να στρώσει, πάνω στα χρώματα με την τεφρή κλίμακα, το αίσθημα εκείνο που τα ενανθρωπίζει. Έτσι, αξιοποιώντας το απόθεμα των προσωπικών του βιωμάτων, κατόρθωσε να δώσει, μ' ένα δικό του ύφος και με κάποια λυρική πυκνότητα που εντυπωσιάζει, την φυσιογνωμία, το φως και την υποβολή, που κάνει τα τοπία του να έχουν μιά ζεστή ατμόσφαιρα και μιά εναισθησία προσωπικής όρασης. Ακόμα, η άγνότητα και η άσκητική συγκίνηση, που είναι διαχυμένη στους πίνακές του μ' έναν ιριδισμό ρομαντικής ρέμβης και μοναχικής ονειροπόλησης, ανοίγουν έναν πνευματικό διάλογο και προεκτείνουν την δραματική ροή του χρόνου, που φτάνει ως το εύρύτερο κοινό. Λεν ασωτεύεται, ο Κων. Πακτίτης, στις άκαρες προσπάθειες για θεαματικές αναζητήσεις, αλλά κερδίζει την έκφραση, χωρίς δάνειες ακτινοβολίες, σ' έναν χώρο ανθρώπινης εναισθησίας, που τον καταξιώνει ως καλλιτέχνη.

Γι' αυτό, η ζωγραφική του έχει το βάρος απ' την αξία της προσωπικής κατάκτησης, απ' την κοντινή επαφή με τον τόπο και τον χρόνο, που μετουσιώνεται, σε μιά μουσική χρωματική δύναμη, που επικάθεται πάνω στις επιφάνειες, με ανεπιτήδευτη και πηγαία απλότητα. Είναι μιά γενναιότητα, αυτή η ειλικρίνεια με την ουσιαστική συνάντηση και την μοναχική ευγένεια, που δικαιώνει το πάθος του καλλιτέχνη και που δίνει το μέτρο της εξέλιξης και των δυνατοτήτων, που παρουσίασε, απ' την πρώτη του εμφάνιση, ο Κ. Πακτίτης.

ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

★

ΡΙΖΑΡΕΙΟΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΠΡΟΚΗΡΥΞΗ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΜΑΘΗΤΩΝ

Η Ριζάρειος Εκκλησιαστική Σχολή προκηρύσσει διαγωνισμό εισαγωγής κατά το σχολ. έτος 1980—1981 στην πρώτη τάξη του τετραταξίου Εκκλησιαστικού Λυκείου, εσωτερικών μαθητών, ως υποτρόφων της Ριζαρείου περιουσίας.

Οι εισιτήριες εξετάσεις θα διεξαχθούν στη Σχολή σε δυό περιόδους, τον Ιούνιον και τον Σεπτέμβριον.

Δὲν γίνονται δεκτοὶ στὶς εἰσιτήριες ἐξετάσεις οἱ ἔχοντες ἡλικία ἄνω τῶν 20 ἐτῶν.

Δεκτοὶ στὶς εἰσιτήριες ἐξετάσεις γίνονται: α) οἱ κάτοχοι ἐνδεικτικοῦ προαγωγῆς Γ΄ τάξεως Μέσης ἑπταταξίου Ἱερατικῆς Σχολῆς, β) οἱ πτυχιοῦχοι Μέσου Ἐκκλ. Φροντιστηρίου τριετοῦς φοιτήσεως, γ) οἱ κάτοχοι πτυχίου τῆς τέως Μέσης Νυκτερινῆς Ἱερατικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν, δ) οἱ κάτοχοι Ἀπολυτηρίου Ἐκκλ. Γυμνασίου καὶ ε) οἱ κάτοχοι ἐνδεικτικοῦ Γ΄ τάξεως τέως ἑξαταξίου Γυμνασίου ἢ Ἀπολυτηρίου τριταξίου Γυμνασίου, ἀνεξάρτητα ἂν ἔχουν πάρει μέρος στὶς εἰσιτήριες ἐξετάσεις γιὰ τὰ Λύκεια Μέσης ἢ Ἐπαγγελματικῆς Ἐκπαιδεύσεως.

Τὰ ἀπαιτούμενα δικαιολογητικὰ ὑποβάλλονται τουλάχιστον δύο μέρες πρὶν ἀπὸ τὴν ἔναρξη τῶν ἐξετάσεων.

Ἡ Σχολὴ παρέχει δωρεὰν εἰς τοὺς ὑποτρόφους ἐκπαίδευση, τροφή, οἴκηση, ἐνδυμασία, ὑπόδηση κλπ.

Πληροφορίαι παρέχονται κάθε μέρα στὰ Γραφεῖα Διοικήσεως τῆς Σχολῆς, Βασ. Σοφίας 24, Ἀθῆναι, Τ. 140, τηλ. 712.194.

ΤΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

★

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΒΡΑΒΕΙΟΥ ΜΑΡΙΑΣ ΠΕΡ. ΡΑΛΛΗ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΒΡΑΒΕΙΑ ΚΑΙ ΧΟΡΗΓΙΕΣ

Ἡ Πνευματικὴ Συντροφιὰ ποὺ ἀπονέμει τὸ Βραβεῖο Μαρίας Περ. Ράλλη προκηρύσσει τὰ ἀκόλουθα:

1. Βραβεῖο Μαρίας Περ. Ράλλη (ἔπαθλο 50.000 δρχ.) στὸ πρῶτο βιβλίο λογοτέχνη ποὺ δὲν ἔχει ὑπερβεῖ τὸ 40ὸ ἔτος τῆς ἡλικίας του καὶ κυκλοφόρησε τὸ ἔτος 1980. Ἀπονομὴ τὸν Μάρτιο 1981.

2. Βραβεῖο Ἀλεξ. Παπαδιαμάντη (ἔπαθλο 100.000 δρχ.) ποὺ ἀθλοθετεῖ ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος γιὰ λογοτεχνικὸ χριστιανικὸ βιβλίο ποὺ κυκλοφόρησε τὸ ἔτος 1980. Ἀπονομὴ τὸν Μάρτιο 1981.

3. Βραβεῖο γιὰ τὴν συγγραφὴ μελετήματος 200 τουλάχιστο δακτυλογραφημένων σελίδων ποὺ ν' ἀναφέρεται στὴν προσωπικότητα καὶ τὸ ἔργο τοῦ Αἰμ. Χουρμουζίου, μὲ ἔπαθλο 200.000 δρχ. ποὺ ἀθλοθετεῖ ἡ Μαρίκα Παπαϊωάννου—Χουρμουζίου. Ἀπονομὴ τὸν Μάρτιο 1982 ὑποβολὴ σὲ τετραπλὸ τῶν χειρογράφων ὡς τὴν 1η Δεκεμβρίου 1981.

4. Βραβεῖο γιὰ τὴν συγγραφὴ μελετήματος 200 τουλάχιστο δακτυλογραφημένων σελίδων ποὺ ν' ἀναφέρεται στὴν προσωπικότητα καὶ τὸ ἔργο τοῦ Τ. Κ. Παπατσώνη, μ' ἔπαθλο 100.000 δρχ. ποὺ ἀθλοθετεῖ ἡ Εὐανθία Τ. Παπατσώνη. Ἀπονομὴ τὸν Μάρτιο 1982, ὑποβολὴ σὲ τετραπλὸ τῶν χειρογράφων ὡς τὴν 1η Δεκεμβρίου 1981.

5. Τρεῖς ὑποτροφίες - χορηγίες σὲ μελετητὲς τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας ποὺ δὲν ἔχουν συμπληρώσει τὸ 36ο ἔτος τῆς ἡλικίας τους. Οἱ ὑποτροφίες εἶναι διετοῦς διάρκειας, μὲ 5000 δρχ. τὸν μήνα ἡ καθεμιά, καὶ ἀθλοθετοῦνται ἀπὸ τοὺς Ἐκδοτικοὺς Οἴκους «Ἑστία» Ι. Δ. ολλάρου, «Ἀστὴρ» Ε. & Α. Παπαδημητρίου καὶ τὶς «Ἐκδόσεις τῶν Φίλων». Τὴν ἔκδοση κάθε μελέτης ποὺ θὰ βραβευτεῖ, ἀναλαμβάνει ὁ Ἐκδότης ποὺ χορηγεῖ τὴν ὑποτροφία.

Ὅποιοι ἐνδιαφέρονται νὰ λάβουν ὑποτροφίαν πρέπει ὡς τὶς 20 Μαΐου ἐ.ἔ. νὰ ὑποβάλουν στὸν κ. Ἀλκ. Γιαννόπουλο, Πρατίνου 95, Ἀθήνα (516) αἴτηση μὲ βιογραφικό τους σημείωμα καὶ διάγραμμα τοῦ θέματος ποὺ ἐπιθυμοῦν νὰ διαπραγματευθοῦν. Πληροφορίες τηλέφ. 710.725.

Ὑπενθυμίζεται ὅτι ἡ Πνευματικὴ Συντροφιὰ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ μέλη τῆς Ἐθνικῆς Ἑταιρίας τῶν Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν, κ.κ. Ἀλκ. Γιαννόπουλο, Μηνᾶ Δημάκη, Ζωὴ Καρέλλη, Μόνα Μητροπούλου, Δ. Π. Παπαδίτσα, Ἀπόστολο Σαχίνη καὶ Κώστα Τσιρόπουλο.

Η ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΟΥ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΓΙΑ ΤΟ 1979

«Ὑπὸ ἔλεγχο βρίσκεται ἡ ἑλληνικὴ οἰκονομία καὶ ὑπάρχουν ὅλες οἱ δυνατότητες, γιὰ συμπίεση τοῦ πληθωρισμοῦ καὶ μείωση τοῦ ἐλλείμματος στὸ ἰσοζύγιο, φθάνει νὰ γίνει κατανοητό, ὅτι αὐτὸς ὁ στόχος ἀπαιτεῖ συνεργασία καὶ θυσίες ἀπ' ὅλες τὶς κοινωνικὲς ὁμάδες».

Αὐτὰ τόνισε, μεταξὺ ἄλλων, ὁ Διοικητὴς τῆς Τραπέζης Ἑλλάδος καθηγητὴς κ. Ξεν. Ζολώτας, μιλώντας κατὰ τὴν Γενικὴ Συνέλευση τῶν μετόχων.

Ὁ κ. Ζολώτας τόνισε ἐπίσης ὅτι τὸ 1980, θὰ ὑπάρξει ἐπιβράδυνση τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητας καὶ κάμψη τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, διότι οἱ δυσμενεῖς διεθνεῖς συνθῆκες, ἐξακολουθοῦν νὰ ἰσχύουν καὶ νὰ ἐπηρεάζουν σὲ σημαντικὸ βαθμό, τὴν πορεία τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας.

I. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΧΡΗΣΕΩΣ 1979.

Τὰ ἀκαθάριστα ἔσοδα τῆς Τραπέζης τῆς χρήσεως τοῦ 1979 ἔφτασαν σὲ 7.394.452.921 δρχ. καὶ οἱ συνολικὲς δαπάνες λειτουργίας της, στὶς ὁποῖες περιλαμβάνονται οἱ ἀποσβέσεις καὶ προβλέψεις, σὲ 3.813.910.858 δραχμές. Πραγματοποιήθηκαν ἑπομένως καθαρὰ κέρδη 3.580.542.063 δρχ.

Ἀπὸ καθαρὰ κέρδη τῆς χρήσεως διαθέτονται, σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρο 71 τοῦ Καταστατικοῦ, 128.357.712 δρχ. γιὰ τὴν καταβολὴ πρώτου μερίσματος, ποὺ ἀντιστοιχοῦν στὸ 12% τοῦ καταβεβλημένου μετοχικοῦ κεφαλαίου. Ἐπειδὴ τὸ τακτικὸ ἀποθεματικὸ εἶναι ἴσο μὲ τὸ μετοχικὸ κεφάλαιο τῆς Τραπέζης, προτείνουμε στὴ Γενικὴ Συνέλευση, ἐκ μέρους τοῦ Γενικοῦ Συμβουλίου καὶ μετὰ ἀπὸ σχετικὴ ἀπόφασή του, νὰ διατεθοῦν σύμφωνα μὲ τὸ ἴδιο ἄρθρο καὶ 126.320.288 δρχ. γιὰ τὴν καταβολὴ πρόσθετου μερίσματος. Ἑπομένως προτείνουμε νὰ διανεμηθοῦν συνολικὰ ἀπὸ τὰ κέρδη 254.678.000 δρχ. Σύμφωνα μὲ τὴν πρόταση αὐτὴ τὸ μέρισμα κετὰ μετοχὴ θὰ εἶναι 500 δρχ. ἔναντι 440 δρχ. τῆς προηγούμενης χρήσεως.

Τὸ ἄρθρο 71 τοῦ Καταστατικοῦ προβλέπει ἐπίσης ὅτι τὸ ὑπόλοιπο ποσὸ τῶν κερδῶν, μετὰ τὴν καταβολὴ καὶ τοῦ πρόσθετου μερίσματος, περιέρχεται στὸ Ἑλληνικὸ Δημόσιο, ὡς συμμετοχή του στὰ κέρδη τῆς Τραπέζης. Γιὰ τὴ χρήση τοῦ 1979 τὸ ποσὸ αὐτὸ ἀνέρχεται σὲ 3.325.864.063 δραχμές.

Τὰ συνολικὰ ἀκαθάριστα ἔσοδα τῆς Τραπέζης, μετὰ τὴν ἀφαίρεση τῶν χρεωστικῶν τόκων, αὐξήθηκαν τὸ 1979 κατὰ 1.618.460.558 δρχ. ἢ 28% σὲ σύγκριση μὲ τὰ ἔσοδα τοῦ 1978. Ἡ αὔξηση αὐτὴ τῶν ἀκαθάριστων ἐσόδων προῆλθε ἀπὸ τόκους ἀπὸ τὶς τοποθετήσεις στὸ ἐξωτερικὸ τῶν διαθεσίμων σὲ συνάλλαγμα τῆς Τραπέζης καὶ ἀπὸ τὶς ἐν γένει χορηγήσεις τῆς Τραπέζης πρὸς τὴν οἰκονομία.

Οἱ συνολικὲς δαπάνες λειτουργίας τῆς Τραπέζης αὐξήθηκαν σὲ σύγκριση μὲ τὴν προηγούμενη χρήση κατὰ 390.914.753 δραχ. ἢ 11,4%. Εἰδικότερα, οἱ δαπάνες γιὰ ἀποοδχὲς τοῦ προσωπικοῦ, συντάξεις καὶ εἰσφορὲς τῆς Τραπέζης στὰ ἀσφαλιστικὰ ταμεῖα αὐξήθηκαν κατὰ 338.324.466 δρχ. ἢ 11,9%. Ἡ αὔξηση αὐτὴ ὀφείλεται στὶς γενικὲς μισθολογικὲς αὐξήσεις ποὺ χορηγήθηκαν στοὺς τραπεζικοὺς ὑπαλλήλους καὶ στὴ βαθμολογικὴ καὶ μισθολογικὴ ἐξέλιξη τοῦ προσωπικοῦ.

II. ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Γενικὲς οἰκονομικὲς ἐξελίξεις.

Ἡ πορεία τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας κατὰ τὸ 1979 ἐπηρεάστηκε σὲ μεγάλο βαθμὸ ἀπὸ τὴ νέα ἐνεργειακὴ κρίση τὴν ἐπι-

τάχυνση τοῦ πληθωρισμοῦ καὶ τὴν ἐπιβράδυνση τοῦ ρυθμοῦ αὐξήσεως τοῦ εἰσοδήματος στὶς χῶρες τοῦ ΟΟΑΣΑ, μὲ τὶς ὁποῖες ἡ Ἑλλὰς διατηρεῖ ἰσχυροὺς οἰκονομικοὺς δεσμούς. Οἱ δυσμενεῖς αὐτὲς διεθνεῖς οἰκονομικὲς ἐξελίξεις συνέπεσαν μὲ μιὰ δύσκολη φάση τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας κατὰ τὴν ὁποία ἡ ἔμφαση τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς εἶχε συγκεντρωθεῖ στὴν ἀποκλιμάκωση τοῦ πληθωρισμοῦ. Κάτω ἀπὸ τὶς δυσμενεῖς αὐτὲς ἐξωτερικὲς οἰκονομικὲς συνθῆκες, ποὺ ἦταν σὲ μεγάλο βαθμὸ ἀπρόβλεπτες, ἦταν ἀναπόφευκτη ἡ ἀποδυνάμωση τῆς ἀντιπληθωριστικῆς πολιτικῆς. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν νὰ μὴ καταστεῖ δυνατὴ ἡ πραγματοποιίηση τῶν οἰκονομικῶν στόχων ποὺ εἶχε θέσει ἡ κυβέρνηση γιὰ τὸ 1979. Ἀντίθετα, σημειώθηκε σοβαρὴ ἐπιτάχνυση τοῦ πληθωρισμοῦ, ἐπιδείνωση τοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν καὶ ἐπιβράδυνση τοῦ ρυθμοῦ αὐξήσεως τοῦ ἀκαθάριστου ἐγχωρίου προϊόντος.

Μὲ βάση τὰ τελευταῖα διαθέσιμα στοιχεῖα, ἡ αὔξηση τοῦ ἀκαθάριστου ἐθνικοῦ προϊόντος σὲ σταθερὲς τιμὲς ἐκτιμᾶται γιὰ τὸ 1979 σὲ 3,9% ἔναντι 5,9% τὸ 1978. Παρὰ τὴν ἐπιβράδυνση αὐτή, ἡ ἄνοδος τοῦ ἀκαθάριστου ἐθνικοῦ εἰσοδήματος κατὰ τὸ 1979 πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ἱκανοποιητικὴ κάτω ἀπὸ τὶς νέες οἰκονομικὲς συνθῆκες ποὺ διαμορφώθηκαν μετὰ τὴν ἀνατίμηση τοῦ πετρελαίου, συγκρίνεται δὲ μὲ ἀντίστοιχο μέσο ποσοστὸ αὐξήσεως 3,1% στὶς χῶρες τῆς ΕΟΚ. Παράλληλα, διατηρήθηκε σὲ ὑψηλὰ ἐπίπεδα ἡ ἀπασχόληση ἐνῶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνέργων ἦταν ὑψηλὸς ἢ καὶ αὐξήθηκε σὲ πολλὲς χῶρες τοῦ ΟΟΣΑ. Συγκεκριμένα ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν ἀνέργων στὶς χῶρες αὐτὲς (πλὴν τῆς Τουρκίας) ἔφτασε στὸ δεύτερο ἑξάμηνο τοῦ 1979 τὰ 16,5 ἑκατομμύρια ἄτομα.

Ἡ ὑποχώρηση τοῦ ρυθμοῦ ἀνόδου τοῦ ἀκαθάριστου ἐγχώριο προϊόντος στὸ 1979 ὀφείλεται ἐν μέρει σὲ ἔκτακτους παράγοντες. Τὸ ἀγροτικὸ εἰσόδημα σὲ σταθερὲς τιμὲς ἐκτιμᾶται ὅτι μειώθηκε κατὰ 5% μετὰ τὴν ἐπάνοδο σὲ περισσότερο ὁμαλὰ ἐπίπεδα τῶν στρεμματικῶν ἀποδόσεων ποὺ εἶχαν ἐμφανίσει ἀπότομη ἄνοδο στὸ 1978 λόγω τῶν ἐξαιρετικὰ εὐνοϊκῶν καιρικῶν συνθηκῶν ποὺ ἐπικράτησαν ἐνῶ συγχρόνως κατὰ τὸ 1979 ὁρισμένες καλλιέργειες ὑπέστησαν ζημίες λόγῳ θεομηνιῶν. Ἡ ἐπιβράδυνση τοῦ ρυθμοῦ αὐξήσεως τοῦ ἀκαθάριστου ἐθνικοῦ προϊόντος ὀφείλεται ἐπίσης, σὲ σημαντικὸ βαθμό, στὶς ἐπιδράσεις ποὺ εἶχε στὰ πραγματικὰ εἰσοδήματα καὶ στὴν ἐσωτερικὴ ζήτηση ἡ μεγάλη ἀνατίμηση τῶν προϊόντων πετρελαίου καὶ τῶν πρώτων ὑλῶν, ὅπως καὶ ἡ βαθμιαία μεταστροφὴ τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς σὲ περισσότερο περιοριστικὴ ἀπὸ ὅσο εἶχε ἀρχικὰ ἀποφασιστεῖ, μετὰ τὴν ἐκδήλωση τῆς νέας ἐνεργειακῆς κρίσεως καὶ τῶν δυσμενῶν ἐπιπτώσεών της στὸ ἐσωτερικὸ ἐπίπεδο τῶν τιμῶν καὶ στὸ ἰσοζύγιο πληρωμῶν. Οἱ μακροοικονομικὲς ἐπιπτώσεις τῆς ἐνεργειακῆς κρίσεως καὶ τῆς περιοριστικῆς δημοσιονομικῆς νομισματικῆς καὶ εἰσοδηματικῆς πολιτικῆς ποὺ ἐφαρμόστηκε στὸ 1979 ἀνταναικλῶνται στὴ σοβαρὴ ἐπιβράδυνση τοῦ ρυθμοῦ αὐξήσεως τοῦ πραγματικοῦ διαθέσιμου ἰδιωτικοῦ εἰσοδήματος καὶ τῆς ἰδιωτικῆς καταναλώσεως. Εἰδικότερα, ἡ αὔξηση τῆς ἰδιωτικῆς καταναλώσεως σὲ σταθερὲς τιμὲς ἐκτιμᾶται γιὰ τὸ 1979 σὲ 2,5% ἔναντι ἀντίστοιχου ρυθμοῦ αὐθήσεως 5,4% στὸ 1978. Ἐξάλλου, ὁ ἐξωτερικὸς τομέας, κυρίως λόγω τῆς μεγάλης αὐξήσεως τοῦ ὄγκου τῶν εἰσαγωγῶν (κατὰ 6% περίπου μεταξὺ 1978 καὶ 1979) ἄσκησε σημαντικὴ μειωτικὴ ἐπίδραση στὸ πραγματικὸ ἀκαθάριστο ἐγχώριο προϊὸν κατὰ 0,8 περίπου τῆς ποσοστιαίας μονάδας τὸ 1979, ἔναντι αὐξητικῆς ἐπιδράσεως κατὰ 1 περίπου ποσοστιαία μονάδα στὸ 1978. Συγχρόνως, ἡ χειροτέρευση τῶν ὅρων ἐμπορίου κατὰ 5,0% μεταξὺ Ἰανουαρίου - Νοεμβρίου 1978 καὶ τοῦ ἀντίστοιχου ἐνδεκάμηνου τοῦ 1979, ποὺ ὀφείλεται κυρίως στὴν ἀνατίμηση τοῦ πετρελαίου, ἄσκησε περιοριστικὲς ἐπιδράσεις στὴν ἐσωτερικὴ ζήτηση καὶ στὴν οἰκονομικὴ δραστηριότητα.

Ὑπὸ τὴν ἐπίδραση τῶν πιὸ πάνω παραγόντων ἡ ὑποχώρηση κατὰ τὸ 1979 τοῦ ρυθμοῦ αὐξήσεως τοῦ ἀκαθάριστου ἐθνικοῦ προϊόντος, σὲ σύγκριση τόσο μὲ τὸ 1978 ὅσο καὶ μὲ τὸ στόχο ποὺ εἶχε ἀρχικὰ θέσει ἡ Κυβέρνηση, ἦταν ἀναπόφευκτη. Δυστυχῶς οἱ δυσμενεῖς διεθνεῖς ἐξωτερικὲς

συνθῆκες ἐξακολουθοῦν νὰ ἰσχύουν καὶ κατὰ τὸ τρέχον ἔτος καὶ νὰ ἐπηρεάζουν σὲ σημαντικὸ βαθμὸ τὴν πορεία τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας, ἰδιαίτερα τὴν οἰκοομικὴ δραστηριότητα, τὸ ἰσογύγιο πληρωμῶν καὶ τὸ ἐσωτερικὸ ἐπίπεδο τιμῶν. Εἰδικότερα, προβλέπεται περαιτέρω ἐπιβράδυνση τοῦ ρυθμοῦ αὐξήσεως τοῦ ἀακθάριστου ἐθνικοῦ προϊόντος γιὰ τὸ 1980, ἡ ὁποία ὅμως, κάτω ἀπὸ τὶς σημερινὲς διεθνεῖς καὶ ἐσωτερικὲς οἰκονομικὲς συνθῆκες, εἶναι ἀναπόφευκτη ἂν ληφθεῖ ὑπόψη ἡ ἀνάγκη νὰ συνεχιστεῖ ἡ ἐφαρμογὴ περιοριστικῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς γιὰ τὸν ἔλεγχο τοῦ πληθωρισμοῦ καὶ τὴν προστασία τοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν.

Ὁ πληθωρισμὸς σημείωσε ἔξαρση στὸ 1979. Ὁ δείκτης τιμῶν κατανλωτῆ αὐξήθηκε κατὰ 24,8% στὴ διάρκεια τοῦ 1979 ἐνῶ σὲ μέσα ἐπίπεδα ἡ αὔξηση ἦταν 19%. Ἐξάλλου, ὁ ἀποπληθωρισμὸς τοῦ ἐθνικοῦ προϊόντος ἐμφάνισε αὔξηση 18,5% στὸ 1979, ἔναντι 13% στὸ 1978. Οἱ αὐξήσεις αὐτὲς εἶναι κατὰ πολὺ ὑφηλότερες ἀπὸ τοὺς στόχους ποὺ εἶχε θέσει ἡ Κυβέρνηση καὶ ὀφείλονται, ὅπως ἀναφέρθηκε, σὲ μεγάλο βαθμὸ σὲ ἔκτακτους παράγοντες.

Συγκεκριμένα, ἡ αὔξηση τῶν τιμῶν τῶν προϊόντων πετρελαίου ὑπολογίζεται ὅτι συνέβαλε ἄμεσα καὶ ἔμμεσα κατὰ 5,3 περίπου ποσοστιαῖες μονάδες στὴν ἄνοδο τοῦ δείκτη τιμῶν καταναλωτῆ, ἐνῶ ἄλλες 3 περίπου ποσοστιαῖες μονάδες τῆς ἀνόδου τοῦ δείκτη τιμῶν καταναλωτῆ ὀφείλονται στὴ σταδιακὴ ἐφαρμογὴ τοῦ κυβερνητικοῦ προγράμματος γιὰ τὴν ὁμαλοποίηση τῶν τιμῶν ὁρισμένων ἀγροτικῶν ἐφοδίων καὶ προϊόντων μὲ τὴν κατάργηση ἐπιδοτήσεων ποὺ ἐπιβαρύνουν τὸν προϋπολογισμὸ μὲ σημαντικὰ ποσά, καὶ ὁδηγοῦσαν στὴ διόγκωση τοῦ ἐλλείμματος τοῦ δημόσιου τομέα. Σημειώνεται ὅτι ἡ σταδιακὴ κατάργηση τῶν ἐπιδοτήσεων, ὅπως καὶ ἡ ἀναπροσαρμογὴ τῶν τιμῶν ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν ποὺ προσφέρονται ἀπὸ δημόσιες ἐπιχειρήσεις, μολονότι συνέβαλαν στὴν ἄνοδο τοῦ δείκτη τιμῶν, οὐσιαστικὰ ἀποτελοῦν ἐξυγιαντικὰ μέτρα, ἐφόσον περιορίζεται τὸ ἔλλειμμα τοῦ δημοσίου τομέα καὶ ἔτσι ἐξουδετερώνεται μιὰ βασικὴ πηγὴ πληθωριστικῶν πιέσεων. Ἐξάλλου, ἡ ἐξυγίανση τοῦ κυκλώματος τῶν κτηνοτροφικῶν προϊόντων εἶναι καὶ προϋπόθεση γιὰ τὴν ἐνίσχυση τῆς κτηνοτροφικῆς παραγωγῆς. Τέλος, στὴν αὔξηση τοῦ πληθωρισμοῦ συνέβαλε ἡ ἀνατίμηση στὴ διεθνὴ ἀγορὰ πολλῶν βασικῶν πρώτων ὑλῶν, τροφίμων καὶ ἡμικατεργασμένων προϊόντων.

Εἶναι ἑπομένως σαφὲς ὅτι ἡ αὔξηση τοῦ πληθωρισμοῦ στὸ 1979 ὅπως καὶ ἡ διεύρυνση τοῦ ἐλλείμματος τοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν, ὀφείλονται κατὰ μέγα μέρος σὲ ἐξωτερικοὺς παράγοντες ποὺ δὲν μποροῦσαν νὰ προβλεφθοῦν καὶ πολὺ λιγότερο νὰ ἐξουδετερωθοῦν. Παράλληλα ὅμως, οἱ ἐξελίξεις στὸ ἐπίπεδο τῶν τιμῶν καὶ στὸ ἰσοζύγιο πληρωμῶν εἶναι σὲ σημαντικὸ βαθμὸ ἀποτέλεσμα τῶν πληθωριστικῶν πιέσεων ποὺ συσσωρεύτηκαν στὸ οἰκονομικὸ σύστημα στὰ ἀμέσως προηγούμενα τοῦ 1979 χρόνια, ἐξαιτίας τῶν μεγάλων αὐξήσεων τῶν δημοσίων δαπανῶν (ἰδίως τῶν καταναλωτικῶν), τῶν πιστώσεων πρὸς τὸν ἰδιωτικὸ τομέα τῆς οἰκονομίας, τῆς προσφορᾶς χρήματος καὶ τῶν χρηματικῶν εἰσοδημάτων (μισθῶν καὶ ἡμερομισθίων, κερδῶν, ἀγροτικῶν εἰσοδημάτων), πέρα ἀπὸ τὰ ὅρια ἀντοχῆς τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας. Ὅπως χαρακτηριστικὰ τόνισε ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως σὲ ὁμιλία του τὸν περασμένο Σεπτέμβριο κατὰ τὰ ἐγκαίνια τῆς Διεθνοῦς Ἐκθέσεως Θεσσαλονίκης, «ὁ πληθωρισμὸς ὀφείλεται τόσο σὲ ἐξωτερικοὺς ὅσο καὶ σὲ ἐσωτερικοὺς παράγοντες. Καὶ οἱ ἐξωτερικοὶ μὲν εἶναι ἡ αὔξηση τῶν τιμῶν τῶν πρώτων ὑλῶν καὶ τοῦ πετρελαίου, ἐνῶ ἐσωτερικοὶ εἶναι ἡ ὑπέρμετρη αὔξηση τῶν πιστώσεων τῶν δημοσίων δαπανῶν καὶ πρὸ παντὸς τῶν εἰσοδημάτων, ποὺ αὐξήθηκαν διπλὰ ἀπὸ τὸν τιμάριθμο. Ὅλα αὐτὰ ἦταν φυσικὸ νὰ ὁδηγήσουν στὴν ὑπερθέρμανση τῆς οἰκονομίας μας καὶ δι' αὐτῆς στὴ διόγκωση τοῦ πληθωρισμοῦ».

Στὴ συνέχεια, ὁ κ. Διοικητὴς ἐξέθεσε ἀναλυτικὰ τὰ διάφορα οἰκονομικὰ μεγέθη, κατὰ τομεῖς τῆς ἐθνικῆς μας οἰκονομίας, ὅπως διαμορφώθηκαν κατὰ τὸ 1979.

ΓΕΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΙΣΟΛΟΓΙΣΜΟΣ 31ης ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1979

	1979 Δρχ.	1978 Δρχ.
ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟΝ		
Ταμείον - Τράπεζαι	3.031.319.630	3.798.028.965
Έντοκα Γραμμάτια Ἑλληνικοῦ Δημοσίου	4.[illegible]	2.6[illegible]
Προεξοφλήσεις Γραμματίων	[illegible]	775.044.091
Ἀνοικτοῦ Λογαριασμοῦ - Δάνεια	9.[illegible]	8.[illegible]
Χρεόγραφα Ἰδιοκτησίας Τραπέζης	[illegible]	366.716.511
Ἀκίνητα (μεῖον ἀποσβέσεων)	418.140.942	417.116.910
Ἐγκαταστάσεις (μεῖον ἀποσβέσεων)	94.983.123	68.948.736
Διάφοροι Χρεωστικοὶ Λογαριασμοί	936.223.629	540.867.180
Λογαριασμοὶ Τάξεως Ἐνεργητικοῦ	16.583.493.102	12.741.007.404
Σύνολον Ἐνεργητικοῦ	[illegible]	[illegible]
ΠΑΘΗΤΙΚΟΝ		
Μετοχικὸν κεφάλαιον	497.134.000	362.890.000
Ἀποθεματικά	857.[illegible]	1[illegible]
Προβλέψεις δι' ἐπισωρευτὰς ἀπαιτήσεις	216.737.[illegible]	1[illegible]
Καταθέσεις Ὄψεως καὶ Δημοσίων Ἀρχῶν	4.321.[illegible]	4.[illegible]
Καταθέσεις Ταμιευτηρίου	8.[illegible]	7.[illegible]
Καταθέσεις ἐπὶ Προθεσμίᾳ	3.[illegible]	3.[illegible]
Διάφοροι Πιστωτικοὶ Λογαριασμοί	1.8[illegible]	1.[illegible]
Λογαριασμοὶ Τάξεως Παθητικοῦ	[illegible]	12.741.007.404
Σύνολον Παθητικοῦ	[illegible]	[illegible]
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΧΡΗΣΕΩΣ		
Τόκοι Χορηγήσεων & Λοιπὰ Ἔσοδα	2.269.116.[illegible]	1.761.836.915
Μεῖον Τόκοι Ὑποχρεώσεων	1.[illegible]	[illegible]
Ὑπόλοιπον Ἐσόδων	[illegible]	[illegible]
Μεῖον: Ἀμοιβαὶ Προσωπικοῦ 795.617.[illegible]		
" Διοικητικαὶ Εἰσφοραί [illegible]		
" Τακτικὰ Ἔξοδα καὶ Φόροι [illegible]	[illegible]	[illegible]
" Ἀποσβέσεις & Προβλέψεις [illegible]	[illegible]	[illegible]
Καθαρὰ Κέρδη	[illegible]	[illegible]
Ὑπόλοιπον Προηγουμένης Χρήσεως	956.152	977.465
Καθαρὰ Κέρδη πρὸς Διανομήν	146.815.128	94.691.085
ΔΙΑΘΕΣΙΣ ΚΑΘΑΡΩΝ ΚΕΡΔΩΝ		
[illegible] τὰ Τακτικὰ Ἀποθεματικά	[illegible]	4.[illegible]
Μέρισμα Δρχ. 140 Δρχ. κατὰ μετοχὴν (1978 Δρχ. 90)*	[illegible]	[illegible]
Ἀμοιβαὶ Δ.Συμβουλίου	[illegible]	[illegible]
Τράπεζες διὰ φόρον Εἰσοδήματος	1.[illegible]	1.[illegible]
Εἰς Ἀποθεματικὸν Χρεογράφων	868.219	2.042.897
Ὑπόλοιπον εἰς Νέον	3.962.736	996.159
	146.815.128	94.691.085

Ἐν Ἀθήναις τῇ 30ῇ Ἀπριλίου 1980

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ	Ο ΓΕΝΙΚΟΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ	Ο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΟΓΙΣΤΗΡΙΟΥ
ΠΕΡΙΚΛΗΣ Σ.ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ Ι.ΠΙΕΡΡΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ Δ. ΛΙΖΟΣ

"Η ΕΘΝΙΚΗ,,

Ἡ πρώτη καὶ μεγαλύτερη Ἑλληνικὴ Ἀσφαλιστικὴ Ἑταιρία, ἱδρυθεῖσα τὸ 1891,

μὲ καταβεβλημένον κεφάλαιον Δρχ. 345.600.000.

μὲ ἀποθεματικὰ Δρχ. 1.300.400.000

μὲ ἐπενδύσεις σὲ ἀκίνητα καὶ χρεώγραφα Δρχ. 4.515.000.000

μὲ 160.000 πελάτες σὲ ὅλους τοὺς Κλάδους Ἀσφαλίσεως,

μὲ πλῆρες δίκτυον 269 Ὑποκαταστημάτων καὶ Πρακτορείων σ' ὅλες τὶς πόλεις τῆς Ἑλλάδος,

ἀσφαλίζει κάθε κίνδυνον καὶ προσφέρει πλήρη κάλυψι.

"Η ΕΘΝΙΚΗ,,

σημαίνει σιγουριὰ

Διεύθυνσις : Καραγεώργη Σερβίας 8, Ἀθῆναι (Τ.Τ. 125)